This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

LOCI

PRAECIPUI THEOLOGICI

PER

PHILIPPUM MELANTHONEM.

AD

EDITIONEM LIPSIENSEM A. MDLIX.

BEROLINI.
SUMTIBUS GUST. SCHLAWITZ.
1856.

BR336
L63

Vorwort.

Unserer wohlfeilen Ausgabe von *D. J. A. Bengelii Gnomon Novi Testamenti* lassen wir hiermit eine gleiche von *Loci praecipui theologici per Philippum Melanthonem* folgen. Es wird mit derselben in sauberer Austattung ein wortgetreuer correcter Abdruck der 1559 zu Leipzig erschienenen Ausgabe letzter Hand geboten, der zu näherer Bezeichnung der aus der Heil. Schrift und verschiedenen anderen Werken angeführten Stellen noch etliche in Klammern verzeichnete Einschaltungen, sowie die in einigen anderen früheren und späteren Ausgaben noch enthaltenen beiden *definitiones*: „*angelus bonus*“ und „*angelus malus*“ beigegeben sind. —

Wir wünschen, es möchte die erneute wohlfeile Herausgabe auch dieses alten einst so stark verbreiteten Buches dazu beitragen, dass dessen Verbreitung auch in der Gegenwart eine reichliche werde.

Berlin, im Mai 1856.

Die Verlagsbuchhandlung.

INDEX LOCORUM ET PRAECIPUORUM CAPITUM, QUAE IN SINGULIS LOCIS TRACTANTUR.

Pag.

Praefatio 2

I. De Deo 3—16.

De patefactione Dei, et de fine hominis . . . 3
Quomodo Deus quaeri se velit; et de discrimine verae et falsae invocationis 3
Testimonia patefactionis ab initio ecclesiae . . 3
Definitio Dei 4
Explicatio definitionis et testimonia 4
Doctrina de Deo proposita in baptismo . . . 5
Testimonia de unitate Dei 5
De tribus personis divinitatis 6
Quid sit persona 6

De Filio 6—12

Quare Filius dicatur imago et λόγος 6
Proprietas discernens Filium a reliquis personis 7
De duabus naturis in Christo 7
De Spiritu sancto 7
Testimonia, quod Filius sit persona 7
Quod λόγον oporteat intelligi personam . . . 7
Testimonia veterum scriptorum de divinitate Christi 8
Testimonia refutantia Arianos 9
De discernendis proprietatibus humanae et divinae naturae Christi, et de communicatione idiomatum 9
De modis loquendi et propositionibus receptis aut refutatis in ecclesia 9
De discernendis dictis loquentibus de essentia Filii et de officiis 9
Item de dictis loquentibusde Christo humiliato, aut regnante 11
Item de veris motibus humanae naturae Christi et de fuga mortis 11
Quomodo Christus semper beatus fuerit, et tamen passus 12

De Spiritu sancto 12—16

Testimonia scripturae, quod Spiritus sanctus sit persona 13
Item veteris ecclesiae et synodorum testimonia contra Manichaeorum deliria de Deo . . . 14
Forma verae invocationis, complectens doctrinam de Deo et discernens personas 15

Pag.

II. De creatione 16—18.

Testimonia scripturae de creatione et conservatione rerum ac gubernatione Dei 16
Demonstrationes ex opificio mundi de Deo . . 17
1) Ab ordine in natura rerum conditarum . 17
2) A natura mentis humanae 18
3) A discrimine honestorum et turpium . . 18
4) A notitiis principiorum naturae insitis . . 18
5) A terroribus conscientiae 18
6) A societate politica 18
7) A serie causarum efficientium 18
8) A causis finalibus 18
9) A significationibus et praedictionibus eventuum 18
10) A notitia legis 18

III. De caussa peccati et de contingentia 18—22.

Testimonia, quod peccatum non sit a Deo, sed a diabolo et voluntate hominis 19
De phrasi verbi indurandi et similium 19
Quomodo peccatum sit privatio 19
De contingentia et ejus caussa 20
Quomodo Deus determinet contingentia . . . 20
Explicatio dictorum de incertitudine eventuum, et de gubernatione divina in regendis eventibus 20
De discrimine necessitatis absolutae et consequentiae 21
De necessitate physica, seu fato 21
Discrimen de actione primae caussae sustentante secundam et adjuvante 21

IV. De humanis viribus seu de libero arbitrio 22—27.

Determinatio divina non tollit libertatem voluntatis 22
De partibus hominis, et significatione vocabuli liberi arbitrii 22
Quid possit voluntas, et quomodo sit libera . 23
Disciplina et justitia carnis praecepta a Deo . 23
Actiones spirituales non sunt liberi arbitrii sine Spiritu sancto 23
Testimonia contra Pelagianos 24

Pag.

Caussa bonarum actionum in sanctis, et quid in iis agat voluntas humana 24
De dicto Ecclesiastici: Deus reliquit hominem in manu consilii sui 26
De dictis Hieronymi: anathema sit, qui dicit, Deum praecepisse impossibilia; item qui dicit, legem fieri posse sine gratia 26

V. De peccato 27—35.

Discrimen doctrinae ecclesiae et philosophiae de peccato 27
Officium Spiritus sancti arguere mundum de peccato 27
De definitione peccati 28

De peccato originis 29—33.

Definitio justitiae et peccati originis Anselmi . 29
Integra definitio peccati originis et explicatio . 29
Testimonia, quod omnes homines nascantur cum peccato. 29
Collatio dictorum Pauli et prophetarum . . . 30
De caussis peccati originalis: efficienti, materiali et formali 30
De relatione in peccato et ejus fundamento . . 30
Discrimen ἀταξίας et appetitionum conditarum a Deo 31
Quomodo reatus tollatur manente defectu . . 31
De effectibus et poenis peccati originalis . . 31
De dicto: nihil est peccatum, nisi sit voluntarium; item quod natura sit bona 31
De discrimine affectuum conditorum in natura et vitiosorum, et quomodo etiam boni affectus contaminentur vitio originis 31
Quomodo στοργαὶ in renatis fiant puriores . . 32
An post baptismum remanens infirmitas sit sua natura peccatum 32

De peccatis actualibus 33—35.

In adultis non renatis simul cum originali regnare actualia peccata 33
Testimonia, quod sancti possint sic labi, ut excidant gratia 34
De discrimine peccatorum, et de peccato regnante, seu quomodo regnet 34
De omissione et ignorantia affectata 35

VI. De lege divina 35—55.

Definitio legis Dei 35
Discrimen legis Dei et humanarum seu philosophiae 35
Error monachorum de lege Dei 36

Divisio legum 36.

Collatio legis naturae cum morali divina . . . 36
De promulgatione legis 36
Ad quid prosit promulgata lex divina 36
Partes legis mosaicae 36

Expositio Decalogi 36.

Cogitanda de lege 36
1) Ad quid conditus homo 36
2) De miseria hominis lapsi 36
3) De reparatione humani generis 36
4) De placatione et impletione legis per Filium Dei 36

Decalogus 37.

Collatio primae et secundae tabulae de veris cultibus Dei 37

De primo praecepto 37—40.

1) Modus apprehendendi Deum per verbum traditum 37
2) Quomodo velit coli 37
Quomodo fiat primum praeceptum, et quomodo placeat inchoatio 38
Summa operum primi praecepti 38
De patientia 38
Antithesis: de gradibus violantium primum praeceptum 39
De superbia 39
De impatientia 39

De secundo praecepto 40—41.

De veris usibus nominis Dei 40
Quomodo possit fieri hoc praeceptum 41
Antithesis: de violatione secundi praecepti . 41
Comminationes poenarum 41

De tertio praecepto 41—42.

De conservatione caeremoniarum et ministerii 41
Opera tertii praecepti et peccata contraria . . 42
Quomodo fiat 42

De secunda tabula 42—43.

Forma seu constitutio optimae politiae in secunda tabula 42
Quid praeter politica praecepta doceat decalogus 42
Contumacia humana adversus politicum ordinem a Deo constitutum 42
Summa praeceptorum secundae tabulae . . . 42
Mandatum universale de tuenda societate politica 42

De quarto praecepto 43—44.

Quae officia complectatur bonos 43
Quomodo discernendae res seu gubernatio a personis 43
Officia seu opera praecepta superioribus et inferioribus 44
Discrimen legitimae gubernationis et latrocinii mahometici 44

Quintum praeceptum 44—45.

De vindicta legitima et prohibita 44

De sexto praecepto 45.

Quid requirat 45
Confirmatio legitimi conjugii, et poenae libidinum 45

De septimo praecepto 45.

De distinctione dominiorum et proprietate rerum 45

De octavo praecepto 45.

De veritate in pactis et judiciis 45

De nono et decimo praecepto 46.

Declaratio, et quod lex prohibeat concupiscentiam 46
De promissionibus et minis additis decalogo . 46
Et quomodo fiant ratae 46

Pag.

De lege naturae 46—48.

Distinctio principiorum, et quare infirmius assentiamur principiis practicis 46
Catalogus legum naturae juxta seriem decalogi 47

De usu legis 48—50.

1) De disciplina, propter quas caussas sit necessaria 48
2) Praecipuum officium legis: ostendere et accusare peccatum 49
3) Usus legis in renatis, ut crescat poenitentia, et ut doceat de veris operibus et cultibus 49

De discrimine consiliorum et praeceptorum 50.

Deliria monachorum de consiliis et de perfectione monachatus 50

De vindicta 50—51.

De dicto: vim vi repellere licet, et de justa defensione sui 51
Collatio dicti Christi: qui gladium acceperit, gladio peribit 51

De paupertate 51—53.

Praecepta et consolationes 51
De proprietate et distinctione rerum approbata in evangelio testimonia 51
De recto usu divitiarum et paupertatis . . . 51
De ferenda paupertate praecepta 52

De castitate 53—55.

Duplex caussa conjugii 53
Prohibitiones et poenae libidinum 53
Castitas etiam est conjugii praecepta omnibus, qui contineri non possunt 54
De virginitate praedicata a Paulo 55

VII. De Evangelio 55—58.

De appellatione seu voce Evangelii 55
Discrimen legis et Evangelii 55
Discrimen promissionum legalium et gratiae . 56
Definitio Evangelii 56

Quare opus est Evangelii promissione? 56—58.

Evangelii unum et idem omnibus temporibus mundi 56
Revelatio Evangelii in promissionibus factis patribus 56
Conciones evangelicae in Psalmis et prophetis 57
Quod promissio Evangelii sit universalis . . . 57

VIII. De gratia et de justificatione 58—68.

Dissensio perpetua opinionum de justificatione 58
Errores monachorum de justificatione 58
Explicatio totius controversiae negotii de justificatione 58
Expositio propositionis: fide justificamur, et vocabulorum justificationis et fidei 58

De vocabulo fidei 59—63.

Testimonia, quod fides significet fiduciam . . 61
Testimonia scriptorum ecclesiastciorum . . . 62

Pag.

Testimonia experientiae in invocatione . . . 62
Definitio fidei 63

De vocabulo gratiae 63—68.

Definitio gratiae 64
Testimonia, quod gratia significet gratuitam reconciliationem 64
De exclusiva 64
Gratis quid excludat 64
Quatuor caussae, quare necesse sit defendi hanc exclusivam 64
1) Honos Christi 64
2) Certitudo et firma consolatio conscientiae 64
3) Ut fieri possit invocatio 65
4) Ut discernatur Evangelium a lege . . . 65
De intellectu propositionis: sola fide etc. . . 65
Testimonia Pauli de doctrina justificationis, et eorum explicatio 65
Refutatio calumniarum adversariorum in dictis Pauli 66
Sententiae universales de remissione peccatorum gratuita 67

IX. De bonis operibus 68—84.

Testimonia, quod bona opera sequi debeant reconciliationem 68
Quaestiones de bonis operibus 68

I. Quae opera sunt facienda? 68—69.

Praecipuum opus fides, exercenda in omni invocatione et omnibus negotiis vocationis . . 68

II. Quomodo possunt fieri bona opera? 69—70.

Donatio Spiritus sancti et promissio auxilii contra infirmitatem et pericula 69

III. Quomodo placent Deo bona opera? 70—74.

Quod maneant in sanctis peccata et quae . . 70
1) Testimonia de peccato reliquo in sanctis . 71
2) Quod tamen pii debeant credere, se placere Deo propter misericordiam promissam . . 72
3) Quod inchoata obedientia placeat propter Filium 72
Testimonia, quod Deo placeat sanctorum inchoata obedientia, et exemplum latronis, conversi, etc. 72

IV. Propter quas caussas faciendа sunt bona opera? 74—75.

De necessitate bonorum operum 74
De dignitate 75

De praemiis 75—76.

Promissiones 75
Triplex exercitium fidei in bonis operibus . . 76
Exemplum viduae sareptanae 76

V. De discrimine peccatorum 76—77.

Testimonia, quod necessaria sit justitia bonae conscientiae, et de peccatis contra conscientiam 77

De argumentis adversariorum 77—84.

Quod injuste damnemur, cum omnia largiamur, quae adversarii requirunt, tantum addamus doctrinam de fiducia misericordiae 78

Pag.

1) Quid significet in hac disputatione vocabulum justitia 78
2) Utrum fides tantum significet notitiam, et de loco Jacobi 78
De synecdoche, an concedendum sit, fide et dilectione nos esse justos, cum in fiducia insit dilectio 78
De loco Jacobi: daemones credunt etc. . . . 78
3) De exclusiva sola: quid excludat . . . 78
4) Fides est opus 78
De fide an propter fidei dignitatem sumus justi 79
5) Gratia sumus justi: quid significet gratia . 79
6) Credere, quod simus in gratia, an et quomodo affirmare possimus de voluntate Dei erga nos 79
7) Nemo placet, nisi habens novos habitus . 79
An possimus pronunciare, nos habere novitatem 79
8) An fides idem sit, quod spes 79
9) Mala opera merentur aeternas poenas: an valeat argumentum a contrario 80
10) Peccatum est odium Dei: an valeat contrarium: justitia est dilectio Dei 80
11) Justitia est in voluntate: an fides sit in voluntate, et quid significet justificari . . . 80
12) De loco Jacobi: ex operibus justificari hominem 80
13) De dicto Pauli: si habeam omnem fidem etc. 81
14) De dicto: si vis in vitam ingredi, serva mandata 81
Quomodo dictis legalibus sit addendum Evangelium 81
15) De dicto: remittite, et remittetur vobis . 81
Item de concione Danielis: libera te a peccatis justitia et eleemosynis 82
16) De dicto: major horum dilectio etc. et de collatione et definitione virtutum: fidei, spei et dilectionis 82
17) De dicto: remittuntur ei peccata multa, quia multum dilexit 83
18) De mercede, quod vita aeterna vocatur merces 83

X. De discrimine veteris et novi Testamenti 84—91.

De utilitate historiae et scripturae divinitus traditae 85
Duplex doctrina in libris sacris, legis et Evangelii 85
Quid proprie vocatur vetus Testamentum . . . 85
Finis constitutae politiae israeliticae 85
Triplex error Judaeorum de sua politia, et horum refutationes propheticae 85
Testimonia de discrimine veteris et novi Testamenti 85
Ratio appellationis 85
Quare dicatur vetus 85
Quid novum Testamentum, et de eo testimonia 85
De antithesi literae et ministerii Spiritus, et gloria ministerii Evangelii 85
Descriptio novi Testamenti in Prophetis . . . 86

Pag.

Collatio dictorum loquentium de invocatione et completione novi Testamenti 86
Collatio poenarum et bonorum politiae Israel ad gubernationem ecclesiasticam etc. 86
Caussae traditarum promissionum corporalium . 89
De caeremoniis abrogatis, et de ministerio levitico ac significatione rituum 89
Typus arcae foederis et propitiatorii etc. . . 90
De politicis seu forensibus legibus mosaicis . 91

XI. De discrimine peccati mortalis et venialis 91—95.

Definitio peccati mortalis, et exempla . . . 91
Peccata venialia in sanctis 91
Etiam involuntaria quaedam peccata in sanctis 92
Testimonia scripturae discernentia peccata sanctorum et aliorum 93
Quomodo repugnent sancti vitiosis motibus . . 93
De lapsibus contra conscientiam, quibus amittatur gratia, et de his testimonia 94
De peccato dominante ex Paulo et Genesi . . 94
De ignorantia et omissione affectata 95

XII. De ecclesia 95—102.

Regula Pauli de ecclesia visibili: quos elegit, hos et vocavit 95
Ecclesia tantum requirenda in coetu vocatorum 95
Definitio ecclesiae visibilis, et exempla . . . 95
Nota ecclesiae: notitia evangelii de Christo, et ministerium, ac de utroque testimonia . . . 96
Tantum per ministerium Deus est efficax . . 96
De quaestionibus: an ecclesia sit alligata ad ordinariam gubernationem et successionem episcoporum 96
De ordine judiciorum, de doctrina, et quis sit judex 97
De dissimilitudine donorum et dicto Pauli: alius aliud superaedificat etc. 97
De ordine, gloria et defensione ecclesiae; collatio ad imperia; et discrimen 98
Contra Donatistas 99. 100.
De discrimine malorum, quomodo sint externa membra ecclesiae etc. 99
Sententiae refutantes errorem Donatistarum . 99
Quid agendum de ministris, quorum vitiosi sunt mores 99
Quid item de haereticis et persecutoribus, et quorum ministerium valeat 99
De signis monstrantibus ecclesiam quae alii notas nominant 100—102.
De jure interpretationis, et discrimine inter potestatem et donum 100
Regulae de judicandis et probandis dogmatibus 100
Testimonia, quod interpretatio sit donum, non alligatum potestati 102

XIII. De sacramentis 102—130.

Definitio sacramenti 102
Principalis finis sacramentorum, ut sint signa seu testimonia promissae gratiae 102
De reliquis finibus 102

Pag.

De numero sacramentorum 102—104.

Discrimen caeremoniarum institutarum a Christo et ab aliis 102
De operibus praeceptis, quibus sunt additae promissiones 103
Quae proprie sacramenta dicantur 103
De ordine seu vocatione ad ministerium etc. . 103
De ritu antiquissimo impositionis manuum . . 103
De depravatione in ordinatione sacrificulorum 103

Confirmatio 104.

De unctione 105.

De baptismo 105.

Promissio addita baptismo docens de fine . . 105
De usu perpetuo baptismi 105
De vi verborum baptismi 103
De mutua obligatione seu foedere nostro cum Deo 105

De significationibus 105. 106.

Quare baptismo tantum semel utendum . . . 105

De baptismo Joannis et apostolorum 106.

De baptismo infantium 106—108.

De fugienda Anabaptistarum doctrina 106
Testimonia veteris moris in ecclesia, baptizandi infantes 106
Argumenta quod parvuli sint baptizandi . . . 107
1. Ex dicto Christi: talium est regnum coelorum; quos elegit, hos et vocavit: ergo infantes per baptismum sunt inserendi ecclesiae 107
Infantes nascuntur cum peccato, ergo impertiendum est eis ministerium remissionis peccatorum 107
3. Ad eosdem pertinet promissio et signum 107
4. Mandatum de baptismo universale . . . 107
Ad Anabaptistarum objectionem responsio . . 107

De coena Domini 108—112.

Caussae, cur promissionibus semper additi sint externi ritus 108
1) Commonefactio de voluntate Dei 108
2) Propagatio memoriae ad posteritatem . . 108
3) Conservatio publicorum congressuum et coetuum in ecclesia 108
Consolatio de conservatione ecclesiae in verbis: annunciate mortem Domini, donec veniat . 108
Quaestiones quatuor de coena Domini . . . 109
1) Quomodo sit instituta, et quod adsit Christus 109
2) Quibus prosit manducatio, et de vero usu cum poenitentia ac fide 109
De gratiarum actione 110
Item de aliis finibus 110
3) Qui sint admittendi 111
Agentes poenitentiam non fugiant usum sacramenti 111
4) De abusu et profanatione sacramenti . . 111
Quando caeremonia habeat rationem sacramenti 111
Arma turcica sunt poenae profanationis missarum 111

De sacrificio 112. 113.

De discrimine sacrificii et sacramenti 112
De speciebus sacrificii: de propitiatorio et eucharistico 112

Pag.

Distributio leviticorum sacrificiorum 112
Unicum vere propitiatorium sacrificium Christi 112

De eucharistico sacrificio 113. 114.

Piorum sacrificia in novo Testamento tantum sunt eucharistica 113
Sacrificium seu cultus operis operati nullum in novo Testamento 113
Quomodo pius usus sacramenti fiat sacrificium, seu cultus 113
Refutatio dicti: quod omne sacrificium sit applicandum pro aliis 113
De oratione pro aliis 113
Quomodo bona opera piorum impetrent etiam aliis bona 113

De poenitentia 114—117.

Perpetua concio in ecclesia de agenda poenitentia 114
De vocabulo poenitentiae, et de partibus . . 114
Refutatio erroris de renatis, et testimonia, quod renati possint excidere gratia 115
Refutatio delirii Novatianorum et testimonia quod sit impertienda absolutio 115
Responsio ad locos ex epistola ad Hebraeos . 116
Quod sit peccatum irremissibile, et in quibus . 116

De contritione 117. 118.

Conciones et testimonia de ira Dei adversus peccatum et praecepta de contritione 117
Pars ministerii necessaria: praedicatione legis arguere peccata 118

De fide 118—121.

Discrimen contritionis Petri et Judae, seu timoris servilis et filialis 118
Capita cogitanda ad excitandam in nobis contritionem 119
De fide sibi applicante remissionem peccatorum 119
Testimonia, quod singuli credere debeant, sibi remitti peccata 120
De tertia parte, id est, de inchoatione obedientiae, seu bono proposito 120

De confessione 121—125.

De vario usu vocabuli, et discrimen confessionis publicae et arcanae 121
Quod enumeratio peccatorum non sit necessaria, tres caussae 122
De retinendo more petendae absolutionis juxta mandatum Christi et utilitatibus privati colloquii 122
Mos absolutionis in ecclesia testimonium de recipiendis lapsis 122
Forma generalis enumerationis juxta seriem decalogi, utilis ad commonefaciendos rudes . . 123
Refutatio objectionum defendentium legem de enumeratione 123

De satisfactione 125—130.

De more veteri recipiendi lapsos, sed publice castigatos 125
Superstitiosa depravatio veteris moris 125
Quid vocentur satisfactiones canonicae . . . 125
Refutatio erroris de satisfactionibus, et de discri-

Pag.
mine remissionis culpae et mortis aeternae, ac poenarum temporalium 125
Poenas temporales nihil pertinere ad claves . 126
De caussis, cur ecclesia subjecta sit cruci et calamitatibus 127
Vera poenitentia mitigari aut remitti poenas . 127
Quid mali sit in doctrina satisfactionum . . . 127
Refutatio argumentorum adversariorum de satisfactionibus; et de dicto 1. Corinth. 11, 31: si nos judicaremus etc. 128
De mortificatione carnis et voluntariis exercitiis 129

XIV. De praedestinatione 130—133.

Quod semper sit in mundo coetus electorum . 130
Testimonia de ecclesia electorum 130
De caussis electionis 130
Hypotheses tenendae de electione 130
In cogitatione de electione tantum respiciendum esse ad vocem Evangelii 130
Testimonia, quod promissio gratiae sit universalis 130
Quod sit gratuita 130
Quae et quibus sit caussa reprobationis . . . 130
Caussa electionis misericordia Dei gratuita . . 131
Caussa concurrens in iis, qui apprehendunt et retinent fiduciam misericordiae 131
Salutares sententiae de caussa electionis et apprehendenda misericordia 131
De consolatione dicti: quos elegit, hos et vocavit 132
De dictis cap. 9 et 10 ad Romanos 132
De effectu electionis consolatio 132

XV. De regno Christi 133—135.

Testimonia, quod Christi regnum in ecclesia sit spirituale 133
Item: quod in mundo semper in ecclesia promiscue sint boni et mali 134
Responsio de figurate dictis propheticis, aut dictis de aeterno regno 134

XVI. De resurrectione mortuorum 135—137.

Resurrectio Christi et aliorum testimonium est nostrae resurrectionis et vitae aeternae . . 135
Testimonia de universale resurrectione mortuorum, et futura vita 136

XVII. De Spiritu et litera 137—139.

Expositio dictorum de Spiritu 137
Sententia Pauli 2. Corinth. 3, 6 de ministerio literae et Spiritus 138
De simplici sententia nativa singularum partium scripturae, et de allegoriis 138
De dicto: lex est spiritualis 138
De disciplinae necessitate et caussis 138

XVIII. De calamitatibus et de cruce, et de veris consolationibus 139—147.

Philosophorum opiniones de caussis miseriarum humanarum 139
De veris caussis 139
Pag.
Cur ecclesia maxime subjecta sit aerumnis, caussae decem 140
Testimonia de poenis ecclesiae; item de castigatione 140
Philosophiae error in quaerendis remediis miseriarum 142
De veris consolationibus 142
Quinque capita consolationum et de iis testimonia 142
1) Quod non casu accidant aerumnae . . . 142
2) De caussa finali, quod bona voluntate Dei affligamur ad poenitentiam et salutem . . 143
3) Promissio auxilii Dei, mitigationis et liberationis 143
4) Quod Deus postulet fide peti et exspectari auxilium 144
5) Quod Deus velit nos praestare obedientiam 145
Quod haec obedientia sit sacrificium 145
Discrimen patientiae philosophicae et christianae 146
Caussae principales humanarum calamitatum . 146
Calamitatum humanarum diversae caussae . . 146
Calamitatum humanarum diversa genera . . . 147

XIX. De invocatione Dei seu de precatione 147—160.

De discrimine inter invocationem ecclesiae et ethnicam et mahometicam etc. 147
Forma verae invocationis 147
Quae cogitanda in precatione 148
1) Quis Deus invocetur 149
2) Praecepta de invocando 149
3) Promissiones et earum ordo, ac de petendis spiritualibus et corporalibus 149
4) De fide accendenda in invocatione, et quomodo in quavis petitione placeat fides remissionis peccatorum et de discrimine petitionis rerum aeternarum et corporalium . 150
De circumstantiis: modo et tempore 150
5) Recitatio rerum, quae petuntur et de harum ordine 152
Responsio ad argumentum: justis debet bene esse etc.: quare ecclesia justa prematur aerumnis 153
Tres caussae, quare petenda bona corporalia . 154
Exempla precationum patrum et prophetarum . 154
Brevis enarratio orationis Dominicae: Pater noster etc. 155
Forma precationis directa ad Deum Patrem; item ad Christum 157
De idololatrica invocatione sanctorum 157
Quomodo vere colendi sancti 158
De gratitudine pro Dei beneficiis 158
Formula gratiarum actionis ad Patrem, Filium et Spiritum sanctum 158
Testimonia, quod Deus vere adjuvet homines, et exempla gratiarum actionum 159

XX. De magistratibus civilibus et dignitate rerum politicarum 160—173.

Pios subjici imperiis et politiis suo quemque loco 160
Quae sit regula legitimarum politiarum . . . 160
Ecclesiae doctrina de discrimine ordinis politici, ac personarum et miseriarum 160

Pag.
1) Quod politicus ordo sit institutus a Deo . 161
2) De personis gubernatorum; item, quod salutares principes a Deo excitentur . . . 161
3) Etiam in bonorum principum gubernatione multa vitia et miserias accidere 162
Fatales poenae et mutationes imperiorum in deterius 162
Distributio imperiorum per tempora juxta tres partes animae hominis 162
1) Testimonia, quod conjugium et politicus ordo sit divinitus ordinatus 163
De ordine ex Paulo Rom. 13. 163
2) Exempla piorum magistratuum apud Judaeos et gentes 164
3) Testimonia praesentiae Dei in politiis et judiciis 165
Causae, cur regulariter puniantur violatores justitiae politicae 165
4) Praecepta de precando pro magistratibus 166
1) Regula ex doctrina Evangelii, quod liceat uti rebus politicis 166
De vindicta prohibita et approbata 167
Responsio ad objectionem, quod mali teneant imperia 167
2) Quod necesse sit pios in vocatione servire civili societati 168
De causis et finibus politicorum officiorum, et quomodo fiant bona opera seu cultus Dei . 168
Collatio vitae politicae in gubernatione aut militia et solitariae eremitarum 169
3) Quod liceat uti legibus et formis politicarum praesentibus 170
4) Quod necessario sit obediendum magistratui 170
De gradibus obedientiae ac honoris erga magistratus 170
De regula: oportet Deo magis obedire quam hominibus 171
De magistratuum officiis 171
Magistratus custos disciplinae juxta utramque tabulam decalogi 171

Pag.
Ad magistratus pertinere etiam emendationem ecclesiarum, cessantibus episcopis 172
Magistratui non licere facere contra jus divinum, aut jus naturae 172
De contractibus in genere, qui sint liciti . . . 172

XXI. De ceremoniis humanis in ecclesia 173—177.

Discrimen caeremoniarum utilium ad bonum ordinem, etc. 173
Tres regulae de ritibus 173
1) Peccatum est obtemperare quorumvis edictis contra Dei mandatum 173
2) Etiam legibus de adiaphoris adversandum 174
Definitio cultuum Dei 174
3) Ritus adiaphoros ordinis caussa in ecclesiis emendatis servandos esse 176

XXII. De mortificatione carnis 177—179.

Mortificatio in tolerantia crucis aut temperantia mandata 177
Electio certorum exercitiorum ad temperantiam libera 178

XXIII. De scandalo 179—182.

Discrimen scandali pharisaici seu accepti et dati 179
Regula de confessione et operibus mandatis contra scandala pharisaica 179
De vitandis scandalis datis 180
Regula de libertate et ejus usu in adiaphoris . 181

XXIV. De libertate christiana 182—188.

Quid sit libertas christiana 182
Quatuor gradus libertatis 183
De abrogatione legis, et quomodo liberati simus a lege morali 184
De dicto: justo non est lex posita 185
De libertate in traditionibus 185
Responsio ad argumentum, quod potestati, praesertim ecclesiasticae, debeatur obedientia . . 187

A p p e n d i x I.

De conjugio 188—197.

Pag.
de consanguineis seu cognatis 188
de collateralibus 188
de affinitate 189
de prohibitione conjugii 190
de exemplis patrum 191
de consensu 191
de conditionibus 191
de errore 192
de divortio 193
de modo procedendi 194
de desertione 194

Pag.
de tempore, post quod alia conjugia concedi possunt 194
de natura spadonum 194
de divortiis propter saevitiam, veneficia et insidias structas vitae 195
an propter morbos contagiosos et incurabiles, ut propter lepram, divortium fieri possit . . 165
de desponsatione impuberum 195
de officio magistratus in tuendis legibus conjugii 196

Appendix II.

Definitiones multarum appellationum, quarum in ecclesia usus est 198—209.

	Pag.
Acceptio personarum	204
Affectus	203
Amicitia	203
Amor	203
Angelus bonus, malus	207
Apostoli	207
Bellum	203
Bonum increatum, creatum, honestum morale creatum, suave, bona utilia	206
Castitas	204
Conjugium	204
Conscientia	201
Contractus	205
Cultus Dei	202
Defensio legitima	202
Deus	198
Dilectio	199. 202
Doctor	207
Dolor	203
Dominium	205
Ecclesia visibilis	202
Emtio	205
Ἐπιείκεια	203
Episcopus seu pastor	207
Evangelistae	207
Evangelium	199
Fides	199. 201
Filius aeternus	198
Fortitudo	204
Furtum	205
Garrulitas	205
Gloria	200. 204
Gratitudo	203
Humilitas	204
Interesse	205
Ira	203
Juramentum	202
Justitia universalis, particularis	199 201
Laetitia	203
Lex Dei	198
Libertas civilis	205
Libertas in Deo	201
Libertas voluntatis humanae	199
Liberum arbitrium,	199
Locatio	205
Magistratus politicus	202
Maledicentia	205
Malum naturale, morale	206
Malum poenae	206
Mansuetudo	203
Mendacium	205
Minister evangelii	202
Misericordia	203
Modestia	204
Mutuatio	205
Nemesis	203
Notitiae	201
Notitiae habituales	208
Odium	203
Opera legis	201
Pastor	207
Pater aeternus	198
Patientia	200. 202
Peccatum	198
Persona	198
Prophetae	207
Proprietas	205
Regnum Christi	202
Seditio	203
Sedulitas	204
Servitus civilis	206
Spes	199. 201
Spiritus sanctus	198
Στοργή	203
Superbia	204
Superstitio	202
Timor	200
Timor Dei	202
Timor filialis	200
Timor servilis	200. 202
Usura	205
Veritas	202
Virtus	199. 201
Zelus	203
De habitibus	207

LOCI PRAECIPUI THEOLOGICI.

LOCI PRAECIPUI THEOLOGICI.

PHILIPPUS MELANTHON PIO LECTORI S. D.

Prodest firma et perspicua testimonia de singulis articulis doctrinae Christianae, ordine distributa, velut in tabella habere proposita, ut cum disputant animi secum, aut anguntur, sententiae certae in conspectu sint, quae trepidantes erudiant, erigant, confirment, consolentur. Haec enim sunt exercitia fidei piis et necessaria, et non ignota, de quibus Propheta [Ps. 118, 105] inquit: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Ad hunc usum domesticum initio mihi hos locos institui, et cum viderem his turbulentis temporibus interdum aliqua explicatione opus esse, addidi interdum aliquas descriptiones, aut partitiones. Haec cum postea circumferrentur in manibus multorum, recognoscenda et augenda fuerunt. Non ambitione, non φιλονεικίᾳ, non aemulatione, non ut sererem rixas, haec et institui et collegi, sed primum ut me ipsum erudirem, deinde ut aliquorum qui haec legebant honesta et pia studia adjuvarem. Sed de voluntate mea nihil dicam amplius, quam quod Deo probatam esse spero, ac meae conscientiae testimonium antefero criminationibus Eccii, Cochlei, Alfonsi, et multorum, qui illis applaudunt. Cum autem re ipsa cognoverim, explicationem dogmatum Ecclesiae propter multas caussas opus esse difficillimum, et quamquam necessarium est, tamen plenum esse ingentium periculorum, attente audivi interpretes eruditos καὶ θεοδιδάκτους, et mediocri cura et solicitudine inquisivi Ecclesiae doctrinam, et conatus sum res veras quanta potui perspicuitate recitare. Non gigno novas opiniones, nec aliud majus scelus esse in Ecclesia Dei sentio, quam ludere fingendis novis opinionibus, et discedere a Prophetica et Apostolica scriptura, et consensu vero Ecclesiae Dei. Sequor autem et amplector doctrinam Ecclesiae Witebergensis, et conjunctarum, quae sine ulla dubitatione consensus est Ecclesiae catholicae Christi, id est, omnium eruditorum in Ecclesia Christi. Vult autem Paulus, esse judicia doctrinae in Ecclesia, ut veritas servetur incorrupta, et non temere labefactetur concordia. Et agnosco ipse meorum scriptorum maciem et squalorem. Quamquam igitur proprie et plane loqui studeo, tamen fieri potest, praesertim in tanta mole rerum, et in tanta brevitate, ut interdum aliquid dictum sit obscurius aut parum commode. Ideo non defugio judicia Ecclesiarum nostrarum. Nam has censeo vere esse Dei Ecclesiam, et vera animi pietate eas veneror, nec me ab eis sejungam, meaque dicta, scripta et facta, earum judicio permitto. Saepe etiam optavi alios, qui antecellunt eruditione et judicio, communicato consilio, et collatis sententiis de rebus ipsis, et de formis loquendi, gravi autoritate tale aliquod opus condere, quod ordine praecipuae materiae doctrinae Ecclesiasticae complecteretur. Dicerem hanc rem curae esse debere piis et sapientibus Principibus, praesertim in tanta temporum confusione. Sed videmus Ecclesiam non regi humanis consiliis. Oro igitur Deum aeternum Patrem Domini nostri Jesu Christi, ut propter Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum, quem voluit esse pro nobis victimam, καὶ μεσίτην καὶ ἱκέτην, Ecclesiam sibi colligat, regat et servet, et docentium et discentium mentes gubernet, studia adjuvet, et ad veritatem et concordiae amorem multos flectat. Id cum Christus in agone suo precatus sit, nostra vota et nostros gemitus ad hujus nostri Pontificis petitionem adjungamus, qui dixit [Joh. 17, 17]: Pater sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas. Ne sinas extingui lucem veritatis, id est, Evangelii tui. Et addit [ibid. v. 21]: Sint unum, sicut et nos unum sumus. Primum nobiscum conjuncti sint, deinde inter sese sint concordes, et consulant paci verae Ecclesiae, justis officiis. Hortor et scholasticum gregem, ut cogitent, qua in statione a Deo collocati sint, et sciant se Ecclesiae Dei seminaria esse. Nam ex hoc numero Filius Dei regnans ad dextram aeterni Patris, ac dona dans hominibus, videlicet pastores et doctores, sumit Evangelii ministros, quos praeparari vult in scholis. Hos esse custodes librorum Propheticorum et Apostolicorum, et verorum dogmatum Ecclesiae voluit. Quare diligentiam et fidem in re omnium maxima, Deo, Ecclesiae et posteritati praestemus, veritatem inquiramus, amemus, tueamur et ad posteros incorruptam transmittamus.

Witebergae, Anno M. D. XLIII.

LOCI THEOLOGICI COLLECTI

A PHILIPPO MELANTHONE.

PRAEFATIO.

Ita conditi sunt homines a Deo, ut numeros et ordinem intelligant et in discendo multum utraque re, numeris et ordine, adjuventur. Quare in artibus tradendis singulari cura monstratur ordo partium et indicantur initia, progressiones et metae. Hanc explicandi formam in Philosophia vocant Methodum, sed haec in iis artibus, quae demonstrationibus extruuntur, aliter quam in doctrina Ecclesiae instituitur. Nam demonstrativa methodus progreditur ab iis, quae sensui subjecta sunt, et a primis notitiis, quae vocantur principia. Hic in doctrina Ecclesiae tantum ordo quaeritur, non illa methodus demonstrativa. Nam haec doctrina Ecclesiae non ex demonstrationibus sumitur, sed ex dictis, quae Deus certis et illustribus testimoniis tradidit generi humano, per quae immensa bonitate se et suam voluntatem patefecit.

Ac ut in Philosophia quaeruntur certa et discernuntur ab incertis, et caussae certitudinis sunt Experientia universalis, Principia et Demonstrationes; ita in doctrina Ecclesiae certitudinis caussa est revelatio Dei, et considerandum est, quae sententiae a Deo traditae sint. Ut certa est cuilibet sano haec sententia: Bis quatuor sunt octo, est enim naturalis notitia ut principiorum; ita sint certi nobis et immoti articuli fidei, comminationes et promissiones divinae, ita certum sit, agenti poenitentiam remitti peccata propter filium Dei, exaudiri se et fieri haeredem vitae aeternae. Sed caussae certitudinis diversae sunt. Sententiam de numeris mens suo judicio videt. At articuli fidei certi sunt propter revelationem, quae certis et illustribus testimoniis Dei confirmata est, ut resuscitatione mortuorum et multis aliis miraculis. Sed quia res sunt extra judicium humanae mentis positae, languidior est assensio, quae fit, quia mens movetur illis testimoniis et miraculis, et juvatur a Spiritu sancto ad assentiendum.

Etsi autem Philosophia docet dubitandum esse de his, quae non sunt sensu comperta, nec sunt principia, nec sunt demonstratione confirmata, ut hic licet dubitare seu ἐπέχειν, an sola nubis cavitas sit caussa, cur Iris sit arcus; tamen doctrinam Ecclesiae a Deo traditam sciamus certam et immotam esse, etiamsi nec sensu deprehenditur, nec nobiscum nata est, ut principia, nec demonstrationibus invenitur, sed caussa certitudinis est revelatio Dei, qui est verax.

Quare illam dubitationem philosophicam seu ἐποχὴν nequaquam admittamus ad doctrinam Ecclesiae a Deo traditam. Haeret alioqui in mentibus in hac naturae humanae corruptione ingens confusio dubitationum de Deo, quibus repugnandum est et opponendae sunt sententiae a Deo traditae. Non alenda est hic aut laudanda dubitatio, sed sit fides certa assensio, ἔλεγχος, id est, certitudo, qua mens convicta divinis testimoniis firmissime amplectitur vocem divinam de rebus non apparentibus, ut loquitur Epistola ad Hebraeos.

Haec praefari necesse est, ut initio cogitemus res certas, firmas et immotas in Ecclesia doceri, sicut inquit Filius Dei [Marc. 13, 31]: Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt. Deinde etiam cogitemus, fidem esse firmam assensionem, amplectentem integram Evangelii doctrinam, non esse, ut in Academia Arcesilae, ludos ambiguos opinionum et disputationum, sicut multa petulantia ingenia et multi superbi homines semper judicarunt, judicant et judicabunt, quorum blasphemias punit Deus et praesentibus et aeternis suppliciis.

Nunc de ordine partium doctrinae aliquid praefandum est. Ipsi libri Prophetici et Apostolici optimo ordine scripti sunt, et articulos fidei aptissimo ordine tradunt. Est enim historica series in libris Propheticis et Apostolicis; ordiuntur a prima rerum creatione et conditione Ecclesiae, et deinceps omnium temporum series a conditione rerum usque ad Cyri Monarchiam continetur in his libris Propheticis. In hac serie multae narrantur instaurationes Ecclesiae, et insperguntur narrationibus doctrina legis et promissio Evangelii. Deinde Apostoli testes sunt de Christo exhibito, nato, crucifixo, resuscitato. Haec sunt historica. Et in concionibus Christi continentur articuli fidei, explicatio Legis et Evangelii. Accedunt et Pauli disputationes, qui ut artifex instituit disputationem in Epistola ad Romanos de discrimine Legis et Evangelii, de Peccato, de Gratia seu Reconciliatione, qua restituimur ad vitam aeternam.

Etsi autem hunc ordinem animadvertenti non multum opus est commentariis aut nostris libellis aut similibus; tamen quia vult Deus in Ecclesia vocem docentium sonare, ut dicitur de ministerio Evangelii Ephes. 4, non frustra labor docendi suscipitur. Non gignimus novas res seu materias; ut Hesiodus aliud tradidit, quam patres Sem, Japhet, et Haeretici res novas comminiscuntur non traditas ab Apostolis, sed pii interpretes acceptas a Deo sententias in Prophetica et Apostolica narratione bona fide recitant. Et quia rudes non ubique genus sermo-

nis intelligunt, non statim vident ordinem rerum, commonefaciendi sunt voce interpretum de genere sermonis et de rerum ordine. Et quia multae corruptelae subinde excogitatae sunt et excogitabuntur, pii Pastores et Doctores sunt testes verae sententiae certa autoritate acceptae et refutatores falsarum interpretationum. Propter has causas Deus ministerium Evangelii et studia in templis et in scholis sua ope servat et subinde restituit, ut simus custodes librorum Propheticorum et Apostolicorum et testes verae interpretationis, et refutemus omnes opiniones pugnantes cum doctrina tradita per Prophetas, Christum et Apostolos, nec extinguatur lux Evangelii, ac ut Eph. 4 [v. 14] dicitur, ne Ecclesiae tanquam ventis agitatae et dissipatae, amissa veritate, implicentur variis erroribus, ut saepe accidit. Ethnici, amissa luce doctrinae patrum, horrendis et variis furoribus agitati sunt, mactarunt humanas hostias, coluerunt priapos, prostituerunt conjuges et virgines, ut idola placarent. Sic quam varia genera furorum fuerunt in Marcionis et Manichaei secta, quantum blasphemiarum, libidinum, seditionum! Quam varii furores nunc sunt Anabaptistarum, qui multum habent contagii Manichaeorum! Ab Ario furores Mahometici orti sunt. Quales furores sunt in invocatione mortuorum et cultu statuarum, in venditione Missarum, in defensione legis de coelibatu et multis aliis, quae defendunt Eccius, Pygius et similes parasiti Pontificum!

Haec exempla furorum omnium aetatum considerent pii, et commonefacti voce recte docentium amplectantur utraque manu et toto pectore libros Propheticos et Apostolicos a Deo traditos, et adjungant enarrationes et testimonia purioris Ecclesiae, ut Symbola Apostolicum et Nicenum, ut lucem Evangelii retineant, nec in furores tales incidant, quales, ut dixi, sequuntur extincta luce Evangelii. Qui vero pio studio legent Propheticos et Apostolicos libros et Symbola, et quaerent purioris Ecclesiae sententias, facile judicabunt, quibus humanis enarrationibus deinde adjuvari possint, et intelligent, quid utilitatis afferant piorum explicationes recte et dextre scriptae et ex fontibus sumpta testimonia. Hos, si voluntates erunt piae, in hoc studio et hac dijudicatione Deus reget Spiritu sancto, ne Diaboli praestigiis fallantur, sed flectantur ad agnoscendas, amplectendas et retinendas veras sententias. Sicut Paulus inquit [Philipp. 2, 13]: Deus est, qui, cum effecerit, ut velitis, efficiet etiam, ut perficiatis. Cum accenderit voluntatem, ut pio studio quaerat veritatem, adjuvabit etiam eam, et gubernabit, ut labor sit nobis et aliis felix.

I.

DE DEO.

Ideo conditum est genus humanum ac deinceps ideo redemptum est, ut sit imago et templum Dei Deum celebrans. Voluit enim Deus agnosci et celebrari, et fulsisset illustris et firma notitia Dei in mentibus hominum, si natura hominum mansisset integra; nec deinde, postquam recepti sunt in gratiam Adam et Heva, aliud est majus ac melius opus hominis, quam vera Dei agnitio, invocatio ac praedicatio, ut Psal. 149 [v. 1]: Laus ejus in Ecclesia Sanctorum, et Psal. 118 [v. 17]: Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini. Sit igitur prima et summa cura hominis, veram de Deo doctrinam discere, sicut et primum praeceptum hoc officium praecipue postulat. Sed humanae mentes in hac corruptione naturae in magna et tristi caligine vagantur quaerentes, an sit Deus, an sit providentia et quae sit Dei voluntas. Et quanquam esse Deum et praecipere obedientiam juxta discrimen honestorum et turpium impressum humanis mentibus, et regulariter punire atrocia scelera atrocibus suppliciis in hac vita, multa illustria et firma testimonia ostendunt; tamen horrenda dubitatione cruciantur animi, quia vident saepe opprimi pariter bonos et malos ingentibus calamitatibus.

Et quanquam utcunque mens humana agnoscit Deum punire sontes, tamen de reconciliatione nihil novit sine revelatione divinae promissionis. Ideo, cum poenis obruimur, aut disputant homines casu eas accidere, aut mirantur, cur Deus hanc infirmam naturam tantis miseriis oneret. Pericles putat casu vel ex materiae contagiis principaliter oriri pestilentiam Atticam, non agnoscit poenam esse divinam. Oedipus agnoscit se a Deo puniri, sed prorsus nihil scit de remissione peccatorum.

Cum igitur tantae sint tenebrae humanae mentis, agnoscamus ingens beneficium esse, quod Deus sese patefecit ipse clara voce et certis testimoniis inde usque ab initio post conditum genus humanum et post conditam Ecclesiam suam: quod tradidit sua voce legem et promissionem reconciliationis, et addidit ingentia miracula, ut servationem in diluvio, delectionem Sodomorum, eductionem populi Israël ex Aegypto et multas resuscitationes mortuorum.

His illustribus testimoniis quaeramus Deum patefactum, et sejungamus nos ab Ethnicis et omnibus ignaris Evangelii, et in nostra invocatione cogitemus, quem Deum invocemus, ubi et cur se Deus patefecerit; non vagemur animis, ut Ethnici aut qui ad statuas currant, non negligenter aut frigide cogitemus de patefactione Dei, sed agnoscamus esse ingens beneficium et certum testimonium, quod velit nobis opitulari. Sic deducit nos ad patefactionem Paulus 1 Cor. 1 [v. 21]: Cum mundus Deum sapientem non nosset per sapientiam, placuit Deo per stultam praedicationem salvos facere credentes, id est: Quia vagantur animi et intuentes hunc pulcherrimum ordinem in creaturis sapientissime institutum et nos de opifice commonefacientem, tamen dubitant, an sit providentia, an recipiamur a Deo, exaudiamur, juvemur, edita est vox Evangelii, qua se Deus patefecit, et tamen hunc quoque maxima pars hominum ut fabulosam deridet. Sed aliqui

amplectuntur, hi discunt recte agnoscere, et recte invocare Deum, et donantur aeterna vita, justitia, gloria etc.

Sic Christus deducit nos ad patefactum Deum. Cum peteret Philippus monstrari Patrem, graviter objurgat eum et ab illa speculatione revocat ac inquit [Joh. 14, 9]: Qui videt me, videt Patrem. Non vult vagabundis speculationibus quaeri Deum, sed vult oculos nostros defixos esse in hunc exhibitum Filium et invocationem dirigi ad hunc Deum aeternum Patrem, qui se patefecit misso hoc Filio et dato Evangelio et qui propter hunc Filium Mediatorem recipit nos et exaudit. Ita semper Deus ab initio procedens ex sua arcana sede propter salutem nostram et sese patefaciens ac familiariter nobiscum colloquens tradidit aliquod verbum ac testimonium, ad quod alligavit mentes hominum ita, ut hunc vere esse Deum aeternum conditorem statuerent, qui se patefecerat hac voce et hoc testimonio. Sic in primo praecepto alligat populum ad verbum, quod sonuit in monte Sina, et ad eductionem ex Aegypto [Ex. 20, 2.]: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Complectitur omnia miranda facta in eductione, quae fuerunt testimonia praesentiae Dei. Hic idem Deus dedit promissiones de Mediatore, propter quem inde usque ab initio Patres exaudiri se sciebant. Ita alligata erat eorum invocatio ad hunc Deum, qui se in eductione ex Aegypto patefecerat et dederat promissiones de Mediatore, ut David inquit [Ps. 109, 1]: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Tu es Sacerdos in aeternum etc. Ita nos jam exhibito, crucifixo et resuscitato Christo et Evangelii luce agnita hoc ipsum testimonium nobis proponamus, in hunc Filium intueamur, ac discamus haec duo: Quis sit Deus et quae sit voluntas ejus, et nostram invocationem ab Ethnica, Turcica, Judaica prudenter et ardenter sejungamus. Praecipue enim duabus gravissimis quaestionibus differt vera invocatio a falsa: quaestione de essentia et quaestione de voluntate. Turci etsi dicunt se invocare unum Deum, conditorem Coeli et Terrae, tamen a vero Deo aberrant, quia negant hunc esse Deum, qui misit Filium Mediatorem; non igitur recte invocant. Est enim aeterna et immota regula Joan. 5. [v. 23]: Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Primum igitur Turci de essentia Dei errant, quia fingunt sibi suum Deum, qui non sit Pater Jesu Christi.

Secundo errant de voluntate: cum promissiones ignorent et negent Filium esse Mediatorem, manent in perpetua dubitatione, nec possunt statuere se recipi a Deo et exaudiri. Qui vero nament in ea dubitatione, non invocant, sed fugiunt Deum et ruunt vel in contemptum Dei vel in aeternas desperationes et in blasphemias.

Econtra Ecclesia Dei affirmat, hunc esse Deum conditorem rerum, qui se patefecit misso hoc Filio et dato Evangelio et editis testimoniis ingentibus, quae recensentur in historia Prophetica et Evangelica. Ita primum de essentia Dei judicat non ex humanis imaginationibus, sed ex verbo Dei certis testimoniis tradito. Deinde de voluntate certo scimus Filium Dei Mediatorem constitutum esse mirabili et inenarrabili consilio, et certo recipi et exaudiri nos petentes propter hunc Mediatorem. His discriminibus initio consideratis, quae quidem in invocatione quotidie cogitanda sunt, rectius intelligetur, quomodo quaerendus, agnoscendus et invocandus sit Deus, quam ex otiosis speculationibus, quas multi cumularunt sine modo in commentariis Longobardi.

Ut autem descriptionem aliquam Dei teneamus, conferam duas: alteram mutilam Platonis, alteram integram, quae in Ecclesia tradita est et ex baptismi verbis discitur. Platonica haec est: DEUS EST MENS AETERNA, CAUSSA BONI IN NATURA. Quanquam autem haec Platonica descriptio adeo erudite composita est, ut difficile sit judicare parum exercitatis, quid desit, tamen quia nondum ita describit Deum, ut se patefecit ipse, requirenda est alia illustrior et propior descriptio. Verba sunt haec: Deum esse mentem aeternam, id est, essentiam spiritualem, intelligentem, aeternam, caussam boni in natura, id est, veracem, bonam, justam, omnipotentem conditricem bonarum rerum omnium et totius ordinis in natura et humanae naturae ad certum ordinem, id est, ad certam obedientiam. Haec omnia complexus est Plato. Sed haec sunt adhuc humanae mentis cogitationes, quae etsi verae et eruditae sunt et ex firmis demonstrationibus natae, tamen addendum est, qualem se Deus ipse patefecerit. Sit igitur haec altera decriptio:

Deus est essentia spiritualis, intelligens, aeterna, verax, bona, pura, justa, misericors, liberrima, immensae potentiae et sapientiae, Pater aeternus, qui Filium imaginem suam ab aeterno genuit, et Filius imago Patris coaeterna, et Spiritus sanctus procedens a Patre et Filio, sicut patefacta est divinitas certo verbo, quod Pater aeternus cum Filio et Spiritu sancto condiderit et servet coelum et terram et omnes creaturas, et in genere humano condito ad imaginem suam et certam obedientiam elegerit sibi Ecclesiam, ut ab ea haec una et vera divinitas patefacta certis testimoniis et per verbum traditum Prophetis et Apostolis agnoscatur, invocetur et colatur juxta verbum illud divinitus traditum, et damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos, et haec vera divinitas in vita aeterna celebretur.

Haec descriptio propius recitat, quis sit Deus, et deducit nos ad patefactionem divinam, sicut in Ecclesia semper haec doctrina tradita est. Primum caput Genesis testatur Deum esse essentiam intelligentem, ait enim: Dixit Deus. Constat autem dicere esse intelligentis essentiae, non brutae, et esse bonam essentiam, puram, justam et liberrimae voluntatis testatur creatio hominis, cui ad imaginem divinam condito impressit Deus notitias, quae praecipiunt bona, justa et ordinata, et addidit libertatem voluntatis, etsi haec bona post lapsum primorum parentum deformata sunt. Praeterea quod sit essen-

tia aeterna et omnipotens, creatio ipsa testatur, de qua dicitur [Genes. 1, 1]: In principio creavit Deus coelum et terram.

Personae vero tres, etsi in eodem capite obscurius monstrantur, tamen paulatim clarius revelatae sunt. Pater dicens genuit Verbum, quod est imago aeterni Patris. Et de Spiritu sancto expresse dicitur: Et spiritus Domini ferebatur super aquas. Sed postea Patribus et prophetis exhibita est doctrina illustrior. David et Jesaias clare supra Angelos et omnes creaturas collocant Messiam et Deum nominant, ut Psalm. 2 [v. 7]. Filius meus es tu etc. Et Psalm. 45 [v. 12]. Et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est Deus tuus, et adorabis ipsum. Et Jesaias 9 [v. 6]: Parvulus natus est nobis, et Filius datus est nobis, et vocabitur nomen ejus Deus fortis, pater aeternae vitae.

Tandem in novo Testamento clarissime patefactae sunt tres personae, ut in baptismo Christi Pater inquit: Hic est filius meus dilectus. Filius conspicitur palam stans in flumine. Spiritus sanctus vero manifesta specie insidet Filio. In hanc revelationem intueamur, et nostras cogitationes de Deo et invocationem nostram ab Ethnica, Turcica, Judaica sejungamus, et hunc aeternum Patrem, qui se ibi patefecit misso Filio suo Jesu Christo et ostenso Spiritu sancto, invocemus una cum Filio et Spiritu sancto conditorem rerum et opitulatorem. Haec saepe cogitanda sunt inter invocandum. Quomodo autem personae discernendae sint, postea dicetur; prius enim aliquo modo reliqua pars descriptionis declaranda est.

Dixi creaturas conditas esse a Patre, Filio et Spiritu sancto, id quoque passim in veteri et novo Testamento traditum est, ut Joan. 1 [v. 3] de Verbo: Omnia per ipsum facta sunt. Et de Spiritu sancto: Spiritus Domini fovebat aquas. Semper igitur regula teneatur infixa menti, creationem rerum et conservationem opera esse totius Trinitatis, aeterni Patris, Filii et Spiritus sancti.

Postremo in descriptione Dei fit mentio Ecclesiae, ut mentes nostrae sint alligatae ad hunc Deum, qui se patefecit in Ecclesia, et sciant hunc vere esse conditorem rerum, qui se dato hoc suo verbo certis testimoniis ab initio mundi patefecit. Sciant item sic de eo sentiendum esse, sicut se patefecit. Ethnici et Turci se quoque jactitant se invocare illum Deum, qui condidit coelum et terram, sed falso id jactitant, quia vagantur animis, nec volunt audire conditorem se patefacientem verbo suo et misso filio. Aberrant ergo a vero conditore et fingunt sibi conditores suis speculationibus. Quare in omni cogitatione de Deo et omni invocatione mentes intueantur Christum missum in carne, crucifixum et resuscitatum, et statuant hunc vere esse Deum conditorem, qui hunc Filium misit et dedit Ecclesiae suae Evangelium.

Percurri utcunque particulas descriptionis, in quibus hoc quoque sciamus, has virtutes, quas Deo tribuimus, in eo non esse accidentia, ut in homine seu angelo sapientia, justitia, bonitas sunt accidentia et res mutabiles; sed sicut potentia Dei non discernenda est ab essentia nec aliud est, sic non sunt aliae res sapientia, veritas, justitia, bonitas Dei, sed sunt ipsa essentia, quae est quiddam vivum per se subsistens, intelligens, aeternum, omnipotens, bonum, justum.

Hanc Dei descriptionem ut teneret Ecclesia in conspectu et ob oculos distinctam ab Ethnicis opinionibus, commendavit eam nobis Christus in prima et notissima ceremonia: Ego baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, id est: Ego hac mersione mandato Christi testificor te recipi a Deo creatore omnium rerum, Patre aeterno, Filio ejus Jesu Christo et Spiritu sancto, quem Deum agnosces placatum esse per Jesum Christum Filium aeterni Patris et hac fiducia invocabis, qui te Spiritu sancto reget et vivificabit ad vitam aeternam, sicut promissiones divinae pollicentur [Joel 2, 28]: Effundam de meo Spiritu super omnem carnem etc. Et Christus inquit Joan. 14 [v. 16]. Ego rogabo patrem, et alium Paracletum dabit vobis, Spiritum veritatis.

Quare de Deo cogitantes sive in docendo sive in invocando, Baptismi doctrinam et testimonium nobis proponamus, nec tantum de numero speculemur, sed de caussis, cur Filius missus sit, de promissione reconcilationis, de gubernatione miranda sanctorum, qui a Christo defenduntur contra diabolum et Spiritu sancto mirabiliter vivificantur. Etsi enim diabolus, qui est homicida, mirabilibus insidiis oppugnat singulos, ut avulsos a Deo evertat; tamen Christus econtra propugnat oves suas, quamlibet imbecilles et aerumnosas, sicut inquit [Joh. 10, 27]: Oves meae vocem meam audiunt, et nemo rapiet eas de manu mea. Simul ergo de admirandis beneficiis Dei propter Filium donatis cogitemus, quoties verba Baptismi recitamus.

Testimonia de unitate Dei.

Una est aeterna essentia divina, juxta descriptionem positam, aeternus Pater, Filius imago patris, et Spiritus sanctus. Ac personae discernuntur quoties divinitas intra sese describitur. Sed cum opponitur creaturis, mentio fit unius aeternae essentiae, ut Deut. 6 [v. 4]: Audi, Israel, Dominus Deus noster Dominus unus est. Ac pii observent appellationem. Dixi discernendam esse invocationem Ecclesiae ab Ethnica. Ideo populus Israël peculiarem appellationem Jehova tribuit Deo, ut discernat Deum verum conditorem, qui se in hoc populo patefecit, ab idolis, et commenticiis numinibus Ethnicorum. Deut. 4 [v. 35]: Ut scias, quod Dominus est Deus, et non est alius praeter eum, id est, Hic Deus patefactus in hoc populo Israël solus est Deus. Deut. 32 [v. 39]: Videte, quod ego sim solus et non est alius praeter me. Jes. 44 [v. 6]: Haec dicit Dominus, rex Israël et redemptor ejus, Dominus exercituum: Ego sum primus et novissimus, et praeter me non est Deus. Jes. 45 [v. 5]: Ego sum Deus, et non est ullus praeterea, praeter

me non est Deus; Ego Deus, et non est alius, formans lucem et creans tenebras. Item: Non est alius Deus praeter me, Deus justus et salvans non est praeter me. Convertimini ad me, et salvi eritis, omnes fines terrae, quia ego sum Deus, et non est alius. 1 Cor. 8 [v. 4]: Scimus, quod nihil est idolum in mundo et quod nullus est alius Deus nisi unus. Nam etsi sunt qui dicantur dii sive in coelo sive in terra, sicuti sunt dii multi et domini multi; nobis tamen unus est Deus pater, ex quo omnia, et nos in illo; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per eum. Eph. 4 [v. 6]: Unus Deus et pater omnium, qui super omnes et per omnia.

DE TRIBUS PERSONIS DIVINITATIS.

In hoc articulo necesse est constitui, quid vocabulum Personae significet. Primum igitur trado hanc definitionem convenientem huic articulo: Persona, ut Ecclesia in hoc articulo loquitur, est substantia individua, intelligens et incommunicabilis. Satis constat veteres scriptores Ecclesiae solitos haec duo vocabula discernere, οὐσίαν et ὑπόστασιν, et dicere unam esse οὐσίαν, id est, essentiam aeterni Patris, Filii et Spiritus sancti, sed tres ὑποστάσεις, id est, tres vere subsistentes, non commenticios, non caducos, non confusos, sed distinctos seu singulares intelligentes. Pro hac voce Latini usi sunt nomine Personae, et quanquam Graeca vox ὑπόστασις est illustris, tamen, quia ingeniorum petulantia saepe conturbat recte dicta, rixae etiam de vocabulo ὑπόστασις ortae sunt. Cesserunt igitur Graeci et Latinos secuti coeperunt etiam hoc loco dicere tria πρόσωπα. Sed nos omissis rixis vocabulorum Ecclesiae sententiam fideliter retineamus, et verbis jam in Ecclesia usitatis et receptis sine ambiguitate utamur. Lusit homo fanaticus Servetus de vocabulo Personae et disputat olim Latinis significasse habitum aut officii distinctionem, ut dicimus Roscium alias sustinere personam Achillis, alias sustinere personam Ulyssis, seu alia est persona consulis, alia servi, ut Cicero inquit: Magnum est in republica tueri personam principis. Et hanc veterem significationem vocabuli sycophantice detorquet ad articulum de tribus personis divinitatis. Sed has impias praestigias fugiamus et execremur, et sciamus in hoc articulo aliter loqui Ecclesiam, et personam dici substantiam individuam, intelligentem et incommunicabilem. Ac prodest in hac cogitatione saepe mente intueri baptismum Christi, ubi tres personae illustri discrimine monstrantur. Pater sonat hanc vocem: Hic est filius meus dilectus. Filius stans in flumine conspicitur, et Spiritus sanctus specie visibili demittitur. Ad hanc monstrationem accommodentur et firma testimonia, quae narrant, quis et qualis sit Filius, quis et qualis sit Spiritus sanctus.

Primum ergo hoc discrimen teneatur: Pater aeternus est persona non nata, sed quae genuit ab aeterno Filium imaginem sui. Filius est imago Patris genita ab aeterno a Patre; qui postea certo tempore in utero Mariae assumpsit humanam naturam, ut infra dicetur. Spiritus sanctus est agitator procedens a Patre et Filio, et mittitur ad sanctificandas mentes, id est, novam lucem, justitiam et vitam Deo placentem et aeternam, accendendam in his, qui fiunt haeredes vitae aeternae. Sunt itaque tres personae divinitatis, immensae, coaeternae, ὁμοούσιοι, pater Domini nostri Jesu Christi, Filius, qui dicitur λόγος et imago aeterni Patris, et Spiritus sanctus. Nec sunt plures personae divinitatis.

Etsi autem omnes angelicae et humanae mentes obstupescunt admiratione hujus arcani, quod Deus Filium genuit et quod a Patre et Filio procedit sanctificator spiritus, tamen sic sentire necesse est, quia, ut toties jam dictum est, de Deo sentiendum est, sicut se patefecit. Ethnici vagabantur animis quaerentes Deum suis speculationibus; at Ecclesia agnoscit Deum aeternum et omnipotentem conditorem talem, sicut se patefecit; et quanquam haec arcana non penitus perspicimus, tamen in hac vita Deus inchoari vult hanc agnitionem et invocationem nostram a falsa discerni, et revelationem certis testimoniis in verbo suo proposuit, in quo, ceu foetus in alvo materno nutrimentum attrahens umbilico et cotyledonibus, nos quoque sedemus inclusi et attrahimus agnitionem Dei et vitam ex verbo Dei, ut eum invocemus, sicut se patefecit.

DE FILIO.

Sic autem describitur Filius. Joan. 1 [v. 1] nominatur λόγος. In Epistola ad Coloss. [1, 15] nominatur imago Dei. In Epist. ad Hebraeos [1, 7] vocatur splendor gloriae, id est, effigies seu imago substantiae Patris; ac loqui textum de natura divina Filii manifestum est, quia inquit, Omnia per eum condita esse. In Symbolo dicitur: Lumen de lumine. Harum appellationum collatio declarat eas. Filius dicitur imago et λόγος. Est igitur imago cogitatione Patris genita, quod ut aliquo modo considerari possit, a nostra mente exempla capiamus.

Voluit enim Deus in homine conspici vestigia sua, et si hominis natura retinuisset primam lucem, speculum esset divinae naturae minus obscurum. Nunc in hac caligine tamen aliqua notari vestigia possunt. Meus humana cogitando mox pingit imaginem rei cogitatae, sed nos non transfundimus nostram essentiam in illas imagines, suntque cogitationes illae subitae et evanescentes actiones. At pater aeternus sese intuens gignit cogitationem sui, quae est imago ipsius, non evanescens, sed subsistens communicata ipsi essentia.

Haec igitur imago est secunda persona, et conveniunt appellationes. Dicitur λόγος, quia cogitatione generatur. Dicitur imago, quia cogitatio est imago rei cogitatae. Dicitur splendor gloriae, quod Graece significantius scriptum est ἀπαύγασμα id est, ab alia luce splendor editus. Sic filius est splendor a luce paterna editus; sicut in Symbolo legitur:

Lumen de lumine. Item: Effigiem subsistentiae patris, id est, imago non evanescens, sed subsistens communicata essentia.

Ut igitur in natura hominum Filium dicimus genitum de substantia Patris, similem Patri; ita secunda persona Filius dicitur, quia de substantia Patris natus est et est ejus imago. Proprietas ergo discernens Filium a ceteris personis haec est, genitum esse et imaginem esse. Et fit illustrius discrimen, cum addimus, hanc secundam personam assumpsisse certo tempore humanam naturam in alvo Mariae. Pater enim non assumpsit humanam naturam, nec Spiritus sanctus assumpsit humanam naturam, sed Filius est Christus, id est, promissus redemptor, una persona duabus naturis mirabiliter unitis, scilicet illa aeterna Patris imagine seu λόγῳ et natura humana. Nam verbo unionis in hoc articulo communis consuetudo Ecclesiae utitur.

Mira sunt haec et longe supra omnem creaturarum captum posita. Sed cernimus haec autem Ecclesiae patefacta esse, ut Deum recte invocemus et causas cogitemus hujus mirandi beneficii, quod Deus aeternus fecerit sibi naturam humanam copulavit. Vere igitur eum oremus et diligit, et hunc filium misit, ut esset redemptor et iram adversus peccata placaret, ut postea accipiamus dicendum est.

Tertia persona, Spiritus sanctus, dicitur procedere a Patre et a Filio. Haec proprietas huic tertiae personae tribuitur. Tribuitur et haec proprietas, quod sit persona, quae mittitur in corda renascentium, id est, qua persona Pater et Filius accendunt novam lucem, novos motus Deo placentes, justitiam et vitam in cordibus renascentium. Et revera tunc adest Spiritus sanctus in cordibus, cum eos regit, movet et accendit, ut 1 Cor. 3 [v. 16] dicitur: Templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis. Haec gubernatio et sanctificatio vocatur actio specialis Dei. Ut autem Filius nascitur cogitatione, ita spiritus sanctus procedit a voluntate Patris et Filii; voluntatis enim est agitare, diligere, sicut et cor humanum non imagines, sed spiritus seu halitus gignit.

Testimonia.

Matth. ultimo [28, 19]: Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Hic nominatim tres personas recenset et tribuit eis parem potentiam et honorem. Veluti enim Christus in hac prima ceremonia complecti summam Evangelii. Quare simul et testificatur: recipi nos a Deo, et docet, quis sit Deus, quem Deum invocemus, et quid nobis donet. Ego baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, id est: Ego testificor te recipi a Patre aeterno et a Filio et a Spiritu sancto, ut misericordiae et potentiae horum liberaris a peccato et a morte aeterna, et donaris justitia et vita aeterna. Invocabis igitur non ut Ethnici aberrantes a vero Deo, qui se patefecit, sed hunc statuens esse Deum comitatemque rerum, qui se hoc verbo certis testimoniis ab initio mundi patefecit, coeum in baptismum foedus novum, ut mihi sis Deus Patrem Domini nostri Jesu Christi, et constituisse Filium placatorem, et mittere Spiritum sanctum ad inchoandum in te justitiam et vitam aeternam.

Agnoscis summam Evangelii erudite comprehensam esse in verbis Baptismi et intelligis, quis sit Deus: Ego baptizo te in nomine, id est, in invocatione, item in mandato. Item in agnitionem et invocationem Patris et Filii et Spiritus sancti. In voce Patrem, Filium et Spiritum sanctum, super te testificans te recipi, te exaudiri etc. Haec est sententia verborum baptismi.

Cumque verba illa profitentur Patrem esse Deum, esse omnipotentem, esse invocandum, et ad hujus honoris societatem addantur Filius et Spiritus sanctus, necesse est parem potentiam esse. Cumque par sit potentia, sunt ὁμοούσιοι. Praeterea constat Patrem et Filium Christum personas distinctas esse; quare et nomine Spiritus sancti persona distincta significatur. Nam si Spiritus tantum significaret ipsum Patrem agitantem aut movantem res, bis nominasset Patrem et esset otiosa ταυτολογία. In hanc sententiam et Basilius prudenter et graviter ratiocinatur ex hoc dicto Christi: Patrem et Filium et Spiritum sanctum ὁμοουσίους esse; baptizari nos oportet, sicut accepimus, credere autem, sicut baptizamur, glorificare autem, sicut credimus Patrem et Filium et Spiritum sanctum.

Sed quia passim sparsae sunt in scriptis Prophetiis et Apostolicis probationes, quarum aliae de Filio tantum loquuntur, aliae de Spiritu sancto, colligenda erunt primo testimonia de Filio. Est autem praecipua probatio in primo capite Joannis, quem quidem ferunt eo scripsisse Evangelium suum, quod Ebion et deinde Cerinthus sparserant Judaicam opinionem et detraxerant Christo divinam naturam ac fraxerant eum tantum habere humanam naturam.

Priusquam autem ad Joannem accedo, ponam duas rationes sumptas ex scriptura, quae meo judicio utiliter et docent et consolantur pios.

Prima: Necesse est fateri Christum esse naturam filium Dei, Quia Evangelium discernit filios adoptionis a filio Christo. Joannes enim vocat Christum unigenitum Filium, Joan. 1 [v. 14]: Vidimus gloriam ejus tanquam unigeniti a Patre. Porro cum haud dubie sit natura filius, necesse est in eo divinam naturam esse substantialiter. Quicquid autem est extra personam Patris, in quo est divina natura, id necesse est personam esse. Ita Paulus [Col. 2, 9] inquit de Christo: In quo habitat plenitudo divinitatis corporaliter, id est, qui Christus est persona divina, quasi diceret, habitare in eo divinitatem, non tantum ut in Davide, effective, separabiliter; sed ita, ut ipsa Christi ὑπόστασις sit divina. Nam Graeci σῶμα dicunt, ut nos vulgo personam.

Secunda ratio. Universa scriptura Prophetica et Apostolica magno consensu praecipit Christum adorari et invocari, ac jubet in eum confidere; ergo tribuit ei potentiam infinitam, quod ubique ad-

sis, corda inspicit, exaudiat, quod det justitiam et vitam aeternam. Necesse est igitur in Christo divinam naturam esse.

Extant autem clara testimonia de invocando Christo et de fiducia in Christum. Matth. 11 [v. 28]: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Joan. 3 [v. 36]: Qui credit in Filium, habet vitam aeternam. Jes. 11 [v. 10]: In die illa radix Jesse stabit in signum populorum, gentes ipsum deprecabuntur. Psal. 45 [v. 12]: Et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est Deus tuus, et adorabunt eum. Psal. 72 [v. 5]: Et timebunt eum, donec erunt Sol et Luna. Item: Deprecabuntur coram ipso semper. Act. 7 [v. 58]: Domine Jesu, suscipe spiritum meum. 1 Thess. 3 [v. 11]: Ipse Deus et pater noster, et Dominus noster Jesus Christus, dirigat viam nostram ad vos. 2 Thess. 2 [v. 16]: Ipse Dominus noster Jesus Christus, et Deus et pater noster, qui dilexit nos et dedit consolationem aeternam et spem bonam in gratiam, confirmet vos. Genes. 48 [v. 16]: Deus Abraham, et Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris illis.

In his et similibus testimoniis dicitur de invocatione perpetua Christi, etiam cum non versatur cum hominibus visibiliter. Quare haec adoratio non potest intelligi, ut Judaei cavillantur, de externa significatione honoris, quae praesenti velut regi tenenti civile imperium exhibetur; sed concionantur hae sententiae de Messia exaudiente, opitulante et servante Ecclesiam suam ubique terrarum et omnibus temporibus. Haec propria sunt naturae omnipotentis. Utile est igitur hanc doctrinam in Prophetis de invocatione Messiae considerare. Et apparet Patres, Prophetas ac alios pios veteris Testamenti divinitatem Messiae ipsa invocatione professos esse, et nos dicta illa non solum erudiunt de natura Filii, sed etiam consolantur et ad invocationem excuscitant.

Semper ergo sit in conspectu haec ratio, cum de invocatione Christi toties praecipiatur. Fatendum est in Christo esse naturam divinam, quia invocatio absentis, qui non conspicitur visibiliter, tribuit omnipotentiam. Sentit enim illum videre motus cordium omnium hominum ubique terrarum. Hic et Ecclesiae exemplum meminerimus, quae saepe repetit precationem, *χριστὲ ἐλέησον*. Haec precatio est professio divinitatis Christi.

Nunc ad Joannem accedo, qui descripturus naturas in Christo orditur a divina: In principio erat *λόγος*. Sic vocat Filium Dei, qui postea assumpsit humanam naturam, ut ibi inquit: Et verbum caro factum est. Primum autem de illa natura loquens, quae fuit ante incarnationem, affirmat *λόγον* esse aeternum, quia inquit fuisse ante creationem et ait: Omnia per illum facta esse.

Et hunc *λόγον* nominat Deum inquiens: Et verbum erat Deus. Nam Graecus articulus testatur *λόγον* collocandum esse loco subjecti et Deum loco praedicati. Nec ambiguitas est hic in appellatione Dei: Narratio enim instituta est ad describendam de essentia divina. Ideo intelligatur nomen Dei non de officiis divinis, quae gerunt homines, (ut alibi [Joh. 10, 34 ex Ps. 81, 6] dicitur: Ego dixi, dii estis), sed propriissime de aeterna, omnipotente, intelligente, bona essentia, conditrice, sicut et postea Joannes affirmat: Omnia per hunc *λόγον* esse condita; dicit ergo *λόγον* esse aeternum Deum et conditorem.

Hoc testimonium firmum esse bonae mentes intelligunt, quae acquiescunt in voce Evangelii et non accersunt cavillationes et corruptelas Evangelii. Sed astuti quidam et impii, ut Samosatenus et postea Photinus et recens Servetus, scelerate eludere et corrumpere sunt dictum Joannis ac contenderunt *λόγον* non significare personam, sed sicut in homine cogitationem hominis aut sermonem non dicimus esse personam, sed qualitatem aut motum transeuntem. Ita voluerunt in Joanne intelligi *λόγον* non esse personam, sed cogitationem seu propositum Patris, quod sit ipse Pater, sicut dicimus mentem aut bonitatem Patris esse ipsum Patrem.

Denique narrationem Joannis accommodabant ad exemplum hominis architecti: ut in architecto est idea futuri operis, quae non est persona, sed propositum et cogitatio in architecti mente, sic in conditore Deo dixerunt fuisse ideam et propositum, quod se patefacere voluerit per conditionem mundi et per doctorem excellentem Christum, traditurum doctrinam salutis et editurum testimonia de Deo. Hanc cogitationem seu hoc propositum dixerunt fuisse ipsum patrem, et de hac cogitatione ajunt in Genesi [cap. 1] scriptum esse: Dixit Deus, id est, decrevit, proposuit; et in Joanne [1, 3]: Omnia per ipsum facta sunt, id est, Omnia condita sunt per hanc architecti cogitationem seu per sermonem jubentem, ut res fieret.

Quod vero Joannes inquit [1, 14], Verbum caro factum est, sic corruperunt, tandem juxta id propositum natum esse ex virgine Christum, atque ita Joannem exorsum esse inquiunt, ut moneret Evangelium non esse inventum humanum, sed veternum Dei propositum fuisse, mittere hunc doctorem Christum et per eum edere testimonia doctrinae.

Haec sycophantica corruptela, quia alludit ad humanum exemplum, propter convenientiam impiis ingeniis blanditur et saepe magnas ruinas traxit; ideo firma testimonia colligenda sunt, quae ostendunt oportere hic *λόγον* intelligi personam; eaque praecipue in narratione Joannis controversia, an *λόγος* hic significet personam, sicut Ecclesia Dei Catholica semper sensit et defendit. Nam et tunc, cum Samosatenus tumultuaretur, convenerunt omnes Episcopi Antiochiae ex vicinis regionibus, qui discipulos Apostolorum audiverant et Samosatenum refutarunt ac damnatum ejecerunt ex Ecclesia.

Ad eam cognitionem profectus Gregorius Neocaesariensis Episcopus senex, cujus doctrinam Ecclesia ejus temporis puriissimam esse judicavit, re-

liquis scriptam confessionem multo ante Nicenam Synodum. Haec confessio extat lib. 7. Euseb. pag. 173. Unus Deus pater verbi viventis, sapientiae subsistentis, et imaginis suae integer integrae genitor, Pater filii unigeniti; unus Dominus solus ex solo, imago Patris, verbum efficax, Filius sempiternus ex sempiterno; unus Spiritus sanctus ex Deo substantiam habens, qui per Filium apparuit, manifestans, per quem Deus super omnia et in omnibus cognoscitur.

Hanc confessionem non solum eo recitavi, quia illustre testimonium continet veteris et purioris Ecclesiae; sed etiam quia diserte tradit discrimina personarum. Filium ait esse imaginem; Spiritum sanctum ait esse sanctificatorem, per quem Deus cognoscitur, id est inchoantem novam lucem in cordibus, ut 2 Cor. 3 [v. 18] dicitur: Transformamur in eandem imaginem tanquam a Domini spiritu.

Quod autem in narratione Joannis λόγος significet personam, primum ex illa ipsa narratione ostenditur, quia postea dicit Johannes de Christo: In mundo erat, et mundus per ipsum factus est. Constat autem mundum non esse conditum per humanam naturam Christi; ergo necesse est in Christo nato ex virgine et esse et manere alteram naturam conditricem cum patre.

Sic et alibi similia dicta ostendunt in Christo duas esse naturas. Col. 1 [v. 16 sq.]: Omnia per ipsum et in ipsum condita sunt et ipse est ante omnia, omnia consistunt per ipsum. Et Hebr. 1 [v. 2]: Per Filium, quem posuit haeredem omnium, per quem et secula fecit, qui est fulgor claritatis et effigies substantiae ejus, ferens omnia verbo potentiae suae. Haec dicta manifeste testantur esse et manere in Christo divinam naturam conditricem cum Patre. Quare λόγος non significat propositum seu cogitationem extra Christum, nec significat vocem transeuntem, sed naturam manentem in Christo, conditricem cum Patre. Est igitur λόγος persona.

Sic et in Epistola Joannis [1 ep. 1, 1] dicitur: Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus, quod manus nostrae contrectaverunt, verbum vitae, id annuntiamus. Hic quoque testatur in ipso Christo nato ex virgine esse et manere verbum illud, quod initio fuit. Idem ostendunt infra plura testimonia, quae de divina natura in Christo loquuntur, ut, Priusquam Abraham natus est, ego sum.

Pias mentes, quae sciunt de Deo, sicut se patefecit, sentiendum esse, cum videant haec testimonia Evangelii perspicua esse, agnoscunt hanc sententiam constantissime amplectendam esse, quod in Christo sit natura divina et quod λόγος in hac narratione personam significet, et intuentes in haec testimonia Filium Dei invocant.

Nunc et veterum scriptorum dicta quaeramus, qui fuerunt ante Nicenam Synodum, de quibus Servetus perfidiose fucum facit lectoribus, citat mutilata dicta ex Irenaeo et Tertulliano, quasi velint λόγον non esse personam seu ὑπόστασιν, antequam Christus nascitur ex virgine; sed manifestum injuriam utrique facit. Nam Tertullianus adversus Praxeam expresse movet hanc quaestionem, an λόγος sit natura subsistens seu (ut nunc dicimus) persona, et respondet affirmans esse personam seu ὑπόστασιν, et hanc sententiam longa oratione exponit, in qua haec sunt verba: Quaecunque ergo substantia sermonis fuit, illam dico personam et illi nomen Filii vindico et eum Filium agnosco et secundum a Patre defendo.

Irenaeus etiam aperte affirmat λόγον fuisse personam, antequam assumpsit humanam naturam. Sic enim inquit cap. 2, lib. 3: Ostense manifeste, quod in principio λόγος existens apud Deum, per quem omnia facta sunt, qui et semper aderat humano generi, hunc novissimis temporibus secundum praefinitum tempus a Patre unitum suo plasmati passibilem hominem factum misit.

Affirmat et Origenes περὶ ἀρχῶν diserte λόγον personam esse: Nemo putet, inquit, nos ἀνυπόστατόν quiddam dicere, cum Dei sapientiam nominamus. Et postea: Si ergo semel recte receptum est unigenitum filium Dei sapientiam ejus esse substantialiter subsistentem. Idem postea affirmat, cum disputat de incarnatione. Sed illustriora sunt testimonia et firmiora Gregorii Neocaesariensis et Irenaei, quae supra citavi.

Redeo autem ad Joannem, qui cum inquit: Verbum caro factum est, primum testatur Patrem et Verbum non esse eandem personam; Pater enim non induit humanam naturam; nam discernit se a Filio dicens: Hic est Filius meus dilectus. Deinde cum dicitur, Verbum fit caro, personam intelligi necesse est. Nam ut supra ostendi, in Christo nato ex virgine manet natura divina conditrix. Est igitur λόγος persona. Item, si λόγος tantum esset cogitatio, quae est ipse Pater, haec cogitatio non fieret caro. Nam Pater non fit caro, nec de voce transeunte dici potest, quod fiat caro, praeterit enim et evanescit; at λόγος manet in Christo nato ex virgine.

Sunt igitur in Christo nato ex virgine Maria duae naturae, λόγος et humana natura, sic unitae, ut Christus sit una persona. Est enim usa Ecclesia hoc vocabulo uniendi, cujus sermonem nos quoque sequimur. Quod enim veteres interdum usi sunt vocabulo permiscendi, id prudenter intelligendum est, ne confusio naturarum cogitetur. Origenes, etsi similitudinem hujus conjunctionis propriam afferri posse negat, tamen comparat eam ferro igniti. Sicut ignis penetrat ferrum et undique ei miscetur, sic λόγος assumens humanam naturam lucet in ea tota, et natura humana velut accensa lumine λόγῳ unita est.

Satis clare refutavimus Samosateni, Photini et Serveti furorem, cum constituimus oportere λόγον personam intelligi. Deinde facilis est Arii refutatio, qui concedit λόγον significare personam apud Joannem, at postea pugnat hanc personam non esse naturam Deum; sed Joannes firmissime refutat Arium, cum affirmat expresse λόγον esse Deum, et ne in vocabulo Dei sit ambiguitas, attribuit λόγῳ, quod

per eum personam omnia condita sint. Ergo cum sit persona conditrix et omnipotens, vere Deus est natura, non tantum nuncupatione.

Adjuvatur autem utraque refutatio, Samosatani et Arii, sequentibus testimoniis, quae ostendunt in Christo nato ex virgine duas esse et manere naturas, divinam conditricem rerum et humanam.

Joan. 20 [v. 28] Thomas vocat Christum aperte Deum inquiens: Dominus meus et Deus meus, quod unitate Hebraica phrasi dictum est, qua jungitur nomen Dei proprium discernens invocationem veram ab Ethnica, ut Psalm. 19 [v. 8]: Nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus. Mira igitur et nova lux fuit in Thoma tribuente Christo veri Dei nomen et agnoscente in eo non tantam humanam naturam esse, sed etiam divinam. Rom. 9 [v. 5]: Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Et ne quis cavilletur nomen Dei hic metaphorice usurpari, adjungantur testimonia, quae tribuunt Christo ea, quae sunt propria naturae divinae, scilicet, creare, vitam reddere mortuis, sanctificare, exaudire, dare vitam aeternam et similia. Joan. 5 [v. 17, 21]: Pater meus usque modo operatur, et ego operor. Quae ille facit, et Filius similiter facit. Item: Sicut Pater exuscitat mortuos et vivificat, sic et Filius, quos vult, vivificat. In hac concione clare affirmat Christus se una cum Patre creare, sustentare creaturam, servare Ecclesiam, reddere vitam mortuis, quae sine ulla dubitatione sunt omnipotentis naturae propria. Joan. 10 [v. 28]: Ego vitam aeternam do eis, et nemo rapiet eas ex manu mea. Joan. 14 [v. 13]: Quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam. Hic aperte testatur se et exaudire et facere ea, quae petimus, quorum utrumque proprium est divinae et immensae naturae. Joan. 15 [v. 5]: Sine me nihil potestis facere. Haec sententia testatur Christum adesse, protegere, juvare, gubernare invocantes, quae sunt Dei propria. Matth. 18 [v. 20]: Ubicunque sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Adesse ubique, exaudire et opitulari ubique, propria sunt divinae naturae. Joan. 20 [v. 22]: Christus dat Spiritum sanctum, quod etiam solius divinae naturae proprium est. Joan. 10 [v. 17 sq.]: Ego pono animam meam et rursus sumam eam. Joan. 6 [v. 40]: Ego suscitabo eum in novissimo die. Item [v. 62]: Si videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius. Joan. 8 [v. 58]: Priusquam Abraham natus est, ego sum. Hic testatur se fuisse antequam assumeret humanam naturam. Joan. 17 [v. 5]: Glorifica me, Pater, apud te ea gloria, quam habui apud te, antequam esset mundus. Col. 1 [v. 16]: Omnia per ipsum et in ipsum condita sunt et omnia per eum consistunt. Est ergo in Christo natura divina conditrix rerum. Ideo postea in cap. 2 [v. 9] dicitur: In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, quasi dicat: in aliis habitat Deus spiritu suo, novam lucem et novos motus accendens, sed in Christo habitat non solum spiritu, sed etiam ut personali unione humana natura divinae unita sit. Nam ut nos dicimus nunc unitate personae, ita veteres Graeci dixerunt σύμφυσις. Ad Hebr. 1 [v. 2]: Quem posuit haeredem omnium, per quem et secula fecit, qui est fulgor gloriae et effigies substantiae ejus sustentans omnia etc. Act. 7 [v. 58]: Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Haec petitio tribuit Christo, quod morientium animas custodiat et rursus conjungat animas et corpora. 1 Thess. 3 [v. 11]: Ipse Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram. 2 Thess. 2 [v. 16]: Ipse Dominus noster Jesus Christus, et Deus et Pater noster confirmet vos.

Ex veteri Testamento.

Jerem. 33 [v. 16]: Et hoc est nomen, quod vocabunt eum Dominus justificator noster. Hic tribuit Christo nomen Dei proprium et affirmat esse justificatorem, ergo tribuit ei gloriam, quae soli Deo competit. Item, justificare, tollere peccatum et iram Dei et reddere justitiam et vitam aeternam, nemo potest nisi Deus. Etsi autem Judaei hoc testimonium vexatorie eludunt, tamen facilis est eorum refutatio. Clare dicit Propheta, ipsum Messiam vocandum, id est, invocandum esse hac fide, quod ipse sit Deus, justificator noster. Appellatio ad hanc ipsam personam Messiae pertinet. Jes. 7 [v. 14]: Vocabitur nomen ejus Emanuel, id est, nobiscum Deus. Sed firmius est, quod sequitur cap. 9 [v. 6]: Vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater vitae perpetuae. Hic quoque Judaei cavillantur vocabulum EL, sed certum est hac voce significari Deum, et praestigias eorum refutat ipse textus, qui sequitur: Pater vitae perpetuae. Cum Christus sit auctor et donator vitae perpetuae post hanc vitam, (sicut inquit [Joh. 10, 28]: Ego vitam aeternam do eis,) necesse est eum natura Deum esse. Mich. 5 [v. 1]: Egressus ejus ab initio ante dies mundi. Hoc testimonium quanquam breve est, tamen affirmat Messiam fuisse ante conditionem mundi. Est igitur aeternus ac Deus. Ideoque patres eum ab initio norunt, et sciverant eum adesse Ecclesiae, sicut ostendit dictum Jacob supra citatum; et Daniel cum eo colloquitur et perterrefactus confirmatur et nova luce et vita ab eo perfunditur. Et 1 Cor. 10 [v. 4] dicitur affuisse populo in deserto. Bibebant ex spirituali comitante eos petra, petra autem erat Christus. Psalm. 45 [v. 12]: Et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est Deus tuus. Hic proprium Dei nomen tribuit regi Messiae. Estque dulcis promissio. Etsi Ecclesia in hac vita deformatur ingentibus aerumnis et adhuc est imbecillis, tamen rex Messias eam amat et formosam esse promittit. Hac promissione pias mentes laetantes cum imbecillitate sua se sustentent.

Psalm. 72 dicit Messiam sempiternum esse et semper adorandum: Fuit nomen ejus semper, ante Solem manebit nomen ejus, et benedicentur in eo

omnes gentes. Item: Timebunt eum, donec erit Sol et Luna. Adoratio tribuit divinitatem. Certum est enim dici de perpetua adoratione, qua invocatur Messias etiam non conspectus oculis, nec dicitur tantum de gestu, quo praesentibus regibus honos tribuitur. Describitur ibidem et aeternitas: Ante Solem erat nomen ejus, id est, antequam Sol conditus est, erat hic Filius. Nam Hebraicus Psalmus hic insigni verbo usus est significans haud dubie natum esse Filium ante conditionem Solis.

Psalm. 110 [v. 1]: Dixit Dominus Domino meo. Inde Christus argumentatur se non tantum esse filium Davidis, sed Dominum quoque. Jam in eodem regno politico et eadem natura filius seu successor nusquam est dominus patris aut avi regis, ut Augustus nequaquam est Dominus Julii Caesaris. Quare Messiae regnum erit non politia peritura, sed aeterna vita et justitia aeterna, et in Christo erit divina natura reddens vitam aeternam. Sicut et reliqua membra Psalmi docent, quae omnia complectenda sunt. [v. 4]: Tu es sacerdos in aeternum. Ait esse perpetuum sacerdotem ducentem nos ad Patrem et dantem vitam aeternam. [v. 1]: Sede a dextris meis, id est, regnato pari potentia cum aeterno patre. Cum autem potentia sit infinita, necesse est in Christo divinam naturam esse.

Psalm. 2 [v. 7]: Ego hodie genui te. Hoc de solo Christo dicitur. Sicut et a Joanne [1, 18] Christus vocatur unigenitus Dei filius, id est, non adoptione, sed natura filius. Est autem natura filius is, in quem substantia patris propagata est.

Quodsi objicitur, Naturam divinam non pati, non mori, Christum autem mortuum esse; usitata, vera et necessaria responsio est: Cum in Christo duae naturae sint, quaedam propria uni naturae non impediunt, quo minus adsit altera natura. Propria autem sunt haec humanae naturae, lacerari membra, pati, mori. Ideo Petrus diserte dixit [1. ep. 4, 1], Christum passum esse carne. Et Irenaeus erudite et pie inquit pagina 185. Christum crucifixum et mortuum esse requiescente verbo, ut crucifigi et mori posset, id est, natura divina non est quidem lacerata aut mortua, sed fuit obediens Patri, quievit, cessit irae aeterni Patris adversus peccatum generis humani, non est usa sua potentia, non exeruit suas vires. Si expendes dictum Irenaei, intelliges pie declarari naturarum discrimina et simul illustrari magnitudinem irae Dei adversus peccatum effusae in Christum et admirandam humilitatem Filii quiescentis et obedientis Patri nec exerentis suam potentiam.

Convenit autem hoc dictum ad illud Philipp. 2 [v. 6]: Qui cum esset in forma Dei, id est, sapientia et potentia aequalis Patri, non rapuit aequalitatem Dei, id est, cum missus esset, ut obediret Deo in passione, non fecit contra vocationem, non est usus sua potentia contra suam vocationem, sed se ipsum exinanivit, id est, non exeruit potentiam suam, et humiliavit se formam servi accipiens, id est, induens cum humana natura mortalitatem, habitu inventus ut homo, id est, affectibus, pavore, tristitia, dolore. Teneatur ergo discrimen naturarum, sed simul illud sciatur, propter unionem personalem veras esse has propositiones: Deus est passus, crucifixus, mortuus; non cogites humanam naturam solam esse redemptricem, et non totum Filium Dei. Nam etsi natura divina non laceratur, non moritur, tamen scias vere hunc ipsum Filium consternum Patri redemptorem esse. Ideo traduntur regulae in hac doctrina de communicatione idiomatum, id est, de praedicatione proprietatum, quae de utraque natura communiter, sed in concreto dicuntur, videlicet ut intelligantur proprietates personae tribui.

Diligentia digna est piis, propter concordiam loqui cum Ecclesia et non sine eruditis causis. Ecclesia vetus alios modos comprobavit, alios rejecit. Fugiamus autem studium cavillandi, et formas receptas gravi et vera auctoritate retineamus. Haec propositio non est vera: Natura divina est humana. Sed haec est vera: Deus est homo, Verbum est homo, Christus est homo, Christus est Deus, Deus est natus ex virgine, passus; quia haec persona, in qua unione personali unita est humanae naturae divina, nascitur, crucifigitur. Hanc loquendi formam in concreto vocant communicationem idiomatum, id est, praedicationem, in qua proprietates naturarum personae recte attribuuntur, ut Filius Dei sit redemptor, non tantum natura humana sit redemptrix. Item verae et receptae sunt hae propositiones: Verbum factum est caro, Verbum factum est homo, Deus incepit esse homo. Econtra vero rejectae sunt hae propositiones: Verbum est creatura, Christus est creatura, Christus inoepit esse, Christus factus est. Prudenter enim vitata est ambiguitas et vitatae sunt insidiae. Nam Ariani sic loquentes non de natura humana Christi assumpta loquebantur, sed alteram naturam in Christo priorem humana contendebant ex nihilo conditam esse, non esse imaginem aeterni Patris genitam de substantia ejus, ὁμοούσιον et coaeternam Patri.

Verbum est homo, recepta est, quia intelligitur verbum assumpsisse humanam naturam. Verbum est creatura, rejecta est, quia non intelligitur assumptio alterius naturae, sed praedicatum significat λόγον esse creatum, quod falsum est. Haec recensui, ut moneam studiosos, ut in loquendo diligentiam adhibeant dignam piis mentibus ac orthodoxae Ecclesiae sermonem imitentur.

Est et illa responsio tenenda: Quaedam dicta de essentia loquuntur, quaedam de officiis. Ariani citabant hoc dictum [Joh. 14, 28]: Pater major me est. Quod manifeste loquitur de discrimine mittentis et missi, non de essentia. Cum enim Judaei accusarent Christum, quod doceret contra auctoritatem Dei, necesse fuit Christo allegare auctoritatem Patris, a quo affirmat se missum esse et traditam sibi doctrinam et mandatum docendi, ac Patrem majorem esse dicit tanquam mittentem, fontem doctrinae, approbatorem et defensorem hujus doctri

nae et Ecclesiae suae. Filius missus hic subit crucem, et Ecclesia plena est infirmitatis, sed de Patre clamat Christus: Pater major me est, is mecum operatur, defendet hanc doctrinam et Ecclesiam suam.

Ita alibi [Joh. 17, 5] dicitur: Pater, glorifica me. Hoc dictum tam poterat citari ab Arianis, quam alterum, sed facit discrimen officiorum, non loquitur de essentia: Nunc missus subjectus sum cruci et servio meae vocationi, Deinde vero gloriam mihi restitue, quam ante mundi constitutionem apud te habui. At hoc dictum de essentia loquitur Joan. 1 [v. 1]: Verbum erat Deus.

Saepe locum habet et haec responsio, quam certe in Prophetis animadverti necesse est. Alia dicta loquuntur de regnante Christo ut [Joh. 5, 19]: Quae pater facit, haec et Filius similiter facit. Alia dicta de humiliato et patiente Christo loquuntur, ut [Matth. 27, 46]: Deus, quare dereliquisti me? Non dicitur de essentia, sed illius temporis obedientia describitur, in qua iram Dei adversus humani generis peccata in Filium effudit. Et regula tenenda est, Filium Dei assumpsisse humanam naturam integram, incorruptam, habentem omnes vires et appetitiones naturae proprias et ordinatas; item non vitiosam, sed tamen passibilem sine peccato et mortalem. Quas infirmitates assumpsit volens propter nos, ut fieret victima. Sic ad Hebr. 4 [v. 15] dicitur: Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia, secundum similitudinem sine peccato.

Etsi igitur Christus videbat Patrem et erat beatus, tamen humana natura habuit suas appetitiones, sed ordinatas. Et haec saepe recitantur: Esurit, sitit, laetatur, irascitur, dolet, lacrimat, conflictatur ingenti moestitia, sicut ipse inquit [Matth. 26, 38]: Tristis est anima mea usque ad mortem. Et quia motus cordis in moestitia pellit, ut omnes experimur, tantus in Christo motus est, ut sanguis expellatur ac sudor esset similis guttis spissi et concreti sanguinis; nam id significant θρόμβοι. Talem resolutionem nemo alius sustinere potuisset. Hi affectus in Christo non fuerunt simulati, sed veri et ingentes motus.

Nec cogitemus Christum fuisse lapidem aut Stoicum, sed vere laetatus est, vere conflictatus moerore, et illa ingens moestitia in agone multas causas habuit, non tantum formidat lacerationem corporis, sed sentit majus onus, scilicet iram Dei adversus peccata generis humani, quam scit in sese effundi, perinde ac si ipse sese omnibus horrendis sceleribus polluisset. Doluit item magnam partem generis humani perituram esse spreto hoc beneficio Dei. Isti ingentes dolores a nobis nec intelligi nec sustineri possunt. Sed tamen Ecclesiam aliquid de his tantis rebus cogitare necesse est, quae ideo onerata est cruce, ut agnoscat magnum quiddam esse iram Dei adversus peccata.

Cum igitur praecipua ira effusa sit in Filium, moestitiam fuisse ingentem necesse est, qua doluit Deum offensum esse a genere humano, et luctatus est cum tentatione de abjectione. Ideo et Angelus mittitur ad eum confirmandum. Haec cogitanda sunt, ut aliquo modo magnitudinem peccati inde aestimemus et Christo gratias agamus, quod poenam pro nobis subiit, et simul pro nobis factus est deprecator, et hac cogitatione fidem, invocationem et timorem excitemus.

Quod vero disputant, an fuga mortis in Christo fuerit vitiosa, cum pars inferior non obtemperaverit superiori; Primo respondeo lacerationes in carne naturaliter efficere dolores etiam sine peccato, item aliquas moestitias in corde et voluntate naturales esse, quae in Christo sine vitio fuerunt, doluit, sed non, ut nos, inordinate.

Deinde supra illum naturalem dolorem est in Christo sensus irae Dei adversus peccatum generis humani, agnoscit et dolet Deum vere et horribiliter offensum esse propter peccata generis humani, et luctatur cum tentatione de abjectione. Quanquam igitur in hac lucta est quaedam trepidatio, quia universaliter natura supra vires onerata gemit, tamen dissimilis est haec trepidatio seu hic gemitus in Christo et in ceteris hominibus. Christus fert terrores sine indignatione adversus Patrem, et agnoscit esse obediendum Patri. Ideo haec trepidatio est sine peccato et non est vitiosa. At in ceteris hominibus cum fuga existit fremitus adversus judicium Dei, et in his, qui non eluctantur confugientes ad victoriam Christi, accedunt horrendae blasphemiae. Nec addam longiorem disputationem; nam pios suae aerumnae ad harum rerum cogitationem deducent. Nos tamen commonefieri utile est, et collatio similium agonum in Psalmis et Prophetis haec aliquo modo declarat.

Quod vero de pugnantia dicunt, beatum, cum sit in excellenti laetitia, non simul esse in magna consternatione; respondendum est fuisse certum tempus passionis, quo non ita fulsit illa gloria beatitudinis, ut alio tempore. Fuit enim tempus destinatum ad hunc agonem, in quo Christus vere fieret victima, requiescente Verbo, ut inquit Irenaeus. Hac temporum distinctione contenti simus. Alii quaerunt alias responsiones, de quibus judicium relinquo lectoribus.

DE SPIRITU SANCTO.

Nomen Spiritus in genere significat agitationem aut naturam seu vim agitantem, et observanda est varietas in ipsis scriptis Propheticis et Apostolicis, nec temere omnia dicta miscenda sunt, in quibus reperitur vocabulum Spiritus. Saepe significat ventos, saepe vitam hominis, saepe motus seu impetus hominum creatos tum bonos tum malos. Hic significat essentiam spiritualem, id est, vivam, intelligentem, incorpoream, efficacem [Joh. 4, 24]: Deus est Spiritus. Estque hoc loco nomen commune Patri et aliis personis. Delectus igitur adhibendus est in testimoniis colligendis, ac prudenter judicandum, ubi proprie loquatur scriptura de Spirita sancto, quem praedicat Evangelium dari per Christum, ut

sanctificet ac vivificet corda nostra, et quem Ecclesia agnoscit personam esse divinam, vivificantem et sanctificantem. Idque confirmandum est, Spiritum sanctum esse personam. Nam multi impii et audaces homines in dissidiis Ecclesiasticis contenderunt Spiritum sanctum non esse personam, sed tantum significare agitationem creatam in hominibus aut certe significare ipsum Patrem potentem seu agitantem sine alia persona.

Sed huic impio sophismati Ecclesia vera opponit testimonia in scripturis tradita, quorum primum et maxime illustre est revelatio divinitatis, facta in baptismo Christi, ubi clare discernuntur tres personae. Pater inquit [Matth. 3, 17]: Hic est Filius meus dilectus. Est igitur alia persona Patris, alia Filii. Descendit autem Spiritus sanctus in specie columbae. Jam si Spiritus sanctus esset agitatio in animis creata, non appareret peculiari specie corporali, aut si esset ipse Pater, non discerneret Spiritum sanctum, inquit autem: Super quem videris Spiritum sanctum.

Sic et in Pentecoste apparet Spiritus sanctus peculiari specie corporali. Hae patefactiones non sunt frustra factae, imo sunt excellentia beneficia Dei, in quibus Deus se patefecit Ecclesiae et testificatus est Spiritum sanctum esse personam.

Ad haec testimonia adjungatur dictum de Baptismo: Ego baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, id est, testificor te recipi a Deo, quem super te invoco, Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Cum autem ad Spiritum sanctum dirigatur invocatio, sicut ad Patrem et Filium, necesse est eum personam esse et non motum seu agitationem creatam in homine. Nequaquam enim docet Christus invocare motum aut agitationem creatam in homine. Cum igitur invocatio pariter ad Spiritum sanctum, ut ad Patrem et Filium, dirigatur, haec sententia docet non solum personam esse Spiritum sanctum, sed etiam omnipotentem, exaudientem et salvantem. Haec enim omnia complectitur invocatio, quae parem honorem tribuit Patri et Filio et Spiritui sancto. Est igitur tertia persona Spiritus sanctus, ac discernitur a Patre et Filio, ut supra dixi, quia procedit a Patre et Filio, et mittitur in corda, quae voce Evangelii regenerantur, ut nova luce agnoscant et invocent Deum, et inchoetur in eis vita aeterna, dum fide consolationem concipiunt.

Joan. 14 [v. 16]: Rogabo patrem, et alium Paracletum dabit vobis. Cum ait, alium, discernit a Patre et Filio hunc Paracletum. Non igitur significat Spiritus ipsum Patrem agitantem, non enim esset alius; nec significat agitationem creatam, non enim mitteretur a Filio, si esset Pater agitans aut tantum agitatio creata a Patre. At Christus inquit Joan. 15 [v. 26]: Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit: A se inquit mitti Spiritum sanctum. Non est igitur aut Pater agitans aut tantum agitatio creata a Patre.

Sunt et haec personae propriae: Alius Paracletus, qui docebit vos, et quae audiet, loquetur. Si Spiritus significaret agitationem creatam, esset doctrina, non doctor alius a Patre et Filio, audiens et accipiens.

Sic et Paulus 1 Cor. 12 [v. 11] clare discernit Spiritum sanctum a donis creatis, auctorem ab effectibus: Omnia, inquiens, haec efficit unus et idem Spiritus.

Eodem modo loquitur Rom. 8 [v. 16]: Ipse Spiritus dat testimonium spiritui nostro. Discernit hic quoque moventem et consolantem Spiritum sanctum a consolatione, qua cor erigitur et vivificatur.

Eodem modo loquitur 2 Cor. 3 [v. 18]: Transformamur tanquam a Domini spiritu. Ubi etiam effectorem discernit a creata in nobis luce, ut ibi inquit, id est, a clara et firma notitia, id est, firma fide et invocatione.

Eodem loco expresse dicit, Spiritum esse Dominum, id est, Deum; nam cum inquit, Dominus est Spiritus, articulus tribuit nomini Spiritus locum et intellectum subjecti. Et sic Basilius eum locum citat.

Quod autem Spiritus sanctus fuerit, antequam carnem induit Filius Dei, perspicue testatur Petrus, cum inquit de prophetis [1 ep. 1, 11]: Spiritus Christi in eis praedicens Christum passurum esse. Hic diserte vocatur Christi spiritus, qui fuit in Prophetis. Eodem igitur Spiritu sancto et Patres et Apostoli et pii deinceps, hoc est, omnes electi omnibus temporibus sanctificati sunt.

Idque multo illustrius docent verba Jesaiae 59 [v. 21]: Hoc foedus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo, nec ab ore seminis tui, dicit Dominus, deinceps et in sempiternum. Eundem Spiritum ait esse in Jesaia et in tota Ecclesia ad omnem aeternitatem. Non igitur tantum post resurrectionem Christi effusus est in pectora sanctorum Spiritus sanctus, sed semper eodem Spiritu sancto omnes electi sanctificati sunt. Et quidem dictum Jesaiae dulcissimam doctrinam et consolationem proponit: affirmat semper mansuram esse Ecclesiam Dei, et ibi mansuram, ubi sonat vox Evangelii, et cum ea voce efficacem esse Spiritum sanctum. Et Zach. 7 [v. 12] dicitur: Verba, quae misit Dominus exercituum in Spiritu sancto per manum Prophetarum priorum. Hoc dicto etiam utrumque affirmatur, et gubernatos esse Spiritu sancto Prophetas et verbum Dei non esse inanem sonitum, sed adesse Spiritum sanctum et ea voce movere et accendere mentes, quod firmissime statuendum est piis, ut sciant vere Deum efficacem esse per verbum suum in mentibus credentium et in eis accendere vitam aeternam, ut Gal. 3 [v. 14] dicitur: Ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem, ut infra rursus dicam.

Ita et Jesaias cap. 63 [v. 11] affirmat Spiritum sanctum fuisse ductorem et gubernatorem Moysi et populi in deserto. Quo dicto significat semper ad-

esse Spiritum sanctum in Ecclesia Dei. Sic Christus clare dicit Joan. 14 [v. 16]: Dabit vobis alium Paracletum, ut maneat vobiscum in sempiternum, Spiritum veritatis. Verba Jesaiae haec sunt: Ubi est, qui eduxit eos de mari cum pastore gregis sui; ubi est, qui posuit in eo Spiritum sanctum suum, qui eduxit dextra Moysen brachio majestatis suae, qui scidit aquas ante eos? Et deinde addit: Spiritus Domini ductor ejus fuit.

Haec dicta ostendunt doctrinam de Spiritu sancto extitisse in Ecclesia Patrum et prophetarum. Ideo etiam veteres hoc dictum in Genesi intellexerunt de Spiritu sancto, qui est persona divinitatis. Et Spiritus Domini ferebatur super aquas. Sic enim ait Basilius: Sive quod verius est et enarratum ab iis, qui ante nos fuerunt, loquitur de Spiritu sancto Dei, quia scriptura hoc observat, ut cum ait, Spiritus Dei, intelligat Spiritum sanctum, qui est divinae Trinitatis tertia persona. Ac si hoc modo intelliges dictum Moysi, majorem capies utilitatem. Quomodo enim ferebatur super aquas? Narrabo tibi sermonem Syri cujusdam, qui ait. Vocem hic positam significare idem, quod fovere vitali calore, sicut avis incubans fovet ova. Hactenus Basilius. Sed testimonia ex novo Testamento recitata illustriora sunt. Hoc vero dictum in Genesi quoquo modo expones, tamen significat foveri Ecclesiam incubante, docente et accendente in ea lucem et invocationem Spiritu sancto. Id firmissima fide tenendum est, sicut in Actis cap. 2 [v. 33] dicitur, Christum sedere ad dextram patris, ut det Spiritum. Idem in dicto illo traditur: Ascendit, dat dona hominibus. Hac igitur fide petamus, ut filius Dei nos regat Spiritu sancto suo.

Recensui testimonia, quae personam esse Spiritum sanctum convincunt, quibus addam et illud 1 Joan. 5 [v. 7]: Tres sunt, qui testimonium perhibent in coelo, Pater, λόγος et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt. Quod diserte inquit, Testimonium perhibent, admonet nos de patefactione Dei, ut Deum sic agnoscamus, ut se patefecit. Testificatur Deus de sese, quis et qualis sit, verus Deus, conditor rerum, conservator et opitulator. Testificatur et de doctrina sua et de voluntate erga nos, et affirmat tres esse in coelo, qui testimonia ediderunt.

Teneantur ergo testimonia discernentia personas. Pater se patefecit et discernit, cum clamat: Hic est Filius meus dilectus. Item Joan. 12 [v. 18]: Et glorificavi et glorificabo. Filius de Patre, de sese et de Spiritu sancto testificatur in doctrina sua, quam miraculis et sua ipsius resurrectione confirmavit. Spiritus sanctus discernitur, quia peculiari specie effunditur in Christum et Apostolos, et testificatur postea in invocatione, confessione, miraculis, fortitudine tolerandi supplicia etc. Non igitur frustra Joannes testimonii mentionem facit; sed ideo sic loquitur, ut nos admoneat, ut ita agnoscamus Deum, sicut se patefecit, et ipsa testimoniorum editione nos confirmemus.

Etsi autem novi Testamenti dicta sunt magis perspicua, tamen his congruunt testimonia Prophetarum. Significata est persona divina in dicto Joel [2, 28]: cum ait Deus: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Quia enim inquit, meo, testatur non mitti creatam agitationem, sed aliquid essentiae Dei. Necesse est autem personam esse distinctam, quae est aliquid Dei, et tamen non est Pater. Quanta autem misericordia, quantus amor est erga genus humanum, quod Deus hunc anseris ignem transfundit consentialem ipsi?

Collegit Basilius et testimonia multorum, quorum ante ipsius aetatem in Ecclesia praecipua fuit auctoritas, quod meminisse utile est. Confirmantur enim pii, cum audiunt doctrinam certis testimoniis veras et purioris Ecclesiae traditam esse, sicut de Ecclesia audienda scriptum est [Judic. 14, 18]: Nisi vitula mea arassetis, non invenissetis.

At inter cetera hoc dictum Eusebii Palaestinii citat: Sanctum Deum lucis conditorem per salvatorem nostrum Jesum cum Spiritu sancto invocantes. Haec verba ostendunt veteres diserte tres personas in invocatione complexos esse, et ea forma loquendi de Filio usos esse, ut animi simul de Mediatoris intercessione et de promissionibus commonefierent. Huc pertinet etiam testimonium, quod recitamus in Symbolo: Credo in Spiritum sanctum. Ut enim supra dicitur, Credo in Deum Patrem et in Jesum Christum, (qua forma sermonis personas alloquimur et ab eis bona petimus, et fiducia auxilii Patris et Filii acquiescimus;) ita cum hic dicitur, Credo in Spiritum sanctum, persona intelligatur, et petamus, ut hic παράκλητος mittatur in corda nostra, regat et ducat nos in tantis vitae periculis, sicut duxit Moysen per mare rubrum, ut inquit Jesaias.

Hactenus veram et salutarem doctrinam de personis recensui, et quia dixi testimonia verae Ecclesiae non negligenda esse, legant pii etiam historias, videant, inquibus Synodis haec doctrina fideliter defensa et illustrata sit. Antiochena refutavit Samosatenum. Nicena condidit Symbolum Nicenum, et praecipue illustravit sententiam de duabus naturis in Christo. Constantinopolitana defendit hunc articulum, Spiritum sanctum esse personam procedentem a Patre et Filio. Ephesina damnavit Nestorium, qui finxerat, non unitas esse duas naturas in Christo, sed λόγον assistere Christo, sicut amicus amico adest. Chalcedonensis damnavit Eutychen, qui confundebat naturas et fingebat humanam conversam in divinam, ut cum ex aqua factum est vinum, nec fuisse duas naturas unitas. Hae sunt praecipuae Synodi, quarum judicia meminerimus et amplectamur.

Econtra etiam in historiis consideremus, qui furores saepe exorti sint contra veram de essentia Dei doctrinam. Marcion et Manichaei finxerunt duos Deos pariter aeternos pugnantes inter sese, bonum et malum; ac bonum vocarunt lumen, malum tenebras; et bonas naturas dixerunt a bono conditas esse, materiam vitiosam a malo.

Haec portenta refutare discamus. Unus est enim conditor omnium rerum, et quidem bonus, ut supra dictum est in definitione Dei, et Jes. 45. [v. 6 seq.] dicitur: Praeter me non est Deus; alius formans lucem et creans tenebras seu corpora obscura, dans pacem et creans malum, id est, corpora nocentia.

Fugiamus etiam portenta Valentinianorum, qui finxerunt innumerabiles Deos seu nomina tantum allegorice cumulantes (ut Hesiodus cumulat Chaos, Noctem, Erebum, Saturnum, Jovem et alios), seu re ipsa putantes esse innumerabiles aeternos Deos, quia mirum videtur unum aliquem in aeterna solitudine cogitare. Semper ab initio mundi Diabolus et sparsit et sparget horribiles furores, ut verum Deum contumelia afficiat et humanae imbecillitati insultet. Adversus illos furores tradidit nobis Deus certam doctrinam per Patres, Prophetas, Christum et Apostolos, hac luce vult Ecclesiam regi, nec alias opiniones admittere. Ut foetus in matre sedet circumdatus alvo, sic nos verbo Dei inclusos esse sciamus, donec quasi editi in aeterna vita palam cernemus Deum; interim Deo gratias agamus, quod se nobis patefecit, et reverenter illi patefactioni assentiamur.

Sciamus non plures esse personas divinitatis, quam tres: Unum esse coaeternum Patrem Domini nostri Jesu Christi; unum Filium, imaginem aeterni Patris Jesum Christum; unum Spiritum sanctum; et has tres personas tamen ὁμουσίους esse, et simul omnia condidisse, et discrimina discamus, ut supra recitavimus, ac beneficia propria cujusque personae intelligamus. Quia enim Deus sic se patefecit, vult ita agnosci et discerni personas. Pater fons est omnium beneficiorum. Sed Filius proprie est Mediator et Reconciliator, et factus est pro nobis victima, cum naturam humanam assumpsisset. Spiritus sanctus mittitur in corda credentium, ut novam lucem, justitiam et vitam aeternam accendat, ut vocat eam Zacharias [12, 10] Spiritum gratiae et precum, id est, testificantem in nobis, nos receptos esse in gratiam, et moventem cor, ut hoc credat et statuat; item impellentem ad invocationem, quia jam exaudiri nos credimus.

Haec doctrina de tribus personis in invocatione quotidie proferatur, in qua certe hoc primum omnium ardentissime petendum est, ut Deus pectora nostra regat, ut recte de ipso sentiamus ac vere eum invocemus, nec ab eo aberremus, ut Ethnici, recentes Judaei, Mahometistae, haeretici, Marcion, Manichaei, Valentiniani, Samosateni, Ariani et alii fanatici. Teneatur ergo certa aliqua et vera forma, cujus recitatio nos de vera doctrina admoneat.

Omnipotens, aeterne et viva Deus, aeterne Pater Domini nostri Jesu Christi, qui te patefecisti immensa bonitate et clementi de Filio tuo, Domino nostro Jesu Christo, hunc audite: Conditor omnium rerum et conservator et opitulator cum Filio tuo coaeterno, Domino nostro Jesu Christo, regnante tecum et patefacto in Jerusalem, et Spiritu sancto tuo effuso in Apostolos, sapiens, bone, misericors, judex et fortis, qui dixisti: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat; et dixisti: Invoca me in die tribulationis, et eripiam te; miserere mei propter Jesum Christum filium tuum, Dominum nostrum, quem voluisti pro nobis esse victimam καὶ μεσίτην καὶ ἱλαστήριον, et sanctifica, rege, juva, accende cor et animam meam Spiritu sancto tuo, ut te vere agnoscam et invocem, tibi vera credam, gratias agam et obediam, rege et serva Ecclesiam tuam, sicut promisisti inquiens: Hoc est foedus meum cum eis, Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent ab ore seminis tui in aeternum. Semper luceat in nobis Evangelium tuum, et rege et confirma corda nostra Spiritu sancto tuo, ne in furores Epicureos aut fanaticos ruam, guberna studia Ecclesiae, et defende politias, quae praebent hospitia Ecclesiis.

In tali invocatione quotidie de essentia Dei, de patefactione, de beneficiis, de promissionibus cogitemus. Simul enim hac cogitatione et eruditur de personis et accenditur fides et segregatur invocatio nostra ab Ethnica, Judaica et Turcica, quod fieri necesse est. Nam invocatio nulla placet Deo, nisi fiat cogitatione et fiducia Christi Mediatoris, ut scriptum est [Joh. 16, 23]: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo (id est, me nominato, me monstrantes Intercessorem), dabit vobis. Item [Joh. 14, 6]: Nemo venit ad Patrem nisi per me. Experiemur autem hanc veram invocationem in Evangelio traditam non esse irritam.

Ac intueantur mens et oculi in testimonia patefactionis illustria, ut, in Baptismum Christi, in Christum resuscitantem mortuos et post resurrectionem familiari conversatione se ostendentem multis, et in Spiritus sancti missionem. Haec visibilia testimonia ideo exhibita sunt, ut Ecclesiam doceant et confirment, et quia exhibita sunt, vult ea Deus aspici et cogitari. Non tantum propter Baptistam tunc se patefecit divinitas, sed hoc testimonio voluit Deus confirmari universam Ecclesiam ejus temporis et posteritatis. Imo et Angelos illud admirandum spectaculum Dei prodeuntis ex latebris suis, et se Ecclesiae suae ostendentis erudit. Haec testimonia cum cogitabimus, accendetur lux in cordibus, ut firmius statuant, vere adesse Deum, et recipere nostras preces ac opitulari, sicut promisit. Haec enim fidem ad precationem afferri necesse est.

Pie etiam hac forma utemur directa ad Mediatorem, quae etiam complectitur tres personas:

Jesu Christe, Filii Dei vivi, crucifixe pro nobis et resuscitate, qui regnas ad dextram Patris, ut des dona hominibus, et constitutus es interpellator pro nobis, miserere mei, et intercede pro me apud aeternum Patrem tuum, et sanctifica me Spiritu sancto tuo, sicut promisisti inquiens: Non relinquam vos orphanos etc.

Pie et hac forma utimur: Spiritus sancte, effuse in Apostolos, quem promisit nobis Filius Dei, redemptor noster, ut accendat in nobis veram

agnitionem et invocationem Dei, sicut scriptum est: Effundam super vos Spiritum gratiae et precum; excucite in cordibus nostris verum timorem Dei, et veram fidem et agnitionem misericordiae, quam nobis aeternus Pater Domini nostri Jesu Christi propter Filium promisit, sis nobis Paracletus in omnibus consiliis et periculis, et accende mentes nostras, ut vera obedientia Patrem Domini Jesu Christi et Filium eius, redemptorem nostrum, et te perpetuo celebremus.

Si hoc modo in invocatione cogitabimus de personis et beneficiis, proficient mentes et eruditione et pietate. Ceterum illud sciant studiosi, appellationes potentiae et virtutum communes esse omnibus personis, videlicet nomina sapientiae, bonitatis, justitiae, misericordiae, fortitudinis, puritatis. Nec sunt hae virtutes distinctae res ab ipsa essentia. Sicut potentia Patris est Pater, sic justitia Patris est Pater, sic justitia Filii est Filius. Et considerandum est, quomodo haec nomina in scriptis Prophetieis usurpentur, et adhibenda est diligentia propriae et recte loquendi.

II.

DE CREATIONE.

Voluit Deus innotescere et se conspici. Ideo et condidit omnes creaturas et miram artem adhibuit, ut convinceret nos, non extitisse res casu, sed esse aeternam mentem, architectatricem, bonam, justam, spectantem hominum facta et judicantem. Quanquam autem haec consideratio universae naturae admonet nos de Deo (ut postea rursus dicam); tamen nos referamus initio mentem et oculos ad omnia testimonia, in quibus se Deus Ecclesiae patefecit, ad eductionem ex Aegypto, ad vocem sonantem in Sinai, ad Christum resuscitantem mortuos, et resuscitatum ac ascendentem in coelum, ad vocem aeterni Patris de Christo sonantem: Hunc audite, ad missionem Spiritus sancti. Haec testimonia edita et proposita sunt, ut nos in hac naturae imbecillitate magis perspicue erudiant, convincant et confirment; ideo semper defixae sint mentes in horum testimoniorum cogitationem et his confirmatae articulum de creatione meditentur, deinde considerent etiam vestigia Dei impressa naturae.

Est autem articulus de Creatione Gen. 1 et alibi saepe expressus, quod videlicet Deus aeternus, Pater Domini nostri Jesu Christi, una cum Filio coaeterno et Spiritu sancto condiderit ex nihilo coelum et terram, angelos et homines et omnia reliqua corpora. Sic de Filio dicitur Joan. 1 [v. 3]: Omnia per ipsum (scilicet Filium) facta sunt. Et de Spiritu sancto creante dicitur Psal. 33 [v. 6]: Verbo Domini coeli firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quod autem res ex nihilo conditae sint, docet haec sententia [v. 9]: Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt, id est, dicente seu jubente Deo, res exortae sunt. Non fiunt ex materia priore extructae sunt (ut Stoici duo aeterna fingebant, agentem et materiam); sed Deo dicente, cum res non essent, esse coeperunt, et cum Joannes inquit, Omnia per ipsum facta esse refutat Stoicam imaginationem, quae fingit materiam non esse factam. Haec de articulo creationis in Ecclesia moneri necesse est.

Sed nondum satis dictum est de hoc tanto articulo. Infirmitas humana, etiamsi cogitat Deum esse conditorem, tamen postea imaginatur, ut faber discedit a navi extracta et relinquit eam hastis, ita Deum discedere a suo opere, et relinqui creaturas tantum propriae gubernationi. Haec imaginatio magnam caliginem offundit animis et parit dubitationes.

Alii, ut Stoici, fingunt Deum alligatum causis secundis, nec quicquam aliter posse fieri, quam ut causae secundae cient; alii, ut Epicurei, omnia casu volvi et confundi. Uterque error magnos tumultus in humanis mentibus excitat. Quoties in periculis sumus, quae superant humana consilia, movemur cogitatione causarum naturalium, ut arbitremur malum immedicabile esse, quia arbitramur naturam sic ferri sine Deo.

Adversus has dubitationes confirmandae sunt mentes cogitatione verae articuli de creatione, ac statuendum est, non solum conditas esse res a Deo, sed etiam perpetuo servari ac substantari a Deo rerum substantias. Quotannis fecundat Deus terram, proferat fruges ex terra, impertit vitam viventibus. Haec rerum sustentatio seu conservatio, usitata appellatione vocatur actio Dei generalis, quae tamen non ita alligat eam causis secundis, ut nihil faciat aliter, quam ut causae secundae cient. Sed Deus est liberrimum agens, servat sui operis ordinem, et tamen multa propter hominum mitigat. Cedit natura rerum precibus Moysi, Eliae, Elisaei, Jesaiae et omnium piorum, sicut Christus inquit Matth. 21 [v. 22]: Omnia, quae petetis, credentes accipietis, Si dicetis monti huic, jacta te in mare, fiet. Item [Psalm. 54, 23]: Jacta curas tuas in Deum, et ipse te enutriet.

Adest Deus suae creaturae, sed non adest ut Stoicus Deus, sed ut agens liberrimum, sustentans creaturam et sua immensa misericordia moderans, dans bona, adjuvans aut impediens causas secundas. De hac distinctione admoneri pios necesse est. Teneantur ergo testimonia, quae docent, adesse Deum naturae rerum et gubernatorem eius et moderatorem esse, ut in periculis nostris non frangamur cogitationibus Epicureis aut Stoicis, non cogitemus casu nos opprimi adversis aut, fatalem ordinem causarum immutabilem esse, nec res secundas ad casum, aut tantum ad physicas causas referamus, sed Deum agnoscamus vere largiri bona et moderari naturam. Act. 17 [v. 28]: In ipso vivimus, movemur et sumus, id est, per ipsum datur, sustentatur et fovetur vita nostra. Hebr. 1. [v. 3]: Fertur omnia verbo potentiae suae. Col. 1. [v. 17]: Omnia per eum consistunt. 1. Tim. 6 [v. 13] additur descriptio Dei: Qui vivificat omnia

1 Tim. 4 [v. 10]: Speramus in Deo vivo, qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium, id est, omnibus benefacit, fovens vitam, gignens fruges, servans genus humanum, ut inde sibi colligat Ecclesiam, maxime vero juvans Ecclesiam, in qua non solum corpora fovet, sed etiam largitur aeterna bona. 1 Tim. 6 [v. 17]: In Deo vivente, qui praebet nobis abunde omnia ad fruendum. Matth. 10 [v. 29]: Duo passeres asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro; vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Psal. 103 [v. 27]: Omnia a te expectant, ut des eis escam in tempore suo, dante te illis colligent, aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate, avertente te faciem turbabuntur, auferes spiritum eorum, et deficient et in pulverem suum revertentur. Emitte spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae. Psal. 144 [v. 15]: Oculi omnium in te sperunt, et tu das escam illis in tempore opportuno, Aperis tu manum tuam et imples omne animal benedictione. Psal. 32 [v. 13]: De coelo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum, fingit sigillatim corda eorum, intelligit omnia opera eorum. Psal. 146 [v. 8]: Qui operit coelum nubibus et parat terrae pluviam: qui producit in montibus foenum; qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum. Psal. 35 [v. 7]: Homines et jumenta juvabis, Domine. Peculiares promissiones Ecclesiae de vita, victu et defensione corporum multae factae sunt, quae etiam testantur Deum adesse creaturis, sustentare nos et moderati caussas naturales. Psal. 32 [v. 18]: Beneplacitum est Domino super timentes eum, ut eruat a morte animas eorum et alat eos in fame. Psal. 33 [v. 10]: Non est inopia timentibus eum. Psal. 36 [v. 19]: Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur. Oseae 2 [v. 8 sq.]: Et nescivit haec, quod ego ei frumentum dederim; Ideo rursus auferam frumentum meum. Idem docent benedictiones et maledictiones. Deut. 28 [v. 11]: Abundare te faciet Dominus fructu terrae tuae. Item [v. 23]: Erit coelum aenum. Deut. 30 [v. 20]: Ipse est vita tua et longitudo dierum tuorum. Et Prov. 3 [v. 33]: Egestas a Domino in domo impii, habitacula autem justorum benedicentur. Prov. 10 [v. 22]: Benedictio Domini divites facit. Psal. 126 [v. 1]: Nisi Dominus aedificaverit domum, frustra laborat, qui aedificat eam. Hic clare affirmat secundas caussas irritas esse, nisi a Deo juventur. Psal. 99 [v. 3]: Scitote, quod Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, et non ipsi nos; nos autem populus ejus et oves pascuae ejus, id est, non nascimur casu, nec vivimus tantum caussis secundis, nostris consiliis et viribus, sed Deo vivificante et servante.

Postremo idem docet precatio Dominica, quae a Deo petere jubet panem quotidianum. Confitemur ergo Deum largiri victum, et terram non esse foecundam, nisi Deo juvante.

Collegi mediocrem acervum testimoniorum, quae enarrant articulum de Creatione ac affirmant Deum adesse creaturis sustentatorem et moderatorem, et refutant opiniones Epicureas et Stoicas. Quia enim promittit Deus piis et invocantibus bona et minatur poenas impiis, constat eum libere agere nec alligatum esse caussis secundis, sed multa mitigare propter pios, multa exasperare propter impios. Sicut exempla ostendunt. Propter idolorum cultus triennium non pluit regnante Achab, sed redditae sunt pluviae Elia petente. Talibus testimoniis confirmandae sunt mentes in invocatione. Non enim possunt a Deo petere victum et vitae defensionem, si fascinatae Epicureis aut Stoicis opinionibus sentiant, aut casu omnia ferri, aut Deum non moderari secundas caussas. Imo ideo eripit Deus fruges hominibus, quia putant eas naturali quadam vi nasci, etiamsi Deus eas non foveat, nec reverenter utuntur dato munere, nec timent datorem, ut monet Oseae dictum, quod supra citavi.

Mens humana convincitur demonstrationibus, ut fateatur hunc mundum a Deo conditum esse. Sed Deum adesse moderatorem, etsi huius sententiae etiam quaedam habet argumenta, ut poenas atrocium scelerum, tamen hoc obscurius est. Quia igitur difficilior est assensio, divinis testimoniis fides in animis excitanda et confirmanda est, ut Deum invocare et serio ab eo petere et expectare bona possimus, ut praecipit [Ps. 49, 15]: Invoca me in die tribulationis et eripiam te. Item [Ps. 36, 15]: Commenda Domino viam tuam, et ipse faciet.

Postquam autem mens confirmata est vera et recta sententia de Deo et de Creatione ac praesentia Dei in creaturis et moderatione caussarum secundarum ex verbo Dei et illustribus testimoniis, in quibus se Deus generi humano peculiariter patefecit, ut in eductione populi ex Aegypto, in resuscitatione mortuorum et aliis mirandis factis Prophetarum, Christi et Apostolorum; tunc etiam utile et jucundum est aspicere opificium mundi et in eo vestigia Dei quaerere et demonstrationes colligere, quae testantur hunc mundum non extitisse casu nec volvi casu, sed esse Deum mentem aeternam, conditricem rerum. Ideo enim tota natura condita est, ut Deum monstret. Et si humanae mentes primam lucem retinuissent, hae notitiae de Deo multo fuissent illustriores. Nunc multis dubitationibus conturbantur. Sed bonis mentibus utile est tenere aliquas demonstrationes, quae ostendunt esse Deum; sicut et Paulus ad aspiciendum mundi opificium nos deducit, Rom. 1 [v. 20] et in Actis [17, 28] inquit, Adeo prope adesse Deum, paene ut manibus contrectari possit. Recitabo igitur breviter aliquas demonstrationes, quarum cogitatio ad disciplinam et confirmandas honestas opiniones in mentibus utilis est.

Prima ab ipso naturae ordine sumitur, id est, ab effectibus monstrantibus opificem. Impossibile est ordinem perpetuum in natura casu ortum esse et casu manere, aut tantum a materia ortum esse.

Praecipuae partes in natura sunt ordinatae, ut manet ordo perpetuus motuum coelestium, ita ut ex homine homo, ex bove bos nascatur, foecunditatis terrae, perennitatis fluminum, naturalium notitiarum in mentibus humanis. Ergo natura non extitit casu, sed a mente aliqua orta est, quae ordinem intelligit.

Secunda a natura mentis humanae. Bruta res non est caussa naturae intelligentis; mentes hominum habent aliquam caussam, quia homo non habet esse per sese, sed incipit et aliunde oritur; ergo necesse est aliquam intelligentem naturam caussam esse mentis humanae. Necesse est igitur esse Deum.

Tertia a discrimine honestorum et turpium et aliis notitiis naturalibus, ordinis et numerorum. Impossibile est discrimen honestorum et turpium in mente casu aut a materia ortum esse, item notitias ordinis et numerorum fortuitas esse. Ergo necesse est aliquam mentem architectatricem esse. Et hae duae rationes omnium maxime sunt illustres. Estque dignum consideratione, quod humana mens, et illa lux menti insita praecipuum de Deo testimonium est in natura, et quidem inter notitias naturales haec quoque est, quod sit Deus, sicut Paulus inquit, Deus ipsis manifestavit, id est, Deus indidit humanae menti hanc notitiam, quod sit Deus, et simul indidit ratiocinationes illas ex effectibus.

Quarta: Notitiae naturales sunt verae: Esse Deum naturaliter omnes fatentur: Ergo haec notitia vera est. Haec minor esset illustrior, si natura non esset corrupta, sed confirmanda est ceteris argumentis, quae recitavi.

Quinta apud Xenophontem [Memor. Socr. I. 4, 16] sumitur a terroribus conscientiae. Constat homicidas et alios perpetratis magnis sceleribus horribiles animorum cruciatus sustinere, etiamsi nulla humana judicia metuant. Est igitur aliqua mens, quae hoc judicium in animis ordinavit, quae probat recte facta et improbat secus facta.

Sexta a politica societate. Politica societas non est concursus hominum fortuitus, sed certo ordine et jure consociata multitudo; nec posset humana ope tantum retineri, sed experientia testatur aliquo numine ad poenam rapi eos, qui violant hunc ordinem, ut homicidas, incestos et tyrannos: Ergo est aliqua mens aeterna, quae dedit hominibus intellectum ordinis, ut politicam societatem colant; item, quae sua ope servat et defendit.

Septima est erudita, sumpta a serie caussarum efficientium. Non est processus in infinitum in caussis efficientibus: Ergo necesse est resistere in una prima caussa. Hanc rationem Physici dilucide explicant. Nam si esset progressus in infinitum, nullus esset ordo caussarum et nullae caussae necessario cohaererent.

Octava a caussis finalibus. Omnes res in natura destinatae sunt ad certas utilitates. Hanc distributionem finium impossibile est aut extitisse casu aut casu manere, sed necesse est consilio architecti factam esse.

Nona a futurorum eventuum significationibus. Certo monstrantur futuri eventus, non modo per prodigia, quae gentes movebant, quorum alia alias caussas habent, sed multo magis per vaticinia in Ecclesia, ut Balaam, Jesaias, Jeremias, Daniel praedixerunt mutationes et successiones regnorum. Necesse est igitur aliquam mentem esse praevidentem eas mutationes et praemonstrantem.

Haec argumenta non solum testantur esse Deum, sed etiam sunt indicia providentiae, quod Deus respiciat homines, puniat atrocia scelera et aliquibus opituletur, ut foecunditas terrae indicat Deum hominum vitae consulere. Poenae sceleratorum indicant Deum postulare, ut colamus justitiam. Praedictiones etiam de imperiis, item quod mittuntur Heroici viri, ut restituant politias et artes, indicant Deum curare politias. Haec sunt perspicua et semper moverunt bonas mentes.

Possent et multa alia vere quidem colligi, sed quia sunt obscuriora, relinquo. Non frustra indita est homini legis notitia, qua Deus vult se coli. Esset autem frustra indita, nisi judicium aliquod esset, in quo discrimen erit bonorum et malorum. Sed haec alibi explicanda sunt. Nos ad primam admonitionem redeamus, videlicet, assidue mentibus atque oculis intuenda esse illa peculiaria testimonia, in quibus se Deus Ecclesiae patefecit, ut in eductionem populi Israël ex Aegypto, in resuscitationem mortuorum et miracula cetera, quae per Prophetas, Christum et Apostolos facta sunt, et deinde addamus verbum per hos traditum, et statuamus vere hanc esse Dei voluntatem, quae in eo verbo proposita est, et discernamus Philosophiam seu naturales notitias ab Evangelio, id est, a promissione gratuita remissionis peccatorum donandae propter Filium Dei, ut suo loco dicitur de discrimine Legis et Evangelii.

III.

DE CAUSSA PECCATI ET DE CONTINGENTIA.

Semper omnes sapientes mirati sunt, cum tantus sit ordo naturae in plurimis rebus, unde in genere humano tanta sit confusio, tantum scelerum et calamitatum, morbi et mors. Ac Philosophi partim in materia, partim in voluntate humana causas collocant, partim ad fatum transferunt, quod dicunt esse necessariam connexionem primae caussae et omnium secundarum, Physicarum et voluntatum. Et Manichaei ex corrupta Philosophia orti horribiles furores contumeliosos in Deum et perniciosos moribus excitaverunt de duobus diis, bono et malo, et de necessitate, nec leviter quassata est Ecclesia illis vetustis temporibus hac quaestione de caussa mali et de Contingentia. Est autem piae mentis reverenter de Deo sentire ac loqui, et sententias veras, pias, honestas, comprobatas gravibus judiciis piorum in Ecclesia, utiles moribus, retinere, nec curiositate ac studio argutiarum quaerere infinitos labyrinthos disputationum.

Estque haec vera et pia sententia, utraque manu et verius toto pectore tenenda, Deum non esse causam peccati, nec velle peccatum, nec impellere voluntates ad peccandum, nec approbare peccatum. Sed vere et horribiliter irasci peccato, ut toties suo verbo, assiduis poenis et calamitatibus mundi, comminatione aeternae irae declarat. Imo iram adversus peccatum maxime ostendit filius Dei, qui apparuit, ut victima fieret pro peccato et ostenderet Diabolum esse auctorem peccati, et sua morte iram ingentem Patris placaret.

Non igitur Deus caussa est peccati, nec peccatum est res condita aut ordinata a Deo, sed est horribilis destructio operis et ordinis divini.

Sunt autem caussa peccati voluntas Diaboli et voluntas hominis, quae averterunt se libere sua sponte a Deo nec volente nec approbante illam aversionem, et haeserunt vagantes extra ordinem in objectis contra mandatum Dei, ut Evae voluntas avertens se a voce Dei et vagata extra ordinem haesit in pomo.

Etsi autem homines acuti multa hic inextricabilia colligunt, tamen nos omissis praestigiis disputationum veram sententiam, quam dixi, toto pectore amplectamur, et teneamus testimonia de ea tradita divinitus, etiamsi non possumus omnes argutias, quae opponuntur, extricare. Testimonia autem haec sunt.

Gen. 1 [v. 31]: Vidit Deus omnia, quae fecerat, et erant valde bona, id est Deo placentia, ordinata, congruentia ad ordinem in mente divina, et ad certos usus profuturos homini condita. Psalm. 5 [v. 5]: Non Deus volens iniquitatem tu es, id est, Deus vere, et non simulate odit peccatum. Joan. 8 [v. 44]: Quando mendacium loquitur Diabolus, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater mendacii. Pater, id est, primus fons et caussa mendacii. Discernit autem Christus mendacium a substantia, quasi dicat: Substantiam quidem habet Diabolus aliunde acceptam. Nam omnes Angeli a Deo creati sunt, quorum aliqui postea lapsi sunt. Habet autem proprium quiddam Diabolus, non a Deo acceptum, videlicet mendacium, id est, peccatum, quod libera voluntas Diaboli peperit. Neque haec inter se pugnant, ut postea longius dicemus, substantiam a Deo conditam esse et sustentari, et tamen voluntatem Diaboli et voluntatem hominis caussas esse peccati; quia voluntas abuti libertate sua potuit seque a Deo avertere.

Zach. 8 [v. 17]: Malum ne cogitetis in cordibus vestris, et juramentum mendax ne diligatis; Omnia enim haec sunt, quae odi, dicit Dominus. Cum igitur non sit simulatum odium peccati in voluntate divina, nequaquam sentiendum est Deum velle peccatum.

1 Joan. 2 [v. 16]: Concupiscentia carnis non est ex Patre, sed ex mundo est.

1 Joan. 3 [v. 8]: Qui facit peccatum, ex Diabolo est; quia ab initio Diabolus peccat, id est, primus auctor peccati est Diabolus.

Rom. 5 [v. 12]: Per hominem intravit peccatum in mundum, id est, peccatum non est res condita a Deo, sed homo sua libertate se a Deo avertit, et excussit dona Dei, et illam suam destructionem propagavit in posteritatem.

Nec figurae illae verborum in sermone Hebraico pugnant cum sententia, quam dixi: Indurabo cor Pharaonis, et similes. Certum est enim Hebraicam phrasi significare eas permissionem, non voluntatem efficacem, ut: Ne nos inducas in tentationem, id est, ne sinas nos induci, seu ne sinas nos labi et ruere, cum tentamur.

Praeterea et hoc moneri studiosos utile est, quid proprie sit peccatum, ut discernantur res conditae a Deo et peccatum, quod est conturbatio seu confusio ordinis divini. Ideo recte dicitur: Peccatum est defectus seu privatio, ut Dialectici loquuntur.

De Originali facilis est declaratio. Id enim est in mente tenebrae, hoc est, non habere illustrem notitiam et firmum assensum de providentia, comminationibus et promissionibus divinis; et in voluntate est aversio, id est, sine metu, fiducia, dilectione Dei esse, et in corde sine obedientia esse, quae congruebat legi naturae, sed vagis et errantibus inclinationibus ferri extra ordinem contra Deum. Haec mala esse defectus non obscurum est, nec sunt res conditae a Deo, sed horribilis destructio humanae naturae. Non est igitur caussa peccati Deus, qui etsi juvat et conservat propagationem substantiae, tamen servat talem massam, qualis nunc est, ut si faber poculum non ex auro, sed ex plumbo faciat, ac ipsi destructioni vere et horribiliter Deus irascitur; misit enim Filium ad hanc iram placandam et ad sanandum vulnus naturae. Intelligi igitur potest, Deum non caussam esse vitii nobiscum nascentis, nec velle id malum, nec approbare. Hic autem cavillatio diluatur: Cum defectus nihil sit, id est, non sit res positiva, cur irascitur Deus nihilo? Respondendum est: Magnum discrimen est inter nihil privativum et nihil negativum. Quia nihil privative intellectum requirit subjectum et est in illo subjecto quaedam destructio, propter quam subjectum rejicitur, ut ruinae aedificii sunt destructio in illa mole seu partes dissipatae; ita vitium originis est ipsarum partium hominis inquinatio et confusio, quam Deus odit et propter quam subjecto irascitur. In morbo nihil significat privationem, quia manet subjectum, et est in subjecto confusio aliqua. At equus Alexandri jam nihil est negative.

Haec mediocris explicatio sufficiat, quae et vera est, et saepe cogitata discentibus aliquid lucis affert, nec quaerantur subtiliores disputationes et inextricabiles labyrinthi. Geometrica pingi et oculis subjici possunt; haec vero, de quibus hic dicimus, non ita pingi et oculis subjici possunt, sed attenta consideratione paulatim magis intelliguntur. Dolet saucius aspiciens vulnus, et scit vulnus non esse nihil negative, sed esse partes lacerates. Ita Paulus dolet, videns Neronis scelera et vitia, quae

agnoscit non esse nihil negative, sed operis divini teterrimas ruinas. Cum in tali consideratione discemus, quid sit malum seu defectus seu privatio, agnoscemus peccatum non esse extenuandum. Ut ordo in opere Dei, videlicet in homine, est res a Deo condita et ei placens et servans hominem, ac propterea dicitur ingens bonum; ita econtra ruinae illae sunt confusio ordinis, non a Deo condita, sed facta a Diaboli et hominis voluntate, estque a Deo rejecta et exitialis Diabolo et homini. Ideo ruinae illae seu destructio seu confusio vocatur malum, id est, non congruens ad mentem divinam, displicens Deo et exitiale Diabolo et homini.

Haec declaratio aliquid lucis affert sequenti declarationi de peccato actuali, de quo multorum sunt intricatae quaestiones, sed hic quoque facile est intelligere defectus, si intuearis non solum facta, sed mentem regentem facta. Eva comedens pomum non regitur luce Dei, illud non regi luce Dei, et voluntatem à Deo aversam esse, defectus esse, non obscurum est; etsi interim accedunt motus externi et interni, qui sunt res positivae, etsi sunt motus errantes et quaedam ordinis confusio, ut si navis sine velis et remis varie jactetur ventis et procellis. Haec imago utcunque declarat illos defectus. Ut autem, donec manet navis, manent motus aliqui; ita, donec vivit homo, quocunque modo aliqui motus, quamlibet errantes et confusi, manent. Nec propterea Deus est caussa peccati. Etsi enim sustentat aliquantisper naturam, tamen defectus illi in mente non efficiuntur ab ipso, et voluntas libera Evae proprie et vere erat caussa suae actionis, ac sponte se avertit a Deo.

Constituta autem hac sententia, quod Deus non sit caussa peccati, nec velit peccatum, sequitur Contingentiam esse, hoc est, non omnia, quae fiunt, necessario fieri. Quia enim peccatum ortum est a voluntate Diaboli et hominis, nec factum est Deo volente, sic erant conditae voluntates, ut possent non peccare. Est autem caussa contingentiae nostrarum actionum libertas voluntatis. Et hoc loco de Contingentia humanarum actionum loquimur, non de ceterarum rerum motibus, de quibus in Physicis disseritur.

Deinde concedendum et hoc est: Quod scriptura Apostolica tribuat homini etiam nunc post lapsum libertatem aliquam deligendi ea, quae sunt subjecta rationi, et faciendi externa opera mandata lege Dei. Ideo enim justitia Legis dicitur justitia carnis, quia viribus hujus naturae externa illa disciplina utcunque praestari potest, ut dicit Paulus [1 Tim. 1, 9]: Lex est injustis posita, id est, ad coercendos non renatos et puniendos contumaces. Item [Gal. 3, 24]: Lex est Paedagogus. Ac nisi haec libertas aliquo modo reliqua esset in natura, nulla utilitas esset Legum et Imperiorum et totius civilis gubernationis. Manet igitur aliqua libertas, quae, ut dixi, fons est Contingentiae.

Quod vero dicitur Deus determinare contingentia, discrimen tenendum est. Aliter determinat Deus ea, quae vult, aliter illa, quae non vult; aliter, quae a sola ipsius voluntate pendent, aliter, quae partim ipse facit, partim voluntas humana.

Praevidet Deus delicta Saulis, sed non vult ea, nec impellit voluntatem ejus, sed permittit, ut voluntas Saulis ita grassetur, et non impellit, ut secus agat; interim tamen decernit, ubi Saulem repressurus sit. Haec igitur praevisio non affert necessitatem, nec mutat in voluntate hominis modum agendi, qui adhuc in natura reliquus est, hoc est, hanc libertatem, quae adhuc reliqua est.

Nec illud obstat contingentiae aut libertati, quod Deus sustentat naturam. Nam interim tamen voluntas Evae erat caussa suae actionis, quia libertas fuerat donum in Creatione inditum generi humano, et sustentatio divina non impediebat illud donum. Sic jam quantum est libertatis, non impeditur sustentatione divina, sed sic sustentat Deus Saulem, qualis est, et Saulis voluntas est proprie caussa malae actionis.

Quod vero hic dicta quaedam objiciuntur, ut Jerem. 10 [v. 23]: Scio, Domine, quod non est hominis via ejus, nec est viri dirigere gressus suos; Etsi infra in titulo de libero arbitrio haec dicta explicanda erunt, tamen et hic breviter monendus est lector: Aliud est loqui de electione voluntatis, aliud de eventu seu successu. Vult Pompejus bellum adversus Caesarem, et libere vult, sed eventum aliae multae caussae regunt, non sola voluntas Pompeji. Dictum igitur Jeremiae doctrinam et dulcissimam consolationem continet. Via hominis, id est, gubernatio privata et publica mandata homini, seu vocatio, non potest sustineri solis viribus humanis; non potest mens omnia pericula prospicere et cavere, saepe hallucinatur, ut errat Josias bellum Aegypto inferens. Ac multa sunt tristia errata omnium sapientum, ut Cicero exclamat: O me nunquam sapientem. Multi lapsus accidunt, qui pariunt difficultates inexplicabiles humanis consiliis, et unus lapsus saepe ingentem ruinam trahit, ut Davidis adulterium. Deinde etiam bonis consiliis et in bonis caussis saepe non respondet eventus. Possunt et subito magnae calamitates accidere, quae summos ex suo fastigio dejiciunt, ut vere dicitur:

Omnia sunt hominum tenui pendentia filo,
Et subito casu, quae valuere, ruunt.

De his tantis impedimentis, de infirmitate humana et inconstantia rerum humanarum, quae multas habet arcanas caussas, concionatur Jeremias, et simul docet confugere ad Deum, et ab ipso petere et expectare gubernationem et auxilium.

Hic igitur promissiones tenendae sunt [Matth. 10, 20]: Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri coelestis, qui in vobis est. Item [Joh. 14, 18]: Non relinquam vos orphanos. Item [Philipp. 2, 13]: Deus est, qui efficit, ut velitis et perficiatis. Item [Luc. 11, 13]: Quanto magis dabit Spiritum sanctum petentibus. Item Psalm. 36 [v. 23]: A Domino gressus hominis dirigentur etc.

His promissionibus freti petamus et expectemus auxilium a Deo, et agnoscamus salutaria agi non posse nisi Deo nos juvante, ut inquit Christus [Joh. 15, 5]: Sine me nihil potestis facere. Et Baptista [Joh. 3, 27]: Non potest sibi homo sumere quicquam, nisi datum sit ei de coelo.

Pompejus, Brutus, Antonius et alii multi magna conati sunt, sed Deus alios provexit. Etsi igitur haec dicta concionantur de auxilio Dei in bonis et salutaribus actionibus, tamen non est inde ratiocinandum, prorsus nullam esse libertatem electionis humanae. Ac multo minus hoc sequitur, Omnia bona et mala necessario et a Deo fieri. Quare dictum Jeremiae dextre intelligatur, quod videlicet solis humanis consiliis et viribus non possint salutaria effici.

Discamus magnum et ingens donum Dei esse, juvari nos, ut simus organa Dei salutaria in omni administratione, nec deserti simus pestes generis humani, ut Pharao, Nero, Manichaeus et similes, et quotidie nos hoc dictum Christi, Sine me nihil potestis facere, exsuscitet, ut ardentibus votis precemur, ut a Deo regamur. Perspicuum est autem non sequi hinc, Deum esse caussam efficacem peccati. Imo Ecclesia Dei, cum sciat Deum vere, serio et horribiliter odisse libidines Neronis, nequaquam dicet eas aut necessario accidisse aut volente Deo accidisse.

Objiciuntur et haec dicta: Eph. 1 [v. 11]: Electi secundum propositum ejus, qui facit omnia secundum consilium voluntatis suae. Et 1 Cor. 12 [v. 6]: Idem est Deus agens omnia in omnibus. Haec dicta certum est in illis ipsis locis, ubi ponuntur, tantum loqui de Ecclesia et de salutaribus actionibus, quas Deus excitat et regit in Ecclesia sua; nec loqui de universali rerum sustentatione seu de singulis omnium animantium motibus. Dextre igitur intelligantur haec dicta, nec a nativa sententia transferantur in peregrinem.

Hoc monet Paulus, non humanis consiliis aut viribus servari et regi Ecclesiam, sed mirandis Dei operibus. Servatio Noë in diluvio, defensio populi in Aegypto et in deserto, res gestae Moysi, Josuae, Samuelis, Davidis et aliorum piorum fuerunt et sunt opera Dei in illis excitata ad juvandam Ecclesiam et ad propagationem verae doctrinae.

Quare haec dicta consolationes sunt, quae testantur adesse Deum membris Ecclesiae suae et opitulari suis in periculis et aerumnis, Adjuvat Deus proeliantem Davidem; adjuvat morientem Laurentium, ne abjiciat confessionem fractus metu. His igitur dictis et promissionibus nos confirmemus, ac regi nos petamus, sicut saepe clamat Propheta: Dirige me in veritate tua et doce me etc. Omnia agis in Ecclesia tua salutaria, sis in me quoque, ut in membro tuae Ecclesiae, efficax, fac me organon salutare et vas misericordiae etc. Ac horum dictorum explicatio multis aliis similibus lucem affert.

Postremo et illud addendum est, Recte dici, necessitatem esse duplicem. Alia necessitas nuncupatur absoluta, cum videlicet res aut propositio simpliciter necessaria est, ac poni oppositum prorsus impossibile est et destructio omnium rerum: ut hae propositiones sunt necessariae necessitate absoluta: Deus est, Deus est essentia, intelligens, aeterna, immensae sapientiae, potentiae justitiae, bonitatis, volens justa, casta, non volens pugnantia cum sua mente, injustam crudelitatem, incestas libidines etc.

Sed alia est necessitas consequentiae, quae est earum rerum aut propositionum, quae possent se natura sua aliter habere, sed fiunt necessariae, vel propter praecedentes caussas, vel quia determinatae sunt. Et in his magna sunt discrimina. Aliter Deus determinat bona, quae vult, cujusmodi multa expressit, ut mortui certo die resuscitabuntur; haec est necessaria, necessitate consequentiae. Aliter determinat mala, quae non vult, cum videlicet metas constituit, nec sinit grassari ulterius malos. Sic fit necessaria: Pharao persequetur Israëlitas; haec non est sua natura necessaria, sed revera contingens. Ac fieri oppositum non esset impossibile, sed quia sic evenit, dicitur necessaria, necessitate consequentiae. Haec puerilis distinctio non est inutilis, et saepe traditur in scholis, ut consideremus, qui eventus vere pendeant et oriantur a voluntate Dei, qui aliunde oriantur.

Hic etiam de Physica necessitate dicendum est, ut ignis necessario calefacit, sol necessario movetur. Sed hanc Physicam necessitatem doctrina Ecclesiae etiam ait esse necessitatem consequentiae. Sic movetur sol, quia Deus hunc ordinem instituit, et mutare potest, ut ostendunt historiae Josuae et Ezechiae. Haec alias copiosius tradantur.

Recitavi praecipuas materias, quae in hac quaestione agitare solent, quibus diligenter consideratis studiosi dextre de hac tota controversia judicare poterunt, et satis perspicue intelligent, nequaquam Stoicas opiniones in Ecclesiam invehendas esse. Quomodo enim invocabit Deum is, qui omnia necessario evenire statuit? Deinde et moribus perniciosum est illud, quod in Tragoedia dicitur: Fati ista culpa est, Nemo fit fato nocens. Sicut et Zenonis servus dicebat se injuste plecti, quia fato coactus esset peccare. Tales igitur sermones et opiniones fugiamus. Plato honestius loquitur, cujus haec sunt verba in secundo libro πολιτειῶν: Omni contentione pugnandum est, ne quis in civitate, quam bene regi volumus, vel dicat, vel audiat, seu senex seu juvenis, seu in poëmate seu in alia narratione, Deum caussam alicui esse malorum. Quod neque sancte ita dici potest, neque utile est civitati, nec secum consentit in explicatione.

Adjiciam explicationem usitati argumenti, ut mihi videtur, pliis mentibus utilem. Objicitur enim: Secunda caussa non agit sine prima; Secunda, ut voluntas Evae, est proprie caussa peccati, ergo etiam prima. Hac objectione scio ingenia interdum perturbari, et ex ea perturbatione labi in absurdas opiniones. Etsi autem responsio quaedam

tenuis et subtilis traditur ad elaborandum, tamen aliam crassiorem et magis conspicuam tradam, quae sumpta est ex hoc fundamento: Quod Deus adest creaturis non ut Stoicus Deus, alligatus causis secundis, ut movent simpliciter, sicut movent secundae, sed ut agens liberrimum, sustentans naturam et suo consilio aliter agens in aliis.

Ut in corporalibus, etsi sustentat naturam, tamen contra ordinem jussit aliquando solem regredi, impedivit pluvias toto triennio ac postea subito dedit largum imbrem, fecit foecundas anus; ita quotidie sciamus multa in corporalibus fieri praeter vim secundarum causarum, et tamen Deus eas sustentat. Multi liberantur variis periculis, in morbo, in acie, in aqua, ubi secundae causae eos destituunt. Ut igitur invocatio vere fieri possit, cogitemus Deum sic adesse suo opificio, non, ut Stoici fingunt, alligatum secundis causis, sed sustentantem naturam et multa suo liberrimo consilio moderantem.

Sic agit Deus cum voluntate, sustentans et juvans ordine agentem, sed non juvans ruentem contra ordinem, etsi eam sustentat. Sic enim condidit voluntatem Evae, ut esset liberum agens, quod posset tueri ordinem aut deficere. Sit igitur haec crassa solutio: Secunda causa non agit sine prima, scilicet sustentante. Hoc universaliter verum est, sed non semper adjuvante; non enim adjuvat prima effectum, quem non vult. Est igitur voluntas Evae immediata causa sui actus, cum avertit se a Deo.

Nec eodem modo Stoicus et Christianus hanc propositionem intelligunt: Secunda causa non agit sine prima; quia Stoici cogitant similem copulationem in omnibus, seu bonis seu malis, ut est copulatio essentialis maris et feminae in procreatione. Sed Christianis necesse est discernere bona et mala: Secunda non agit sine prima, scilicet sustentante; sed multa facit prima causa praeter secundas, quia est agens liberum. Et secunda libera, ut voluntas Evae vitiose agit sine prima adjuvante, quia talis facultas est libertas. Haec sit explicatio perspicua, non nimis tenuis.

Alii sic dicunt: Secunda non agit sine prima positivum quiddam efficiens; secunda, ut voluntas Evae, agit aliquid delinquens. Hic respondent: Agit non positive, sed aberrans ac deficiens. Haec solutio, si per priorem exponatur, erit planior, et eam esse sententiam hujus obscurae solutionis, consentaneum est, ut copulatio primae et secundae causae talis cogitetur, qualem Deus libere agens vult esse, non ut nos copulationem maris et feminae cogitamus.

Difficiles sunt hae disputationes, ideo nos de Deo cogitantes referamus mentem et oculos ad patefactionem Dei, ut eum sic agnoscamus, sicut se patefecit, et sic statuamus Deum libere adesse et opitulari invocantibus, sicut promisit: Prope est Dominus omnibus invocantibus eum.

Haec dicta de singulari actione et auxilio inculcentur animis. Nam illa obscura disputatio de generali sustentatione non potest penitus perspici, sicut nec creatio intelligi potest. Et in summa tenentur haec propositio: Adest Deus suo operi, non ut Stoicus Deus, sed vere ut liberum agens, sustentans creaturam et multa moderans.

IV.

DE HUMANIS VIRIBUS SEU DE LIBERO ARBITRIO.

Valla et plerique alii detrahunt voluntati hominis libertatem ideo, quia fiant omnia decernente Deo. Haec imaginatio orta ex Stoicis disputationibus deducit eos ad tollendam contingentiam bonarum et malarum actionum, imo omnium motuum in pecudibus et elementis. Dixi autem supra, non esse in Ecclesiam invehendas illas Stoicas opiniones, nec defendendam esse necessitatem fatalem omnium, sed aliquam contingentiam concedendam. Non necesse fuit Alexandrum interficere Clitum.

Nec miscenda est disputatio de determinatione divina quaestioni de libero arbitrio. Nam cum de voluntate hominis et de ceteris humanis viribus quaeritur, tantum de humana infirmitate disseritur, non de omnibus motibus in tota natura. Nos ipsos, mentis nostrae caliginem, et voluntatis et cordis imbecillitatem consideremus. Hanc doctrinam de nostris morbis proponit Ecclesia, non ut Stoicas opiniones serat, non ut mentes implicet perplexis et inextricabilibus disputationibus: sed ut monstret nobis beneficia filii Dei, qui missus est, ut destruat opera Diaboli, qui triste vulnus fecit in humana natura.

Monendi sunt autem rudiores, ut a Physicis sumant distinctiones et appellationes partium hominis, et conferant eas ad phrasin Prophetarum et Apostolorum.

In homine est pars cognoscens ac judicans, quae vocatur mens, vel intellectus, vel ratio, in hac parte sunt notitiae. Altera pars appetens vocatur voluntas, quae vel obtemperat judicio vel repugnat, et sub voluntate sunt appetitiones sensuum seu affectus, quorum subjectum et fons est cor, qui interdum congruunt, interdum pugnant cum voluntate. Est sub voluntate et loco motiva. Harum explicatio sumatur a Physicis.

Vocantur autem liberum arbitrium Mens et Voluntas conjunctae. Aut vocatur liberum arbitrium facultas voluntatis ad eligendum ac expetendum ea, quae monstrata sunt, et ad rejiciendum eadem, quae facultas in natura integra longe praestantior fuit, nunc multipliciter impedita est, ut postea dicemus. Sed jam declaro appellationem communissime. Liberi arbitrii erat, quod Fabricius noluit aurum a Pyrrho oblatum accipere, aut quod Antigonus noluit aspicere allatum Pyrrhi interfecti caput. Ceterum in sermone Prophetarum et Apostolorum haec vocabula sunt, Mens et Cor, quae ambo sumuntur pro intellectu et voluntate vere, non simulate aliquid volente, hoc est, complectun-

tur judicium et appetitiones veras, non simulatas, non externum opus tantum. Extant autem longae disputationes de vocabulo Liberi arbitrii, quae ab attentis facile dijudicari possunt. His omissis de re dicemus.

Cum enim dubitatur, an voluntas humana sit libera, quo quaeritur in Ecclesia, an et quatenus voluntas humana possit obedire Legi Dei: de hac quaestione judicari non potest, nisi magnitudo peccati, quod nobiscum nascitur, seu naturalis infirmitas consideretur; item, nisi sciamus Lege Dei postulari non tantum externa civilia facta, sed perpetuum et perfectam totius naturae humanae obedientiam, juxta illud: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde etc. Nam si natura hominis non esset corrupta peccato, haberet clariorem et firmiorem de Deo notitiam, non dubitaret de voluntate Dei, haberet verum timorem, veram fiduciam, denique praestaret obedientiam integram Legi, hoc est, in natura hominis esset lux firmius statuens de Deo, et essent motus omnes consentientes Legi Dei. Nunc autem natura hominis oppressa morbo originis plena est dubitationum de Deo, nec vere timet Deum, nec vere confidit ei, nec ardet dilectione, et multae flammae sunt vitiosorum affectuum. Cum igitur manifestum sit, naturam hominis nequaquam satisfacere legi Dei, quaeritur, quid et quantum facere voluntas possit.

Primum igitur respondeo: Cum in natura hominis reliquum sit judicium et delectus quidam rerum, quae sunt subjectae rationi aut sensui, reliquus est etiam delectus externorum operum civilium; quare voluntas humana potest suis viribus sine renovatione aliquo modo externa Legis opera facere. Haec est libertas voluntatis, quam Philosophi recte tribuunt homini. Nam et Paulus discernens justitiam carnis a spirituali, fatetur non renatos habere delectum aliquem et facere aliqua externa Legis opera, manus a caede, a furto, a raptu continere, et hanc vocat justitiam carnis.

Imo hanc disciplinam etiam non renatis praecipit Deus, et ejus violationem tristissimis poenis in hac vita regulariter punit, ut ostendunt supplicia homicidarum et incestorum. Ideo dicitur [1 Tim. 1, 9]: Lex posita est injustis, id est, ad coercendos non renatos et ad puniendos contumaces. Item [Gal. 3, 24]: Lex est paedagogus, id est, coercens et docens, et quidem additur (in Christum): quo praeconio disciplina honorifice ornata est. Etsi enim disciplina non meretur remissionem peccatorum, nec est justitia, qua coram Deo justi dicimur, tamen res necessaria est, ut de Christo interim doceri possimus; nec est efficax Spiritus sanctus in contumacibus, qui perseverant in delictis contra conscientiam. Sed de causis, cur necessaria sit disciplina, postea dicemus; nunc hoc tantum ostendimus ex illis testimoniis, quae loquuntur de justitia carnis esse aliquem delectum, id est, libertatem in non renatis, ad externa Legis opera facienda.

Sed tamen hic sciendum est, hanc ipsam libertatem duabus causis valde impediri, videlicet ab infirmitate, quae nobiscum nascitur, et a Diabolo. Nam quia vitiosi affectus in hominibus sunt acres stimuli et magna animorum incendia, homines saepe obediunt illis contra consilium mentis, etiam cum possent se cohibere, si annitererentur, ut Medea inquit: Video meliora proboque, Deteriora sequor. Et Paulus inquit Eph. 2 [v. 2] Diabolum efficacem esse in impiis. Hic quoque disciplinae rectionem in tota vita multipliciter impedit ac impellit multos, ut ruant caeci et furentes in tristissima mala. Sicut de Saule et de Juda manifeste scribitur: intravit in eum Satanas. Et illi magni furores in cultu idolorum, saevitia Tyrannorum et bellorum civilium, ut cum Xanthii et alii multi suas civitates ipsi accenderunt, et sese et conjuges et parvos liberos in ignem conjecerunt, sunt manifesta opera Diaboli. Est igens igitur imbecillitas generis humani; ut omnium temporum historiae et quotidiana experientia docet, in qua tantum horribilium miseriarum cernitur, ut sapientes Ethnici omnes valde mirati sint, unde tantum sit in hac praestanti natura confusionum et tristissimorum casuum. Sed tamen inter haec impedimenta manet aliquis delectus, aliqua libertas in mediocriter sanis, regendi externos mores.

Secundo. Sed in Ecclesia Dei non tantum dicitur de externis moribus, sed de integra Legis impletione in corde. Mens in non renatis plena est dubitationum de Deo, corda sunt sine vero timore Dei, sine vera fiducia, et habent impetus ingentes contra Legem Dei. Denique natura humana oppressa est peccato et morte, nec magnitudo hujus mali conspicitur humano judicio, sed in verbo Dei revelato. Hic certum est, homines non habere libertatem deponendi hanc pravitatem nobiscum nascentem aut deponendi mortem. Haec magna et praecipua generis humani mala intuemur, cum extenuatur libertas voluntatis. Non potest voluntas exuere nascentem nobiscum pravitatem nec potest Legi Dei satisfacere, quia Lex Dei non tantum de externa disciplina et de umbra operum concionatur, sed postulat integram obedientiam cordis, ut Lex dicit [Deuter. 6, 5]: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et omnibus viribus etc.

Judicat et damnat Lex peccatum in natura hominis, non tollit. Et sicut mortem abjicere non possumus, ita pravitatem nascentem nobiscum, quae pugnat cum Lege Dei, non possumus exuere. Haec mala agnoscenda sunt, ut e regione beneficia Christi conspiciantur, qui tollit peccatum et mortem, et instaurat naturam humanam. Dixi jam de praecipuis malis, quae non potest tollere voluntas humana. Eatenus igitur voluntas est captiva, non libera, scilicet ad tollendam naturae pravitatem et mortem.

Tertio de actionibus spiritualibus quaeritur. Nam ab initio mundi viva membra Ecclesiae fuerunt et sunt, quae reputantur non solum humanis viribus aut humana diligentia, sed in quibus Spiritus sanctus

accendit motus spirituales, agnitionem Dei, timorem, fidem, dilectionem et alias virtutes, in aliis magis, in aliis minus excitatas. Rident haec Philosophi et Pelagiani, sed tamen verissimum est, effundi spiritum sanctum in corda credentium. Sicut in Zacharia [12, 10] dicitur: Effundam super domum David Spiritum gratiae et precum. Et sciamus amplissimam consolationem nobis proponi, quae in tanta nostra imbecillitate semper in conspectu nobis esse debet.

Ingens et inenarrabile beneficium Dei est, quod promittitur nobis auxilium Spiritus sancti. Sicut Christus inquit [Luc. 11, 13]: Quanto magis pater vester coelestis dabit Spiritum sanctum petentibus? Nisi juvaremur Spiritu sancto, multo tristiores lapsus et atrociores confusiones morum acciderent, ut fuerunt et sunt Ethnici et Anabaptistici furores. Haec autem sententia tenenda et vera est: Voluntas humana non potest sine Spiritu sancto efficere spirituales effectus, quos Deus postulat, scilicet verum timorem Dei, veram fiduciam misericordiae Dei, veram dilectionem Dei, tolerantiam et fortitudinem in afflictionibus, in adeunda morte, ut superarunt mortem ingenti robore Stephanus, Laurentius, Agnes et alii innumerabiles.

Testimonia colligenda sunt, et ut refutentur Pelagiani, et ut nos ipsos accendamus ad petendum auxilium Spiritus sancti; item, ut discamus eos, qui non regantur Spiritu sancto, non esse viva membra Ecclesiae.

Rom. 8 [v. 14]: Qui ducuntur spiritu Dei, hi sunt filii Dei. Item [v. 6]: Si quis spiritum Christi non habet, is non est Christi.

Hae duae sententiae satis perspicuae sunt et plane testantur haeredes vitae aeternae donari et regi Spiritu sancto. Et certum est spiritum Dei in his dictis non significare rationem, sed Spiritum sanctum a Deo patre et Domino nostro Jesu Christo procedentem et mirum in corda piorum et accendentem agnitionem Dei per Evangelium et motus congruentes Legi Dei.

1 Cor. 2 [v. 14]: Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei. Significat enim ψυχικὸς homo viventem vita naturali, hoc est, sensu et ratione naturali sine Spiritu sancto. Sic enim eo loco discernit Paulus animalem a spirituali. Quanquam enim homini naturaliter impressa est notitia quaedam Legis divinae, tamen accedunt magnae dubitationes de providentia, et multo tristior dubitatio est de Evangelio, an recipiamur, an exaudiamur, de quibus tenebris suum quisque cor consulat, an vere statuat Deum irasci peccatis, an vere statuat se recipi, exaudiri, juvari in afflictionibus. In hac consideratione sensus et otiosi animi, aut fugientis Deum, intelligitur dictum Pauli: Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei, id est, non vere statuit Deum irasci peccato, nec sentit iram, nec vere timet Deum, ut David committens adulterium nondum sentit iram Dei, sed postea sentit, rursus accensus a Spiritu sancto. Item, Saul fugit Deum, non invocat, non statuit se juvari a Deo, [illegible] Deo.

Joan. 3 [v. 5]: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest intrare in regnum Dei. Joan. 6 [v. 44]: Nemo potest venire ad me, nisi quem pater traxerit. Item [Joh. 13, 5]: Sine me nihil potestis facere.

Et Jes. 59 [v. 20]: Veniet Sion redemptor iis, qui redeunt ab iniquitate in Jacob. Hoc foedus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore seminis tui in sempiternum. Haec verba dulcissimam Ecclesiae descriptionem continent, ac docent, quae sit et ubi sit Ecclesia, et quae habeat propria beneficia Dei. Ille coetus est Ecclesia, qui sonat Evangelium traditum Prophetis et Apostolis, et ibi sunt viva membra Ecclesiae, habentia Spiritum sanctum, et haec habet propria beneficia, verbum Dei, remissionem peccatorum, Spiritum sanctum et vitam aeternam.

Sciendum est autem, Spiritum sanctum efficacem esse per vocem Evangelii auditam, seu cogitatam, ut Gal. 3 [v. 14] dicitur: Ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem. Ac saepe dictum est, cogitantes de Deo oportere ordiri a verbo Dei, non quaerere Deum sine suo verbo. Cumque ordimur a verbo, hic concurrunt tres causae bonae actionis, verbum Dei, Spiritus sanctus et humana voluntas assentiens, nec repugnans verbo Dei. Posset enim excutere, ut excutit Saul sua sponte; sed cum mens audiens ac se sustentans non repugnat, non indulget diffidentiae, sed adjuvante etiam Spiritu sancto conatur assentiri, in hoc certamine voluntas non est otiosa.

Veteres dixerunt: Praecedente gratia, comitante voluntate, bona opera fieri. Sic et Basilius inquit: μόνον θέλησον, καὶ θεὸς προσπαντᾷ, Tantum velis, et Deus praeoccurrit. Deus antevertit nos, vocat, movet, adjuvat, sed nos videremus, ne repugnemus. Constat enim peccatum oriri a nobis, non a voluntate Dei. Chrysostomus inquit: ὁ δὲ ἕλκων, τὸν βουλόμενον ἕλκει. Sicut et in illo ipso loco Joannis dicitur: Omnis, qui audit a Patre et discit, veniet ad me. Discere jubet, id est, audire verbum, non repugnare, sed assentiri verbo Dei, non indulgere diffidentiae.

Haec sunt perspicua, si in veris doloribus, in vera invocatione experiamur, qualis sit lucta voluntatis, quae si se haberet ut statua, nullum prorsus certamen, nulla lucta, nulli angores essent in sanctis. Cum autem sit certamen ingens et difficile, voluntas non est otiosa, sed languide assentitur, et nisi promissionibus et exemplis inter invocandum subinde commoneferet ac juvaretur a Spiritu sancto, rueret in desperationem.

Vidi multos non Epicureos, qui, cum essent in aliquo moerore propter suos lapsus, disputabant, quomodo sperem me recipi, cum non sentiam in me transfundi novam lucem et novas virtutes? Praeterea si nihil agit liberum arbitrium, interea, donec sensero fieri illam regenerationem, de qua dicitis, indulgebo diffidentiae et aliis vitiosis affectibus.

Haec Manichaea imaginatio horribile mendacium est, et ab hoc errore mentes abducendae sunt, et docendae, agere aliquid liberum arbitrium. Pharao, Saul, non coacti, sed volentes et libere repugnant Deo, toties tam illustria testimonia suae praesentiae ostendenti.

Nec admittendi sunt Manichaeorum furores, qui fingunt aliquem esse numerum hominum, quos vocant ὑλικοὺς καὶ χοϊκοὺς, qui converti non possint. Nec fit conversio in Davide, ut si lapis in ficum verteretur; sed agit aliquid liberum arbitrium in Davide, cum audivit objurgationem et promissionem, volens jam et libere fatetur delictum. Et agit aliquid ejus voluntas, cum se sustentat hac voce: Dominus abstulit peccatum tuum. Cumque conatur se hac voce sustentare, jam adjuvatur a Spiritu sancto, juxta illud Pauli [Rom. 1, 16]: Evangelium est potentia Dei ad salutem non repugnanti, id est, non contemnenti promissionem, sed assentienti et credenti. Item: Evangelium est ministerium Spiritus. Item: Ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem.

Si tantum expectanda esset illa infusio qualitatum sine ulla nostra actione, sicut Enthusiastae et Manichaei finxerunt, nihil opus esset ministerio Evangelico, nulla etiam lucta in animis esset. Sed instituit Deus ministerium, ut vox accipiatur, ut promissionem mens cogitet et amplectatur, et dum repugnamus diffidentiae, Spiritus sanctus simul in nobis sit efficax.

Sic igitur illis, qui cessationem suam excusant, quia putant nihil agere liberum arbitrium, respondeo: Imo mandatum Dei aeternum et immotum est, ut voci Evangelii obtemperes, ut Filium Dei audias, ut agnoscas Mediatorem. Quam tetra sunt haec peccata, nolle aspicere donatum generi humano Mediatorem Filium Dei? Non possum, inquies. Imo aliquo modo potes, et cum te voce Evangelii sustentas, adjuvari te a Deo petito, et scito Spiritum sanctum efficacem esse in ea consolatione. Scito velle Deum hoc ipso modo nos convertere, cum promissione excitati luctamur nobiscum, invocamus et repugnamus diffidentiae nostrae et aliis vitiosis affectibus.

Ideo veteres aliqui sic dixerunt: Liberum arbitrium in homine facultatem esse applicandi se ad gratiam, id est, audit promissionem et assentiri conatur et abjicit peccata contra conscientiam. Talia non fiunt in Diabolis. Discrimen igitur inter Diabolos et genus humanum consideretur. Fient autem haec illustriora considerata promissione. Cum promissio sit universalis, nec sint in Deo contradictoriae voluntates, necesse est in nobis esse aliquam discriminis causam, cur Saul abjiciatur, David recipiatur, id est, necesse est aliquam esse actionem dissimilem in his duobus. Haec dextre intellecta vera sunt, et usus in exercitiis fidei et in vera consolatione, cum acquiescunt animi in filio Dei monstrato in promissione, illustrabit hanc copulationem causarum, verbi Dei, Spiritus sancti et voluntatis.

Praeterea si de tota vita piorum loquamur, etsi est ingens imbecillitas, tamen aliqua est libertas voluntatis, cum quidem jam a Spiritu sancto adjuvetur et agere aliquid in externis lapsibus cavendis possit. Cum Joseph resisteret illecebris adulterae, concurrebant hae caussae: Verbum Dei et Spiritus sanctus movens mentem, ut verbum ardentius cogitaret; mens cogitans, quanta ruina secutura esset, si Diabolo obtemperaret, videlicet amissio donorum, aeterna ira Dei, poenae in hac vita et futura, praeterea multi lapsus et multa scandala. His cogitationibus mota voluntas assentiebatur, et confirmabat eam languentem Spiritus sanctus, et flammas in corde reprimebat, et excitabat timorem Dei et fidem, quae acquiescebat in Deo, adibat pericula et petebat gubernationem et exitus bonos. Hic voluntas non erat otiosa, sed repugnabat ipsa illecebris, et mandabat oculis et pedibus, ut vitarent occasionem lapsuum. Haec exempla declarant caussas bonarum actionum.

Ideo autem haec omnia dicta sunt, ut fiat utrumque, videlicet, Spiritus sancti auxilium amplificetur et acuatur nostra diligentia, sicut Christus inquit [Luc. 11, 13]: Dabit Spiritum sanctum petentibus, non ait aspernantibus, otiosis, repugnantibus, petulanter ruentibus ex aliis sceleribus in alia. Et alio loco inquit [Matth. 25, 29]: Habenti dabitur, et a non habente etiam id, quod habet, auferetur. Et Paulus jubet cavere, ne frustra gratiam acceperimus.

Saepe multumque repetas animo dictum Christi: Dabit Spiritum sanctum petentibus, et diligenter cogita, quantum munus promittat, et quoties quam ardenter jusserit petere. Petite, inquit [Joh. 16, 24], et accipietis. Hoc si faciemus, proficere nos experiemur. Accendetur enim fides ad petendum, et animadvertemus nos propter diffidentiam negligentius petere. Diffidentia autem alitur, quia negligimus cogitationem huius praecepti et hujus promissionis Christi.

Quarto. Consideranda est et querela de objectis et successibus extra nos; aliud est enim de illis loqui, aliud loqui de electione voluntatis in re, quam prospicit. Multa enim accidunt homini inextricabilia humano consilio, quae non tantum a nobis oriuntur, ut cum David pellitur in exilium scelere filii. Item multi sunt errores humani in deliberatione, ut Josias putat se recte facere, quod bellum infert Aegyptio.

De his periculis concionantur multa dicta in Prophetis, ut Jerem. 10 [v. 23]: Scio, Domine, quod non est hominis via ejus, et viri dirigere gressus suos. Viam intelligit vocationem, de qua manifestum est non posse prospici omnia pericula, et eventus ac successus non esse in nostra potestate Vocatur Moyses, ut ducat populum ex Aegypto sed nequaquam praevidet totos quadraginta annos in locis desertis tantam multitudinem vagaturam esse, ubi deerant aquae et frumentum, et propter peccata populi et propter seditiones gubernationem fore inquietam, et sciebat se successus non habere in ma-

nibus, sed a Deo regendos esse. Ideo inquit Jeremias [10, 23]: Viam hominis non esse in nostra potestate, id est, vocationem non posse regi tantum humanis consiliis seu humana diligentia, nec felicem esse gubernationem, nisi Deus adjuvet.

Sic et Baptista inquit [Joh. 3, 27]: Non potest sibi homo quicquam sumere, nisi datum sit ei de coelo. Ezechias est felix in gubernatione, quia a Deo adjuvatur. Achas non est felix, quia non adjuvatur a Deo. Antonius vult solus dominari, sed non erat ei datum de coelo, sed dabatur Augusto. Haec dicta non tollunt libertatem voluntatis, quod ad electionem attinet in his, quae praevisa sunt; sed loquuntur de objectis extra nos et de eventibus, ad quos concurrunt aliae plures causae praeter nostram voluntatem, ut sola Pompeji voluntas non potest esse causa victoriae.

Quanquam igitur est aliqua libertas in electione tamen interim et haec impedimenta consideremus, ut discamus deponere nostri fiduciam et petere auxilium a Deo. Valde multa accidunt homini inextricabilia humanis consiliis. De his discamus precationem Josaphat, 2 Paral. 20 [v. 12]. Cum ignoramus, quid faciendum sit, oculi nostri ad te, Domine, respiciunt. Et Christus ideo inquit [Joh. 14, 18]: Non relinquam vos orphanos. Item [v. 16]: Dabo vobis Spiritum paracletum etc. Adest Deus et inextricabilia expedit et sanat errata; sicut inquit Psalmus [144, 18]: Prope est Dominus invocantibus eum in veritate. Item [v. 14]: Allevat Dominus omnes, qui corruunt Item [Ps. 36, 5]: Commenda Domino viam tuam, et ipse faciet.

Et Paulus inquit [Philipp. 2, 13]: Deus, qui efficit, ut velitis, efficiet etiam, ut perficiatis, ut ipsi grata fiant. Haec admonitio et consolatio semper animis inculcanda est: Es magistratus, gubernas Ecclesiam aut juventutem, aut familiam, praevidebis quaedam et haec recte administrabis mediocri diligentia, sed scito, in eo ipso successus bonos secuturos esse, si te Deus adjuvet, ut dicitur [Ps. 126, 1]: Nisi Dominus aedificaverit domum etc. Praeter haec etiam multa pericula accident improvisa, quae non poteris discutere, haec a Deo discuti petas; incident et errata quaedam, haec sanari petas, ut mirando modo correxit Deus erratum Jonae. Haec impedimenta libertatis quotidie experimur.

Sed ideo de hac quaestione confusiora sunt judicia, quia homines magna ex parte tanquam ebrii sine disciplina, sine diligentia, sine ullis exercitiis fidei et invocationis vivunt. Tales quomodo possunt discernere gradus actionum aut discrimina objectorum?

Pauli est, ne accersat sciens corruptelas doctrinae per ambitionem vel avaritiam. Haec aliquo modo sunt in potestate ejus. Sed ut sit vocatio felix et efficax, solius Dei donum est. Est et hoc Dei donum, ne ignarus vel errore implicetur corruptelis doctrinae aut aliis vitiis, ideo magna cura orat, se a Deo regi et juvari.

Nunc dicam de dicto Ecclesiastici [15, 14]: Deus reliquit hominem in manu consilii sui. Amplissima laus est; si cum aliqua moderatione intelligatur. Certe nunc in hac naturae infirmitate multa sunt impedimenta libertatis.

Primum naturae corruptio, propter quam notitia de Deo in mentibus nostris obscura est, et voluntas et cor a Deo aberrant, nec habent acrem sensum timoris Dei, nec ardent fiducia et dilectione Dei, et rapiuntur multis vitiosis motibus.

Secundum impedimentum est Diabolus, qui horribili odio Christi objicit occasiones, quibus implicat homines variis laqueis et peccatis, et admissas flammas cupiditatum auget, ut in Cain, Saule, Juda et aliis.

Tertium impedimentum est in hac vitae confusione moles ipsa negotiorum et periculorum, in quibus quotidie multa improvisa et inextricabilia praeter opinionem hominum offeruntur, ut David non praevidit seditionem filii. Et vulgo dicitur: Nescis, quid vesper serus vehat.

Cum igitur tanta sint impedimenta libertatis in hac corruptione naturae, illa gloriosa oratio: Deus reliquit hominem in manu consilii sui, non est sine aliqua interpretatione accipienda. Vera est quidem haec laus libertatis de integra natura. Tunc fuisset homo in manu consilii sui, id est, non fuisset impedita libertas, nec naturae tenebris et pravitate, nec a Diabolo, nec a negotiorum fluctibus, sed electio et facultas recte agendi fuisset liberrima. Nunc vero in hac imbecillitate interiores motus congruentes Legi Dei non accenduntur sine Spiritu sancto; imo etiam exterior disciplina saepe impeditur, ut supra dictum est. Quare si quis contendit dictum Ecclesiastici de praesenti natura accipiendum esse, necesse erit addi magnam restrictionem, videlicet: Deus reliquit hominem in manu consilii sui, scilicet, ut per sese ruere possit ad malum et adjutus a Spiritu sancto recte facere possit; nam et tunc voluntas non est otiosa, nec habet se ut statua, ut Joseph experitur, qui ipse luctatur secum, nec imprimitur ei motus spiritualis ut statuae. Fit autem voluntas adjuvante Spiritu sancto magis libera, id est, circumspectius et constantius agens, et ardentius invocans Deum.

Postremo hic recitanda sunt duo dicta Hieronymi, quae saepe citantur et indigent interpretatione. Alterum est: Anathema sit, si quis dixerit, Deum impossibilia praecepisse. Quaecunque fuit occasio hujus dicti, certe illi, qui citant et inculcant, ostendunt se non cogitare causas, cur Lex Dei lata sit. Politica sapientia judicat, leges ferri tantum ideo, ut fiant. At lex Dei lata est praecipue ob hanc causam, ut extet judicium Dei adversus peccatum, Deus vult conspici iram suam, et voce Legis ostendit nobis peccata nostra. Justum erat diligi Deum ex toto corde; quia igitur tales non sumus, judicat et accusat nos Lex et iram nobis denuntiat. Altera deinde causa est, ut inchoetur Lex Dei in

bis, qui jam agnoscunt Mediatorem, et reconciliati sunt, et in his inchoatur adjuvante Deo.

Itaque cum audis hanc vocem, Lex est impossibilis, non consulenda est politica sapientia, nec cogitandum de disciplina externa, sed negat Paulus tolli iram Dei per Legem, negat et Legi satisfieri in hac imbecillitate naturae.

Item Rom. 3 [v. 20]: Non justificabitur ex operibus Legis omnis caro. Hic fatetur fieri opera. Est ergo, quod ad illa externa opera attinet, Lex possibilis, sed negat propter haec opera hominem justum esse aut Legi satisfactum esse. Non enim auferunt peccatum et iram Dei, vel tenebras in mente et aversionem a Deo in voluntate et corde.

Etsi igitur offendantur viri politici, cum Lex Dei dicitur impossibilis, tamen id dictum verum est de hac corrupta natura, et necesse est sic docere Ecclesiam, ut discrimen legis Dei, quae judicat interiora peccata, et legum humanarum, quae tantum loquuntur de externa disciplina, conspiciatur; item ut magnitudo beneficiorum Christi agnoscatur, qui ideo tollit peccatum, quia Lex non tollit; ideo est Mediator, ut propter ipsum simus justi, quia lege non sumus justi; ideo donat nobis Spiritum sanctum, ut in tanta infirmitate tamen inchoetur Lex, et fiant aliqua salutaria nobis et aliis, et reprimatur Diabolus insidians universo generi humano.

Nunc et alterum dictum consideretur: Anathema sit, si quis dicit, Legem posse fieri sine gratia. Brevitas hujus dicti etiam postulat explicationem. Nam gratia non tantum intelligatur de auxilio Spiritus sancti, sed utrumque complectamur, gratuitam imputationem, quae fit propter Christum, et auxilium Spiritus sancti. Primum enim oportet operibus praelucere agnitionem Christi et fidem in Christum.

Sic ergo primum intelligatur gratia: Lex Dei fit per gratiam, id est: Quia fide propter Christum recepti sumus et facti membra Christi, certo jam placemus Deo, perinde ac si Legem integre faceremus. Haec et ingens bonitas, ita sepeliri peccatum et nos indignos recipi.

Deinde intelligatur gratia etiam de auxilio, quo multipliciter opus est. Mentes sunt accendendae luce vera et retinendae in verbo Dei. Motus fidei in corde excitandi sunt, movendae etiam mentes sunt, ut suscipiant salutaria nobis et aliis, ut David movebatur ad exitiosa, cum suo aliquo humano consilio cogitasset de numerando populo. Semper igitur petamus, ut et Deo placentia et utilia nobis et Ecclesiae faciamus. Ac neutrum fieri potest, nisi Deo nos adjuvante et gubernante. Certum est autem, velle eum nobis adesse et opem ferre, cum petimus, ut Christus clare inquit [Luc. 11, 13]: Quanto magis Pater vester coelestis dabit Spiritum sanctum petentibus?

Haec si in vita experiremur, multo clarius intelligi doctrina posset. Sed quia pauci petunt auxilium, imo quadam desperatione fugientes Deum quaerunt humana consilia; ideo non perveniunt ad agnitionem harum promissionum et beneficiorum Christi. Quare hanc ignaviam et diffidentiam excutiamus, et agnoscentes magnitudinem nostrarum miseriarum et periculorum excitemus nos ad veram invocationem. In hac sentiemus promissiones Dei veras esse, sicut dicitur [Joh. 16, 24]: Petite, et accipietis. Item [Ps. 144, 18]: Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate.

Ut autem jam in dicto Hieronymi utrumque complexi sumus, Lex fit per gratiam, id est, imputatione propter Christum et auxilio Spiritus sancti; nam etiam cum inchoata est obedientia, tamen adhuc procul abeamus a perfectione Legis, sed placeamus propter Christum: Ita utrumque complectamur in hoc dicto: Lex per fidem stabilitur; primum imputatione, quia propter Christum accipimus reconciliationem, sine qua lex tantum vox est damnationis; deinde, quia fide accipitur Spiritus sanctus, et inchoatur et placet obedientia propter Christum.

V.

DE PECCATO.

Etsi omnes gentes vident horrendam confusionem, vitia et calamitates tristissimas generis humani, ac sentiunt onus peccati, tamen sola Ecclesia Dei docet, et unde sit et quid sit peccatum, et audit verbum Dei de ira divina et de poenis praesentibus et aeternis. Et quanquam sapientia humana docet regere mores, improbat et punit facta contra rationem, tamen non agnoscit hoc, quod est proprium in peccati ratione, videlicet reatum coram Deo seu iram Dei. Videt Alexander se turpiter fecisse, cum interfecit Clitum, et dolet propterea, quod contra naturae judicium fecit, sed non dolet, quod Deum offenderit, non dolet se reum esse coram Deo. Sed Ecclesia monstrat iram Dei, et docet longe majus malum esse peccatum, quam putat humana ratio. Nec arguit Ecclesia tantum externas actiones, pugnantes cum Lege Dei aut ratione, sicut Philosophia, sed arguit radicem et fructus, interiorem caliginem mentis, dubitationes de voluntate Dei, aversionem voluntatis humanae a Deo et contumaciam cordis contra Legem Dei. Arguit et ignorationem et contemptum filii Dei. Haec sunt tristia et atrocia mala, quorum magnitudo enarrari non potest. Ideo Christus inquit [Joh. 16, 8]: Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, eo quod non credunt in me, et de justitia, eo quod vado ad Patrem, et de judicio, eo quod princeps mundi jam judicatus est.

Haec est concio prorsus aliena a politicis judiciis. Ideo dicit argui mundum a Spiritu sancto, voce Evangelii, non humanis et civilibus judiciis, et argui de hoc peccato, videlicet de contemptu filii Dei, quod Evangelium et beneficia Christi aspernentur homines, nec accedant ad Deum fiducia filii Dei, sed maneant in perpetuis dubitationibus et fugiant Deum, aut fingant cultus et idola horribili audacia.

Deinde inquit [Joh. 16, 8]: Etiam arguet mundum de justitia. Nam sapientes putant justitiam

esse qualemcunque disciplinam, seu obedientiam universalem, ut vocant, juxta leges. Sed longe aliam justitiam affert Evangelium. Nam disciplina illa humana nec peccatum nec mortem tollit, sed justitia coram Deo, qua Deus nos reputat justos, acceptos et haeredes vitae aeternae, abolet peccatum et mortem, sicut inquit: Haec est meus transitus ad Patrem, id est, mea pro vobis oblatio et satisfactio, et transitus ad regnum, in quo pro vobis sum perpetuus Mediator, sanctifico et vivifico vos ad vitam aeternam, tollo peccatum et mortem. Hic transitus ad Patrem, et hoc regnum Christi justificat nos.

Tertio addit de judicio. Mundus semper movit et movebit ingentia certamina contra hanc doctrinam, et damnavit et damnabit Filium Dei, et Diabolus incitat sua organa ad blasphema judicia et crudelitatem, sicut haereses, blasphemiae et saevitia omnium temporum ostendunt. Sed hi furores Diaboli non delebunt Ecclesiam. Semper enim confirmabit Spiritus sanctus Ecclesiam, ut opponat se impiis judiciis, et vincet Ecclesia tandem, quia Diabolus condemnatus est; quare ejus judicia et furores Deus confundit.

Cum igitur Spiritus sanctus voce ministerii Evangelici arguit mundum, et ostendit, unde et quid sit peccatum et quantum malum sit, necesse est audire Spiritum sanctum docentem, nec intelligi beneficia Christi possunt, si ignoretur, quid sit peccatum. Imo propter hanc ipsam causam Deus et voce ministerii et ingentibus calamitatibus concionatur Ecclesiae, ut agnoscamus iram adversus peccatum, et confugiamus ad Filium Mediatorem. Et Christus doctrinae summam in Ecclesiae ita comprehendit [Luc. 24, 47]: Ite praedicantes poenitentiam ad remissionem peccatorum in nomine meo. Complectitur autem agnitionem peccati, id est, pavores, qui existunt agnita ira Dei adversus peccatum. Et Paulus in Epistola ad Romanos praecipue hoc agit, ut hos tres locos declaret, quid sit peccatum, quid Lex efficiat, quid gratia Christi sit et efficiat. Sciamus igitur doctrinam horum locorum oportere perspicuam, sinceram et explicatam in Ecclesia extare.

Usitatum est autem in docendo a definitionibus ordiri; quare et peccati definitio primum constituenda erat. Sed video scriptores, qui ediderunt quaestiones in Longobardum, non tradidisse unam communem definitionem, convenientem peccato originis et peccato actuali, fortassis quia ita cogitarunt, non posse tradi communem definitionem; quia peccatum actuale facit reos propter nostrum factum, at originale reos tenet tum propter alienum lapsum, tum propter nostram immunditiem, quae nascitur nobiscum.

Deinde fingunt ipsi et hoc, Legem Dei tantum actualia peccata damnare, quod falsum esse constat ex septimo capite ad Romanos.

Nominis ratio in Scripturis manifesta est, peccatum proprie significare quiddam reum ac damnatum a Deo, nisi fiat remissio. Haec generalis descriptio convenit peccato originis et actuali. Sed quia tantum fit mentio relationis, scilicet reatus, quaerit mens etiam id, propter quod homo reus est. Ideo hac definitione utor, et optarim extare aliquam in Ecclesia, multorum doctorum et piorum judiciis compositam: Peccatum est defectus vel inclinatio vel actio pugnans cum Lege Dei, offendens Deum, damnata a Deo, et faciens reos aeternae irae et aeternarum poenarum, nisi sit facta remissio. In hac definitione genera sunt defectus et inclinatio, quae congruunt ad malum originis. Actio comprehendit omnia actualia interiora et exteriora.

Differentia communis est, pugnans cum Lege Dei. Nam Lex non tantum concionatur de actionibus, ut dicunt adversarii, sed etiam damnat tenebras, defectus et pravas inclinationes in natura hominis, ut Rom. 7. Paulus acerrime contendit.

Deinde addita sunt propria, damnata a Deo, offendens Deum et faciens reos irae et poenarum etc. Hanc proprietatem Ecclesia praecipue inculcat. Nam ratio intelligit vitia contra Legem Dei esse, sed iram Dei postea negligit. Praecipua igitur haec proprietas consideranda est, quoties nominatur peccatum, ut sciamus intelligi quiddam reum et damnatum a Deo.

Sumpta est autem haec definitio ex his verbis: Maledictus qui non manet in omnibus, quae scripta sunt in Lege. Peccatum definit inobedientiam maledictam a Deo. Et intelligatur inobedientia non tantum actualis, sed universa, quae est in natura hominis adversus Deum. Est autem atrox additio, dici maledictum a Deo, id est, quiddam, quod Deus iratus rejicit et propter quod creaturam abjicit in horribiles poenas.

Congruunt etiam cum hac definitione verba Pauli Rom. 1. Revelatur ira Dei de coelo super omnem impietatem etc. Et Rom. 7. inquit Paulus: Per Legem peccatum fit excellenter peccatum, id est: Lex monstrat iram Dei, qua agnita intelligimus nostram immunditiem non esse leve malum, sed esse quiddam reum, damnatum, maledictum a Deo, quod comitantur horribiles poenae. Quoties ergo nominatur peccatum, discernatur haec appellatio in Ecclesia a Philosophica appellatione vitii; nam Ecclesia concionatur de judicio et de ira Dei.

Si quis imaginatur, peccatum originis tantum esse reatum propter lapsum Adae sine pravitate in nobis, errat. Si quis autem contendit, nascentes esse reos et propter Adae lapsum et propter pravitatem nobiscum nascentem, non impedio, quo minus addat eam particulam definitioni, quod peccatum sit tum reatus propter Adae lapsum, tum defectus vel inclinatio vel actio pugnans cum Lege Dei etc. Sed nolo tenuissime omnia limare. Hoc constat, propter Adae lapsum posteritati deesse eam lucem, quae fulsit in natura integra, et rectitudinem voluntatis et cordis, ac propter haec mala nascentes esse reos non dubium est.

Constituta autem definitione peccati in genere, deinde de speciebus dicatur, de originali et actuali, nec seramus λογομαχίας et cavillationes verborum,

sed res necessarias in Prophetica et Apostolica scriptura et testimoniis certis scriptorum veterum traditas retineamus, quas si alii melius explicant, libenter ipsorum sermone utamur. Non enim de verbis pugnamus, sed res necessarias exponimus. Mihi non displicet retineri Anshelmi descriptionem.

DE PECCATO ORIGINIS.

Peccatum originis est carentia justitiae originalis debitae inesse. Sed haec descriptio brevis et obscura indiget longiore enarratione. Necesse est enim quaeri, quid significet justitia originalis. Ideo addi hanc declarationem necesse est: Justitia originalis fuit acceptatio humani generis coram Deo, et in ipsa natura hominum lux in mente, qua firmiter assentiri verbo Dei poterat, et conversio voluntatis ad Deum, et obedientia cordis congruens cum judicio Legis Dei, quae menti insita erat.

Haec omnia complexam esse justitiam originis, intelligi potest ex hoc dicto: Homo conditus est ad imaginem et similitudinem Dei, quod interpretatur Paulus, ac docet, imaginem Dei esse mentem agnoscentem Deum et voluntatem liberam, justam et congruentem cum Lege Dei, sicut Eph. 4 [v. 24] dicitur: Conditus homo in justitia et sanctitate vera. Veram sanctitatem vocat omnes virtutes, vero corde relatas ad hunc finem, ut Deo obedientia praestaretur, ut Deus diligeretur et celebraretur. Postquam igitur constitutum est, quid significet justitia originalis, deinde opposita privatio utcunque declarari potest.

Peccatum originis est carentia justitiae originalis, id est, est in natis ex virili semine amissio lucis in mente et adversio voluntatis a Deo et contumacia cordis, ne possint vere obedire Legi Dei, secuta lapsum Adae, propter quam corruptionem nati sunt rei et filii irae, id est, damnati a Deo, nisi fuerit facta remissio. Si quis vult addere, natos etiam propter lapsum Adae reos esse, non impedio. Revera autem perpetua Ecclesiae sententia est, Prophetarum, Apostolorum et scriptorum veterum. Peccatum originis non tantum esse imputationem, sed in ipsa hominum natura caliginem et pravitatem, ut dixi. Idque copiosius declarabo in testimoniis, et congruent Augustini, Hugonis et Bonaventurae dicta ad hanc sententiam, etiamsi alii recentiores magis profani nonnihil discesserunt a veteri sententia, et inextricabiles cavillationes finxerunt. Sed Hugo praeclare dicit, Peccatum originis esse ignorantiam in mente et inobedientia in voluntate.

Testimonia.

Postquam tradita est definitio, testimonia addamus, quae affirmant, omnes homines nascentes ex virili semine afferre secum peccatum, ut sciant pii, hanc doctrinam non ex disputationibus recentium scriptorum natam esse, sed vere traditam a Spiritu sancto per Prophetas et Apostolos.

Estque proprius locus hujus doctrinae in 5. cap. [v. 12] ad Romanos: Unius delicto omnes mortui sunt, ergo alii sunt rei propter Adae lapsum. Et ne intelligatur ceteros reos tantum esse sine aliqua propagatione corruptionis, addit: Mors pervasit in omnes, quia omnes peccaverunt. Hebraica phrasis est, Peccaverunt, id est, rei sunt et habent peccatum, rem malam et damnatam. Si tantum actualia delicta essent peccata, unusquisque tantum reus esset sui facti. Nunc cum clare dicat, nos reos esse propter Adae delictum, testatur aliud quoddam in natura peccatum esse praeter actualia delicta. Et ne id peccatum intelligatur tantum imputatio seu reatus, verborum pondera observanda sunt. Omnes peccaverunt, id est, in omnes propagatum est malum, quod est peccatum.

Item: Peccatum regnavit, Mors regnavit, id est, homines oppressi sunt ira Dei, sunt sine luce divina et ruunt in horribiles furores et aeternum exitium. Sicut Rom. 3 [v. 23] dicitur: Omnes carent gloria Dei, id est, ea gloria, quam Deus judicat esse gloriam et qua vivificat.

Sed multo clarius ex septimo et octavo capite ad Romanos discimus, Peccatum originis non tantum esse imputationem seu servitutem, qua ad mortem obligati sumus, sed etiam in ipsa natura hominis propagatum malum. Rom. 7 [v. 23]: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae. Vocat enim legem membrorum quiddam in nobis repugnans Legi Dei, videlicet defectus et pravas inclinationes.

Et Rom. 8 [v. 7]: Sensus carnis inimicitia est adversus Deum. Nam Legi Dei non subjicitur, nec subjici potest. Haec est tristis et horribilis descriptio generis humani. Nam verba clare ostendunt, non dici de actuali malo tantum, sed etiam de malo haerente in ipsa natura, quod vocat inimicitiam adversus Deum. Quid atrocius dici potest, quam naturam hominis inimicam esse Deo? hoc est, circumferre secum assidue caliginem et dubitationes de Deo, securitatem negligentem Deum, diffidentiam fugitantem Deum, et multiplicem contumaciam. Haec arcana mala non intelligunt securi et profani, sed Ecclesia in contritione aliquo modo ea cognoscit.

Eph. 2 [v. 3]: Eramus natura filii irae, sicut et ceteri. Hebraica phrasis est, Filii irae, id est, rei seu damnati. Affirmat ergo et posteros Abrahae et ceteros homines damnatos esse non tantum propter actualia delicta, sed etiam propter naturae malum, quod ex ipsa propagatione nobiscum afferimus, non accersimus exemplo. Et quale sit hoc naturae malum, declarant sententiae, quas citavi ex septimo et octavo capite.

Joan. 3 [v. 5]: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest intrare in regnum Dei. Cum necessaria sit regeneratio, manifestum est, veterem naturam ream et immundam esse.

Addantur et Prophetarum dicta, Psal. 50 [v. 7]: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. Deplorat enim non matris peccatum, sed suum. Ego ita conceptus sum, ut

statim, cum formarer in mea massa, ac in me ipso fuerit peccatum, id est, non reatus tantum, sed mecum nascens aversio a Deo et prava inclinatio. Testatur ergo, in hominibus peccatum esse, quod nascentes secum afferunt.

Gen. 8 [v. 21]: Cogitatio humani cordis mala est a pueritia. Affirmat non tantum consuetudine accersi delicta, sed in ipso corde pravitatem esse haerentem in pueris jam nascentibus. Nam verba sunt magis illustria in Hebraica lectione: Opificium humani cordis, seu *πλάσμα*, seu fabricatio, est mala, id est, massa ipsa cordis corrupta aut certe omnes motus seu impetus, seu *ὁρμαὶ* in corde sunt res malae, id est, aversae a Deo.

Sic et Psalmus [24, 7] peccata juventutis vocat totam illam molem, quam pueri nascentes afferimus, caliginem in mente, aversionem a Deo in voluntate et contumaciam cordis.

Jerem. 17 [v. 9]: Perversum est humanum cor super omnia et miserum et inscrutabile, id est, aversum a Deo et plenum dolorum, qui inde oriuntur, quod humanae mentes ignorant et fugiunt Deum; quae mala quanta sint, nemo satis intelligit.

Haec dicta ostendunt, congruere Prophetarum et Apostolorum dicta. Sed brevitas quasi praetervolat aures hominum, praesertim cum in hac caligine nostra et securitate non videamus magnitudinem nostrae miseriae, homines otiosi, ebrii voluptatibus aut elati gloria, leviter curant iram Dei et sibi ipsi blandientes extenuant haec mala, dubitationes de Deo, neglectionem Dei, fiduciam suae sapientiae ac potentiae, superbiam, ambitionem et alias flammas cupiditatum. Ideo hae breves conciones parum movent animos, quae tamen universam doctrinam de peccato et de caussis humanarum calamitatum continent. Nam vetus docendi consuetudo fuit, tali[1]bus brevibus sententiis tanquam gnomis includere insignes articulos doctrinae, quas Ecclesia in ministerio Evangelii evolvere et explicare debet, ut aliquo modo ostendat amplitudinem rerum, quae in eis continentur. Sicut breve dictum est [Gen. 3, 15]: Semen mulieris conculcabit caput serpentis. Sed Ecclesia explicans videt aliquo modo, quantas res contineat. Ita et de hoc articulo, de peccato et de caussis calamitatum humanarum traditae sunt multae breves *γνῶμαι*, quae summam eruditissime complexae sunt, in quibus verborum proprietas et pondera diligenter considerentur.

Expende quaeso, quam apte congruant Jeremiae et Pauli dicta [Rom. 8, 7]: Sensus carnis inimicitia est adversus Deum; nam Legi Dei non subditur, nec potest subdi. Plana et perspicua sententia est, quae affirmat in homine esse et in hac mortali vita manere quiddam negligens aut fugiens Deum et irascens ei, et quod vicissim Deus improbat, ac declaratio addita est. Haec infirma natura, inquit, non potest subjici legi Dei, nunquam ei satisfacit, semper languet dubitatione, securitate, diffidentia et variis flammis cupiditatum. Quid potest autem tristius dici, quam in homine esse inimicitiam adversus Deum? Sed hanc sepelit in credentibus Mediator Dominus noster Jesus Christus, ut suo loco dicetur. Non potest verbis explicari amplitudo dicti Paulini. Sed cogitatio immoretur, et nos ipsos intueamur, agnoscamus et deploremus nostras sordes et quaeramus Evangelium de Mediatore.

Nunc conferas dictum Jeremiae [17, 9]: Perversum est cor hominis super omnia et miserum et inscrutabile. Primum nominatur perversum, id est, aversum a Deo. Hoc prorsus cum Paulo congruit, qui ait, cor esse inimicum Deo. Nam aversum esse, est non regi luce Dei, vexari dubitationibus, non agnoscere iram et misericordiam, non habere timorem Dei, fiduciam et dilectionem, amare sese, delectari et confidere nostra sapientia, fingere opiniones de Deo et habere impetus vagos, aberrantes a Lege Dei, ambitionem, cupiditatem vindictae et alias flammas. Deinde defectuum poenae describuntur, cum ait: Miserum seu plenum dolorum. Cor spoliatum luce et consolatione Dei opprimitur doloribus, desperatione, moestitia aeterna. In his poenis implicita sunt multa horribilia peccata, et tantum est mali, ut a nobis aut aliis creaturis non satis intelligi magnitudo possit.

Eadem est sententia dicti [Ps. 115, 2]: Ego dixi in excessu meo, id est, in consternatione seu pavore meo, Omnis homo mendax est, id est, cum territus sum agnitione mearum sordium et irae Dei, agnovi omnes homines esse mendaces, id est, non recte de Deo sentire, dubitare de Deo, nec iram satis metuere, nec satis confidere misericordiae.

Recensui testimonia et breves explicationes attigi, ut commonefacerem lectorem, ne eludi ea propter brevitatem sinat, sed retineat simplicem et nativam sententiam adversus Pelagianos et multos alios leves spiritus. Pelagiani universam doctrinam de peccato originis negant, nomine etiam sublato. Recentes, ut Occam et multi alii, nomen retinent peccati originalis, sed rem extenuant. Negant illa mala esse res pugnantes cum Lege Dei, caliginem in mente, contumaciam in voluntate et corde, quae vocatur concupiscentia. Sed aperte refutantur Pauli testimonio Rom. 7 [v. 23] et 8 [v. 7] ut infra rursus dicam. Ipsi haec mala tantum poenas vocant peccati originis, cum simul sint poenae primi lapsus et peccata in singulis nascentibus. Ut igitur tota res magis fiat perspicua, caussas et effectus recitabo.

Caussae efficientes primum lapsum sunt Diabolus et voluntas Adae et Evae assentiens Diabolo ac avertens se sua libertate a mandato Dei.

Dicuntur autem et efficientes caussae, quae merentur aliquid. Sic Adam et Eva sunt caussae efficientes, qui sibi et posteris meriti sunt reatum et hos ipsos defectus seu pravitatem, quae lapsum secuta est, excussa luce Dei. Postquam enim primi parentes deliquerunt, amiserunt firmam illam notitiam Dei, quae mentibus insita fuerat, et rectitudinem voluntatis et convenientiam cordis cum Lege Dei; et quales ipsi post lapsum erant, tales procrearunt.

Ubi est peccatum originis? In anima et in potentiis sentientibus et earum organis; quia in mente est caligo, in voluntate aversio a Deo, amor nostri inordinatus et multiplex, prava inclinatio, et in corde contumacia contra rectum judicium mentis. Ita loco morbi, ut sic dicam, seu subjecto monstrato, quod vocant materiam in qua, propius aspici malum potest.

De formali eruditis facile est judicium, etsi indocti varie de hac quaestione tumultuantur. Non volo autem serere λογομαχίας in Ecclesia, sed plane et sine sophistica et sine perplexitate exponam veram sententiam. Recte eruditi sciunt universaliter formale peccati esse reatum seu condemnationem personae, quae est rea. Sed haec relatio alicui malo accidit. Quaerendum est ergo fundamentum proximum hujus relationis seu, ut vocant, materiale propinquum. Est autem fundamentum hujus reatus ipsum in homine vitium nobiscum nascens, quod vocant vel defectus vel pravas inclinationes vel concupiscentiam. Nam his appellationibus omnibus eadem mala significantur, seu potius magna confusio malorum. Intelligenda est enim concupiscentia non de appetitionibus in natura conditis, sed de ἀταξίᾳ omnium appetitionum. In his vitiis scit Dialecticus suum quoddam formale esse, proprium vitii, scilicet defectum rectitudinis aberrantem a Lege Dei seu ἀταξίαν.

Ignorationem Dei, dubitationes, esse sine timore Dei, sine dilectione, manifestum est defectus esse. Est et defectus ἀταξία in amore nostri, quod videlicet conturbato ordine Saul magis amat sese quam Deum. Sic et de aliis pravis inclinationibus judicetur. Hanc ἀταξίαν omnium appetitionum scriptores vocarunt concupiscentiam.

Estque prudenter discernenda ἀταξία ab ipsis appetitionibus, quales a Deo conditae sunt, ut infra copiosius dicam. Cum igitur quaeritur, quod sit formale peccati originis, rectę respondetur, reatus. Deinde vero quaerendum est fundamentum hujus relationis. Id vero est, ut dixi, ipsum vitium nobiscum nascens, quod est malum pugnans cum lege Dei, quod cum sit magna confusio malorum, perinde ac si quis dicat multos morbos simul esse, facile intelligi potest, formale harum confusionum esse defectus. Insuper autem accedit reatus, cum peccatum non est remissum. Sed cum remissum est, manet tamen in hac vita adhuc confusio illa magna ex parte, manent igitur defectus, qui sunt ejus confusionis formalia.

Haec plana sunt et nihil continent perplexitatis. Monachi inerudite omiserunt reatum, et dixerunt, formale peccati esse defectum, et hunc tolli in renatis, ac manere materiale, quod intelligebant appetitiones ipsas conditas a Deo, quae sunt res bonae. Sed quid dicerent, non intellexerunt. Cum enim morbi maneant, scilicet dubitationes, negligentiae, contumaciae, facile intelligi potest, defectus manere. Nam illa nomina morborum, qui manent, significant defectus.

Incipit Spiritus sanctus sanare naturam, sed non subito totus morbus tollitur. Ut Samaritanus in cap. 10 [v. 34] Lucae saucium non subito curat, sed primum vulneribus vinum infundit, ut cruorem abluat, deinde infundit balsamum, ut mitiget dolorem, et glutinari vulnus incipiat, postea obligato vulnere aegrum imponit jumento, et curari eum deinceps in diversorio mandat, ita Christus nos suo corpori imponit, quia peccatorum nostrorum poenas sustinuit, et vulneribus nostris infundens Evangelium deinde ea obligat, tegit et remittit peccata nostra. Sed morbos tamen adhuc in Ecclesia vult curari assiduis exercitiis crucis et invocationis. Haec imago ostendit, in remissione peccati originis toll reatum, sed non subito sanari vulnera. Ut autem vulneris formale est partium laceratio, quae debebant esse continuae, ita et in hac pravitate mentis, voluntatis et cordis lacerationes quaedam sunt, ut ita dicam, profecto tristes et saevae, quarum formalia Dialecticus satis intelligit esse defectus seu privationes seu στερήσεις, videlicet ἀταξίας aberrantes a Lege Dei.

De finali causa hoc loco cum dicitur, poenae recensendae sunt et effectus. Poenae peccati originis sunt mors corporis et aliae ingentes calamitates, quae ex humana ignorantia et omnium virium fragilitate oriuntur; item ira Dei et aeterna damnatio. Sicut Paulus inquit [Ephes. 2, 3]: Eramus natura filii irae. Item tyrannis Diaboli, qui imbecilles naturas horribiliter impellit, ut ex aliis malis in alia ruant, ut Oedipus ignarus fit interfector patris, postea ignarus ducit matrem uxorem; hinc nati filii de regno dimicant et mutuis vulneribus interficiuntur; pater effossis oculis pellitur urbe et postea absorbetur hiatu terrae. Tam tetra accidunt homini, cum non defenditur adversus grassantem Diabolum. Nec quisquam est hominum, qui non aliquem insignem et dirum morsum Diaboli sentiat, unde discenda est haec sententia: Serpens insidiabitur calcaneo ejus. Sed rursus discamus promissionem: Conteri caput serpentis a Domino nostro Jesu Christo.

Sunt poenae primi lapsus multiplex ignorantia humana et haec contumacia appetitionum, quam vocant concupiscentiam. Sed haec simul et poena est primi lapsus et in nascentibus peccatum ipsum, id est, quiddam reum et damnatum a Deo. Nec recte hanc inclinationem pravam, quam vocant fomitem, tantum poenam Monachi esse dixerunt. Haec recitatio causarum et effectuum studiosos adjuvabit, ut sine perplexitate doctrinam Ecclesiae de peccato originis intelligant.

Nunc admonendus est lector de quibusdam dictis: Nihil est peccatum, nisi sit voluntarium. Haec sententia de civilibus delictis tradita est. Nam judicio forensi puniuntur tantum voluntaria delicta, ut fortuita caedes non punitur a praetore. Sed non transferendum est hoc dictum ad doctrinam Evangelii de peccato et ad judicium Dei.

Augustinus argute inquit, et peccatum originis voluntarium esse, quia eo delectamur. Sed

interpretatio arguta longius recedit ab illa praetoria sententia. Dexterius est non miscere intempestive politicas sententias et Evangelium. Satis est igitur hoc respondere, sententiam illam loqui de forensi judicio.

Jactatur et hoc dictum: Naturam bonam esse. Id verum est, quatenus reliquum est opus Dei. Sed natura hominis horribiliter laesa et contaminata est. Sicut pingit imago vulnerati Luc. 10. Spoliati sumus donis naturae integrae, id est, firma Dei notitia, sapientia, justitia, et insuper haec reliqua natura vulnerata est, scilicet, prava concupiscentia, morte et variis malis animae et corporis.

Discernantur autem ea, quae sunt opera Dei reliqua in homine, a per se vitiosis, ut notitia numerorum est res bona, quia a Deo insita est homini. Sic sentiendum est de omnibus veris notitiis suo ordine. Est igitur res bona et notitia Legis naturae. Etsi enim post lapsum Adae coepit esse obscurior, et assensio conturbatur dubitationibus, tamen quantum ejus lucis reliquum est, res bona est et Dei opus. Artes igitur et leges verae inde extructae res bonae sunt. At interim accedunt multae dubitationes, an Deus curet nos, an punist, an exaudiat, an velit opitulari, recipere nos, dare nobis aeternam gloriam etc. Hae dubitationes sunt per se vitiosae, quia sunt mala pugnantia cum Lege Dei.

Sic duplices sunt affectus: Alii praecepti Lege Dei, ut amor sobolis, conjugum, parentum; alii prohibiti Lege Dei, ut contemptus Dei, fremitus adversus Deum, invidia, amare conjugem alterius.

Etsi autem in hac corruptione naturae etiam affectus praecepti Lege Dei contaminantur et fiunt per accidens vitiosi, quia non reguntur dilectione Dei, sicut saepe propter liberos delinquunt homines adversus Deum, tamen ipsa φιλοστοργία a Deo mandata est, et manere in renatis et purior fieri debet. Abraham ardenter amat filios Ismaël et Isaac, sed tamen antefert mandatum Dei.

Non igitur imaginandum est, ex homine omnes affectus tollendos aut omnes eodem modo damnatos esse, ut fanatici Anabaptistae jactitant Stoicam ἀπάθειαν. Imo nulla est vita sine motu, sine appetitione, sine aliquibus affectibus, et Lex Dei praecipit de affectibus: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde etc. Diligas proximum sicut te ipsum. Et Rom. 1 [v. 31] inter atrocia crimina recensetur ἀστοργία.

Fuissent igitur in natura integra affectus, sed ordinati et puri, amor Dei, parentum, sobolis, conjugum, fratrum et aliorum hominum, laetitia in agnitione Dei et suo ordine in usu creaturarum, odium adversus Diabolum, et erit in vita aeterna laetitia ingens in contuitu Dei, et amor Dei et omnium coelestium. Ita fuerunt in Christo veri affectus, sed ordinati et puri, amor Dei, amor matris, discipulorum, amicorum, laetitia, dolor, ira, ut Marc. 3 [v. 5] dicitur: Circumspexit iratus; et de misericordia significanter dicitur, viscera Christi mota esse; et de ingenti moerore dicitur Matth. 26 [v. 38]: Tristis est anima mea usque ad mortem. Fatendum est ergo affectus a Deo in natura hominum conditos esse, quos et ipsos Deus voluit esse imagines et signa suae voluntatis. Vere diligit nos Deus, sicut natura homo diligit sobolem, vere misericordia afficitur nostri Deus, cum videt lapsos in aeternam miseriam, quam ipse intelligit; sicut nos natura afficimur misericordia calamitosae sobolis. Sicut inquit Christus [Joh. 3, 16]: Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret pro nobis. Et Joannes inquit [1 ep. 4, 16]: Deus caritas est, id est, plenus vera dilectione erga nos, non volens perditionem. Et Paulus ad Titum 3 [v. 4]: Apparuit bonitas et φιλανθρωπία Salvatoris nostri. Ita voluit Deus στοργὰς nobis impressas de sua voluntate monitrices esse.

Quare diligenter considerandae et recte regendae sunt. Nunc enim post lapsum temere vagantur et contaminantur, quod eo magis dolendum est, quia datae fuerant, ut nos de voluntate Dei commonefacerent. Sed tamen a prohibitis affectibus discernendae sunt στοργαὶ, a contemptu Dei, a fremitu adversus Deum, ab invidia, laetitia in scelere, ut laetantur in vindicta Herodias, Fulvia etc., et ab aliis furoribus, qui enumerari non possunt. Ac sciendum est, affectus Lege Dei prohibitos per se vitiosos et extinguendos esse.

Haec de dicto usitato, quod ait, naturam esse bonam, respondi, ut discernantur res conditae et depravatio non condita. In Achille ira Heroica est res bona, quia vere opus Dei est, sed contaminatur, quia non regitur agnitione Dei, et implicata est fiducia sui nec praelucent invocatio et fiducia Dei. Hi defectus non sunt levia peccata, ideo etiam bona res contaminata rejicitur et fit rea.

Econtra similis ira in Davide purior est, in quo accedunt agnitio, timor, invocatio, fiducia Dei. Sic sciamus in renatis manere στοργὰς, sed rectius eas regi et revocari in ordinem et intra metas suas, et reddi puriores. Reliquum est, ut de quaestione usitata dicatur, an post baptismum recte dicatur, peccatum esse in infantibus, seu concupiscentiam esse peccatum; item, an recte dicatur, in renatis adultis esse peccatum. Respondeo de renatis adultis, omnes concedere coguntur reliqua esse peccata. Quare Joannes dicit [1 ep. 1, 8]: Si dicemus, quod peccatum non habeamus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Fatentur ergo multas flammas cupiditatum in renatis esse, quas ideo dicunt esse peccata, quia simul rapiant aliquam voluntatis consensum subitum, quem saepe difficile est excutere. Etsi autem haec fatentur, tamen extenuant haec ipsa mala, et profitentur se tantum loqui de actualibus peccatis, quae negant sua natura esse mortalia. Et radicem harum actionum, scilicet, morbum nascentem, qui reliquus est in renatis, id est, pravam inclinationem, dicunt prorsus non esse peccatum, nec esse malum pugnans cum lege Dei.

Cogita autem, quanta audacia sit negligere haec

mala, scilicet dubitationes de Deo, securitatem negligentem iram Dei, diffidentiam fugientem Deum, et alias multas pestes, quae etiamsi non semper conspiciuntur, tamen adsunt et saepe erumpunt, ut in calamitate prorsus mergitur Cato in tenebras et negat esse providentiam. Saul irascitur Deo tam duriter punienti. Haec peccata agnoscenda sunt, non obscuranda, ut discamus repugnare et petere auxilium adversus ea.

Ideo sic respondemus: In baptismo tolli peccatum, quod ad reatum seu imputationem attinet, sed manere morbum ipsum, qui est malum pugnans cum Lege Dei, dignum morte aeterna, nisi remitteretur, ut dicitur [Ps. 31, 1]: Beati quorum tecta sunt peccata. Nec de nomine peccati litigamus, rerum dissensio est. Adversarii contendunt, hunc morbum, qui reliquus est in renatis, non esse malum pugnans cum Lege Dei. Hunc errorem taxari necesse est. Sunt autem perspicua Pauli testimonia Rom. 7 et 8. Clare inquit Paulus, in membris legem esse pugnantem cum lege mentis et cum Lege Dei. Haec testimonia nullis praestigiis eludi possunt.

Sed adversarii multas falsas hypotheses ponunt. Primum de caligine mentis et de vitiis in voluntate nihil dicunt. Deinde concupiscentiam tantum intelligunt de sensibus et intelligunt eam esse appetitionem naturalem, cum deberent eam intelligere ἀταξίαν appetitionum et simul complecti caliginem mentis et malae voluntatis. Tertio et hanc hypothesin falsam addunt, quod Lex Dei tantum damnet actualia peccata. Haec opinio transformat Legem Dei in Philosophiam, quae tantum de nostra disciplina loquitur. Postea hae hallucinationes obscurant doctrinam de gratia. Fingunt enim, hominem justum esse propter legis impletionem, et amittunt lucem doctrinae de fide.

Sed tota doctrina Prophetarum et Apostolorum clamat, homines non satisfacere Legi Dei, et in omnibus haerere peccatum, ac monstrat Mediatorem, propter hunc sit nos recipi et justos pronuntiari fiducia ipsius. Agnoscenda est igitur nostra miseria, ut Christi beneficia intelligantur.

Sed haec dissensio non potest dirimi judiciis hypocritarum. Semper hypocritae a vera Ecclesia de hac quaestione dissenserunt et dissentient; quia ratio humana sine luce divina non cernit, quantum malum sint haec interiora peccata, etsi ex ingenti confusione vitae et magnitudine calamitatum utcunque aestimare ea debebat.

DE PECCATIS ACTUALIBUS.

Originale malum est, ut dixi, caligo in mente, aversio voluntatis a Deo, contumacia cordis adversus legem Dei. Haec mala non vocantur actiones, sed ex eis oriuntur actualia peccata interiora et exteriora, in mente assiduae dubitationes, blasphemiae, in voluntate securitas et neglectio, Dei diffidentia, admiratio sui, anteferre nostram vitam et voluntates mandato Dei; deinde ingens confusio et moles vitiosorum affectuum. Nec imaginemur otiosam rem esse malum originale. Nam etsi pauci quidam homines honesta disciplina frenantur, tamen in animis esse magnas dubitationes et multos motus a Deo aberrantes et varie ruentes contra Legem Dei, manifestum est: sicut Jeremias [17, 9] inquit: Pravum est cor hominis et aerumnosum et inscrutabile.

Itaque semper cum malo originali simul sunt actualia peccata, quae in non renatis omnia sunt mortalia. Estque tota persona cum his fructibus damnata, sicut inquit Joannes [3, 36]: Qui non credit in Filium, manet ira Dei super eum. Etsi igitur sunt magnae virtutes Aristidis, Fabii, Pomponii Attici et similium, tamen sciamus in eis et malum originale mansisse et corda fuisse plena dubitationum et multorum vitiosorum affectuum, et defuisse agnitionem Christi, et nullam fuisse veram invocationem Dei.

Deinde et hoc consideremus, plurimos summos viros, in quibus fuit excellens virtus, tamen pollutos esse insignibus flagitiis, qua ex re intelligi potest, fuisse eos in potestate Diaboli, ut quanta turpitudo fuit in moribus Herculis, Themistoclis, Pausaniae, Alexandri et multorum aliorum, cum initio fuissent modestissimi. Haec exempla commonefaciant nos, ne extenuemus Christi agnitionem, sicut multi faciunt, qui Ethnicos in coelum tollunt; imo eo magis timeamus iram Dei, cum illos videmus rejectos esse et varie ac horribiliter contaminatos, cum tamen in eis fuerint multae excellentes virtutes. Nec contemnamus filium Dei, nec fingamus homines sine filio Dei salvatos esse, nec conculcemus sanguinem filii Dei. Haec de non renatis praefati sumus, in quibus omnia actualia peccata sunt mortalia, sicut originale.

Sed cum de reconciliatis dicitur, postea discernuntur venialia et mortalia, ac venialia peccata vocantur ipsum malum originale et actualia multa interiora pugnantia cum Lege Dei, quibus tamen renati repugnant, et multa peccata ignorantiae et omissionis. Nec extenuemus haec mala, ut Sententiarii finxerunt veniale peccatum esse quiddam praeter Legem Dei, non contra Legem Dei. Hic error necessario taxandus est. Nam haec, quae vocantur venialia, sunt ingentia mala pugnantia cum lege Dei, quae essent sua natura mortalia, id est, propter quae damnaretur homo aeterna ira, nisi propter filium Dei reconciliatis condonata essent. Necesse est autem discernere peccata, quae in renatis in hac vita manent, ab illis peccatis, propter quae amittuntur gratia, Spiritus sanctus et fides. Est igitur actuale mortale in labente post reconciliationem actio interior vel exterior pugnans cum lege Dei, facta contra conscientiam; talis enim actio facit reum aeternae irae. Quod enim aliqui imaginantur electos ruentes contra conscientiam non effundere Spiritum sanctum, manifestus est error et necessario reprehendendus. Nec de peccato judicantes scrutemur electionem, sed intueamur verbum Dei nobis traditum, ut voluntatem Dei monstret, et expavescamus agnoscentes judicium Dei

Philosophi loquuntur, sed praecipit, ut natura integre obediat Deo, firmam de Deo notitiam habeat, verum et perpetuum timorem, firmam fiduciam Dei, ardentem amorem. Quia vero natura hominis non est talis, vox Legis est judicium Dei damnans peccatum in natura nostra. Hoc sentit Paulus inquiens [Rom. 7, 14]: Lex est spiritualis, id est, non est tantum politica sapientia, praecipiens de externis actionibus in vita civili, sed est longe alia doctrina flagitans spirituales motus, firmam de Deo notitiam, ardentem et perfectam dilectionem, ut dicit Lex [Deut. 6, 5]: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde.

Sed Monachi de Lege Dei, ut de civili disciplina locuti sunt, dixerunt Legi Dei satisfieri per hanc disciplinam civilem seu Philosophicam, id est, per exteriora opera et qualemcunque conatum voluntatis, etiamsi in mente dubitationes, in voluntate et corde multae pravae inclinationes manent. Et docuerunt eas dubitationes et pravas inclinationes non esse peccata.

Ideo affinxerunt homines justos esse et Deo placentes propter opera, quia arbitrabantur Legi Dei satisfieri, non docuerunt, homines justos esse, id est, reconciliatos Deo et placentes fide propter Mediatorem Christum. Sed hos Pharisaicos errores de Lege refutat Paulus, affirmat Legi Dei hanc infirmam naturam hominum non posse satisfacere, nec placari iram Dei, nec tolli peccatum per opera Legis, sed missum esse filium Dei, Dominum nostrum Jesum Christum, ut tollat peccatum et donet nobis justitiam et vitam aeternam, ut suo loco copiosius dicemus.

DIVISIO LEGUM.

Primum recensentur hae species: Lex divina, Lex naturae, Leges humanae. Leges divinae sunt, quae a Deo traditae sunt quocunque tempore, et extant scriptae passim in Moyse et libris Evangelii. Lex naturae, ut infra dicam, est notitia naturalis de Deo et de morum gubernatione seu discrimine honestorum et turpium, divinitus insita humano generi, sicut notitia numerorum divinitus humanis mentibus insita est. Ideo congruit cum ea parte Legis Dei quae dicitur Moralis, ut infra ostendam. Prius enim discernendae sunt species Legis divinae.

Etsi enim inde usque ab initio mundi sonuerunt in Ecclesia Dei vox Legis et vox promissionis gratiae, tamen certo consilio cum constituta est politia Israëlitica, Lex Dei promulgata est. Voluit enim Deus publico et manifesto testimonio instaurare notitiam illam, quam mentibus humanis in creatione indidit, ut suum judicium adversus peccatum ostenderet. Quia vero tota politia constituebatur, non tantum leges de singulorum moribus propositae sunt, sed etiam additae sunt leges forenses et ceremoniae.

Tres igitur partes sunt legis Mosaicae universae: Leges morales, Ceremoniales et Forenses seu judiciales. Estque diligenter haec distinctio consideranda, quia etiamsi politia Moysi jam deleta est, tamen discrimen legum considerari necesse est. Ceremoniae Mosaicae et forenses leges nec mandatae sunt caeteris Gentibus nec obligant nos, et fuerunt ad tempus isti populo Israël traditae, ut politia ad tempus certum duratura erat, ut esset locus certus, in quo Christus nasceretur et se patefaceret, concionaretur, fieret victima et palam inchoaret vitam aeternam.

Sed est alius gradus legum, quae vocantur Morales, quae sunt aeterna Dei sententia et regula nec mutantur temporibus. Semper ab aeterno voluit Deus hanc propositionem: Creatura diligat et timeat Deum, Creatura rationalis sit casta. Sunt autem leges morales, quae praecipiunt de agnitione Dei in mente et de obedientia cordis erga Deum et de virtutibus erga homines, ut de justitia, castitate, veritate, temperantia. Praecipuae autem legum moralium simul in una parva tabella miro consilio Dei comprehensae sunt, quae tabella vocatur Decalogus. Ideo usitatum est nominare Decalogum, quando Legem moralem significare volumus, quod dextre et sine λογομαχίᾳ intelligendum est. Sunt igitur leges morales, et quae in Decalogo continentur, ut infra cum enarrabimus, et Decalogi repetitiones et explicationes, ubicunque in scriptis Propheticis et Apostolicis leguntur. Hae cum sint aeternae regulae mentis divinae, semper sonuerunt in Ecclesia, etiam ante Moysen, et semper mansurae sunt, et ad omnes gentes pertinent. Multa sunt autem naturalia in forensibus et ceremoniis, quae etiam sunt perpetua, ut Lex, quae prohibet incestas consuetudines, Levit 18 [v. 6 sq.] quia ad virtutes pertinet sanguinis reverentia. Et clare inquit Deus, deleri Cananaeos propter incestas libidines. Cum igitur Gentes ante promulgatam Moysi legem accusentur propter haec flagitia, certum est ea aeterna Dei Lege et naturali judicio damnari.

EXPOSITIO DECALOGI.

Utilissima et saluberrima est meditatio Decalogi; continet enim doctrinam tam copiosam et sublimem, ut nunquam satis perspici, nunquam exhauriri possit. Quo magis insania illorum detestanda est, qui fingunt posse Legi Dei satisfieri, imo addunt, posse amplius et meliora fieri etc. Hae voces non sunt humanae, sed sparsae a Diabolo, qui hoc sarcasmo illudit humano generi lapso ex sua dignitate et puritate. Cum enim Deus ostendit in hac Lege, ad quid condita sit humana natura, unde lapsi simus, in quas miserias ac tenebras deciderimus, Diabolus quasi illudens nobis sparsit voces ironicas extenuantes legem Dei. Sciant igitur pii hos errores Pharisaeorum et Monachorum non esse leves, et petant a Deo, ut nostris cordibus velum detrahatur, quod impedit, ne legem Dei propius aspiciamus, quam serio cogitemus esse vocem Dei longe majora sentientem, quam ut totam complecti possimus.

Primum autem haec quatuor de Lege cogitanda sunt.

Primum Lex admonet, ad quid condita fuerit natura humana, et qualis fuerit hominis dignitas et puritas, in qua conditus est. Talis enim futura erat humana natura, qualem hic Lex describit, plena agnitione Dei, semper celebrans eum, semper obediens, semper in omnibus operibus ejus praesentiam et gubernationem intuens, justum ordinem in omnibus actionibus observans, sine ulla prava cupiditate, sine ullis calamitatibus, sine morte.

Secundo monet nos lex de praesenti miseria. Jam enim videmus naturam lapsam ex prima dignitate pugnare cum lege, plenam esse tenebrarum et contemptus Dei, sine ordine, plenam pravarum cupiditatum omnis generis, et peccatum causa est mortis et infinitarum calamitatum. Nec tamen intelligimus jam miseriam nostram, nec Legem vere audimus, nisi cum in veris terroribus aut poenis agnoscimus iram Dei adversus peccatum. Hic aliquantulum incipimus intelligere legem Dei et humanam miseriam. Sicut David clamitat, iram Dei sustineri non posse, si Deus velit peccata pro merito punire [Ps. 129, 3]: Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit? Et plura sunt et majora peccata in singulis, quam cernpici possunt. Observes autem emphasin dicti: Quis sustinebit? Nullius est robur tantum, quod possit sustinere humanas calamitates, quae sunt poenae peccatorum. Sicut David sensit poenas adulterii sui, caedes filiorum, filii seditionem, pollutas incesto conjuges, exilium, stragem civium et alia infinita mala. In his poenis didicit hunc versiculum: Quis sustinebit? Et tamen haec praesentia mala ne quidem comparanda sunt ad aeternas poenas. Idee quoties hunc versiculum recitamus: Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit? cogitemus veram et incomprehensibilem esse iram Dei adversus peccatum, aspiciamus Legem et agnoscamus nostram immunditiem pugnantem cum tota Lege, cogitemus, quae moles poenarum imposita sit generi humano, intueamur nostras et communes calamitates, et oremus Deum, ut mitiget iram, quam nemo sustinere et perferre potest, quam si exeret, succumbere homines et perire necesse est in praesentibus et aeternis poenis. Ita similia dicta Psalmorum admonent nos de vero intellectu Legis et agnitione peccati nostri ac irae Dei et poenarum.

Tertio Lex tacite nos admonet de reparatione humani generis et de vita aeterna; significat item, ad quantam praestantiam rursus vocemur. Quia enim Deus repetit vocem legis post lapsam naturam, vult certe legem aliquando fieri; erit igitur reparatio generis humani, erit vita aeterna: quia in hac vita videmus non satisfieri legi. Sed doctrina de reparatione in promissionibus clarius proponitur.

Quarto, cum sic consideramus, quanta sit miseria humani generis oppressi peccato, ira Dei et morte, et intelligimus vocem legis esse sententiam, vinculum, testem et nuntium illius ingentis irae semper e regione aspiciamus filium Dei et consideremus hostiam, quae sola sustinuit iram pro nobis, subiit onus Legis et placavit Patrem, et consideremus beneficium filii Dei, quod exuberat supra peccatum. Sciamus item vocari nos ab ipso filio Dei, et rursus in nobis inchoetur haec puritas in Lege descripta, ut infra suo loco dicemus.

DECALOGUS.

Tabulae duae sunt: Quarum prima continet opera, quibus immediate seu proprie cum Deo agimus, scilicet praecipuum Dei cultum interiorem et exteriorem. Secunda continet opera erga homines, quae etsi sunt vincula societatis humanae, tamen fiunt etiam cultus Dei: quia Deus ea suo verbo praecipit et pronuntiat esse cultus, si fiant propter mandatum Dei; ut docet Jesaias capite primo; item cap. 58 et Samuel [1 Sam. 15, 22]: Melior est obedientia, quam victima. Oseae 6 [v. 6]: Misericordiam magis volo quam sacrificium. Et Christus ait [Matth. 22, 39]: Mandatum de dilectione proximi esse simile primo, id est, postulare obedientiam necessariam, sicut et primi mandati obedientia est necessaria. Haec observanda sunt, ut discamus, qui sint veri cultus Dei, et quod omnium praeceptorum opera ad primum praeceptum referenda sint, ac finis constituendus in singulis, eo facienda esse principaliter ut Deo praestetur obedientia et honos. Est enim cultus Dei opus mandatum a Deo, quod principaliter eo fit, ut Dei praestetur obedientia et honos, ac fit cum agnitione Christi hac fide, quod propter eum Patri placeas. Sicut Petrus jubet offerre hostias spirituales, acceptas Deo per Jesum Christum.

DE PRIMO PRAECEPTO.

Primum mandatum praecipit de eo opere, quod summum et praecipuum est, videlicet de vera notitia Dei, de vera et perfecta obedientia erga Deum, perfecto timore, fiducia et dilectione Dei. Complectitur autem duas maximas res, scilicet modum cognoscendi Dei et verum cultum. Modus est, ut apprehendatur Deus per suum verbum et testimonium. Quia enim Deus est invisibilis, necesse est de eo aliquod testimonium exstare, per quod agnoscatur et apprehendatur. Ut mens humana intuens mundi opificium cogitat de auctore Deo, sed haec notitia nondum sufficit, quam et Ethnici et Mahometistae tenent, quanquam haec quoque multis a Diabolo excutitur. Sed ut maxime adsit, manet tamen dubitatio, an ille conditor Deus nos curet, exaudiat, an sic velit coli, et quomodo velit coli. Hic opus est verbo Dei et testimonio; ideo hic propositum est certum verbum et testimonium: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti: Statuat igitur mens hunc esse Deum, qui se patefecit dato hoc verbo in monte Sina et qui professus est se esse Deum tum, id est, qui te curat, respicit, judicat, defendit, punit.

Additum est et testimonium, videlicet gloriosa

liberatio et defensio hujus Populi, cum educeretur ex Aegypto etc. Etsi igitur Deus est invisibilis, tamen mens humana agnoscit hunc esse Deum verum, qui se in suo verbo et testimoniis admirandis patefecit et ostendit, quomodo coli velit. Sic Adae principio fuit datum verbum in Paradiso et propósita tota rerum natura, quae esset, testimonium de Deo; sed postea, cum lapsus esset, fuit opus consolatione de remissione peccati: Ideo additum est aliud verbum, scilicet promissio gratiae, et accedebant signa, rapiebantur igne coelesti victimae. Sic et nobis idem verbum Evangelii propositum est, et certum testimonium, scilicet filius Dei crucifixus et resuscitatus: Hic ostendit nobis patrem. Hoc filio agnito invocamus aeternum Patrem, qui se in filio patefecit, ut dicitur Joan. 1 [v. 18]: Deum nemo vidit unquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Item [Joan. 14, 9]: Qui videt me, videt Patrem. Et item Matth. 11 [v. 27]: Nemo novit Patrem, nisi Filius, et cui Filius revelavit. Per hunc placatus est Pater, propter eum exaudit. Christus ipse inquit Joan. 16 [v. 23]: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Hunc ergo statuamus esse Deum, qui se patefecit dato Filio, misso, ut fieret victima, et resuscitato, ut sit Mediator, Intercessor, Adjutor et Salvator; item, qui dedit huic Filio Evangelium de remissione peccatorum et de vita aeterna. Haec invocatio agnoscens Deum aeternum, Omnipotentem, fiducia Christi per datum Evangelium, discernit invocationem veram Ecclesiae ab omnium gentium invocatione. Ergo quoties mens clamat ad Deum, invocet Deum, qui est Pater Domini nostri Jesu Christi, crucifixi et resuscitati, et fide cogitet Evangelium datum per hunc Filium: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Hunc modum agnoscendi Dei saepe Paulus nobis commendat, 1 Corinth. 1 [v. 21]: Quia mundus non novit Deum in sapientia per sapientiam, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes. Item doctrina de Pontifice Christo intrante in sancta sanctorum, docet idem. Reliqui homines non agnoscunt Deum invisibilem, sed in hoc arcanum et sanctum sanctorum ingreditur solus filius Dei. Ideo accessuri ad Deum agnoscamus hunc Pontificem, ducentem nos ad Patrem et perferentem nostras preces. Sicut inquit Epistola ad Hebraeos [4, 15. 16]: Habentes hunc Pontificem adeamus ad thronum gratiae. Haec de modo agnoscendi Dei necessario docendi sunt homines ut recte invocetur Deus.

Cultus autem, de quibus hic praecipitur, sunt Agnitio Dei, Credere verbo Dei, verus Timor, vera Fides seu Fiducia, et vera Dilectio. Requirit enim Timorem, cum ait [Exod. 20, 5]: Ego sum Deus fortis zelotes, visitans iniquitatem. Item [Deut. 6, 13]: Dominum Deum tuum timebis et illi soli servies. Requirit fiduciam et dilectionem, cum ait: Ego sum Deus tuus omnipotens, te respiciens, curans, defendens, salvans, etc. Item [Exod. 20, 6]: Faciens misericordiam diligentibus. Item [Deut. 6, 5]: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Nam haec dicta, ubicunque leguntur, sunt enarrationes primi praecepti.

Quod autem requirat perfectam obedientiam, haec verba testantur, Deut. 6 [v. 5]: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus tuis. Requirit igitur timorem, fiduciam et dilectionem Dei super omnia, et ita, ut hae virtutes sint purae, flagrantes et perfectae, non admistis vitiosis cupiditatibus. Sed hanc perfectam obedientiam haec corrupta natura hominum non potest praestare. Haereat in animis dubitatio de ira Dei et de misericordia: nemo tantum timet, quantum debet; nemo sic flagrat dilectione, ut debet et admixtae sunt multae pravae cupiditates. Ideo Paulus inquit [Rom. 8, 7]: Sensus carnis inimicitia est adversus Deum; nec leve malum intelligit, cum nominat inimicitiam adversus Deum. Semper igitur accusat et damnat haec Lex omnes homines in hac corrupta natura, quia perfectam obedientiam nec praestant nec possunt praestare.

Jam dicat aliquis: Atqui necesse est eos, qui Deo placent, facere haec Legem. Respondeo: Primum nec inchoari potest sine agnitione Christi et Evangelio; quia enim accusat et damnat Lex omnes, et agnoscimus nos reos esse et plenos contumaciae contra haec Legem, ideo corda fugiunt Deum, non diligunt, non audent a Deo bona petere. Sed audito Evangelio, cum agnoscimus nobis remitti peccata propter Christum et nos recipi in gratiam, fieri filios Dei, quanquam indignos, hic agnita praesentia et misericordia Dei invocamus eum, incipimus nos ei subjicere, timere eum et confidere ejus misericordiae promissa et diligere non otiosum, sed tanquam Patrem vere curantem et salvantem nos, sicut ait: Ego sum Deus tuus. Inchoatur ergo praeceptum agnito Christo. Deinde etsi crescere obedientia debet, tamen nunquam satisfaciunt huic Legi etiam renati, sed reliquiae peccati condonantur eis, ut suo loco dicetur, et ipsi reputantur justi propter Mediatorem Christum. Sicut scriptum est: Christus est consummatio Legis. Et cum sint justi hac imputatione propter filium Dei facta, placet inchoata obedientia, etiamsi non est integra. Faciunt igitur renati hanc Legem inchoando et credendo, quod propter Christum reputentur justi et quod propter eum condonentur reliquiae peccati.

Commodum est autem docendi causa, his duobus verbis complecti omnia opera primi praecepti, videlicet appellatione timoris et fidei, nam etsi fidem seu fiduciam misericordiae necessario comitatur dilectio, tamen dilectionis vocabulum obscurius est, quam timoris aut fidei appellatio. Timorem enim oportet nos subinde experiri in poenitentia, oportet et fiduciam experiri in consolatione.

Recensui opera primi praecepti, agnitionem Dei, credere verbo Dei, timorem, fidem seu fiduciam, dilectionem Dei. Ad haec adjungi debet Patientia in afflictionibus, sive cum injusta violentia tyrannorum aut aliorum vexamur, sive cum alias communes

calamitates incidunt, morbi, mors, jacturae rei familiaris etc. In utroque genere requirit Deus obedientiam cordis. Estque opus primi praecepti et cultus Dei, obedientia Ecclesiae in utroque genere afflictionum. Ut obedientia Habel in nece, obedientia omnium Martyrum in suppliciis, obedientia Hiob, Davidis, in domesticis calamitatibus etc. Nam de priori genere clare scriptum est [Matth. 16, 24]: Qui vult me sequi, tollat crucem suam etc. Item [Rom. 8, 29]: Oportet nos fieri similes imagini filii Dei. Item [Psalm. 115, 5]: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Extant igitur clara mandata de hac obedientia. Et vult Deus magis se metui, quam tyrannos; deinde vult nos in ipsis suppliciis non ruere dolore in desperationem, non putare, quod negligamur a Deo, sed retinere consolationem, quod Deus sit nobis propitius et sit gubernaturus eventum.

De altero genere, videlicet de communibus calamitatibus, scriptum est [1 Petr. 4, 17]: Judicium a domo Dei incipit. Sive igitur sint poenae sive exercitia, Deus vult Ecclesiam subjectam esse talibus aerumnis, propterea quod natura humana propter peccatum haerens in carne subjecta est morti, et puniuntur multa actualia peccata Ecclesiae, imo Sanctorum. Itaque vult Deus Ecclesiam his aerumnis admoneri de poenitentia, praestare obedientiam, exercere fidem, invocationem et spem, non ruere in desperationem, non putare nos abjici aut negligi a Deo, sed retinere consolationem, quod Deus sit nobis propitius et sit gubernaturus exitum. Huc pertinent dicta, quae praecipiunt, cum de obedientia praestanda in communibus calamitatibus, tum de retinenda consolatione per fidem [Joh. 6, 43]: Nolite murmurare, id est, irasci Deo, quasi vel crudeliter exerceat nos vel negligat nos. Item [1 Petr. 5, 6]: Humiliamini sub potenti manu Dei. Item [Psalm. 50, 19]: Sacrificium Deo spiritus tribulatus etc. Item Psalm. 37 [v. 7]: Subditus esto Deo et spera in eum. Item [Psalm. 4, 6]: Sacrificate sacrificium Justitiae et sperate in Domino.

Ac vide, quam multa bona opera concurrant in hac obedientia, quae simul pertinent ad primum praeceptum. Primum, ipsa obedientia Deum intuens per se est opus bonum et in hoc praecepto mandatum, quod praecipit Deum magis timeri, quam Tyrannos. Praecipit item sustinere poenas divinitus impositas, mortem et similes, ut dicitur: Judicium a domo Dei incipit, vel: A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Ad hanc obedientiam necesse est accedere fidem, quae statuat, Deum non negligere, non projicere afflictos, sed jam quoque te respicere, tibi propitium esse et gubernaturum hunc exitum, ut David sentiebat, cum esset exul. Haec fides et spes sunt opera primi praecepti. Et ex his omnibus conflata est virtus, quae vocatur Patientia, id est, obedientia, quae Deo praestatur cum quadam tranquillitate animi seu voluntate obediendi, quae ex consolatione fidei exitur. Haec omnia Paulus vocat pacem, ut Philipp. 4 [v. 7]: Pax Dei, quae superat omnem sensum, custodiat corda vestra et mentes vestras, id est, sit in vobis talis pax seu tranquillitas animi, ut obediatis Deo, et consolatione fidei sustentetis et confirmetis animos, ut adversa tolerare possitis, intuentes in promissionem divinam, in qua cum conspicitur admirabilis bonitas et misericordia Dei, existit etiam dilectio.

Antithesis.

Jam consideremus humani generis contumaciam adversus primum praeceptum, ut et infirmitatem nostram agnoscamus, et aliquo modo discernere gradus peccatorum contra hoc praeceptum discamus. Primus est Epicureorum et Academicorum, qui negant aut dubitant, an sit Deus, an curet humana, an hoc verbum, quod habet Ecclesia, sit traditum a Deo. Talis est autem maxima multitudo hominum ubique, quae prorsus ex animo delevit omnem sensionem de Deo, indulget dubitationi et eam confirmat. Magnae igitur tenebrae secutae sunt lapsum primorum parentum, et has tenebras postea confirmat malitia hominum et adjuvat Diabolus.

Secundus gradus est eorum, qui idola colunt, hoc est, qui fingunt multos Deos, et diversam potentiam singulis attribuunt, ut Ethnici, aut tribuunt divinum honorem, id est, invocationem creaturis, ut qui invocant sanctos mortuos. Invocatio enim tribuit omnipotentiam, aut alligant Deum ad certas statuas, cum sine verbo suo non velit ad ullam rem alligari. Constat autem, mundum semper plenum fuisse et esse idolorum. Nec differunt ab Ethnicis moribus invocatio sanctorum et statuarum cultus.

Tertius gradus est Magorum, qui pacta faciunt cum Diabolis, hostibus Dei, et eorum, qui Magos consulunt, et eorum, qui aliis superstitiosis observationibus dediti sunt, quibus tribuitur potentia sine ordinatione Dei; quare si qui effectus sequuntur, Diabolus autor est, et fiducia nititur Diabolis. Haec omnia prohibentur Levit. 20 [v. 6]: Animam, quae declinaverit ad Magos et ariolos, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et interficiam illam de medio populi sui.

Quartus est Judaeorum, Philosopherum, Haereticorum et Mahometistarum, qui omnes sibi fingunt suos Deos, nec volunt agnoscere hunc esse Deum, qui se in hoc verbo suo per filium Christum patefecit, cum sic tantum velit agnosci et invocari. Ergo violabant primum praeceptum Manichaei, qui fingebant duos Deos, bonum et malum pariter aeternos. Item Samosatenus, qui affirmavit in Christo tantum esse humanam naturam. Sicut Mahometistae impie sentiunt. Violarunt hoc praeceptum et Ariani, qui negaverunt filium Dei esse de substantia Patris. Item alii, qui dixerunt, Spiritum sanctum tantum esse motum in hominibus creatum.

Quintus gradus est eorum, qui non invocant Deum per Mediatorem Christum, sive fingunt alios mediatores sanctos, aut missos, aut esse

aut alia opera; item, qui dicunt, dubitandum esse de gratia Dei.

Sextus est desertorum, qui deficiunt a vera doctrina Evangelii metu vel odio, ut Judas, Julianus etc.

Septimus est desperantium, ut Saul, et in hanc desperationem ruere omnes necesse est, qui non norunt Evangelium de fide in Christum.

Octavus est, non discere Evangelium, non excitare se ad audiendam et cognoscendam doctrinam Christi, cum Pater coelestis praeceperit [Matth. 17, 5]: Hunc audite.

Nonus est Hypocritarum, qui, etsi vera profitentur, nec sunt polluti externis Idolis, tamen in corde sunt sine timore Dei, sine fide, et magis amant voluptates suas aut opes, quam Deum, ut Nabal. Talis semper magna multitudo est in Ecclesia etiam habente puram doctrinam, ut monet parabola de semine [Matth. 13, 24 sqq.].

Decimus est superbia, id est, admiratio et fiducia propriae potentiae, sapientiae, virtutum, sine agnitione propriae imbecillitatis, sine agnitione et petitione auxilii divini, ut Alexander maximis rebus gestis judicat hoc pulcherrimum regnum partum esse consiliis et dimicationibus suis, delectatur hac sua sapientia, sua fortitudine, incipit contemnere et premere inferiores, nec agnoscit has tantas res gestas esse Dei auxilio, qui Persis eripiebat imperium, ut eos puniret, sicut et postea Alexander factus nequior punitur. Talis describitur et Nabuchodonosor, qui castigatus agnoscit hanc arrogantiam et se emendat; sed Sennaherib simili elatus fiducia sui non emendatur, sed interficitur. Et historiae ostendunt plerumque heroicos viros tandem opprimi tristissimis casibus. Id eo fit, quia hoc modo peccant, admirantur sese et confidunt suis donis sine agnitione humanae infirmitatis, sine agnitione et petitione auxilii divini, et saepe movent res periculosas aut etiam injustas ex privatis affectibus fiducia suae potentiae, ut Pompejus. Accedunt et alia vitia, luxus, despectio et oppressio aliorum, ut Alexander securus belluabatur, interficiebat optime meritos duces, ideo sequuntur poenae. Hoc ipsum poemata etiam significarunt de Ajace, quem scribit Sophocles ideo punitum esse furore, quia cum pater Telamon abeunti dixisset, ut pugnaret quidem strenue, sed a Deo victoriam peteret, respondit Ajax, etiam ignaves adjutore Deo posse vincere, se vero vel sine Deo. Ex his exemplis facile intelligi potest, quare heroici viri tandem saevis casibus opprimantur, et scriptum est de hac elatione et fiducia sui: Abominatio est coram Deo, quicquid est sublime coram hominibus. Etsi autem in heroicis personis clarius conspici hoc malum potest, tamen omnes homines aliquid hujus contagii habent. Multorum fiducia magis nititur opibus, amicis, industria, quam Deo. Hos morbos agnoscere discamus, ut emendemus et fiducia vere aitatur Deo, sicut David clamitat [Ps. 24, 16]: Respice in me et miserere mei, quia unicus et pauper sum ego. Item [Ps. 26, 10]: Pater et mater dereliquerunt me, Dominus autem suscepit me.

Hic etiam recensendi sunt Hypocritae, qui confidunt propria justitia coram Deo, ut Pharisaeus Luc. 18. In his concurrunt multa peccata, videlicet quod non agnoscunt suam infirmitatem, non agnoscunt se dignos esse poena coram Deo, quod vanam fiduciam habent, quod non invocant per Mediatorem Christum; imo quod sua opera loco Mediatoris Deo proponunt. His supra attribui quintum gradum.

Undecimus est impatientia, quae proprie adversatur primo praecepto, quia voluntas recusat Deo obedire in poenis. Interdum etiam irascitur Deo, tanquam duriori Domino, aut iniquo judici, de quo affectu saepe admonet nos scriptura, ut [Psalm 4, 5; Ephes. 4, 26]: Irascimini, nolite peccare, id est, repugnate dolori et flectite animum, ut volens obtemperet Deo in aerumnis, sicut supra dictum est.

Collegi gradus peccatorum, quae proprie pugnant cum primo praecepto, qui facile agnosci et judicari possunt. Et quia Decalogus est summa doctrinae omnium virtutum, distribuamus et ipsas virtutes in singula praecepta. Ad primum pertinet virtus, quae vocatur alias pietas, alias religio, sed facilius intelliguntur haec nomina, timor Dei, fides seu fiducia, dilectio Dei. Et quidem has partes necessario complectitur ea virtus, quae vocatur pietas. Pertinet huc et Patientia. Ceterum nomen Pietas paene respondet nomini Justitiae universalis, si definiamus eam obedientiam, quae Deo praestatur in omnibus ejus mandatis, sicut postea dicemus, ad hunc finem, ut Deo obtemperetur, omnia opera referenda esse. Collocetur igitur huc et virtus, quae vocatur Justitia universalis.

DE SECUNDO PRAECEPTO.

Postquam in primo praecepto dictum est de motibus cordis erga Deum, qui sunt praecipuus et interior cultus, quia Deus requirit obedientiam cordis non simulatam, juxta illud [Deut. 6, 5]: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde. Item [Joh. 4, 23]: Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate. Deinde secundum praeceptum concionatur de externa professione: Quia Deus vult innotescere, vult voce nostra invocari; et sicut per verbum se patefecit, ita vult hoc verbum voce propagari. Ideo postquam de motibus cordis dictum est, nunc praecipit de illa voce, in qua sonat nomen Dei et verbum Dei:

Non usurpabis nomen Dei vane.

In primo praecepto ponuntur affirmativae et negativae orationes. Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Haec est affirmativa, cui addendae sunt et aliae affirmativae: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde. Item: Dominum Deum tuum timebis. Constitutis affirmativis, etiam negativae seu exclusivae addendae sunt: Non habebis Deos alienos. Ita in sequentibus, cum audimus negativas orationes, semper prius affirmativam in

primo praecepto expressam mente intueamur. Hic vetat Deus abusum sui nominis, et tamen vult hanc vocem propagari et innotescere: Ego sum Deus tuus. Sunt igitur veri usus nominis divini, vera praedicatio, vera invocatio, gratiarum actio et confessio. Haec quatuor genera operum praecipi hic sciamus, et huic loco inseramus affirmativa testimonia de his operibus, ut [Matth. 28, 19]: Ite, docete omnes Gentes. [Ps. 50, 15]: Invoca me in die tribulationis, et eripiam te, et celebrabis me, seu ages mihi gratias. [Rom. 10, 10]: Corde creditur ad justitiam, et ore fit confessio ad salutem. Haec dicta propriissime de his generibus praecipiunt. Pertinet autem ad invocationem juratio: Quia jurans invocat Deum, ut sit testis voluntatis ipsius, quod non velit fallere, et petit, ut Deus sit ultor, et puniat fallentem, et ad hanc poenam se obligat. Hinc intelligi potest, quantum vinculum sit jusjurandum: Invocas Deum, ut in te ipsum saeviat ejus ira, si fefelleris. Quid potest sibi homo tristius imponere, aut quomodo se ad majorem poenam obligare potest? Ideo respondent eventus. Quia haec obligatio est sancita et confirmata jure divino hoc loco: Non habebit Deus insontem, quicunque vane usurpaverit nomen ejus: Ideo etiam in hac vita horribiles poenae comitantur periuros.

Quomodo possit fieri hoc praeceptum.

Ut autem supra diximus, non fieri opera primi praecepti sine agnitione filii Dei et fide; ita et de hoc praecepto sentiendum est. Satis constat non posse fieri invocationem, nisi agnito Mediatore Christo sic et de gratiarum actione sentiendum est. Item in ministerio certe necesse est tradi Evangelium de filio Dei etc. Denique ut supra dixi, oportere primum apprehendi reconciliationem per filium Dei donatam, postea vero placere inchoatam obedientiam; idem de ceteris praeceptis sentiendum est. Et opera ceterorum praeceptorum ita placent Deo, et fiunt cultus Dei, cum praecedunt opera primi praecepti, timor et fides. Sic reliqua fiunt sacrificia laudis et Deo placent, praecipue vero opera secundi praecepti. Sicut scriptum est praecipue de hoc genere [Ps. 115, 17]: Tibi sacrificabo hostiam laudis, et nomen Domini invocabo.

Peccata contra secundum praeceptum.

Antithesis eadem est, quae est superioris praecepti, cum vitia cordis, quae supra recensuimus, proferuntur. Pugnant ergo cum hoc mandato sermones Epicurei, externi cultus impii, impiae invocationes Daemonum, idolorum et mortuorum, falsa doctrina, perjuria, execrationes injustae, sermones arrogantiam aut impatientiam declarantes, ut dixerat Ajax, se etiam sine Deo vincere posse. Item usitatissimum malum, praetexere nomen Dei, religionis Evangelii, injustis cupiditatibus, ambitioni, avaritiae, libidinibus, odiis. Papa titulo ministerii quaesivit potentiam, movit injusta bella, instituit aucupia infinitae pecuniae, idola et alia. Jam haec aetas etiam titulo Evangelii, saepe privatas cupiditates tegit. Pertinent huc et scandala omnia, quae vel sauciant infirmas mentes, et fidem languefaciunt, vel alienant voluntates aliquorum ab Evangelio.

Comminationes tristissimae utrique praecepto additae sunt, quae cum de corporalibus poenis loquuntur, etiam aeternam iram significant, quia Lex non annuntiat remissionem peccatorum, sed in Evangelio clare declaratur aeterna ira adversus eos, qui non agunt poenitentiam [Matth. 25. 41]: Discedite a me maledicti in ignem aeternum etc. Quod enim hic dicitur de poenis in tertiam et quartam generationem saevientibus, intelligitur de corporalibus. Et ut his prioribus praeceptis additae sunt poenae, ita sciamus et sequentibus addi, ut Deut. 27 adduntur maledictiones omnibus praeceptis. Nec dubitandum est, calamitates mundi poenas esse delictorum omnis generis, juxta dictum Psalmi [38, 12]: Propter iniquitatem corripis filios hominum.

DE TERTIO PRAECEPTO.

Ut in primo docentur opera interiora mentis, voluntatis et cordis erga Deum, in secundo professio externa; ita hic in tertio traditur praeceptum de Ceremoniis divinitus institutis, sed harum praecipuus finis intelligendus est. Ceremoniae traditae sunt propter ministerium docendi, et sunt adminicula hujus functionis. Ergo praeceptum de Sabbato praecipue concionatur de ministerio docendi et administrandi ceremonias divinitus institutas; sicut textus non dicit de otio tantum, sed nominatim de Santificatione. Vult eo die sancta opera fieri, id est, proprie dicata Deo, hoc est, doceri populum et ceremonias institutas divinitus exerceri. Ad eam rem aliquis dies sit destinatus. Haec principalis sententia pertinet ad omnes homines et omnia tempora, quia est Lex naturae. Caeterum de observatione septimi diei constat, abrogatis ceremoniis Leviticis, etiam hanc ceremoniam esse mutatam, ut clare dicitur Col. 2 [v. 16]: Recte igitur dicitur, in tertio praecepto duas esse partes, unam naturalem seu moralem seu genus, altera pars est ceremonia propria populo Israel, seu species de die septimo. De priore dicitur, naturale seu genus esse perpetuum et non posse abrogari, videlicet mandatum de conservando ministerio publico, sic, ut aliquo die populus doceatur et ceremoniae divinitus institutae exerceantur; species vero, quae nominatim de septimo die loquitur, abrogata est.

Discamus ergo vere hic praecipi conservationem publici ministerii et ceremoniarum, quas Deus instituit, quod Deus vult conservare, ut maneat et propagetur Ecclesia, ut Eph. 4 [v. 11] dicitur: Dedit alios quidem Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores, alios Doctores, ut aedificetur corpus Christi, ut non fluctuemus, nec circumferamur omni vento doctrinae, id est: Dedit certum verbum per Prophetas et Apostolos publice sparsum, additis

coetis testimoniis, et instituit ministeria publica, in quibus sonet hoc verbum, ut habeamus certam de Deo doctrinam, nec excogitemus ipsi novas religiones sicut Ethnici, aut novos cultus etc. Hoc tantum Dei donum amare, venerari et suo quisque loco adjuvare debet. Sicut dicit Christus [Luc. 10, 16]: Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit: Ac Prophetae deplorantes solitudinem in Sabbato querantur abolitum esse ministerium docendi.

Sunt igitur opera hujus praecepti, pie fungi hoc ministerio, audire recte docentes, et pie uti Sacramentis, et eorum usum adjuvare exemplo et frequentia nostra, obtemperare recte docentibus, alere, honore afficere et defendere pios Doctores, adjuvare studia necessaria Ecclesiae. Non quaero allegoriam hujus praecepti, sed trado propriam et praecipuam sententiam. Nec enim leve aut exiguum opus est conservatio ministerii divinitus instituti.

Peccata contra hoc praeceptum haec sunt, omittere aut abolere munus recte docendi, falsa docere, depravare ceremonias, nunquam aut raro adesse publico ministerio, in coetu, ubi Ecclesiae recte docentur: Item, abducere alios vel exemplo vel aliis modis a publico ministerio, quod non est contaminatum impietate, sicut Donatistae abducebant suos coetus, non obedire ministerio verae doctrinae, exercere operas serviles, id est, impedientes ministerium die constituto ad publicum ministerium, conferre dies illos in ludos et helluationes, aut alia vitia, contemnere, afficere contumelia pios ministros, non velle conferre ad eos alendos et defendendos, non tegere eorum infirmitatem, si tamen sint sani in doctrina, sicut Cham deridebat nudum patrem, non juvare studia Ecclesiae.

Ut autem supra dictum est, primum praeceptum omnibus reliquis includendum esse, quae cum sint mandata Dei, necesse est agnosci autorem et obedientiam referri ad ipsum: ideo timor Dei et fides sunt ceu vita aliorum operum, et adesse omnibus operibus aliorum praeceptorum debent. Quare ut fiant opera hujus praecepti, necesse est accedere agnitionem filii Dei, ut possimus in fide et invocatione Dei huic praecepto obedire. Item, cum hoc praeceptum de ministerio et ceremoniis concionetur, necesse est complecti Evangelium: Quia Legis ministerium tantum est ministerium mortis, Evangelium vero annuntiat remissionem peccatorum et vitam aeternam propter filium Dei. Item ceremoniae divinitus institutae sunt typi Christi. Ideo nec Judaei poterant recte facere opera hujus praecepti sine agnitione vera Christi. Et apud Monachos et Sacrificulos, quia doctrina de fide, vera invocatione et de veris cultibus ignota est, multa peccata concurrunt in ipsorum ceremoniis: Falso putant esse cultus opera traditionum humanarum; Coenam Domini depravant multipliciter et has ipsas vitiosas ceremonias conferunt in quaestum. Haec peccata etiam cum hoc praecepto pugnant et polluunt Sabbatum.

Appellationes virtutum, quas continet primum praeceptum, etiam ad duo sequentia pertinent.

DE SECUNDA TABULA.

Etiamsi tantum politica vita hic institueretur, tamen agnoscere humanam rationem oporteret, optimam formam politiae hic proponi. Primum sancitur imperium, praecipitur obedientia. Deinde munitur pax: Non occides. Muniuntur conjugia: Non moechaberis. Muniuntur dominia rerum: Non furtum facies. Postea constituuntur judicia, et sancitur veritas in contractibus et pactis: Non dices falsum testimonium. Hi sunt fontes Legum politicarum. Sed nos sciamus doceri quidem politicam vitam, sed duo adjungi. Primum meminerimus Deum autorem esse et harum Legum et vitae politicae. Ideo sciamus propter Deum obedientiam praestandam esse, et includamus omnibus primum praeceptum, ut obedientiam in ceteris etiam regant timor Dei et fides. Secundo sciamus praecipi non tantum externa opera, sed interiorem obedientiam. Sic debebat esse ordinata natura hominis, ne haberet inclinationes, affectus, aut opera contra hunc ordinem, in quo condita est, et qui in Lege declaratur ac praecipitur.

Apparet autem contumacia et confusio ordinis in natura hominum, maxime in hac politica vita. Qualis est contumacia in gubernatione? quam multae injustae caedes, injusta bella! quantum odiorum et invidentiae! Deinde vagae libidines, inordinatae flammae et furores amantium infiniti sunt. Postea furta manifesta sunt innumerabilia in imposturis negotiationum, in usuris et aliis. Item, quis non laborat avaritia? quis suo contentus est, et suas res recte et pie collocat? Postremo omnes deplorant Sophisticam et mendacia pactorum, contractuum et judiciorum. In his exemplis manifeste cernimus confusionem ordinis instituti a Deo. Ido discamus in Lege Dei non tantum de externis factis dici, sed accusari totam contumaciam naturae humanae, seu confusionem ordinis interiorem et exteriorem; quare in fine addita sunt praecepta de concupiscentia, quae clare loquuntur de interiore contumacia.

Nunc igitur percurremus reliqua praecepta, quae cum sint politica, primum scias Deum praecipere, ut in hac politica societate vivamus, in qua vult innotescere, vult nos exercere fidem et invocationem in communibus periculis et laboribus, vult exerceri dilectionem erga homines, et singulos subjectos esse communi servituti propter ipsam, vult ibi lucere confessionem nostram, ut alii doceantur et inviteutur ad agnitionem et timorem Dei, sicut scriptum est [Matth. 5, 16]: Luceat lux vestra coram hominibus. Non vult Samuelem aut Davidem latere in solitudine et specu aliquo, et tantum arcanis ceremoniis vacare, sed vult eos in mediis fluctibus et procellis gubernationis versari, et ibi circumferre doctrinam divinitus traditam. Vult eos in his periculis exercere fidem, docere alios, vult conspici testimonia doctrinae, quae Deus per ipsos exhibet, vult subjectos esse communi servituti propter obedientiam Dei de-

bitum. Ita Lex facit exsequationem omnium, officia imperata, in quibus singuli singulis serviunt, cum officia sua faciunt, ut omnes simus unius corporis membra, mutua dilectione, mutuis officiis conjuncti, ut Deo obediamus. Discamus igitur praecipi hic, ut communia onera totius vitae et communem servitutem feramus, conferamus operas, ac meminerimus nos a Deo ad hanc politicam societatem conditos esse. Non enim dicit prima Lex: Quaere solitudinem, tuas voluptates, facito tibi otium, sed inquit: Honora patrem et matrem, sancit imperia et obedientiam. Discamus igitur et opera secundae tabulae vere esse cultus Dei, ut supra descripsi cultus, scilicet cum gubernantur a timore Dei et fide. Quare toties in Prophetis, cum fit collatio cultuum, enteferuntur politica officia ceremoniis, Jes. 1 [v. 17]: Judicate pupillo etc. Et 58 [v. 7]: Frange esurienti panem tuum. Oseae 6. [v. 5], Zach. 7 [v. 9]: Judicium verum judicate. Et maxime haec officia Christus ornat, cum mandatum de dilectione proximi ait esse simile primo, hoc est, Deum obedientiam in utroque genere simul postulare, et utriusque generis officia cultus Dei esse.

DE QUARTO PRAECEPTO.

Orditur autem quartum praeceptum a primo gradu Imperii, scilicet a parentibus, qui debent esse regula aliorum gubernatorum, de quibus alibi dicitur, ut Rom. 13. Et praecipitur summus gradus obedientiae, scilicet honos, qui tria complectitur. Primum agnitionem Dei, quem statuas esse autorem humanae consociationis tum in conjugio tum in politia. In his ordinationibus conspicitur sapientia Dei, bonitas erga nos, justitia, ira adversus sceleratos, defensio innocentiae. Est igitur honos agnoscere, hanc societatem esse opus divinum, testimonium providentiae, salutare humano generi, bonum et honestum, et amare hunc ordinem propter Deum et propter utilitatem, et piis precibus a Deo petere, ut ipse conservet. Secundo complectitur obedientiam externam, ut communibus officiis tueamur politias, non dilaceremus. Tertio ἐπιείκειαν, qua in tanta infirmitate humana quaedam errata condonemus imperiis, et ea nostra aequitate, moderatione et diligentia sanemus et sarciamus, sic tamen, ne contra mandata Dei faciamus.

Discerni autem res a personis debent. Hic triplex honos, quem dixi, semper debetur imperiis, hoc est, ipsi societati conjugali et politicae, devinctae honestis legibus, quas Deus mentibus hominum indidit, et aliis justis legibus. Sic Patres, Prophetae, Christus et Apostoli semper agnoverunt conjugium et politicum ordinem esse opera et beneficia Dei, sicut vices motuum et temporum et multos miros eventus consideraverunt in politiis, unde ratiocinati sunt, Deo curae esse genus humanum. Interim tamen has ipsas res a personis et a Diaboli operibus discernebant, qui, quo majora sunt Dei opera, eo furiosius ea deformare, concutere et evertere conatur. Amabat igitur Paulus politiam, hoc est, leges imperii Romani, et his obtemperabat. Sed Caligulam et Neronem non amabat, imo execrabatur tanquam organa Diaboli, maledicta a Deo, quorum sceleribus contaminari totam rerum naturam videbat. Haec distinctio de rebus et personis observanda est, ut opera Dei ab operibus Diaboli discernantur. Ac magis amabit et reverebitur ipsas politias et Leges, qui poterit res et personas discernere, et intuens in tantam confusionem imperiorum, quae oritur a Diabolo et ejus organis, majori cum dolore spectabit Diaboli potentiam, qui in summo loco gubernationis maxima petulantia et atrocitate declarat odium adversus Deum, et contemptum generis humani et saevitiam suam. Quid enim monstrosius, turpius et abominabilius cogitari potest tyrannis omnium temporum, et quam pauci omnibus aetatibus fuerunt et sunt vel mediocres Principes? Haec tanta mala intelligenda et deploranda sunt, et petendum a Deo, ut ipse emendet et servet politias. Nec praetextu operis divini excusanda aut tuenda sunt vitia, nec propter loci dignitatem tolerandae sunt manifestae et atroces injuriae, impietates et flagitiosae libidines tyrannorum sine fine grassantium, sed reliqua politia, cui Deus gladium dedit, recte facit, cum Caligulas et Neriones et similia portenta removet a gubernatione. Sicut honestissime Trajanus ad magistrum equitum dixit tradens ei gladium: Hoc gladio pro me utaris, si justa imperabo; sin vero injusta, contra me utaris. Sed si gubernatores sunt fideles, hoc est, mediocriter student officium facere et plerumque justa agunt et lapsi resipiscunt, tolerandi sunt et eorum errata vel tegenda vel sananda sunt. Tales fuerunt David, Salomon, Josaphat, qui cum fuerint excellentissimi Principes, habent tamen suos lapsus, qui describuntur, ut admoneamur difficillimam et periculosissimam rem esse gubernationem. Nam Diabolus, cum sit homicida, molitur dissipationes politiarum et vel gubernatores evertit vel habet sua organa in populo; sicut Saulem funditus perdidit, qui tamen initio res magnas et utiles gesserat, Davidi laqueos injecit, ex quibus vix eluctatus est. Deinde incendit filium Absalonem, cujus scelus ingentem ruinam traxit. Turbat igitur Diabolus politias, et natura hominum per sese infirma est in gubernatoribus et in populo; ac utrique licentiam naturaliter amant, et oderunt Legum et disciplinae vincula. In tantis Diaboli insidiis et tam multiplici infirmitate hominum retinere mediocrem statum, magnum et singulare Dei opus est; Sicut clare dicit Salomon [Prov. 20, 12]: Ut oculus videat et auris audiat, Deus facit utrumque, id est, ut gubernator habeat felix consilium et respondeat obedientia subditorum suo loco, Dei opera sunt, haec impertit per fideles gubernatores, quorum alii aliis praestant. Nulla humana sapientia, vigilantia aut virtus par est tantis rebus. Ideo Paulus inquit 2 Cor. 3 [v. 5]: Sufficientia nostra ex Deo est. Item: Non sumus idonei ex nobis, ne cogitare quidem. Sed in ipsis personis fidelitatem, id est, studium recta faciendi requirit

1 Cor. 4 [v. 2]: Ceterum hoc requiritur in ministris, ut fideles sint. Cum igitur mediocris status est politiarum, agnoscamus eum esse beneficium Dei, quod per aliquos fideles ministros impertit, et Deo autori politiarum obediamus.

Deinde et ipsis gubernatoribus pro sua fidelitate et ingentibus laboribus, qui comitantur omnem gubernationem, tribuamus honorem, hoc est, agnoscamus eos adjuvari divinitus, esse organa, per quae Deus nobis bona suppeditat, amemus eos, ac nos eis subjiciamus, et debere fateamur pro ipsorum sedulitate gratiam, et aliquos lapsus ipsis condonemus, sic tamen, ne contra mandata Dei faciamus. Haec aequitas magna virtus est et difficilis. Breviter annotavi, quas res complectatur vocabulum honoris, quod diligenter expendendum est, et dixi de discrimine rei et personarum.

Continet autem hoc praeceptum mutua opera superiorum et inferiorum. Officia superiorum significata sunt in vocabulis patris et matris; item in integro Decalogo, qui universaliter est forma regiminis, et complectitur omnes virtutes et omnia officia boni patris et boni gubernatoris, sicut vera illa vox est, quemadmodum Xenophon [Cyrop. VIII. principio] inquit: Bonus princeps nihil a bono patre differt. Prima sit igitur cura gubernatoris de prima tabula, id est, curet recte doceri Ecclesias. Pater curet doceri liberos suos de Deo, deinde sit justus et fortis in defensione, sit castus, sit beneficus in juvandis bonis, habeat zelum et acre odium turpitudinis, sit verax in dictis et factis, sit candidus, non suspicax etc. Sit diligens in facultatibus recte collocandis, ne desint sumptus rebus necessariis. Denique, ut dixi, totus Decalogus est forma gubernationis, et si gubernator habebit affectum paternum, erit in eo studium harum virtutum.

Vicissim inferior tribuat honorem superiori, id est, agnoscat Dei opera esse politias, obtemperet propter Deum et condonet quaedam errata. Pertinent huc virtutes, justitia universalis, quae est obedientia legitima erga magistratus; item cura vocationis; item ἐπιείκεια in dissimulandis aut sanandis superiorum erratis, ne pax publica turbetur. Sed opposita vitia seu peccata facilius conspiciuntur, ut contumacia adversus superiores, quae vocatur inobedientia et est universalis injustitia, item seditio, negligentia obeundae vocationis, πολυπραγμοσύνη, id est, ingerere se alienae vocationi. Hoc vitio et superiores et inferiores saepe peccant. Ideo et Petrus prohibet esse ἀλλοτριοεπισκόπους, ingerentes se alienae gubernationi.

Praeterea ut supra dixi, in imperiis discernendas esse res et personas, ita rerum etiam discrimen observandum est. In monarchiis ceteris gubernatio praecipue spectabat ad civilis et honestae societatis defensionem, etiamsi erat ignota religio. Sed in regno Antichristi leges perpetuae et praecipuae regni sunt de novo cultu contumelioso in Christum et damnato divinitus, et finis principalis ejus regni est, deleri nomen Christi, et hoc ipso praetexta conditum est regnum, quasi gloriae Dei interesit, extirpari nomen et doctrinam Christi. Tale est regnum Mahometi: Lex ipsa Mahometi est manifesta contumelia adversus Christum; deinde est mandatum de latrocinio, quia jubet interfici eos, qui credunt Christum esse filium Dei; praecipit item propagari suos errores gladio. Haec praedicta sunt apud Danielem cap. 7 [v. 8 sq.] de parvulo cornu: Sermones contra excelsum loquetur et sanctos altissimi conteret. Tertio conceditur lege multiplex turpitudo libidinum, et re ipsa nulla sunt Mahometistarum connubia, quia concedunt duci, dimitti et dimissas recipi privatis arbitriis sine ullis causis, concedunt et lege flagitiosas libidines, propter quas Deus evertit Sodomam et alias multas civitates. Ergo in eo regno nec lex est a Deo, sed est diabolicus furor, quem grassari Deus extremo tempore sinit, ut puniat mundum. Sicut crescentibus peccatis inde usque ab initio crevit servitus et imperiorum asperitas et confusio. Quare differentia inter reliquas monarchias et regnum Mahometi observanda est. Daniel poterat esse magistratus in regno Babylonico. Judaei poterant militare sub Alexandro. Christiani poterant militare sub Romanis principibus, ut sub Marco Antonino fide Militum Christianorum magna victoria parta est in Pannoniis: quia finis militiae erat honestum regimen politicum. Sed non licet militare cum Turcis, quorum finis est non regimen politicum, sed confirmatio et propagatio legis, quam profitentur. Servitutem pati Christianis licet: una militare cum Turcis non licet: quia clare inquit textus [Dan. 7, 25]: Sanctus Dei conteret.

QUINTUM PRAECEPTUM.
Non occides.

Prohibet non solum externas corporum injurias et privatam vindictam externam, sed etiam in animis malevolentiam, odia, invidentiam, privatam cupiditatem vindictae. Sicut Christus clare enarrat hoc praeceptum Matth. 5 [v. 21 sq.]: Econtra vero postulat erga omnes homines benevolentiam, misericordiam, zelum, candorem oppositum malevolentiae, mansuetudinem, patientiam, aequitatem, quae remittit aliquid de summo jure propter probabiles causas, videlicet ut sanabiles revocentur in viam; item, ne ex privatis discordiis oriantur publica dissidia; quia de privatis offensionibus scimus severe praeceptum esse [Luc. 6, 37]: Remittite, et remittetur vobis. Item: Vindicta non est res privati impetus, sed Deus eam sibi relinqui postulat, et metas circumscripsit. Ideo inquit [Rom. 12, 19]: Mihi vindictam. Constat autem, quantos motus saepe excitet privata cupiditas vindictae. Quare et discamus, quid de vindicta praeceperit Deus, et mandato divino obtemperemus.

Jam hic addendum est, Magistratum politicum habere mandatum divinum de legitima vindicta. Ac pertinet officium Magistratus ad hanc ipsam vocem: Mihi vindictam, ego retribuam, ego puniam, vel mea manu, vel permissione, vel legitimo officio Ma-

gistratus; quia Deus imperia et politias constituit, retinet et mutat, sicut ait Daniel cap. 2 [v. 21]: Deus transfert regna et constituit. Sunt igitur divina vindicta legitimae poenae, quibus Magistratus afficit latrones, adulteros, periuros, grassatores judiciis condemnatos. Ad Magistratus officium et legitima bella pertinent, ut, cum Constantinus repressit armis saevitiam Licinii. Sed ut summus gradus est potestatis politicae bellum, ita in maximo abusu est, ac rarissima sunt justa ac legitima bella. Sed Diabolus, cum sit homicida et inimicus politico ordini et disciplinae, saepe levissimis occasionibus excitat ingentia bella, incensis animis utrinque injusta cupiditate. Haec latrocinia tolerat Deus, ut puniantur utriusque partis scelera. Sicut bellum Peloponnesiacum, quod fuit exitiosum toti Graeciae, ex levissimis causis ortum est, caeso quodam luco, qui ritibus Ethnicis habebatur pro consecrato, et quod Pericles incanduerat conviciis offensus, quae erant dicta in Aspasiam. Nec summum jus, praesertim in causa levi, satis justa causa est inferendi belli, sicut dicitur: Saepe summum jus summa est injuria. Sed accedat aequitas, quae, etiamsi qua incidit offensio, tamen potius sanare eam curet, quam propter paucorum errata saeviat in innocentes, noceat in infinitum Ecclesiis et reipublicae, et sciant gubernatores bella debere esse vindictam divinam, non debere servire humanae cupiditati aut temerariae iracundiae. Sicut ait Abigail ad David [1 Sam. 25, 28]: Quia praelia Domini praeliaris, non inveniatur in te malum.

DE SEXTO PRAECEPTO.
Non moechaberis.

Ingens est confusio publica ordinis divinitus instituti in hoc praecepto, quam prohiberi omnes intelligunt. Addit autem Christus enarrationem Matth. 5 [v. 27], quae ostendit, non tantum externa delicta prohiberi, sed etiam pravam inclinationem et vagos ac errantes motus contra hoc praeceptum. Ut autem supra dictum est, prohibitionibus includi quasdam affirmationes; ita et hic observes sanciri et confirmari legitimum conjugium: quia hac lege munitur, quae et consuetudinem conjugalem approbat et econtra damnat omnem concubitum extra legitimum conjugium, ac minitatur poenas in hac vita et aeternas cruciatus post hanc vitam. Sicut in Epistola ad Hebraeos [13, 4] dicitur: Scortatores et adulteros judicabit Deus. Item Eph. 5 [v. 5]: Omnis scortator aut contaminatus non habet haereditatem in regno Christi et Dei, propter haec enim venit ira Dei super inobedientes. Dixi autem muniri conjugium his legibus, quia, etiam cum mundus non punit adulteria aut alias libidines, tamen Deus punit, nec sinit irritas esse suas comminationes. Sicut exempla omnium aetatum ostendunt, etiam non scripta; quaedam vero Deus scribi voluit, ut de regula nos admoneant, Deum vere irasci omnibus pollutis et vel duriter castigare resipiscentes, ut David castigatus est, vel prorsus delere non resipiscentes, ut deleta sunt Sodoma. Nec tantum urbes illae quinque propter hanc causam deletae sunt, multis aliis exitio fuerunt libidines omnis generis, ut omnibus Graecis civitatibus, Thebis, Athenis, Spartae. Nec tantum Troja propter adulterium punita est, sed plurimi reges tragicis casibus interierunt propter libidines, ut Aegysthus, Clytaemnestra, Macedonici reges fere omnes, Archelaus, Philippus, Alexander, Demetrius, Ptolemaei, Caesares plurimi. Saepe etiam ingentibus bellis regna mutata sunt propter hanc causam, ut fere tota tribus Benjamin deleta est propter stupratam uxorem Levitae. Haec exempla intuemur, et ad comminationes divinas conferemus, nosque excitemus ad obedientiam in hoc praecepto, ac repugnemus illicitis flammis. Virtutes hic requirantur Pudicitia seu Castitas seu Continentia, Verecundia, Temperantia, Sobrietas. Nam sine Temperantia tueri Pudicitiam nemo potest.

DE SEPTIMO PRAECEPTO.
Non furtum facies.

Et hic primum affirmativa requirenda est: Sancitur enim Dominiorum distinctio, quam haec ipsa vox praecepti testatur ordinationem Dei esse. Quia enim prohibet furta, vult singulos tenere res suas. Hoc testimonio refutentur deliria fanaticorum hominum, qui magno et pernicioso errore contendunt, in Evangelio tolli rerum proprietatem. Deinde et prohibitio observanda est, ne aliena appetamus. Et quia contractus divinitus instituti sunt, ut homines inter se mutuis officiis declarent obedientiam suam erga Deum, pie et sancte exercendi sunt. Nam et injustitiam in contractibus punit Deus non solum poenis magistratuum, sed etiam aliis cladibus, ut inquit Jesaias [33, 1]: Vae praedanti, quia vicissim spoliaberis. Deut. 25 [v. 15]: Pondus justum habeas, ut longo tempore vivas. Et experientia comprobat usitatam regulam: Male parta male dilabuntur. Continet haec Lex multas virtutes pugnantes cum avaritia, ignavia, prodigalitate, scilicet justitiam in contractibus, liberalitatem, sedulitatem, parsimoniam: quia ignavi et prodigi omnes sunt fures, nisi enim ex alieno rapiant, non possunt suum otium et sumptus tolerare.

DE OCTAVO PRAECEPTO.
Non dicas falsum testimonium.

Haec Lex munit judicia et pacta, et continet virtutem omnium pulcherrimam, Veritatem, cujus utilitas latissime patet in doctrinis, in judiciis, in pactis, in conversatione. Violant enim hoc praeceptum omnes corruptelae doctrinarum, quae fiunt fraude aut petulantia ingeniorum, omnes calumniae forenses, omnes elusiones fucosae negotiorum seu sophismata, omnes, qui hypocrisi sua insidiantur aliis et non ingenue ostendunt, quod sentiunt, et qualis sit natura. Haec quam late pateant in vita, diligenter considerandum est, ut vere et acriter odisse sophisticam discamus.

DE NONO ET DECIMO PRAECEPTO.

Nonum et Decimum addunt declarationem, ut sciamus Lege Dei non solum de externis operibus praecipi, sed accusari et damnari etiam vitium haerens in hac depravata hominum natura, quod vocant concupiscentiam. Non enim tantum damnat hic vitiosos affectus, ad quos accedit consensus, ut vocant, sed etiam ipsam pravam inclinationem, quae est perpetua quaedam aversio a Deo et contumacia repugnans Legi Dei, et gignit infinitam confusionem appetitionum, etiamsi non semper accedit consensus. De hoc perpetuo malo inquit Paulus [Rom. 8, 7]: Sensus carnis inimicitia est adversus Deum. Legi enim Dei nec subjicitur, nec subjici potest. Nec leve malum intelligatur inimicitia adversus Deum, multas enim pestes complectitur, dubitationes de Deo, aversionem a Deo, fremitum adversus Deum, cum punimur. Deinde vagos et errantes motus infinitos contra Legem Dei, scilicet, confidentiam propriae sapientiae aut virium, contemptum aliorum, invidentiam, ambitionem, avaritiam, flammas libidinum, cupiditatem vindictae. Haec omnia Paulus complectitur verbo inimicitiae, in quo etiam reatus intelligendus est. Haec repugnant Deo, et Deus vicissim irascitur his vitiis, etsi propter filium ignoscit credentibus. Quod autem Paulus vocat inimicitiam adversus Deum, id alibi concupiscentiam nominavit, quae significat pravam inclinationem et depravationem omnium appetitionum. Hinc perspicuum est, nullum hominem in hac corruptione natum Legi Dei satisfacere: quia in hac mortali natura manet concupiscentia vitiosa, quam esse peccatum testatur Paulus Rom. 7. Et postea vocat inimicitiam adversus Deum, et addit, non posse eam Legi Dei subjici, quare hic in Decalogo damnatur. Haec moneri necesse est, ut conspici magnitudo gratiae et intelligi doctrina de Justitia fidei possit.

Ceterum et hoc observandum est: Etsi non in singulis praeceptis fit mentio praemiorum aut poenarum, tamen sciendum est, et praemissiones et comminationes ad singula praecepta pertinere, et alibi saepe repetitas esse. Summa promissionum in his verbis est: Qui fecerit haec, vivet in eis. Minarum summa est [Deut. 27, 26]: Maledictus, qui non permanserit in omnibus, quae sunt scripta in Lege. Sed sciendum est omnes promissiones Legis conditionales esse, id est, requirere conditionem, ne quid contra Legem fiat. Cum autem Lex semper accuset nos, hae promissiones fierent irritae, nisi ex Evangelio disceremus, quomodo reputemur justi, et quomodo placeat inchoata obedientia juxta Legem. Fiunt igitur justis fide propter Christum et Legis promissiones ratae, quia Deus recipit obedientiam. Ideo et praemia tribuit corporalia et spiritualia, juxta illud [Luc. 6. 38]: Date et dabitur vobis. Item Psal. 33 [v. 19]: Ut eruat a morte animas eorum et alat eos in fame. Verum infra copiosius dicendum erit de discrimine Legis et Evangelii et promissionum Legalium et ejus promissionis, quae est Evangelii propria.

Illud etiam memineris: quia ordo politicus vere est opus Dei, sicut ordo motuum coelestium, ideo Deus in politica justitia regulariter praestat promissiones et minas. Externa et atrocia scelera comitantur manifestae poenae, etiamsi cessent magistratus. Homicidae quamquam effugerunt manus magistratuum, tamen mirabiliter ad supplicia retrahuntur. Periuros, adulteros et pollutos incestis libidinibus, etiamsi magistratus non punit, tamen opprimi variis cladibus testantur historiae et quotidiana vita. Sed Lex testis est, haec divinitus fieri, juxta illud [Exod. 20, 7]: Non habebit insontem etc. Item [Hebr. 13, 4]: Fornicatores et adulteros judicabit Deus etc. Econtra justos gubernatores adjuvat Deus, ut constitutio regnorum et exitus bellorum regulariter ostendunt. Ideo addita est promissio corporalis quarto praecepto, quod constituit politias: Si vis longaevus esse super terram etc.

DE LEGE NATURAE.

Ut lumen oculis divinitus inditum est, ita sunt quaedam notitiae mentibus humanis inditae, quibus agnoscunt et judicant plerique. Philosophi hoc lumen vocant notitiam principiorum, vocant κοινὰς ἐννοίας et προλήψεις. Ac vulgaris divisio nota est, alia esse principia speculabilia, ut notitias numerorum, ordinis, syllogismi, principia Geometrica, Physica. Haec omnes fatentur esse certissima et fontes maximarum utilitatum in vita. Qualis enim esset vita sine numeris, sine ordine? Alia sunt principia practica, ut totum discrimen naturale honestorum et turpium. Item, Deo est obediendum. Ac debebant quidem haec practica principia tam illustria nobis esse et firma, quam sunt notitiae numerorum; tamen quia propter labem originis accessit quaedam caligo et cor habet contrarios impetus discrimini honestorum et turpium, ideo homines non tam constanter assentiuntur his notitiis, Deo obediendum est, Adulterium est vitandum, Honesta pacta sunt servanda: sicut huic notitiae, Bis quatuor sunt octo. Manet notitia Legum, sed assensus est infirmus propter contumaciam cordis. Notitia testimonium est nos a Deo ortos esse ac Deo obedientiam debere, et accusat inobedientiam. Dubitatio vero et contumacia illustre signum est, naturam hominis non esse integram. Sicut idem significant mores et calamitates infinitae humani generis et multa prodigiosa vitia. Haec Paulus Rom. 1 [v. 18] his verbis exposuit: Veritatem in injustitia detinent, id est, etsi impressa est hominibus vera notitia, quod sit Deus una quaedam aeterna mens, conditrix et conservatrix rerum, sapiens, bona, justa etc. et quod huic Deo obediendum sit juxta discrimen honestorum et turpium, tamen hae veras notitiae detinentur in injustitia, id est, captivae tenentur, non regnant, sed regnat injustitia pugnans cum his notitiis, scilicet aversio voluntatis a Deo, contemptus Dei, fiducia propriarum virium, denique varii impetus pugnantes cum lumine divinitus inito mentibus: Ideo et assensus infirmior est, ac

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Ideo Philosophi cum viderent infirmam assensionem esse et rapi homines magno impetu ad diversas voluptates, quaesiverunt, utrum justa et injusta natura vel opinione discernantur. Qua de re dubitare turpe et flagitiosum est, perinde ac si quis quaerat, an natura vel casu bis quatuor sint octo. Lumen divinum in mentibus non extinguendum est, sed potius excitandum, et confirmandus animus, ut agnoscat principia practica, eaque amplectatur et statuat revera tam certa et firma esse, quam sunt speculabilia, imo pariter esse decreta immutabilia Dei. Sicut et Paulus concionatur Rom. 1 [v. 19] inquiens: Deus ipsis ostendit. Item Rom. 2 [v. 15]: Opus Legis scriptum in mentibus eorum. Vocat item has notitias jus divinum, Rom. 1 [v. 21]: Qui cum jus Dei norint. Est ergo vera definitio Legis naturae, Legem naturae esse notitiam Legis divinae, naturae hominis insitam. Ideo enim dicitur homo ad imaginem Dei conditus esse, quia in eo lucebat imago, hoc est, notitia Dei et similitudo quaedam mentis divinae, id est, discrimen honestorum et turpium, et cum his notitiis congruebant vires hominis. Voluntas erat conversa ad Deum ante lapsum, ardebant et in mente verae notitiae et in voluntate amor erga Deum, et assentiebantur corda sine ulla dubitatione veris notitiis; ac statuebant nos conditos esse ad agnoscendum et celebrandum Deum et ad obediendum huic Domino, qui nos condidit, alit, impressit imaginem sui, qui justa postulat et approbat, econtra vero damnat et punit injusta. Quanquam autem in hac naturae corruptione deformata imagine Dei non ita fulgent notitiae, manent tamen, sed cor repugnat et incurrunt dubitationes propter quaedam, quae pugnare videntur cum illis notitiis. Quia enim poenae differuntur, et bonis male est, et malis bene, ambigit ratio de providentia, hoc est, de ipsa prima Lege, An Deus benefaciat bonis et puniat malos. Item, Omnes naturaliter dubitant se audiri in invocatione.

Nec tamen extincta est penitus notitia naturalis de Deo. Ideo prima Lex naturae reipsa est agnoscere, quod unus sit Deus, mens aeterna, sapiens, justa, bona, conditrix rerum, benefaciens justis et puniens injustos, a qua ortum est in nobis discrimen honestorum et turpium, et quod ei juxta hoc discrimen obediendum sit, quodque hic Deus sit invocandus, et expectanda ab eo bona. Hanc Legem naturae Paulus et citat et sic enarrat Rom. 1. Et congruere eam cum primo praecepto manifestum est. Jam huc referantur verae disputationes Xenophontis, Ciceronis et similium, qui sectati naturale judicium hanc Legem contra Atheos saepe inculcant et defendunt.

Ad secundum praeceptum pertinent Leges et dicta de jurejurando et de poenis periurii, item de poenis eorum, qui sunt maledici adversus Deum. Nam et ratio judicat poenas sequi et experientia omnium temporum quaedam exempla ostendit. Huc innumerabilia dicta pertinent de poenis periurii, ut apud Tibullum [Elegg. 1, 9, 3. 4]:

Ah miser, etsi quis primo periuria celat,
Sera tamen tacitis poena venit pedibus.

Ad tertium praeceptum pertinent, si qua leguntur probabilia dicta de honestis ceremoniis, ut apud Athenienses jurabant dives: Pugnabo pro sacris et solus et aliis juvantibus, quod fortasse sumptum est a patribus, qui de ceremoniis divinitus traditis hoc jusjurandum intellexerunt. Postea deinde impia audacia finxit novas ceremonias et novas opiniones, ut fit, quando amittunt homines regulam coelestem, quae prohibet institui novos cultus humana autoritate. Ad tales impias ceremonias non accommodandum est vetus dictum.

Hactenus recensui Leges naturae convenientes cum prima tabula, quae sunt obscuriores quam sequentes, quae de civili societate loquuntur. Intelligit ratio naturaliter, discrimen esse inter hominum et pecudum vitam, intelligit justitiam, castitatem, veritatem, temperantiam, modestiam, beneficentiam et alias virtutes; intelligit item genus hominum ad societatem legitimam conditum esse, et intelligit virtutes propter Deum colendas esse, etiamsi non moveremur utilitate, quanquam Deus evidentes utilitates etiam addidit in hac societate.

Primum igitur agnoscit ratio in hac societate, ordine et gubernatione opus esse, et primus fons gubernationis est parentum autoritas. Ad hanc imaginem postea traditur potestas magistratibus, qui totam societatem regunt et defendunt.

Ad quintum pertinet dictum, quod prohibet omnem injustam violentiam, Neminem laedere. Etsi autem utilitas manifesta est in hac re (non enim posset incolumitas vitae retineri, si grassari impune liceret), tamen ratio non solum has injurias propter utilitatem vitandas esse docet, sed etiam propter justitiam, cujus intellectus inditus est homini. Et ut praecipit justitia tueri innocentes omnes, ita jubet per magistratus coerceri et tolli noxia membra. Nec difficile est prudentibus colligere multas rationes naturales harum sententiarum, sed haec est praecipua, quod intellectus justitiae divinitus insitus est hominibus, ut notitia numerorum, etsi assensio propter contumaciam cordis est imbecillior, quod odiis, cupiditate vindictae, ira flagrans non audit monitricem rationem. Nec primum haec Lex de non facienda injusta caede in tabulis Moysi scripta est, sed statim initio Deus addidit judicio naturae illustre testimonium, cum maledicitur et punitur Cain propter interfectum fratrem. Promulgatur et postea Lex Gen. 9 [v. 6], quae prohibet homicidia et punire praecipit per magistratus. Haec enim sunt verba in textu: Quicunque fuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius per hominem, id est, per Magistratum. Ad imaginem Dei quippe factus est homo, id est, ut Deum intelligat, invenet, celebret, sit justus. Hunc [illegible]

torem et sacerdotem Deus non vult violari, sed potius defendi et adjuvari, ut Deum colat et invocet. Estque Deus ipse vindex violatae imaginis, violati cultoris et sacerdotis. Ita subinde Deus illustria testimonia addidit Legibus naturae, ne in hac caligine humani cordis extinguerentur.

Ad sextum pertinet judicium rationis, quod discernens hominum et pecudum vitam jubet homines certis legibus matrimonia contrahere, et improbat vagos concubitus et adulteria. Hoc judicium esse in ratione, conjugia testantur. Etsi contra hunc ordinem in hac corruptione naturae multis modis peccatur, sed Deus sanxit Legem de connubiis statim in Paradiso. Et postea vagas libidines diluvio punivit et aliis exemplis, ut de hac Lege naturae nos doceret.

Ad septimum pertinet dictum, Suum cuique tribuere. Videt ratio distinctionem dominiorum convenire huic naturae hominum et res per contractus communicandas esse, ut mutuis officiis homines inter se devinciantur, et exerceant justitiam et beneficentiam. Hoc naturale judicium vocant Philosophi Legem naturae seu jus naturae, quod longum acervum demonstrationum et multos gradus complectitur. Ideo Jurisconsulti paulo aliter loquuntur, etsi jus Gentium nihil aliud significat, nisi commune hominum judicium, hoc est, principia practica et demonstrationes ex illis collectas. Nec Platonica illa confusio convenit huic naturae hominum, in qua necesse est distincta esse imperia et distinctas civitates, ut coerceri mali possint, quare et res distingui necesse est. Discamus autem in his officiis exercendis non tantum utilitatem intueri, sed potius ordinem a Deo institutum et naturae monstratum, ac propter Deum servemus metas justas contractuum, nec defraudemus alios, sed potius adjuvemus, ut tenere suum possint. De hac aequalitate extant eruditissimae disputationes Philosophorum et Jurisconsultorum, quae sunt testimonia juris naturae, id est, judicii naturalis de hac materia.

De octavo manifestum est rationi humanae inditum esse judicium, quod statuit amandam et tuendam veritatem esse et vitanda mendacia. Hic rursus apparet communis utilitas hujus Legis et officii, quia non essent semper duraturi contractus, nulla essent foedera et vincula pacis, sublata fide pactorum, frustra exercerentur judicia, nisi veritas inquireretur in artibus, in Medicina et aliis: Quanta pernicies vitae esset falsa pro veris tradere, venena pro remediis commendare? Denique infinitas utilitates Deus semper admiscuit suis Legibus. At nos non tantum utilitates intuemur, sed multo magis ordinem a Deo institutum, et hunc ordinem, videlicet veritatis conservationem, propter Deum amamus et constanter tuemur.

Recensui Leges naturae juxta seriem Decalogi; nam haec series perspicua est et viam, quam ratio monstrat, recte sequitur; verum quoquo modo enumerentur, res ipsas congruent, nisi aliena misceantur. Deinde ea prodest sequi hunc ordinem, et consensus Legum naturae cum Decalogo appareat, quem conspici multis de caussis est utilissimum, primum, ut intelligamus ipsas Leges naturae divinas esse, et veram earum explicationem, demonstrationes et congruentes sententias seu apud Philosophos seu apud Legumlatores magnifaciamus, contrarias vero detestemur. Ideo autem de coelo sonuit Lex divina, ut Deus testaretur se esse auctorem naturalis notitiae et postulare obedientiam juxta eam notitiam et accusare genus humanum propter contumaciam. Voluit enim Deus extare vocem judicii sui adversus peccatum. Postremo sanctis etiam prodest extare certam testimonium Dei, quae opera requirat et probet, ne in hac infirmitate hominum ratio aberret, sicut in multis Legumlatoribus aberravit, quorum aliquae sunt vitiosae Leges.

DE USU LEGIS.

Non dubium est Lege divina flagitari interiorem et perfectam obedientiam, juxta illud [Deut. 6, 5]: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde. Cum autem haec corrupta natura hominum non possit praestare integram obedientiam, sicut clare testatur Paulus Rom. 7 et 8 et maneat in hac vita peccatum, scilicet dubitatio, diffidentia, non satis timere et diligere Deum, et infiniti motus errantes contra Legem Dei, sequitur homines non pronuntiari justos, id est, acceptos, coram Deo propter Legem. Ideo Paulus de hac controversia acerrime disputat ac detrahit Legi justificationem. Etsi autem humana ratio aliter judicat de peccato et de justitia, et ex hac dissimilitudine humani judicii et Evangelii certamina oriuntur, tamen nos audire vocem Evangelii oportet, quae clamitat inde usque ab initio, remitti peccata hominibus et reconciliatos placere seu justos, id est, acceptos esse propter Mediatorem Filium, sicut Rom. 5 [v. 2] dicitur: Per hunc habemus accessum ad Patrem fide.

Exoritur ergo quaestio: Quis sit usus Legis, si Legis opera non merentur remissionem peccatorum aut si non sumus justi Lege? Hic sciendum est, tria esse Legis officia seu triplicem usum.

Primus est paedagogicus seu politicus; vult enim Deus coerceri disciplina omnes homines, etiam non renatos, ne externa delicta committant. De hoc officio loquitur Paulus 1 Tim. 1 [v. 9]: Lex est injustis posita, scilicet, ut coerceantur, et ut haec disciplina severe defendatur, praefecit Deus humano generi magistratus, vult Legibus et doctrina regi homines, vult coerceri hominum furores et puniri suppliciis a magistratibus, ut Deut. 19 [v. 19, 20] dicitur: Auferes malum, ut audientes reliqui timorem habeant, non misereris ejus. Et supra haec addidit Deus carcerem multo tristiorem, videlicet calamitates universas generis humani; sicut Psalmus inquit de caussis calamitatum humanarum [Ps. 31, 9]: Chamo et freno maxillas eorum constringe, qui non accedunt ad te. Ac diligenter de-

cendi sunt homines de disciplina, et hae quatuor caussae proponendae.

Prima, quod necesse sit eam praestare propter mandatum Dei, cui debetur obedientia.

Secunda, ut poenae vitentur, quibus vel magistratus vel Deus punit atrocia delicta.

Tertia, publicae pacis caussa, quia Deus flagitat disciplinam, ne grassemur in aliorum corpora et fortunas, vult munitam esse pacem et tranquillitatem, ut regi et doceri homines possint. Et hic monendi sunt homines, vitam et mores nostros non tantum nobis, sed aliis etiam servire debere, et multa scelera non tantum corporibus et fortunis aliorum nocent, sed etiam polluunt alienas mentes. Haec damna non sarciuntur, sed divinitus poenae comitantur.

Quarta caussa est, quia disciplina est paedagogia in Christum. Ceteras caussas etiam videbant Ethnici modestiores, et magnus furor est nihil moveri metu calamitatum et poenarum. Sed quarta caussa gravior est, et magna laus est disciplinae, quod paedagogia dicitur in Christum, videlicet eo, quod in illis, qui non desinunt se polluere sceleribus contra conscientiam, non est efficax Christus, sicut clare dicitur 1 Cor. 6 [v. 9]: Fornicatores, idololatrae, adulteri etc. regnum Dei non possidebunt. Et in eandem sententiam inquit Joannes [1 ep. 3, 8]: Omnis, qui peccat, ex Diabolo est. Necesse est igitur frenare cupiditates, ne repugnemus Spiritui sancto moventi corda. Accedit et hoc quod disciplinae pars est, audire et discere Evangelium, per quod Spiritus sanctus est efficax. Has utilitates disciplinae meminisse plurimum refert, sed tamen non affingendi sunt errores illorum, qui docuerunt hanc disciplinam mereri remissionem peccatorum aut sine peccato esse aut esse impletionem Legis aut justitiam coram Deo.

Hactenus de usu politico seu paedagogico Legis dictum est; nunc de secundo usu dicendum est, de quo praecipue concionatur Paulus, ut errores humani judicii de peccato et de justitia emendet. Est igitur alius usus Legis divinae et praecipuus, ostendere peccatum, accusare, perterrefacere et damnare omnes homines in hac corruptione naturae. Est enim Lex perpetuum Dei judicium, damnantis peccatum in toto genere humano, patefactum hominibus, et quia notitia Legis naturae est indita mentibus, et quia subinde variis modis revelatum est voce et exemplis, ut in Paradiso arguit Deus inobedientiam et addit poenam, scilicet mortem et ceteras calamitates, ut essent testimonia judicii adversus peccata. Postea secutae sunt multae conciones et exempla, ut de Cain, de diluvio, de exitio Sodomorum et reliquis. Estque immutabile judicium Dei opprimens aeterna ira omnes, qui non liberantur per agnitionem filii Dei. Non igitur imaginemur Legem Dei rem levem et mutabilem esse, ut fuit Laconica lex, tantum ut ferreo nummo in terra Laconica uterentur; sed est judicium Dei, in quo horrenda ira Dei adversus peccatum ostenditur omnibus temporibus, quod quidem semper sonat et sentitur in Ecclesia magis, quam in reliquo mundo; sicut statim ab initio in paradiso et postea in Patrum concionibus sonuit vox Legis arguens peccatum et praedicans poenitentiam. Et Paulus inquit Rom. 1 [v. 18]: Revelatur ira Dei de coelo super omnem iniquitatem hominum veritatem in injustitia detinentium. Hic testatur coelestem vocem in Ecclesia sonare, quae iram Dei denuntiat adversus hominum peccata.

Sonat igitur, ut dixi, in Ecclesiae haec vox Legis, magis etiam sentiuntur haec fulmina in Ecclesia, Adam, Abraham, Jacob, David, Ezechias, Paulus senserunt terrores in agnitione sui peccati: Sicut Leo contrivit omnia ossa mea. Et Psalmi pleni sunt harum querelarum. Et ut sentiatur hoc judicium et agnoscatur peccatum, Ecclesia subjecta est cruci, cum interim mundus coecus et furens contemnat judicium Dei. Nihil igitur dubium est hanc vocem Legis arguentem peccata in Ecclesia oportere perpetuo proponi et tradi, imo gravissimum scelus esset occultare judicium Dei et vocem denuntiantem iram adversus peccatum, ut Jerem. 1 [v. 9 sq.] dicitur: Ecce dedi verba mea in ore tuo; Ecce constitui te super Gentes, ut evellas et destruas. Sed illa est in Ecclesia disputatio. Hypocritae putant Legem proponi, ut mereatur reconciliationem seu tollat peccatum. His erroribus reclamat Paulus et tradit sententiam alienam a judiciis humanis. Imo inquit [Rom. 3, 20], per Legem cognitio peccati. Quasi dicat: Ideo proponitur Lex, ut accuset et damnet peccatum, non tollit. Item [ibid. 4, 15]: Lex iram efficit. Item [ibid. 7, 7]: Per Legem peccatum fit excellenter reum. Item [1 Cor. 15, 56]: Aculeus mortis peccatum est, virtus autem peccati Lex est. Haec dicta viris politicis admodum videntur absurda; sed concionantur non de politicis moribus, sed de judicio Dei, quod sentimus in veris terroribus et vera poenitentia. Nam hunc usum Lex non habet in hominibus securis. Sicut ait Paulus [Rom. 7, 9]: Ego aliquando vivebam sine Lege, id est, eram securus, non sentiens judicium Dei, postea perterrefactus agnovi imbecillitatem meam et mea peccata etc. Habuit hunc usum Lex in Davide, cum objurgatus a Propheta propter adulterium perterrefieret. Denique contritio, quam sic vocant, in poenitentia ita clare intelligi potest, si sciamus eam hujusmodi veros terrores esse. Sed addenda est vox Evangelii, quae monstrat agnum Dei tollentem peccata ac revelat inenarrabilem misericordiam Dei, qui cum vere irascatur peccato, judicat quidem peccatum, sed tamen vult liberare credentes in filium, quem fecit victimam. Ideo Paulus inquit terreri nos, non ut pereamus, sed ut confugiamus ad Mediatorem [Rom. 11, 32]: Conclusit omnes sub peccato, ut omnium misereatur.

Tertio quaeritur de usu Legis in renatis. Quatenus autem renati et justificati fide sint liberi a Lege, dicendum est suo loco. Sunt enim liberati a Lege, id est, a maledictione et damnatione seu ab ira Dei, quae in Lege proponitur, scilicet, si fidem retinent et fiducia filii Dei repugnant peccato

et vincunt terrores peccati. Interim tamen docenda est Lex, quae reliquias peccati indicat, ut crescat agnitio peccati et poenitentia, et simul sonet Evangelium de Christo, ut crescat fides. Item, Lex renatis ideo proponenda est, ut doceat certa opera, in quibus Deus vult nos exercere obedientiam. Non enim vult nos Deus nostro consilio excogitare opera aut cultus; sed vult nos verbo suo regi, sicut scriptum est [Marc. 7, 7]: Frustra colunt me mandatis hominum. Item [Psalm. 119, 105]: Lucerna pedibus meis verbum tuum etc. Et ratio humana cum non regitur verbo Dei, facile deerrat. Rapitur enim pravis cupiditatibus, ut approbet vitiosa opera, ut apparet in Ethnicis legibus. Ac manet immutabilis ordinatio divina, ut Deo obtemperamus. Ideo etsi liberati sumus a Lege videlicet a damnatione, quia justi sumus fide propter Filium Dei, tamen quod ad obedientiam attinet, manet Lex, videlicet, quia manet ordinatio divina, ut justificati obediant Deo; et quidem habent inchoatam obedientiam, quae quomodo placeat, suo loco dicemus. Haec de triplici usu Legis satis sit breviter monuisse; nam de secundo et tertio usu infra rursus dicetur.

DE DISCRIMINE CONSILIORUM ET PRAECEPTORUM.

Inscitia justitiae fidei multos errores peperit. Hinc etiam manavit imaginatio eorum, qui finxerunt in Evangelio tria consilia tradi, de non vindicando, de desertione facultatum seu de paupertate, ut ipsi loquuntur, et de virginitate. Longum autem esset omnes errores recensere, qui in hoc deliramento continentur; attingam igitur praecipuos. Primum deploranda est coecitas, quod sic extenuarunt Legem Dei, ut mendicitatem aut simile opus non mandatum ornaverint majoribus titulis, quam Legem divinam, cum nullum opus cogitari ab ulla creatura majus possit, quam quod in primo praecepto flagitatur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde. Deinde de perfectione multa ab eis absurda dicta sunt. Praeterea falso putant legem Dei tantum de externa disciplina concionari, ut hac lege: Non occidas, prohiberi injustam caedem, non prohiberi privatam cupiditatem vindictae, malevolentiam, injusta odia et similes affectus vitiosos. Christus igitur Matth. 5 [v. 21 sq.] hunc errorem reprehendit, ac docet, Lege Dei integram et perfectam obedientiam et justam ordinem requiri omnium virium hominis, interiorum et exteriorum actionum; ideoque lege ostendi et damnari naturae humanae immunditiem. Quare et poenas addit de interiore pravitate: Qui irascitur fratri suo frustra, reus erit judicii. Item: Omnis, qui videt mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est. Haec dicta non sunt Stoicae hyperbolae, ut multi existimant, quae tantum erant otiosae cogitationes, quae nec actiones in vita nec iram Dei significabant, sed haec dicta Christi testantur Deum vere irasci pravitati naturali hominis, eamque vere peccatum esse. Idque ea dicitur, ut intelligamus nos non satisfacere legi, et quaerendam esse misericordiam, et confugiendum ad Mediatorem.

DE VINDICTA.

Ceterum loci de vindicta, ubicunque leguntur sunt praecepta; sed alii concionantur magistratibus de officio, alii loquuntur de privata vindicta, malevolentia et perniciosis certaminibus, quae crinantur praesertim in acribus et vehementibus ingeniis ex cupiditate vindictae, ut exarsit in Mario, in Sylla, in C. Caesare, in Pompejo iracundia. Et in Ecclesia non minus est exemplorum, quam in ceteris regnis. Multi malevolentia et cupiditate vindictae moverunt ingentia certamina, ut de Ario nominatim scribitur. Discernenda est igitur vindicta. Alia est publica, quae fit mandato Dei a magistratu. De hac dicitur Rom. 13 [v. 4]: Vindex ad iram malefacienti. Nec dubium est, magistratum mandato divino cogi, ut puniat delicta. Ac sciant utrique se debere obedientiam Deo: Magistratus puniat non privata cupiditate, sed propter voluntatem Dei. Reus subeat poenas, ut mandato Dei obtemperet, qui jussit delicta puniri. Nec prohibet Evangelium hanc publicam vindictam seu officium magistratus, nec consilium dat, ut omittatur, imo approbat et confirmat officium magistratus, nec vult eum ignavum et negligentem esse officii sui, praesertim cum sit divinum. Sed quia tanti muneris dignitatem et voluntatem Dei non consideramus, ideo hypocritae finxerunt illa deliramenta de non vindicando. Et fons idem est contumaciae hominum. Ideo gravatim obtemperant homines in poenis, quia non intuentur mandatum Dei, quod pariter praecipit magistratui et sonti.

Alia est vindicta privata, id est, quae non fit per magistratus ac leges. De hac privata dicitur Matth. 5 [v. 43 sqq.] et Rom. 12 [v. 19]: Non vindicantes vosmet ipsi. Suntque haec sententiae vere praecepta: quia Deus sanxit ordinem, ut sint leges et judices, his subjecit genus humanum. Vult igitur hos esse vindices. Hunc ordinem non vult conturbari. Ideo prohibet vindictam privatam externam et interiorem, vult te vere animo cedere vindictam Deo et legibus ac judicibus. De hoc ordine concionatur Christus Matth. 5 enarrans Legem et refutans hypocrisin, quae putat se Legi Dei satisfacere, cum tamen hujus ordinis confusio manifesta sit in hominibus. Sicut in Satyra [Juvenal. Sat. 30, 180] dicitur:

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.

Hanc confusionem vult Christus agnosci, et cohiberi privatam cupiditatem vindictae, praesertim cum nunc natura hominum rea sit et subjecta morti et poenis. Quare nostra peccata accusemus in adversis rebus, non tantum videamus aliena peccata. Sicut David de Semeja inquit: Sinite, ut mihi maledicat; quia dixit Deus: Si forte respiciet Deus afflictionem meam et reddet mihi bonum pro his maledictis. Et insigne exemplum est animi cohibentis vindictae cupiditatem, David cedens et parcens Sauli, cum posset eum sine ullo tumultu interficere, sed noluit regnum occupare, nisi traditum a Deo. Haec

exempla diligenter consideranda sunt, ut Legem Dei rectius intelligamus, ut nostram infirmitatem agnoscamus et magis frenare discamus. Estque haec peculiaris doctrina Spiritus sancti. Nam historiae Gentium non habent exemplum simile Davidi.

Teneamus ergo regulam, praecipi magistratibus, ut juxta Leges exerceant vindictam, et displicere negligentiam in officio, ut dicitur Deut. 19 [v. 19 sqq.]: Auferes malum, ut ceteri timorem habeant, nec misereris ejus. Econtra vero privatis praecipi, ne exerceant vindictam, nec turbent ordinem a Deo institutum, seu manu, seu animi motu. Haec regula utilis est vitae ac munit imperia et pacem. Quanta vero sit absurditas deliramenti Monachorum, hinc intellegi potest. Si consilium est de non vindicando, concedent magistratibus, ne puniant scelerates, rursus etiam privatis concedent vindictae caussa movere seditionem. Cum igitur hae fanaticae imaginationes falsae et perniciosae sint, prorsus eas ex Ecclesia explodamus. Fuit et haec caussa, quare Christus toties prohibet vindictam, quia Apostolis voluit eximere falsam persuasionem, qui putabant regnum Messiae fore mundanum, et armis gentes domandas esse. Christus contra inculcat, Apostolos non sumpturos esse arma, sed Evangelii praecones fore, et sine humanis praesidiis, sine armis Ecclesiam collecturos esse, et hanc saevitiae tyrannorum obnoxiam fore et tamen habituram esse divinas liberationes. Ita erigit doctores omnium temporum, ut suum officium recte docendo faciant et pericula Deo commendent, nec nitantur humanis praesidiis, nec extra septa vocationis suae erumpant, nec constituant sibi regna praetextu Evangelii, sicut Anabaptistae Monasterienses fecerunt.

Saepe disputatur de hoc dicto vulgari: Vim vi repellere jus naturale concedit. Ejus dicti quae sit sententia, primum considerandum est. Nam si est naturalis notitia aut στοργή, quaerendum est, quomodo sit ordinata, ne depravetur aliquo praetextu aut admixta injusta cupiditate. Nam jura naturalia non sunt vagabundi impetus, sed certae quaedam in natura ordinationes. Recte igitur et Jurisconsulti circumscripserunt hoc dictum certis metis. Intelligatur ergo de manifesta violentia et de necessaria defensione adversus subitam vim, ut si latro viatorem tranquillum in via adoriatur, aut si inferat aliquis bellum injustum, aut si aliqui tumultuantes oppugnent sedes alterius. Hic quia abest judex seu magistratus, ideo defensio conceditur. Et aliquid interest inter defensionem et ultionem seu poenam sceleris. Recta ratio, ut judicat nemini nocendum esse, ita judicat corpus proprium contra injustam vim tuendum esse vel ordinariis et legitimis imperiis, ut in bello justo, vel propria defensione, cum opitulari magistratus non potest. Inest enim naturae justa στοργή, appetitio conservationis sui adversus injustam violentiam.

Cum ergo sic intelligitur dictum de propulsanda manifesta violentia eo ordine et modo, sicut recta ratio censet et sicut ipsae Leges declarant, vera est sententia, quod liceat vim vi depellere. Nec pugnat cum Evangelio sed cum hac voce: Diligite inimicos vestros. Nam Evangelium non abolet jus naturae et vincula politicae societatis, hoc est, Leges rectae rationi consentaneas. Imo hanc ipsam ob caussam tam variis officiis in hac societate Deus colligavit homines, ut sit occasio exercendae et declarandae fidei, obedientiae et dilectionis. Paterfamilias debet defensionem suae conjugi et suis liberis, ergo in oppugnatione aedium facit officium dilectionis, et lucet in animo ejus fides. Sic dux debet defensionem subditis in caussis justis; quare cum justum bellum gerit, facit officium dilectionis, et lucet invocatio Dei in periculo. Haec non pugnant cum Evangelio, quod vult unumquemque parere legitimae vocationi, nec pugnant cum hoc dicto [Matth. 5, 44]: Diligite inimicos. Nam dilectio, defensio ac punitio nequaquam inter se pugnant. Nam dilectioni finis hic constitutus est, ut propter Deum diligamus et anteferamus dilectionem Dei. Cum non potest diligere rex Asa matrem propter Deum, quae colebat idola, afficit eam poena. Sic Constantinus si tulisset Licinium saevientem in Ecclesiam, praestitisset officia non placentia Deo. Ideo reprimit eum armis.

Haec recitavi de hac sententia: Vim vi repellere licet, ut studiosi considerent, quatenus valeat; nam ex hoc fonte jura bellorum sumuntur. Est autem conferenda cum altero dicto [Matth. 26, 52]: Qui gladium acceperit, gladio peribit: Accipere gladium est non datum a Legibus stringere. Ergo qui vim injustam infert, accipit gladium, econtra vero qui justa defensione utitur, non accipit gladium, sed stringit datum a Legibus. Ceterum Christus hoc loco praecipue discernit officia magistratuum et ministerium Evangelii: Magistratui Deus gladium tradidit ita, ut in officio legitimo eo utatur; Si abutitur, ut privatae iracundiae aut furori morem gerat, ut Nero, peccat. Econtra vero ministerium Evangelii Deus non vult esse regnum mundanum: Ideo vetat Apostolos praeliari. Officia discernuntur in hoc dicto. Estque diligenter hoc discrimen considerandum, ut discant doctores Ecclesiae non niti humanis praesidiis, non capiant arma contra suos magistratus, sed sciant Ecclesiam Deo curae esse, et expectent ab ipso auxilium, ut Ecclesiam liberavit Deus a saevitia Pharaonis, Chaldaeorum, Maxentii et aliorum tyrannorum. Itaque non solum doctrina traditur in hoc dicto de diversis officiis, sed etiam recte significatur Ecclesiam divinitus defendi et liberari. Haec sententia piis magnam consolationem affert. Et hactenus de vindicta.

DE PAUPERTATE.

Cum Evangelii confessio multa pericula vitae et fortunis hominum afferat, cum studia Evangelii sint in odio, nec sint quaestuosa, denique cum in hac vita communi inter ceteras communes calamitates vulgare onus sit etiam Paupertas, eaque saepe duriter exerceat praecipue Ecclesiam; opus est nobis doctrina et consolatione, ne existimemus nos

propter paupertatem a Deo negligi. Ideo tam multae sunt conciones de paupertate in Prophetis et in Evangelio. Traduntur praecepta de constantia, ne pertaesi paupertatem abjiciamus Evangelium, ne cupiditate opum et potentiae sinamus nos pertrahi ad malarum rerum societatem. Traduntur et consolationes, in quibus promittit Deus se opitulaturum esse egentibus; ut [Matth. 19, 29]: Qui reliquerit domum, agrum, recipiet centuplum etc., sed addit, Cum tribulatione. De his magnis rebus concionantur dicta Evangelii, et doctrinam salutarem de magnis exercitiis fidei et aliarum virtutum continent, nec sunt ad Monachorum hypocrisin aut desertionem facultatum et confusionem ordinis politici detorquenda. Evangelium enim nec praecipit nec consulit discedere a facultatibus, si non eripiantur; nec praecipit nec consulit res in commune conferre, imo cum certum sit distinctionem dominiorum et proprietatem esse ordinationem Dei, sciant pii, placere Deo proprietatem et totam hanc legitimam rerum distinctionem et commutationem. Vult enim Deus in his civilibus officiis conspici fidem nostram et exerceri dilectionem et alias virtutes. Denique illa ipsa discessio a facultatibus aut mendicitatem affert, quae in valentibus et otiosis furti species est, aut appetit culinam meliorem in Monasteriis, quae certe habent proprium. Nullus enim coetus vivere sine proprio potest. Vocabula alia fingi possunt, sed res mutari non possunt. Quod autem Evangelium approbet distinctionem dominiorum et proprietatem et divitias, plurima suus testimonia. Primum lex dicit: Non furtum facies. Hic Deus ipse sua voce sancit et approbat distinctionem dominiorum. Item certissimum est, reges et principes haeredes vitae aeternae fieri posse, et aliquos esse justos et Deo placere in ipsis imperiis, quales fuerunt Joseph, Daniel, Nabuchodonosor, Cyrus, Cornelius, Centurio et alii. At regna sine opibus teneri non possunt. Item 1 Cor. 7 conceduntur emptiones et venditiones.

Sed utraque res magnam artem, magnam curam et virtutem postulat, scilicet, recte tenere res et paupertatem recte ferre. Ut recte teneas, sit bona conscientia, quae sciat hanc ordinationem opus Dei esse, ut sit rerum distinctio. Et non conturbes eam aliis defraudandis, ut saepe divites crescunt iniquis contractibus: Sed serves aequalitatem propter Deum qui jussit te ab alieno abstinere; quare gratitudinem tuam in tuenda aequalitate declares, et agas Deo gratias, qui attribuit tibi et conservat facultates. Sicut scriptum est: Benedictio Domini divites facit. Secundo, Scias et liberaliter juvandos esse egentes, ut saepe praecipit Christus: Date, et dabitur vobis. Estque addita promissio propter duas causas, videlicet, ut sciamus piis liberalitatem mereri praemia, et ut sciamus flagitare Deum haec officia, ut fides exerceatur expectatione praemiorum. Utraque causa lucet in exemplo Sareptanae viduae: Haec pavit Eliam et expectavit a Deo victum; itaque Deus aluit mulierem et ornavit aliis magnis praemiis, et ipsa egregie fidem exercuit, cum reliquias, quas habebat, totas tradidit Eliae. Ceterum modus communicationis describitur 2 Cor. 8 [v. 13]: Non ut aliis sit ignavia, vobis afflictio.

Et venustissima sententia de proprietate et de modo liberalitatis ac praemiis extat in Salomone [Prov. 5, 15—18]: Bibe aquam e tuis fontibus, et tui fontis rivulos bibe. Fontes tui foras deriventur, et rivi effluant in plateas; at tu Dominus esto horum solus, non alieni tecum: Benedicetur enim fontibus tuis. Praeceptum est oeconomicum, gravissimam doctrinam figura verborum dulcissima proponens, vetat rapere ex alieno. Ideo inquit [v. 15]: E fontibus tuis bibe. Approbat et proprietatem: Tu dominus eorum esto. Adjungit et praeceptum de liberalitate [ibid. v. 16]: Fontes tui deriventur foras, id est, de fructibus tui fundi largire aliis. Ostendit et modum liberalitatis: Nolo, inquit, dissipari haereditates, excuti te ex fundis tuis. Hic sit modus: Tu fundum teneas, conserves haereditatem propter liberos et rempublicam; sed de fructibus benigne juvato egentes. Haec de proprietate et de officio liberalitatis dixit. Postremo addit et doctrinam de praemiis et de fide: In his officiis exercito fidem. Si agnosces Dei donum esse facultates et earum conservationem, et neminem defraudabis, et eris liberalis, expecta a Deo benedictionem. Haec est vera Ecclesiae Christi doctrina de hoc negotio. Suntque fugienda deliramenta illorum, qui Platonicam communionem rerum fingunt in Evangelio praecipi vel laudari.

Sed ut magna ars est, recte tenere facultates, sic etiam magna ars et magnum decus est, recte ferre paupertatem. De qua primum agnoscenda est voluntas Dei, quod Deus velit nos subjectos esse his communibus afflictionibus, ut morbis, morti, ita et inopiae; et has afflictiones non esse signa piis, quod abjiciantur a Deo, sed esse exercitia, quae nos admonent de peccato, propter quod natura subjecta est morti. Item de poenitentia et de invocatione. Scias igitur obediendum esse Deo, qui te sic exerceri voluit, sicut haec obedientia generaliter in aerumnis requiritur, juxta illud [1 Petr. 5, 6]: Humiliamini sub potenti manu Dei. Deinde constantia accedat, ne fugiendae paupertatis causa faciamus quicquam contra Deum. Hanc constantiam praedicat Christus, cum ait [Matth. 5, 3]: Beati pauperes spiritu, quia Deo obediunt in paupertate ferenda, et non faciunt contra Deum fracti paupertate et ceteris difficultatibus, quae comitantur inopiam; non enim levia onera sunt, quae accedunt, premi et contemni a potentibus, esse obnoxium injuriae et contumeliis, videre miserias liberorum. Inter haec mala retinere animi constantiam, non quaerere praesidia vel populi vel potentum malis consiliis, non inopia moveri ad turbandam rempublicam. Haec animi magnitudo lucens inter illas aerumnas ingens decus est. Sic erant pauperes Jeremias et multi Prophetae, Baptista, Christus, Apostoli et multi Martyres summo loco nati exuti ex facultatibus, ut Attalus. Eodem modo affecti erant et pii, qui tenebant fa-

cultates, Job, David et similes. Sciebant oportere aliquos esse divites, parebant vocationi suae, nec tamen divitias anteponebant confessioni, et cum amisissent, in ea vocatione etiam Deo volentes obediebant. Haec obedientia, item constantia in confessione laudantur et sunt cultus Dei.

Sed Monachi manifestam injuriam dicto Christi faciunt, quod praetexunt suae hypocrisi, videlicet Matth. 19 [v. 29]: Qui reliquerit domum aut patrem aut matrem etc. Duplex est enim desertio, altera fit mandato Dei in confessione aut vocatione, ut cum Tyranni jubent aut Evangelium abjicere aut cedere ex possessionibus; aut cum vocatus ad Ecclesias regendas dubitat, utrum subeunda sint pericula et odia, an potius serviendum rei familiari. In talibus casibus desertio laudatur. Nam Evangelii confessionem et vocationem ad docendum anteferre omnibus rebus humanis debemus, vitae et ortunis.

Nec levis caussa est, cur toties haec sententia repetita sit in Evangelio. Saepe enim incidunt casus, ubi confessio non tantum relinquere facultates cogit, sed quod est multo durius, cogit etiam offendere carissimos, voluntates magnorum et laudatorum principum et aliorum praestantium hominum, quorum judicia negligere difficillimum est. Durum et hoc est, quod dicimur autores discordiae in patria. Haec quia non possunt non vehementer angere animos, toties Deus nobis praecipit, ut Evangelium anteferamus, et nos consolatur, promittit auxilium et praemia. Sic Deut. 33 [v. 8] in benedictione Leviticae tribus nominatim hoc ei munus attribuitur, ut doctrinam veram tradat, et adduntur conciones de periculis et promissiones. Verba haec sunt, ad Levi quoque: Haec est tua lex, quae data est viro sancto tuo, quem probasti in Massa. Haec prima pars est, in qua Leviticae familiae certum genus doctrinae commendat, et vetat aliud suppositicium docere. Habes, inquit, legem traditam Moysi, hanc pure doceas, nec affingas novas opiniones et novos cultus. Deinde [v. 9] addit praeceptum de constantia in periculis: Qui dicit patri suo et matri suae: Nescio vos, et fratribus suis: Ignoro illos, et nesciunt filios suos: hi custodiunt eloquium tuum, et pactum tuum servant et judicia tua, o Jacob, et legem tuam, o Israël. Ponent thymiana in furore tuo holocaustum super altare tuum. Haec est secunda pars, quae monet doctoribus ingentia certamina, pericula, odia et supplicia subeunda esse in propugnatione piae doctrinae. Dura sunt haec profecto dicere parentibus, patriae, liberis, Nescio vos, videri hostem patriae, facem dissidiorum etc. Sed Prophetas et Apostolos videmus iisdem conviciis oneratos esse. Ideoque ne frangamur animis, additur promissio: Benedic, Domine, fortitudini ejus et opera manuum ejus suscipe, percute dorsa inimicorum ejus, et qui oderunt eum, non consurgant, id est, adjuva, Deus, recte docentes, sit ministerium efficax et salutare, et reprime impios doctores et tyrannos. Ex hoc dicto Moysi verba Christi sumpta sunt. Et uterque de maximis rebus concionatur, ut prudens lector facile judicare potest. Quare hae gravissimae sententiae non sunt ad vanissimas Monachorum superstitiones detorquendae. Et recitavi haec dicta, ut piis scholasticis sint in conspectu, quorum multi conflictantur variis aerumnis propter studium verae doctrinae. Hi talibus se dictis confirment, nec deserant recta studia; sciantque Deum opitulaturum esse, ut Christus inquit [Matth. 6, 33]: Primum quaerite regnum Dei, et cetera adjicientur vobis. Et Psalm. 84 [v. 11]: Elegi abjectus esse in domo Dei mei. Jes. 30 [v. 20]: Dabit vobis Dominus in tribulatione panem et in angustiis aquam, et non sinet avolare doctorem tuum. Haec est via, ambulate in ea, nec declinetis etc. Talibus sententiis nos confirmemus et Deo serviamus in propagatione verae doctrinae et caveamus, ne eam nostris scandalis deformemus.

Altera est desertio facultatum sine vocatione, et quidem superstitiosa, cum fingunt, votum et mendicitatem esse cultum Dei. Talis desertio nequaquam laudatur, imo propter superstitiosam opinionem est ethnica impietas, juxta illud [Matth. 15, 9]: Frustra colunt me mandatis hominum etc.

DE CASTITATE.

Mirabili consilio Deus instituit generationem in natura humana, et certa lege conjugium sanxit, Gen. 2 [v. 24]: Ac nunc post lapsum Adae vult homines conjugio uti propter duas caussas, propter generationem et ad vitandas vagas libidines; sicut Paulus inquit [1 Cor. 7, 2]: Vitandae scortationis caussa unusquisque habeat uxorem suam. Hanc suam ordinationem Deus tanti facit, ut severissime prohibuerit extra conjugium omnes ardores et commixtiones easque gravissime puniat, ut multa dicta et exempla testantur. Ad Hebr. ultimo [13, 4]: Fornicatores et addulteros judicabit Deus. 1 Cor. 6 [v. 9]: Ne errate, Fornicatores, idololatrae, adulteri non possidebunt regnum Dei; fugite scortationem. Eph. 5 [v. 6]: Nemo vos decipiat vanis sermonibus; propter haec enim venit ira Dei super contumaces. 1 Thess. 4 [v. 3]: Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestri, ut abstineatis a scortatione, et sciat unusquisque vestrum possidere vas suum in sanctificatione et honore, non in affectu libidinis, sicut gentes. Hebr. 12 [v. 14]: Sectamini sanctificationem, sine qua nemo Deum videbit.

Exempla vero poenarum in scripturis haec sunt. Gen. 5 [6, 2 sq.]: inter caussas diluvii recitantur vagae libidines. Gen. 19 delentur quinque urbes propter sceleratissimum genus libidinum. Ac profecto mirum est, tantum fuisse earum urbium furorem, cum haberent vicinum Sem, qui viderat diluvium; et haud dubie assiduus castigator et concionator illis fuerat. Audierant et alios summos viros Abraham et Loth. Fuit et insignis ingratitudo erga Deum, quia non multo ante eversionem, cum civitas a Chaldaeis capta est et cives abducti, A

ces liberaverat, postea securi laxaverunt frenum omnibus cupiditatibus.

Num. 25 [v. 4, 9] propter stupra 12 principes suspensi sunt, et interfecti 24000 hominum. Levit. 18 [v. 24] scriptum est, deleri Cananaeos propter incestas libidines. Judic. 20 paene tota tribus Benjamin deleta est propter stupratam Levitae uxorem. 2 Reg. 12 [2 Sam. 12, 9 sq.]: Davidi gravissimae poenae propter adulterium denuntiantur: Salomon admittit exempla idololatriae propter libidines. Et Jeremias saepe inter caussas exidii Hierosolymae recenset adulteria. In his exemplis ideo scripta est caussa, ut extarent testimonia expressa de judicio Dei, et sciremus ubique puniri libidines, nec temere accidere calamitates pollutis, sed poenas esse, quibus Deus iram suam adversus hoc peccatum declarat. Ideo clades secutae tetras libidines apud Ethnicos referendae sunt ad eandem caussam et ad hanc regulam, quae extat in Epistola ad Hebraeos [13, 4]: Fornicatores et adulteros puniet Deus.

Porro adeo tetra exempla sunt Ethnica, ut neque cogitari neque recitari possint sine magno dolore; quaedam tantum insignes mutationes regnorum annotabimus, quibus occasionem praebuerunt libidines. Troja propter raptam Helenam deleta est. Thebae propter raptum Chrysippi et incestum Oedipi punitae sunt. Romae reges ejecti sunt propter stupratam Lucretiam. Mutata iterum Respublica propter Appii decemviri scelus. Longus est catalogus talis apud Aristotelem Polit. 5 ubi caussas recenset, quae mutationes regnis afferunt: in his libidines numerat, et multa narrat exempla. Athenis filii Pisistrati ejecti sunt propter contumeliam factam puellae. Dux Lacedaemonius Pausanias Byzantii raptam vi puellam stupravit et postea interfecit, ac miro prodigio vox statuae poenam ei minitata est, hoc verum [Plutarch. de sera numinis vindicta c. 10; vita Cimon. c. 6; Pausan. 3, 17]:

Poena lucenda tibi est, affert injuria clades.

Ac postea Byzantium rejecto Pausania recepit Atheniensem. Ipse vero quamquam res maximas gesserat et Persicum exercitum deleverat, tamen postea ab Ephoris coactus est fame mori. Denique plenae sunt historiae exemplorum, quae ostendant iram Dei adversus libidines. Discamus igitur severe praecipi de castitate.

Castitas autem est aut consuetudo conjugalis aut puritas vitae coelibis in his, qui sunt idonei ad coelibatum, ut in aetate immatura, aut in iis qui singulari dono praediti sunt. Ac dixi nominatim de aetate immatura. Non enim temere hic ordo institutus est, ut ea aetas pure vivat, et quidem facile possit mediocri diligentia retinere puritatem ea aetate, quo corpora adhuc crescunt. Sed multi Diaboli insidiis, multi pravis sodalitiis, multi propter otium et voluptates citius implicantur vitiis. Bonae mentes autem erudiendae sunt, quod aetas nondum matura conjugio, mediocri diligentia possit pure vivere et quod Deus severe requirat hoc officium, quodque non levis poenae contaminatos sequantur. Si Joseph polluisset se adulterio, amisisset ea dona, quibus ornatus erat, et desertus a Deo incidisset in plura peccata. Sicut et David addidit adulterio optimi viri caedem et multiplicia scandala, quare et multiplices poenae secutae sunt. Et Paulus nominatim inquit Eph. 4 [v. 18 sq.]: Libidinum poenas esse caecitatem, deserti a Deo fiunt amentes, nec vident nec audiunt recta consilia, accersunt sibi poenas et exitia. Sed ii, quorum aetas est integra, et qui agnoscunt se non esse idoneos ad coelibem vitam, ii sciant se cogi mandato Dei, ut conjugio utantur, ut Paulus clare dicit [1 Cor. 7, 2]: Vitandae scortationis caussa unusquisque habeat uxorem suam. Hoc mandatum omnibus, qui sentiunt se non esse idoneos ad coelibem vitam, praecipit conjugium, laicis et sacerdotibus,

Nec leges humanae aut promissiones Monasticae possunt abolere ordinationem et mandatum Dei. Odit Deus vagas libidines et corporum contaminationes: Ideo vult marem et faeminam certa conjugii lege copulari, quae instituta est initio Gen. 2 [v. 24] et repetita Matth. 19 [v. 5 sq.] et 1 Cor. 7 [v. 2 sq.]: Haec societas vere est castitas et mundities, id est, ordinata res a Deo et placens Deo, et continet exercitia fidei, dilectionis, patientiae innumera. Et non solum est fons generis humani, sed etiam praecipuum vinculum societatis communis. Vult autem Deus conservari generationem humanam, donec compleatur Ecclesia, et civilem societatem existere, ut alii alios docere possint. Certissimum est igitur, Deo placere legitimum conjugium, sed Diabolus impios facile traxit in libidines opinione impunitatis. Ita in Ecclesia singulari fraude, scilicet praetextu castitatis, auxit libidines, impulit fanaticos spiritus, ut prohiberent conjugium seu omnibus seu sacerdotibus. Hoc consilium non alio spectavit, nisi ut eo plures contaminarentur et confirmaretur licentia multorum scelerum. Cogitent enim pii, quanta agmina animarum praecipue lex de coelibatu traxerit in desperationem, in aeternam iram Dei et in aeternas blasphemias. Ideo nulla esse debet autoritas legis de coelibatu, et opiniones Monachorum acriter refutandae et taxandae sunt, qui finxerunt coelibatum esse eximium cultum Dei, mereri remissionem peccatorum et vitam aeternam. Denique magnam caliginem Evangelio invexerunt, et dum illaqueant imperitos vinculo votorum, multi horribiliter contaminati sunt. Ita simul Diabolus et Evangelium obscuravit et auxit libidines. Haec diligenter consideranda sunt, et comminationes divinae animis infigendae et intuenda horribilia exempla poenarum, ut vere caveamus, ne contra Dei ordinationem polluamur: sed statuamus omnem commixtionem extra legitimum conjugium peccatum mortale esse, ut aliquoties dictum: Fornicatores, adulteri non possidebunt regnum Dei.

Retineamus igitur bonam conscientiam, tenera aetas vitet lapsus, deinde matura, si opus est conjugio, obtemperet mandato Dei. Haec qui contemnunt, sciant se poenas sibi et totis gentibus ac-

cersere. Cogitemus et hoc, mala conscientia non posse invocari Deum, ut 1 Joan. 3 [v. 21] dicitur: Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus etc. Quare ut possis invocare Deum, retinenda est bona conscientia. Quid autem tristius dici potest, quam vivere hominem sine invocatione Dei, sine Deo, sine gubernatione et defensione divina, sic vivantes Diabolus magis magisque excaecat et variis flagitiis implicat, ut quotidiana experientia ostendit.

Quod vero Monachi clamitant Paulum anteferre virginitate, quia diserte dicit: Melius facit non ejecens etc.: scinat plus lector, totam illam concionem legendam esse, ac observandum, quam diligenter praemoneat in utramque partem lectorem. Initio tradit praeceptum Dei, ut vitandae scortationis caussa suam quisque uxorem habeat, deinde praedicans virginitatem, mox addit, sed suum quisque donum habet. Quare cum antefert virginitatem, de personis idoneis loquitur. Deinde illud etiam necesse est considerare: Hac collatione bona opera inter sese conferuntur, et conferuntur juxta fines utiles, non quaeritur opus, quod mereatur remissionem peccatorum aut reconciliationem, nec fit collatio, ut humanae arbitrio cultus instituantur. Error est fingere, quod coelibatus mereatur remissionem peccatorum, seu quod ideo sit tuendus, quia per sese sit singularis et eximius cultus Dei, seu quod conjugium sit vitae genus insanabile, propter quod homo aut non placeat aut minus placeat Deo. Hi errores sunt doctrinae daemoniorum et necessario taxandi sunt. Ceterum laudat Paulus virginitatem in personis idoneis, et laudat propter finem utilem, non quod magis sit cultus Dei, quam conjugium; sed quia genus vitae coelibis expeditius est ad pleraque ministeria, quia familia, miseriae domesticae multiplices, saepe sunt impedimenta, praesertim pusillanimis. Haec vera sunt, sed alius aliud donum habet. Haec admonitio semper in conspectu habenda est, et multi coelibes, etiamsi non sunt contaminata corpora, tamen habent animos occupatos illicitis flammis; multi item magis exercentur sordidis curis quaerendorum praesidiorum, honorum, splendoris, quam plerique pii et mediocres mariti.

VII.

DE EVANGELIO.

Non dubium est Apostolos singulari consilio appellationem tam dulcem et blandam suae doctrinae tribuisse, ut insignius esset discrimen legis et promissionis de reconciliatione. Sicut et Prophetae saepe in hoc argumento usi sunt peculiari verbo Basar [בָּשַׂר], quod significat res novas et bonas nuntiare. Est autem *εὐαγγέλιον* vetus vocabulum, quod etsi apud Homerum significat munus dandum laeta nuntianti, tamen alioqui in lingua Graeca significat sermonem, res bonas et laetas nuntiantem, sicut ea voce Apostoli usi sunt, ut manifesta testimonia multa sunt, ut Plutarchus in vita Artaxerxis [c. 14] clare dicit *εὐαγγέλιον μισθόν*, ubi Evangelium intelligi sermonem laeta nuntiantem necesse est, et sunt in eodem loco plura testimonia. Extat et testimonium in vita Pompeji [c. 41] *γραμματοφόροι πρὸς ἡλικιῶτον ἐκ Πόντου κομίζοντες εὐαγγέλια*. Et prorsus sic locutus est Cicero ad Atticum [II, 3, 1 et 12, 1]: Admoneat igitur pios appellationis suavitas de novo doctrinae genere et de legis et promissionis discrimine. Nec vero fingimus novas distinctiones magis argutas, quam necessarias, ut hypocritae multi cavillantur. Joannes Apostolus initio Evangelii sui luculentum discrimen proponit: Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est etc. Necesse est enim discerni praecepta et remissionem peccatorum, discerni praecepta et promissiones; item promissionem gratuitam a promissionibus, quae non sunt gratuitae. Est autem Lex, ut supra dictum est, doctrina requirens perfectam obedientiam erga Deum, non remittit gratis peccata, non pronuntiat justos, id est, acceptos Deo, nisi Legi satisfactum sit. Et quanquam habet promissiones, tamen hae requirunt conditionem impletae Legis. Econtra Evangelium etsi concionatur de poenitentia et de bonis operibus, tamen continet promissionem beneficii Christi, quae est propria et praecipua Evangelii doctrina, et sejungenda a Lege; gratis enim remittit peccata et pronuntiat nos justos, etiamsi legi non satisfacimus. Quomodo autem haec consentiant, quod Evangelium pariter de poenitentia concionetur et lege, et tamen promissio sit gratuita, statim exponemus. Prius enim monendus est lector, ut discrimen promissionum observet; habet enim et Lex promissiones.

Sed sciendum est, duplices esse promissiones in scripturis divinis. Quaedam sunt additae legi et habent conditionem legis, hoc est, exhibentur propter impletionem legis. Tales sunt promissiones legis. Lex docet Deum bonum et misericordem esse, sed his, qui sunt sine peccato. Idem docet et humana ratio, habet enim ratio quandam notitiam legis. His se ipsa quisque consulat; deprehendet enim naturaliter se ita judicare de Deo, quod sit misericors, sed tantum dignis, hoc est, his, qui sunt sine peccato. Nec potest statuere se ipsum placere Deo, cum sit indignus et immundus. Ita lex et promissiones legis, cum sint conditionales, relinquunt conscientias in dubitatione.

Alia est promissio Evangelii propria, quae non habet conditionem legis tanquam caussam, hoc est, non promittit propter impletam legem, sed gratis propter Christum. Haec est promissio remissionis peccatorum seu reconciliationis seu justificationis, de qua concionatur praecipue Evangelium. Ut enim haec beneficia essent certa, non pendent ex conditione impletae legis. Si enim sentiendum esset, tunc demum nos habere remissionem peccatorum, cum legi satisfecissemus, desperanda esset remissio peccatorum. Idcirco gratis donantur remissio reconciliatio seu justificatio, hoc est, non propter nostram dignitatem. Et tamen oportuit esse aliquam

victimam pro nobis. Ideo Christus donatus est nobis et factus est hostia, ut propter ipsum certo statuamus nos placere Patri.

Est itaque haec Evangelica promissio reconciliationis legalium dissimilis, quia gratis pollicetur propter Christum. Ideoque Paulus hanc particulam, Gratis, nobis diligenter et saepe inculcat. Ut Rom. 4 [v. 16]: Ideo gratis ex fide, ut sit firma promissio. Nam haec particula, Gratis propter Christum, facit discrimen Legis et Evangelii. Si enim non videamus hanc particulam de gratuita promissione, manet in animis dubitatio, et Evangelium transformatur in legem, et nihilo certiores reddit conscientias de remissione peccatorum seu justificatione, quam lex aut naturale judicium rationis. Sicut adversarii nostri, etsi vociferantur se docere Evangelium, tamen, quia non docent de gratuita reconciliatione, relinquunt conscientias in dubitatione, et pro Evangelio docent Legem aut Hesiodum, hoc est, judicium naturale rationis. Ergo intendenda mens est atque oculi in hanc particulam, Gratis. Ideo enim necesse est de gratuita promissione docere, ut res sit certa, ut conscientiis eximatur dubitatio, ut habeant firmam consolationem in veris terroribus. In his enim vere judicari potest, quam sit opus hac gratuita promissione. Et ad hoc certamen haec doctrina maxime referenda est.

Illud autem sciendum est, promissionem oportere fide accipi. Id Paulus docet Rom. 4 [v. 16]: Ideo gratis ex fide, ut sit firma promissio. Et Joannes ait [1 ep. 5, 10]: Qui non credit Deo, mendacem facit eum etc. Proinde particula Gratis non excludit fidem, sed conditionem nostrae dignitatis excludit, et transfert causam beneficii a nobis in Christum. Itaque neque obedientiam nostram excludit, tantum causam beneficii a dignitate nostrae obedientiae transfert in Christum, ut beneficium sit certum. Concionatur igitur Evangelium de poenitentia, sed ut certa sit reconciliatio, docet remitti peccata et nos placere Deo, non propter dignitatem poenitentiae aut nostrae novitatis. Haec est necessaria consolatio piis conscientiis. Atque hinc judicari potest, quomodo haec consentiant, quod diximus Evangelium concionari de poenitentia, et tamen gratis promittere reconciliationem. Sed de hac collatione paulo post copiosius dicemus.

Definit itaque Christus Evangelium Lucae ultimo, plane ut artifex, cum jubet docere poenitentiam et remissionem peccatorum in nomine suo. Est igitur Evangelium praedicatio poenitentiae et promissio, quam ratio non tenet naturaliter, sed revelata divinitus, in qua Deus pollicetur, se propter Christum filium suum remittere peccata, et nos pronuntiat justos, id est, acceptos, et donat Spiritum sanctum et vitam aeternam, modo ut credamus, hoc est, confidamus, haec nobis propter Christum certo contingere. Atque haec gratis pollicetur, ut sint certa. Haec sit Evangelii definitio, in qua tribus membris complexi sumus beneficia Evangelii propria, scilicet, quod propter Christum gratis remittantur peccata, quod gratis pronuntiemur justi, hoc est reconciliati seu accepti, et haeredes vitae aeternae. Haec tria membra paulo post explicabimus. Tantum hic memineris, haec propria Evangelii beneficia esse, quae alioqui uno verbo Justificationis comprehenduntur.

QUARE OPUS EST EVANGELII PROMISSIONE?

Postquam natura humana oppressa est peccato et morte propter Adae lapsum, etiamsi manet aliqua notitia Legis, tamen, quia haeret in natura peccatum, conscientiae non possunt statuere de Deo, quod velit ignoscere, si nihil nisi legem audiant. Lex enim non docet gratis remitti peccata. Scimus autem nos non sine peccato esse; idque maxime cernimus, cum judicio Dei vere perterrefiunt mentes. Est igitur opus gratuita remissione. Ideo Deus per misericordiam revelavit, se velle nobis ignoscere ac restituere vitam aeternam. Et addidit victimam pro nobis, scilicet Filium suum, ut sciremus haec nobis propter Filium donari, non propter dignitatem nostram aut merita nostra. Idque Evangelium statim promissum ac revelatum est post lapsum Adae, ne deesset consolatio primae illi Ecclesiae.

Estque unum et idem Evangelium, quo omnes sancti ab initio mundi salvati sunt omnibus temporibus, Adam, Noe, Abraham, Jacob, Prophetae, Apostoli. Non est igitur imaginandum, Patres lege naturae salvatos esse, Judaeos lege Moysi, nos salvari nostra quadam lege. Imo una lex est moralis omnium aetatum, omnium gentium, ut supra diximus, sed nec Patres nec Judaei nec Gentes nec nos ideo salvamur, quia legi satisfacimus; nemo enim legi satisfacit. Et lex relinquit dubitantes conscientias. Atque hoc interest inter Patres et Xenophontem, Ciceronem ac similes viros optimos: Legem norant utrique, sed Evangelium non norant utrique. Xenophon, Cicero et similes dubitabant, an Deo curae essent, an haberent Deum propitium, an exaudirentur a Deo. Etsi enim legem norant, tamen videbant se non esse innocentes. Lex autem docet Deum propitium esse his, qui sunt sine peccato. Non norant Evangelium de gratuita remissione peccatorum. Abraham vero, Jacob et similes, quia norant Evangelium, statuebant sibi remitti peccata, se habere Deum propitium, se Deo curae esse, se exaudiri a Deo, etiamsi essent indigni. Ideo scriptum est [Gen. 15, 6]: Abraham credidit Deo, et reputatum est ei ad justitiam. Una est lex, et natura nota omnibus gentibus atque aetatibus; est et unum Evangelium, sed non natura notum, verum revelatum divinitus. Ideo Paulus [Ephes. 6, 19] vocat mysterium absconditum. Et Joannes [1, 18] ait: Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis. Sed haec omnia erunt illustriora, cum dicemus paulo post de gratia et de justificatione.

Quia autem diximus idem Evangelium fuisse patribus, videndum est, quomodo statim ab initio Evangelium revelatum sit. Ac citabo paucos quos-

dam locos, ad quos in lectione Prophetarum referri similes debent; nam Evangelium paulatim clarius revelatum est, et apparebit Prophetas praedicasse hanc gratuitam reconciliationem.

Promissio de Christo et beneficiis Christi primum revelata est Adae statim post lapsum, ut, cum incidisset in iram Dei et mortem, haberet consolationem, qua sciret et Deum rursum propitium esse, et fore, ut mors aliquando aboleretur. Nam haec duo beneficia clare proponit illa prima promissio, quae etsi subobscura videtur, tamen Adae in re praesenti non fuit obscura: Inimicitias ponam inter te et mulierem, et inter semen tuum et illius semen, ipsum conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus. Mirabilis narratio est, et quae impiis ridicula et fabulosa videri possit; sed pii vident res maximas brevibus verbis significatas esse. Describitur enim initio poena peccati, scilicet quod propter peccatum Diabolus crudeli tyrannide vexaturus sit genus humanum, videlicet peccatis et morte; sicut ipsa mundi historia testatur, quae tota in hac horribili concione Adae picta ostenditur.

Deinde additur brevis descriptio regni Christi, futurum tamen esse, ut semen mulieris conterat caput, hoc est, regnum serpentis, hoc est, aboleat peccatum et mortem. Hac consolatione erigitur Adam, agnoscit se habere Deum placatum, etsi videt se indignum et immundum esse: Videt, quid amiserit, sed expectat semen illud, quo amissa justitia et vita aeterna restituantur. Hac fiducia misericordiae placet Deo; et quod additur, Diabolum insidiaturum esse calcaneo seminis, intelligit fore, ut et Christus et sancti affligantur in hac vita, et tamen Christus vincat regnum Diaboli.

Postea renovatur haec promissio ad Abraham [Genes. 22, 18]: In semine tuo benedicentur omnes Gentes. Significat enim omnes Gentes jam maledictas esse, hoc est, Deum irasci omnibus Gentibus, easquae oppressas esse peccato et morte; sed futurum, ut per Abrahae semen rursum ab his malis liberentur. Atque ita interpretantur hanc promissionem ipsi Apostoli, ut constat ex Paulo et ex Actis. Praeterea in eadem historia Abrahae additur imago justificationis. Deus consolatur Abraham dicens [Genes. 15, 1]: Noli timere, Ego sum protector tuus. Addit item promissionem de Semine. Huic voci credit Abraham, hoc est, quanquam videt et agnoscit se immundum et indignum esse, tamen statuit se habere Deum propitium propter ipsius misericordiam et promissum semen; ita pronuntiatur justus. Id exemplum docet, nos promissione et fide reconciliationem consequi. Fides autem nititur non nostra dignitate, sed tantum misericordia Dei.

Sequuntur paulatim multae conciones et exempla de remissione peccatorum; sed clarissimae sunt sententiae in Psalmis et Prophetis. In his clare passim proponitur Evangelium. In Psalmis petit remissionem peccatorum propter misericordiam, non propter suam dignitatem seu merita, ut [Psalm. 142, 2]: Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Haec certe non est Legis concio, quae misericordiam petit et confitetur peccatum, et quidem omnes condemnat, ut sciamus omnes, gratis nobis remitti peccata. Item [Psalm. 129, 3]: Si iniquitates observaveris, Domine, quis sustinebit? Item [Psalm. 31, 5]: Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam, et tu remittis impietatem cordis mei. Item describit Sacerdotem Christum [Psalm. 109, 4]: Tu es Sacerdos in aeternum. Testatur igitur hunc Sacerdotem placaturum esse Deum et redditurum esse aeternam justitiam et aeternam vitam, quia vocat aeternum sacerdotem.

Et ad hanc sententiam de gratuita remissione accommodandi sunt similes loci in Psalmis. Ita enim dulcescent nobis suavissima carmina, et firmam consolationem afferent. Nam si judicabimus illas promissiones pendere ex nostra dignitate, cum Psalmi jubent nos laetari, confidere misericordia, semper reclamabunt conscientiae, nos indignos esse, nihil pertinere has promissiones ad indignos. Quare adversus hanc ipsam dubitationem erigendus est animus, et sciendum, quod illae ipsae voces, quae nos laetari jubent, ideo propositae sint, ut medeantur illi ipsi dubitationi, conceptae ex nostra indignitate. Quod si sentiemus nobis promitti gratis reconciliationem, tum vero fides erit certa, et vere gratulabimur nobis misericordiam, et Deo agemus gratias. Sed tanta est infirmitas et angustia humani animi, ut hanc magnitudinem misericordiae non possit capere. Ita oppressi sumus opinione et judicio legis, ut non possimus persuaderi de Evangelio, et omnibus et gratis offerri misericordiam. Quare fides perpetuo cum hac nostra infirmitate luctari debet, ut nos erigamus, et discamus Deo confidere, et eum vere invocare et colere.

Apud Jesaiam multae sunt conciones de Christo, de remissione peccatorum, de aeterna vita. Cap. 53. clare testatur promitti remissionem peccatorum, et quidem propter Christum, non propter nostram dignitatem [v. 6]: Posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum. Et ne Judaei putarent se mereri remissionem peccatorum hostiis Leviticis, testatur aliam hostiam restare, quae vere sit abolitura peccatum [v. 10]: Ponet animam suam hostiam pro peccatis. Item: Condemnat omnes. Omnes, inquit, erravimus, ut sciamus nos propter misericordiam, non propter dignitatem nostram, consequi beneficia Christi. Postremo addit clarissimum testimonium [v. 11]: Notitia ejus justificabit multos. Quod certo statuendum sit, nos ita justos pronuntiari, si agnoscamus Christum, hoc est, si agnoscamus Deum nobis propitium esse propter Christum. Ergo non erit dubitandum propter nostram indignitatem, non erit sentiendum nos esse justos propter Legem. Sed desino recitare plura testimonia. Haec enim exempli causa recensui, ut animadvertant lectores in scripturis, quae loca proprie de Lege, quae proprie de Evangelio concionentur, et discrimen observent inter Legem et promissiones Evangelii. Nam hi duo sunt praecipui loci et capita praecipua

scripturae, ad quae omnes partes prudenter referendae sunt.

Hactenus definivimus Evangelium, et discrimen monstravimus Legis et Evangelii. Sed haec omnia erunt illustriora, cum de justificatione, de fide et operibus dicemus. Nunc tantum una quaedam particula addenda est, videlicet: Sicut necesse est scire, Evangelium esse gratuitam promissionem, ita necesse est scire, Evangelium promissionem universalem esse, hoc est, offerri et promitti omnibus hominibus reconciliationem.

Hanc universalem tenere necesse est adversus periculosas imaginationes de praedestinatione, ne disputemus hanc promissionem ad paucos quosdam alios pertinere, non pertinere ad nos. Non enim dubium est, quin omnium animos haec cogitatio exerceat. Et hinc ortae sunt multae disputationes scriptorum de praedestinatione minime utiles. Nos vero statuamus, Evangelii promissionem universalem esse. Sicut enim praedicatio poenitentiae universalis est, ita et praedicatio remissionis peccatorum universalis est. Huc colligantur sententiae universales de Evangelio, quae passim in scripturis extant, ut Joan. 3 [v. 16]: Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat. Item apud Paulum [Rom. 11, 32]: Conclusit omnes sub peccatum, ut omnium misereatur. Haec nunc monuisse satis est. Nam de hac universali iterum dicendum erit infra de praedestinatione. Quod autem non omnes consequuntur Evangelii promissa, eo fit, quia non omnes credunt. Nam Evangelium etsi gratis promittit, tamen requirit fidem, oportet enim promissionem fide accipi; ac particula Gratis non excludit fidem, sed excludit conditionem nostrae dignitatis, ut supra dictum est, et postulat, ut promissionem accipiamus, id non potest fieri aliter nisi fide.

VIII.

DE GRATIA ET DE JUSTIFICATIONE.

Hic locus continet summam Evangelii. Monstrat enim peculiarem Christi beneficium, proponit firmam consolationem piis mentibus, docet, qui sint veri cultus Dei, quae sit vera invocatio, praecipue discernit Ecclesiam Dei a ceteris Gentibus, Judaeis, Mahometistis et Pelagianis, hoc est, omnibus, qui imaginantur hominem justum esse lege seu disciplina, et jubent dubitare de remissione peccatorum. Ideo autem magna est opinionum in hoc loco dissensio, quia plerique sequuntur humana judicia, neglecta simplici doctrina Prophetarum, Christi et Apostolorum; imo hanc transformant in Philosophiam, extenuant peccatum in natura, cogitant lege Dei tantum requiri disciplinam; deinde imaginantur, nihil interesse inter Philosophicam et Christianam justitiam.

Omnibus aetatibus has profanas et humanas imaginationes obscuraverunt veram Ecclesiae doctrinam. Sic Pharisaei sentiebant se Lege justos esse; deinde quia necesse erat quaerere de Messia, eum is venturus esset, fingebant ideo venturum esse, ut mundi imperium constitueret, non intelligebant oportere victimam fieri pro genere humano ad placandam iram Dei adversus peccatum, et aliam justitiam donaturum esse. Sic et ante Pharisaeos senserunt hypocritae superiorum aetatum in Ecclesia patrum.

Sed Prophetae hos errores taxabant, clamitabant, non tolli peccatum justitia Legis, manere peccatum in hac mortali natura, sed justos esse credentes, et exaudiri et donari vita aeterna a Deo propter promissum Salvatorem. Sicut David claris verbis inquit [Psalm. 142, 2]: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et alio loco [Psalm. 2, 13] de Filio: Beati omnes, qui confidunt in eo. Item Jesaias [53, 11]: Notitia ejus justificabit multos. Ita cum Christus et Apostoli renovassent doctrinam, statim postea sparsae sunt opiniones humanae de disciplina; quia magnum quiddam est, regere externos mores. Deinde exorti sunt et fanatici spiritus, qui prorsus transformarunt Evangelium in legem seu Pharisaismum, finxerunt homines justos esse Lege, et ne Christus nihil videretur novi attulisse, dixerunt eum aliquas novas Leges tradidisse, de coelibatu, de non vindicando. Haec deliria statim post Apostolos nata sunt. Ideo non est mirum, postea quoque caliginem secutam esse. Etsi autem aliqui pii retinuerunt veram sententiam, tamen scriptorum magna dissimilitudo est, alius alio commodius loquitur, sed de scriptoribus alibi dicendum erit. Nunc haec tantum praefari volui, ut cogitet pius lector, necessariam esse explicationem hujus loci de justificatione, et grata mente amplectendum esse beneficium Dei, qui Evangelii lucem rursus accendit. Neque enim negari potest in doctrina Monachorum esse errores, quos etsi nunc aliquantulum corrigunt, tamen adhuc nervos ipsos retinent. De remissione peccatorum vociferantur non recte doceri, quod fide gratis propter Christum accipiatur remissio peccatorum, nec admittunt, fide significari fiduciam misericordiae Dei; imo jubent semper dubitare, an simus in gratia. Deinde addunt, quod mereamur remissionem propter contritionem et dilectionem. Atqui contritio seu dolor seu pavor sine fiducia misericordiae, quo vehementior est, eo magis impellit ad desperationem, ut Paulus inquit [Rom. 4, 15]: Lex iram efficit. Deinde dicunt amplius, renatos Legi Dei satisfacere, justos esse propter impletionem Legis, et hanc ipsam esse meritum et pretium vitae aeternae, nec reliquam in renatis inobedientiam esse quiddam pugnans cum Lege Dei. Addunt item, renatos tamen debere dubitare, an sint in gratia, et in hac dubitatione manendum esse. Haec dubitatio palam est Ethnica. Nec leves sunt hi errores, sed Evangelio tenebras inducunt, obscurant beneficium Christi, tollunt veram consolationem conscientiarum et veram invocationem. Quare necesse est Ecclesiam de his tantis

rebus admonere. Exponam igitur clare et plane summam hujus negotii.

Primum de disciplina clamitamus et nos: Omnes homines disciplina coercendos esse, id est, justitia illa, quam etiam non renati praestare debent et possunt. Sicut ait Paulus [1 Tim. 1, 9]: Lex est posita injustis. Et Deus praesentibus et aeternis poenis violationem disciplinae punit. Ac ingens praeconium est disciplinae, quod Paulus inquit [Galat. 3, 24], esse paedagogiam in Christum; quia scilicet Evangelium non est efficax in his, qui non desinunt ruere contra conscientiam. Quanquam autem nulla res humana pulchrior est, quam disciplina, sicut vere dicit Aristoteles, justitiam formosiorem esse Hespero et Lucifero; tamen non est assuenda opinio, quod sit impletio Legis, quod mereatur remissionem peccatorum, quod propter eam homo sit justus, id est, reconciliatus Deo. Paulus inquit Judaeos intueri Moysi faciem velatam, id est, non recte intelligere Legem Dei, quae est vox arguens peccatum in natura hominis et ostendens iram Dei adversus peccatum et veros pavores incutiens.

Sed cum de hoc intellectu Legis et de agnitione peccati concionatur Evangelium, putant multi tumentes persuasione sapientiae, has esse hyperbolas Stoicas, quibus nihil opus sit. Sed cum disciplina per sese satis difficilis res sit, contendunt nihil amplius requiri, et hanc qualemcunque diligentiam mereri remissionem peccatorum, et esse justitiam coram Deo, et ad has humanas imaginationes Origenes et Monachi male detorserunt Paulum. Quare nativa Pauli sententia ex ipso Paulo et reliquo concensu Propheticae et Apostolicae scripturae discenda est, non ex humanis opinionibus.

Secundo, postquam haec de disciplina praemonuimus, nunc ad caussam accedimus. Similis est Ecclesiae concio a principio post receptum Adam usque ad finem. Statim in Paradiso institutum est ministerium praedicandae poenitentiae, et data promissio de venturo liberatore, ex qua intelligebant primi parentes se recipi. Sed haec promissio paulatim clarius patefacta est usque ad Christi praedicationem, qui et ipse hoc ministerio fungebatur, et Apostolis mandavit idem ministerium inquiens [Luc. 24, 47]: Ite praedicantes poenitentiam et remissionem peccatorum in nomine meo. Quare semper in Ecclesia sonare oportet praedicationem poenitentiae, quae fit voce Legis, per quam Deus arguit peccata nostra cum externa tum interiora, qualia sunt non timere, non diligere Deum, non confidere Deo. Fit et voce Evangelii accusantis mundum, quod non audiat filium Dei, non moveatur ejus passione et resurrectione etc. Ideo inquit Christus [Joh. 16, 8]: Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, quod non credunt. Et Rom. 1 [v. 18]: Revelatur ira Dei de coelo super omnem impietatem et injustitiam hominum etc.

Ut igitur expavit Adam seu David audiens vocem Dei accusantis, ita mens non dura, non obstinata expavescit, et agnoscit Deum vere irasci peccato et punire peccatum. Hi terrores saepe describti sunt in Psalmis. Psal. 38 [v. 4]: Non est sanitas in carne mea a facie irae tuae, non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Et quidem ut Lex hanc iram generi humano denuntiat, ita omnes calamitates humanae sunt quasi vox Legis nos de ira Dei admonens et omnes ad poenitentiam vocans.

Tertio, cum mens hominis hac voce arguente peccata perterrefacta est, audiat promissionem in Evangelio propositam, et statuat remitti sibi peccata gratis propter Christum per misericordiam, non propter contritionem aut dilectionem aut alia opera. Hoc modo cum fide se mens erigit, donantur remissio peccatorum et reconciliatio. Si enim judicandum esset, tum demum nos habituros esse remissionem peccatorum, cum contritio aut dilectio sufficiens esset, adigeretur animus ad desperationem. Quare ut habeat certam et firmam consolationem, pendet beneficium Dei non ex conditione dignitatis nostrae, sed ex sola misericordia propter Christum promissa. Cumque Deus remittit peccata, simul donat nobis Spiritum sanctum, qui novas virtutes in piis inchoat, sicut Gal. 3 [v. 14] dicitur: Ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem. Haec nihil habent perplexitatis, et a piis mentibus in Ecclesia, quae norunt exercitia spiritualia, pavores, consolationes et invocationem, clare intelliguntur. Nunc igitur testimonia addenda erant, sed vocabula prius deligentius declaranda sunt.

De Peccato, de Lege, supra dictum est; nunc de ceteris dicam, de vocabulis Justificationis, Fidei et Gratiae.

JUSTIFICATIO significat remissionem peccatorum et reconciliationem seu acceptationem personae ad vitam aeternam. Nam Hebraeis Justificare est forense verbum, ut si dicam: Populus Romanus justificavit Scipionem accusatum a Tribunis, id est, absolvit seu justum pronuntiavit. Sumpsit igitur Paulus verbum justificandi ex consuetudine Hebraici sermonis pro remissione peccatorum et reconciliatione seu acceptatione. Hanc esse vim phrasis Hebraicae, eruditi omnes norunt, et exempla passim obvia sunt. Quanquam autem, ut antea dixi, cum Deus remittit peccata, simul donat Spiritum sanctum inchoantem novas virtutes, tamen mens perterrefacta primum quaerit remissionem peccatorum et reconciliationem: de hac angitur, de hac dimicat in veris pavoribus, non disputat, quae virtutes infusae sint, quae etsi comitantur reconciliationem, tamen nequaquam judicandum est, nostram dignitatem aut munditiem caussam esse remissionis peccatorum. Ideo toties inculcatur particula Gratis.

DE VOCABULO FIDEI.

Phrasis diligenter consideranda est, et videndum, quid agat Paulus, cum ait [Rom. 3, 20. 28]: Justificamur non operibus nostris, sed fide in Christum. Romanis auribus haec oratio nova est. Quare initio quaerenda est nativa sermonis interpretatio. Justificari operibus significat consequi remissionem

et justum seu acceptum Deo esse propter proprias virtutes seu facta. Econtra vero, Justificari fide in Christum, significat consequi remissionem et justum, hoc est, acceptum reputari non propter proprias virtutes, sed propter mediatorem filium Dei. Sic intellecto sermone conspici potest, quomodo hanc propositionem et vocem Evangelii, Justificamur fide, Paulus opponat alteri, quae est vox humani judicii seu Legis, Justificamur operibus. Ut Baptista clamitat [Joh. 1, 29]: Hic est agnus Dei, qui tollit peccata mundi; ita Paulus vult nobis hanc victimam proponere, et docet propter hunc filium Dei dari remissionem et reconciliationem, non propter nostras virtutes.

Quare cum dicit, Justificamur fide, vult te intueri filium Dei sedentem ad dextram Patris, Mediatorem interpellantem pro nobis, et statuere, quod tibi remittantur peccata, quod justus, id est, acceptus reputeris seu pronuntieris propter illum ipsum Filium, qui fuit victima. Ut igitur vocabulum Fides monstret illum Mediatorem et nobis applicet, significat fides non tantum historiae notitiam, sed fiduciam misericordiae promissae propter filium Dei. Estque semper haec propositio correlative intelligenda: Fide sumus justi, id est, fiducia misericordiae propter Christum sumus accepti, non propter nostras virtutes. Nam haec misericordia fide seu fiducia apprehenditur. Hoc agit Paulus, ut illum Mediatorem et agnum nobis proponat, et gloriam justitiae nobis detrahat, et testetur propter hunc Propitiatorem nos recipi. Hanc esse mentem Pauli, nihil dubium est, et sententiam ipsam esse veram et certam in Ecclesia, manifestissimum est. Fatentur enim omnes Sancti, se, etiam cum habent novas virtutes, tamen non propter has accipere remissionem peccatorum et reconciliationem, sed propter filium Dei Propitiatorem. Ideo necesse est sic intelligi, hoc dictum: Fide habemus remissionem, id est, hac fiducia, quod propter filium Dei recipiamur.

Qui vero reclamant huic enarrationi, his haec oratio prorsus inanis sonitus est et nihil significans, Justificati fide pacem habemus. Deinde nec intelligunt ipsi, quale sit certamen conscientiae luctantis cum pavoribus et dubitatione, cum angitur de remissione peccatorum, nec norunt pavores, qui in vera poenitentia existunt. Hos si considerarent, scirent mentes perterrefactas quaerere consolationem extra sese, et hanc consolationem esse fiduciam, quae voluntas acquiescit in promissione misericordiae propter Mediatorem donatae. Complectitur autem fiducia misericordiae et notitiam historiae; quia fides intuetur Christum, quem agnosci necesse est esse filium aeterni Dei, pro nobis crucifixum, resuscitatum, etc. Estque referenda historia ad promissionem seu effectum, qui in hoc articulo proponitur, videlicet, Credo remissionem peccatorum. Ac rursus hic ipse articulus monet, ut fides intelligatur fiducia. Nam illi, qui non confidit sibi remitti peccata, haec verba, Credo remissionem peccatorum, frustra dicuntur.

Dixi de intellectu propositionis: Fide justificamur; nunc testimonia addam, quod fides in hac doctrina Evangelii significet fiduciam misericordiae promissae propter Christum.

Quidam de vocabulo *πίστις* litigant, nec aliud volunt intelligi nisi doctrinam seu Symboli professionem, ut vulgo dicitur: Fides Nicena, pro doctrina seu dogmatum collectione. Sed Graecis plura significare verbum *πίστεύω* constat. Nec dubium est Hebraica phrasi promiscue usurpari verba, quae significant credere et confidere, ut Psal. 2 [v. 12]: Beati omnes, qui confidunt in eo. Hic Hebraei legunt Hose [חוֹסֵי]. Et quod Paulus [Rom. 9, 33] citat ex Jesaia cap. 28 [v. 16]: Qui credit, non confundetur, in Hebraica lectione est Hamaēmin: [הַמַּאֲמִין]. Eodem verbo, quod significat credere, saepissime pro confidere utitur lingua Hebraea, ut Dan. 6 [v. 23]: Quia credidit Deo suo. Et Psal. 78 [v. 22] duo synonyma conjunguntur: Quia non crediderunt Deo et non confisi sunt in Salvatore suo. Ac sunt manifesta exempla in sermone Christi [Matth. 15, 28]: O mulier, magna est fides tua. Item [Luc. 7, 50]: Fides tua salvam te fecit. In his et similibus dictis constat fide significari fiduciam. Sequi autem Paulum phrasin Hebraicam non dubium est. Deinde infinita occurrunt apud Graecos exempla, ubi *πιστεύω* simpliciter significat confido, ut in vulgari versiculo Phocylidis [Sentent. v. 90], *λαῷ μὴ πίστευε, πολύτροπός ἐστιν ὅμιλος.* Et in Philippica quarta Demosthenis [p. 144 ed. Reiske] *ἀλλὰ εἰ συμμάχων ἐννοίᾳ πιστεύει, καὶ τοῖς ὅπλοις ἰσχύει.* Et contra Androtionem [p. 601 ed. Reiske], *σαυτῷ πιστεύεις*, confides te ipso. Et apud Plutarchum [in vita Solonis c. 31] interrogatus Solon, qua re confisus auderet, se opponere Pisistrato, respondit, Senecta. In hoc loco est *τίνι πιστεύων.* Nec difficile esset acervum testimoniorum colligere. Teneamus ergo vim verbi *πιστεύω*, et sciamus significare utrumque, assentior et confido. Graecis magis vagatur vocabulum *πίστις*: Sed nos sciamus in Ecclesia significare assensionem firmam et fiduciam, quae etiam *πεποίθησις* dicitur. Et vera est haec definitio Fidei: Fides est assentiri universo verbo Dei nobis proposito, adeoque et promissioni gratuitae Reconciliationis donatae propter Christum Mediatorem, estque fiducia misericordiae Dei promissae propter Christum Mediatorem. Nam fiducia est motus in voluntate necessario respondens assensioni, seu quo voluntas in Christo acquiescit, quod cum fit, accenditur Spiritu sancto et nova luce, ut postea dicam.

Usitatissimum est autem *πίστιν* pro firma assensione dicere, in qua significatione opponitur incertae opinioni. Sic Plato [Polit. VI, p. 505. E. ed. H. Steph.] inquit, homines non habere *μόνιμον πίστιν* de idea boni, id est, stabilem assensionem. Etsi enim homines intelligunt recta, tamen propter contumaciam cordis, propter pravas cupiditates assensio excutitur.

Et vicina est significatio, Fiducia, sicut in versu Theognidis, *πίστει χρήματ' ὄλεσσα, ἀπιστείῃ δ' ἐσά-*

ωσα. Et apud Hesiodum: Fiduciae et diffidentiae *fuerunt* exitiales. Ceterum aliae sunt significationes, quarum praecipua est, πίστις pro fidelitate, id est, pro virtute pacta servante. Haec ubi locum habeat in sacris libris, diligenter considerandum est. Nam profecto in judicandis controversiis Ecclesiasticis in quolibet loco vera verborum significatio sententiae congruens quaerenda est. Huc studia linguarum referenda sunt.

Saepe autem, ut dixi, πίστις fidelitatem significat, ut in versu Sophoclis [Oed. Col. 617] θνήσκει δὲ πίστις, βλαστάνει δ' ἀπιστία, id est, fidelitas periit. Et saepe alias, ut apud Polyb. lib. 2 [c. 39, §. 10, ed. Schweigh.] εἶχοντο δὲ πλεῖον εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ὅλην καλοκἀγαθίαν, antecellebant fidelitate servante pacta, vel, quod idem valet, fide, id est, auctoritate, quae eis tribuebatur, quod videlicet essent fideles, servantes pactorum, justi, benefici. Deinde multae significationes ex hac nascuntur, quae nihil ad Pauli disputationem pertinent. Polybius [III, 30, 1] δοῦναι ἑαυτοὺς εἰς πίστιν Ῥωμαίων, dedere se in fidem Romanorum, id est, in fidem Romanorum pacta servantium, justitiam clementia moderantium. Item [IV, 17, 11], δοῦναι πίστεις, promittere fidelitatem. Et apud Rhetores et Aristotelem πίστεις, probationes, argumenta, testimonia significant.

Hae metonymiae non sunt ad Pauli disputationem referendae. O rem miseram. Ecclesia vere, ut in versu graeco dicitur, inter barbaros nativum sermonem dedicit; Monachi veras significationes obruerunt, novo genere doctrinae excogitato. Quare pii redeant ad Prophetas et Apostolos, ac propriam Ecclesiae linguam iterum discant et instaurent.

Quod autem Paulus fiduciam misericordiae, intelligi velit vocabulo Fidei, ex sequentibus testimoniis perspicuum est. [I] Rom. 4 [v. 16] confertur promissio ad fidem correlative: Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio. Hic diserte postulat, ut assentiamur promissioni, ac, ut possimus assentiri, ait gratuitam esse, quia, si conditio impletae Legis addita esset, sequeretur desperatio: Placeres Deo, si Legi satisfaceres. At Paulus dicit, Ideo gratuitam esse promissionem, ut sit firma credenti. Vult ergo nos assentiri promissioni. Id assentiri revera est haec fiducia amplectens promissionem; haec explicatio labefactari non potest.

Praeterea considera vim promissionis Evangelicae. Si nihil opus est assentiri, promissio prorsus est inanis sonitus, quae tamen ideo tradita est, ut assentiamur, et ut assentiri possimus, gratuita est. Item, cur Joannes dicit [1 ep. 5, 10]: Qui non credit Deo, mendacem eum facit. Et Paulus inquit [Rom. 4, 20]: Non dubitavit diffidentia, sed firmus fide dans gloriam Deo et certus etc. Haec clare ostendunt, requiri, ut assentiamur promissioni. Denique cur sonat in Ecclesia haec vox, Propter filium Dei remittuntur tibi peccata, si dicas, non esse assentiendum? Hoc quid aliud est, quam, ut Joannes inquit, Deum mendacii arguere?

II. Rom. 5 [v. 1]: Justificati fide pacem habemus. At notitia historiae non affert pacem, imo auget pavores et desperationem, sicut in Diabolis. Quod enim terribilius est signum irae Dei, quam placari Deum non alia victima potuisse, nisi filii morte! Vident Diaboli se rejectos esse, sciunt filium Dei judicem constitutum esse, se futures in aeternis poenis; vident et homines in veris pavoribus, cum alia multa signa irae Dei adversus peccata, mortem et alias infinitas calamitates, tum vero hoc ipsum signum, quod ira Dei non potuit placari nisi per filium. Hujus historiae notitia auget pavores, si fides non est fiducia applicans nobis hoc beneficium, si non est statuendum: Ideo passus est filius Dei, ut tibi ignoscatur, quanquam male merito, etc. Haec fiducia consolatur mentem perterrefactam et pacem affert.

III. Similis est explicatio et aliorum multorum testimoniorum, Justus ex fide vivet. Certe historiae notitia nemo vivet, quae potius auget cruciatus. Nec legis notitia quisquam vivit. Si habueris virtutes sufficientes, placebis. Necesse est igitur fidem intelligi, quae statuit nobis Deum propitium esse et acquiescit in promissa misericordia.

Eodem modo et hoc dictum intelligi necesse est [Jes. 28, 16. Rom. 9, 33]: Omnis, qui credit in eum, non confundetur. Item in Psalmo [2, 12, 13]: Osculamini filium; Beati omnes, qui confidant in eo, ubi verbum Hebraicum propriissime significat confidere.

IV. Eph. 4 [3, 12]: Per quem audemus accedere confidentes per fidem ejus. Hic Paulus tribus insignibus vocabulis naturam fidei describit, Audet, accedit confidenter. Magna res est accedere ad Deum judicem, vere et horribiliter iratum peccato. Hic iterum notitia historiae deterret nos, nisi statuamus filium nobis ducem et propitiatorem esse, et per hunc nos duci ad Patrem: Hoc statuere est fiducia, de qua loquimur. Sic et Rom. 5 [v. 2] ait: Per quem habemus accessum fide. Et Hebr. 4 [v. 15 sq.]: Habentes talem Pontificem accedamus cum fiducia ad thronum gratiae. Ex hoc dicto utrumque discimus, et praecipi hanc fiduciam in invocatione, et fidem in similibus locis intelligendam esse fiduciam.

Sed ideo reclamant multi, quia hunc ipsum cultum Dei, scilicet, fidem in invocatione non intelligunt, et imaginantur dubitationem perpetuam, an a Deo recipiamur et exaudiamur, non esse peccatum. Porro hoc peccatum quale sit et quam noceat, in vera lucta conspicitur, et quia abjicit promissionem Dei, arguit eum mendacii.

Act. 15 [v. 9]: Fide purificans corda. Si fides tantum significat notitiam, qualis et in Daemonibus est, hoc dictum prorsus erit inane. Constat autem in eo ipso loco disputari de justificatione, et quidem constitui, quod non purificentur corda per justitiam Legis, sed aliter, videlicet, si credant se per gratiam Domini nostri Jesu Christi salvari.

Addi potest et acervus testimoniorum, in qui-

bus vocabulum fidei ponitur pro fiducia, ut [Matth. 15, 28]: O mulier, magna est fides tua. Item Luc. 7 [v. 50]: Fides tua salvam te fecit. Et 2, Paral. 20 [v. 20]: Credite, et securi eritis. In talibus dictis palam apparet fidem vocari fiduciam expectantem a Deo consolationem et auxilium, et quamvis objecta externa dissimilia sunt, tamen semper primum et principale fidei objectum est Deus reconciliatus juxta promissionem seu promissio reconciliationis. Tunc David petit et expectat auxilium in bello, cum statuit se habere Deum propitium, et tanta varietas externorum objectorum et periculorum nobis proposita est, ut sit occasio exercendae fidei et apprehendendi simul spiritualia beneficia, ut illa ipsa communis precatio docet. Postquam dictum est [Matth. 6, 11]: Panem quotidianum da nobis hodie; mox [ibid. v. 12] additur: Et remitte nobis debita nostra. Fugeret Deum mens in petendis corporalibus, nisi simul agnosceret nobis ignosci, nos recipi in gratiam, ac propterea nos exaudiri et juvari.

Ac ad intelligendas multas sententias utile est hoc considerari, quod fides de reconciliatione semper sic praelucet in petitione et expectatione corporalium. Sic et Abraham petebat haeredem a Deo et promissioni credebat, quae posteritatem pollicebatur, sed simul agnoscebat Abraham et confidebat sibi a Deo ignosci, se quanquam indignum recipi a Deo per misericordiam propter liberatorem promissum patribus. Hanc esse vim verbi, Credidit, Gen. 15 [v. 1] testatur praecedens promissio et consolatio: Noli timere, Abraham: ego protector tuus et merces tua magna valde. In hac dulcissima consolatione Deus testatur se propitium esse Abrahae, se defensorem, adjutorem ejus et salvatorem esse. Hanc promissionem intuens confidit Abraham se recipi in gratiam Dei. De hac fide igitur dicitur: Imputatum est ei ad justitiam.

Postremo definitio fidei in Epistola ad Hebraeos testatur, Fide significari fiduciam, cum inquit [11, 1]: Fides est ὑπόστασις rerum sperandarum. Constat enim iis, quibus phrasis nota est, ὑπόστασιν significare expectationem, hoc est, fiduciam expectantem.

Recensui testimonia ex Prophetis et Apostolis, quae, cum sint perspicua, spero satisfactura dextre judicantibus. Fateor autem postea plerosque scriptores, ut Origenem et alios, tradidisse aliud genus doctrinae et insincerum, sed aliqui eruditiores mecum revera sentiunt, etsi hi quoque alias commodius alias incommodius loquuntur.

In Augustino passim sunt obvia testimonia. De spiritu et litera inquit: Ex lege timemus Deum, fide confugimus ad misericordiam. Item: Fides dicit, Sana animam meam, quia peccavi tibi. Haec si dextre intelligantur, non possunt nisi de fiducia misericordiae intelligi.

Clarior est Augustini locus Psal. 31: Qui sunt beati? non illi, in quibus non invenit peccatum, nam in omnibus invenit; omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei. Si ergo in omnibus peccata inveniuntur, remanet, ut non sint beati, nisi quorum remissa sunt peccata. Hoc ergo Apostolus sic commendavit: Credidit Abraham Deo, et imputatum est ei ad justitiam. Hic certe Augustinus fidem intelligit fiduciam, quae accipit remissionem peccatorum, et dictum in Genesi ac Paulo prorsus intelligit, sicut nos enarravimus.

Addam et Bernhardi testimonium, quod extat in concione de Annuntiatione.

Necesse est primo omnium credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei, sed adde, ut credas et hoc, quod per ipsum peccata tibi donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet Spiritus sanctus in corde tuo dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus, gratis justificari hominem per fidem. In hoc dicto perspicue et proprie recitatur sententia Ecclesiarum nostrarum, et extant similia testimonia apud hunc auctorem.

Basilius etiam propriissime recitat nostram sententiam in concione de Humilitate his verbis: Qui gloriatur, in Domino glorietur, *dicens*, quod Christus nobis factus sit sapientia a Deo, justitia et sanctificatio et redemptio. Sicut scriptum est: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Haec est enim perfecta et integra gloriatio in Deo, quando neque propter justitiam suam quisquam effertur, sed agnoscit sese indigere vera justitia, fide autem sola in Christum justificari.

Denique res ipsa consideretur. Melius enim intelligi vox Evangelii potest in praesenti luctu, quam cum otiosi et securi tanquam ex longinquo has disputationes audimus. Quam tibi ipsi propones consolationem, cum mens vere obruitur pavore et metu irae Dei? nonne in ea consternatione confugiendum erit ad Mediatorem Christum? et cogitandum, Crede propter hanc victimam tibi ignosci. Sicut ubique jubet Evangelium credere, quod propter peccata nostra filius Dei mortuus sit, ut Rom. 4 [v. 25] dicitur. Cogitandum et hoc, Per filium est accessus ad Deum, Rom. 5 [v. 2]: Porro haec fides, qua te sic consolaris, haud dubie est fiducia acquiescens in filio Dei. Certe non sic cogitandum erit: Jam diligo Deum, jam habeo virtutes et merita, ideo Deus me recipiet. Ergo luctum hanc et consolationem intuentes intelligemus existere pavores et erigi animos fiducia intuente filium Dei quibuscunque verbis eloqui haec voluerimus. Sed Prophetae et Apostoli utuntur in hac re nomine Fidei.

Eodem modo pii omnes quotidianam invocationem suam considerent, quoties incipis invocare Deum, obstrepit tibi multiplex indignitas tua, motuis tuas preces non admitti. His quaeritur consolatio aliqua, quaenam? Certe non cogitas, Jam habeo virtutes, quarum dignitas meretur recipi meas preces, sed quaeris Mediatorem nobis donatum, cogitas illam vocem [Matth. 11, 28]: Venite ad

me, cunctos, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Item [Joh. 14, 13]: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Item Hebr. 7 [v. 25]: Semper vivens, ut interpellet pro eis. Credis igitur placere Deo invocationem, et recipi propter hunc Pontificem una interpellantem. Hoc credere, certe est fiducia erigens et consolans animum. De hac re, de hac consolatione dimicamus, quibuscunque verbis uti alii volunt, rem retinere cupimus. Nam qui dissentiunt, rem ipsam obruunt, jubent semper dubitare, et quidem sepeliunt Christum, quia prorsus non decent petendam ab eo consolationem, non jubent uti ejus beneficio. Quia si fides non est fiducia intuens Christum et acquiescens propter Christum, certe non applicamus nobis ejus beneficium, neque utimur ejus beneficio. Necesse est igitur fide intelligi fiduciam applicantem nobis beneficium Christi.

Quare cum dicitur, Fide justificamur, non aliud dicitur, quam quod propter filium Dei accipiamus remissionem peccatorum et reputemur justi. Et quia oportet apprehendi hoc beneficium, dicitur fide, id est, fiducia misericordiae promissae propter Christum. Intelligatur ergo propositio correlative, Fide sumus justi, id est, per misericordiam propter filium Dei sumus justi seu accepti. Nota est enim natura relativorum nominum; et ut amor, timor et alia quaedam affectuum nomina sunt relativa secundum dici, ita et fiducia. Nec insulsas reprehensiones indoctorum hic pertimesco.

Et quod objiciunt quidam, huic fiduciae adjunctam esse dilectionem, non repugno. Sed cum dicimus, Fide justificamur, monstramus filium Dei sedentem ad dextram Patris, interpellantem pro nobis. Propter hunc dicimus nobis donari reconciliationem, detrahimus meritum reconciliationis nostris virtutibus, quaecunque adsunt. Et tamen postea suo loco dicitur, Dilectionem et alias virtutes in renatis existere oportere.

Ac in summa, cum accusamur in hoc dogmate, quod dicimus, Fide justificari hominem, tantum ideo accusamur, quod dicimus, nos propter filium Dei accipere reconciliationem, non propter nostram dignitatem, et quod hoc credendum sit, seu quod hac fide vel fiducia apprehendendum sit beneficium et opponendum meritum Christi peccato nostro et damnationi nostrae, et quod in hac fide seu fiducia intuente filium Dei Deus invocandus sit. Has autem sententias esse ipsam Evangelii vocem et perpetuum verae Ecclesiae consensum, certissimum est. Nec dubito bonos et pios agnoscere, hanc explicationem vere esse Pauli doctrinam, eamque grata mente amplecti. Ac de tota re provoco ad consensum Ecclesiae, id est, peritorum et piorum: Ejus Ecclesiae testimonium gravissimum esse judico.

Quod autem alii multi rabiose reclamant et contendunt, vocabulo Fidei nihil nisi notitiam historiae significari, et quaerunt infinitas cavillationes, meminerint pii vocem Pauli, qui inquit [Rom. 9, 31]: Israël sectando Legem justitiae ad Legem justitiae non pervenit. Ratio humana intelligit justitiam operum, hanc miratur unam, et illa, quae de justitia fidei dicuntur, quia sunt aliena a politicis opinionibus, acerbe odit. Sed nos sciamus, suum locum esse justitiae operum, longe vero alia consolationis opus esse in quaerenda reconciliatione.

Haec de vocabulo Fidei breviter recensui, quae nihil habent perplexitatis aut sophistices et ad phrasin Hebraicam vere congruunt. Sit igitur haec definitio: Fides est assentiri universo verbo Dei nobis proposito, et quidem promissioni gratuitae reconciliationis donatae propter Christum Mediatorem; estque fiducia misericordiae Dei promissae propter Christum Mediatorem. Nam fiducia est motus in voluntate, necessario respondens assensioni. Estque Fides virtus apprehendens et applicans promissiones et quietans corda, sicut satis perspicue docent haec verba: Justificati fide pacem habemus erga Deum per Christum, per quem et accessum habemus fide in gratiam hanc. Cum autem dicimus de assensu promissionis, complectimur omnium articulorum notitiam, et in Symbolo ceteri articuli referuntur ad hunc: Credo remissionem peccatorum, Credo vitam aeternam. Haec est enim summa promissionum et finis, ad quem ceteri articuli referuntur: Quia filius Dei missus est, ut Joannes [1 ep. 3, 8] inquit, ut destruat opera Diaboli, id est, tollat peccatum, et instauret justitiam et vitam aeternam.

DE VOCABULO GRATIAE.

Etiam Philosophi viderunt excellentem virtutem non existere sine motu divino, ut fortitudo in Alexandro divinus impetus erat. Hanc secuti imaginationem Monachi Gratiam tantum intellexerunt novas virtutes a Spiritu sancto excitatas. Et cum dicitur accipi remissionem per Gratiam, sic sunt interpretati: Accipi eam propter illas virtutes. Haec interpretatio prorsus pugnat cum Paulo. Item de fide seu fiducia in Christum aut fiducia gratuitae imputationis nihil dixerunt. Quare imaginatio eorum magna ex parte Philosophica est et obscurat beneficium Christi, et doctrinam de gratuita imputatione. Plurimum igitur refert, vocabulum Gratiae proprie, vere et dextre intelligi.

Rom. 5. duae sunt appellationes: Gratia et Donum per Gratiam. Est autem gratia remissio peccatorum gratuita seu misericordia seu acceptatio gratuita. Deinde donum per gratiam significat donationem Spiritus sancti et vitae aeternae, id est, novam et aeternam justitiam et vitam, quae hic inchoatur et postea perficitur. Ita et Joan. 1 [v. 17] dicitur: Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. Hic quoque gratia vocatur gratuita remissio peccatorum seu acceptatio propter Mediatorem. Deinde, Veritas est vera lux, id est, vera agnitio Dei, vera et aeterna justitia et vita, quae hic inchoatur, sed postea perficitur. Loquitur enim de toto beneficio Christi, quasi dicat: Legem quidem audivistis, sed haec non tollit pec-

estum, non tollit coecitatem in mentibus, id est, dubitationes de Deo et fremitum adversus Deum judicantem. Item, non affert veram et aeternam justitiam, sed tantum disciplinam externam nobiscum morientem, quae non est aeterna seu durabilis et perpetua justitia.

Sed per Messiam dantur haec ingentia munera. Primum Gratia, id est, remissio peccatorum gratuita et imputatio justitiae. Deinde etiam veritas, id est, vera lux, agnitio Dei, et vera ac aeterna justitia et vita. Etsi igitur Gratiae vocabulum significat remissionem peccatorum gratuitam seu misericordiam, tamen etiam fatemur accedere donationem Spiritus sancti, et clara voce damnamus Pelagii errorem, qui prorsus sustulit discrimen Philosophiae et Evangelii, et finxit, ut in Philosophia, homines etiam sine Spiritu sancto legi Dei satisfacere posse, et eam disciplinam esse justitiam Evangelii, nec opus esse donatione Spiritus sancti. Hos furores damnamus, quia certe novam et aeternam vitam inchoari hic oportet, quod non fit sine Spiritu sancto, ut passim clamitat vox coelestis in Evangelio et Prophetis.

Sit igitur haec definitio Gratiae: Gratia est remissio peccatorum, seu misericordia propter Christum promissa, seu acceptatio gratuita, quam necessario comitatur donatio Spiritus sancti. Nec difficile est judicare de vocabulo iis, quibus phrasis Hebraica nota est. Significat enim Hebraica vox saepe favorem, interdum etiam donum. Nunc testimonia adjiciam, quae testantur gratiam in hac quaestione praecipue significare gratuitam misericordiam seu gratuitam reconciliationem. Rom. 4 [v. 4]: Operanti merces non imputatur secundum gratiam. Hic perspicue gratiam intelligit gratuitam benevolentiam seu imputationem. Est enim Antithesis: Laboribus debetur merces; at credenti, etiamsi non affert merita, tamen fit imputatio justitiae gratuita.

Eodem modo postea loquitur: Ideo ex fide secundum gratiam, ut sit firma promissio, id est, ut sit certa reconciliatio. Non pendet ex conditione nostrae dignitatis, sed est gratuita. Nam si judices ita te habere remissionem, si dignus ac mundus sis, sequetur infinita dubitatio et desperatio.

Rom. 6 [v. 14]: Non estis sub Lege, sed sub gratia. Hic Paulus hoc ipsum agit, nos placere Deo propter Filium, non propter nostram dignitatem, cum quidem adhuc haereat in renatis ingens imbecillitas et peccatum. Significat igitur Gratia gratuitam misericordiam promissam propter Filium.

Rom. 5 [v. 20]: Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia, id est, etsi peccatum damnatum est horribili ira Dei, quam non satis intelligere ulla creatura potest, tamen gratia exuberat, id est, misericordia propter Christum promissa major est, qua contingit nobis remissio et reconciliatio; ac gratia, id est, promissa misericordia vult nos confidere. Quare non est intelligenda nostra virtus seu obedientia, qua certe non est confidendum.

Sic et Hebr. 4 [v. 16] dicitur: Accedamus ad thronum gratiae, ut misericordiam et gratiam et auxilium opportunum inveniamus. Thronum gratiae ipsum Mediatorem intelligit, quasi dicat, Thronum placantem iram Patris.

Cum autem phrasis Hebraea eruditis nota sit, non est opus longiore disputatione, sed hoc diligentissime considerandum est, quod exclusiva particula Gratis, saepe repetita a Paulo, inest in definitione Gratiae. Significat autem haec exclusiva, dari reconciliationem propter filium Dei Mediatorem, non propter nostram dignitatem, non propter nostra merita, non propter nostras virtutes aut facta. Nec tamen excludit haec particula virtutes ipsas, sed conditionem dignitatis seu meriti excludit, et transfert causam reconciliationis in solum filium Dei. In Petri conversione necesse est existere poenitentiam et fidem, qua statuat sibi ignosci, et necesse est sequi alias virtutes, et tamen propositio vera est et necessario retinenda, Gratis remitti peccatum, quia non propter virtutes Petri, sed propter Filium Dei remittitur.

Et quia plurimum refert hanc exclusivam recte intelligi, exponam quatuor causas, propter quas eam retineri et defendi necesse est.

Prima est, ut debitus honos Christo tribuatur. Secunda, ut conscientia certam et firmam consolationem retineat, et explodatur pestilens error eorum, qui jubent dubitare. Tertia, ut vera invocatio praestari possit. Quarta, ut conspiciatur discrimen Legis et Evangelii.

Has causas breviter recensui, ut semper in conspectu sint. Diligenter autem singulae considerandae sunt.

Prima haec est, ut debitus honos Christo tribuatur. Nam qui transferunt causam remissionis in opera hominum, dupliciter peccant: Iram Dei et peccatum extenuant, deinde detrahunt filio Dei debitum honorem. Nam humana caecitas et securitas non intelligit irae Dei magnitudinem adversus peccatum: Ideo fingit eam placari humana disciplina, et Christum amplectitur ut doctorem illius disciplinae seu Legislatorem, non ut victimam pro peccato, cum Joannes clamitet [Joh. 1, 29]: Hic est agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Et Jesaias [53, 10]: Quia ponit animam suam pro peccato, videbit semen longaevum.

Secunda causa est, ut conscientia certam et firmam consolationem habeat. Hanc et Paulus inculcat Rom 4 [v. 16]: Ideo ex fide gratis ut sit firma promissio. Haec sententia magis perspicua erit intuenti veram luctam perterrefactae mentis. Scimus ex Lege et ratione naturali, Deum bonum et misericordem esse, sed erga eos, qui non sunt rei. Non igitur quaerit mens in vero pavore, an Deus sit misericors, sed haec est luctae epitasis, an TIBI contaminato peccatis et reo velit ignoscere, et propter quod pretium. Hic necesse est hanc vocem Evangelii audire de exclusiva et de Mediatore, quod Deus vere te recipere velit Gratis,

id est, non propter tuam dignitatem aut merita, sed propter filium Dei, idque credendum esse. Si haec exclusiva ignoretur, confirmatur dubitatio, videlicet, si existimes non remitti peccata, nisi cum satis dignam contritionem aut dilectionem habebis, haerebit dubitatio, quae alias contemptum Dei, alias odium et desperationem parit. Haec facile judicari possunt a piis. Etsi enim in humanis mentibus inest dubitatio, tamen sciendum est propter hanc ipsam caussam, ne dubitemus de reconciliatione, filium Dei ex sinu aeterni patris promissionem claram et certam reconciliationis attulisse opponendam judicio rationis, sicut in Joanne dicitur: Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis. Repugnandum est igitur dubitationi, et erigenda fides, quod vere velit Deus te propter filium recipere et exaudire. Estque explodendus impius error adversariorum, qui ignari Evangelii et tantum rationis humanae judicium sequentes jubent dubitare et affingunt dubitationem non esse peccatum. Hunc perniciosum errorem taxari necesse est, quia certe peccatum est, non accipere promissionem. Item, Deo promittenti non tribuere laudem veritatis, ut 1 Joan. 5 [v. 10] dicitur: Qui non credit Deo, mendacem facit eum. Et summa blasphemia est contemnere vocem, quae de coelo sonuit [Marc. 9, 6]: Hunc audite.

Tertia caussa de invocatione ex prioribus oritur, et discrimen tenendum est inter Ethnicam invocationem et Christianam. Invocant Ethnici, sed dubitantes, an Deus respiciat ac recipiat eos et eorum preces, ut in poëmatibus crebrae sunt hae querelae, non respici, non exaudiri calamitosos a Deo. Et in vero dolore, cum fugit mens Deum iratum, ut Saul, certe non invocat. Econtra Evangelium docet invocationem talem, in qua fides praeluceat. Etsi enim obstrepit tibi indignitas tua, quoties inchoas invocationem, tamen fides intueatur filium Dei Mediatorem, et statuat te et preces tuas recipi propter illum Pontificem, sicut scriptum est [Joh. 16, 23]: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Item [Eph. 2, 18]: Per hunc habemus accessum ad Deum. Talis invocatio propria est verae Ecclesiae, prorsus ignota iis, qui nesciunt doctrinam de gratuita remissione seu de hac exclusiva, de qua concionatur Paulus, cum repetit particulam Gratis. Sic et Daniel invocat cap. 9 [v. 18]: Non in justitia nostra precamur, sed in misericordia tua magna propter Dominum. Nec aliud nos volumus aut docemus de exclusiva, quam quod hic inquit Daniel. Et sunt exempla multa in Psalmis, quae ita dulcescent piis, si intelligatur gratuita reconciliatio: Quia apud Dominum misericordia. Si addas, erga dignos, satis meritos, erit vox Legis terrorem incutiens. Sed si intelligas juxta Evangelium, ut docet Paulus et sentit Psalmus: Misericordia certo recipiens nos propter Mediatorem gratis. Haec vox affert consolationem, et fugientem animum revocat ad Deum, et exuscitat ad veram invocationem.

Quarta caussa est, ut conspiciatur discrimen Legis et Evangelii. Nam etsi Lex habet promissiones, tamen non promittit gratis remissionem peccatorum seu reconciliationem seu imputationem justitiae, sed tantum eum pronuntiat justum, qui praestat integram obedientiam, et est sine peccato, ut haec dicta ostendunt [Deut. 27, 26]: Maledictus qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in Lege. Item [Levit. 18, 5]: Qui fecerit haec, vivet in eis. Sed Evangelium monstrat nobis filium Dei Mediatorem, et clamitat, nobis propter hunc gratis donari reconciliationem. Insigne igitur discrimen facit Legis et Evangelii particula Gratis, qua amissa non potest non sequi magna Evangelii caligo. Statim enim obrepit opinio, dari remissionem propter nostra opera, quo errore admisso obruitur doctrina de fide, de vero honore Christi et de firma consolatione conscientiarum.

Exposui, quantum referat exclusivam retineri, sed videndum est etiam, ut recte intelligatur. Cum enim dicit Paulus, Gratis fide propter Christum consequimur remissionem, non hoc vult, non existere contritionem in his, qui convertuntur, aut non sequi ceteras virtutes; imo vult haec adesse; sed excludit conditionem meriti seu dignitatis nostrae, negat contritionem et nostras virtutes caussas esse reconciliationis, et testatur caussam esse meritum Christi Mediatoris. Estque sententia: Fide propter Filium Dei gratis accipi reconciliationem, non propter nostram dignitatem. Haec sunt perspicua, vera, sine ulla sophistica, et nihil perplexi, nihil intricati continent.

Nec aliud volunt nostri, cum dicunt, Sola fide justificamur, quam quod jam dixi, Gratis fide propter Christum consequimur remissionem peccatorum, non propter nostram dignitatem. Nec excludit particula, Sola, contritionem aut ceteras virtutes, ne adsint, sed negat eas esse caussas reconciliationis, et transfert caussam in solum Christum. Suntque correlative intelligendae hae sententiae: Fide, id est, fiducia Christi sumus justi, hoc est, propter Christum sumus justi; Gratis, id est, non propter dignitatem nostram. Idque credendum est, ut beneficium Christi amplectamur et in misericordia propter Christum promissa acquiescamus.

Nunc addam testimonia ex Paulo, quae ostendunt vere hanc esse Evangelii doctrinam, quam recensui de justificatione, quod videlicet statuendum sit, nos propter filium Dei gratis fide consequi remissionem peccatorum et reputari justos, id est, acceptos Deo ad vitam aeternam. Prodest autem haec testimonia in conspectu habere, non solum ad refutandos adversarios, sed multo magis ad nos ipsos confirmandos, et ad fidem excitandum in omni invocatione. Nam hunc cultum, hoc opus praecipue requirit Deus. Hic cultus verum honorem filio Dei tribuit, cum videlicet propter hanc victimam et hunc placatorem invocamus Deum, et credimus per hunc Pontificem perferri nostras preces ad aeternum Patrem.

Rom. 3 [v. 23]: Principalis propositio hujus disputationis pluribus verbis traditur: Omnes peccaverunt et carent gloria Dei. Justificamur autem gratis ipsius gratia per redemptionem, quae est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ejus. Initio, ut ostendat homines non esse justos propria munditie, inquit: Omnes esse reos et carere gloria Dei, id est, sapientia et justitia, quam Deus approbat seu ducit esse gloriam. Deinde addit, quomodo reconcilientur, cum ait: Justificamur, id est, consequimur remissionem peccatorum, et reputamur justi seu accepti gratis ipsius gratia, id est, misericordia gratuita propter Christum, quem proposuit Deus propitiatorem. Addit autem, justificamur in sanguine ejus, id est, placatur ira Dei per mortem filii. Sed hoc beneficium fide applicari oportet. Statuendum est, quod propter hunc propitiatorem et propter ejus mortem tibi vere propitius sit Deus, non propter tuam dignitatem. Haec fides est fiducia, quae pacem et vitam cordibus affert, ut supra de fide dictum est, et quae in Christo acquiescit.

Deinde Paulus in IV. capite instituit confirmationem hujus propositionis, et testimonia ac argumenta recenset. Primum testimonium sumptum est ex Genesi. Ut enim ostendat hanc perpetuam esse Ecclesiae doctrinam, allegat primam concionem de modo justificationis, quae extat in Moyse. Allegat et illum virum, qui proponitur, ut ab ipso ceteri discant promissiones et verum cultum Dei [v. 3]: Credidit Abraham Deo, et imputatum est ei ad justitiam.

Sed hic, priusquam cetera Pauli argumenta addo, refutandae sunt quaedam calumniae eorum, qui conantur eludere Pauli dicta. Sunt enim multi profani homines, qui contumeliose exagitant Paulum et clamitant, eum aliena dicta ad suam caussam vel per inscitiam vel Sophistice detorquere, eamque ob caussam nec scripta nec auctoritatem Pauli magnificiunt. Sed haec impia judicia ex ipsorum inscitia oriuntur. Cum non intelligant exercitia fidei in veris pavoribus, nihil mirum est, non videre eos, quomodo congruant dicta, quae hic citantur. Et solent homines vel odisse vel superbe contemnere, quae non intelligunt. Sed pii sciant Apostoli vocem tanquam vocem Dei de coelo sonantem audiendam esse; sciant Paulum nec ludere praestigiis nec errore falsa dicere, sed intelligere suam caussam et recte explicare; sciant item congruere Pauli doctrinam cum scriptis Prophetarum. Discipuli simus Apostolorum, non simus eorum calumniatores.

Porro adversarii, ut eludant dicta de fide, affingunt interpretationem, ea dicunt Synecdochen esse, Fide scilicet formata, ut ipsi loquuntur, id est, adjunctis ceteris virtutibus, quae professioni congruunt. Atque ita intelligunt Fidem esse notitiam historiae, et re ipsa sentiunt hominem non esse justum fide, sed virtutibus ceteris. Quod autem haec Synecdoche pugnet cum ipso Paulo, perspicue ostendi potest. Ideo enim Paulus toties repetit particulam Gratis, ut ostendat nos non consequi reconciliationem propter nostras virtutes, sed propter Mediatorem. Et ideo dicit, Fide, ut jubeat istueri illum Mediatorem, ac statuere, quod propter ipsum, non propter nostras virtutes simus filii Dei. Haec manifeste pugnant cum Synecdoche adversariorum.

Deinde Synecdoche illorum concedit perpetuam dubitationem. Places, si satis habes meritorum. Pugnat autem et haec dubitatio manifeste cum doctrina Pauli, juxta illud [Rom. 5, 1]: Justificati fide pacem habemus. Dubitatio autem affert desperationem et odium Dei.

Haec praefati sumus ceteris testimoniis, quod in eis expresse contineatur particula exclusiva refutans Synecdochen, item mentio fidei pugnantis cum dubitatione. Nec nos interpretationem aliquam Paulo affingimus, sed retinemus proprietatem sermonis seu τὸ ῥητὸν, non calumniose aut superstitiose, sed collata perpetua disputatione, collatis omnibus Epistolis Pauli, collatis etiam dictis Propheticis; denique verae Ecclesiae judicio collato, quae intelligit doctrinam de remissione peccatorum et de exercitiis fidei.

Fatentur adversarii se a verbis discedere, quia dicunt fide, scilicet formata, hoc est, non fide, sed ceteris virtutibus, et jactant se tueri διάνοιαν. Sed cum eorum interpretatio haud dubie pugnet cum ipso Paulo, necessario taxanda et repudianda est. Cum ab omni vita tum maxime a doctrina de Deo removenda est omnis Sophistica. Ideo bona fide retineamus ea, quae tradidit Deus per Prophetas et Apostolos, eaque dextre et proprie explicemus.

Quid autem planius ac simplicius dici potest hac voce? Etiamsi existere in nobis poenitentiam oportet, tamen statuendum esse, quod non propter nostras virtutes, sed propter Filium Dei Mediatorem recipiamur et placeamus Deo. Quid haec vox habet absurdi? Postulat, ut adsint virtutes, et tamen caussam reconciliationis transfert in Christum, tribuit Christo debitum honorem, et monstrat piis firmam consolationem. Econtra adversariorum interpretatio multos continet manifestos errores.

Duo absurda complectitur: Jubet homines perpetuo dubitare de remissione, et interim ait mereri homines remissionem propria dignitate. Ita detrahitur Christo debitus honos, et conscientiae relinquuntur in dubitatione, quae plane est Ethnica. Non enim interest inter Paulum et Atticum, si uterque pariter dubitat se a Deo respici et exaudiri, et quidem toties dicunt adversarii dubitationem illam non esse peccatum. Praeterea renatos dicunt justos esse propria dignitate, nec peccatum esse caliginem illam interiorem, dubitationes de providentia et de reconciliatione, et contumaciam cordis, quod leviter timet, non ardenter amat Deum, ut debebat, et habet alios multos errantes motus ac vitiosos affectus. Haec extenuant, et quidem dicere audent, haec mala non pugnare cum Lege Dei.

Cum igitur Synecdoche illa manifestos errores contineat, omissa adversariorum interpretatione, re-

deamus ad Paulum. Ac τὸ ῥητὸν dextre teneamus, discamus ab ipso Paulo doctrinam de remissione peccatorum et fide, non invehamus humanas opiniones de nostro. Deprehendamus autem in ipsis Pauli argumentis refutationem illius Synecdoches.

Rom. 4 recitat Paulus argumentum, quod in hac caussa praecipuum est, et ex ipsis fontibus sumitur. Si promissio reconciliationis penderet ex conditione Legis, tanquam ex caussa, fieret incerta, sed opertet hanc promissionem conscientiis nostris certam esse; igitur necesse est gratis promitti remissionem peccatorum et reconciliationem, ac fide accipi, non propter dignitatem nostram.

Majorem probat Paulus, quia Lex iram efficit, id est, cum nemo Legi satisfaciat; lex accusat omnes, quare necesse esset conscientias semper dubitare ac in desperationem ruere, si sentiendum esset, ita demum nos recipi, postquam Legi satisfecerimus. Quamquam autem securae et otiosae mentes non moventur hoc argumento, tamen in veris terroribus agnoscimus nos reos esse. Necesse est igitur teneri hanc sententiam de gratuita reconciliatione, sicut Paulus inquit [Rom. 4, 16]: Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio. Urget particulam gratis, ut illam ipsam Synecdochen refutet: Habes remissionem gratis non propter impletionem Legis, ut dicit Synecdoche; imo dilectio Dei exoriri non potest, nisi prius fide statuas iram Dei placatam esse, ut Rom. 5 [v. 2] dicitur: Fide per Christum habemus accessum ad Deum. Res ostendit, in hoc argumento Synecdochen illam refutari.

Observabis autem et hoc, quod idem locus docet Fide significari non tantum historiae notitiam, qualis est in Diabolis, sed assensum, quo promissioni credimus, seu fiduciam misericordiae, quae in promissione offertur. Jubet enim fide accipi promissionem, jubet, ut statuas Deum vere velle tibi ignoscere, te recipere, ac postulare, ut hoc credas et hac fide ipsum invoces. Talis fides non est tantum historiae notitia aut praeceptorum, quae potius ingentes terrores incutit animis, ut recte dicit Jacobus [2, 19] de ea notitia: Daemones credunt et contremiscunt, norunt filium Dei, sed non amplectuntur promissionem. Ideo horribili metu judicii impendentis cruciantur.

Eph. 2 [v. 8]: Gratis salvati estis per fidem, idque non ex vobis, Dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Diserte excludit nostram dignitatem, et affirmat fide reconciliatos esse. Non igitur concedendum est, ut sententia depravetur per illam Synecdochen, sed sentire Apostolum id, quod dicit, statuamus Fide propter Christum nos in gratiam receptos esse.

Gal. 2 [v. 16]: Scientes, quod non justificetur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, et nos in Christum Jesum credidimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus Legis.

Porro alii aliis cavillationibus eludunt haec dicta. Quidam ajunt, tantum excludi ceremonias Mosaicas; alii fatentur, deinde justificationem operibus non renatorum. Sed has cavillationes a sanis, piis et amantibus veritatem, facile refutari possunt. Fateri enim sanos necesse est, ne ceremonias, nec moralia opera praecedentia vel sequentia regenerationem, mereri remissionem peccatorum.

Postremo cum congerantur dicta de Fide plurima [Rom. 5, 1]: Justificati fide pacem habemus; item [Rom. 10, 10]: Corde creditur ad justitiam etc., haec et similia adversarii omnia contendunt improprie et incircumspecte dici, et effingunt ex humano judicio interpretationem. Nos vero collatis omnibus membris Paulinae disputationis et testimoniis Prophetarum judicamus Paulum sensisse, quod dicit: Fide homines justos reputari, hoc est, propter Christum Mediatorem accipere remissionem peccatorum et reconciliationem, fiducia misericordiae propter ipsum promisse, non propter nostram dignitatem. Deinde ut haec sint planiora, docemus etiam, cum hoc modo corda sustentantur voce Evangelii et fide eriguntur, concipere ea Spiritum sanctum, sicut Paulus inquit Gal. 3 [v. 14]: Ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem. Non igitur de aliqua otiosa notitia loquimur, et errant imperiti, qui existimant remissionem peccatorum contingere otiosis, sine aliquo animi motu, sine certamine, sine fiducia consolante animum.

Cum autem Spiritus sanctus in illa consolatione novos motus et novam vitam afferat, dicitur haec conversio regeneratio, Joan. 3 [v. 3, 5] et sequi novam obedientiam necesse est, ut postea dicam.

Et cum conscientia quaerit remissionem peccatorum, seponantur quaestiones de Praedestinatione. Nam ut praedicatio poenitentiae ad omnes pertinet, ita promissio gratiae est universalis et omnibus affert reconciliationem. Ac prodest hoc loco habere in conspectu aliquas universales sententias, ut nos vere in illas includamus; sciamus, vere nobis quoque Deum velle ignoscere, nos exaudire et recipere.

Matth. 11 [v. 28]: Venite ad me, Omnes, qui laboratis. Joan. 3 [v. 16]: Ut Omnis, qui credit in eum, non pereat. Act. 10 [v. 43]: Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus Omnes, qui credunt in eum. Act. 13 [v. 39]: In hoc Omnis, qui credit, justificatur. Rom. 3 [v. 22]: Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi in Omnes et super Omnes. Hic repetita est particula universalis, ut sciamus eam scribenti non excidisse casu. Rom. 10 [v. 11]: Omnis, qui credit in eum, non confundetur. Non est enim discrimen Judaei et Graeci, nam idem Dominus Omnium, dives in Omnes, qui invocant eum. Omnis enim, qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.

Concludit Deus Omnes sub inobedientia, ut Omnium misereatur. Sic intelligatur et dictum [1 Tim. 2, 4]: Deus vult Omnes homines salvos fieri. Nec

vero de voluntate Dei secus judicandum est, quam docet Evangelium, quod ideo ex sinu aeterni Patris prolatum est, ut certo nobis voluntas Dei patefieret. Deinde diligentissime consideremus hoc universale mandatum Dei esse, ut omnes audiant Filium, juxta illud [Matth. 17, 5]: HUNC AUDITE, et credant promissionibus Dei. Haec si quis expendet, intelliget salutarem doctrinam et consolationem piis proponi.

De Libero arbitrio alias dictum est. Cum in conversione exordiendum sit a verbo Dei, certe id audiendum est, et cum verbo Dei efficax est Spiritus sanctus, erigens et adjuvans corda, cum fide nos sustentamus. Nec otiosi indulgeamus diffidentiae aut aliis vitiis contra conscientiam, nec conturbemus Spiritum sanctum, sed assentiamur verbo Dei et obsequamur Spiritui sancto. In hac lucta sentiemus voluntatem, repugnantem diffidentiae et aliis vitiis non esse otiosam. Hoc ipsum monet Paulus inquiens 2 Cor. 6 [v. 1]: Adhortamur, ne frustra gratiam Dei accipiatis. Vult audiri Evangelium, vult nos assentiri et obsequi, non indulgere contra conscientiam impietati. Praeterea Luc. 11 [v. 13] dicitur: Dabit Spiritum sanctum petentibus. Non inquit aspernantibus, conturbantibus et repugnantibus. Vult igitur luctari nos cum infirmitate nostra; vult nos agnoscere peccata et quaerere liberationem, non retinere ea contra conscientiam, non igitur est otiosa voluntas.

Exposui doctrinam Evangelii de remissione peccatorum et de reconciliatione seu justificatione, vere, et quanta potui proprietate. Nec dubito hanc ipsam esse sententiam eruditiorum Patrum, etiamsi qui interdum incommode loquuntur. Nihil intricati, nihil perplexi, nullae insidiae, nulla sophistica est in hac sententia, quam recensui, aut in explicatione nostra. Quid enim simplicius dici potest, quam consequi hominem remissionem et reconciliationem propter Christum Mediatorem fide, id est, fiducia promissae misericordiae propter ipsum, et non propter virtutes humanas. Haec sententia facile intelligi et judicari potest ab omnibus piis mentibus in veris exercitiis poenitentiae et in quotidiana invocatione, quae profecto fieri non potest, nisi fides intueatur Mediatorem, propter quem exaudiamur. Ideoque ad Ecclesiae judicium provoco, hoc est, ad pios, eruditos et intelligentes exercitia poenitentiae et invocationis.

IX.

DE BONIS OPERIBUS.

Postquam exposita est doctrina de reconciliatione et de fide, necesse est addi doctrinam de bonis operibus seu de nova obedientia. Plane igitur et clare dico: Obedientia nostra, hoc est, justitia bonae conscientiae seu operum, quae Deus nobis praecepit, necessario sequi reconciliationem debet. Christus enim clare praecipit de poenitentia, et Paulus inquit [Rom. 8, 12]: Debitores sumus, ne secundum carnem vivamus.

1 Cor. 6 [v. 9]: Ne errate: fornicatores, adulterii idololatrae, fures etc. non possidebunt regnum Dei.

1 Joan. 3 [v. 7 sq.]: Nemo seducat vos: qui facit justitiam justus est; qui facit peccatum, ex Diabolo est: ad hoc apparuit filius Dei, ut destruat opera Diaboli. Regeneramur igitur in reconciliatione, ut nova obedientia in nobis inchoëtur. Sicut et ad Ephesios [2, 10] scriptum est: Ipsius opus sumus, conditi per Christum Jesum ad opera bona, quae praeparavit Deus, ut in eis ambulemus. Continet enim haec sententiae et doctrinam necessariam et consolationem. Primum enim de necessitate concionatur, cum ait: Nos iterum conditos esse ad bona opera. Deinde consolatio est, quod inquit: Deum praeparare in Ecclesia bona opera, ut in Samuele, Davide, Jesaia, Jeremia et similibus admirabilia opera praeparavit, per quae et vocat et regit et conservat Ecclesiam, et ut alibi dicitur: Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis. Ita hic Paulus ait, Praeparari a Deo bona opera, id est, non solum mandari, ordinari et inchoari, sed etiam adjuvari, et stabiliri. Etsi luctatur Ecclesia cum magnis difficultatibus, ut ostendunt Jeremiae, Pauli et similium afflictiones, tamen res magnas gerit et salutares aliis, etiamsi mundus magna ex parte eas non intelligit. Sed nos intelligere vocationem nostram debemus, ut opera praeparata a Deo faciamus.

Sunt autem de bonis operibus hae quinque praecipuae quaestiones:

1. Quae opera sint facienda.
2. Quomodo fieri possint.
3. Quomodo placeant.
3. Cur facienda sint.
5. Quod sit discrimen peccatorum, dum necesse sit fateri, quod in hac vita maneant peccata in Sanctis.

DE PRIMA QUAESTIONE.

Quae opera sunt facienda?

Ea, quae nobis praecepta sunt in verbo Dei, et summa comprehensa est in Decalogo: De quo sciendum est, non tantum externa opera Decalogi facienda esse, quae etiam ab impiis utcunque simulari possunt, sed inchoandam esse interiorem obedientiam. Sunt autem opera interiora, quae ad primum praeceptum pertinent: Credere verbo Dei, Timere Deum, Confidere Deo. Timor conspicitur in contritione; fides magis conspicitur, cum erigit perterrefactos. Sed hae virtutes in tota vita durare et exerceri debent. Et Fides, quae statuit jam nos a Deo receptos esse, quia agnoscit bonitatem Dei erga nos, parit dilectionem Dei, qua subjicimus nos voluntati Dei. Deinde sequuntur cetera bona opera juxta omnia praecepta.

Adversarii videri volunt doctrinam operum

praeclare tradere, cum plerumque tantum de externa hypocrisi dicant aut de humanis ceremoniis. Opera vero primae tabulae et fontem bonorum operum ignorant et obruunt: Nihil dicunt de fide, quae est fiducia misericordiae et gratuitae reconciliationis, necessaria in omni invocatione. Sublata autem hac fide, vincit dubitatio, quae aut contemnit Deum, aut fugit iratum, et non vere invocat. Porro hanc dubitationem hypocritae et approbant et confirmant, negant fidem intelligendam esse fiduciam misericordiae Dei, sed tantum significare notitiam, qualis est in Diabolis. Profecto dolendum est, ita depravari doctrinam Prophetarum et Apostolorum, ac potius acerbissimi cruciatus perferendi sunt, quam concedendum in his dictis Fidem non significare fiduciam misericordiae [Rom. 4, 3]: Credidit Abraham Deo etc. Item [Rom. 5, 1]: Justificati fide pacem habemus. Item [ibid. v. 2]: Per Christum habemus accessum fide. Item [Galat. 2, 20]: Nunc autem vivo in fide filii Dei. Non sinamus eludi et depravari haec dicta, sed certo sciamus ea concionari nobis de fiducia misericordiae, et in omni invocatione discamus ad Deum accedendum esse fiducia filii ipsius, nec recipi nos propter nostram dignitatem.

Est igitur praecipuum opus bonum haec ipsa fides seu fiducia misericordiae, exercenda in omnibus vitae periculis et in omni invocatione. David dimicaturus credit se Deo placere propter promissionem, et quia scit se vocatum esse ad hanc obedientiam in sua functione, obtemperat, petit et expectat a Deo gubernationem periculorum. Hic interior cultus discernit veram Ecclesiam Dei a reliqua multitudine. Vivit honeste Cicero, bene meretur de toto genere humano in gubernatione Reipublicae, imo intelligit etiam Deum esse unam quandam aeternam mentem, causam boni, ut definivit Plato, et simulacra illa, quae vulgus colebat, nihil habere numinis. Sed tamen postea de providentia obruitur mens Ciceronis dubitatione, quia ignorat promissiones Dei, dubitat se et alios exaudiri et juvari ab eo, praesertim in calamitatibus, in quibus etiam irascitur Deo deserenti. Talis est et Saul. Interest igitur inter Ciceronem et Jeremiam. Jeremias servit suae Reipublicae, sed huic operi praelucet fides; statuit Jeremias se Deo placere et exaudiri ac servari a Deo, etiamsi videt se ingenti mole calamitatum obrui, deleri patriam, cives dissipari, multos manifesto beneficio divino servatos deficere a Deo, grassari inter se mutuis caedibus, postremo et sese mactari. Talia spectacula Ciceroni objecta prorsus merserunt eum in tenebras et infinitam dubitationem. Nec potest humana mens sine fide aliud cogitare, quam quod apud Lucanum [Pharsal. II, 12 sq.] dicitur:

Anne nihil positum est? sed sors incerta vagatur,
Fertque refertque vices, et habent mortalia casum.

Sed tales dubitationis vicit Jeremias, et ingenti constantia sensit se Deo placere, et hac fide petiit et expectavit bonos eventus suae gubernationis, qui post annos septuaginta secuti sunt.

De hoc interiore cultu praecipit Christus inquiens [Joh. 4, 23]: Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate, id est, spiritualibus et veris motibus, timore, poenitentia, fide et invocatione, et similibus. Et hunc cultum vocat Paulus rationalem, λογικὸν, videlicet, in quo mens intelligit Deum, agnoscit iram Dei, et rursus fide se sustentat, et quidem fides intuetur filium Dei, et agnoscit nos propter Christum Mediatorem recipi a Deo. De hoc cultu interiore et Jesaias concionatur taxans hypocritas, qui putabant cultum esse externam disciplinam et ceremonias templi. Sic igitur inquit: Haec dicit Dominus, Ad quem respiciam? Ad afflictum et contritum spiritu, et trementem sermones meos. Ita et Psalmus 49 [v. 15] taxat superstitionem externorum cultuum, et flagitat interiores cultus et veram invocationem: Invoca me in die tribulationis etc.

Haec satis sit breviter monuisse de prima quaestione, et de interiore cultu. Jam cum tanta sit infirmitas humanae mentis, tanta dubitatio, cum haec infirma natura hominum onerata sit ingenti mole calamitatum, quaeri mox solet, quomodo possimus praestare veros cultus.

DE SECUNDA QUAESTIONE.

Quomodo possunt fieri bona opera?

Non indulgendum est ignaviae humanae, sed saepe dixi externos mores humana diligentia et humanis viribus utcunque regi posse, et Deum postulare hanc diligentiam, ut scriptum est: Lex est injustis posita. Item: Ne contristetis Spiritum sanctum. Sed interior obedientia non potest inchoari sine agnitione Evangelii et sine Spiritu sancto. Primum enim dilectio Dei existere non potest, nisi prius audita voce Evangelii de remissione. Mens ignara reconciliationis aut contemnit Deum aut fugit iratum; ideo non potest inchoari dilectio, nisi prius audita voce Evangelii de reconciliatione. Haec manifestissima sunt. Ut igitur dilectio oriatur, necesse est praecedere fidem, hoc est, fiduciam misericordiae, de qua diximus. Jam et hoc sciendum est, cum fide eriguntur perterrefactae mentes, simul datur Spiritus sanctus, qui excitat novos motus in corde congruentes legi Dei. Et sic dari Spiritum sanctum, clare docet Paulus Galat. 3 [v. 14]: Ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem, et hanc ipsam condonationem et praecipuos effectus Spiritus sancti, dulcissimis verbis describit Zacharias cap. 12 [v. 10]: Effundam super domum David Spiritum gratiae et precum. Vocat Spiritum gratiae, eo quod testificatur in cordibus nostris, quod Deus sit nobis propitius, cum videlicet movet corda, ut promissioni assentiamur et statuamus nos a Deo recipi. Deinde cum agnovimus misericordiam Dei, invocamus, diligimus et subjicimus nos ei. Nominat igitur postea Spiritum precum. Complexus est igitur praecipuos cultus, qui sunt fontes universae obedientiae, fidem et invocationem. Sumamus autem

ex hoc dicto et doctrinam et adhortationem. Meminerimus in hoc ipso dicto nobis praecipi, ut hos cultus praestemus, ut credamus Deo et invocemus eum. Excutitur ergo et contristatur Spiritus sanctus, extincta fide et conturbata invocatione per lapsus malae conscientiae.

Post lapsum humani generis secuta est ingens infirmitas, et accedunt insidiae Diaboli, qui odio Dei grassatur in genus humanum, studet augere adversus Deum contumaciam, contumelias, blasphemias, impellit ad varia peccata imbecillem hominum naturam, incitat prava ingenia ad fingendas opiniones contra verbum Dei, dissipat Ecclesiam et regna, et miscet orbem terrarum injustis bellis, pellit Ecclesiam ex hospitiis suis, ut eam dissipet ac deleat. Ita primum incendit Cain livore et odio fratris, eaque caedes non solum ipsum Abel, sed etiam parentes luctu interfecisset, nisi divinitus sustentati fuissent. Haec exempla tristissimorum casuum in toto genere humano quotidiana sunt. Quam miserabiles exitus fuerunt summorum virorum, Saul, Jonathae, Hectoris, Priami, Achillis, Ajacis, Pompeji, Caesaris et innumerabilium aliorum. Denique notae sunt querelae de inconstantia fortunae, de subitis ruinis florentis fortunae: Nescis, quid serus vesper vehat. Et: Subito casu, quae valuere, ruunt.

Quanquam igitur universum genus humanum in perpetuis periculis versatur, tamen Ecclesia multo durius concutitur; quia Diabolus vehementius eam oppugnat, sicut statim in Genesi [3, 15] dictum est: Serpens mordebit calcaneum ejus. Sicut venenato morsu non exiguum vulnus inflixit Davidi, ita singulis insidiatur tanquam leo rugiens, vagabundus, et quaerens quem devoret. Quanta saevitia grassatus est in Ecclesiam, postquam Mahometicus furor crevit annos jam nongentos? quae ruinae Ecclesiarum secutae sunt? quae jam est regnorum species in tantis Regum dissensionibus? quid aliud cogitari potest, quam brevi Turcas reliqua Europa potituros esse?

Cum igitur res ostendat, grassari Diabolum et insidiari nobis, et manifesta sit infirmitas humanae naturae, opponamus auxilium nobis ostensum in Evangelio. Quodnam?

I. Pollicetur filius Dei se ipsum nobis affuturum esse, et depulsurum Diaboli saevitiam. Ideo inquit Joannes: Ad hoc apparuit filius Dei, ut destruat opera Diaboli, peccatum, mortem, blasphemias, dissipationes, quas molitur Diabolus. Sic servati sunt Adam et Eva in luctu, intuentes in promissionem, fide se sustentarunt, et petiverunt a Deo aliam sobolem, per quam propagaretur vera doctrina etc. Et protexit eos filius Dei adversus Diabolum, et Spiritu sancto erexit moestas mentes. Sic Jacob inquit de filio Dei: Angelus, qui me eripuit ex cunctis malis, benedicat pueris istis. Nam haec propria sunt filii Dei officia, benedicere et liberare a cunctis malis, ab ira Dei, a morte aeterna et poenis aliis iram Dei comitantibus. Et apud Jesaiam [7; 14] vocatur Christus Emanuel, id est, nobiscum Deus, quod nobis adsit opitulator. Excubat igitur pro nobis et depellit Diabolum.

Praeterea effundit Spiritum sanctum in corda invocantium; ideo dicitur Joan. 14 [v. 18]: Non relinquam vos orphanos, si quid petetis in nomine meo, faciam, et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, Spiritum veritatis etc. Haec auxilia revera experiemur, si adversabimur pravis affectibus et insidiis Diaboli, et in his certaminibus invocabimus Deum, fiducia filii Mediatoris, sicut ipse nominatim inquit: Si quid petetis in nomine meo. Oportet enim discrimen esse inter invocationem veram, seu populi Dei, et invocationem Judaicam, seu Turcicam. Duo in omni invocatione fides initio statuat, quod hunc aeternum Deum esse credas et invoces, qui est Pater Domini nostri Jesu Christi pro nobis crucifixi et resuscitati; deinde, quod propter hunc Mediatorem vere audiantur et recipiantur tuae preces. Haec diligenter observent pii; nam haec invocatio praecipue facit discrimen inter Ecclesiam et Gentes pugnantes cum Evangelio.

Haec doctrina de secunda quaestione semper sit in conspectu, sciamus vere nobis esse adjutorem et defensorem filium Dei, sicut et Paulus inquit, affuisse eum populo in deserto; et sciamus vere dari Spiritum sanctum invocantibus, sicut scriptum est: Ascendit, dedit dona hominibus. Sic regnat, ut dona sua, justitiam, vitam, consilium, gubernationem, successus et alia bona impertiat. Et ut sic de auxilio Dei sentiamus, confirmemus nos testimoniis Evangelii, et discutiamus tenebras humanae mentis, quae fingit Deum otiosum esse, non curare singulos, ut Homerus fingit Jovem quaesitum in coelo abiisse ad convivium in Aethiopiam. Haec deliramenta significant, quales sint humanae cogitationes de Deo, quas ideo recensui, ut extirpentur, et accendatur vera agnitio Dei, vere agnoscamus iram Dei et misericordiam.

DE TERTIA QUAESTIONE.

Quomodo placent Deo bona opera?

Constat pias mentes angi et optare, ut placeat obedientia Deo. Sed in tanta infirmitate nostra vident esse mutilam, impeditam, imperfectam, contaminatam. Sicut Paulus inquit [Rom. 7, 15]: Non quod volo bonum, hoc facio. Quaerunt igitur, quomodo placeant Deo?

Aliter autem judicant Hypocritae, aliter anxiae et pavidae mentes. Hypocritae putant se Legi satisfacere, se justos, id est, acceptos Deo esse propter propriam dignitatem seu Legis impletionem, ut Pharisaeus Luc. 18. Ac semper aliqui tales sunt, qui admirantur suas virtutes, sibi sapientiam et justitiam prolixe tribuunt, praesertim in rebus secundis et florentibus, quas consilio suo regere se existimant, et arbitrantur se virtutum et diligentiae suae fructum capere divinitus, cum sunt res tranquillae. Ideo et propter sapientiam ac justitiam se ceteris anteferunt, ut Nabuchodonosor, magnis rebus

gentis, inquit: Haec est illa Babylon, hoc est regnum mea virtute constitutum. Sic et Saul cogitabat, sua virtute regnum Israël constitutum esse, cum agnoscere deberet, et hanc virtutem et successus Dei beneficia fuisse, et se non potuisse res tantas gubernare aut gerere, ac Deo in timore serviendum esse, ne ab eo desereretur. Sed factus confidentior propter successus sumit sibi licentiam grassandi in ceteros, interficit Sacerdotes etc. Haec imago hypocritarum proponitur, nec pauci sunt tales securi, placentes sibi propter suas dotes, applaudentes propriae sapientiae, extenuantes doctrinam divinam, et ex sublimi deridentes Evangelium, arte, fraude, vi prementes eam partem, cui sunt infesti, praetexentes etiam honestos titulos, quia jactitant dimicare se de gloria Dei, de veritate, se esse constantes Ecclesiae cives, se esse membra populi Dei quia propugnent ordinariam potestatem, longi temporis consensum. Tales erant Pontifices, qui adversabantur Apostolis, tales vidimus et ipsi multos his annis, Vuicelium et similes. Sed alii sunt pavidi, qui agnoscunt imbecillitatem, et luctantur cum desperatione, ut Petrus consternatus inquit Luc. 5 [v. 8]: Egredere a me, Domine. Utrumque igitur hoc loco agendum est, arrogantia taxanda, et pavidis vera consolatio monstranda est.

Primo vero hoc constituendum est, etsi in renatis necesse est esse inchoatam obedientiam, et justitiam bonae conscientiae, tamen adhuc manent in eis peccata, scilicet morbi nobiscum nascentes, dubitationes et ignorantiae multae. Item, quod non tantum timent Deum, quantum debent, nec ita ardent dilectione Dei, ut Lex praecipit. Multa sunt item actualia, multae flammae illiciti amoris, odii, cupiditatis vindictae, invidentiae, aemulationum, avaritiae, multi lapsus in vocatione, insignes negligentiae, acres indignationes adversus Deum in afflictionibus, saepe humana praesidia honesta specie quaerentur, sed tamen ex diffidentia Dei. Saepe suscipiuntur res non necessariae extra vocationem, fiducia propriae sapientiae aut potentiae, ut Josias bellum non necessarium adversus Aegyptios movit.

Denique moles peccati haerens etiam in renatis longe major est, quam ut comprehendi cogitatione ullius hominis possit. Nec putemus leve dictum esse [Ps. 18, 13]: Delicta quis intelligit? Longum autem esset enumerare species peccatorum, quae manent in Sanctis. Sed Paulus in summa complexus est Rom. 7. cum de interiore contumacia adversus omnia praecepta loquitur. Sed superbi hypocritae haec arcana peccata non intelligunt, imo Monachi docent dubitationes illas de providentia, de ira Dei, de misericordia, et affectus vitiosos, nisi accedat consensus, non esse peccata, nec tantum de voce disputant, sed de re, negant haec vitia esse res pugnantes cum Lege Dei. Haec extenuatio falsa est, et contumeliosa contra Legem Dei, et tenebras inducit doctrinae de Gratia, de Justitia fidei, et confirmat persuasionem falsam, quod renati satisfaciant Legi Dei.

Ut igitur arrogantia taxetur, colligam testimonia, quae ostendunt renatos in hac vita non satisfacere Legi Dei, et manere in hac natura mortali peccatum. Psal. 143 [v. 2]: Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. 1 Joan. 1 [v. 8]: Si dicimus, quod peccatum non habeamus, nos ipsos seducimus, et veritas non est in nobis. Psal. 18 [v. 13]: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo. Rom. 7 [v. 23]: Video aliam Legem in membris meis, quae repugnat Legi mentis meae, et captivum me facit Legi peccati, quae est in membris meis. Etsi autem Sophistae eludunt hunc locum, et dicunt Metalepsin esse in vocabulo Peccati, ac significari poenam peccati, pronitatem ortam ex lapsu primorum parentum, tamen Paulus ipse refutat hanc elusionem, cum definit hoc ipsum peccatum, et dicit esse malum in membris nostris pugnans cum lege Dei.

Porro de hoc ipso articulo disserimus, an vitium reliquum in natura sit res pugnans cum Lege Dei. Humana judicia extenuant hanc depravationem, sed Paulus illustribus verbis usus est, ad significandam atrocitatem rei. Militat, inquit, in membris illa depravatio, et grassatur hostili more adversus Legem mentis, confirmat vel securitatem carnalem, vel injustam diffidentiam, inflat animum admiratione suarum virtutum et arrogantia, incendit libidines, odia, cupiditatem vindictae, incitat ad quaerenda inconcessa praesidia, denique captivum rapit, quia diffidentes animos concutit terroribus, et sollicitat ad desperationem, ad fugiendum Deum. Haec non sunt levia mala, ut humana philosophia existimat, sed durissime excruciant sanctos, ut Moyses ad petram languefactus et consternatus est subita trepidatione et dubitatione. Lapsus est et David, cum numerari populum juberet, vel humana superbia elatus, ut ostenderet regnum crevisse, vel humano consilio sine mandato Dei novam in regno ordinationem facturus.

Matth. 6 [v. 12] docet sanctos orare: Remitte nobis debita nostra. Adsunt igitur peccata in hac tota vita, quorum petenda est condonatio. Idem docet, cum ait: Cum feceritis omnia, dicite, servi inutiles sumus. 1 Cor. 4 [v. 4]: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non justificatus sum. Docet opus esse justitia bonae conscientiae, sed tamen inquit: Haec nondum est res, propter quam certum sit me habere remissionem peccatorum, et me Deo reconciliatum esse, sed recipit me Deus propter filium Mediatorem fide. Psal. 130 [v. 3]: Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit? Hac voce agnoscit peccatum adesse, et non extenuat, sed agnoscit tantam esse magnitudinem irae Dei, ut sustineri non posset, nisi Deus eam mitigaret sua immensa misericordia propter filium. Nam humana natura non potest sustinere iram Dei et justas poenas, sicut Ezechias fatetur [Jes. 38, 13]: Sicut Leo contrivit omnia ossa mea. Et Job. 9 [v. 13]: Deus, cujus irae nemo resistere potest.

Quanquam igitur adsunt peccata, et pii aliquo modo agnoscunt iram, tamen credunt se placere Deo propter promissam misericordiam, et hac se consolatione sustentant, sicut idem Psalmus [129, 4. 5. 7] dicit: Sustinuit anima mea in verbo ejus; Speravit anima mea in Domino: Quoniam apud Dominum misericordia est. Psalm. 32 [v. 5]: Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei; pro hoc orabit ad te omnis Sanctus. Clare dicit, Sanctos petere remissionem peccatorum. Exod. 34 [v. 7]: Coram te innocens non est innocens, id est, etiamsi quis humano judicio argui non potest, tamen tu potes eum accusare. Dan. 9 [v. 7, 9]: Tibi, Domine, justitia, nobis autem confusio, id est, agnoscimus te justum esse, ac nos juste puniri; tua est autem, Domine Deus noster, misericordia. Precamur ergo non propter justitiam nostram, sed propter miserationes tuas multas, exaudi nos propter Dominum, id est, promissum Mediatorem. Hic locus illustre testimonium est consensus Prophetici et Apostolici. Prorsus idem docet Daniel, quod Paulus tam copiose disputat, statuendum esse, quod natura hominum sit vitiosa et non satisfaciat Legi, sed quod vere recipiamur a Deo per misericordiam propter promissum Dominum. Nam et Daniel nominatim addit, propter Dominum.

Talia testimonia conferamus ad Paulum, ut videamus unam et perpetuam esse sententiam Catholicae Ecclesiae Dei, Patrum, Prophetarum, Christi, Apostolorum, et hunc consensum amplectamur, nec ab eo discedamus, etiamsi qua turba recentium Monachorum diversum tradidit, quae male dilutam Philosophiam miscuit doctrinae Evangelii.

1. Cor. 1 [v. 31]: Qui gloriatur, in Domino glorietur, id est, non possumus gloriari, quod simus sine peccato, sed gloriemur in Domino, videlicet promittente misericordiam. Sicut et alias dicitur: Conclusit omnes sub peccatum, ut omnium misereatur. Item Rom. 3 [v. 9]: Diximus omnes sub peccato esse. Et additur aliquanto post asseveratio: Ut omne os obturetur et reus fiat totus mundus Deo. Toties repetit universalem, ut nihil dubium sit accusare eum omnes. Agnoscamus igitur imbecillitatem nostram, et fateamur etiam in renatis esse peccata, scilicet depravationem naturae et vitiosos affectus plurimos, et expavescamus agnitione irae Dei adversus haec mala, et doleamus in nobis adhuc esse tantum vitiorum contra voluntatem Dei, ac crescat in nobis vera poenitentia, et agnitio imbecillitatis excutiat arrogantiam, subjiciat nos Deo, hortetur ad timorem Dei, ad implorandam misericordiam et petendum auxilium.

Postquam vero taxata est arrogantia, rursus etiam piae mentes docendae sunt de fide, ne ruant in desperationem. Hae docendae sunt, quomodo placeat inchoata obedientia. In hoc loco semper haec tria conjungamus.

Primum statuat renatus, se reconciliatum esse Deo fide propter filium Dei, seu, ut saepe dicitur, recipi personam propter filium Dei fide gratis.

Secundo agnoscat, in hac vita manere infirmitatem et peccata in renatis, ac vere doleat se adhuc habere caliginem, pravitatem, ἀταξίαν, vitiosos affectus contra legem Dei.

Tertio, et tamen statuat oportere inchoari obedientiam et justitiam bonae conscientiae, et hanc, quanquam procul abest a perfectione legis, tamen in reconciliatis placere Deo propter filium Mediatorem, qui nostram invocationem et nostros cultus perfert ad Patrem, et condonat infirmitatem. Ita propter Christum primum reconciliatur persona, postea et opera recipiuntur, et fides in utroque lucet. Ideo Petrus inquit [1. ep. 2, 5]: Offerte hostias spirituales, acceptas Deo per Jesum Christum.

Haec tria quotidie in nostris operibus cogitemus. Nec enim somniandum est, Deo non esse curae bona opera; imo et curat et postulat obedientiam, et horribilibus poenis, aeternis et praesentibus, punit contumaciam, quae fit contra conscientiam. Necesse est igitur habere justitiam bonae conscientiae, et scire quomodo Deo placeat. Nam, labefactata seu dubitante conscientia, non potest Deus invocari. Haec diligenter inculcanda sunt animis; nam in his exercitiis lucet fides, et crescit agnitio vera Dei et novitas spiritualis.

Dupliciter autem fides exercetur in operibus, primum statuens, quod placeat obedientia, ut ante dixi; deinde et auxilium petens, ut David scit gubernationem esse rem impeditam et periculosam, sed credit Deo placere suos labores propter promissam misericordiam. Deinde etiam auxilium petit, et laborat in defensione populi et regendis moribus civium quantum potest; nec dubium est, piis mentibus hanc admonitionem gratam esse, quae cum studeant Deo obedire, tamen agnoscant naturae caliginem, offensiones varias, et has ita deplorant, ut paene ruant in desperationem. Quid hic dulcius dici potest hac voce Pauli? [Rom. 8, 1]: Nulla nunc condemnatio his, qui in Christo Jesu ambulant, id est, etsi renati non sunt sine peccato, tamen Deus eos recipit, et justos pronuntiat propter filium credentes; deinde recipit et obedientiam eorum propter filium.

Sic et ad Colossenses dicit: In Christo consummati estis, id est, etiamsi renati nondum satisfaciunt Legi, tamen sunt justi et placent Deo propter filium. Hic agnoscamus et celebremus amplitudinem misericordiae Dei, quod videlicet in reconciliatis hanc exiguam, imperfectam, sordidam et multis affectibus vitiosis contaminatam obedientiam tamen recipit, non quidem propter dignitatem virtutum nostrarum, sed propter filium Dei. Rom. 6 [v. 14]: Non estis sub lege, sed sub gratia. Ibi hoc ipsum quaeritur: An placeat obedientia, cum legi non satisfaciat? Respondet Paulus: Placere, quia non simus sub lege, id est, non damnati lege, sed sub gratia, id est, reconciliati seu recepti in gratiam. Rom. 8 [v. 34]: Quis condemnabit? Christus pro nobis mor-

tuus est, et resurrexit, qui est ad dextram Dei, et pro nobis interpellat, id est, placent Sancti propter interpellantem Christum. Rom. 3 [v. 31]: Legem stabilimus per fidem. Breve dictum est, sed hoc ipsum docet, quod hic dicimus: nec inchoari obedientia potest, nec placet, nisi fides accedat, quae statuit placere personam et inchoatam obedientiam propter Mediatorem. Ita inquit: stabilimus Legem, non tollimus obedientiam, sed postulamus ac retinemus, ac ut retineatur, docemus, quomodo praestari possit et quomodo placeat.

Postquam dictum est, quomodo placeat haec obedientia quam experimur omnes procul abesse a perfectione Legis; deinde addantur testimonia, quae clare dicant, Placere Deo sanctorum opera sive inchoatam obedientiam; et his dictis studium bene operandi accendamus, ac simul nos de immensa misericordia Dei admoneamus, qui non solum approbat, sed etiam ornat honore ac praemiis hanc sordidam obedientiam. Aspiciamus enim nos ipsi, et cogitemus, quam rara sit excellens virtus. Simulacra sunt quaedam virtutum qualiacunque in hominibus tenuia et fugacia, quae nequaquam satisfaciunt legi Dei, requirenti longe majorem lucem et ordinem in natura hominis, et tamen haec simulacra recipiuntur, ut dictum est, propter filium pro nobis assidue interpellantem. Ideo Rom. 10 [v. 10] dicitur: Corde credimus ad justitiam, ore fit confessio ad salutem. Cum postulat confessionem, vult totam vitam esse confessionem. Quia universa vita eo dirigenda est, ut celebret Deum, ostendat, quid profiteamur, et ornet Evangelium, sicut dictum est [Matth. 5, 16]: Luceat lux vestra. Ut, princeps ostendat quid sentiat, invocet Deum in periculis, ostendat se ideo praestare obedientiam, ut Deo serviat, aboleat impios cultus, ut extent signa confessionis. Sic sua cujusque vocatio habeat signa confessionis. Scholasticus ostendat suam sententiam, invocet Deum in omni cursu vitae plenae periculorum, refutet impias opiniones, et in regendis moribus ostendat se ideo praestare obedientiam, ut Deo serviat, ut ornet Evangelium; et quidem vita hominum ita consociata est, ut in conversatione et communicatione officiorum luceat confessio. Sed cur dicit: Confessio fit ad salutem? Brevis est responsio: Etiamsi fide propter Christum sumus justi, id est, accepti ad vitam aeternam, tamen sequi necesse est hanc novitatem, hanc vult adesse, cum ait: Fit confessio ad salutem. Ita inquit [2 Cor. 5, v. 2 sq.]: Superindui desiderantes, si tamen induti et non nudi reperiemur, id est, oportet in hac vita fieri conversionem, quae simul est inchoatio novitatis. Haec etiam in latrone conversio inchoata est; agit enim poenitentiam, agnoscit se juste a Deo puniri; Deinde et fide agnoscit Salvatorem, et petit ab eo salutem; ideoque audit claram absolutionem et concionem de vita aeterna et promissionem. Praeterea ut extet signum confessionis, refutat maledicentem Christo.

Hoc memorabile exemplum de multis magnis rebus nos admonet, significat Deo Ecclesiam ita curae esse, ut excitet aliquos doctrinae testes, tunc quoque, cum a praecipuis gubernatoribus deseritur. Apostoli consternati tacebant, et vix inter tantas procellas dubitationum aliquam fidei scintillam retinebant. Hic nova edit testimonia Deus, commonefacit homines inusitata eclipsi, terrae motu, et resuscitatione mortuorum, ne putent hoc supplicium vulgare esse aut negligi a Deo; excitatur et latro, qui factus Apostolus jam de cruce concionatur, et affirmat hunc esse Messiam, instauratorem vitae externae. Deinde privatim docet nos haec historia, vere esse hanc Evangelii sententiam, quod recipiamur fide propter filium Dei, etiamsi non afferamus merita. Docet item de natura fidei, quod videlicet non tantum sit notitia historiae, sed fiducia petens vitam aeternam a filio. Et haec flamma cum excitata est, longe aliter judicat quam humana ratio. Non deterret latronem spectaculum corporum laceratorum et morientium, quo minus statuat restare vitam, et confugientes ad hunc Dominum habituros aeternam salutem; alios vero, qui hunc Dominum contemnunt, futuros in aeternis poenis, et quia fide jam sentit sibi Deum propitium esse, subjicit se ei et diligit eum; agnoscit se non casu puniri, agit gratias Deo, quod vocatus sit ad agnitionem Dei et hujus Domini; vult obedire Deo in hac poena toleranda, nec irascitur judicio Dei, agnoscit, humanum genus non, ut Philosophi putant, propter materiam aut casu obrui morte et aliis calamitatibus, sed propter peccatum a Deo tanta mole aerumnarum puniri, ut agnoscamus iram Dei, et quaeramus salutem. Ideoque praecipit de patientia, ut Deo obedire velimus in perferendis afflictionibus. Eruditur ergo latro in conversione de peccato, de ira Dei, de poenis, de remissione et justitia, ut intelligat longe aliam esse sapientiam sanctorum, quam humanae sit rationis aut Pharisaica sapientia. Nam pii multa in afflictionibus discunt, ut dicitur in Psalmo [119, 71]: Bonum est, quod humiliasti me, ut discerem justificationes tuas. Postremo, accedit confessio, in qua praedicat hunc esse Messiam, nec deterretur spectaculo supplicii, objurgat etiam alterum latronem, qui venenatis ironiis exprobrat supplicium Christo et propter crucem eum contemnit; sicut mundus Christum ac Ecclesiam propter infirmitatem superbe aspernatur. Estque diligenter contemplanda imago hujus subsannatoris. Ut enim hic in media morte ridet, et insuper contumelia afficit Christum; ita impii tanquam furentes non norunt sua mala, et insuper contumeliosi sunt adversus Christum, cum offert liberationem.

Recitavi exemplum, quod cum de aliis rebus multis nos admonet, tum hoc quoque ostendit, in vera conversione inchoari novam obedientiam, quae etiam se ostendit multis honestis actionibus, quae, ut dixi, placent Deo. Sicut et Rom. 14 [v. 17]: Paulus inquit: Regnum Dei non est cibus et potus, sed justitia, pax et gaudium in Spiritu sancto, qui in his servit Deo, placet Deo, et probatus est hominibus. Ad Hebr. ult. [13, 16]: Beneficentiae et

liberalitatis nolite oblivisci, nam hae hostiae placent Deo. Sic et de Noë dicitur [Gen. 8, 21]: Odoratus est Deus odorem suavitatis, id est, delectatus sacrificio Noë, id est, invocatione, gratiarum actione, laude et doctrina. Mira est autem metaphora in verbo Odorandi sumpta a ritu veteri; quia sacrificia dicebatur Deus odorari, cum divinitus incendebantur. Id erat singulare testimonium, quod placerent et acciperentur. Ceterum generaliter sacrificia conferuntur odoribus, et addebantur odores, quia omnia opera debent esse odor, id est, late sparsa et bene fragrans fama de Deo, id est, debent referri ad celebrandum Deum, ut alii bona doctrina et bonis exemplis invitentur.

DE QUARTA QUAESTIONE.

Propter quas caussas facienda sunt bona opera?

Multae sunt caussae: Necessitas, Dignitas, Praemia. Et primum multiplex est Necessitas, mandati, debiti, retinendae fidei, et vitandi poenas. Etsi enim aliud est loqui de coactione, tamen manet ordinatio aeterna Dei et immutabilis, ut voluntati Dei creatura obtemperet. Haec ordinatio immutabilis est mandati et debiti necessitas, sicut Paulus inquit [Rom. 8, 12]: Debitores sumus Dei, non carnis. Et Christus inquit [Joh. 13, 34]: Hoc est mandatum meum, ut diligatis vos invicem. Et 1 Thess. 4 [v. 3]: Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra, abstinere a scortatione, possidere unumquemque vas suum, id est, corpus, in sanctificatione et honore, non in affectibus libidinis, sicut Gentes ignarae Dei, et non injuria afficere et defraudare fratrem in negotiis, quia vindex est Deus de his omnibus. Non enim vocavit nos Deus ad immunditiem, sed ad sanctificationem. Ideo qui haec contemnit, non hominem contemnit, sed Deum, qui dat Spiritum sanctum suum vobis.

Necessitas retinendae fidei est, quia Spiritus sanctus expellitur et perturbatur, cum admittuntur peccata contra conscientiam. Sicut clare dicitur 1 Joan. 3 [v. 7]: Nemo decipiat vos: qui facit peccatum, ex Diabolo est. Et Rom. 8 [v. 13]: Si actiones carnis spiritu mortificabitis, vivetis; si secundum carnem vivetis, moriemini. Et excuti fidem per mala opera testatur hoc dictum Pauli 1 Tim. 5 [v. 8]: Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem abnegavit et est infideli deterior. Item: Fides esse non potest in his, qui indulgent pravis cupiditatibus, nec agunt poenitentiam, quia scriptum est: Ubi habitabit Dominus? in spiritu contrito et tremente sermones meos. Item, cum fides afferat pacem conscientiae, non potest simul esse cum proposito retinente delictum, quod contemnat conscientiam. Ideo Paulus inquit [Rom. 14, 23]: Omne, quod non est ex fide, peccatum est.

Excussit igitur David fidem et Spiritum sanctum, cum raperet alterius conjugem, et quidem multipliciter Spiritum sanctum perturbavit, primum in corde suo, unde pulsus est in adulterio, deinde in multis sanctis, quorum aliis scandalum attulit dolorem, aliis fuit occasio exitii. Item in miserrimis mulieribus, vi stupratis ab Absolone, et ejus manipularibus.

Necessitas vitandi poenas debebat quidem animos movere, cum totam mundi historiam plenam tristissimorum eventuum videamus, qui certe sunt poenae peccatorum, Sed tanta caecitas est hominum, ut casu plerosque accidere existiment. Haec amentia tollenda est: Sciamus omnes tristes eventus humanos vere esse poenas, cum primi lapsus, tum aliorum peccatorum; sicut Psal. 38 [v. 12] inquit: Propter iniquitates corripis hominem. Imo cum praesentia omnia sint momentanea, praesentes poenae non respondent irae Dei aeternae, sed sunt testimonia judicii venturi. Deus nos commonefacit restare judicium aliud, in quo non de momentaneis et pereuntibus rebus agetur, sed de aeternis. Hoc judicium semper in conspectu esse debet, de hoc judicio nos ipsos admoneamus, quoties praesentes poenas videmus.

Ac repudietur illa frigida cavillatio, qua reprehenduntur benefacta metu poenae. Facilis est responsio piis, qui sciunt ejusdem facti multas esse caussas et ordinatas. Sciant potius propter Deum recte faciendum esse, quam propter poenas. Sed sciunt hoc quoque Deum velle agnosci voluntatem suam et iram in poenis, velle metui poenas praesentes et futuras. Et omnes poenae late patent, saepe puniuntur peccata peccatis, et implicantur multi homines peccatis et calamitatibus. Horum malorum omnium saepe unus aliquis est reus: ut lapsus Davidis, quantum peperit scelerum, desperationum, blasphemiarum et tristissimarum rerum? Cultus idoli, a Salomone admissus, fuit caussa dilacerationis regni Israël. Haec distractio et religionis discordiam et perpetua bella attulit. Talia exempla Deus vult considerari, ut vere metuamus ipsius iram, et nostrae ac alienae salutis rationem habeamus. Sed caeca mens hominis nec peccati nec irae Dei magnitudinem cernit; imo ne praesentibus quidem poenis satis afficitur. Sicut impius latro adhuc ludit in sua calamitate et Christum deridet.

Discant autem pii, ut dictum est, agnoscere iram Dei in tanta magnitudine calamitatum humanarum, discant et insidias Diaboli cavere, qui paulatim per gradus impellit et longam telam texit multarum miseriarum, ut tandem impellat ad desperationem. Sicut dictum est [1 Petr. 5, 8]: Circumit tanquam leo rugiens, quaerens quem deveret.

Sequitur dignitas. Hic rursus admoneo, non esse dignitatem virtutibus tribuendam, quod propter eas persona habeat remissionem peccatorum, quod satisfaciant legi Dei, sint pretium vitae aeternae. Sed fides praelucebat, quae statuat nos propter filium Dei placere, sicut supra dictum est. Postea vero etiam propter hunc ipsum Mediatorem hos cultus placere Deo, qui non vult totum genus humanum perire. Ideo vult aliquam esse Ecclesiam, in qua agnoscatur, invocetur, colatur, hujus obedientiam propter

filium recipit, et vocat sacrificia, id est, opera, quibus Deus judicat se honore affici. Ideo Petrus inquit [1 ep. 2, 5]: Offerte hostias spirituales. Haec est dignitas vocationis, non personae, sicut Magistratus aut Apostolus sua opera magnifacere et cogitare debet, res esse maximas, per quas Deus vitam regit, dat vitam aeternam; ideoque gubernari et juvari a Deo, et hanc ob causam studiosius omnia facit.

Sic quodlibet membrum Ecclesiae sentiat hanc summam omnium vocationum esse, ut sit membrum populi Dei, invocet Deum pro se et aliis, offerat sacrificia, id est, omnis generis bona opera praecepta a Deo. Haec dignitas vocationis intelligenda et consideranda est: Scias hoc tuum studium literarum et modestiam vitae vere rem magnam esse et ad vocationis gloriam et aliorum necessitatem pertinere. Ideo eam Deus postulat et approbat, ut dictum est, gubernat, adjuvat. Quare studiosius officia tui loci facias.

DE PRAEMIIS.

Ut remissio peccatorum et reconciliatio sit certa, donatur propter filium Dei gratis, et fide accipienda est. Fieret autem incerta, si penderet ex conditione nostrorum meritorum. Sed in reconciliatis postea bona opera cum placeant fide propter Mediatorem, ut dictum est, merentur praemia spiritualia et corporalia, in hac vita, et post hanc vitam; sicut clare ostendit Parabola de negotiantibus [Matth. 25, 29]: Habenti dabitur etc. Et 1 Tim. 4 [v. 8] dicitur: Pietas habet promissiones praesentis et futurae vitae etc. Marc. 10 [v. 30]: Recipient centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, et post hanc vitam, vitam aeternam. Matth. 10 [v. 42]: Qui dederit potum uni ex minimis propter doctrinam, non perdet mercedem suam. Luc. 6 [v. 38]: Date, et dabitur vobis. Exod. 20 [v. 12]: Honora patrem et matrem, ut sis longaevus super terram. Jes. 33 [v. 16]: Panis ei dabitur, aquae ejus erunt certae. Regem in decore videbunt, id est, pro obedientia et bonis operibus Deus dat tranquillas politias, honestam et pacatam gubernationem etc. Jes. 58 [v. 7]: Frange esurienti panem tuum, et eris sicut hortus irriguus etc.

Denique plena est scriptura talium promissionum de spiritualibus et corporalibus praemiis. Nam et in hac vita utrisque opus est; nec singuli retinere fide possunt sine exercitio, nec in gubernatione illustrari doctrina et conservari Ecclesiae et politiae possunt sine donis spiritualibus. Deinde, cum Deus velit in hac vita propagari doctrinam, dat aliquod hospitium docentibus et discentibus, id mirabiliter servat, sicut servabat navim, in qua Paulus vehebatur Romam. Promittit igitur etiam praesentis vitae commoda. Et quanquam Ecclesia mirabiliter subjecta est cruci, tamen aliqua multitudo pia servatur, etiamsi, ut in acie victrice, aliqui milites interficiuntur.

Discamus igitur utroque genere bonorum opus esse, et ea non frustra promitti a Deo, sed ut fides nostra exerceatur et crescat, et nos invitati praemiis diligentius laboremus.

Exercetur autem Fides tripliciter. Primo, semper fides petitura res alias initio cogitet de remissione peccatorum, ut David non potest petere victoriam, nisi cogitet sibi Deum placatum esse.

Secundo, Fides statuat non casu objici bona, ut impii in navi Pauli fingebant casu servatam esse. At fides vere statuat a Deo nos ali, defendi, juvari, et horum beneficiorum promissiones ideo propositae sunt, ut Epicurea imaginatio ex animis hominum ejiciatur, quae fingit casu accidere bona et mala; sed discamus vere a Deo dari bona, et ea petamus ab ipso.

Tertio, Fides exercetur petens auxilium et compensationem, ut qui dat Eleemosynam, decerpit aliquid de suo, et videt suis defuturum esse, nisi Deus eos respexerit, petit et expectat auxilium et compensationem.

Haec ut intelligantur, antithesis consideretur, et introspiciamus nostra pectora. Ideo minus es diligens in operibus, quia cogitas te frustra laborare, quia Deo displicetas. Haec imaginatio pugnat cum primo exercitio fidei. Secundo, ideo minus es liberalis, quia cogitas has res humanae diligentiae commissas esse et non curari a Deo. Hic error pugnat cum secundo exercitio fidei; Deus enim diligentiam humanam ita postulat, ut velit eam regi suo verbo, sicut ceteras virtutes Sis diligens, scilicet, juxta praeceptum Dei labores, non facias inutiles profusiones, sed aliquid conferas ad necessarios usus Ecclesiae et pauperum. Tertio, ideo minus liberalis es, quia cogitas Deum non esse compensaturum, tuos futuros esse in egestate. Haec diffidentia pugnat cum tertio exercitio fidei. Ut igitur excitetur et crescat fides, Deus multiplicia opera proposuit, et addidit promissiones auxilii et praemiorum, ut sit occasio invocationis. Quomodo expectabis a Deo aeternam salutem, si non expectas fragmen panis? Repugnemus igitur diffidentiae nostrae, et mandata opera faciamus, et cum sint difficilia, excitemus in eis fidem et invocationem, intueamur etiam praemia, simus soliciti de universa Ecclesia, de Republica, de nostra salute. Propter hos fines simus diligentiores in vocatione, in regendis moribus etc.

Haec omnia pinguntur in exemplo viduae Sareptanae et Eliae. Scit Elias se vocatum esse divinitus ad docendum, et donec ministerio fungi eum Deus volet, non defuturum esse victum; hac fide ipse et petit et expectat victum, venit igitur ad viduam, et confectus labore jubet sibi dari cibum. Vidua paupertatem suam narrat. Hic Propheta addit promissionem. Credit mulier voci Prophetae, quod Deus Israel vere sit Deus creator et salvator, quod det bona, quod sit suppeditaturus victum in posterum. Quanquam igitur sibi et filio, quod in praesentia aderat, detrahi videt, tamen Prophetam

prius pascit. Hanc fidem et hoc opus sequuntur praemia, longo tempore alitur haec familia, et haud dubie beneficio divino. Fit ejus domus hospitium Ecclesiae, ubi Propheta docet totam viciniam. Hanc magnam gloriam sequitur afflictio, filius moritur, sed rursus accedunt nova praemia, filius mortuus resuscitatur. Hoc exemplo magis confirmatur mulier, et latius spargitur fama doctrinae Eliae. Jam cogita, quam multa ingentia bona opera primum officium, quod praestitit mulier in alendo Propheta pepererit, considera etiam cumulum praemiorum. Non solum alitur familia, sed etiam eruditur a Propheta de vero cultu Dei et de vita aeterna, et custoditur multipliciter adversus Diabolum, filius resuscitatus fit hujus Prophetae discipulus, qui procul dubio postea utiliter servivit Ecclesiae. Etiam exigua opera praemiis multo majoribus ornantur, quam pro debito; ac necesse est omnes sanctos fateri idem, quod Jacob inquit Gen. 32 [v. 10]: Minor sum omnibus miserationibus tuis.

Ceterum etsi oportet esse inchoatam novitatem, sicut Paulus inquit [2 Cor. 5, 2 sq.]: Superinduamur, si tamen non nudi reperiemur: tamen semper agnoscat cor, quod dicit Psal. [143, 2]: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens; item [Ps. 19, 13]: Delicta quis intelligit? et sciat nostras virtutes non esse pretium vitae aeternae, sed hanc certo dari propter Mediatorem; sicut Paulus inquit [Rom. 6, 23]: Donum Dei vita aeterna. Et Christus inquit Joan. 6 [v. 40]: Haec est voluntas Patris, ut omnis, qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam aeternam. Hanc vocem sibi pia mens in vera poenitentia proponat, et propter Mediatorem certo expectet vitam aeternam. Nec potest fides niti duabus rebus, Mediatore et nostris meritis, ut perita conscientia facile judicare potest.

DE QUINTA QUAESTIONE.

De discrimine peccatorum.[1]

Cum dictum sit in renatis manere peccata, necesse est tradi discrimen. Nam hos, qui ruunt in delicta contra conscientiam, certum est non manere in gratia, nec retinere fidem, justitiam, Spiritum sanctum, nec potest stare cum malo proposito contra conscientiam fides, id est, fiducia acceptationis divinae. Sunt enim prorsus contrarii motus, nec potest existere invocatio cum mala conscientia, quae fugit Deum, sicut dicitur 1 Joan. 3 [v. 21]: Si cor nostrum nos non condemnat, fiduciam habemus ad Deum.

Ideo tenenda est regula, quod necesse sit in reconciliatis esse justitiam bonae conscientiae, ut 1 Tim. 1 [v. 5] dicitur: Summa mandati est dilectio ex corde puro, conscientia bona et fide non ficta. Et in eodem Capite [v. 18 sq.]: Milita honestam militiam, habens fidem et bonam conscientiam. 2 Cor. 1 [v. 12]: Gloriatio nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae. 1 Petr. 3 [v. 16]: Conscientiam habentes bonam.

Quod autem excidant ex gratia, et effundant fidem et Spiritum sanctum, et fiant rei irae Dei et aeternarum poenarum, qui admittunt delicta contra conscientiam, id multae sententiae clare testantur. Gal. 5 [v. 19]: Manifesta sunt opera carnis, adulterium, scortatio, impudicitia, idololatria; talia facientes regnum Dei non possidebunt. Vocat manifesta opera, quia contra conscientiam fiunt. 1 Cor. 6 [v. 9]: Ne erretis: nec scortatores nec idololatrae nec moechi possidebunt regnum Dei. Ubi nominatim Paulus his concionatur, qui cum antea fuissent obnoxii talibus vitiis, jam vero emendati erant. His praecipit, ut retineant bonam conscientiam, et testatur perituros esse, si perseverent in prioribus vitiis.

Rom. 8 [v. 13]: Si secundum carnem vivetis, moriemini; si actiones carnis spiritu mortificabitis, vivetis. Hic tradit Paulus discrimen. Manent in renatis multa interiora mala, videlicet quaedam caligo et pravitas nobiscum nascens. Etsi enim inchoata est lux et inchoata obedientia, tamen adhuc fides ut scintilla exigua in densis tenebris lucet, quae assidue luctatur cum dubitationibus, et eis repugnat, nec tantus est timor Dei, non tanta fiducia et dilectio, quantam esse oportuit. Deinde multiplices vitiosi affectus sunt, admiratio et fiducia sui, deinde varii motus, flammae libidinum, incendia injusta irae et aemulationum, ut fuerunt in Maria et in Aarone adversus Moysen. Postremo plurima manent in sanctis omissionis peccata, ut vulgo vocantur, id est, neglectiones officii et errata oeconomica, politica et Ecclesiastica, quae tamen non fiunt contra conscientiam in piis, qui fidem et diligentiam praestant, quantam fere praestare possunt. Quia vero Sancti vitiosis affectibus repugnant et credunt sibi propter Filium Dei condonari infirmitatem, ideo manent in gratia et retinent fidem et Spiritum sanctum. Hoc sentit Paulus, cum inquit [Rom. 8, 13]: Si actiones carnis Spiritu mortificabitis, vivetis.

Estque singularis emphasis, cum ait: Spiritu mortificabitis. Vocat enim nos ad acre certamen, vult nos repugnare vitiosis cupiditatibus, et quidem Spiritu, id est, veris motibus, timore et fide incensis verbo Dei a Spiritu sancto. Intueatur mens mandatum Dei et Poenas, cogitet quanta res sit ira Dei, exempla intueatur lapsorum, ut Saulis et aliorum qui non sunt restituti. Sciat ex uno lapsu sequi infinita peccata et scandala. Rursus etiam credat Deo placere obedientiam, et petat auxilium et gubernationem; sicut scriptum est [Joh. 15, 5]: Sine me nihil potestis facere. Item [Matth. 7, 7]: Petite, et dabitur vobis; quanto magis Pater vester coelestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Et sicut toties dicitur in Psalmis [119, 117]: Adjuva me, et salvus ero. Item [ibid. v. 124]: Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justificationes tuas doce me. Item [Ps. 51, 12—14]: Cor mundum crea in me, Deus, id est, recte sentiens de Deo, purificatum fide; et spiritum rectum, id

est, firmum, non dubitantem, innova in visceribus meis. Ne abjicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum, id est, regentem omnes actiones, ne auferas a me. Redde mihi laetitiam salutaris tui, et spiritu principali, id est, spontaneo, non defugiente certamina et pericula, confirmes me.

Sic Joseph repugnabat illecebris Dominae; sic Jonathas se confirmabat, ne aemulatione incenderetur adversus Davidem; sic David se reprimebat, ne Saulem interficeret; sic se sustentabat, ne frangeretur desperatione pulsus in exilium. Ita docet Paulus Rom. 6 [v. 12]: Non regnet peccatum in mortali corpore vestro; et videtur sumptum verbum ex Genesi [4, 7]: Sub te erit appetitus ejus, et ut domineris ei. Nam verbo dominandi non significatur otium et ignavia, sed impetus Spiritus sancti et diligentia voluntatis. Joseph intuens mandatum Dei et prospiciens poenas, scandala et alias ruinas, quae secuturae erant, repugnat illecebris; petit etiam gubernationem divinam, addit et suam diligentiam; praecipit oculis, ne temere vagentur, vitat solitudines, occasiones, ne in laqueis Diaboli haereat. Hanc diligentiam pii intelligere et praestare discant, et considerent non sine caussa dictum esse: Tu domineris, non regnet peccatum. Cum peccatum dominatur, affert multiplicem perniciem et iram Dei ac aeternam mortem; econtra vero cum non dominatur, retinent pii donatum justitiam et fidem. Ideo inquit Paulus [Rom. 8, 13]: Si spiritu actiones carnis mortificabitis, vivetis.

Dixi, quae peccata maneant in renatis, scilicet quaedam interiora mala, quibus ipsi repugnant; sed cum peccata contra conscientiam admittuntur, effunditur et perturbatur Spiritus sanctus, et amittitur gratia, et excutitur fides, id est, fiducia misericordiae. Hoc vult Paulus, cum inquit [Rom. 8, 13]: Si secundum carnem vixeritis, moriemini, id est, si obedietis vitiosis cupiditatibus, eritis rei irae Dei et mortis aeternae. Eodem loco [v. 14] inquit: Qui aguntur Spiritu sancto, hi sunt filii Dei; sed ruentes contra conscientiam, effundunt et perturbant Spiritum sanctum, desinunt igitur esse filii Dei. Sicut et sententiae supra citatae testantur, 1 Cor. 6 [v. 9]: Ne erretis, scortatores etc. Et Joannes [1 ep. 3, 8] inquit: Qui peccatum facit, ex Diabolo est, id est, est jam captivus Diaboli, reus irae Dei et aeternae poenae, et impellitur a Diabolo ad multiplicia peccata. Hae tristissimae comminationes hortantur nos ad frenandos vitiosos impetus, ne excidamus a donata gratia. Nec opus est hue afferre disputationes de praedestinatione, sed judicemus de voluntate Dei ex perspicuo verbo Dei.

DE ARGUMENTIS ADVERSARIORUM.

Plane et clare docemus, oportere in homine existere notitiam articulorum fidei; item contritionem, bonum propositum, ac inchoari dilectionem. De his dimicant adversarii, quae tamen fatemur ipsi in homine oportere existere. Sed addimus, Oportere accedere fidem, id est, fiduciam misericordiae, quod propter filium Dei habeamus remissionem peccatorum, non propter has nostras virtutes. Ipse econtra dicunt, dubitandum esse, et addunt: Tunc habebis remissionem peccatorum, cum dignus eris, hoc est, propter virtutes tuas. Item fingunt, homines legi Dei satisfacere posse.

Sed cum omnia, quae ipsi flagitant, retineamus et insuper addi velimus fidem tribuentem Christo suum honorem, et certa consolatione erigentem perterrefactas mentes, certe nihil absurdi docemus, et sine justa caussa tam rabiose damnant sententiam, quae de justificatione in Ecclesiis nostris proponitur, quae haud dubie est ipsissima vox Evangelii et consensus sanctorum Patrum, Prophetarum, Apostolorum et omnium piorum omnibus temporibus qui aliquantulum lucis habuerunt. Omnes hoc sentiebant, oportere existere in nobis poenitentiam, et debere sequi bona opera, sed tamen remissionem donari propter Mediatorem, non propter nostram dignitatem, et se placere Deo propter illum Mediatorem, et hac fide, hoc est, fiducia misericordiae Deum invocabant, non fugiebant, non fremebant adversus Deum. Ideo toties inculcat Paulus particulam Gratis. Item Petrus inquit Act. 10 [v. 43]: Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, accipere remissionem peccatorum per nomen ejus omnes, qui credunt in eum. Hic consensus est verum Ecclesiae testimonium, et omnium piorum experientia suffragatur huic sententiae. Non enim possunt sine hac consolatione acquiescere mentes in vera contritione seu veris terroribus. Haec cum sint certissima, nemo sanus in Ecclesia contradicere potest.

Sed quod aliter Monachi scripserunt, eo fit, quia non discernebant Legem et Evangelium, et de justificatione loquuntur Philosophico more, prorsus ut Plato vel Aristoteles cogitat, Achillem esse fortem virum, quia habet hanc virtutem et afflatum quendam divinum: ita hi dicunt, Paulum justum esse propter suas virtutes et afflatum divinum, nihil addunt de Mediatore, de promissionibus seu Evangelio et de fide seu fiducia Mediatoris; imo jubent dubitare de reconciliatione, hoc est, delere Evangelium et promissionem et sepelire Christum.

Quoties igitur venit in mentem hujus controversiae, refer oculos ad hunc scopum: Cum re ipsa et vere hoc dicatur, necessariam esse poenitentiam, et tamen nos propter filium Dei habere remissionem, placere et exaudiri; tribuam filio Dei suum honorem, et hac fide seu fiducia promissae misericordiae Deum invocabo; sicut dictum est [Joh. 15, 16]: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, id est, fiducia filii. Item [Rom. 5, 2]: Per hunc habemus accessum ad Patrem. Ut autem studiosi sint instructiores ad refutanda adversariorum argumenta, ordine praecipua recensebo et explicabo.

Primum.

Justitia significat obedientiam juxta omnia praecepta.
Fides, de qua dicimus, non est proprie opus omnium praeceptorum.
Ergo non justificamur fide.

Respondeo ad majorem.

Major est vera, de justitia Legis; nam justitia Legis proprie est obedientia juxta omnia praecepta; sed hanc ipsam ob caussam, quia haec corrupta natura non satisfacit Legi, ideo alia revelata et donata est, quae est acceptatio propter filium Dei, quam sequitur donatio Spiritus sancti. Aliud igitur justitia significat in majore, aliud in conclusione. Cum Paulus dicit [Gal. 2, 16]: Fide justificamur, intelligit, fide consequimur remissionem peccatorum, seu acceptationem propter Mediatorem gratis, ut Rom. 4 [v. 5] inquit: Fides imputatur ei ad justitiam. Haec implicatio perspicue ostendit, hoc argumento non labefactari nostram sententiam. Fontes autem diligenter consideremus. Pleraque argumenta adversariis nascuntur ex judicio rationis seu Legis de disciplina, in hanc omnium oculi sunt defixi; sicut inquit Paulus [Rom. 9, 31]: Sectantes Legem justitiae ad justitiam non perveniunt nec discernunt Legem et Evangelium, nec animadvertunt Evangelium in hac quaestione non de vita politica loqui, sed de reconciliatione coram Deo. Haec arcana discernenda sunt a civili conversatione. Ergo has caligines et nubes depellant studiosi, videlicet confusionem Legis et Evangelii, et confusionem politicae vitae et reconciliationis coram Deo, et attendant, de qua re in hac quaestione agatur.

Secundum.

Impossibile est sola notitia justum fieri,
Fides tantum est notitia: Ergo
Impossibile est sola fide justum fieri.

Primum respondeo ad minorem. Fides non significat tantum notitiam, qualis est in Diabolo, de qua dicit Jacobus [2, 19]: Daemones credunt et contremiscunt; sed fides significat in intellectu notitiam et assensum promissionum de Christo, ac in voluntate fiduciam, qua voluntas vult et accipit oblatam misericordiam, et in ea acquiescit, ut cum Cicero audivit sibi a Caesare promitti securitatem, notitiam in intellectu sequebatur in voluntate fiducia, qua volebat et accipiebat oblatum beneficium, et in hac promissione acquiescebat. Est igitur fides non tantum notitia, sed fiducia illa, ut diximus, qua apprehenditur promissio, sicut perspicue testatur quartum caput ad Romanos, Fidem hic intelligi eam, quae accipit promissionem; quare necesse est intelligi fiduciam misericordiae donatae. Sed oritur et hoc argumentum ex imaginatione rationis, quae semper quaerit aliquam nostram virtutem, qua cogitemus nos justos esse, cum in hac quaestione non hoc dicatur, nos fide justos esse, quia sit talis virtus in nobis, in hac vel in illa parte, tametsi adesse virtutes oportet; sed ideo dicimus, Fide justificari nos, quia apprehendit promissionem et statuit nos propter Mediatorem habere reconciliationem.

Ita et haec cavillatio refutatur: Fides significat fiduciam. In fiducia inest dilectio, ergo etiam dilectione sumus justi. Concedo in fiducia inesse dilectionem, et hanc virtutem et plerasque alias adesse oportere, sed cum dicimus, Fiducia sumus justi, non intelligatur nos propter virtutis istius dignitatem, sed per misericordiam recipi propter Mediatorem, quam tamen oportet fide apprehendi. Ergo hoc dicimus correlative, per misericordiam propter filium Dei sumus reconciliati Deo, et id fide accipi seu statui oportet, ut voluntas acquiescat in proposito Propitiatore.

Cogitet autem pius lector, quam absurdum et indignum sit, non discernere fidem Diabolicam a fide, qua Ecclesia Deum invocat, qua accedit ad Deum et pacem consequitur, ut Rom. 4 dicitur. Item Rom. 10 [v. 11]: Qui credit in eum, non confundetur. Et Gal. 2 [v. 20]: In fide vivo filii Dei. Nemo non vidit absurdissimam fore imaginationem, si quis in talibus locis cogitet, Fidem non aliud significare, nisi notitiam Diabolicam. Nam notitia diabolica fugit Deum, non invocat, non accedit ad Deum. Ideo Jacobi dicta de fide [2, 19]: Daemones credunt et contremiscunt, non sunt miscenda Paulinae. De alia fide Paulus, de alia Jacobus loquitur. Et facile potest intelligere homo sanus non esse similem fidem Ecclesiae invocantis Deum, et Diaboli fugientis.

Tertium.

Qui non diligit, manet in morte: Ergo
Impossibile est dici justum sola fide.

Concedo, si intelligas fidem oportere non esse solam, sed hinc non sequitur, dilectionem esse caussam remissionis peccatorum, sicut necesse est ad fidem accedere patientiam, sed non sequitur, nostram patientiam esse caussam remissionis. Et exclusiva particula non excludit virtutes, ne adsint, sed excludit eas a caussa reconciliationis, ac significat solius Christi meritum esse caussam reconciliationis. Est et hoc sciendum, Removendas esse humanas imaginationes de justitia Legis, quae a dilectione Dei orditur: Si natura hominis esset sine peccato, posset Deum vere diligere; sed quia est obruta peccato, necesse est prius accipi remissionem, nec potest accendi dilectio, nisi agnita et apprehensa remissione peccatorum. Ac nimis otiose cogitant de remissione, qui putant sine certamine fidei eam accipi.

Quartum.

Fide sumus justi,
Fides est opus,
Ergo propter opera sumus justi.

Respondeo ad majorem.

Major intelligatur correlative, Fide sumus justi, id est, per misericordiam propter Christum sumus justi; non quia fides sit virtus, quae mereatur remissionem sua dignitate. Quod vero additur, fides est opus, concedendum est; est enim opus, ut dilectio, patientia, castitas. Et ut haec sunt infirma et languida; ita Fides est admodum imbecilla et concutitur multis dubitationibus. Quare non ideo dicimur justi fide, quia tanta sit hujus virtutis dignitas, ut mereatur remissionem; sed quia oportet aliquod esse instrumentum in nobis, quo adprehendimus Mediatorem pro nobis interpellantem, propter quem aeternus Pater est propitius.

Quintum.

Gratis sumus justi,
Gratiae est dilectio infusa cordi,
Ergo dilectione infusa sumus justi.

Ad minorem respondendum est.

Gratia proprie significat misericordiam gratuitam seu acceptationem gratuitam propter Christum. Nam cum dicitur, per gratiam habemus remissionem, si sic intelligas, propter donatas virtutes habemus remissionem, plane evertes totam Pauli sententiam et conscientiis adimes veram consolationem. Non enim nostras qualitates intueri debemus, cum angimur de remissione, sed confugere ad Mediatorem. In hac ipsa lucta corda etiam Spiritu sancto juvantur; sicut Paulus inquit [Rom. 8, 15]: Dedit Spiritum, in quo clamamus Abba Pater; et docet in tali motu fidei dari Spiritum sanctum, Gal. 3 [v. 14]: Ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem. Quare cum illa acceptatione conjuncta est donatio Spiritus sancti, neque tamen sequitur, nos propter illas novas virtutes habere reconciliationem.

Sextum.

Impossibile est nosse voluntatem Dei erga nos.

Credere quod simus in gratia, est aliquid affirmare de voluntate Dei erga nos.

Ergo impossibile quiddam affirmare videmur, cum dicimus: Credendum esse, quod simus in gratia.

Respondeo: Major est vera, de voluntate non revelata per verbum Dei. Certum est autem in Evangelio, quod filius Dei protulit ex sinu aeterni Patris, praecipi, ut affirmemus, nobis Deum propitium esse propter Mediatorem. Sed humana mens oppressa naturali caligine aut Legis opinione putat delirare eum, qui affirmat se habere Deum propitium. Adversus has imaginationes scias hanc ipsam vocem Evangelii traditam esse, ideo missum esse filium Dei et datam promissionem, ut hoc ipsum credamus et affirmemus.

Sed dicis, Additam esse conditionem Legis. Respondeo: Etsi poenitentia est necessaria, tamen non pendet remissio ex dignitate nostra, sed certa est propter Christum. David post lapsum agens poenitentiam statuit se vere recipi in gratiam, audita hac voce: Dominus abstulit peccatum tuum. Eandem vocem vere affert singulis agentibus poenitentiam administratio Evangelii; et mandatum immutabile est, ut filio Dei credamus: HUNC AUDITE. Quanquam igitur humanae menti hoc statuere videtur absurdum, tamen imaginationi rationis opponamus promissionem et mandatum Dei, ut vere invocare Deum discamus. Nam ubi non est haec fides, quae sentit nos recipi et exaudiri propter Mediatorem, ibi nulla est invocatio. Quare doctrina, quae jubet dubitare, est Ethnica et tollit invocationem.

Septimum.

Nemo placet, nisi habens novos habitus ortos a Spiritu sancto.

Nemo potest affirmare, se habere illos habitus, quia possunt esse virtutes similes, ortae a ratione.

Ergo nemo potest affirmare, se placere.

Neganda est minor. Etsi enim de reconciliatione non ex nostris habitibus statuendum est, sed ex certa promissione Dei, tamen, cum cor erigitur fide in pavoribus seu poenitentia, vere etiam fiunt novi motus spirituales, quibus in invocatione clamamus Abba Pater, et tamen fiducia intuetur Mediatorem, non nostram novitatem. Ceterum illud semper addo, ne perseveret voluntas in delictis contra conscientiam: Ideo Joannes inquit [1 ep. 3, 21]: Si cor nostrum non condemnat nos, fiduciam habemus ad Deum, quod, si quid petimus, accipiemus ab eo.

Octavum.

Virtutes Theologicae sunt distinctae: Fides, Spes, Dilectio.

Si fides significat fiduciam, erit idem quod Spes:

Ergo non retinetur distinctio virtutum.

Respondeo: Fatemur semper oportere conjunctas esse, et cum dicimus, Hominem fide justificari, diximus supra, id intelligi correlative; nec significari, quod propter hujus virtutis dignitatem justi simus, sed propter Mediatorem. Sic igitur differt fides a ceteris virtutibus, quia est apprehensiva, et applicat nobis promissionem. Differt item, quia vult et accipit praesentem reconciliationem; Spes vero expectat futuram liberationem. Si scopus teneatur, quod dicimus nobis propter Mediatorem dari remissionem, ut certe omnes pii fateatur, facilis postea est explicatio, et sit modus harum tenuium cavillationum. Si numerant Fidem inter Theologicas virtutes, necesse est non tantum intelligi notitiam, qualis est in Diabolis, sed fidem, qua ad Deum accedimus et eum invocamus; non accedimus autem in veris pavoribus, si judicemus manendum esse in perpetua dubitatione. Nam dubitatio illa parit fugam et odium Dei, ut Rom. 7 de peccatis, quae per Legem sunt, dicitur.

Nonum.

Mala opera merentur aeternas poenas:
Ergo bona opera merentur vitam aeternam.
Consequentia videtur valere a contrariis.

Respondeo: Valeret, si contraria essent pariter integra. Mala integre repugnant Legi Dei; Bona nondum satisfaciunt Legi Dei. Manet enim in Sanctis ingens imbecillitas, etiam cum in tota disciplina externa nullus est naevus, et multae sunt excellentes virtutes, ut in Jesaia et similibus, tamen manent interiora mala multa, dubitationes in invocatione, multi vitiosi affectus, confidentiae, diffidentiae. Item spectra, quae Diabolus objicit, ut invocationem impediat, quae vocat Paulus, [Ephes. 6, 16] tela ignita, quibus ita sanciantur interdum etiam qui virtute excellunt, ut mori mallent, quam sentire ea vulnera, sicut Paulus queritur de colaphis, quos accipit a Diabolo. Item [Rom. 7, 24]: Miser ego homo, qui me liberabit a corpore mortis hujus? In his miseriis agnoscunt pii imbecillitatem suam, vident se non satisfacere Legi Dei, non sine peccato esse, et in hac humilitate confugiunt ad Propitiatorem. Haec certamina non norunt hypocritae, qui disciplinam externam somniant esse Legis impletionem.

Decimum.

Peccatum est odium Dei,
Ergo justitia est dilectio Dei.

Concedendum est totum argumentum; sed considerandum est simul, non esse pariter integra haec contraria: Nam dilectio est languida et adhuc multis sordibus impedita, et, ut antea dixi, accedunt Diaboli tela ignita, quae etiam impediunt invocationem, ut accidit Moysi ad rupem. Non igitur satisfacit Legi Dei nostra dilectio, nec placet propter propriam perfectionem, sed placet propter Mediatorem; ut supra dictum est.

Cum igitur dicunt: Dilectio est justitia, ergo Dilectione justi sumus. Respondendum est: Si justi significat habentes virtutem, ut Philiosophi loquuntur, valet consequentia; sed si significat accipientes remissionem peccatorum, non valet consequentia. Nam nec in antecedente sic intelligi potest justitia pro re, quae mereatur remissionem, sed pro virtute, ut si dicam: Solvere venditori est justitia, Ergo solvens venditori est justus. Tales argutiae ab eruditis facile possunt dijudicari.

Undecimum.

Justitia est in voluntate,
Fides non est in voluntate,
Ergo non justificamur fide.

Etsi supra aliquantulum mutatis verbis res eadem tractata est, tamen et hanc formam propono, ut studiosi excerceantur. Primum neganda est minor. Nam fides significat assentiri promissioni Dei, quod est in intellectu, et cum hoc assensu necessario conjuncta est fiducia in voluntate, volens et accipiens promissam reconciliationem, et acquiescens in monstrato Mediatore. Nisi enim simul vellemus et acciperemus promissam reconciliationem, maneret fuga et pavor, nec existeret pax seu quies conscientiae seu cordis. Quare appellatione fidei vere complectitur Evangelium, velle oblatam promissionem. Quanquam autem displicent haec adversariis, qui acerrime contendunt, nihil intelligi nomine fidei nisi notitiam, qualis et in Diabolis est, tamen ad talem notitiam impossibile est congruere dicta illa [Rom. 5, 1]: Justificati fide pacem habemus. Item [Rom. 9, 33]: Qui credit in eum, non confundetur.

Deinde rursus hoc moneo, quod toties dictum est: Justitiam, quae in nobis est, esse in voluntate. Sed justificari hic significat consequi a Deo remissionem peccatorum et acceptationem ad vitam aeternam. Haec contingunt nobis propter Mediatorem sedentem ad dextram aeterni Patris: sed tamen fide accipi oportet. Et simul Spiritus sanctus datur, inchoans novam lucem et novas virtutes, quibus nos Deo subjicimus, quibus inchoatur in nobis vita aeterna; sicut Christus inquit [Joh. 17, 3]: Haec est vita aeterna, ut agnoscant te solum verum esse Deum, et quem misisti Jesum esse Christum.

Qui fingunt dubitandum esse de reconciliatione, et inquiunt hominem justum esse propriis virtutibus, tantum habent imaginationem Ethnicam, nec accedunt ad Deum fiducia Mediatoris, cum tamen Deus aliter coli non velit, nec velit exaudire, nisi invocantes fiducia Mediatoris.

Duodecimum.

Jacob. 2 [v. 24]: Vides igitur quod ex operibus justificatur homo, non ex fide solum.

Respondeo sine ulla Sophistica: Constat fidem in eo loco Jacobi significare notitiam historiae, qualis est et in damnatis; ait enim: Daemones credunt et contremiscunt. Fatendum est autem, et clare fatemur, hominem non esse justum illa notitia. Sed Paulus cum loquitur de fide, intelligit fiduciam misericordiae, quae nititur Mediatore, et propter eum accipit reconciliationem. Quare necesse est aliud intelligi fidem apud Paulum, cum inquit [Rom. 10, 10]: Corde creditur ad justitiam; aliud apud Jacobum dicentem [2, 19]: Daemones credunt. Non igitur pugnat Jacobus cum Paulo, sed de alia re loquitur, refutat errorem eorum, qui fingebant se justos esse propter professionem dogmatum, ut haec opinio facile capit imperitorum animos. Sic et Judaei fingebant se esse justos propter professionem suae doctrinae et ceremonias. Hunc errorem refutare necesse est.

Nec pugnat haec refutatio cum Paulo. Quod enim addit Jacobus, Justificatur homo ex operibus, loquitur de justitia operum, quam et Paulus tota voce clamitat necessariam esse: sed idem negat propter hanc dari remissionem. Non igitur intelligatur verbum justificari pro reconciliari, sed, ut

alias saepe dicitur, pro approbari. Justificatur homo ex operibus, id est, habens justitiam operum approbatur, placet Deo. Quia obedientia in reconciliatis necessaria est, et quomodo placeat, supra dictum est. Et persona non est justa, seu placens seu accepta, si desit illa obedientia et maneant delicta contra conscientiam. Est ergo sententia, oportere hominem etiam habere justitiam operum, quod omnino fatendum est; sed interim plura docendus est auditor, scilicet, quod propter opera non accipiat remissionem; item quod placeant, non quia Legi satisfiat, sed propter Mediatorem. Haec addenda esse manifestum est.

Quare satis apparet, Jacobum non de integra caussa disputasse, sed de una parte concionatum esse: flagitare justitiam operum et refutare eos, qui fingebant se justos esse propter professionem. Ceterum de reconciliatione, et quomodo placeat imperfecta obedientia, hic non dicit. Supra aliquantulum attingit, cap. 1 [v. 18] inquiens: Volens genuit nos verbo veritatis, ut simus primitiae creaturae ipsius.

Decimum tertium.

1 Cor. 13 [v. 2]: Si habeam omnem fidem, dilectionem autem non habeam, nihil sum.

Expedita, facilis et plana responsio est. Concedo totum. Clare enim affirmamus, oportere adesse dilectionem; sed hinc non sequitur, nos accipere reconciliationem propter dilectionem, aut dilectionem placere, quia Legi satisfaciat. Imo dilectio existere non potest, nisi praecedat fides, qua accipimus remissionem et agnoscimus misericordiam, ac statuimus nos recipi et exaudiri. Ita incenditur dilectio, et voluntas se Deo subjicit. Sed haec dilectio et subjectio admodum est imbecilla, et adhuc multis sordibus inquinata. Quare aliud quiddam est, videlicet propitiator Christus, propter quem persona statuit se certo habere reconciliationem, in hunc intuetur, non in proprias qualitates.

Verum est igitur utrumque: Oportere dilectionem adesse, et tamen personam habere reconciliationem propter filium Dei. Hac expedita responsione uti possumus vitaturi longiores rixas. Nam hic alia quoque disputari solent, quod fides significet donum faciendi miracula; item dilectio dilectionem proximi. Sed has responsiones omitto, cum illa prior sit magis perspicua.

Decimum quartum.

Matth. 19 [v. 17]: Si vis in vitam ingredi, serva mandata; ergo Legi satisfieri potest, et nostra obedientia meretur vitam aeternam.

Respondeo: Ex hoc dicto extruxerunt adversarii suos errores, quod homo possit Legi Dei satisfacere, et quod contumacia nobiscum nascens non sit malum pugnans cum Lege Dei, et propterea nostram impletionem Legis esse pretium vitae aeternae. Hi errores inde orti sunt, quod Legem et Evangelium non discernebant. Lex requirit obedientiam integram et promittit vitam, sed cum conditione integrae obedientiae, ut dicitur: Hoc fac, et vives. Constat autem neminem Legi Dei satisfacere, ut clare testatur Paulus Rom. 7 et 8. Quare conferenda sunt huc et alia dicta propria Evangelii. Rom. 6 [v. 23]: Donum Dei vita aeterna per Christum, et Joan. 6 [v. 40]: Haec est voluntas ejus, qui misit me, ut omnis, qui credit in filium, habeat vitam aeternam. Haec alia vox est, quam Legis dicta, quae sunt ex Evangelio interpretanda. Nam etsi discrimen est, tamen non aboletur Lex, sed ut Paulus inquit: Stabilitur per fidem. Cum enim haec infirma natura non satisfaciat Legi Dei, vult Deus propter filium nos recipere et facere haeredes vitae aeternae; hoc fit fide. Et cum recipimur, inchoatur nova lux et obedientia, quae congruit cum Lege Dei. Et quanquam haec inchoatio non satisfacit Legi Dei, tamen placet Deo propter Mediatorem, ut saepe dictum est. Sic oportet servari mandata Dei, et in eandem sententiam inquit Paulus [Rom. 3, 31]: Legem stabilimus per fidem, id est, cum sumus fide inserti Christo, jam placet obedientia et inchoatur dilectio Dei.

Omnibus ergo dictis Legis adde Evangelium [Matth. 19, 17]: Si vis ingredi in vitam, serva mandata, scilicet juxta vocem Evangelii, seu ἐπιτέλεσιν, quam addit Evangelium: Non potes inchoare dilectionem sine agnitione Christi et Spiritu sancto: Nec placet obedientia, quia Legi satisfaciat, sed propter Mediatorem, et tamen inchoari eam necesse est, sicut dicit Paulus [2 Cor. 5, 3]: Superinduemur, si tamen non nudi reperiemur. Item Christus inquit [Matth. 5, 20]: Nisi abundaverit justitia vestra supra justitiam scribarum et Pharisaeorum, non intrabitis in regnum coelorum. Pharisaei docebent externam disciplinam: sed vox Evangelii, quae de poenitentia concionatur, plus requirit. Abundat igitur seu antecellit justitia piorum his sex rebus, poenitentia, fide, novitate Spiritus, vera invocatione, successibus in vocatione, et repressione Diaboli. Nam illa nova lux est inchoatio vitae aeternae, quae est et erit talis vita, talis sapientia et justitia, qualem Lex postulat, videlicet illustris agnitio Dei et pura dilectio. Ideo dicitur Jerem. 31 [v. 33]: Dabo Legem meam in corda eorum, id est, accendam lucem et obedientiam veram in salvandis, quae erit aeterna sapientia et justitia.

Decimum quintum.

Remittite, et remittetur vobis [Luc. 6, 37.]

Ergo nostra condonatio meretur remissionem.

Respondeo: Haec sententia est concio poenitentiae, quales plurimae sunt in Prophetis. Jes. 1 [v. 16, 18]: Desinite malefacere; si peccata vestra essent ut coccinum, eritis candidi ut nix. Item Jes. 58 [v. 7]: Frange esurienti panem tuum, et gloria Domini colliget te. Hae et similes conciones ubique

continent duas partes: Altera est vox praecepti jubens, ut nos emendemus. Altera est promissio remissionis peccatorum. Jam de hac promissione audiamus Evangelium. Non dicit Jesaias: Desinite prava facere, propter vestras virtutes dabitur remissio. Imo alio loco [53, 4] de Christo clare dicit: Vere dolores nostros ipse tulit etc.

Ita hic: Remittite, et remittetur vobis. Prior pars est praeceptum, posterior est promissio, sed non additur, propter tuam condonationem tibi remittetur. Si haec conditio addenda esset, fieret incerta promissio, ut facile intelligi potest. Ergo audita promissione mens intuetur doctrinam de remissione propter Christum promissa gratis. Significat autem requiri hoc opus, scilicet nostram condonationem, sicut alia nostra opera, et placere sicut supra dictum est, non quod penitus nullus sit maevus in animo, sed quod pia mens repugnat malevolentiae et odiis propter mandatum Dei et Ecclesiae concordiam, et agnoscit, hanc moderationem placere propter Christum.

Eadem prorsus est sententia concionis Danielis: Libera te a peccatis justitia et eleemosynis erga pauperes, et erit sanatio delictorum tuorum. Tota oratio est concio poenitentiae, in qua prior pars postulat emendationem, et loquitur non de solis eleemosynis, sed de tota conversione: Libera te a peccatis per justitiam, id est, fias justus, agnosce verum Deum, qui se revelavit in verbo, quod dedit populo Israël, et promisit remissionem peccatorum propter venturum Dominum. Deinde sit et gubernatio tua justa, sis diligens in jurisdictione, prohibe injurias, punito delinquentes, defende honestos, non sis crudelis adversus Ecclesiam et populum Dei; denique omnia officia mediocris et salutaris gubernationis complectitur, cum inquit: Redime peccata eleemosynis, id est, beneficiis erga pauperes. Et haec prima pars est vox Legis, quae praecipit de conversione.

Altera pars, et erit sanatio delictorum tuorum, Promissio est, quam oportet fide accipi. Ergo cum promissionem proponit, requirit fidem, qua creditur Deo promittenti per misericordiam, non propter nostram dignitatem. Nec fuit haec brevis doctrina; nam Regi sciscitanti, unde hanc voluntatem Dei sciret Daniel, unde affirmaret certo remitti peccata, Daniel haud dubie exposuit promissionem a Deo traditam de futura liberatione et de vita aeterna, et ostendit pertinere eam etiam ad Gentes. Ideo nec flagitat ceremonias, ut significet reconciliationem, non propter Legem, sed propter promissionem dari.

Quanquam igitur brevis est narratio Danielis, tamen ipsa promissio remissionis admonet lectorem pium de communi reconciliatione promissione et vitae aeternae. Et intelliget prudens lector, vere congruere concionem Danielis cum Evangelio. Prior pars tradit praecepta de emendatione, posterior est promissio, quam oportet accipi fide, qua certo statuitur, quod per misericordiam recipiamur. Haec et plana et perspicua sunt piis et prorsus sine sophistica. Nec utar illa solutione, mereri opera bona remissionem praesentium poenarum; etsi id verum est, tamen Daniel non tantum de remissione poenarum, sed prius de remissione culpae dicit. Ceterum saepe loquitur scriptura de remissione poenarum praesentium, ut eleemosyna liberat a morte, id est, meretur, ne opprimamur periculis. Item, Honorans patrem faciet placationem pro peccato, videlicet, quod ad poenam praesentem attinet, si eris beneficus erga parentes, doctores, gubernatores Ecclesiae, tibi quoque Deus mitigabit aerumnas.

Decimum sextum.

Maxima virtus praecipue justificat,
Dilectio est maxima virtus,
Ergo dilectio praecipue justificat.

Respondeo: Major est vera de justitia Legis; si Legi satisfaceremus, essemus justi propter proprias virtutes, et maxima virtus plus conduceret, ut de Christo vere possumus dicere, eum maxime dilectione justum esse. Sed quia nos Legi non satisfacimus, recipimur propter Mediatorem, non propter propriam dignitatem seu propter nostras qualitates. Ideo de reconciliatione non valet major: Maxima virtus maxime reconciliat; imo solus Mediator reconciliat. Est virtus omnium maxima, ardere dilectione Dei; sed etiam renati, et qui multum profecerunt, sentiunt vix exiguam scintillam in ipsis accensam esse. Ut in mente fides luctatur cum dubitatione, et Diabolus interturbat invocationem variis spectris, ita in corde dilectio Dei admodum languet, ut in invocatione sentiri potest, in qua cor aut negligi se arbitratur aut etiam fugit Deum; incurrunt et alii vitiosi motus, amor voluptatum, gloriae, nostrae vitae.

Quanquam igitur existere in nobis dilectionem Dei oportet, tamen agnoscamus ingentem infirmitatem, et sciamus personam a Deo recipi, exaudiri, et justam, id est, acceptam reputari propter Mediatorem fide. Aliud est igitur loqui de reconciliatione et de misericordia erga nos; aliud est virtutes ipsas inter sese conferre. Haud dubie maxima omnium virtutum est dilectio Dei; sicut et Lex [Deut. 6, 5] eam requirit tanquam summam virtutem: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde etc. Sed illa ardens flamma dilectionis ubi est? vix exigua scintilla lucet in sanctis et difficulter retinetur. Haec si cogitabimus, melius intelligemus, cur dicatur: Fide justificamur.

Jam si vis conferre virtutes et proprias definitiones singularum considerare, id quoque utile est. Prima est Fides, quae est nosse verbum Dei et assentiri promissioni gratiae, et fiducia, qua propter Christum statuimus nobis Deum esse propitium et acquiescimus. Est igitur notitia apprehendens promissionem, et fiducia quietans cor propter aliud, scilicet propter Mediatorem. Deinde sequitur dilectio. Necesse est enim praecedere agnitionem

misericordiae. Cum cor sensit vere iram Dei, et rursus fide agnoscit Deum esse propitium propter Christum; hac luce pelluntur jam tenebrae Epicureae et Academicae, et statuit mens adjuta a Spiritu sancto, nos vere curae esse Deo et ab eo recipi. Incipit igitur cor sese subjicere Deo et obedire, et oritur aliqua dilectio Dei; sed nondum in hac vita sunt ardentes flammae, quales esse deberent erga Deum, sed est quaedam inchoata obedientia, qua se cor subjicit Deo et laetatur in agnitione Dei et obedientia. Sicut in cantico dicitur [Luc. 2, 14]: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, et hominibus laetitia. Ideo Joannes, ut aliquo modo ostenderet, qualis res sit dilectio Dei, dicit [1 ep. 5, 3]: Haec est dilectio Dei, ut mandata ejus servemus.

Ad has virtutes accedit Spes, quae est proprie expectatio venturae liberationis a Deo promissae, et differt a fide duplicifer. Prior est insignis et praecipua differentia. Fides apprehendit promissionem et applicat nobis Mediatorem. Talis non est spes, sed eventus futuros expectat. Hinc facile potest intelligi, cur non dicatur, Spe justificamur, quia ea oratio non ita monstrat vel applicat Mediatorem, ut cum dicimus: Fide justificamur. Altera differentia est: Fides accipit praesens beneficium, praesentem reconciliationem, sine qua non potest fieri invocatio. Spes autem expectat futuros eventus a Deo promissos etc.

Decimum septimum.

Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum,
Ergo propter dilectionem fit remissio.

Respondeo: Duplex est absolutio. Alia privata conscientiae luctantis cum ira Dei: In hac absolutione necesse est intelligi, quod fide accipiatur remissio, non propter nostras virtutes. Ideo inquit Christus [Matth. 9, 22]: Fides tua salvam te fecit. Nec nititur fides nostra dilectione, sed tantum misericordia promissa, ut constat. Nec existere dilectio potest, nisi sit apprehensa remissio. Alia est absolutio publica coram Ecclesia, haec fit propter bona opera, quae sunt testimonia conversionis, ut hic Christus Pharisaeo declarat, cur eam recipiat, quia extent testimonia conversionis.

Ac tota historia imago est Ecclesiae, sempor duo sunt coetus: Alter hypocriticus, inflatus ordinaria auctoritate et opinione justitiae, propterea quod videtur utcunque tueri doctrinam disciplinae et Legis. Quanquam autem hic coetus non amplectitur Evangelium, tamen, quia tenet gubernationem, ideo ibi Christus assidet mensae, id est, ibi concionatur. Alter coetus est, qui audit Evangelium, vere agit poenitentiam et vera fide invocat Deum, agnoscit filium Dei Mediatorem et praedicat Evangelium: Huic coetui, quanquam alter coetus habet speciosiora opera, tamen Christus tribuit hic laudem dilectionis, quam sibi sumunt hypocritae, qui arrogant sibi justitiam Legis. Sed Christus transfert hoc decus in hanc miseram mulierem, hic placet justitia Legis, ubi est vera agnitio Christi. Et in hoc coetu sunt veri cultus, scilicet poenitentia, fides, vera invocatio, dilectio, osculari et tergere pedes Christi, id est, ornare et defendere ministerium Evangelii et studia necessaria Ecclesiae, sustinere pericula in confessione, labores et odia in docendo. Econtra hypocritae sunt sine poenitentia et sine timore Dei, quia putant se justos esse sua disciplina seu suis ceremoniis; deinde sunt sine fide, quia vel confidunt sua justitia vel manent in dubitatione: Sunt sine dilectione, quia non potest existere dilectio Dei et invocatio, nisi prius agnita sit remissio; Evangelium vero non ornant, sed vel delere vel premere conantur. Hic igitur Christus consolationem piis proponit, refutat acriter Pharisaeum et detrahit ei laudem justitiae, ut significet se defendere suam Ecclesiam contra iniqua judicia hypocritici coetus.

Si cui vero haec solutio de duplici absolutione non placet, utatur altera; usitatae sunt Synecdochae, Remittuntur ei multa, quia conversa est. Talia dicta et alibi occurrunt, et tamen Synecdoche explicanda est. Quanquam necesse est simul concurrere multas partes conversionis, contritionem, fidem, dilectionem, seu bonum propositum, tamen non propter nostram dignitatem datur remissio, sed per misericordiam, quae fide apprehenditur. Haec explicatio sumitur ex Paulo dimicante de particula Gratis, fide propter Christum.

Decimum octavum.

Vita aeterna vocatur merces,
Est ergo debita pro operibus.

Respondeo brevissime: Vita aeterna est merces, quia compensat benefacta, etiamsi datur propter aliud, scilicet propter Christum. Ut patrimonium est merces filii, etiamsi contingit propter aliam caussam. Haec responsio brevis et expedita satisfacit huic objectioni; nam adversarii immodice exaggerantes vocabulum Mercedis multa inde absurda extruxerunt. Ut in locatione operarum et mercedis, vel in emptione, pretii et mercis est aequalitas: Sic finxerunt aequalitatem obedientiae et vitae aeternae, et vocaverunt obedientiam meritum de condigno, finxerunt homines Legi Dei satisfacere: commenti sunt opera supererogationis. Et de fide intuente non nostram dignitatem, sed Mediatorem, et accipiente remissionem et haereditatem vitae aeternae propter Christum nihil dixerunt; imo oppositam tradiderant, cum ajunt: Spes est expectatio vitae aeternae orta ex meritis nostris. Denique vocabulum Meriti multas disputationes movit, et Bernhardus, cum se evolvere non posset, tandem inquit: Sufficit ad meritum scire, quod non sufficiat meritum. Ita agnitio propriae infirmitatis coëgit eum confugere ad Christum.

Nostra igitur explicatio est expedita. Dicimus oportere in salvandis existere poenitentiam, fidem

et inchoatam obedientiam seu dilectionem; et tamen quia revera adhuc in carne ingens est caligo et infirmitas repugnans Legi Dei, agnoscendum est, quod inquit David: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et confugiendum est ad Christum, ac statuendum, quod agentibus poenitentiam et credentibus propter ipsum detur vita aeterna. Sicut ipse inquit [Joh. 6, 40]: Haec est voluntas Patris, ut omnis credens in Filium habeat vitam aeternam. Et amentia est fingere, quod renati satisfaciant Legi Dei et sint sine peccato. Ut igitur maneat certa spes vitae aeternae, sciamus eam dari agentibus poenitentiam et credentibus propter Christum.

Interim tamen quia Deus recipit obedientiam, etsi bona opera non merentur remissionem peccatorum et haereditatem vitae aeternae, tamen merentur alia praemia corporalia et spiritualia in hac vita et futura. Sicut Christus inquit [Luc. 6, 23]: Merces vestra copiosa erit in coelo. Haec, quae dixi, cordatis et piis conscientiis satisfaciunt.

Vera est et haec responsio: Has orationes, vita aeterna erit merces; item, Reddetur cuique juxta opera sua, phrases esse Legis, quae loquitur de justitia tanquam de nostra dignitate; et tamen fides accipiens reconciliationem statuit nos propter aliud, non propter nostras virtutes placere, quia nemo Legi satisfacit et in hac imbecillitate naturae multa manent peccata. Hanc interpretationem addi necesse est ex Evangelio, quae hoc efficit, ut mercedem intelligamus quidem compensationem, sed non intelligamus dari reconciliationem propter nostram dignitatem, nec inchoatam obedientiam placere propter se ipsam, sed in reconciliatis propter Mediatorem. Hos postea sequitur compensatio bonorum operum.

Illud vero argumentum explodendum est, quod dicunt homines segniores fieri ad benefaciendum, si ratio meriti tollatur. Dixi supra, multo graviores esse rationes necessitatis et debiti. Praeterea discrimen tenendum est promissionum: gratuita est promissio reconciliationis et vitae aeternae; sed legales promissiones proprie sunt additae pro operibus: Qui dederit potum aquae, non perdet mercedem. Etsi igitur bona opera non merentur reconciliationem, nec sunt pretium vitae aeternae; nam reconciliationem praecedere necesse est, ut obedientia possit placere; tamen merentur alia praemia, ut dictum est.

Deinde quod de segnitie objicitur, refutandum est opposito periculo dubitationis. Si dubitandum erit de vita aeterna, ut doctrina illorum de meritis dicit, dubitatio magis languefacit studium recte faciendi. Sed haec omitto. Magna caligo est in animis hominum et horribilis infirmitas. Paucissimi vident, quid sit servire Deo. Sed pii, qui aliquid lucis habent, agunt Deo gratias, quod nos propter filium recipit, et quod propter hunc Mediatorem hanc imbecillam et contaminatam obedientiam approbat et erunt praemia, et nos excitamus ad exercitia fidei et bonorum operum; nam in his exercitiis haec quaestiones facile poterunt dijudicari.

Exposui totam controversiam de justificatione seu de reconciliatione. Cum autem multi hanc sententiam oppugnent, piae mentis est diligenter videre, quid praecipue agatur, et, ut facilius judicari possit, Ecclesiam omnium temporum intueatur et sanctorum experientiam consideret. Dicimus necessariam esse poenitentiam, et addimus, credendum esse, quod propter filium Dei donetur remissio gratis, non propter nostram dignitatem; item, quod mens non debeat succumbere dubitationi, sed fide vincere dubitationem. Praeterea dicimus necessariam esse inchoatam obedientiam: Sed hanc non satisfacere Legi Dei, sed placere in reconciliatis propter Mediatorem, ac manere quidem in renatis peccata, sed tamen discernenda esse peccata contra conscientiam ab iis, quae manent in sanctis. Dicimus enim amitti gratiam, cum violatur Lex Dei contra conscientiam. Haec non solum nihil habent absurdi, sed revera congruunt cum consensu omnium sanctorum inde usque ab initio.

Cogita Davidem, cum objurgatur a Nathan. Hic David agnoscit iram Dei, et vere expavescit ac dolet. Rursus autem, cum audit Evangelium: Abstulit Dominus peccatum tuum, erigitur hac voce, nec cogitat se habere remissionem propter suas virtutes, sed huic voci credit et cogitat de promissionibus, quae sunt datae patribus, luctatur cum dubitatione et fide vincit. Quid deinceps? An postea putat se Legi Dei satisfacere? Imo vero agnoscit infirmitatem hanc procul abesse a perfectione Legis; ideo dicit: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens, et scit tamen per misericordiam placere Deo hanc justitiam bonae conscientiae in reconciliato. Sicut inquit: Pax multa diligentibus Legem tuam.

Has summas intuentur animi, quae certe sunt perpetuus et irrefragabilis consensus sanctorum omnium temporum. Nec difficile erit refutare cavillationes, quae contra hanc sententiam excogitantur, si hae summae fuerint in conspectu et in quotidiana invocatione exercentur. Nulla enim potest esse vera invocatio, nisi cognita doctrina de fide. Accedendum est enim ad Deum fiducia Mediatoris, ut Rom. 5 [v. 2]: Per hunc habemus accessum etc. Item Hebr. 4 [v. 16]. Habentes talem Pontificem accedamus cum fiducia.

X.

DE DISCRIMINE VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Una est perpetua Ecclesia Dei inde usque a creatione hominis et edita promissione post lapsum Adae; sed doctrinae propagatio alias in alias potiis fuit. Ac prodest considerare seriem historiae et testimonia, in quibus Deus se patefecit ab initio et iram adversus peccata et misericordiam erga con-

versos declaravit. Nam ut sciremus doctrinam Ecclesiae solam, primam et veram esse, Deus singulari beneficio scribi perpetuam historiam ab initio voluit, et servavit, et huic libro scripto per Patres et Prophetas addidit testimonia editis ingentibus miraculis, ut sciremus, unde et quomodo ab initio propagata sit Ecclesiae doctrina. Postea vero Gentium religiones exortae sunt, alibi aliis temere fingentibus novos Deos et novos cultus, relicta prima doctrina. Nec norunt Graeci aut alii suarum religionum auctores, et quotidie horribili licentia fingebant novas, nunc sacra Bachi, nunc Dianae.

Quare cogitemus ingens Dei beneficium esse, quod certum librum Ecclesiae tradidit et servat, et ad hunc alligat Ecclesiam. Tantum hic populus est Ecclesia, qui hunc librum amplectitur, audit, discit, et retinet propriam ejus sententiam in invocatione Dei et in regendis moribus. Non igitur est Ecclesia Dei, ubi rejicitur hic liber, ut apud Mahometistas; aut ubi, extincta propria sententia, proponitur commenticia, ut apud haereticos. Quare lectione et meditatione opus est, ut propria sententia retineatur, sicut de studio saepe praecipitur. 1 Tim. 4 [v. 16]: Intende lectioni; et Col. 3 [v. 16]: Verbum Christi abundet inter vos. Spiritus sanctus testatur se velle scribi doctrinam et testimonia divina. Psal. 102 [v. 19]: Scribentur haec in generatione altera, et populus, qui creabitur, laudabit Dominum.

Amemus ergo et colamus studia libri divinitus traditi, ac primum sciamus in summa, duo genera doctrinae in toto illo libro contineri, Legem et promissionem Gratiae, quae proprie vocatur Evangelium. Haec distinctio lumen est universae scripturae, ac fuit utrumque genus doctrinae ante Moysen.

Lex est notitia in creatione hominis indita menti, docens unum esse Deum, conditorem rerum, eique deberi invocationem et obedientiam juxta discrimen honestorum et turpium, quod ipse Deus impresserat menti, et puniri contumaciam. Nam imago Dei in homine erat in mente illa firma notitia de Deo et agnitio Legis et in voluntate conversio ad Deum. Etsi autem post lapsum voluntas aversa est, et in mente notitia obscurior facta est, tamen manet notitia, ut extet aeternum et immutabile judicium Dei contra peccatum, testificans Deum irasci peccato.

Sed promissio reconciliationis post lapsum non est notitia insita naturae, sed est vox prolata ex arcano sinu Patris, quae prius ignota fuit omnibus creaturis, qua voce Deus testatus est, se homines recipere in gratiam et deleturum esse peccatum et mortem ac instauraturum justitiam et vitam propter quoddam venturum semen mulieris. Estque inchoata praedicatio utriusque generis in Paradiso. Legis vox est accusatio inobedientiae, Promissio vero erat: Semen mulieris conculcabit caput serpentis. Et erant postea Patres, ut Adam, Seth, Enoth et alii, qui legitima vocatione fungebantur Sacerdotio et propagabant utramque doctrinam.

Lex, quae prohibet homicidium, expresse praedicatur in concione ad Cain, et deinde in concione ad Noë repetitur. Lex, quae prohibet vagas libidines, sancita est in Paradiso, et postea propositum testimonium de judicio Dei in diluvio et conflagratione Sodomae. Sic et promissio subinde magis illustrata est, cum ad Abraham dicitur: In semine tuo benedicentur omnes Gentes.

Quid igitur proprie nominatur vetus Testamentum? quid novum? cum Legem et Evangelium semper praedicare necesse fuerit et cum ejusdem vocis ministerium perpetuo sit in Ecclesia? Respondeo: Vetus Testamentum propriissime est promulgatio Legis seu pactum, quo populus Israel ad Legem et hanc formam politiae obligatus est ad hunc finem, ut in hac politia conservaretur et propagaretur promissio de venturo Messia, propter quam et in hoc populo erat vera electorum Ecclesia.

Hic finis diligenter considerandus est, quem ignara multitudo in populo Israel non intelligebat, sed tres errores circumferebat. Primus erat: sicut promissionem terrae, hoc est, certi loci possessionem et rempublicam videbant esse rem corporalem, sic Messiam promissum existimabant hanc politiam auctarum et confirmaturum esse, non intelligebant mitti eum, ut fieret victima, ut aboleret peccatum et mortem, et hac politia eversa daret justitiam et vitam aeternam credentibus.

Secundus error erat: Non intelligebant, cur praecipue Lex promulgata esset. Non enim tantum promulgata est, ut politica disciplina hic populus regeretur, sed ut extaret vox Dei certo et illustri testimonio tradita, qua patefactum esset judicium Dei aeternum et immutabile adversus peccatum, ut ira Dei agnita quaereretur promissio Messiae. Sed multitudo ignara tantae rei existimabat Legem tantum esse politicam disciplinam et externa obedientia satisfieri Legi Dei, nec intelligebat peccata interiora, dubitationes de ira et de misericordia Dei, non vere expavescere, non ardere fide et dilectione, non acquiescere in Deo fiducia auxilii divini, in invocatione dubitare, an Deus accipiat preces; denique habere innumerabiles errantes motus. Haec mala multi fingebant non esse peccata nec pugnare cum Lege Dei.

Tertius error erat: Peccata et lapsus suos fingebant compensari sacrificiis, et mereri se remissionem peccatorum mactatione pecudum et aliis ceremoniis; et hac opinione cumulabant sacrificia, imo et novas ceremonias excogitabant aut Ethnicas recipiebant, mactabant liberos suos, ut magno et difficili opere plura bona mererentur, ut humana caecitas ad hunc errorem prona est, ut putat opera a nobis excogitata magnifieri a Deo. Hi tres errores late grassabantur in hoc populo.

Sed tamen semper servavit Deus in hac ipsa politia aliquam veram Ecclesiam, hoc est, coetum recte sentientem, ut Jes. 1 [v. 9] dicitur: Nisi Dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma essemus etc. Taxabat igitur vera Ecclesia errores et revocabat aliquos ad veram Dei invocationem, do-

cebat hanc politiam constitutam esse, ut esset certa sedes et certus locus Ecclesiae, donec veniret Messias, ut in hoc loco interim conservaretur et propagaretur promissio, testabatur hunc Messiam mitti, ut fieret victima pro peccato et daret justitiam et vitam aeternam, non imperium mundi in hac mortali vita.

Deinde et de Lege docebant, externam obedientiam et disciplinam non satisfacere Legi Dei, nec placere Deo, nisi prius jacto fundamento, hoc est, agnita promissione Messiae, ac propter eum accepta remissione peccatorum et reconciliatione. Hanc fidem docebant oportere praelucere in invocatione, quod Deus propter hunc Messiam vere reciperet ipsos et exaudiret preces. Hac fide docebant inchoandam esse hanc partem Legis in corde, videlicet Decalogum de Dilectione, de Invocatione, de Timore Dei.

Sic et de ceremoniis concionabantur, nequaquam traditas esse, ut essent pretia pro remissione peccatorum, sed ut essent signa venturi Messiae et testimonia professionis ac exercitia admonentia de Fide et Invocatione, nec valere nisi prius jacto fundamento, videlicet agnita promissione Messiae et accepta remissione peccatorum et inchoata illa prima parte Legis, scilicet Decalogo.

Sic et de tertia parte Legis, id est, de judicialibus docebant, placere politica officia jacto fundamento, id est, agnita promissione Messiae et accepta remissione et inchoata in corde illa prima parte Legis, scilicet Decalogo, ut fiducia auxilii divini et propter gloriam Dei et dilectionem proximi fierent politica officia, non, sicut ea faciebant Alexander, Sylla, Marius et similes, cum contemptu Dei, propriae potentiae ac utilitatis caussa.

Sic Prophetae monstrabant promissionem et usum Legis, econtra vero superstitiosas opiniones taxabant, ut Jerem. 7 [v. 22]: Non praecepi patribus vestris de holocaustis; et Psal. 50 [v. 18]: Holocaustis non delectaberis. Haec et similia dicta videbantur aperte pugnare cum Lege, quare impii Reges et Pontifices armati praetextu Legis crudeliter saeviebant in Prophetas; sed Prophetae hoc volebant: Lege non postulari ceremonias sine notitia et fiducia Messiae et sine poenitentia seu, ut vulgo loquuntur, ex opere operato, et cum ceteris erroribus, quos ignara multitudo affingebat.

Quod autem constitutio illa politiae Mosaicae dicatur proprie vetus Testamentum, confirmant haec dicta, Gal. 4 [v. 24]: Haec sunt duo Testamenta, unum quidem ex monte Sina ad servitutem generans, id est, obligans ad hanc politiam, quae etsi erat magnum beneficium, gratissimum est enim scire certam Ecclesiae sedem, tamen servitus erat, id est, nondum erat illud summum bonum, nova et aeterna vita, quae erit vera libertas exhibenda in novo Testamento; sed erat ministerium Legis, praedicans iram adversus peccatum et coërcens disciplina et erudiens populum umbris quibusdam de futuris bonis.

Sic ad Hebr. 7 [v. 18] vetus Testamentum ait abrogari, quod fuerit imbecille ac inutile. Non loquitur de promissione venturi Messiae. Haec non fuit inutilis Patribus, sed Lex fuit infirma et inutilis, scilicet ad justificationem seu ad tollendum peccatum et mortem. Hoc ipsum enim vult dicere: Etsi magnum beneficium erat dari certam Ecclesiae sedem in terris, constitui pulchram politiam et disciplinam, tamen haec bona omnia erant res interitui et morti obnoxiae, non erant justitia et vita aeterna.

Sic et clare Jeremias cap. 31 [v. 32] vocat vetus Testamentum foedus, quod factum est, cum educeretur populus ex Aegypto; et eruditissime discernit vetus et novum. Vetus fuit promulgatio externa Legis et declaratio judicii adversus peccatum et constitutio politiae, ut certa sedes esset verbi et testimoniorum Dei. Sed novum non erit externa promulgatio Legis, sed nova aeterna vita, lux et justitia, Lege ardente in cordibus, abolita morte et peccato. Complectitur enim Jeremias totum et integrum effectum novi Testamenti, ut plerumque Prophetae de beneficiis Messiae loquentes non tantum de inchoatione concionantur, sed de tota et integra instauratione naturae. Fitque ita illustre discrimen novi et veteris Testamenti, cum illa nova coelestis et integre liberata natura ab omnibus malis confertur ad veterem naturam subjectam Legi et morti.

Huc etiam appellationes referantur: Vetus, sic dicitur et propter tempus et propter subjectum, quia Legis promulgatio tempore antecedit instaurationem naturae inchoatam resurgente Christo et complendam, cum tota Ecclesia resuscitata ornabitur sua gloria. Deinde propter subjectum dicitur Vetus, quia haec vetus natura premitur judicio Legis et coërcenda est disciplina Legis. Ac ut vetustas naturae manet in hac vita, sic manet Lex et hoc ingens opus, quod Lex in maledictionibus denuntiat, id est, manet ira Dei aeterna, nisi ex Evangelio fuerit accepta remissio. Deinde manent et ingentes calamitates, quae sunt poenae, quibus Deus omnium peccata extra Ecclesiam et in Ecclesia punit, grassantur bella, morbi, inopiae, vastationes, exilia, injuriae, desertiones, perfidiae, distractiones amicorum, denique dolores innumerabiles. Has aerumnas sciamus non casu accidere, sed perpetuam vocem Legis esse, quae hanc miseram naturam admonet de ira Dei aeterna et frenat ac coërcet; nec putemus deleta politia Mosaica propterea desiisse judicium Dei et maledictiones adversus peccata. Inchoatur quidem benedictio et liberatio in iis, qui credunt Evangelio, et ira Dei aeterna remittitur, sed donec vetustas corruptae naturae manet, simul manent aliquae poenae.

Nam vox Legis moralis et maledictiones ideo revelatae sunt, non quod ad illum populum tantum pertinerent, sed ut alicubi extaret testimonium et judicium Dei adversus peccatum in toto genere humano. Dicitur ergo vetus Testamentum hoc onus, quia premit totam veterem naturam non solum in impiis, sed etiam in sanctis ante integram liberatio

nem. Sed his consolatio, auxilium et mitigatio proponitur in Evangelio, et eatenus maledictio abrogata est. At impii pereunt juxta maledictiones sine liberatione, ut multi praestantissimi homines horribiliter perierunt oppressi simul praesentibus calamitatibus et aeterna ira, ut Saul, Pompejus, Caesar, Crassus, Cato, et sunt in conspectu quotidiana exempla congruentia cum universa mundi historia. Cum enim natura hominum sit rea, premitur maledictionibus Legis.

Ex his, quae recensui, satis intelligi potest, quomodo quadrent appellationes veteris et novi Testamenti, si tempus promulgatae Legis et integra instauratio conferatur; item, si cogitemus veterem naturam premi et coërceri ante integram instaurationem. Idque cum cogitamus, singuli suas aerumnas sciant esse Legis concionem, qua de ira Dei admonemur, ut quaeramus Messiam, sciant frenos nobis injici, ut haec vetustas naturae coërceatur.

Novum Testamentum est praedicatio remissionis peccatorum et donatio vitae aeternae ac novae justitiae, deleto peccato et deleta morte propter Christum Mediatorem. Cumque nominatur novum Testamentum, inchoatum intelligamus in omni praedicatione Evangelii, inde usque ab initio datae promissionis, et compleri intelligamus in tota Ecclesia, cum ex morte resuscitata induet aeternam gloriam.

Et hujus ingentis gloriae exemplum in capite et aliquot membris viderunt Apostoli, cum viderunt resuscitatum et ascendentem Christum. Ibi enim viderunt integre in illis abolitam esse mortalitatem, viderunt novam naturam fulgentem luce divina, novam justitiam et vitam. Sic de novo Testamento Jeremias locutus est, complectens non tantum praedicationem Evangelii ante resurrectionem, sed integrum beneficium, cap. 31 [v. 33 sq.]: Dabo Legem in corda eorum, et ero eis in Deum, et erunt mihi in populum, et non docebit ultra vir proximum suum dicens, Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me; quia ero propitius iniquitati eorum, et peccati eorum non recordabor amplius. Pugnantia hic dici videntur: Primum enim inquit, Feriam novum pactum; at vero pacta fiunt verbo aliquo et ministerio vocali, per quod Deus suam voluntatem declarat, et saepe alias dicitur in novo Testamento propagandum esse novum verbum, ut Jes. 61 [v. 1]: Spiritus Domini super me ad annuntiandum afflictis misit me. Postea vero inquit, non docebit ultra vir proximum suum. Hic inquit, ministerium vocis humanae desiturum esse. Haec congruunt recte distributa.

Inchoatur enim novum Testamentum in hac mortali vita per ministerium praedicandae promissionis omni tempore; sed completur integre exhibita luce, justitia et vita aeterna, in qua ministerium docendi mandatum hominibus cessabit, et coram fruemur aeterno conspectu Dei. Interim vero etsi est inchoatum novum Testamentum in renatis, tamen, quia vetustas carnis manet, caro, ut supra dictum est, horribiliter premitur maledictionibus Legis; hoc est, calamitatibus omnis generis, ut agnoscatur ira Dei adversus peccatum et quaeratur Mediator, item ut peccatum coërceatur et puniatur. Ideo, ut supra saepe dictum est, maxime Ecclesia ingentibus calamitatibus oppressa est, quia praecipue in Ecclesia Deus iram suam adversus peccatum vult conspici, sed tandem Ecclesia prorsus et peccatum exuet, et liberabitur ab omnibus poenis, et ornabitur aeterna vita et gloria. Sicut hic dicitur: Peccati eorum non recordabor amplius.

Sic et 2 Cor. 3 [v. 6]: Paulus discernit novum Testamentum, et quidem doctrinam tradit gravissimam et dulcissimam consolationem. Doctrina haec est: Vetus Testamentum vocat literam et ministerium mortis, id est, Legem accusantem et damnantem homines; at novum vocat ministerium spiritus, id est, praedicationem Evangelii, per quam datur Spiritus sanctus, inchoans in corde novam lucem, justitiam et vitam, ut Rom. 8 [v. 15] dicitur: Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, quo clamamus Abba Pater. Agnita misericordia per Evangelium, non jam fugiunt mentes Deum, sed accedunt ad eum tanquam Patrem, et, ut accedant, adjuvantur Spiritu sancto, invocant, credunt, et acquiescunt in promissionibus, cum considerant, Deum foedere aeterno et immutabili sibi adjunxisse humanam naturam, cum filius natus est ex virgine, id est, cum duae naturae divina et humana in Filio copulatae sunt, tenent evidens testimonium, quod ostendit, Deo vere curae esse genus humanum, cum audiunt hunc Filium mitti, ut sit victima et sit auctor novae et aeternae vitae, sicut Jesaias inquit: Pater aeternitatis, ad ipsum confugiunt. Et haec ipsa vox Evangelii est potentia Dei ad salutem omni credenti, id est, per hanc datur Spiritus sanctus et inchoatur nova et aeterna justitia.

Consolatio est addita. Miretur aliquis, cur novi Testamenti gloria tantopere celebretur a Prophetis, cum illa collectio Ecclesiae, quae fiebat per Apostolos, nequaquam habeat tam convenientem ordinem, tam certos gubernatores, tales victorias et miracula, sicut eductio ex Aegypto et constitutio politiae.

Hic respondet Paulus: Imo illa gloriosa facta omnia exhibita sunt, ut essent testimonia non tantum de illa peritura politia, sed de promissione futuri et aeterni regni. Ad docent, ut credamus, cum affuerit Deus illi periturae politiae, multo magis affuturum esse isti suo aeterno regno. Offendantur humana judicia, cum vident Ecclesiam esse dispersos et vagos coetus, sine praesidiis humanis, sine potentibus gubernatoribus, denique sine ordine. Deinde singuli suas infirmitates excruciantur, quaerunt, quid prosit Evangelium et nomen Christi, cum non sentiamus in nobis nova et miranda dona, item relinquamur in aerumnis, sicut alibi damnati homines in hac vita.

Adversus has dubitationes opponit Paulus hanc collationem: si periturae politiae ministerium fuit gloriosum, quanto magis hoc ministerium salutis

aeternae erit gloriosum, id est, erit efficax in his, qui Evangelium amplectuntur, et mirabilibus modis servabitur. Angimur animis in tantis tumultibus rerum humanarum, metuimus Ecclesiae, doctrinae, literarum interitum, et haec pericula monent, non humanis consiliis, sed divinitus inter tantas regnorum confusiones et ruinas servari Ecclesiam. Id vult Deus considerari, et vult peti defensionem; et ne frangamur animis, tradidit promissiones, mansuram esse Ecclesiam in terris usque ad finem mundi, sicut clare inquit Christus Matth. ult. [28, 20]: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Jam cum Ecclesia mansura sit, necesse est Evangelium esse gloriosum, id est, efficax, necesse est protegi Ecclesiam mirabilibus operibus Dei, necesse est et studia aliqua literarum manere, etsi in hac ultima senecta mundi omnia erunt imbecilliora et deformiora. Sed tamen cogitatione harum consolationum nos confirmemus et ad precandum excitemus.

Sunt autem plurimae novi Testamenti descriptiones passim in Prophetis, in quibus simul mentio fit et passionis Christi et beneficiorum, videlicet remissionis peccatorum et regni aeterni, hoc est, novae et aeternae justitiae et vitae, ut Jes. 53 et Dan. 9 [v. 24]: Septuaginta hebdomades praefinitae sunt populo tuo, ut in his aboleatur peccatum et exhibeatur justitia aeterna. Item [v. 26]: Occidetur Dominus. In his dictis breviter summae rerum, quae in novo Testamento fient, comprehensae sunt.

Sic et Zach. 9 [v. 11] dicitur: Tu quoque in sanguine Testamenti tui emittes vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Breve dictum est, ut multa sunt in Prophetis, sed collatione fiunt perspicua. Vocat sanguinem Testamenti sanguinem victimae, per quam Testamentum de rebus aeternis condendum et confirmandum est, videlicet sanguinem Christi. Norant enim Prophetae, non tolli peccatum sanguine pecudum, sed eas victimas signa esse alterius victimae. Educes, inquit, vinctos tuos de lacu, id est, ex morte aeterna captivos illos, videlicet, qui erunt tui et quidem educes sanguine, id est, victima, quae promissa est, ut res aeternas restituat, videlicet placata ira morte filii Dei. Complectitur ergo mortem Christi et aeterna beneficia.

Deinde quale sit hoc regnum, quales actiones praecipuas habiturum sit, describit cap. 12 [v. 10]: Effundam super domum David Spiritum gratiae et precum. Hic nominat propria novi Testamenti bona. Spiritus gratiae est Spiritus sanctus, quo adjuvantur corda, ut agnoscant audito Evangelio et credant se recipi in gratiam, statuant vere placatam esse iram Dei, postea vero agnita misericordia invocent; ac praecipue nominat invocationem, quia haec est solius Ecclesiae cultus, prorsus ignotus omnibus ignorantibus Evangelium.

Ac simul doctrina et consolatio traditur, admonemur ut invocemus, et significatur, hunc cultum Deo gratum et non irritum fore. Hae descriptiones et similes in Prophetis utilissime nos de novo Testamento et beneficiis novi Testamenti erudiunt, quae quidem propius aspiciemus, cum has amplissimas consolationes ad usum nostrum transferemus et spiritum invocationis excitabimus.

Et plerumque Prophetae de novo Testamento dicentes simul de poenis impiorum praesentibus et aeternis concionantur, ut Amos. 9 [v. 8—11]: Ecce oculi Dei super regnum peccans, et conteram illud; verumtamen non conteram regnum Jacob. Ecce ego mundabo et concutiam in omnibus Gentibus domum Israël, sicut concutitur triticum in cribo, et non cadet granum super terram. Gladio morientur omnes peccatores. In die illa suscitabo tabernaculum etc. id est: Cum colligam mihi Ecclesiam, simul horribilibus poenis declarabo iram adversus impios, deletis regnis excerpam et servabo exiguam multitudinem, ut deleta Hierosolyma et dissipata gente Judaica excerptae sunt reliquiae praedicatione Apostolorum, et postea dilacerato imperio Romano, civilibus et barbaricis bellis, tamen Ecclesia collecta est, et nunc tristissimi regnorum motus et excidia sunt poenae fatales mundi, inter quas tamen Deus excerpit Ecclesiam, et, cum glorificabit totam Ecclesiam, simul in aeternas poenas abjiciet impios. Sic describit novum Testamentum Jesaias cap. 65 de inchoatione et praedicatione loquens [v. 1]: Ecce ego ad Gentem, quae nesciebat me. Deinde de poenis impiorum [v. 11 sq.]: Vos, qui dereliquistis Dominum, in caede corruetis. Interim tamen inquit, Excerpi Ecclesiam, ut si una uva inveniatur, ne disperdam, inquit, totum. Et de completione novi Testamenti addit: Ecce creo coelos novos etc.

Haec dicta Prophetarum consideranda sunt, ut inchoationem et completionem discernamus; item, ne tristissimo spectaculo ruentium imperiorum fracti existimemus nullam esse Dei Ecclesiam, sed sciamus inter has horrendas confusiones tamen quaerendum et retinendum esse verbum Dei, et eos, qui se fide, voluntate, invocatione et confessione cum vera Ecclesiae conjungunt, esse membra populi Dei, ubicunque sunt, etiamsi inter tumultus regnorum servitute aut morte opprimuntur. Hanc consolationem piis necessariam esse hoc ipso tempore omnes intelligunt. Saepe enim hac tentatione sani concutiuntur, An Deus prorsus abjecerit has Gentes, ubi non manent Ecclesiasticae politiae. Hic multi ruunt in desperationem, pauci pii vix magno certamine eluctantur. Hos dolores describens Oseas cap. 13 [v. 13 sq.] cum etiam de novo Testamento dicturus est, inquit: Dolores parturientis venient eis, sed de manu mortis liberabo eos; ero mors tua, o mors. Quid vocet dolores parturientis, satis intelligunt nunc sani, qui afficiuntur conspectu Turcici latrocinii et aliorum tumultuum ac confusionum in multis locis. Sed addita est consolatio, quae pios hortatur confugere ad promissionem novi Testamenti: Ero mors tua, o mors. Item: Omnis, qui invocabit nomen Domini, salvus erit.

Dixi, quid sit novum Testamentum; ac monui considerandum esse, quae dicta de inchoatione,

quae de impletione loquantur. Dicitur enim novum Testamentum, et quia promissio post lapsum tradita est, et quia inchoatur nova et aeterna justitia et vita, quae bona integre post resurrectionem exhibebuntur. Nunc vero Ecclesia in hac infirma natura subjecta est cruci, et imperia mundi omnia fatalibus poenis concutientur usque ad finem. Quare etiamsi deleta est politia Israël et cum ea ceremoniae et forenses Leges extinctae sunt, tamen vox Legis, quae judicat peccatum, videlicet vox Decalogi semper manet; manent et poenae, sed piis mitigantur.

Sicut autem in politia Israël Deus pacem et alia vitae commoda promisit populo, si obediret; sic Ecclesia, quanquam dispersus coetus est, nec habet certum imperium aut certam sedem, tamen, quia huic vitae opus est victu et hospitio, promissiones habet, non de certa sede, sed de hospitiis et victu in genere.

Prudenter igitur exempla poenarum et bonorum Israël accommodanda sunt. Ut ibi polluti idolis, libidinibus et aliis sceleribus puniti sunt, ita nunc vagantur poenae per omnes pollutos: Quia judicium Dei adversus peccata idem est omnibus temporibus, et exempla illa proposita sunt, ut vocem Legis et judicium Dei universo generi humano et omnibus aetatibus declarent et nos ad poenitentiam hortentur. Deinde ut David, Jesaias et multi alii invocantes Deum exaudiuntur et defenduntur in sua vocatione; ita et nunc sciamus Deum Ecclesiae, etiam cum dispergitur, tamen hospitia aliqua daturum esse, ut tunc dabat Eliae exulanti nidulum apud viduam Sareptanam.

Sed tamen discrimen esse sciamus, nobis non est promissum regnum, non promissa est certa sedes; sed in genere sciamus Deum in hac vita daturum esse hospitia Ecclesiis et studiis, sicut nascenti Christo hospitium fuit in praesepi. In hanc sententiam inquit Paulus 1 Tim. 4 [v. 8]: Pietas promissionem habet praesentis et futurae vitae.

Ac valde prodest intelligere, cur promissiones corporalium bonorum traditae sint. Possunt autem numerari tres caussae.

Prima, ut refutentur Epicurei furores, hoc est, ne casu aut ordine naturae tantum existimemus nobis objici bona corporalia sine auxilio Dei, sed vere statuamus haec bona etiam Deo curae esse, et Deum nobis dare hospitia, politias, domicilia, pacem, victum, bonas successus in laboribus. Haec saepe inculcantur, ut Psal. 126 [v. 1]: Nisi Dominus aedificaverit domum. Et sequenti [Ps. 127, 1 sq.]: Beati omnes, qui timent Dominum. Labores manuum tuarum manducabis. Et Psal. 36 [v. 19]: In diebus famis saturabuntur. Christus inquit [Matth. 6, 33]: Primum quaerite regnum Dei, et cetera adjicientur vobis. Et quidem jubet petere panem quotidianum. Et Deut. 8 [v. 3]: Afflixit te penuria et dedit tibi cibum, ut ostenderet, quod non in solo pane vivit homo, sed ex omni verbo, quod procedit ex ore Dei. Et de Isaac dicitur Gen. 26 [v. 12]: Seminavit Isaac in terra illa, et invenit illo anno centuplum; benedixitque ei Dominus, et locupletatus est. Et Gen. 28 [v. 20]: Si fuerit Deus mecum et custodierit me et dederit mihi panem. Denique sparsa sunt ubique testimonia, auxilio Dei hanc corporalem vitam defendi et juvari rebus necessariis.

Secunda caussa est, cur promissiones bonorum corporalium datae sint, ut sciamus, Deum in hac vita Ecclesiam servaturum esse. Nam in tanta magnitudine periculorum hac consolatione nobis opus est.

Tertia caussa est, ut fides in invocatione, in petendis et expectandis his rebus necessariis exerceatur, et crescat agnitio bonitatis et praesentiae Dei, ac simul crescat gratitudo. Ideo Paulus inquit, Rom. 5 [v. 3 sq.] Tribulatio patientiam efficit, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit. Cum videt Paulus exaudiri se precantem in navi et servari omnes, quanquam fracta navi, agnoscit praesentiam Dei, et hoc testimonio fides fit ardentior et firmior, et accenditur gratiarum actio.

Harum caussarum cognitione nos quoque fidem exerceamus in petitione corporalium bonorum. Exerceamus et gratiarum actionem; et quanquam oportet singulos paratos esse ad obedientiam in calamitatibus, tamen sciamus in hac precatione duo objecta comprehendenda esse. Oramus pro toto corpore et Ecclesiae et pro nobis ipsis. Petimus, ne bellis tota Ecclesia deleatur, ac pro universo coetu certo impetramus. Quanquam autem non semper singulis tollitur malum, tamen mitigatio impetratur, ut orantes pro Davidis exercitu primum totum exercitum orabant servari, idque impetrabant; deinde singuli ad obedientiam parati erant, si dimicantes interficerentur, sed tamen sibi mitigationem impetrabant, ut multi servarentur aut certe consolationem a Deo haberent. Ut Jonathas quanquam interficitur, tamen prius ornatus et confirmatus est a Deo, et vincit ea pars tandem, quam ipse optabat superiorem esse. Haec dixi, ut in his precationibus discamus complecti non nos tantum, sed totam Ecclesiam et totas politias et de his exercitiis homines saepe commonefaciendi sunt.

Exposui discrimen veteris et novi Testamenti, quod in Ecclesia dextre intelligi valde utile est. Postremo autem hoc monendus est lector, ut politia Mosaica funditus deleta est, ita ceremoniae et forenses leges, quae non sunt praecepta naturalia, obolitae sunt; nec magis ad nos pertinent, quam leges Solonis. Sed ut natura hominis manet, ita manent naturalia, quale est: Ne cognati in primo et secundo gradu connubia contrahant. Et inter naturalia Decalogus est, qui est praecipua pars legis, propter quam cetera constituta sunt. Voluit enim Deus promulgationem fieri Decalogi illustri testimonio, ut extaret clara vox judicii divini adversus peccata totius generis humani. Ideo tantis miraculis populus ex Aegypto eductus est, et tot annos mirabiliter in deserto defensus, ut conspiceretur praesentia Dei, et haec miranda facta omnia testimonia essent vocis Decalogi, quae non est abol-

est aeternum et immutabile judicium Dei adversus peccata.

Quod enim confugientibus ad Christum remittuntur peccata, non propterea Deo peccatum placet, sicut placet esus carnis suillae, cui tunc interdictum erat. Manet haec vox et est aeterna [Psalm. 5, 5]: Non Deus volens impietatem tu es; sed ingentem iram suam effudit in Filium, qui pro nobis intercessit, et persolvit poenam: hoc pretio intercedente recipimur. Qui autem non confugiunt ad hunc Filium, hi manent condemnati voce legis, et pereunt. Haec alias copiosius exponemus.

Ceterum etsi ceremoniae Leviticae abolitae sunt, tamen continent imagines de multis Christi beneficiis, sed dextre explicandae sunt. Nam prava imitatione legis Mosaicae multi errores confirmati sunt.

In lege honorificentissime institutus est ordo Sacerdotum: praepositus summus Sacerdos, aliae familiae sacrificiis, aliae aliis laboribus destinatae sunt: Hi ad tabernaculum seu templum certis vicibus praesto erant, docebant, sacrificabant, dijudicabant controversias doctrinae, versabantur in studiis, denique nihil hoc collegio in toto genere humano pulchrius et venerabilius fuit. Etsi enim saepe multi ibi erant impii, et postremo tempore Pharisaei et Saducaei: tamen, quia Deus familiae sacerdotum promissionem dederat, semper aliquae reliquiae piae manserunt, ut Jeremias, et postea Simeon, Zacharias et alii multi.

Hoc exemplum collegii omnium toto orbe terrarum pulcherrimi certe significat in Ecclesia semper fuisse et futurum esse ministerium vocis divinae, per quod Deus est efficax et impertit vitam aeternam; monet item, hoc ministerium reverenter colendum esse. Sed principalis functio et hujus collegii, proponere Evangelium, ut Maleach. 2 [v. 7] dicitur: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et lex requiritur ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.

Sicut autem quondam Ethnici retinuerunt ceremonias Noë, Sem et Japhet, amissa doctrina; sic indocti ultimis temporibus finxerunt ad imaginem sacerdotii Levitici regnum pontificium, in quo obscurata luce Evangelii dederunt pontifici imperia et potestatem leges condendi de novis cultibus, et, ut alluderent ad sacrificia Levitica, verterunt coenam Domini in sacrificium certi ordinis, quod finxerunt prodesse vivis et mortuis, ex opere operato, id est, sine bono motu utentis. Hae depravationes et κακοζηλίαι reprehendendae sunt, et quaerendum, quis tunc fuerit pius usus sacrificiorum, et quid vere significent.

Multae sunt dulces significationes in ceremoniis, quae pios de magnis rebus admonent, sed cavendum est, ne aberret interpretatio. Pulcherrima imago est Ecclesiae omnium temporum Arca collocata in sancto sanctorum, quae vocabatur Arca foederis.

Primum igitur appellatio Arcae foederis significat illum tantum esse populum Dei, cum quo expresso verbo pactum fecit. Amisso igitur verbo Dei populus ille desinit esse Ecclesia Dei, et singuli ita tantum sumus vere membra Ecclesiae, cum illud pactum fide amplectimur et quasi in hanc arcam nos includimus, in qua non parietes contemplandi sunt, sed haec appellatio foederis, videlicet, quae monet Deum nobiscum fecisse pactum, nos receptos esse a Deo. Vides igitur hac ipsa appellatione significari, eam esse Ecclesiam, quae foedus, id est, verbum Dei amplectitur.

Deinde in arcam collocatae sunt tabulae Decalogi, quo significatum est, Ecclesiam semper oportere custodem esse ipsorum librorum Propheticorum et Apostolicorum, in quibus Deus se patefecit. Ubi igitur hi libri non sunt, ibi Ecclesiam Dei esse impossibile est, ac servatur Arca propter hos libros. Sic semper aliquis coetus servabitur, qui erit custos horum librorum. Ita primum professio et libri custodia significatur, ut ad hujus libri conservationem et lectionem invitemur. Deinde significatur, qualis sit Ecclesia Dei distincta a reliquo genere humano. In mentibus hujus coetus lucet agnitio Dei tradita in verbo, et inchoata est obedientia, et olim erit integra. Talis erit populus aeternus Dei, tenens in mentibus et tota natura instaurata inclusum Decalogum: Ardebit dilectione Dei toto corpore, tota anima, sine vitiosis appetitionibus.

Tertio: Arca tegebatur tabula aurea, quae vocabatur Propitiatorium. Hac appellatione significatum est, Ecclesiam tegi adversus iram et horrendum judicium Dei, mediatore Christo, qui quia est Propitiator, Deus parcit nobis, recipit nos ac servat nos. Sine hoc umbraculo natura hominum opprimeretur magnitudine irae Dei.

Addita est autem promissio de Propitiatorio, Exod. 25 [v. 22]: Inde Deum locuturum esse, ibi exauditurum esse. Ideoque haec tabula nomen habuit Propitiatorii, quia Deus eo loco voluit invocari, et ad hunc locum alligavit populum, ita ne aliis locis novae arcae, nova templa conderentur.

Congruit autem typus. Ut enim propitiatorium est sedes Dei, ita Christus vere sedes est Dei, quod in Christo vere est divina natura, et ad hunc alligata est Ecclesia, non exaudimur nisi propter ipsum, ut scriptum est [Joh. 16, 23]: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Quare invocantes sine agnitione et sine fiducia Christi repelluntur a Deo, ut omnes ignari Evangelii.

Supra hanc sedem stant duo Cherubin alas jungentes et sese contuentes. Hi significant ministerium doctrinae in utroque Testamento, et sunt junctae alae, et facies se mutuo contuentur, ut consensus doctrinae significetur. Eadem est vox Prophetarum et Apostolorum de peccato, de liberatione per Christum, de vita aeterna, denique de vera agnitione Dei et vero cultu Dei; et tota illa pompa sacrificiorum veterum significat unum sacrificium filii Dei, qui pro nobis victima factus sustinuit iram Dei effusam in se, quasi ipse peccata nostra admisisset. Hujus irae, doloris, confusionis, igno-

miniae, humilitatis magnitudinem nulli Angeli, nulli homines eloqui possunt, sed tamen excitandae mentes sunt ad tantae rei cogitationem. Ac rursus admonent hi Cherubin non esse Ecclesiam, ubi non est doctrinae Propheticae et Apostolicae ministerium. Vectes et baculi significant etiam ministros, doctores et scholasticos. Etsi autem hoc nostrum munus sordidum est et longe infra imperiorum gubernationem collocatum, tamen sciamus Deo gratum esse ac necessarium generi humano, et a Deo mirabiliter inter ingentes procellas defendi et servari. Plenum est igitur verae dignitatis, ac nos ipsi muneris magnitudinem cogitantes ornare functionem nostra diligentia, patientia, modestia studeamus, et adversus pericula sustentemus nos promissionibus [Matth. 28, 20]: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Item [ibid. 16, 18]: Supra hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et contra eam non praevalebunt portae inferorum.

Etsi autem sumus, ut Paulus inquit, vasa testacea, homines miseri, infirmi, egeni, non florentes opibus, tamen fungimur legatione pro Christo, ut inquit Paulus: quam certe Deus defendet, sicut in ipsa multorum Prophetarum et Apostolorum vocatione declaravit, hoc munus sibi curae esse. Quantis miraculis vocavit Jesaiam, Jeremiam, Joannem Baptistam, Paulum! Haec non temere acciderunt, nec propter illos tantum, sed testimonia sunt utilia toti Ecclesia, quae ostendunt Evangelium vere esse vocem Dei, et Deo curae esse suos ministros. Haec satis sit admonuisse de ceremoniis Leviticis, ut studiosi cogitent typos fuisse rerum magnarum, et ad dextram interpretationem opus esse vera Evangelii cognitione.

Postremo: etsi leges forenses nihil ad nos pertinent, tamen in genere admonent Deo placere vitam politicam, contractus, ordinem magistratuum, judicia, poenas sceleratorum, ac ostendunt pios debere in talibus officiis exercere fidem, confessionem, patientiam, dilectionem; nam, ut supra diximus, ante haec opera politica fundamentum teneri necesse est, videlicet notitiam promissionis ac fidem et inchoatam obedientiam Decalogi.

Et quia politia Mosaica optima idea et forma est politiae in hoc naturae depravatae statu, prudentibus gubernatoribus utile est hanc formam considerare. Leges Ethnicae in duobus rebus fuerunt negligentiores, in puniendis blasphemiis et prohibendis vagis libidinibus. At lex divina gravissimas poenas constituit in cultores idolorum, blasphemos, impios doctores, item in pollutos vagis libidinibus. Voluntas igitur Dei de his delictis in Lege divina a sapientibus gubernatoribus consideranda est.

XI.

DE DISCRIMINE PECCATI MORTALIS ET VENIALIS.

Ut Paulus inquit [Rom 7, 9]: Ego aliquando sine lege vivebam, id est, non sentiebam me a lege accusari, non expavescebam, non sentiebam iram Dei adversus peccatum, non cogitabam, quanta res sit peccatum, aut ira Dei; ita maxima pars hominum secura est ac ne leviter quidem cogitat, quanta res sit peccatum, quanta res sit ira Dei. Cum tamen poena primi lapsus et cum tantae calamitates totius generis humani nos quotidie admonesant de magnitudine irae Dei; denique cum Christi intercessio et mors sit testimonium, serio et vere Deum irasci peccato. His testimoniis aliquantum moventur corda piorum, qui irae magnitudinem aliqua ex parte sentientes petunt mitigationem poenarum, ut [Psalm. 6, 2]: Domine, ne in furore tuo arguas me. Item Abacuc [3, 2]: Cum irasceris, Domine, misericordiae tuae recordaberis. Item Jerem. 10 [v. 24]: Corripe me, Domine, verumtamen in judicio, non in furore tuo, ne ad nihilum redigas me. Tales aliquo modo intelligunt discrimen peccati venialis et mortalis. Homines securi, ebrii voluptatibus non intelligunt hoc discrimen; ideo et multi scriptores in hoc loco hallucinati sunt.

Etsi autem magnitudo irae Dei verbis describi non potest, tamen discendi caussa teneantur hae definitiones. Peccatum mortale in genere est defectus vel inclinatio vel actio contra legem Dei, offendens Deum, non remissa, sed iam iram Dei et aeternas poenas promerens. Sunt igitur in non renatis peccata mortalia ipse morbus originis et omnes vitiosi affectus et omnes pravae actiones. Etsi autem magna est virtus Pomponii Attici aut Senecae, non volunt cuiquam nocere, imo multis beneficiunt, non polluunt se libidinibus, non sunt defraudatores in contractibus, tamen mentes dubitant de providentia, nec invocant Deum, sed potius fremunt adversus Deum, cum vident in tanta confusione vitae saepe negligi bonos. Haec caligo in corde magnum peccatum est, quod tamen homines contemnunt. Cum autem corda aversa sunt a Deo, virtutes etiam talium non renatorum polluuntur nec recte regnatur. Benefacit Atticus, sed non propter Deum. Alexandri fortitudo vera erat donum Dei et excellens virtus, et res, quas gerit, adjuvantur a Deo; sed Alexander ipse non habet hunc finem propositum, ut Deo serviat, ut sua gubernatione propagetur vera de Deo notitia; imo nec vere credit suam manum in praeliando a Deo gubernari, sed existimat casu et sua virtute res Macedonicas crescere. Ideo negligens Deum, postea sese nimium admiratur, vult se coli ut numen, interficit amicos, a quibus arbitratur se non satis magnifieri, ruit in libidines flagitiosas. Hae labes ostenderunt, quale fuerit antea cor immundum. Ergo immunditia cordis et virtutes polluebat, et postea genuit manifesta scelera.

Quanquam autem Nero et Epicurus multo atrocius peccant quam Cato, tamen utrique sunt oppressi peccatis mortalibus horrendis et ira Dei aeterna. Nec necesse est in non renatis quaerere discrimen peccati mortalis et venialis [Rom. 14, 23]: Quia omne, quod non est ex fide, peccatum est. Cato est sine luce vere invocante Deum, fugit Deum, fremit adversus eum, cum videt se in caussa (ut videtur) justiore negligi, hic prorsus ei omnis de Deo persuasio elabitur. Quare omnes actiones ejus sunt damnatae. Sed de renatis necesse est quaeri, qui habeant peccata venialia, et qui eorum lapsus dicantur mortalia peccata.

Quanquam igitur renati, in quibus accensa est agnitio Christi, fides et vera invocatio, et inchoata est obedientia, sunt justi, placent Deo et habent Spiritum sanctum, tamen in eis adhuc in hac vita manet ingens infirmitas, videlicet caligo in mente de Deo, et voluntatis ac cordis prava inclinatio et multi vitiosi affectus. Incurrunt in animum pravae dubitationes de Deo, fiducia, timor, dilectio et aliae virtutes omnes multo languidiores sunt, quam esse debebant, interim nos ipsos pluris facimus, quam oportuit, et alimus in nobis superbiam et fiduciam nostri, et hac superbia et fiducia nostri movemus interdum incaute non movendas, ut Josias, pius et sanctus rex, bellum intulit Aegyptio offerenti pacem; et incenduntur sancti saepe injustis odiis, flammis iracundiae et libidinum, quibus tamen repugnant. Sunt item ignorantiae et omissionis peccata plurima in sanctis, sicut clamitat David [Psalm. 18, 13]: Delicta quis intelligit? Nulla est enim functio vel Ecclesiastica vel politica vel oeconomica, cui haec humana infirmitas par esse possit.

Haec mala in renatis sunt, contra legem Dei, ut Paulus testatur Rom. 7, et quanta sit deformitas, quanta magnitudo horum malorum, pii in veris doloribus aliquo modo agnoscunt. Sed quia persona accepta est, accensa agnitione Christi et fide in corde et donato Spiritu sancto et aliquo modo infirmitatem agnoscit et deplorat, et expavescit agnitione irae Dei adversus peccatum, et petit condonationem et repugnat primis incendiis, fiunt huic personae haec mala venialia peccata, id est, condonata ita ut non excutiant Spiritum sanctum et fidem, ac maneat persona in gratia. Haec clare docet Paulus Rom. 8 [v. 1]: Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Jesu ambulant, id est, etsi sunt in eis peccata, infirmitas illa, quam dixi, et vitiosi affectus, tamen persona accepta est, et damnatio remota est, sicut et supra inquit [Rom. 6, 14]: Non estis sub lege, sed sub gratia.

Quod vero dicitur, nihil esse peccatum, nisi sit voluntarium, caliginem, dubitationem, omissiones, subitos affectus, praecurrentes judicio et assensui, non esse voluntaria: Haec cavillatio facile refutari potest. Nam dictum illud, Nihil esse peccatum, nisi sit voluntarium, de judicio civili loquitur, non de judicio legis divinae. Imo caligo in mente, dubitationes, omissiones magnae et multae, non affectatae, et multae subitae flammae sunt peccata, etiamsi non sunt voluntaria. Sicut Paulus inquit [Rom. 7, 19]: Quod nolo malum, hoc facio. Et de iisdem loquitur Joannes inquiens [1 ep. 1, 8]: Si dicimus nos non habere peccatum, mendaces sumus. Loquitur enim de infirmitate et vitiosis motibus in renatis, non de lapsibus eorum, qui contra conscientiam, id est, volentes indulgent pravis affectibus.

Sic et Paulus discernit peccata eorum, qui manent in gratia, et aliorum, qui effundunt gratiam. Rom. 8 [v. 13]: Si secundum carnem vixeritis, moriemini; sed si spiritu actiones corporis mortificabitis, vivetis, id est, si pravis cupiditatibus obtemperaverit voluntas avertens se a Deo, cum sciens et volens ruit contra mandatum Dei, abjicit poenitentiam, timorem Dei et hanc fidem, quod placeat Deo, sanciat animum, ne possit invocare Deum, amissa gratia et Spiritu sancto iterum ruit in mortem, hoc est, accersit sibi iram Dei et poenas aeternas, ut Adam et Eva suo lapsu amiserunt gratiam et sibi horribilem iram Dei accersiverunt. Sed si Spiritu actiones corporis mortificabitis, vivetis: Vocat corporis actiones, vitiosas naturae pravos motus et negligentias. Tunc autem inquit, nos victuros esse, id est, retinere gratiam et Spiritum sanctum, si vitiosis illis motibus repugnemus, et hic gradus magis perspicue declaratur in aliis locis, ubi praecipitur, ut sit in renatis justitia bonae conscientiae. 1 Tim. 1 [v. 5]: Finis mandati est dilectio ex corde puro, conscientia bona, fide non ficta.

Tunc ergo repugnamus, quando cavemus, ne scientes et volentes assentiamur vitiosis motibus ac indulgeamus. Est in nobis assidua caligo, et hanc deploremus, sunt impetus multi vitiosi vel praecurrentes voluntatem, vel simul eam aliquantisper rapientes, ut Paulus inquit: Se captivum duci a peccato in membris. Hic si repugnas nec contra conscientiam obtemperas, retines gratiam et Spiritum sanctum. Haec nihil habent perplexitatis, nec opus est subtiliter et Stoice metiri gradus consensus. Rapitur enim infirma voluntas, priusquam animadvertat, sed illud spectandum est, quod facile intelligi et judicari potest, ne sciens indulgeas, sed ut repugnes, et addit Paulus, Spiritu, id est, veris motibus poenitentiae, timoris ac fidei, expavescat voluntas cogitatione irae Dei, deploret infirmitatem, metuat insidias Diaboli, condonationem petat propter Christum, petat et auxilium Spiritus sancti, promissiones revocet in memoriam et tanquam ad magnum praelium se praeparet, non admittat illecebras, sed fortiter eas repellat, occasiones vitet. Habent renati Spiritum sanctum, hunc non conturbent alendis et accendendis pravis motibus, sed sciant datum esse, ut nos regat, qui quidem vult nos regere et adjuvare, si ipsi non expellamus eum, sed repugnemus vitiosis motibus. Ideo dictum est 2 Cor. 6 [v. 1]: Adhortamur vos, ne frustra gratiam Dei acceperitis. Poterat David retinere Spiritum sanctum, et ab eo adjutus fuisset, nisi volens eum excussisset et volens aluisset incendium in animo ortum.

Plurima exempla summorum virorum proposita sunt, qui securitate lapsi sunt, et poenas sibi et posteris accersiverunt, ut Adam, Eva, Aaron, David, Salomon, et de toto populo dicitur: Sedit populus manducare et bibere, et surrexit ludere, id est, cum essent saturi et securi, obliti sunt Dei, et facti sunt negligentiores et petulantiores etc. Et notum est usitatum dictum: Luxuriant animi rebus plerumque secundis [Ovid. de arte am. II. 437]. Ac circuit Diabolus intentus in occasiones, ut incautos implicet lapsibus inextricabilibus. Texit enim longam telam, videt ex uno lapsu multa mala secutura esse, ut ex lapsu Adae, Davidis, Salomonis, quanta moles peccatorum et calamitatum secuta est! Haec exempla et quotidianae naturae calamitates semper nobis in conspectu sint ac nos de horribili ira Dei adversus peccatum admoneant, et precatio pellat securitatem, sicut inquit Salomon [Prov. 28, 14]: Beatus qui semper est pavidus. Item [Matth. 26, 41]: Orate, ne intretis in tentationem.

Etsi igitur morbi haerentes adhuc in renatis in hac vita et vitiosi affectus non sunt levia aut contemnenda mala, ut caligines et dubitationes multiplices de Deo, carnalis securitas, errantes flammae libidinum et odiorum, multa magna errata ignorantiae non affectatae et omissionis non affectatae, nec sunt tantum ἀναξίαι praeter Legem Dei, ut Monachi finxerunt, sed vere sunt contra Legem Dei: tamen, donec manent in renatis bona conscientia et fides, manet etiam Spiritus sanctus. Neque tamen fiducia nititur propria dignitate, sed Christo, et statuimus ex promissione nos in gratia esse propter Christum, ac repugnamus vitiosis motibus et petimus condonationem. Sic retinetur invocatio Dei, ut 1 Joan. 3 [v. 21] dicitur: Cum cor nostrum non condemnat nos, fiduciam habemus ergo Deum, et, quod petimus, accipiemus, quia mandata ejus servamus, hoc est, credimus in Christum, et retinemus bonam conscientiam. Necesse est autem et hoc sciri, conscientiam oportere regi verbo Dei.

Dixi de veniali peccato. Sed cum hi, qui fuerunt renati, scientes et volentes violant Legem Dei, ut cum amplectuntur impias opiniones aut stabiliunt eas sua approbatione aut indulgent odiis, ambitioni, flammis libidinum, avaritiae, aut externis factis ruunt contra Legem Dei, ut David rapiens alienam conjugem et astute maritum interficiens: Hae actiones contra conscientiam sunt peccata mortalia, quae admittens amittit gratiam, fidem et Spiritum sanctum, et accersit sibi iram Dei, ac, nisi rursus ad Deum convertatur, abjicitur in aeternas poenas, et, quia conscientia retinens propositum peccandi contemnit aut fugit Deum, non potest Deum invocare.

Testimonia manifesta haec sunt. Eph. 5 [v. 5]: Hoc scitote, quod omnis scortator aut impudicus etc. non habet haereditatem in regno Dei. Nemo vos decipiat vanis sermonibus, propter haec venit ira Dei adversus inobedientes. Clare dictum est, Deum irasci talibus, donec retinent voluntatem talia faciendi.

Ezech. 33 [v. 18 sq.]: Cum recesserit justus a justitia sua et fecerit iniquitatem, morietur in ea; et cum recesserit impius ab impietate sua et fecerit judicium et justitiam, vivet in ea.

Eodem modo intelligantur et haec dicta: 1 Cor. 6 [v. 9]: Nec scortatores nec adulteri nec idololatrae etc. possidebunt regnum Dei.

Gal. 5 [v. 19]: Manifesta sunt opera carnis, adulterium, scortatio, idololatria etc. De his praedico vobis, quod, qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Ideo autem vocat manifesta opera, quia de eis conscientia facientis certo judicare potest ex Lege Dei, et scit Deo displicere malum propositum. Item 1 Joan. 3 [v. 7]: Nemo vos decipiat: qui facit justitiam, justus est; qui facit peccatum, ex Diabolo est. Praeterea manifestissimum est, Evangelium postulare bonam conscientiam.

1 Tim. 1 [v. 5] dicitur: Dilectio ex corde puro, conscientia bona et fide non ficta. Et in eodem capite [v. 18]: Milita honestam militiam retinens fidem et bonam conscientiam. Et 2 Cor. 1 [v. 12]: Haec est gloriatio nostra, testimonium conscientiae nostrae. Et ad Gal. 6 [v. 4]: Unusquisque opus suum probet, et sic apud sese gloriationem habebit, et non ab altero, id est, unusquisque curet, ut suum opus recte faciat, sic habebit apud se gloriationem, id est, testimonium et approbationem propriae conscientiae, quae unicuique necessaria est, nec aucupabitur opinionem gloriosam ex aliorum reprehensione, nec pendebit ex alienis tantum judiciis.

1 Petr. 3 [v. 16]: Bonam conscientiam habentes.

Item: Impossibile est, hominem retinentem propositum peccandi placere Deo, quia clare dicitur [Ezech. 33, 11]: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Juramentum ad utrumque referatur, ad conversionem et ad reconciliationem. Non igitur placet lapsus, donec retinet propositum peccandi.

Item docet dictum Jesaiae ult. [66, 2]: Ad quem respiciam, nisi ad contritum spiritu et trementem sermones meos? Et cap. 57 [v. 15]: Habitans cum contrito et humili spiritu, ut vivificet spiritum humilium et vivificet cor contritorum. O dulcem consolationem et promissionem, infigendam intimis pectoribus, sed pertinentem ad eos, qui expavescunt, hoc est, non retinent propositum peccandi, sed metuunt iram Dei.

Postremo haec duo impossibile est simul existere, malam conscientiam, id est, propositum peccandi, et fidem, quae est fiducia misericordiae Dei propter Christum promissae; quia habens propositum peccandi contemnit aut fugit Deum, non accedit ad Deum: At fiducia misericordiae accedit ad Deum, pontifice Christo. Experiuntur sanciatae conscientiae, se ab invocatione horribiliter depelli et mergi vel in contemptum Dei vel in desperationem. Ideo inquit Paulus [Rom. 14, 23]: Quod non est ex fide, peccatum est, id est, res damnata a Deo. Multi autem exposuerunt hoc dictum sic: Quod non est ex fide, id est, quod est contra conscientiam, vel

quod non est ex fide, id est, quod fit contra legem Dei, peccatum est. Sed nos sciamus et Legem et Evangelium comprehendi. Sit opus consentaneum legi Dei, et simul accedat fides, id est, fiducia misericordiae propter Christum promissae, ut in Nicodemo non est malum propositum, sed tamen ante conversionem fides deest, id est, fiducia misericordiae Dei propter Christum promissae, qua statueret sua facta Deo placere.

Ex his omnibus perspicuum est, discernendos esse lapsus contra conscientiam ab infirmitate et vitiis, quae haerent in sanctis, et hoc discrimen in Ecclesia retineri necesse est. Paulus vocat peccatum regnans seu dominans.

Etsi autem non litigo de vocabulis, tamen aliquid lucis addit collatio appellationum. Est enim singularis emphasis in vocabulo, peccatum dominans, atrocitas et efficacia peccati describitur, quod, cum non repugnamus, dominatur, id est, gignit effectus horribiles, cumulat scelera et aliis alia addit ac subinde majores ruinas trahit, et majorem iram ac tristiores poenas meretur, et in aeternum exitium reos impellit, ut Saul, cum fuisset donatus Spiritu sancto et ornatus eximiis virtutibus et insignibus victoriis, non retinuit hoc decus, sed aemulationi succubuit. Huic effectui primum facile erat resistere, sicut Aaron repressit similes flammas. Sed Saul furorem alit, peccatum igitur dominans impellit eum primum, ut interficere Davidem conetur, avellit eum a Deo et excitat multiplices furores: Ruit iratus Saul et sacerdotes interficit, auget igitur iram Dei peccatum dominans et late saeviens. Quare Deus et ipsum et exercitum ejus et filium Jonathan, virum sanctum, objicit hostibus trucidandos. Haec omnia complectitur tristissima appellatio Peccati dominantis.

Apparet autem Paulus sumpsisse hanc formam loquendi ex Gen. cap. 4 [v. 7] ubi brevis concio recitatur, quae tamen summam doctrinae Legis complectitur. Primum de judicio Dei concionatur: Si bonus fueris, eris acceptus; sin autem malus, peccatum tuum cubabit, donec reveletur: Sub te sit appetitus tuus, et tu domineris ei.

De multis magnis rebus hi pauci versiculi concionantur. Primum docent, ita placere externos cultus, si cor sit justum. Deinde peccantibus poenas minatur, et monet de mora, ne securitas confirmetur, quia poenae differuntur. Ac significat futurum judicium post hanc vitam, et mira est descriptio. Totius mundi profana securitas uno verbo significata est: Peccatum cubabit seu quiescet, sed donec reveletur. Peccatum Judae cubabat, donec sentiebat poenam. Deinde sequitur praeceptum: Sint sub te appetitiones pravae, et tu domineris. Hic significat, manere in hominibus vitiosas appetitiones, sed repugnandum esse, et Deo hanc obedientiam placere, cum in agnitione ipsius repugnamus peccatis; econtra abjici a Deo illos, qui sinunt dominari peccatum.

Juxta hanc concionem et Paulus Rom. 6 [v. 14]: inquit: Peccatum vobis non dominabitur. Etsi sunt acres impetus, magna dubitatio, odiorum et aliarum cupiditatum incendia etc., tamen nunc non dominentur, id est, ut ipse interpretatur, non obediamus eis. Cum vero dominantur, abstrahunt a Deo, et postea in varia scelera impellunt, et poenas in hac vita et postea accersunt. Quod igitur usitate dicitur peccatum mortale, seu (ut Nazianzenus nominat) *χοϊκὸν*, id perspicue vocari potest regnans seu dominans peccatum.

Nec opus est huc afferre disputationem de electione. Nos enim juxta verbum Dei, in quo voluntatem suam expressit Deus, judicare debemus. Non est quaerenda alia voluntas extra verbum Dei; et exemplum primorum parentum perspicue ostendit, etiam electos labentes contra conscientiam amittere gratiam et effundere Spiritum sanctum. Certum est enim Adam et Evam amisisse gratiam et illam praestantiam donorum, quam habuerunt; ideo enim posteri nascuntur filii irae, id est, alieni a gratia, et afferentes caliginem de Deo, et aversam voluntatem a Deo et multiplicem contumaciam, imo magnitudo poenae lapsus Adae monet, quanta res sit ira Dei, quanta mala post unum lapsum sequantur ac de multis partibus doctrinae in Ecclesia omnium temporum maxime insignes et illustres admonitiones in historia Adae proponi sciamus.

Non igitur nobis ipsis blandiamur, nec extenuemus lapsus, sed agnoscamus Deum vere irasci peccato, et proponamus nobis dicta, quae citavi, quae de ira, de Judicio Dei et de poenis concionantur, ut dictum est: Propter haec venit ira Dei adversus inobedientes. Expavescant animi et abjiciant propositum peccandi et ad Deum redeant jusjurandum illud cogitantes [Ezech. 33, 11]: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Cogitemus Adae, Aaronis, Davidis et Manassae lapsus, poenas et conversiones, deploremus ingentem imbecillitatem humanae naturae, et simus vigilantiores adversus illecebras et Diaboli insidias, memineriimus singula peccata mereri subitam mortem, sicut saepe adulteri et homicidae in ipso facto subito interficiuntur, et tamen immensa misericordia Dei nobis concessum esse spatium, ut ad Deum redire possimus, ut dulcissime dicitur Jes. 30 [v. 18]: Propterea expectat Dominus, ut misereatur vestri. Et in Luca idem significat parabola de Ficu.

Non abstāmur hac tanta bonitate, sed lapsi accusemus nos vero gemitu, ut David inquit: Peccavi Domino, et intueamur Mediatorem Filium Dei, et fiducia Mediatoris redeamus ad Deum, rursus invocemus, petamus nobis ignosci, nos recipi et sanari etc. Cogitemus illam dulcissimam vocem [Luc. 15, 7]: Gaudium est in coelis de uno peccatore resipiscente. Audiamus et vocem Evangelii, qua cum palam in Ecclesia recipimur, confirmamur hoc ipso testimonio, ut firmius statuamus recipi lapsos; ac veniat in mentem testimonium universae Ecclesiae, quae semper recepit lapsos, ut hoc testimonium adversus Catharos allegavit Petrus Alexandrinus Episcopus. Denique universam doctrinam de poenitentia intenti

cogitemus, quae de rebus maximis pios admonet et disputationes de electione seponamus.

Postremo et hoc adjiciendum est: cum dicimus, peccata mortalia esse lapsus contra conscientiam, complectimur etiam peccata ignorantiae affectatae et omissionis affectatae, ut usitate loquimur. Hanc enim volentes accersimus seu confirmamus, ut qui nolunt discere Evangelium, cum hac voce, Hunc audite, toti generi humano Deus praeceperit, ut Christum audiamus, et quidem sparserit Evangelium inter omnes Gentes et addiderit testimonia non fallentia.

Habent igitur peccatum mortale omnes ἄθεοι, Turci, Judaei et alii damnantes Evangelium, etiamsi fatentur se nec didicisse nec intelligere. Talis erat inscitia Pharisaeorum, quibus inquit Christus [Joh. 9, 41]: Si caeci essetis, peccatum non haberetis; nunc dicitis vos videre, ideo manet peccatum vestrum.

Erant et cultus idolorum apud Ethnicos affectata ignorantia, quia volentes amiserant et abjecerant doctrinam, et non quaerebant eam rursus in Ecclesia, et receperant furores manifeste pugnantes cum naturali notitia, quae monstrat unum esse Deum, nec colendum esse Deum obscoenitate, ut apud illos erant Bacchanalia et alia turpia sacra.

De affectata omissione inquit Paulus: Vae mihi, si non evangelizem. Et Matth. 25 [v. 30]: Inutilem servum ejicite in tenebras, quae foris sunt. Hanc tristissimam comminationem in sua quisque vocatione consideret. Etsi enim manent multa ignorantiae et omissionis involuntariae peccata in renatis, ut in Apostolis ante Pentecosten multa erant; tamen sit in vocatione voluntas seu studium recte faciendi, et pleraque recte faciamus. Hunc gradum constituit Paulus: Primum fatetur 2 Cor. 3 [v. 5] humanas vires non esse pares ministerio Evangelii. Non sumus, inquit, idonei per nos ipsos cogitare aliquid, scilicet de explicatione doctrinae aut consiliorum felicium in gubernatione aut sententiarum in judicandis controversiis, et omnes sapientes in qualibet, quamvis exigua, functione tamen se saepe hallucinari experiuntur: Paterfamilias saepe male cavet liberis praeter expectationem. Sed 1 Cor. 4 [v. 2] inquit: Hoc flagitatur in ministris, ut sint fideles, hoc est, ut habeant voluntatem fidelem recta faciendi, non indulgeant ignaviae, sed discant, laborent mediocriter, et faciant non aliena, sed sui muneris opera; nam sedulitas fugit utrumque vitium, ignaviam et πολυπραγμοσύνην.

XII.

DE ECCLESIA.

Semper in conspectu sit omnibus hoc Pauli dictum: Quos elegit, hos vocavit. Quotiescunque de Ecclesia cogitamus, intueamur coetum vocatorum, qui est Ecclesia visibilis, nec alibi electos ullos esse somniemus, nisi in hoc ipso coetu visibili. Nam neque invocari, neque agnosci Deus aliter vult, quam ut se patefecit: nec alibi se patefecit, nisi in Ecclesia visibili, in qua sola sonat vox Evangelii. Nec aliam fingamus Ecclesiam invisibilem et mutam hominum in hac vita tamen viventium, sed oculi et mens coetum vocatorum, id est, profitentium Evangelium Dei intueantur, et sciamus oportere inter homines publice sonare Evangelii vocem, sicut scriptum est: In omnem terram exivit sonus eorum. Sciamus oportere ministerium Evangelii publicum et publicas congregationes esse, ut Eph. 4 dicitur, et ad hunc coetum nos adjungamus. Simus cives et membra hujus visibilis coetus, sicut praecipit Psal. 25 [v. 8]: Dilexi decorem domus tuae. Et Psal. 83 [v. 2]: Quam dilecta tabernacula tua, Domine. Hi et similes loci non de idea Platonica, sed de visibili Ecclesia loquuntur, in qua sonat vox Evangelii et in qua ministerium Evangelii conspicitur, per quod patefecit se Deus et per quod est efficax.

Nec laudemus errones, qui vagantur et ad nullam se Ecclesiam adjungunt, quia nusquam inveniunt talem ideam, in qua non desideretur aliquid in moribus aut disciplina; sed quaeramus Ecclesiam, in qua articuli fidei recte docentur et non defenduntur idola, et ad hanc nos adjungamus; hanc docentem audiamus et diligamus, et nostram invocationem et confessionem ipsius precibus et confessioni aggregemus. Sic Cyrus et alii pii inter Ethnicos, etsi non erant Hierosolymis, tamen publica professione erant in coetu vocatorum, audiebant vocem et ministerium Evangelii, erant cives et membra visibilia Ecclesiae visibilis, invocationem et confessionem suam conjungebant cum Prophetis et toto coetu piorum, qui erat in Hierusalem, ubi erat praecipua ministerii sedes.

Haec saepe multumque cogitanda sunt, ut discamus, quid sid Ecclesia Dei et ubi sit, quomodo Deus agnoscendus sit, et nos vere ad Ecclesiam adjungamus et fovere eam discamus, ne fiant dissipationes. Nam ubi nullae sunt congregationes, vox Evangelii conticescit, ut Tyranni Mahometici in multis locis omnia templa deleverunt et nullas congregationes fieri, ne quidem suorum, permittunt. Tales Diabolicas vastitates et dissipationes intelligamus ingens et summum malum esse. Ideo et Deum oremus, ut servet suos coetus, et nos ipsi omnibus eos officiis foveamus.

Sit autem haec definitio: Ecclesia visibilis est coetus amplectentium Evangelium Christi et recte utentium Sacramentis, in quo Deus per ministerium Evangelii est efficax et multos ad vitam aeternam regenerat, in quo coetu tamen multi sunt non renati, sed de vera doctrina consentientes. Ut Mariae tempore erant Ecclesia Zacharias, Simeon, Joseph, Elisabet, Maria, Pastores et alii multi similes, qui de pura doctrina consentiebant et audiebant non Saducaeos aut alios impios Pontifices, sed Zachariam, Simeonem, Hannam, Elisabeth, Mariam et si-

miles. Servat enim Deus aliquas suas reliquias inter ministros et subinde ministerium instaurat: Et inter hos auditores Zachariae et Elisabet aliqui erant non renati, habentes delicta contra conscientiam; qui tamen, quia de vera doctrina consentiebant, erant cives et membra Ecclesiae in hac vita.

Interim vero Pontifices, Pharisaei et Saducaei, pugnantes cum verbo Dei, etsi tenebant gubernationem, tamen non erant membra Ecclesiae, juxta illud [Galat. 1, 9]: Si quis aliud Evangelium docet, anathema sit etc. Sic Eliae tempore erant Ecclesia Elias, Elisaeus et eorum auditores, neque erat Ecclesia sine ministerio. Erant enim ministri Evangelii Prophetae ipsi, et erant aliqui pii sacerdotes eis adjuncti, fuit enim mediocris multitudo sanctorum, ut Textus dicit [2 Reg. 19, 18]: Reliqui mihi septem millia etc. His admixti erant aliqui, quorum mores culpandi erant, qui tamen, quia de vera doctrina consentiebant, erant membra Ecclesiae in externa societate et functione ministerii. Interim vero sacerdotes Baal et similes, qui defendebant impios cultus, non erant membra Ecclesiae. Haec historica exempla ideo scripta sunt, ut doceant discrimen verae et falsae Ecclesiae.

Quod autem in descriptione haec verba recitata sunt, in quo coetu Deus per ministerium Evangelii est efficax, duae sunt particulae insignes non omittendae, quoties Ecclesiae definitio constituitur. Non enim fingenda est Ecclesia sine notitia aliqua promissionis de Christo et sine ministerio, non est Ecclesia in eo coetu, ubi nec notitia est promissionis de Christo nec vox nec ministerium Evangelii: Ideo non sunt membra Ecclesiae Aristides, Cicero et similes, etiamsi habent excellentes politicas virtutes, quas Deus dat propter imperia, tantisper dum vult genus humanum in hac vita manere.

Quod autem necesse sit notitiam esse Christi in Ecclesia Dei, haec dicta testantur. Joan. 3 [v. 18]: Qui non credit, jam judicatus est; qui non credit filio, non videbit vitam, et ira Dei manet super eum. Joan. 17 [v. 17]: Sanctifica eos in sermone tuo, sermo tuus est veritas. 1 Cor. 1 [v. 21]: Cum mundus per sapientiam non cognovisset Deum in sapientia, placuit Deo per stultam praedicationem salvos facere credentes. Rom. 10 [v. 14]: Quomodo invocabunt, si non credent? Quomodo credent, si non audierint? Eph. 4 [v. 11]: Christus sedens ad dextram Dei dat alios quidem Prophetas, alios Apostolos, alios Pastores, alios Doctores, et diserte inquit: servari ministerium Evangelii, ut non agitemur variis doctrinarum ventis. Quemadmodum Ethnici, cum verbum Dei non audirent, inciderunt in horrendos furores, et finxerunt subinde alios Deos et multa portenta et multos prodigiosos cultus. Idem accidit haereticis, Manichaeis, Anabaptistis etc. quia relinquunt verbum Dei.

Scimus igitur Ecclesiam Dei coetum esse alligatum ad vocem seu ministerium Evangelii; nec extra hunc coetum, ubi nulla est vox Evangelii, nulla invocatio Christi, esse ullos haeredes vitae aeternae, sicut scriptum est [Act. 4, 12]: Non est aliud nomen, in quo oporteat salvos fieri etc. Ideo et Jesaias dicit cap. 8 [v. 16]: Obsigna Legem in discipulis meis, id est, video quidem magnas tenebras sequuturas esse, sed te, Deus, oro, ut auditores Prophetarum serves et in eis obsignes doctrinam tuam Prophetis traditam, ne verbum aut intellectus verus verbi extinguatur. Manent aliquae Ecclesiae reliquiae, et hae sunt hic coetus retinens verbum tuum incorruptum, quod a Prophetis acceperunt. Ideo addit [v. 20]: Ad legem et ad testimonium, qui non dixerit juxta verbum hoc, non erit ei matutina lux. Non enim apprehenditur voluntas Dei, nisi per verbum, quod tradidit, et Deus ita vult agnosci et invocari, ut ipse se patefecit. Deinde et hoc additum est, quod Deus vere per hoc ministerium, id est, per vocem Evangelii auditam, lectam, cogitatam sit efficax, moveat mentes Spiritu sancto, velit nos assentiri, adjuvet assentientes et inchoet in eis vitam aeternam. Sic scriptum est Rom. 1 [v. 16]: Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Et 2 Cor. 3 [v. 6]: Novum Testamentum est ministerium spiritus. Haec continent salutarem doctrinam et consolationem, cum videlicet scimus vere praestari hoc ipso modo per verbum promissionem aeternae vitae.

Nec imaginandum est, in Socrate, Platone, Xenophonte, Cicerone et similibus fidem esse, quia est in eis quaedam notitia Legis de Deo. Haec enim nondum est notitia de Christo. Ecclesia autem simpliciter et prorsus alligata est ad promissionem de Christo. Invocari nomen Christi super omnes oportet, et in omnibus, qui sunt doctrinae capaces, oportet esse agnitionem, invocationem et confessionem filii Dei. Ac talis ab initio fuit Ecclesia, inde usque ab Adam post editam promissionem, coetus alias major, alias minor, qui fiducia promissi Domini accepit remissionem peccatorum et Deum vere invocavit.

Postquam autem hoc constitutum est, oportere in Ecclesia esse vocem Evangelii et ministerium, oriuntur deinde quaestiones de personis: An Ecclesia alligata sit ad Episcopos et eorum collegia, quae dicuntur tenere ministerium; item: An alligata sit ad ordinariam successionem Episcoporum et collegiorum?

Respondeo.

Ecclesia ad ipsum Evangelium Dei alligata est, quod ut sonet in ministerio, Deus subinde excitat aliquos recte docentes, ut Eph. 4 [v. 11] dicitur, etiamsi inter hos alii plus, alii minus lucis habent. Cum autem ministri sive Episcopi sive Collegia sive alii docent pugnantia cum Evangelio et doctrina Apostolorum, necesse est sequi regulam Pauli [Galat. 1, 9]: Si quis aliud Evangelium docet, anathema sit. Ex hac regula judicari potest, Ecclesiam non alligatam esse ad certos titulos aut suc-

cessionem ordinariam. Nam cum hi errant, qui ordinariam potestatem tenent, non sunt audiendi.

Haec sententia vera est, sed politicis viris ingrata est, qui vident inde oriri dissipationes: Ideo intuentes imperia et politias humanas quadam imitatione transformant Ecclesiam in regnum. Ut regnum Francicum est multitudo Francico Regi subjecta, distincta Legibus et locis judiciorum a ceteris Gentibus, munita praesidiis, alligata ad successionem ordinariam regum, et in judiciis necessario obtemperans legibus et interpretationi regis, cujus interpretatio propter auctoritatem valet: Ita imaginantur multi, Ecclesiam multitudinem esse, uni Romano Pontifici subjectam, distinctam a ceteris Gentibus per ceremonias, quas instituerunt Pontifices, alligatam ad successionem ordinariam Episcoporum et ad interpretationem scripturae, quam Pontifices aut Synodi tradunt. Quia enim saepe incidunt dissensiones de scripto, dicunt aliam oportere regulam certam esse, scilicet vocem gubernatoris, ut in regno vox Regis auctoritatem habet interpretandi Leges. Haec valde plausibiliter dicuntur apud potentes. Amat enim humana ratio talem picturam Ecclesiae congruentem cum civilibus opinionibus, et potentes intelligunt augeri hac opinione suam auctoritatem, et hanc formam existimant ad pacem utiliorem esse.

Sciant autem pii, in hac imitatione vel potius κακοζηλίᾳ multos errores esse. Concedendum est, Ecclesiam esse coetum visibilem; neque tamen esse regnum Pontificum, sed coetum similem Scholastico coetui. Vult enim Deus Ecclesiam non prorsus abditam esse in latebras aut ignotam, sed vult eam exaudiri, vult agnosci filium suum, Dominum nostrum Jesum Christum, vult se semper ab aliqua parte generis humani invocari, vult excerpere ex genere humano haereditatem Filio; ideo scriptum est [Psalm. 18, 5]: In omnem terram exivit sonus eorum. Et Christus ipse dicit Psal. 2 [v. 7]: Praedicabo de praecepto. Mansura est igitur vox Evangelii et ministerii, et erit aliquis visibilis coetus Ecclesia Dei, sed ut coetus Scholasticus. Est ordo, est discrimen inter docentes et auditores, et sunt gradus: Alii sunt Apostoli, alii sunt Pastores, alii Doctores; et recte intelligitur de visibili coetu, quod scriptum est [Matth. 18, 17]: Dic Ecclesiae. Sed primum videndum est, qui sint membra hujus visibilis Ecclesiae. Nam condemnantes manifestam veritatem Evangelii et exercentes saevitiam ad stabiliendos manifestos errores non sunt membra hujus coetus, de quo scriptum est: Dic Ecclesiae. Deinde neque hoc recipiendum est, majorem partem suffragiorum anteferendam esse; quia, etiamsi sunt multi recte sentientes, retinentes lucem Evangelii, tamen plerumque plures sunt vel palam contradicentes vel infirmi et dubitantes, ut Apostoli ipsi diu retinebant somnium de imperio mundano. Quis igitur erit judex, quando de scripturae sententia dissensio oritur, cum tunc opus sit voce dirimentis controversiam?

Respondeo: Ipsum verbum Dei est judex, et accedit confessio verae Ecclesiae. Semper enim sequuntur verbum tanquam judicem aliqui pii, et confessione firmiorum adjuvantur infirmi, ut inquit Christus [Luc. 22, 32]: Et tu conversus confirma fratres tuos. Hoc modo dirimuntur controversiae de doctrina. Et cum major pars hunc verum judicem et hanc veram confessionem non audit, ut saepe accidere etiam vetera exempla ostendunt, Deus Ecclesiae judex tandem dirimit controversiam delens blasphemos, ut, cum major pars Judaeorum contradiceret Jeremiae et deinde Apostolis, tandem blasphemi deleti sunt.

Est igitur dissimilitudo aliqua judiciorum Ecclesiae et judiciorum politicorum. Nam in politicis aut Monarcha solus auctoritate sua pronuntiat aut in senatu valet sententia majoris partis; sed in Ecclesia valet sententia congruens cum verbo Dei et confessione piorum, sive sint plures, sive pauciores impiis. Ita veteres damnaverunt Samosatenum et deinde Arium. Judex erat verbum Dei, id est, testimonia ex Evangelio bona fide et sine sophistica prolata, quae convincunt non calumniose judicantem; sed tamen multum adjuvabantur tunc quoque infirmi in pronuntiando confessione firmiorum, scilicet eorum, qui Apostolos aut eorum discipulos audierant et quos constabat fuisse fideles custodes doctrinae, ut Polycarpi, Irenaei, Gregorii Neocaesariensis: Ab his recentiores audierant λόγον significare personam. Postea ipsi collatis dictis Evangelii agnoscunt hanc nativam esse sententiam, quam ab illis audierant. Aliqui etiam non solum discunt a prioribus, sed etiam tanquam a firmioribus confirmantur. Ita Petrus Alexandrinus refutabat Meletium, citabat Evangelium, quod satis perspicue docet, recipiendos esse lapsos, qui emendantur; sed simul adjuvabatur exemplis prioris Ecclesiae, quae semper antea lapsos receperat.

Ita nos pronuntiamus de Baptismo Infantium. Habemus testimonia in scripturis manifesta, quae affirmant extra Ecclesiam non esse salutem: Ergo inserimus Ecclesiae infantes. Deinde et primae Ecclesiae testimoniis juvamur. Ita judex est verbum Dei, et accedit purae antiquitatis confessio. Vult enim Deus in Ecclesia esse ministerium vocis. Quare audienda est Ecclesia ut doctrix, sed Fides et invocatio nituntur verbo Dei, non humana auctoritate. Discamus ab Ecclesia, quod λόγος in narratione Joannis cap. 1 significet personam; sed credimus filium Dei esse natura Deum, et eum invocamus, quia ipse hoc revelavit et in Evangelio tradidit.

Hoc discrimen considerandum est; non contemnamus docentem Ecclesiam, et tamen judicem esse sciamus ipsum verbum Dei. Ita in utramque partem caveantur incommoda, videlicet ne tyrannis pravae consuetudinis stabiliatur, nec tamen laxetur frenum audacibus ingeniis, quae si non audiant veram Ecclesiam, fingunt opiniones, quae nulla habent testimonia ullius temporis in Ecclesia, ut no-

stro tempore fecerunt Servetus, Campanus, Anabaptistae et alii multi. Docentem Ecclesiam amare, vereri et venerari discamus, et purioris Ecclesiae testimonia inquiramus, sicut in allegoria Samsonis dulcissime significatum est [Jud. 14, 18]: Nisi arassetis mea vitula, non invenissetis, id est, nisi audissetis laborantem Ecclesiam in ministerio, quae est custos verbi Dei, prorsus ignotum esset vobis verbum Dei. Et Psal. 67 [v. 27]: In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israël, id est, celebrate doctrinam et quidem in publica confessione in coetu audientium Evangelium, sed haurite eam ex fontibus Israël, id est, ex ministerio Prophetarum et Apostolorum.

Dixi de definitione Ecclesiae et de quaestione, ubi sit quaerenda, scilicet, ubicunque sonat vox Evangelii incorrupta, praesertim quod ad fundamentum attinet, ut Paulus loquitur, id est, ubi articuli fidei integri et sine corruptelis traduntur et non defenduntur manifesti cultus idolorum. Cum autem ingens sit imbecillitas etiam in sanctis in hac vita, alii plus, alii minus lucis habent. Ideo Basilius, Ambrosius, Epiphanius, Augustinus, Bernhardus, et multi alii, etiamsi fundamentum recte tenuerunt, tamen aliquid interdum dicunt inconsiderate de ritibus humanis, ut omnibus aliquid contagii aspersit consuetudo sui seculi. Ideo Paulus praecipit, ut fundamentum praecipue consideremus, et significat multa vera membra Ecclesiae habere aliquid infirmitatis et aliquos naevos.

Fundamentum, inquit, non potest poni aliud, praeter id, quod positum est, quod est Jesus Christus. Hoc dicto complectitur cognitionem incorruptam omnium articulorum fidei et prohibitionem cultus idolorum. Deinde sequitur: Alius superaedificat aurum, alius stipulas, ut Polycarpus extruxit aurum super fundamentum, id est, illustravit necessariam doctrinam, refutato Marcione de essentia Dei, de caussa mali et de aliis multis articulis, et cultus praestitit praeceptos a Deo et summos, recte gubernavit Ecclesiam et ornavit confessionem admiranda constantia in supplicio. Haec omnia continentur appellatione Auri. At Basilius et alii multi extruxerunt stipulas super fundamentum, qui retinuerunt quidem articulos fidei, sed tamen instituerunt ritus Monasticos, et illa exercitia praetulerunt vitae politicae, et offuderunt hominum animis opinionem, ut putarentur esse cultus Dei. Deinde multo magis erraverunt multi, qui finxerunt tales ceremonias mereri remissionem peccatorum.

Inquit autem Paulus [1 Cor. 3, 13]: Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Alludit enim ad materiam aedificiorum. Aurum non consumitur igni, stipulae facile concipiunt flammas et celerrime deflagrant. Ita in tentatione agitata et disputata doctrina vera et necessaria manet, et consolatur mentes, ut nunc doctrinam de justitia fidei cognitam omnes pii libenter amplectuntur, et intelligunt firmam consolationem esse. Econtra vero evanescunt ritus Monastici, quia jam intelliguntur, nec ad agnitionem Dei nec ad mores prodesse. Haec ideo recensui, et ut Pauli dictum attente consideretur, et ut deploretur infirmitas humana, quae etiam in veris Ecclesiae membris saepe conspicitur, et prudenter de scriptorum dictis judicetur, et agnoscatur, quae condonanda sint et quae non condonanda.

Ut autem discrimen Ecclesiae et Politiarum magis conspiciatur, collatio fiat. In imperiis mundi haec tria necesse est esse: ordinem, gloriam et praesidia; ut in regno Gallico est ordo, ut sit unus Rex, quo mortuo necesse est parere succedenti ordinaria successione. Deinde sunt certae Leges et judicia certorum locorum et gradus Principum et populi. Gloria est praestantia consilii et virtutum, ac victoriae, quia, cum nunquam sit certa pax, sicut Plato dicit, in imperiis pacem inane nomen esse, semper enim aut cives inquieti aut hostes tumultuantur, necesse est multos esse prosperos successus et victorias gubernatorum, alioqui cito dissiparentur imperia. Praesidia sunt exercitus et opes necessariae ad sumptus domesticae gubernationis et ad bella gerenda.

Haec tria aliter se habent in Ecclesia, quam in Imperiis.

Ordo est, quia revera unum est caput dans vitam et bona aeterna Ecclesiae, scilicet filius Dei. Sed hoc caput non conspicitur jam oculis corporis, nec tenet coetum uni alicui loco alligatum, nec tamen nullus est ordo, sed semper est ministerium Evangelii. Et jure divino debetur obedientia ministris Evangelii in omnibus, quae praecipit Evangelium. Non est autem alligatus hic ordo ad successionem ordinarium; sed cum Episcopi et Pastores defendunt errores et idola, vitandi sunt. Praeterea sunt gradus donorum, ut Paulus antecedit Barnabae. Hi gradus considerandi sunt, ut amemus et honore afficiamus singulos suis donis ornatos.

Gloriam politicam, id est, victorias corporales non semper habet Ecclesia, quales habuit, cum Saul aut David pepulit exercitus hostiles, sed plerumque Ecclesia fuit, est et erit subjecta cruci, et tamen ingentem habet gloriam sapientiae et virtutum et multorum miraculorum, quae non cernuntur ab impiis. Summum decus est, quod Deum recte agnoscit et invocat. Semper enim aliqua sunt vera membra Ecclesiae, quae fundamentum retinent, etiamsi deinde ingens est multitudo infirmiorum, qui tamen, quia Deum recte invocant, magnum decus habent. Ceterum supra dictum est, non esse membra Ecclesiae illos, qui pertinaciter errores cum fundamento pugnantes defendunt, etiamsi nomen et titulum Ecclesiae praetexunt.

Deinde magnae victoriae sunt omnium recte invocantium, videlicet quod non evertuntur Diaboli insidiis, terroribus tyrannorum et aliis tentationibus, et miracula multa sunt quotidiana, liberationes crebrae in magnis periculis, quarum multae propter preces Ecclesiae fiunt, ut Paulus scit, se et navim

suam servari a Deo, etiamsi alii existimabant casu eam servatam esse.

Magna gloria est felicitas in vocatione, studiis, consiliis, judiciis; sicut econtra summa deformitas et calamitas est et turpitudo omnium maxime fugienda, esse parricidam Ecclesiae aut patriae.

Postremo praesidia visibilia Ecclesiae alligata certis locis nulla sunt, id est, nec Reges nec opes nec exercitus nec sedem unam aliquam certam aut perpetuam in hac vita habet Ecclesia post deletam politiam Israël. Ideo Christus inquit [Matth. 8, 20]: Non habet filius hominis, ubi reclinet caput. Vult enim Deus, Ecclesiam subjectam esse Cruci, ut caussae alio loco multae recensentur, quae non sunt notae Philosophiae, sed tantum in Evangelio patefactae.

Quanquam autem interdum Deus aliquos Reges aliquantisper ad Ecclesiae defensionem exsuscitat, ut excitavit Cyrum, Constantinum et alias alios; tamen non semper adjungit Ecclesiae regna ad eam defendendam, sed vult eam petere et sperare defensionem universi corporis divinitus, ut Jes. 46 [v. 4] dicitur: Ego vos in utero meo gesto, ego etiam senescentem Ecclesiam gestabo. Et Ose. 1 [v. 7]: Servabo vos non in arcu nec in gladio, sed in Domino Deo vestro. Quid tristius est hac specie? Vagatur jam Ecclesia, ut Scholastici exulantes, et quanquam Deus alicubi praebet mediocria hospitia, tamen major est potentia hostium Evangelii, et defensores quam sint firmi et quam diu duraturi, incertum est. Cyrus fovebat Ecclesiam, Cambyses et Darius opprimebant. Hanc formam Ecclesiae consideremus, ut intelligamus pericula, et simul discamus, Ecclesiam colligi, servari, instaurari, defendi, non humanis consiliis aut praesidiis, sed potentia Dei, sicut in Paradiso Adam et Eva rursus liberati sunt a peccato et tyrannide Diaboli. Semper igitur adest custos Ecclesiae filius Dei, sicut dixit [Matth. 28, 20]: Ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.

CONTRA DONATISTAS.

Descripsimus Ecclesiam visibilem, in qua diximus multos non renatos admixtos esse sanctis, sed hic discerni malos oportet. Alii de doctrina recte sentiunt, nec sunt hostes Evangelii seu haeretici, sed tantum habent aliqua morum vitia. Tales si non sint excommunicati, etsi vocantur mortua membra, tamen sunt in externa societate Ecclesiae, et cum funguntur munere docendi aut administratione Sacramentorum, valent ministeria et sunt efficacia, et licet eis uti.

Estque acriter taxandus error Donatistarum, qui contendebant nec Evangelium nec Sacramentum ullum esse efficax, si ministri mores sint vitiosi. Contra hunc errorem tenendae sunt sententiae perspicuae. Matth. 13 [v. 47 sq.]: Christus confert Ecclesiam sagenae, in qua boni et mali pisces sunt; dicit item [v. 30]: In Ecclesia mansura esse zizania usque ad resurrectionem; item [Matth. 24, 27]: Sicut in diebus Noë etc. Ex his sententiis perspicuum est, semper in Ecclesia usque ad resurrectionem fuisse, esse et futuram esse magnam multitudinem malorum. Cum igitur sint in Ecclesia mali, nec hypocrisis humano judicio agnosci possit, possunt in ministerio esse etiam hypocritae. Fieret igitur incerta fides, si vis Evangelii et Sacramentorum penderet ex dignitate ministri. Ideo sciendum est, Evangelium et Sacramenta efficacia esse propter promissionem Dei, non propter ministri personam. Revocat igitur Christus mentes nostras et fidem nostram a persona ministri ad sese inquiens [Luc. 10, 16]: Qui vos audit, me audit; quasi dicat: Nec Evangelium est vestrum, nec opus vestrum est salvos facere auditores, sed Dei opus est, qui hoc mirabili modo, sparsa voce Evangelii, colligit sibi aeternam Ecclesiam. Sicut et Joannes inquit [Matth. 3, 11]: Ego baptizo vos aqua, alius autem baptizabit vos igni et Spiritu sancto, id est, Evangelium et Sacramenta sunt efficacia propter Christum et per Christum. Citatur etiam huc dictum Christi: Super cathedram Moysi sedent Scribae et Pharisaei etc. quae verba significant: Etiamsi sunt in ministerio hypocritae, tamen valere functionem ipsam, si tamen sedeant in cathedra Moysi, id est, doceant doctrinam a Deo traditam, non sedeant in alia cathedra, non proponant doctrinam pugnantem cum fide.

Haec tota caussa contra Donatistas copiose tractata est ab Augustino in multis voluminibus, et epistola 166. recenset hoc argumentum: Si penderet vis Evangelii et Sacramentorum a dignitate ministri, fides nostra fieret incerta; ut igitur fides sit certa, necesse est rejici et damnari fanaticum delirium Donatistarum.

Refutatur et a Nazianzeno hic error, qui hac utitur similitudine. Eadem est figura sigilli, sive aureo sive ferreo annullo insculpta sit; ita idem esse ministerium inquit, sive boni sive mali teneant. Haec de Donatistis monere necesse est, ut contra tales furores pii praemuniantur et discant intelligere vim ministerii. Nam et nostra aetate Anabaptistae renovant errores Donatistarum, et impii abjiciunt ministeria, et dum jactitant se constituere Ecclesiam in qua nulli sint mali, prorsus ut Circumcelliones, magnam colluviem pessimorum latronum contrahunt, ut ostendit Monasteriense exemplum, quod meminisse prodest, ut bonae mentes majore cura et diligentia caveant, ne assentiantur falsis opinionibus, et cogitent ex uno errore paulatim oriri multiplices et insanabiles furores.

Quid igitur faciendum est? an dissimulanda sunt aperta crimina ministrorum Evangelii? Respondeo: Polluti manifestis criminibus excommunicandi sunt communi voce Ecclesiae. Sicut Paulus 1 Cor. 5. incestum ejecit ex Ecclesia; et Christus Matth. 18 [v. 17] inquit: Dic Ecclesiae. Eaque severitas non erat negligenda, sed si negligitur, tamen ministerium valet, ut dictum est.

Praeterea et magistratus, qui gladium gerunt,

punire crimina suis legibus debent, ut adulteria, caedes et alia.

Sed praeter publica crimina sunt infirmitates in moribus omnium hominum: Alius est morosior aut iracundior, alius indulgentior aut minus temperans, quam oportet; alius est ad rem attentior, in alio fastus, in alio segnities reprehenditur; denique omnes habent suas quasdam infirmitates. De his communibus moribus, cum non accedunt crimina, sciamus piae mentis esse, sequi usitatam regulam: Mores amici noveris, non oderis. Item: Remittite, et remittetur vobis. Item: Universa delicta tegit dilectio. Ac praecipue piorum gubernatorum et doctorum mediocres mores tolerandi sunt, sicut Christus jubet ut pedes mutuo lavemus, id est, ut tales infirmitates inter nos mutua lenitate sanemus.

Est autem usitatum, calumniose exaggerare vitia gubernatorum. Ideo toties praecipit Spiritus sanctus, ut eos honore afficiamus, ut gravissime dicitur ad Hebraeos [13, 17]: Obedite iis, qui praesunt, ut cum gaudio et non gementes faciant suum munus, quasi dicat: Per sese difficilis et aerumnosa res est gubernatio, sed cum accedit contumacia inferiorum, duplicatur miseria. Ut enim Herodotus inquit: Quantum bellum differt a pace, tantum differt seditio a bello; ita gubernatori aerumnosius est cum suis quam cum aliis certare, et in munere alioqui difficili ab illis ipsis impediri, a quibus juvari debebat. Ideo et 1 Thess. 5 [v. 12] dicit Paulus: Petimus, ut eos, qui praesunt, excellenter putetis diligendos esse propter ministerium, et pacem cum eis habete. Denique de hac re multa extant praecepta. Ut autem Cham punitur propterea, quod patrem deridet; ita sciant se poenas daturos esse Deo omnes, qui ministris recte docentibus, si sit mediocritas aliqua in moribus, molesti sunt. Sicut et ad Abraham dictum est: Benedicam benedicentibus tibi et maledicam maledicentibus tibi. Haec regula haud dubie pertinet ad Ecclesiam et recte docentes. Sciamus ergo, propter mores docentium non esse discedendum a reliqua Ecclesia, nec schismata facienda esse, si nullus sit error doctrinae.

Sed alii sunt mali polluti falsis opinionibus, qui impiam doctrinam defendunt et oppugnant veram et interficiunt pios propter verae doctrinae professionem. Sicut Jeremiae, Machabaei, Christi tempore fuerunt Pontifices et eorum sectatores, qui palam contradicebant verae doctrinae et sanctos interficiebant. Cum hoc coetu, etiamsi tenet gubernationem per tyrannidem, piis non sit societas, et culpa schismatis penes ipsos est, quia mandatum Dei est: Fugite idololatriam. Item: Si quis aliud Evangelium docebit, anathema sit. Sic Apostoli a Caipha et ab ejus coetu recedebant.

Estque diligenter observandum discrimen eorum: Ministerium non mutatur, etiamsi mores aliquorum sunt vitiosi; sed cum falsa doctrina defenditur, et stabilitur idololatria, mutatur ipsum ministerium. Ideo horum ministerium relinquendum est, qui doctrinam corrumpunt. Etsi autem principalis pars ministerii est doctrina, tamen interdum pars ministerii, ut Sacramenti alicujus administratio, possidetur etiam ab his, qui corrumpunt doctrinam. Ut Israëlitae retinebant circumcisionem, etiamsi cultus impios postea addebant; Caiphas et Pharisaei retinebant circumcisionem, etiamsi in aliis materiis graves errores amplectebantur, valebat tamen circumcisio non propter has personas, sed quia fiebat vice Ecclesiae.

Sic de Baptismo dicamus eorum, qui baptizati sunt in Ecclesiis, ubi regnarunt mali doctores. Valuit enim Baptismus, quia fiebat vice verae Ecclesiae, et retinentur verba institutionis et eorum sententia sine idololatria in hoc Sacramento. Sed Samosateni, Manichaeorum, Arianorum Baptismus non valebat, quia non retinebant sententiam verborum: Baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Haec breviter attigi, ut muniantur pii contra Anabaptistas et cogitent saepe in Ecclesia dominari malos. Sicut ait Christus, similem esse Ecclesiam sagenae, in qua sunt boni et mali pisces. Valet igitur ministerium, quod retinent in his Sacramentis, quae non ex professo corrumpunt.

Etsi autem Baptismus eorum, qui retinent verborum sententiam, valet, ut dixi; tamen, quia docent impia de ceteris rebus, praebent caussam, cur necessario ab ipsis Ecclesia discedat.

Discrimen est etiam inter personas, quae peccaverunt ignorantia, et illas, quae palam sunt blasphemae, ut post resurrectionem Christi erant Caiphas et similes. Nec dubium est, blasphemos et manifesta idola defendentes relinquendos esse, sicut scriptum est: Fugite idola.

DE SIGNIS MONSTRANTIBUS ECCLESIAM, QUAE ALII NOTAS NOMINANT.

Signa, quae monstrant Ecclesiam, sunt Evangelium incorruptum et legitimus usus Sacramentorum. Et quanquam Ecclesia non semper floret simili gloria, tamen subinde aliquae significationes Spiritus sancti in miranda gubernatione accedunt. Quod autem Evangelium sit signum monstrans, qui coetus sit Ecclesia, supra testimonia recitavi, et satis perspicua sunt haec: Eph. 2 [v. 20]: Super fundamentum Apostolorum et Prophetarum extructi estis etc. Item Jes. 59 [v. 21]: Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent ab ore tuo nec ab ore seminis tui in aeternum etc.

Alii κακοζηλίᾳ humanarum politiarum addunt Ecclesiae haec signa: Ordinariam successionem Episcoporum et obedientiam in traditionibus humanis. Et postea Episcopos audacissime armant duobus regiis nervis, potestate interpretandae scripturae et potestate legum ferendarum et cultus novos instituendi. Admonendi sunt autem pii, ut has insidias diligenter caveant. Nam omnibus aetatibus in Ecclesiae gubernatione homines politici, ignari doctrinae Evangelii, pinxerunt sibi Ecclesiam tali imitatione politiarum, et magni errores hoc modo stabiliuntur.

Quare cum haec nomina audis, successio ordinaria, potestas interpretationis, potestas ferendarum legum, scias insidias verae doctrinae strui et quaeri praetextus ad stabiliendos errores in Ecclesia. Removenda est igitur illa imago humanarum politiarum et aliter de Ecclesia sentiendum. Dixi supra, Ecclesiam non esse alligatam ad successionem ordinariam, ut vocant, Episcoporum, sed ad Evangelium. Cum Episcopi non recte docent, nihil ad Ecclesiam pertinet ordinaria successio, sed necessario relinquendi sunt.

De potestate vero interpretationis sciendum est, magnum discrimen esse inter potestatem et donum. In Ecclesia donum est interpretationis, non alligatum certo ordini, sicut propter locum vel titulum non datur Spiritus sanctus. Id donum non est potestas alligata ordini seu titulo, cui propter ordinem parere necesse sit, sicut regiae vel praetoriae interpretationi propter ordinem parere necesse est. Deus enim dedit magistratibus civilibus potestatem condendi leges congruentes cum ratione et eas interpretandi. Sed de voce Evangelii in Ecclesia longe alia res est, hanc filius Dei ex sinu aeterni Patris protulit. Et est sententia supra rationem posita de agnitione Dei, de ira Dei adversus peccatum, de magnitudine peccati, de Justitia donata per filium Dei, de Timore, de Fide, de Cruce, de Auxilio Dei, de Resurrectione, de Ecclesia, de vita aeterna, de duabus naturis in Christo, de Patre, Filio et Spiritu sancto.

Cum igitur jusserit Deus audiri Filium, deinde et Filii mandato missi sint Apostoli, ut eos audiamus, necesse est retinere doctrinam per Apostolos traditam, ac nos discipulos esse doctrinae ipsorum, non affingere interpretationes pugnantes cum certis et perspicuis ipsorum testimoniis, sicut Judaei fingunt corruptelas, ut eludant dicta de Christo.

Deinde, qui volunt esse discipuli Evangelii, nec audiunt, ut calumniose depravent, sed ut Deum agnoscant, celebrent et ei obediant: in his, cum assentiuntur verbo Dei cum timore et fide, accenditur lumen, quo juvantur, ut discernant Evangelium ab humana sapientia, et articulos doctrinae de Deo, de Peccato, de Justitia, de Christo, de Ecclesia, de vita aeterna dextre accipiant.

Tertio, iidem illi juvantur etiam verae Ecclesiae testimonio. Ut, cum Samosatenus noluit Verbum interpretari personam, in his dictis: In principio erat Verbum etc. pii juvabantur Irenaei testimonio, qui Polycarpum Joannis discipulum audierat; juvabantur et Gregorii Neocaesariensis et Alexandrinae Ecclesiae testimoniis, quae affirmabant hanc sententiam inde usque ab Apostolis retentam esse, cum qua videbant pii cetera testimonia in Joanne et Paulo congruere.

Et quanquam Ecclesia audienda est, juxta illud: Nisi arassetis vitula mea, non invenissetis; tamen fides non nititur Ecclesiae auctoritate, sed ipsa voce Evangelii. Invocamus filium Dei, quia dictum est [Joh. 1, 1]: Et Deus erat verbum. Item [Joh. 5, 17]: Pater meus usque modo operatur, et ego operor. Item [Joh. 15, 5]: Sine me nihil potestis facere. Item Stephanus inquit: Domine Jesu, accipe spiritum meum.

Item cum Ecclesiae testimonia quaeruntur, videndum est, ubi et quae sit Ecclesia, quae tempora sint puriora, qui scriptores sinceriores. Sic nos adjuvamur contra Anabaptistas: Scimus primum ex Evangelio, infantes nasci reos et obnoxios peccato originis, et id remitti his, qui sunt in Ecclesia, et infantes debere fieri membra Ecclesiae et afferri ad Christum. Deinde accedit testimonium primae Ecclesiae, quam legimus baptizasse infantes. Censemus igitur nequaquam cedendum esse furori Anabaptistarum, qui tot millia infantum ex Ecclesia extrudere et perdere conantur et uni errori multos miscent.

Donum igitur interpretationis est lumen, quod accendit Spiritus sanctus in horum mentibus, qui assentiuntur Evangelio, ut Christus inquit Joan. 14 [v. 26]: Spiritus sanctus docebit vos omnia et rediget vobis in memoriam omnia, quae dixi vobis. Hic alligat Apostolos et totam Ecclesiam ad ea, quae ipse dixerat, et addit de dono, de hoc ipso verbo Spiritum sanctum nos commonefacturum esse. Et Joan. 6 [v. 45] citat Christus ex Jesaia: Et erunt omnes docti a Deo. Econtra de impiis dicitur [Dan. 12, 10]: Non intelligent omnes impii. Item [1 Cor. 2, 14]: Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei; stultitia enim ei est, et non potest intelligere. Item Jes. 6 [v. 9]: Audite audientes et non intelligite.

Haec testimonia perspicue ostendunt, interpretationem esse donum piorum, nec esse alligatam potestati aut majori parti, quae plerumque est impia, et quidem praecipua poena est impietatis caecitas, ut Psal. 68 [v. 24] et Rom. 11 [v. 10] dicitur: Obscurentur oculi eorum, ne videant. Et manifesti furores Gentium ac Judaeorum ostendunt, caecitate praecipue puniri impietatem.

Si ordinaria potestas aut major pars haberet jus interpretandi, fuissent anteferendae sententiae Pharisaeorum sententiis Zachariae, Simeonis, Elisabeth, Mariae, Hannae et similium. Sed Ecclesia vera plerumque est exiguus coetus, in quo dominatur magna multitudo impiorum, sicut inquit Jesaias [1, 9]: Nisi Deus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma essemus. Ideo nequaquam alliganda est interpretatio ad ordinariam potestatem et majorem partem. Et insidiae cavendae sunt, cum adversarii hoc praetextu stabilire errores conantur.

Ceterum et ipsum donum agnoscendum est, et Deo gratiae agendae, quod semper ita gubernavit Ecclesiam, ut, cum obscurata esset doctrina, rursus eam accenderit. Ut post Noë interpres promissionis fuit Abraham, sic post Moysen missi sunt Samuel, David, et ordine ceteri; regnantibus Pharisaeis et Saducaeis erant tamen Simeon, Zacharias, Hanna, Maria et alii multi, in quibus donum interpretationis fulgebat, in aliis magis, in aliis minus

illustre. Ita postea Deus in Ecclesia subinde excitavit flammam verae doctrinae. Hanc igitur accensam non extinguamus praetextu multitudinis vel ordinariae potestatis propugnantis idola et errores.

Ceterum et labi possunt, qui antea recte senserant, et recte sentientes aliquid habent caliginis et suas stipulas, ut ad Cor. dicitur. Quare sententiae ex verbo Dei tradito et dextre collato judicandae sunt. De similitudine traditionum et de Legibus Episcoporum infra dicetur. Nec enim unitas Ecclesiae collocanda est in similitudine humanarum traditionum, quia retinenda est haec sententia, quod humanae traditiones non sint cultus; item, quod propter eas non sint damnandi hi, qui alioqui recte sentiunt.

XIII.

DE SACRAMENTIS.

Initio constituamus simplicem vocabuli descriptionem. Sacramentum nunc quidem, ut in Ecclesia loquimur, vocatur ceremonia in Evangelio instituta, ut sit testimonium promissionis, quae est Evangelii propria, videlicet promissae reconciliationis seu gratiae.

Homines profani cogitant Sacramenta esse signa professionis, quae discernant a ceteris hominibus nos, qui quasi huic foederi adjuncti sumus, ut discernebat Romanum toga ab aliarum nationum hominibus; seu esse signa quorundam officiorum erga homines. Ut enim quondam in foederibus faciendis mos erat, una vesci ex sacrificatis rebus; ita nunc multi humano more existimant, coenam Domini tantum esse talem notam mutui foederis inter homines. Sed quanquam multi sunt fines Sacramentorum ordinati, tamen longe omnibus anteferendus est hic principalis finis, quod sint signa voluntatis Dei erga nos, videlicet testimonia addita promissioni gratiae. Ac intueamur totam Ecclesiam, in qua statim post lapsum Adae, edita promissione gratiae, additae sunt ceremoniae, videlicet sacrificia Adae, quae incendebantur de coelo: Offerebatur agnus, qui consumebatur coelesti flamma; id significabat venturae hostiae passionem, de qua promissio facta erat, et testimonium erat reconciliationis.

Deinde cum renovaretur promissio, additum est novum testimonium, scilicet circumcisio. Deinde iterum instaurata luce doctrinae accessit mactatio agni, et aliae ceremoniae. Ita in Ecclesia voci Evangelii additi sunt ritus, Baptismus et coena Domini; de aliis postea dicam. Hi ritus non sunt humana spectacula, ut Graecorum tragoediae institutae, ut qualiscunque memoria rerum gestarum traderetur posteris; sed habent alios longe superiores fines.

Primum enim sunt signa voluntatis Dei erga nos seu testimonia promissae gratiae. Ideo Paulus de Abraham inquit, accepisse eum circumcisionem tanquam sigillum justitiae fidei, id est, testimonium, quo Deus testatus est, eum receptum esse in gratiam. Et quia Sacramenta sunt addita promissionibus, ideo, sicut promissionem accipi fide necesse est, ita oportet in usu Sacramentorum accedere fidem intuentem promissionem.

Postea possunt accedere multi fines: Confessio, discrimen a ceteris sectis, publici conventus celebritas, admonitio de certo opere. Ut Coena Domini primum est testimonium gratiae erga nos. De toto Evangelio, de morte et resurrectione Christi nos admonet, testatur nobis donari beneficia Christi. Et hic necesse est fidem accedere, quae credat promissioni gratiae.

Deinde accedunt alii fines. Theodosius credens Evangelio hoc exemplo publice confitetur, quid sentiat; item per hunc ritum intelligitur sejunctus a ceteris sectis.

Tertio, quia Deus vult Ecclesiam non in latebris jacere prorsus ignotam, sed vult eam conspici et audiri, ut nomen suum celebretur et doctrina propagetur; ideo etiam vult honestos coetus esse, vult in publica congregatione sonare Evangelium. Ut igitur in tali conventu ostendatur confessio et sint exercitia fidei, semper voluit esse publicos aliquos ritus, ad quos publice conveniret Ecclesia. Et quanquam Diabolus varie dissipare et deformare tales conventus conatur, tamen Deus eos subinde repurgat et mirabiliter conservat. Ita et coena Domini propter hanc utilitatem instituta est, ut sit nervus publicae congregationis.

Postremo admonet ritus de multis officiis: Primum de gratiarum actione praestanda Deo, postea de mutua benevolentia membrorum Ecclesiae; sicut una vescebantur rebus sacrificatis hi, qui foedera faciebant.

DE NUMERO SACRAMENTORUM.

Consuetudo est non vetustissima, numerare septem Sacramenta. De hoc numero rixae sunt, quarum hic modus sit, ut res necessariae retineantur et discernantur a non necessariis. Discernantur etiam ceremoniae divinitus institutae in praedicatione Christi ab aliis operibus, quae non proprie ad novum Testamentum pertinent.

Si generaliter omne opus praeceptum a Deo, cui est addita promissio aliqua, Sacramentum vocari volunt: erunt Sacramenta: oratio, tolerantia in cruce, Eleemosynae, condonatio injuriae. Nam his operibus semper fuerunt additae divinae promissiones. De oratione nota sunt mandata et promissiones [Psalm. 49, 15]: Invoca me in die tribulationis, et eripiam te. Et Deut. 4 [v. 7] dicitur: Nec est alia Gens, quae habeat Deum appropinquantem sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Item in Evangelio [Joh. 16, 24]: Petite, et accipietis. Nec esset inutile numerare Orationem inter Sacramenta, ut haec ipsa appellatio homines moneret de promissionibus et de fructu hujus maximi operis.

De tolerantia in cruce sunt promissiones: Psal. 50 [v. 19]: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Item [Psalm. 115, 15]: Pretiosa mors Sanctorum. Item: Psal. 71 [v. 14]: Pretiosus sanguis eorum

coram me. Et in Evangelio plurimae sunt tales sententiae. [Matth. 26, 24]: Qui vult me sequi, tollat crucem suam et sequatur me. Item [Matth. 19, 29]: Recipiet in hac vita centuplum etc.

De Eleemosyna notissimae sunt sententiae [Luc. 6, 38]: Date, et dabitur vobis; [Jes. 58, 7]: Frange esurienti panem etc.

De condonatione injuriarum [Luc. 6, 37]: Remittite, et remittetur vobis. Haec est insignis promissio, addita nostrae condonationi, non quod nostra condonatio possit iram Dei placare, sed ut admoneat nos de Evangelio, sicut alia Sacramenta.

Si igitur non tantum ad ceremonias, sed etiam ad opera moralia accommodabitur nomen Sacramenti, poterit etiam Conjugium dici Sacramentum. Nam et mandato Dei praecipitur et ornatur promissione, ut Psal. 127 [v. 6]: Videbis filios filiorum tuorum, pacem super Israël. Et est institutum propagandae et conservandae Ecclesiae caussa. Deinde etiam imago est et amoris Christi erga sponsam Ecclesiam et afflictionum et afficiorum Ecclesiae. Sicut maritus vere amans conjugem et liberos propugnat eos et sua bona impertit eis; sic Christus Ecclesiam vere amat, donat suis bonis, justitia sua et vitae aeternae societate. Hunc amorem et hanc στοργὴν in marito honesto significat Paulus ideo inditam esse naturae, ut sit imago adumbrans verum amorem Christi erga sponsam Ecclesiam. Praeterea afflictiones et officia domestica sunt imago afflictionum et officiorum Ecclesiae.

Sed cum hoc modo generaliter utimur appellatione Sacramenti, non de solis ceremoniis institutis primum in praedicatione Christi loquimur; verum quoquo modo illa opera vocantur, semper meminerimus in Decalogo proponi summam omnium operum moralium, quae necessaria et a Deo praecepta sunt; deinde quaeramus passim additas promissiones et comminationes et earum exempla.

Sciamus etiam discrimen esse inter promissiones legales et promissionem Evangelii propriam, quae est promissio reconciliationis gratuitae.

Cum autem vocabulum Sacramenti ceremoniis intelligitur institutis in praedicatione Christi, numerentur haec Sacramenta: Baptismus, Coena Domini, Absolutio, quae sunt externi ritus et sunt signa totius Evangelii, et quidem proprie sunt testimonia remissionis peccatorum seu reconciliationis, de qua praecipue dicitur in definitione usitata: Sacramentum est signum gratiae, id est, reconciliationis gratuitae, quae propter Christum donatur et in Evangelio praedicatur.

Mihi maxime placet etiam addi Ordinationem, ut vocant, id est, vocationem ad ministerium Evangelii et publicam ejus vocationis approbationem; quia haec omnia mandato Evangelii praecipiuntur, ut ad Titum [1, 5]: Constitue Presbyteros, ut jussi; et est addita prommissio omnium maxima et dignissima cognitione, quae testatur Deum vere efficacem esse per ministerium eorum, qui voce Ecclesiae electi sunt, ut testatur dictum universale de Apostolis et omnibus sonantibus verbum traditum per Apostolos [Rom. 1, 16]: Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Et Christus inquit Joan. 17 [v. 9]: Rogo non pro eis tantum, sed pro omnibus credituris per verbum eorum. Et Joan. 20 [v. 23]: Quorum remiseritis peccata, remittentur eis etc. Et Eph. 4 [v. 8]: Ascendit, dedit dona hominibus, Prophetas, Apostolos, Pastores, Doctores. Luc. 10 [v. 16]: Qui vos audit, me audit.

Joan. 15 [v. 1]: Ego sum vitis, vos palmites, qui manet in me, et ego in eo, ille feret fructum copiosum. Et 2 Cor. 5 [v. 18]: Deus posuit in nobis verbum reconciliationis, pro Christo igitur legatione fungimur tanquam Deo adhortante per nos. Et 2 Cor. 3 [v. 6]: Fecit nos ministros novi Testamenti, non literae, sed spiritus. Hae et pleraeque similes sententiae clare testantur, Deum efficacem esse per hoc ipsum ministerium docentium Evangelium, quod in Ecclesia vult perpetua vocatione conservare. Expresse enim loquitur Paulus de verbo externo seu de ministerio sonante vocem Evangelii, cum inquit [Rom. 10, 8]: Prope est verbum in ore tuo. Item [2 Cor. 5, 18]: Posuit in nobis verbum reconciliationis, pro Christo igitur legatione fungimur. Et mandatum Ecclesiae datum est, ut eligantur ministri seu legati tales, ut ad Titum expresse scribitur.

Admoneat igitur nos ritus ordinationis de hoc mandato et de his promissionibus, et Deo gratias agamus, quod instituit et conservat hoc ministerium, et quod hoc modo nos recipit ac a peccato, a potestate Diaboli et aeterna morte liberat, ac justitiam et vitam aeternam nobis restituit. Hac fide et nos veneremur et tueamur ministerium, et eo utamur, discamus et audiamus Evangelium, exerceamus fidem usu Sacramentorum, et sciamus per hoc ministerium exhiberi nobis aeterna bona; oremus item Deum, ut det ministros idoneos et eos adjuvet, ut jubet Christus orare, ut Deus extrudat operarios in messem suam. Et Col. 4 [v. 3] jubet Paulus precari ceteros, ut Deus ipsum adjuvet in sua functione.

Est et haec magna consolatio, cum hoc ministerium a Deo institutum sit, etiamsi semper in mundo varie quassatur, et multi homines ab eo desciscunt ac pereunt, tamen non poterit funditus deleri. Christus enim inquit Matth. 16 [v. 18]: Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, id est, super hoc ministerium, et portae inferorum non praevalebunt adversus eam. Hac consolatione pii etiam hoc tempore se sustentent, et sciant mansuras esse reliquias Ecclesiae et veri ministerii, etiamsi ruant imperia. Quanquam id non fit sine cladibus Ecclesiae, sed tales sunt et fuerunt semper mundi poenae, sicut Amos [9, 8] inquit: Ecce oculi Domini super regnum damnatum, et delebo illud de terra, sed Jacob non delebo, verum ut triticum in cribro concutiam, nec decidet granum in terram. Hic Propheta simul minas et consolationem proponit. Nec mirum est puniri imperia, quia cum deberent juvare et tueri ministerium, sicut Psalmus [23, 9] inquit:

Aperite portas, Principes, vestras, impii Principes delere Ecclesias conantur. Alii mediocres sua negligentia deformant, non fovent studia, non quaerunt eruditos ministros, non curant eis victum mediocrem, non student conciliare voluntates eorum. Denique hanc partem publici status vel negligunt tanquam extremam vel arte premunt.

Basilius queritur suo tempore evectos esse ad gubernationem Ecclesiae servorum omnium vilissimos, indoctos et ignavos. Postea, cum opes creverunt, functiones Ecclesiasticae fuerunt praedae potentibus. Ipsum vero ministerium neglectum est et per mercenarios indoctos partim superstitione partim avaritia depravatum est.

Nunc rursus etiam in illis locis, ubi doctrina sincera recepta est, admittuntur ad ministerium multi indocti et ignavi, quia potentes totam hanc rem negligunt nec tuentur studia nec curant ali ministros. Ita perpetuis difficultatibus in hoc mundo Ecclesia conflictatur, quas pii considerare debent, ut suo quisque loco, quantum potest, eas leniat, ut etiam Deus mitiget poenas.

Et quidem haec officia, quae prosunt ad ministerii conservationem, Deus severissime requirit et magnis praemiis compensat, sicut hae sententiae testantur [Matth. 10, 42]: Qui dederit alicui ex minimis horum tantum aquae potum propter doctrinam, amen dico vobis, non perdet mercedem. Et exempla sunt illustria, viduae Sareptanae, quae excepit Eliam; Abdiae, 3 Reg. 18 [1 Reg. 18, 4] qui centum Prophetas in speluncis abditos defendit et pavit; Ezechiae, 2 Paral. 31 Aethiopis, qui servat Jeremiam.

De his rebus omnibus, de efficacia ministerii, de precatione pro ministerio, de officiis, quae ei debentur, de poenis spreti ministerii admoneat nos doctrina de Ordinatione, cum inter Sacramenta recensetur, admoneat nos et ritus ipse, cum publice spectamus antiquissimum morem haud dubie a primis patribus acceptum, videlicet impositionem manuum, quae semper signum fuit rei destinatae ad cultum Dei, fuit et signum benedictionis. Hoc ritu Jacob benedicit filiis Joseph; hoc ritu Moyses ordinat Josue ad gubernationem populi Dei, Num. 37; hoc ritu Christus benedicit pueris; hoc ritu pecudes ordinabantur ad hoc munus, ut fierent victimae. Praecipue autem ritus victimarum significavit Christum. Deus aeternus Pater imposuit ei manus, id est, delegit eum, benedixit ei, unxit eum et subjecit sibi ac pressit ingenti onere ac fecit victimam pro nobis. Hunc praecipue significat hic ritus impositionis manuum. Postea vero ad ministros transferatur significatio. Christus pontifex imponit eis manum, id est, deligit eos voce Ecclesiae, benedicit eis ac ungit eos donis suis, sicut scriptum est: Ascendit, dat dona hominibus, Prophetas, Apostolos, Pastores, Doctores, quos ornat luce doctrinae et aliis donis. Deinde subjicit eos sibi, ut solum Evangelium doceant, solius Christi regno serviant, non quaerant sibi potentiam, non constituant imperia praetextu religionis, sint etiam victimae, id est, perferant odia, aerumnas et supplicia propter veram doctrinam, sicut Psalmus [13, 22] inquit: Propter te mactamur tota die.

Cum igitur cogitabis, non casu, non sine aliqua significatione hunc ritum a primis Patribus et ab Apostolis usurpatum esse, excitetur animus ad agnoscendam muneris efficaciam, ad reverentiam, ad quaerendas significationes, quae nos de Christo pontifice et de officiis hujus muneris admonent. Econtra vero in doctrina de Ordinatione etiam considerandae sunt depravationes. Sacrificuli, qui missas pro aliis faciunt, fingunt ordinationem ideo fieri, ut detur potestas sacrificandi pro vivis et mortuis, et quidem dicunt se offerre filium Dei et sua oblatione mereri aliis remissionem peccatorum. Addunt item, sine hoc sacrificio non prodesse Ecclesiae mortem Christi. Etsi autem quaedam sumpta sunt ex *καχοζηλίᾳ* Levitici sacerdotii male intellecti, tamen et alia multa affinxerunt ex Ethnicis opinionibus. Hi errores rejiciendi sunt, qui pepererunt multiplicem *εἰδωλομανίαν*, quam Turcica tyrannide puniri non dubium est. Sed propter munus Evangelii docendi et efficaciam ejus muneris Ordinatio retinenda et magnifacienda est.

Anabaptistae autem una cum ministerio contemnunt ordinationem, fingunt expectandas esse novas revelationes et illuminationes a Deo, easque petendas magnis macerationibus corporis, sicut Monachi et olim *ἐνθουσιασταὶ* finxerunt. Haec fanatica deliramenta exsecranda sunt; oriuntur autem ex falsis persuasionibus de disciplina Legis et ex ignoratione doctrinae fidei.

Nos contra sciamus, Deum immensa bonitate patefecisse voluntatem suam in Evangelio, nec alias illuminationes quaerendas esse, sed fidem et invocationem excitari hoc ipso Evangelio nobis exhibito, et Deus vult esse publicum ministerium, idque mirabiliter conservat et subinde repurgat, ut ad hoc Evangelium exhibitum sciamus Ecclesiam alligatam esse. Haec dicit Paulus Eph. 4 [v. 14] his verbis: Institutum est ministerium Evangelii, ut Evangelium conservetur, ne circumferamur omni vento doctrinae.

CONFIRMATIO.

Olim fuit exploratio doctrinae, in qua singuli recitabant summam doctrinae et ostendebant se dissentire ab Ethnicis et Haereticis, et erat mos ad erudiendos homines, item ad discernendos profanos et pios admodum utilis. Postea fiebat publica precatio, et Apostoli imponebant eis manus. Ita donabantur manifestis donis Spiritus sancti. Sed nunc ritus Confirmationis, quem retinent Episcopi, est prorsus otiosa ceremonia. Utile autem esset, explorationem et professionem doctrinae fieri et publicam precationem pro piis, nec ea precatio esset inanis.

DE UNCTIONE.

Unctio olim curatio medica fuit. Nam Deus ut auctoritatem aliquam Patribus et Prophetis circumdaret, inde usque ab initio ornavit eos dono sanandi, ut Abraham, Isaac, Jacob, Jesaias et similes viri professione medici fuerunt. Estque per hos viros una cum doctrina verae religionis propagata doctrina Physica de plantis et multis naturae partibus. Hunc veterem morem renovavit Christus, cum misit Apostolos, jussit eos mederi aegrotis et instruxit dono sanandi. Hoc donum mansit in Ecclesia etiam postea, et certum est adhuc multos precibus Ecclesiae sanari. Haec moneri utile est, ut discamus Dei donum esse corporis incolumitatem, quam tribuit, ut aliis inserviamus. Hanc vult peti et quadam diligentia foveri. Sed ritus unctionis, qui nunc est, tantum est superstitiosa ceremonia; et accessit mortuorum invocatio, quae est impia. Ideo unctio illa cum suis appendicibus rejicienda est.

DE BAPTISMO.

Baptismus est integra actio, videlicet mersio et verborum pronuntiatio: Ego baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Principalis autem significatio et finis Baptismi discitur ex promissione [Marc. 16, 16]: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Ideo enim baptismus proprie Sacramentum dicitur, quia huic promissioni additus est, ut testetur promissionem gratiae vere ad hunc pertinere, qui baptizatur. Ac perinde sentiendum est de hoc testimonio, ac si Deus nova aliqua voce de coelo testaretur se hunc recipere. Postquam ergo baptizatus doctrinam intelligit, exerceat hanc fidem, credat se vere a Deo recipi propter Christum et sanctificari Spiritu sancto. Sic utendum est Baptismo. Postea in vita quotidie nos commonefaciat: Ecce hoc signo Deus testatus est te receptum esse in gratiam. Hoc testimonium non vult contemni. Quare credas te vere receptum esse, et hac fide eum invoces. Hic est usus assiduus Baptismi. Ita Abrahae circumcisio erat perpetuum testimonium scriptum in ipsius corpore, quo admonebatur de semine venturo et de promissa benedictione propter Semen, quoties cogitabat de circumcisione, acquiescebat fide statuens se Deo placere et ei gratias agebat et eum invocabat.

Ut autem promissionis amplitudo melius aspiciatur, verba Baptismi consideremus, quae complectuntur Evangelii summam et sunt benedictio, qua consecramur Deo et per quam super nos invocatur nomen Dei: Ego, inquit minister, mandato divino et loco Christi baptizo te, id est, hoc signo testificor ablui peccata tua, et te reconciliatum esse vero Deo, qui est Deus aeternus, pater Domini nostri Jesu Christi, et misit pro te Filium mirando et inenarrabili consilio, ut tibi peccata remittat, et inchoet in te novam justitiam et vitam aeternam Spiritu sancto Haec benedictio consecrat nos Deo et discernit Ecclesiam ab omnibus Gentibus, quia nulla alia Gens vere invocat Deum, sicut se patefecit, scilicet Patrem Domini nostri Jesu Christi placatum per Filium et sanctificantem Spiritu sancto. Et quia summa Evangelii his verbis continetur, amplissimae consolationes nobis proponuntur. Quam gratum est enim audire, quod jam vere sis a Deo ac aeterno Patre receptus, quod Filii beneficia tibi donata sint, quod velit te Deus regere Spiritu sancto, quod eripuerit te a morte aeterna et a vinculis Diaboli? Quo attentius cogitabis verba Baptismi, eo magis accendetur animus agnitione misericordiae Dei, et magis confirmabitur fide et excitabitur ad invocandum.

Ut autem verba nobis proponunt promissionem et consolationem, ita vicissim postulant fidem et hanc obligationem, ut hunc verum Deum aeternum Patrem Domini nostri Jesu Christi et Filium ejus et Spiritum sanctum agnoscamus. De hoc mutuo foedere dicitur 1 Petr. 3 [v. 21]: Baptisma, quod est non sordium corporis depositio, sed stipulatio bonae conscientiae erga Deum per resurrectionem Christi. Intelligit enim mutuam obligationem et mutuum foedus. Deus profitetur se nos recipere, id conscientia credens amplectitur et hac fide jam vere agnoscit Deum et invocat. Haec recta de Deo sententia vocatur bona conscientia, videlicet recte agnoscens Deum, recte invocans. Additur autem: Per resurrectionem Christi. Docet enim Baptismum efficacem esse propter regnantem Christum, et jubet fide agnoscere, donatam esse hanc reconciliationem propter Christum.

DE SIGNIFICATIONIBUS.

Dixi supra in Sacramentis multas esse significationes, sed unam praecipuam, videlicet gratiae, anteferendam esse ceteris. Hanc etiam ritus pingit, quia Ablutio significat ablui peccata propter Christum et nobis applicari beneficium passionis Christi, cum mergimur in aquam velut in mortem Christi. Postea non est absurdum, addere alias significationes. Sicut iter Israëlitarum per mare rubrum fuit imago afflictionum Ecclesiae et liberationis, ita mersio in Baptismo imago est afflictionum et liberationis. Sed altera significatio longe anteferenda est, quae nos de promissione et de gratia admonet et requirit fidem.

Ut autem satis fuit semel circumcidi, cum esset mandata circumcisio; ita semel tantum fiat baptismus, ut haec gravissima ratio ostendit. Peccatum est abuti nomine Dei et invocationem veram improbare; qui autem rebaptizant, improbant priorem baptismum, judicant inanem et inutilem fuisse. Atque ita improbant veram invocationem Dei factam de hoc baptizato. Ideo non est repetenda ipsa ceremonia. Ceterum de Anabaptistis plura mox dicemus, qui multos perniciosos errores suo anabaptismo admiscent.

Sciant autem pii, semel factum Baptismum manere perpetuum testimonium et foedus. Davidi post lapsum non erat opus nova circumcisione; sed illa prior circumcisio de utraque re admonebat eum, videlicet ideo hanc naturam circumcidi, quia sub peccato est, et redeundum esse ad promissionem reconciliationis illis ipsis, qui lapsi essent. Sic lapsi jam sentiant, non iterent ceremoniam, sed admoniti foedere, quod antea factum est, in quo fit mentio Filii, quae est testimonium remissionis peccatorum, redeant ad propositam reconciliationem. Ita Baptismus magnam doctrinam et consolationem lapso affert, quia ipsa mentio Filii admonet nos de poenitentia et de remissione peccatorum, et testatur redeuntes iterum fieri membra populi Dei.

DE BAPTISMO JOANNIS ET APOSTOLORUM.

Totum ministerium Joannis Baptistae opus Dei fuit et inchoatio novi ministerii, quod post Legem secuturum erat. Ideo baptismum ejus non cogitemus inepte otiosum spectaculum fuisse. Et quod aliqui dicunt tantum poenitentiam significatam esse, non remissionem, est absurdum. Nam praedicatio poenitentiae sine remissione est Ethnica; estque praedicatio irae et mortis aeternae, quae non sonat in Ecclesia sine praedicatione remissionis. Ideo Lucas et Marcus expresse dicunt: Praedicans Baptismum poenitentiae ad remissionem peccatorum.

Etsi igitur differentia erat in hoc articulo: Joannes de passuro Christo, Apostoli de passo et resuscitato praedicant; tamen ministerium fuit idem et effectus eosdem habuit in credentibus. Docebat enim Joannes de utraque re, de remissione peccatorum et de efficacia Spiritus sancti in his, qui Filio crederent, sicut inquit [Matth. 3, 11]: Baptizabit eos Spiritu sancto. Item [Joh. 1, 16]: Ex plenitudine ejus omnes accepimus, ubi testatur, non ita recipi credentes, ut non sit efficax in eis Christus, sed docet novam lucem et justitiam in eis inchoari.

Sed cur Joannes discrimen facit inquiens: Ego baptizo vos aqua, qui autem post me venturus est, baptizabit vos Spiritu sancto et igni? Respondeo: Non discernit externum ministerium, sed personas, vult intelligi discrimen Messiae et ministrorum. Ministri tantum adhibent externum ministerium; sed per illud efficax est Christus, propter eum et per eum datur reconciliatio, Spiritus sanctus et vita aeterna. Haec non efficiunt ministri, quare necesse est personam Christi a ministris discerni. Id discrimen non observant ignari Evangelii, qui imaginantur Christum tantum esse doctorem, sicut Pharisaei putabant, nec intelligebant eum esse missum, ut esset victima, item, ut esset dator novae et aeternae vitae ac justitiae.

DE BAPTISMO INFANTIUM.

Gravissime praecipitur a Paulo, ut explorentur Spiritus, et Christus regulam tradit inquiens [Matth. 7, 16]: Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Certum enim signum est fanaticae mentis et agitatae malo spiritu, insignes aliquos errores pertinaciter defendere. Porro Anabaptistae non tantum hunc unum articulum de Baptismo infantium labefactant, sed multos prodigiosos errores miscent. Estque totum eorum delirium confusum ex multarum veterum sectarum furoribus, ex Manichaeis, ex Enthusiastis, ex Judaeorum recentium fabulis. Non intelligunt discrimen justitiae spiritualis et civilis. Ideo negant licere Christianis imperia tenere, magistratus gerere, judicia exercere, dare legitimum jusjurandum, contendunt discedendum esse a propriis facultatibus et oportere eas in commune conferri, ajunt relinquendos esse conjuges, qui abhorrent ab Anabaptistico dogmate.

Hi furores non possunt non oriri a Diabolo et sunt faces seditionum. Quia enim non intelligunt Evangelii praecipuum locum de Justitia fidei, sed maxime contendunt hominem propter propria opera et duras afflictiones, ut ipsi loquuntur, justum esse; ideo fingunt sibi talia opera Monastica, ut aliquid novi et duri facere videantur. Addiderant Anabaptistae Monasterienses magis prodigiosos errores, finxerant Judaico more futuram esse Monarchiam piorum ante resurrectionem, et ut illam Monarchiam constituerent, seditiosa arma ceperant. Haec amentia erat perspicua nota Diaboli, quae sanos convincit, ut intelligant fugiendum esse contagium Anabaptisticum.

Sed etiamsi qui sunt moderatiores, tamen semina similium furorum retinent. Denique omnes de peccato originis, de Justitia fidei et de ministerio externo errant, tollunt manifesta amentia peccatum originis, nec judicant peccatum quicquam aliud esse, nisi facta seu actiones externas pugnantes cum Lege Dei. Jam audio nova deliria ab eis fingi, Christum passum esse, non ut aboleret peccatum, sed ut aboleret mortem corporalem. Hoc non solum falso, sed etiam stolide dicitur, quia abolere mortem est abolere peccatum. Nam, ut Paulus dicit [Rom. 5, 12]: Per peccatum irrupit mors. Denique nunquam unus aliquis insignis error solus defenditur, sed plures misceri necesse est. Ideo Judicium de fanaticis opinionibus facile fieri potest, conquisitis talibus notis. Cumque manifestae sint notae mali spiritus in confusione dogmatum Anabaptisticorum, fugiamus eorum contagium, nec hypocrisi eorum moveamur.

Quod autem baptismus infantium non sit recens mos, sed primae et purioris Ecclesiae testimonio comprobatus, sequentes sententiae ostendunt, quas recitabo, quia non dubito pios Ecclesiae purioris exemplo confirmari.

Origenes 6 cap. ad Rom. sic scribit: Itaque et Ecclesia ab Apostolis traditionem accepit, etiam parvulis dare baptismum. Sciebant enim illi, quibus secreta divinorum mysteriorum commendata fuerunt, quod essent in omnibus genuinae sordes peccati, quae per aquam et spiritum abolari deberent. Haec

Origenis verba perspicuum testimonium continent de duobus articulis, de Peccato originis et de Baptismo infantium.

Cyprianus scribit in Synodo damnatam esse opinionem cujusdam, qui infantes non volebat ante octavum diem baptizari. Censuit enim Synodus infantes baptizandos esse, nec observari oportere praescriptum tempus octavi diei.

Augustinus de Baptismo contra Donatistas libro quarto inquit de Baptismo parvulorum: Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi Apostolica auctoritate traditum rectissime creditur.

I. Argumentum.

Sed sumemus etiam argumenta ex Evangelio, quae, quia bona consequentia ex certissimis sententiis sequuntur, necessario valent. Ac primum hoc certissimum est, regnum Dei, id est, promissionem gratiae et vitam aeternam non ad solos adultos, sed etiam ad infantes pertinere, qui tamen inserti sunt Ecclesiae, quia Christus clarissime de infantibus inquit [Matth. 19, 14]: Talium est regnum coelorum. Item: Non est voluntas Patris, ut pereat unus de parvulis istis. Hae dulcissimae voces testantur magnam Ecclesiae Dei partem esse infantes, super quos invocatum est nomen Dei. Quare haec dicta et amemus et tueamur, nec sinamus eludi ea sycophanticis cavillationibus, ut Anabaptistae contendunt, nihil promitti infantibus, sed praecepta esse adultis tradita, ut imitentur infantuim innocentiam, qui nondum habent studium nocendi. Haec cavillatio non impediat, quo minus statuas haec dicta vere esse promissiones, testantes Deo placere hos infantes, de quibus loquitur, id est, infantes insertos Ecclesiae.

Certum et hoc est, extra Ecclesiam, hoc est, apud eos, super quos non est invocatum nomen Dei per Baptismum et qui sunt sine Evangelio, non esse remissionem peccatorum et societatem vitae aeternae, ut apud hostes Christi et blasphemos Judaeos, Mahometistas et similes. Id clare probatur hoc dicto [Act. 4, 12]: Non est aliud nomen datum hominibus, quo oporteat salvos fieri, nisi nomen Jesu Christi. Item Eph. 5 [v. 25]: Paulus describens Ecclesiam inquit: Christus dilexit Ecclesiam et se ipsum pro ea tradidit, ut eam sanctificet mundans eam lavacro aquae. Definit Ecclesiam esse regnum Christi, quam sanctificat, et addit Ecclesiae signum, ut discernat eam a reliquis Gentibus, super quas non est invocatum nomen Christi. Item Rom. 8 [v. 30]: Quos elegit, hos et vocavit. Nulla igitur est electio eorum, qui non inseruntur Ecclesiae externa vocatione. Item Matth. 18: Ubi sunt duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum. Ergo in eo coetu, qui non est congregatus in nomine Christi, Christus non adest. Tenenda est igitur haec sententia firmissime: Extra Ecclesiam non esse remissionem peccatorum et salutem aeternam. His duabus propositionibus constitutis, quod ad infantes pertineat promissio gratiae et quod non pertineat ad infantes extra Ecclesiam, clare sequitur conclusio: Infantes necessario inserendos esse Ecclesiae per Baptismum, in quo super eos invocatur nomen Dei. Magna res est invocatio nominis Dei, quae fit per ministerium. Ideo Christus conjunxit haec duo: Sinite parvulos venire ad me, quia talium est regnum coelorum. Talium, id est, eorum, qui mihi offeruntur, super quos invocatur nomen meum.

Itaque non dubito convinci omnes sanos hoc argumento: Extra Ecclesiam non est salus, id est, ubi nec ministerium Evangelii sonat, nec Sacramenta administrantur. Ad infantes pertinet promissio salutis; ergo infantes necesse est inseri Ecclesiae per Baptismum, in quo super eos invocatur nomen aeterni Patris, Filii et Spiritus sancti. Hoc argumentum ita firmum est, ut everti non possit. Nequaquam enim affirmari potest, pertinere salutem ad infantes extra Ecclesiam, ut sine ullo testimonio furenter contendunt Anabaptistae.

II. Argumentum.

Infantes nascuntur cum peccato, nec fiunt haeredes vitae aeternae sine remissione peccati. Instituit autem Deus in Ecclesia ministerium remittendi peccata et distribuendi remissionem per Sacramenta. Vult ita dari remissionem, cum ejus ministerio utimur. Quare infantibus impertiendum est hoc beneficium per Baptismum.

Quod vero Anabaptistae in universum negant totam doctrinam de peccato originis, magis produnt suam amentiam. Nam si sunt sine peccato, Christus non est passus pro infantibus. Collegimus autem alio loco testimonia Prophetica et Apostolica, quae ostendunt omnes nascentes secum afferre peccatum, ut Rom. 5 [v. 12]: Mors pervasit in omnes homines, eo quod omnes peccaverunt, id est, sunt rei. Et Eph. 2 [v. 3]: Eramus et nos natura filii irae, id est, rei seu addicti irae seu damnati. Cum igitur non dubium sit in infantibus esse peccatum, debet aliquod esse discrimen infantium Ethnicorum, qui manent rei, et infantium in Ecclesia, qui recipiuntur a Deo per ministerium.

III. Argumentum.

Ad quos pertinet promissio, ad eosdem pertinet et signum. Nam signum traditum est propter promissionem. Certum est autem promissionem gratiae pertinere ad infantes; ergo necesse est eis applicari signum per ministerium, quo super eos nomen Dei invocatur.

IV. Argumentum.

Mandatum de Baptismo est universale, ac ad totam Ecclesiam pertinet [Joh. 3, 3]: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non intrabit in regnum coelorum. Pertinet igitur etiam ad infantes, ut fiant

pars Ecclesiae. Nec dubium est semper fuisse aliqua signa, quibus infantes in Ecclesia Deo oblati sunt, ut fuit circumcisio masculorum inde usque ab Abraham, et aliae ceremoniae, quibus infantes masculi et femellae Deo offerebantur, id est, in quibus ceremoniis nomen Dei super eos invocabatur, et applicabatur eis benedictio divina promissa Patribus. Habuerunt Patres et ante Abraham alia signa a Deo tradita. Oportet enim teneri hanc hypothesin: Infantes, qui sunt in Ecclesia, super quos invocatum est nomen Christi, recipi in gratiam, non Turcicos, non Judaicos.

Sed reclamant Anabaptistae, negant prodesse baptismum infantibus, cum non intelligant verbum et ceremonia sine fide accipientis sit otiosa. Ad hoc respondeo: Verissimum est, in omnibus adultis requiri poenitentiam et fidem; sed de infantibus hoc satis est tenere: Spiritus sanctus per baptismum eis datur, qui efficit in eis novos motus, novas inclinationes ad Deum pro ipsorum modo. Nec id temere affirmatur; nam haec certa sunt, recipi infantes a Deo per hoc ministerium, dari item semper cum remissione peccati Spiritum sanctum, et neminem placere Deo, nisi sanctificatum a Spiritu sancto; sicut clare inquit Christus [Joh. 3, 3]: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non intrabit in regnum coelorum. Item 1 Cor. 15 [v. 50]: Caro et sanguis, videlicet sine Spiritu sancto, non possunt regnum Dei possidere. Et Rom. 8 [v. 14]: Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Cum ergo certum sit, hos infantes esse partem Ecclesiae et placere Deo, certum et hoc est, Deum in eis efficacem esse, quia vitam aeternam oportet in hac vita inchoari.

Haec de Baptismo pie et diligenter consideremus omnes, ut nos etiam grandiores pacto et foedere illo nos consolemur, ut supra dixi. Maxime vero adolescentes caveant, ne donum Baptismi effundant, neve illam ingentem gloriam amittant, quam praedicat Christus de infantibus in Ecclesia [Matth. 18, 14]: Non est voluntas Patris, ut pereat unus de parvulis istis. Quae potest major gloria cogitari, quam quod affirmat, hos certo placere Deo et ei curae esse? Et parentes hac fide de Baptismo invocent Deum pro infantibus et eos Deo commendent ac statim, cum doceri possunt, assuefaciant eos, ut ipsi invocent Deum et Filium ejus, et paulatim eis tradant summam Evangelii. Denique cum pueri sint magna pars Ecclesiae, sciant parentes et praeceptores sibi non exiguum thesaurum commendatum esse; quare praestent fidem et diligentiam in docenda et regenda juventute.

DE COENA DOMINI.

Saepe dictum est, singulare et ingens Dei beneficium esse et admirabilius ipsa creatione rerum, quod Deus se patefecit humano generi certis et illustribus testimoniis et voluntatem suam de nostra salute traditis claris promissionibus nobis declaravit, et harum promissionum voce Ecclesiam sibi inde usque ab initio post receptos primos parentes condidit et collegit. Haec ipsa patefactio manifeste convincit nostras mentes, ut statuere cogantur, nos Deo curae esse et ab eo respici. Ideo historiae omnes patefactionum, quae scriptae sunt, saepe cogitentur, ut cum lapsos primos parentes Deus recepit et primam promissionem edidit, cum Noae mandavit, ut arcam conderet, cum Abrahae promissionem novam tradidit, cum populum ex Aegypto eduxit et Ecclesiae suae certum domicilium, ut ita dicam, et certam sedem dedit, cum misit Prophetas ac denique filium Dominum nostrum Jesum Christum, et resuscitatione mortuorum et aliis miraculis declaravit vere a Deo missos esse.

Quoties autem fit mentio promissionum et conditae seu instauratae Ecclesiae, simul consideres a Deo addita testimonia quaedam incurrentia in oculos, quae essent quasi σφραγῖδες promissionum.

Et tres caussae magnae ac praecipuae sunt, cur illi externi ritus additi sint promissioni.

Prima, ut privatim commonefacerent utentes de promissione et de voluntate Dei erga nos, atque ita per ea fides in nobis erga Deum excitaretur et confirmaretur.

Secunda caussa fuit et est, ut memoria publice durabilior esset et propagari ad omnem posteritatem promissio certius posset. Nam ritus incurrentes in oculos sunt diuturniores, ut videmus Ethnicos etiam retinuisse ritus acceptos a Patribus, amissa doctrina Patrum, quos ritus tamen corruperunt, cum subinde novas opiniones et nova idola fingerent. Ceterum manifestum est, ritus ad memoriam et propagationem conducere. Et multi ritus pinxerunt promissiones, ut circumcisio admonebat Abraham et posteros de semine. Mactatio victimarum admonebant Patres de morte venturi Domini.

Tertia caussa fuit et est, ut ritus illi essent nervi publicorum congressuum. Vult enim Deus ministerium Evangelii publicum esse, non vult in latebris, ut Eleusinia, tantum teneri inclusam Evangelii vocem, sed exaudiri eam vult a toto genere humano, vult se agnosci et invocari. Ideo vult esse publicos et honestos congressus, et in his vult sonare Evangelii vocem, vult se ibi invocari et celebrari, vult etiam hos ipsos congressus testes esse sejunctionis Ecclesiae Dei ab aliarum Gentium sectis, factionibus et opinionibus. Convenit Joannes Ephesi cum suo coetu et docet Evangelium, et usu Sacramenti totus coetus ostendit se hanc doctrinam amplecti et hunc Deum invocare, qui Evangelium tradidit, et sejunctum se esse a Dianae, Jovis et aliorum Idolorum cultoribus. Vult enim Deus conspici et audiri suam Ecclesiam in mundo, et vult sejunctam esse multis publicis notis a reliquis gentibus. Sic habuerunt suos coetus Adam, Seth, Enoch, Noa, Sem, Abraham, et deinceps politia Israel habuit multos ritus, ut sejunctio illa a gentibus esset conspectior.

Quanquam autem Diabolus semper conatus est

et conatur delere ministerium Evangelii et dissipare hos coetus et congressus Ecclesiae per tyrannos et haereticos, tamen Deus sua immensa misericordia semper servavit et subinde restituit et ministerium Evangelii et publicos Ecclesiae congressus. Quid nunc arma Turcica aliud moliuntur, nisi ut deleant vocem Evangelii et dissipent congressus Ecclesiae Dei? At Deus servaturum se Ecclesiam suam promisit, et servabit. Ac in ipsa Coena Domini inclusa est haec promissio, quae affirmat non interituram esse Ecclesiam Dei in hoc mundo; jubet enim annuntiari mortem Domini et hanc coenam distribui, donec venerit. Haec consolatio piis grata esse debet. Et retinentes puritatem Evangelii et pium usum Sacramentorum haud dubie defenduntur.

Haec praefatus sum, ut cogitemus de caussis institutae Coenae Domini, quae et ipsa testimonium est insigne patefactionis Dei. Non aliter audias verba hujus Coenae, quam si ipsum Christum coram tecum loquentem audires, et simul de ipsius resurrectione et ceteris miraculis cogites, quibus se vere Deus nobis patefecit. Ac scias institutum esse hoc Sacramentum, primum ad commonefaciendos singulos et excitandam et confirmandam fidem in nobis, deinde ut memoria passionis et resurrectionis Christi perpetuo propagetur hoc ritu, denique ut sit nervus publicae congregationis, in qua Ecclesia Dei ostendat se sejunctam esse a ceterarum gentium opinionibus.

Post haec exordia, haec quatuor considerentur:
Primum, quomodo instituta sit coena Domini.
Secundum, quibus prosit manducatio.
Tertium, qui sint ad eam admittendi.
Quartum, de abusu et profanatione Sacramenti.

De primo.

Ritus describitur a Matthaeo, Marco, Luca et a Paulo. Et nominatim inquit Paulus: Convenientibus vobis. Vult publici congressus ceremoniam esse hanc coenam, et simul vult ibi doceri Evangelium, invocari Deum mentione et fiducia Domini nostri Jesu Christi, et agi gratias. Ideo dictum est: Hoc facite ad recordationem mei.

Nec est inane spectaculum, sed Christus revera adest dans per hoc ministerium suum corpus et sanguinem manducanti et bibenti. Sicut et veteres scriptores loquuntur. Cyrillus in Joanne inquit: Unde considerandum est, Christum non solum per dilectionem in nobis esse, sed etiam naturali participatione, id est, adesse non solum efficacia, sed etiam substantia.

Et Hilarius ait: De naturali enim in nobis veritate quae dicimus, nisi ab eo didicimus, stulte et impie diceremus. Ipse enim inquit: Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus, et deinceps. Haec accepta et hausta efficiunt, ut et nos in Christo, et Christus in nobis sit. Non imaginemur esse memoriam hominis mortui, ut sunt spectacula de Hercule aut similia. Abjiciamus has profanas cogitationes, ac hoc testimonio commonefacti credamus, vere Christum pro nobis factum esse victimam, ac mortuum, sed revera etiam resuscitatum jam regnare et adesse suae Ecclesiae, et in hoc ministerio vere nos sibi tanquam membra adjungere.

De secundo.

In Ecclesiis, quae recte docentur, invitandi sunt et assuefaciendi auditores, ut crebrior usus sit Sacramenti corporis et sanguinis Christi, et ut in usu simul excitetur ardentior invocatio et gratiarum actio. Sed simul docendi sunt homines, quibus prosit manducatio. Utrumque vituperandum et deplorandum est, quod multi, qui volunt videri membra Ecclesiae, totis annis decem vix semel aut bis sumunt Sacramentum; et simul cum hac negligentia obrepunt profanae opiniones, extinguitur invocatio, et accedunt alia vitia.

Olim initio Ecclesiae multo erat frequentior usus Sacramenti, ut veteres Historiae et Canones ostendunt. Est et alteri malo magna diligentia et severitate occurrendum, ne ignari quid agant et polluti manifestis vitiis sine poenitentia ad communionem accedant.

Ideo utile et pium institutum est, prius singulos explorare, quid intelligant, quid didicerint, et in eo colloquio rudiores docere, et quid sit Sacramentum, et quis sit usus, et quibus prosit.

Deinde manifestum est de hac parte saepe dicendum esse, non prodesse manducationem iis, qui non agunt poenitentiam, sed perseverant in delictis contra conscientiam, sicut Paulus clara voce affirmat: Qui manducaverit panem hunc aut biberit poculum Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Manducant autem indigne, qui non afferunt timorem Dei et fidem, seu poenitentiam et fidem, et scientes perseverant in delictis contra conscientiam. Alii indulgent libidinibus, alii odiis et injustae cupiditati vindictae; alii aliis sceleribus pollutos se esse norunt, nec deponunt propositum malefaciendi. Haec mala per sese offendunt Deum. Sed Paulus cumulari hanc offensionem nova tristiore offensione inquit, quod contumelia afficiant corpus et sanguinem Domini. Deinde addit alteram comminationem: Edens et bibens indigne judicium sibi edit et bibit, non discernens corpus Domini, id est, poenam sibi accersit non solum pro prioribus peccatis, sed etiam pro hoc scelere, quod contumelia afficit corpus Domini. Necessaria est igitur poenitentia seu timor Dei in his, qui accedunt ad communionem.

Et quidem de utraque re, de poenitentia et de fide, concionatur haec ipsa actio, celebratur memoria mortis Christi. Audis, corpus Christi pro te datum esse; audis, sanguinem pro te effusum esse. Haec verba nos primum de ingenti ira Dei adversus nostra peccata commonefaciunt, quam cum nullorum hominum aut Angelorum virtutes aut merita placare potuerint, sed Filii morte placari oportuerit, pia mens judicare potest, peccatum non esse leve malum. Multae magnae calamitates humanae, morbi,

exilia, supplicia, inopiae, bella, neces et aliae aerumnae signa sunt irae Dei adversus peccatum, et nobis impositae sunt, ut de judicio et ira Dei admoneamur; sed longe illustrius testimonium est ingentis irae Filius Dei sudans sanguinem, luctans cum ira Dei, laceratus, pendens in cruce. Hoc testimonio si quis non movetur, nec expavescit cogitatione irae Dei et mortis Christi in hac ipsa actione et manducatione, non considerat, quid hic agatur. O Jesu Christe, Fili Dei vivi, pro nobis crucifixe et resuscitate, accende mentes nostras, ut ad Deum convertamur, nec contemnamus iram ejus et tuam mortem, sed vere ad agnitionem tuorum beneficiorum et mirandi consilii de tua morte flectamur.

Longe superat hoc consilium universam sapientiam omnium creaturarum. Ideo tu nos, Fili Dei Jesu Christe, erudias, qui dixisti [Luc. 10, 22]: Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui Filius revelaverit.

Deinde et fides necessaria est, petens et accipiens remissionem peccatorum. Nam hic offertur remissio peccatorum et applicatur credenti. Cum enim hic dicatur, hic est sanguis novi Testamenti, admonemur de universo Evangelio, de toto beneficio novi Testamenti. Et haec promissio requirit fidem, ut supra dictum est copiose. At non agens poenitentiam nec petit nec accipit remissionem. Hac igitur doctrina praemoniti exsuscitemus animos ad poenitentiam et afferamus fidem. Digne igitur accedunt, qui serio agunt poenitentiam, et ideo ad Coenam Domini accedunt, ut commonefacti hoc testimonio et promissione novi Testamenti fidem confirment. Ad hoc igitur prodest manducatio agenti poenitentiam, videlicet ad fidem confirmandam, qua sumens vere consequitur remissionem peccatorum et Spiritum sanctum. Si nova vox Dei de coelo sonans testaretur te recipi in gratiam, tum vero ingenti animo diceres te Deo crediturum esse ac gratias ageres; sic oportuit in hoc usu Sacramenti nos sentire. Testatur Christus hoc tanto pignore te recipi, te fieri membrum sui corporis. Hoc testimonio admonitus vere te recipi ab ipso credas et hac fide invoces Deum, agas gratias Christo, quod morte sua placarit iram Dei, quod dederit nobis Evangelium et sua testimonia.

Rejiciendus est igitur error Monachorum et Sacrificulorum, qui finxerunt ex opere operato, ut loquuntur, sine bono motu utentis prodesse sumptionem. Unde haec Pharisaica deliramenta in Ecclesiam irrepserunt? Clare dicitur [Rom. 1, 17]: Justus fide sua vivet. Quare in sumptione necesse est accedere fidem, plurimas res maximas cogitantem, iram Dei adversus peccatum, mortem Filii Dei, qua Pater placatus est, donationem Evangelii et Sacramentorum, quibus nobis applicat promissam remissionem peccatorum. Nam Sacramenta singulis applicant promissionem. Et in hac actione Christus nos sibi tanquam membra adjungit.

Hac cogitatione et fide cum invocamus Deum et ducente Christo Pontifice ad eum accedimus, accenduntur corda nostra Spiritu sancto. Ideo externa vox Evangelii sonat, ut corda eam fide accipiant, ut inquit Paulus: Fides ex auditu est. Ita externa actio Sacramenti ideo proposita est, ut corda commonefaciat et fidem exsuscitet, non ut ipsa sit finis et meritum reconciliationis.

Postquam autem de principali fine, videlicet de confirmatione fidei, dictum est, recte adduntur multi alii fines; nam unius actionis possunt esse multi fines, sed ordinati.

Necessario autem ad confirmationem fidei addatur proximus finis, gratiarum actio. Ideo nomen huic ceremoniae attributum est εὐχαριστία. Hic enim et in docendo commemorari debent Christi beneficia et publica voce et in privatis precationibus expressa gratiarum actio dicatur:

Omnipotens Deus, aeterne Pater Domini nostri Jesu Christi, conditor omnium rerum et conservator cum Filio tuo coaeterno, Domino nostro Jesu Christo, et Spiritu sancto tuo, miserere mei propter Jesum Christum Filium tuum, quem mirando et inenarrabili consilio voluisti pro nobis fieri victimam; ac simul ostendisti iram tuam adversus peccatum et immensam misericordiam tuam erga genus humanum, sanctifica, rege et juva me Spiritu sancto tuo, rege et serva Ecclesiam tuam et politias, quae sunt hospitia Ecclesiarum.

Gratias etiam ago tibi, omnipotens Deus, aeterne Pater Domini nostri Jesu Christi, conditor omnium rerum et conservator cum Filio tuo coaeterno, Domino nostro Jesu Christo, et Spiritu sancto tuo, quod te immensa bonitate patefecisti Ecclesiae tuae, et Filium tuum, Dominum nostrum Jesum Christum, misisti, ut pro nobis victima fieret, et per eum nobis donaretur remissio peccatorum et vita aeterna; et quod haec tua immensa beneficia per Evangelium et Sacramenta tua nobis impertis, et Evangelii ministerium et Ecclesiam servas, nec deleri sinis. Utinam grati ardenti pectore possimus hanc tantam bonitatem tuam et ingentia beneficia considerare et celebrare. Sed te oro, ut accendas nos Spiritu sancto tuo, ut vere sint gratae mentes, et luceat in moribus nostris gratitudo etc.

Tibi etiam, Jesu Christe, Fili Dei, crucifixe pro nobis et resuscitate, ago gratias, quod ingenti amore erga nos intercessisti apud aeternum Patrem pro genere humano et factus es victima pro nobis et in te derivasti iram Dei adversus nostra peccata; accende corda nostra, ut hoc ingens beneficium tuum magis intelligamus et vera gratitudine celebremus etc.

Talem aliquam formam expressam rudiores teneant, ut se ad cogitationem harum maximarum rerum exsuscitent. Nam fides alitur et accenditur cogitatione. Movetur animus, cum cogitat justitiam Dei severam, quod non remisit peccatum sine pretio, vere igitur et horribiliter irascitur peccato. Jam quantus amor Filii est, quod intercessit pro nobis et iram in se derivavit? Quanta haec abjectio sui fuit? quod jacuit coram Deo sentiens iram ejus tanquam pollutus tuis et tot turpissimo-

rum hominum flagitiis, idolis, libidinibus et aliis probris. Quid nos superbimus? cum filius Dei in tantam humilitatem sese abjecerit. Haec in gratiarum actione cogitare utile est.

Tertius finis accedat, videlicet ut tuum exemplum prosit ad retinendam publicam congregationem. Nam si pauci uterentur Sacramento et paulatim homines abducerentur ab hoc congressu, tandem Ecclesiae prorsus obliviscerentur publicae congregationis, concionum et Sacramenti, sicut accidit in magna parte orbis terrarum, ubi soli sacrificuli legunt Missas, populus abest a templis, nec audit conciones, nec intelligit usum Sacramenti.

Est autem mandatum Dei, ut singuli suo exemplo invitent alios ad hanc publicam congregationem, ut docet praeceptum de Sabbato, quia Deus vult ministerium esse publicum, vult publice sonare vocem Evangelii, vult omnes hanc audire et discere. Promisit etiam se interfuturum his congressibus et preces exauditurum, ut Matth. 18 [v. 20] clare dicitur: Ubi sunt duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum. De quacunque re duo consenserint etc., fiet eis a Patre meo coelesti. Hac dulcissima promissione commendat nobis Christus publicam congregationem, vult nos amare coetus, Ecclesiam esse κοινωνικούς, odit distractiones et dissipationes.

Quartus finis est Confessio doctrinae. Cum sumis Sacramentum, ostendis te ejus Ecclesiae doctrinam approbare et velle membrum esse ejus coetus, cum quo manducas agnum.

Quintus finis est: Simul manducare mutuae dilectionis vinculum est; sicut olim usitatissimum fuit in faciendis foederibus vesci iisdem rebus consecratis. Et Paulus admonet hanc communionem vinculum esse mutuae dilectionis: sicut panis est unus, ita multi sumus unum corpus. Haec de finibus ita intelligantur, ne principalis finis omittatur, neve aliquid affingatur, quod pugnet cum principali fine, et doctrinam de vero usu Sacramenti et de exercitio fidei obruat.

De tertio capite.

Qui sint admittendi, ex dicto Pauli satis intelligi potest [1 Cor. 11, 29]: Qui manducat indigne, judicium sibi manducat. Sumunt autem indigne, ut dictum est, qui perseverant in delictis contra conscientiam seu manifestis seu arcanis, item qui non afferunt poenitentiam et fidem.

Sed ministri judicare non possunt, nisi de manifestis delictis. Arceant ergo eos, qui polluti manifestis delictis non emendant se. Et meminerint praecepti [Matth. 7, 6]: Nolite sanctum dare canibus.

Illud etiam ad Pastorum officium pertinet: Explorare doctrinam et fidem singulorum in populo; et profiteri fidem et ostendere, quid sentiamus de doctrina, apud Pastores singuli debemus. Sicut Petrus praecipit, ut parati simus reddere rationem de fide nostra.

Qui vere agunt poenitentiam et serio expavescunt, hi non fugiant Sacramenti usum propter priores lapsus; sed sciant ideo hoc tantum pignus propositum esse, ut fides de remissione peccatorum accendatur et confirmetur, et mens reconciliata Deo rursus eum invocet et serviat ei bona conscientia. Nitatur mens non propria dignitate et puritate, ut Filius prodigus rediens ad patrem non praedicat sua officia et merita, sed agnoscit, accusat et deplorat suam culpam: Ita nos nostras sordes agnoscamus et accusemus, et confugiamus ad misericordiam propter Christum promissam, cujus misericordiae pignus est haec ipsa Coena, in qua Christus nos sibi tanquam membra adjungit et testatur donari nobis remissionem peccatorum gratis, hoc est, non propter nostram dignitatem, sed quia ipse pro nobis factus est victima. Haec cum in usu Sacramenti et invocatione pie cogitantur, ex his ipsis exercitiis fidei magis intelliguntur, quam ex longis disputationibus; et collatio facile discernit abusus.

De quarto capite.

Contra hujus Sacramenti pium usum, de quo dixi, pervaserunt in Ecclesiam horrendae profanationes, quas taxari et vitari necesse est, juxta illud [1 Cor. 10, 14]: Fugite idola. Ac primum teneatur regula perspicua et firma: Ceremonia non habet rationem Sacramenti, id est, non est signum gratiae Deo placens, cum aliquid instituitur extra et praeter verbum Dei, aut cum transformatur ceremonia in opus genere diversum, id est, cum alius finis constituitur, quam qui a Deo propositus est, ut si quis aquam Baptismi circumferret spectandam et doceret in ea inclusum esse Spiritum sanctum, aut si quis Baptismo uteretur ad sanandam lepram. Ita nunc Judaica et Turcica circumcisio nullam habet rationem Sacramenti, hoc est, non placet Deo, sed est spectaculum impium et damnatum a Deo, fit enim contra verbum Dei.

Ex hoc exemplo multi manifesti abusus Coenae Domini judicari possunt. Spectaculum, in quo panis circumfertur, certe non est manducatio. Dixit autem Christus [Matth. 26, 26]: Accipite, manducate. Nihil ad Sacramenti rationem quadrat, partem auferre et alligare ibi Christum prorsus sine ullo verbo divino. Sic transformatur ceremonia in opus genere diversum, cum dicunt se offerre filium Dei pro vivis et mortuis et mereri eis remissionem peccatorum. Longius etiam disceditur ab institutione, cum confertur ad bona corporis impetranda, ad victoriam, ad felicitatem in mercatu, ad depellendum morbum. Cum sic offert Sacrificulus, ut aliis haec bona impetret, res aliena ab institutione agitur. Alienissima vero est, cum Sacrificuli ignari, quid agant, tantum sui ventris caussa hanc oblationem (ut vocant) faciunt.

Etsi autem scio pertinacissime defendi hos abusus et excusari praestigiis astute cogitatis et variis fucis pingi; tamen pii pios hortentur, ut hanc horrendam profanationem fugiant, juxta illud, fugite idola, et discant pium usum Sacramenti. Ut autem semper publicae calamitates, regnorum ruinae, bella, vastationes, seditiones, furores principum, fames,

pestilentiae, fuerunt poenae horum scelerum, praecipue cultus idolorum, injustarum caedium et libidinum; ita arbitror grassari arma Turcica, praecipue propter idola in Ecclesiam invecta, profanationes Missarum, invocationes mortuorum et propter vagas libidines. Oremus igitur filium Dei, ut errores corrigat et poenas mitiget.

Nec vero opus est longa disputatione in re manifesta. Ut olim Pharisaici sacerdotes fingebant se mereri remissionem peccatorum suis mactationibus; ita finxerunt Monachi et sacrificuli sua oblatione mereri se remissionem peccatorum sibi et aliis, vivis et mortuis. In hoc errore multae falsae et perniciosae persuasiones continentur, videlicet quod una Christi passio non satisfecerit pro universa Ecclesia, deinde quod homines consequantur reconciliationem propter illud opus sacrificuli, non fiducia misericordiae promissae propter filium Dei pro nobis crucifixum. Et sequuntur alii errores plures.

Opponenda est igitur his furoribus doctrina vera de merito passionis Christi, de quo dicitur Cap. 10 [v. 14] ad Hebraeos: Una oblatione consummavit sanctos. Sola igitur Christi mors fuit sacrificium pro omnibus nostris peccatis, non alia opera Levitica aut postea secuta.

Deinde manifestum et hoc est, remissionem peccatorum fide nos propter Christum, non propter ullum opus nostrum aut sacrificuli accipere, juxta sententiam notissimam et firmissimam: Justus sua fide vivet. Ex his facile ab omnibus piis dijudicari possunt horrendi abusus, quos sacrificuli, qui coenam Domini in quaestum conferunt, defendunt.

Postremo unde ortum est, quod dicunt se filium Dei offerre? Magna res est offerre, videlicet agnoscere iram Dei adversus peccata generis humani, et huic irae sese subjicere, et Mediatorem esse inter Deum et genus humanum, et ingredi in sanctum sanctorum ad Deum. Ideo ad Hebraeos Cap. 9 [v. 12] dicitur: Per proprium sanguinem intravit semel in sancta sanctorum, aeternam redemptionem inveniens. Item: Qui Spiritu aeterno se ipsum obtulit inculpatum Deo. Sese obtulit Christus: nostrum est agnoscere illam ab ipso factam oblationem, et credere per eam nobis placatum esse aeternum Patrem, et pro ea gratias agere. Haec considerent pii et vera testimonia veteris Ecclesiae inquirant. Scio multos multa futilia testimonia recentium congerere. Sed diligentia est piis necessaria, discernere notha ac adulterina testimonia a veris. Retineatur ergo mos Apostolicus, qui annos circiter trecentos in Ecclesia inde usque ab Apostolis mansit, recitentur piae lectiones, erudiatur populus salutari concione, fiant precationes, deinde recitentur verba Christi de Coena, et Sacramentum distribuatur aliquot piis exploratis petentibus, deinde dicatur gratiarum actio. Nec fiant privatae singulorum oblationes.

Et quia haec caussa postulat explicationem ostendentem, quae res sit sacrificium, et an sit una appellationis ratio, adjiciam hanc declarationem, ut g o quidem existimo, necessariam.

DE SACRIFICIO.

Etsi autem puerile videtur vocabula Sacramenti et Sacrificii discernere, tamen res postulat, ut in ceremoniis discrimen observetur et diversi fines. Alia sunt signa et notae promissionum, in quibus Deus nobis aliquid exhibet: Aliae vero ceremoniae non sunt proprie signa promissionum, sed opera, quae nos Deo reddimus.

Haec in ceremoniis discrimina necesse est observare, quibuscunque tandem vocabulis utamur. Et quoniam haec vocabula Sacramenti et Sacrificii in usu sunt, nos quoque ea retinebimus. Est itaque Sacramentum ceremonia, quae est signum promissionis, per quod Deus aliquid nobis promittit aut exhibet. Circumcisio erat signum, quo pollicebatur Deus se recipere circumcisos. Baptismus signum est, quod Deus nobiscum agit et recipit nos in gratiam et quasi baptizat nos ipse; nam minister baptizat vice Christi. Sacrificium est ceremonia vel opus nostrum, quod nos Deo reddimus, ut eum honore afficiamus, hoc est, testamur nos agnoscere hunc ipsum, cui hanc obedientiam praestamus, vere esse Deum, ideoque nos ei hanc obedientiam praestare.

Sunt autem Sacrificii species proximae duae, nec sunt plures. Quoddam est Sacrificium propitiatorium, videlicet opus, quod meretur aliis remissionem culpae et poenae aeternae, seu opus reconcilians Deum et placans iram Dei pro aliis et satisfactorium pro culpa et poena aeterna. Altera species est Sacrificium εὐχαριστικὸν, quod non meretur remissionem peccatorum aut reconciliationem, sed fit a reconciliatis, ut pro accepta remissione peccatorum et pro aliis beneficiis Deo gratias agamus, seu gratiam referamus hac nostra obedientia. Haec distinctio satis clare probari potest ex Epistola ad Hebraeos; haec enim docet tantum unum in mundo Propitiatorium Sacrificium fuisse. Relinquitur igitur, cetera omnia esse opera, in quibus reconciliati obedientiam declarare debuerint.

Porro in has duas species, quas dixi, distribui possunt omnia Levitica sacrificia tanquam in sua domicilia. Dicebantur enim quaedam in lege Propitiatoria sacrificia propter significationem seu similitudinem, non quod mererentur remissionem peccatorum coram Deo, sed quia significabant futurum Christi sacrificium. Ceterum ibi merebantur remissionem peccatorum in externa conversatione, hoc est, ne illi excluderentur ex politia Moysi. Dicebantur itaque Propitiatoria pro peccato, pro delicto, Holocaustum. Illa vero erant εὐχαριστικὰ, Oblatio, Libatio, Retributiones, Primitiae, Decimae.

Sed revera unicum tantum in mundo fuit Propitiatorium sacrificium, videlicet passio seu mors Christi, ut docet Epistola ad Hebraeos [10, 4]: Impossibile est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. Et paulo post [v. 10] de voluntate Christi: In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Christi semel etc.

Nam et Christus ipse suum Sacrificium pro nobis applicat, cum pro nobis orat, Joan 17 [v. 20]: Pro eis sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate; non pro eis autem rogo tantum, sed et pro iis, qui credituri sunt per verbum eorum in me. Ecce haec sunt nostri Pontificis ac Sacerdotis verba, quibus se pro tota Ecclesia offert ac pro ea orat, quae semper in conspectu et in animo habere debemus. Jesaias etiam interpretatur Legem, ut sciamus mortem Christi vere esse satisfactionem pro peccatis nostris seu expiationem, non ceremonias Legis. Quare inquit Capite 53 [v. 10]: Postquam dederit animam suam hostiam pro delictis, videbit semen longaevum etc., quasi dicat: Alia hostia restat, quae vere tollet peccatum et mortem. Ergo istae usitatae ceremoniae non tollunt peccatum et mortem. Paulus hanc sententiam reddidit, cum inquit: Factus est maledictum. Item: De peccato damnavit peccatum, id est, peccatum punivit et delevit per hostiam pro peccato. Ipsam enim hostiam Hebraei peccatum seu delictum vocant, sicut Latini piaculum. Teneamus igitur hoc, fuisse unicum tantum in mundo sacrificium Propitiatorium. Nam illa, quae in Lege dicebantur Propitiatoria, ut dixi, propter similitudinem sic vocabantur, ideoque abolita sunt, postquam Christus apparuit. Porro cum Evangelium ideo promissum sit, ut exhiberet veram propitiationem, necesse est ceremonias Leviticas non fuisse veras propitiationes, quia cessaverunt revelato Evangelio.

DE EUCHARISTICO SACRIFICIO.

Nunc reliqua sunt Sacrificia Eucharistica, quae vocantur Sacrificia laudis, praedicatio Evangelii, Fides, Invocatio, Gratiarum actio, Confessio, Afflictiones sanctorum, imo omnia bona opera sanctorum. Haec Sacrificia non sunt satisfactiones pro facientibus vel applicabiles pro aliis, ut mereantur eis ex opere operato remissionem peccatorum seu reconciliationem. Itaque praeter unum sacrificium propitiatorium, scilicet mortem Christi, cetera sacrificia in novo Testamento tantum sunt *εὐχαριστικὰ*, sicut docet Petrus 1 cap. 2 [v. 5]: Sacerdotium sanctum, ut offeratis hostias spirituales. Opponuntur autem hostiae spirituales non tantum pecudibus, sed etiam humanis operibus ex opere operato oblatis, hoc est, sine fide et bono motu cordis, quia spirituale significat motus Spiritus sancti in nobis. De his Sacrificiis loquitur et Epistola ad Hebraeos cap. 13 [v. 15]: Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo. Et addit interpretationem: Fructum labiorum confitentium nomine ejus, id est, Invocationem, Gratiarum actionem, Confessionem et similia. Haec valent non ex opere operato, sed propter fidem. Id monet particula, Per ipsum offeramus, hoc est, fide in Christum. Est autem insignis consolatio Christianae mentis, scire, quod omnia bona opera et omnes afflictiones sint Sacrificia, id est, opera Deo placentia et quibus Deus sibi honorem haberi pronuntiat.

Et de hoc genere sacrificiorum plurimae extant sententiae in Psalmis et Prophetis. Ut Psal. 49 [v. 14]: Immola Deo sacrificium laudis; invoca me in die tribulationis etc. Item Psal. 50 [v. 19]: Sacrificium Deo spiritus tribulatus etc.

Secundo sciendum est, cultum in novo Testamento spiritualem esse, hoc est, esse justitiam fidei et fructus fidei; quia novum Testamentum affert justitiam et vitam spiritualem et aeternam, juxta illud [Jerem. 31, 33]: Dabo Legem meam in corda eorum. Et Christus ait [Joh. 4, 23]: Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate, hoc est, vero cordis affectu. Ideoque sunt abrogati Levitici cultus, quia debent succedere cultus spirituales mentis et horum fructus et signa.

Ex his sequitur nullum esse sacrificium aut cultum novi Testamenti, qui ex opere operato mereatur facienti vel aliis remissionem peccatorum. Repugnat enim sententia: Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate etc. Imo Pharisaica persuasio est, quod aliquis cultus mereatur remissionem peccatorum ex opere operato. Cumque hac persuasione Judaei suos cultus cumularent, ut videlicet multa mererentur, gratiam et reliqua beneficia, propter cumulata sacrificia, Prophetae acerrime reclamabant, Damnat hanc persuasionem Psalmus 49 [50], qui repudiatis victimis requirit invocationem [v. 13]: Numquid manducabo, inquit, carnes taurorum etc. Et Jes. 1 [v. 11]: Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Et Jerem. 7 [v. 22 sq.]: Non sum locutus cum patribus vestris, et non praecepi eis de holocaustis et victimis. At constat, Legem praecipere de sacrificiis. Verum Propheta damnat persuasionem de opere operato. Talia sacrificia non requirit Deus. Prorsus in Ecclesia simili opinione cumulatae sunt missae, quia sint sacrificia, quae Deo placeant ex opere operato, et mereantur facienti et aliis remissionem peccatorum. Docuerunt enim per Missam fieri applicationem sacrificii Christi. At unusquisque propria fide applicat sibi sacrificium Christi, et quidem gratis, id est, non propter alienum opus.

Ceterum unius operis possunt esse plures fines. Coena Domini utimur tanquam Sacramento, quatenus est testimonium, quo erigitur fides. Deinde haec ipsa fides cum externo opere est quoddam sacrificium, quia Deus pronuntiat hanc fidem, et talia exercitia in novo Testamento esse sacrificia laudis, et esse cultus. Ita haec ipsa obedientia spiritualis fit quoddam sacrificium, quo tribuitur Deo honos, quem requirit et approbat. Deinde cum hac fide necessario conjuncta est gratiarum actio pro illo summo beneficio et nobis et universae Ecclesiae collato, unde et nomen est *εὐχαριστίας*. Praeterea idem opus et confessio est; nam ostendimus, nos credere Evangelio et invitamus nostro exemplo alios. Haec omnia sunt sacrificia *εὐχαριστικά*. Ideo veteres hanc ceremoniam appellarunt Sacrificium.

Quod autem disputant nonnulli, de natura cujuslibet sacrificii esse, ut pro aliis applicetur, falsum

est. Nam afflictiones nostrae sunt sacrificia, et tamen non sunt applicandae pro aliis, juxta illud [1 Cor. 3, 8]: Unusquisque mercedem accipiet juxta suum laborem. Item [Gal. 6, 4]: Probet unusquisque suum opus, et sic gloriam habebit in se ipso. Item [Habac. 2, 4]: Justus fide sua vivet. Probat idem parabola de fatuis virginibus etc. Praeterea cum opera nostra sint cultus, qui debentur a nobis ipsis, sicut Paulus inquit [Rom. 8, 12]: Debitores sumus; item [1 Cor. 9, 26]: Vae mihi, si non evangelizo; deinde cum per sese sint insufficientia et habeant opus fide, quae petit, ne imputetur nobis infirmitas nostra, qualis erit arrogantia, si talia opera docemus esse non solum pretia pro nobis, sed etiam pro aliis, cum dicat Christus [Luc. 17, 10]: Cum feceritis omnia, dicite, servi inutiles sumus. Item Psal. 49 [v. 14 sq.] sacrificium vocat invocationem in tribulatione, item, Gratiarum actionem. Porro id opus, cum gratias agimus, non est opus, quod nos ipsi pro aliis applicare possumus, ut eis propter operis dignitatem prosit. Est igitur falsa persuasio, de natura cujuslibet sacrificii esse, ut applicetur pro aliis. Tantum enim propitiatorium sacrificium Christi fuit applicandum pro aliis. Cetera sacrificia nostra, quae sunt εὐχαριστικὰ, ita prosunt facientibus, sicut quodlibet proprium bonum opus facienti prodest, nec sunt applicanda, ut mereantur aliis remissionem peccatorum etc.

Ceterum oratio pro aliis aliter se habet, quam natura operum. Non enim offert Deo opus aliquod, quod sit pretium pro aliis, sed tantum cupit accipere a Deo. Promisit autem Deus, se daturum et nobis et aliis, pro quibus petimus. Haec facile discerni possunt. In oratione non opponimus, neque offerimus Deo nostrum aliquod opus ac pretium pro aliis, sed tantum accipere volumus a Deo, et quidem propter Mediatorem Christum, sicut scriptum est [Joh. 14, 13]: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Aliud est fide agere cum Deo, non propter nostrum aliquod opus; aliud est Deo opponere alicujus certi operis meritum, et quidem pro aliis. Quare applicatio operum nostrorum pro aliis, praesertim pro remissione peccatorum, nequaquam concedenda est, quia scriptum est: Justus sua fide vivet.

Praeterea de Operibus illud sciendum est: sicut propter aliquorum peccata plectuntur alii, ita et paucorum justitia impetrat multa bona aliis. Utriusque sententiae multa sunt testimonia in scripturis et exempla. Ut Jerem. 49 [v. 12]: Ecce quibus non erat judicium, ut biberent calicem, bibentes bibent. De beneficiis publicis et privatis inquit Jesaias cap. 33 [v. 15—17]: Qui ambulat in justitia et loquitur veritatem, qui projicit avaritiam et injurias et excutit manus suas ab omni munere; qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem, et claudit oculos suos, ne videat malum; iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas ejus, panis ei dabitur, aquae ejus non deficient, Regem in decore suo videbunt oculi ejus, et prolatos fines terrae. Hic inter cetera praemia promittit publicum statum tranquilliorem, id est, commune beneficium ad multos pertinens. Sunt et exempla: Propter peccatum Davidis plectebatur populus; propter paucos justos voluit Deus parcere Sodomis; propter Naaman benefecit Syriae. Discamus ergo poenas et praemia late patere, ut ad bene operandum excitemur.

Sed tamen in talibus locis haec duo meminisse oportet: Primum quod hi loci non pertineant ad Justificationem, hoc est, injustis non prosunt aliena opera sanctorum ad justificationem, sed justis impetrant multa communia bona, quia sumus membra unius corporis. Alterum est, quod non est nostrum applicare aliis nostra merita, quia haec esset fiducia quaedam nostri operis, sed Deo debemus permittere, quae praemia communia vel peculiaria nobis daturus sit. Oratio autem applicatur pro aliis, quia nititur non dignitate propria, sed gratuita Christi promissione. Ex his facile judicari potest, quid sit de applicatione sentiendum. Quod enim ad Justificationem attinet, nulla est applicatio sine fide propria. Fides autem instrumentis utitur, verbo et Sacramentis, quae testantur ad nos pertinere beneficium Christi, nec pendet hoc beneficium ex dignitate alieni operis humani. Haec satis sit de Missa verecunde dixisse.

DE POENITENTIA.

Cum Christo narrassent quidam crudele facinus Pilati, qui aliquot Galilaeos interfecerat et ceteros coëgerat in sacrificiis interfectorum sanguinem bibere, respondens Christus non accusat nominatim Pilatum, sed potius suos auditores commonefacit, ac testatur ipsos quoque reos esse, eosque ad poenitentiam hortatur inquiens [Luc. 13, 3]: Nisi poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Ita sciamus, omnes mundi calamitates nobis omnibus esse conciones poenitentiae.

Manent in hac vita etiam in Sanctis multa peccata, quae assidua poenitentia agnoscenda et deploranda sunt. Deinde sunt alii, qui habent lapsus contra conscientiam et sunt extra gratiam Dei, qui, nisi in hac vita convertantur ad Deum, ruent in aeternas poenas et erunt aeterni hostes Dei. Ideo praecipua vox Dei est in Ecclesia: Agite poenitentiam et credite Evangelio, ut aliqui liberentur ab aeterno exitio. Haec fuit prima concio in Paradiso, cum Deus objurgat primos parentes post lapsum et addit absolutionem edita arcana promissione de venturo Liberatore. Ita postea semper in Ecclesia Patres, Prophetae, Christus, Apostoli et omnes fideles ministri vocis divinae haec duo genera doctrinae complexi sunt: declaraverunt iram Dei adversus peccatum, ostenderunt genus humanum tot ingentibus calamitatibus subjectum esse propter peccatum et venturas aeternas poenas omnibus, qui non converterentur ad Deum. Deinde et remissionem proposuerunt conterritis et fide am-

plectentibus filium Dei et inchoantibus obedientiam juxta verbum Dei.

Ut igitur nos ipsi excitemus ad poenitentiam, discamus integram doctrinam de hoc articulo et eam assidue meditemur; colligamus omnia testimonia irae Dei adversus peccatum, privatas et publicas calamitates omnium temporum, comminationem aeternarum poenarum, denique et mortem Filii Dei. Nam haec est omnium maxime illustre testimonium irae Dei adversus peccatum. Non existimemus eam otiosum spectaculum esse. Necesse est seriam, ingentem et inenarrabilem esse iram Dei adversus peccata, cum non potuerit placari, nisi Filius intercessisset et factus esset victima pro nobis. Hoc testimonium si vere intelligeret genus humanum, subito terrore omnes extinguerentur, et tamen interim mundus profana securitate haec omnia testimonia contemnit.

Sed nos excutiamus hanc securitatem, et his terribilibus operibus Dei moveamur, et rursus magnitudinem misericordiae consideremus, quod Deus noluit totum genus humanum perire, quod se patefecit nobis, ut agnoscatur et invocetur, quod dedit Filium pro nobis, ut si Emmanuel, id est, nobiscum Deus, et inter nos Adjutor noster et Salvator noster, quod dedit promissionem gratiae et vitae aeternae, quod donat Spiritum sanctum gubernatorem petentibus. Haec omnia considerantes duritiem nostram agnoscere et deplorare debemus ac petere, ut Deus nos ad se convertat, qui certo promisit, se daturum Spiritum sanctum petentibus, et mandat, ut credamus nos recipi propter Filium, ut infra dicemus.

Haec praefatus sum, ut ad assiduam hujus articuli cogitationem nos ipsos excitemus. Nunc de nomine dicam. Nolo rixari de vocabulo. Voco Poenitentiam, ut in Ecclesia loquimur, conversionem ad Deum, et hujus conversionis partes seu diversos motus docendi caussa discerno. Dico partes esse Contritionem et Fidem. Has necessario sequi debet nova obedientia, quam si quis vult nominare tertiam partem, non repugno. Non moveamus rixas de verbis, sed vigilantes simus in tuendis rebus, quae sunt Ecclesiae necessariae et refutandis erroribus, qui verae doctrinae caliginem inducunt.

Sed ante explicationem partium breviter refutandi sunt duo errores fanaticorum hominum, qui finxerunt renatos non posse labi et, quamvis labuntur contra conscientiam, tamen justos esse. Haec amentia damnanda est, et opponenda exempla et dicta scripturae Propheticae et Apostolicae, ut Saul et David placuerunt Deo, fuerunt justi et donati Spiritu sancto, tamen postea lapsi sunt, ita ut alter prorsus perierit, alter rursus ad Deum conversus sit. Dicta multa sunt. Matth. 12 [v. 44]: Cum immundus spiritus egressus fuerit ab homine, vadit per loca deserta et inquit: revertar, et invenit domum otiosam, et fiunt posteriora hominis pejora prioribus.

Similis est concio tristissima 2 Petr. 2 [v. 20]: Qui, cum effugissent inquinamenta mundi per agnitionem Domini, rursus intricantur, his fiunt posteriora deteriora prioribus. Et 1 Cor. 10 [v. 12]: Qui videtur stare, videat ne cadat. Et Apoc. 2 [v. 5]: Memor esto, unde lapsus sis, et poenitentiam age et facito priora opera.

Haec et similia dicta de renatis testantur posse eos labi, et lapsos contra conscientiam non placere Deo, nisi rursus convertantur. Quare non ita blandiamur nobis ipsis, ut securi imbecillitatem nostram non regamus et lapsus negligamus, sed simus vigilantes et intenti, repugnemus nostrae infirmitati et acerrima cura caveamus insidias Diaboli, sicut Petrus [1 ep. 5, 8] monet: Adversarius vester Diabolus tanquam Leo rugiens circumit, quaerens quem devoret, cui resistite fortes in fide.

Econtra non confirmemus desperationem, quae odium adversus Deum gignit. Sicut Novatiani et Καθαροὶ fecerunt, qui negarunt lapsos post Baptismum iterum consequi remissionem peccatorum. Ac mirum est hunc crassum et venenatum errorem vetustissimis temporibus in illo Ecclesiae flore tam late grassatum esse.

Narrat Epiphanius [Haer. 68]: Alexandriae, cum Petrus Episcopus, quem postea Tyrannus Maximinus interfecit, praeesset, fuisse quendam Meletium, qui, quamlibet reclamante Petro, sparsit hoc delirium, negandam esse veniam lapsis; et addit tanta in admiratione hanc hypocrisin fuisse, ut magna pars populi in Aegypto et Syria hunc Meletium secuta sit, contempta Petri sententia. Estque memorabile, quod narrat Petrum in defensione veritatis citasse et scripturas et exempla superioris temporis tradita ab Apostolis et eorum discipulis. Extat adhuc exemplum in Joannis Apostoli historia apud Eusebium lib. 3 pag. 60 [cap. 23] de Adolescente lapso, quem Joannes revocat ex sodalitio latronum. Porro satis apparet delirium Catharorum ortum esse ex inscitia doctrinae de Justitia fidei. Nam postquam finxerunt hypocritae, homines propria dignitate justos esse et sine peccato esse, affinxerunt amissa hac puritate non superesse spem veniae.

Opponamus autem ex scripturis testimonia. David, Manasse, Petrus post lapsus horrendos iterum consecuti sunt remissionem peccatorum. Lapsa fuit et Galatarum Ecclesia, et a Paulo revocatur ad poenitentiam. Item Paulus ipse Corinthium incestum jubet recipi post poenitentiam 2 Cor. 2 [v. 6—8].

Addamus et dicta scripturae Ezech. 33 [v. 11]: Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, et sunt similes aliae conciones apud Prophetas, ut Jes. 1. Haec autem Ezechielis est memorabilior, quod jusjurandum additur, vivo ego, ut conscientiae eo magis erigantur, cum audiunt non solum promissionem, sed etiam confirmatam jurejurando. Hanc igitur consolationem infigamus animis, et cogitemus, quanta vis sit amoris divini erga nos, quam ardenter desi-

deret nostram salutem, sicut vere dicitur in Tobia [3, 22]: Non delectaris, Deus, perditione nostri. Et hac cogitatione nos ad poenitentiam et veram invocationem excitemus.

Nec valet hoc loco cavillatio, quod vetus Testamentum habuerit beneficium de convertendis lapsis, in Novo dissimile esse. Nam concio Ezechielis ad universam Ecclesiam omnium temporum pertinet, et eadem semper est Ecclesia omnium temporum et idem Evangelium.

Sed sumamus probationes ex novo Testamento. Christus inquit Matth. 18 [v. 15]: Si peccavit in te frater tuus, corripe eum, si audierit te, lucratus es fratrem. Cum dicat, lucraberis fratrem, clare pronuntiat se de his loqui, quibus illa emendatio prodest. Et quod de fratribus loquatur, hoc est, lapsis post justificationem, id quoque testatur, quod tunc demum vult ejici eum ex Ecclesia, cum non auscultat; loquitur ergo de his, qui antea fuerunt in Ecclesia. Et deinde cum Petrus [Matth. 18, 21] interrogat: Quoties dimittam? Christus respondet: Septuagies septies. Ergo lapsi post justificationem possunt veniam consequi. Nam cum jubet Ecclesiam remittere, vult et ipse remittere petenti et credenti. Ideo supra dixit: Lucraberis fratrem.

Scio disputari a quibusdam, utrum hic locus de Reconciliatione fraterna, an vero de Ministerio publico, quod Remissionem divinam annuntiat, loquatur; sed valet argumentum adversus Novatianos, etiamsi textus tantum ad fraternam reconciliationem accommodetur. Dicit enim: Lucraberis fratrem. [Matth. 18, 18]: Quicquid solveritis super terram, erit solutum et in coelis. Ceterum et haec ipsa verba testantur hunc locum de ministerio concionari. Voluit enim Christus instituere Ecclesiae disciplinam et labentium correctionem et aiunt hunc morem fuisse vetus Synagogae institutum. Voluit item Christus discernere correctionem Ecclesiae propriam a politica, vult praecedere admonitionem, ut primum saluti hominis consulatur. Politia est iracundior, properat ad poenam, nec prius de salute hominis deliberat. Deinde constituit Christus poenae modum, vult ejici contumacem extra Ecclesiam, nec addit politicas poenas, sed has relinquit Magistratibus.

Sed redeo ad testimonia. Ad Gal. 6 [v. 1] dicitur: Si praeoccupatus fuerit homo aliquo peccato, vos, qui spirituales estis, corrigite eum spiritu lenitatis. Hic praecipit revocari lapsos ad poenitentiam. Apoc. 2 [v. 5]: Memor esto, unde lapsus sis, et poenitentiam age et facito priora opera. Luc. 15 [v. 7]: Gaudium est Angelis super uno peccatore poenitentiam agente. Et in ea concione loquitur Christus de poenitentia filii perditi, id est, de talibus, qui antea fuerant pii.

Sed Novatiani duos locos ex Epistola ad Hebraeos objiciunt. Hebr. 6 [v. 4]: Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt, revocari ad poenitentiam etc. Quamlibet durus videtur hic locus, tamen, si conscientia communita est veris testimoniis supra citatis, non potest hoc loco perturbari. Sed postquam ex superioribus testimoniis certo constat, lapsis non negandam esse veniam, facile potest judicari, non posse hic retineri τὸ ῥητὸν, sed addendam esse commodam interpretationem. Alii aliter mitigant hunc locum, ut fit in obscuris et ambiguis; Graece non sonat usque adeo incommode. Ait enim: Non est possibile renovari eos, qui Christum crucifigunt et ludibrio habent. Hoc simplicissime intelligo in hanc sententiam: Tales non possunt renovari, qui non auscultant amplius Evangelio, sed contemnunt, nec illa initia pietatis, de quibus dixit, retinere student, scilicet Baptismi et poenitentiae doctrinam. Haec est, ut mihi quidem videtur, germana ejus loci sententia et nihil habet incommodi, tantisper non possunt renovari, dum non auscultant Evangelio, sed crucifigunt Christum et ludibrio habent.

Fatendum est etiam esse aliquod irremissibile peccatum, quia id expresse affirmat Christus. Ad id accommodetur et hic locus Epistolae ad Hebraeos. Sed hic aliqui objiciunt, fieri incertam remissionem, si aliquod irremissibile delictum sit. Semper enim angitur animus disputans, se fortasse habere tale peccatum, et exercuit haec quaestio multos, sed piis plana et facilis est explicatio.

Est aliquod irremissibile, sed quod sit, tantum a posteriori judicandum est, id est, illis tribuendum est, qui ad extremum perseverant in suis furoribus adversus Deum, in Epicureo contemptu aut odio Pharisaico aut desperatione, ut Neroni, Pharaoni, Sauli, Judae et similibus, nec aliter nisi hoc modo de peccato irremissibili a posteriori judicandum est; quia nos in nostris cordibus, antequam illud judicium patefactum est, debemus semper retinere haec tria: Promissionem gratiae, Mandatum, quod jubet credere Filio, et Mandatum solvendi Ecclesiae traditum [Matth. 18, 18]: Quicquid solveris super terram etc. Promissio his verbis dulcissimis illustrata est a Paulo [Rom. 5, 20]: Gratia exuberat supra delictum. Summa blasphemia est, Christum infra peccatum abjicere et diminuere ejus meritum. Deinde mandatum aeternum et immutabile ac longe supra Legem est, credere Christo. Et haec sunt universalia, promissio et mandatum, ut dicitur [Matth. 11, 28]: Venite ad me omnes. In hanc universalem se quisque includat.

Postquam praemunitus est animus et scit mandatum Dei esse, ut credamus nobis omnia peccata remitti, deinde discat, non esse de peccato irremissibili judicandum, nisi a posteriori, videlicet postquam judicium Dei declaratum est. Pharao, Judas habuerunt tale peccatum, quia res ostendit eos non rediisse ad Deum. Ideo satis commode dixit Augustinus, Blasphemiam esse finalem impoenitentiam seu desperationem, quia haec peccata extreme pugnant cum Gratia. Nam cetera peccata, cum ad gratiam confugimus, remittuntur. Contemptus vero Epicureus aut desperatio repudiat Gratiam. Ideo sic interpretatur dictum Christi [Matth. 12, 32]: Qui

dixerit verbum contra Spiritum sanctum, id est, qui verbum praedicatum et confirmatum testimoniis Spiritus pertinaciter ad extremum repudiat, is habet irremissibile peccatum. Haec sententia Augustini satis commoda est.

Non enim omnis lapsus post agnitam veritatem judicari debet peccatum irremissibile, sicut Novatiani contenderunt. Supra enim recitavimus exempla et testimonia, quae docent tales lapsus condonari posse, nec omnis persecutio Evangelii judicari debet peccatum irremissibile, quia Manasses, Nabuchodonosor, Paulus, Justinus, Augustinus, denique innumerabiles persecutores sanati sunt, sicut et Petrus dicit [Act. 4, 10]: Quem vos crucifixistis. Sed quorundam singularis est furor, qui veritatem agnoverunt et admoniti ac convicti contra conscientiam sine fide tamen damnant veras sententias et exercent aut confirmant saevitiam. De talibus dicitur Rom. 11 [v. 8]: Reliqui indurati sunt, dedit eis spiritum exacerbatum, oculos, ne videant, et aures, ut non audiant. Hoc dicto et similibus describuntur perseverantes in Evangelii persecutione, qui caecitate puniuntur, postquam saepe admoniti non redeunt ad Deum. Talis fuit furor Anabaptistarum Monasterii.

Quare talibus dictis et exemplis admoniti caveamus, ne pertinaciter propugnemus errores. Labi et errare commune est omnibus hominibus, sed pertinacia, quae gignit sophisticos praetextus sine fine, peccatum majus et multiplex est, ex quo non multi eluctantur. Ideo et Paulus inquit [Tit. 3, 10]: Haereticum hominem post unam atque alteram admonitionem vitabis, quia proprio judicio damnatus est, id est, sua pertinacia declarat se implicitum esse laqueis Diaboli.

Ceterum nobis semper in conspectu sit haec doctrina, debere nos obtemperare mandato et promissioni Evangelii. Aeternum et immutabile mandatum est, quod praecipit agere poenitentiam, item audire Filium et credere nos propter Filium Dei recipi. Tenendum est et Pauli dictum [Rom. 5, 20]: Gratia exuberat supra peccatum.

Juxta haec mandata judicare nos debemus et eis obtemperare, quod cum facimus, certum est nos non habere peccatum irremissibile.

Citatur et altera sententia ex Epistola ad Hebraeos [10, 26]: Voluntarie peccantibus post acceptam notitiam veritatis jam non relinquitur pro peccatis hostia, sed terribilis exspectatio judicii. Si dextre volumus judicare, hic locus non negat lapsos posse resurgere, sed facit immediatam collationem beneficii Christi et poenarum in hanc sententiam. Haec duo extrema sunt et immediata: Retinens beneficium Christi salvatur, non retinens ruit in exitium. Hic non negat lapsos posse ad beneficium Christi redire, sed excludit alias hostias et nova Sacrificia. In Lege erant crebrae expiationes immunditiarum, et Pharisaei docebant eas mereri remissionem peccatorum. Ita postea in Ecclesia multi finxerunt satisfactiones et Missas, nec solum falsi cultus excogitati sunt, sed etiam persuasio de illa expiatione per talia Sacrificia aluit securitatem et indulgentiam. Has Pharisaicas imaginationes gravissime taxat Epistola ad Hebraeos. Vult certe retineri beneficium Christi, sicut postea dicit: Non vult conculcari sanguinem Christi, nec contumelia affici Spiritum gratiae. Hae gravissimae adhortationes jubent cavere, ne amittamus beneficium Christi, neque tamen interim vetant lapsos ad Christum redire. Haec est simplex et germana sententia.

DE CONTRITIONE.

Etsi nulla creatura magnitudinem irae Dei adversus peccatum satis intelligere potest, ac ne posset quidem sensum irae Dei perferre, sicut dicitur Deut. 4 [v. 24]: Deus ignis consumens est; tamen vult Deus in Ecclesia sua aliquo modo agnosci iram suam adversus peccatum, non vult contemni peccatum, non vult corda esse ferrea et sine dolore, ut Eph. 4 de impiis dicitur. Ideo semper in Ecclesia hoc fuit exordium concionum: Agite poenitentiam. Sic Christus exorsus est, et ante ipsum Baptista. Sic Paulus inquit [Rom. 1, 18]: Revelatur ira Dei de coelo super omnes. Sic Prophetae exorsi sunt, Jes. 1 [v. 4]: Vae Genti peccatrici. Imo in Paradiso haec post lapsum prima concio fuit arguens peccatum et declarans iram Dei.

Postremo omnes calamitates generis humani, mors, morbi, inopia, fames, caedes, bella, excidia et clades multiplices sunt revera conciones de ira Dei adversus peccatum, ut Psalm. 38 [v. 12]: Propter iniquitatem corripis homines.

Postremo testimonium omnium maximum irae Dei est, quod Filium oportuerit fieri victimam. Hanc iram certe vult Deus aliquo modo a nobis agnosci, et nos moveri ipsius judicio et indignatione. Necesse est igitur in nobis existere aliquam contritionem. Ac vocamus Contritionem, ut Ecclesia usitate loquitur, pavores conscientiae agnoscentis iram Dei adversus nostra peccata et dolentis propter peccatum. Hanc contritionem praecipiunt haec dicta: Agite poenitentiam. Et 2 Cor. 7 [v. 9]: Contristati estis ad poenitentiam. 1 Cor. 11 [v. 31]: Si nos judicaremus ipsi, non judicaremur a Domino, id est, si vero dolore afficeremur, agnita ira Dei. Joël 2 [v. 13]: Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra. Jerem. 31 [v. 19]: Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum, confusus sum et erubui. Nah. 1 [v. 6]: Ante faciem indignationis ejus quis stabit? Quis resistet in ira furoris ejus? Indignatio ejus effusa est ut ignis, et petrae dissolutae sunt ab eo. Item Jes. 66 [v. 2]: Ad quem respiciam, nisi ad humiliatum et contritum spiritu et trementem sermones meos? Jes. 1 [v. 16]: Desinite perversa agere. Psal. 37 [v. 5]: Iniquitates meae supergressae sunt caput meum. Item: Initium sapientiae timor Domini. Et passim conjungunt Psalmi Timorem et Fidem [Ps. 146, 11]: Beneplacitum est Domino super timentes eum et

erga eos, qui sperant in misericordia ejus. Eodem pertinent multa dicta Pauli [Rom. 6, 6]: Vetus noster homo simul crucifixus est, ut aboleatur corpus peccati.

Addantur et exempla, ut Adam, Eva, objurgati a Deo, David, objurgatus a Nathan, horribiliter perterrefiunt. Dolet et mulier peccatrix Luc. 7. Et Luc. 22 Petro acerbae lacrimae erumpunt. Haec et similia testimonia ostendunt necessariam esse aliquam contritionem, quae quidem etiam crescere debet, ita, ut non solum externa delicta, sed etiam interiorem immunditiem agnoscamus, videlicet, Dubitationem de Deo, Securitatem, Admirationem nostri seu Superbiam, Despectionem aliorum, Malevolentiam, Avaritiam, Flammas pravi amoris et alios vitiosos affectus.

Nec est poenitentia in hypocritis, qui nullo sensu doloris aut pavorum afficiuntur, quos describens Jeremias [6, 15] inquit: Erubescere nescierunt: Et Paulus ad Ephesios vocat dolore carentes.

Ut autem hanc pravam securitatem animis excutiamus, saepe et multum dicta de Contritione, de Ira Dei, de Poenis praesentibus et aeternis, exempla ipsa poenarum, calamitates proprias et alienas, imo et mortem filii Dei nobis proponamus, ut miseriam nostram et iram Dei agnoscamus et expavescamus. Estque ministerii in Ecclesia, quod instituit Christus, pars necessaria, arguere peccata, sicut Paulus clare inquit [Rom. 1, 18]: Nunc revelatur ira Dei de coelo super omnem impietatem. Utendum est autem voce Legis moralis, ut vocant, ad hanc ministerii partem. Est enim lex illa aeterna et immutabilis sententia Dei declarans iram Dei adversus peccatum. Etsi enim Deus recipit hominem confugientem ad Christum, tamen peccatum non approbat. Ideo Paulus inquit [Rom. 3, 20]: Per legem cognitio peccati; et semper sonuit in Ecclesia inde usque ab initio post lapsum, ut Gen. 4 apparet, et deinceps.

Ac prorsus falsa, absurda et perniciosa imaginatio est, fingere Legem nihil esse aut non praedicandam esse. Quia ideo praedicata est per patres et deinde terribili voce in Sina revelata et assidue repetita per Prophetas, Christum et Apostolos, ut sciamus esse aeternam et immutabilem sententiam Dei declarantem iram adversus peccatum. Sciamus item omnes homines in hac corruptione naturae hac sententia Dei condemnatos esse atque ita sub Lege esse; sicut Paulus inquit [Rom. 3, 9]: Causati sumus omnes sub peccato esse, id est, condemnatos et reos coram Deo. Sicut semper manet mens divina, ita semper manere Legem necesse est. Et hujus Legis notitia manet in nostris conscientiis et est explicata voce Dei, Patrum, Prophetarum, Christi et Apostolorum. Ideo et Christus toties inculcat Legem, ut Matth. 5 et quidem addit declarationem, ut sciamus accusari Lege non solum externa delicta, sed etiam interiora vitia, Caecitatem, Injusta odia, Flammas libidinum etc. Vult ergo Deus in Ecclesia semper sonare vocem hujus Legis, quae concionatur de obedientia cordis.

Utendum est et voce Evangelii, quae accusat in mundo contemptum irae Vet misericordiae, quae cernitur exhibito filio. Ideo inquit Christus [Joh. 16, 8]: Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, quod non credunt in me. Jam cogitemus, quam late pateat haec praedicatio accusans et condemnans peccata. Totum genus humanum complectitur, omnes sumus pleni dubitatione, securitate, negligentes aut errantes in invocatione, contaminati pravis cupiditatibus, leviter curamus iram Dei, abutimur beneficiis, omnes sumus ingrati filio Dei. Ideo non miremur universum mundum opprimi fatalibus poenis, quae sunt signa irae Dei; sed cogitemus, ut Paulus inquit, omnes sub peccato esse et totum mundum reum esse Deo, et sua quisque peccata accuset et deploret.

Haec omnia saepe et multum cogitemus; nam quod dicitur, Spiritus sanctus arguet mundum, id fit per verbum declarans iram Dei, et in hujus verbi cogitatione Spiritus sanctus est efficax. Et 2 Tim. 2 [v. 25]: Paulus clare jubet doceri et erudiri adversantes, quis scit, an Deus det aliquibus poenitentiam? Et apud Jerem. [31, 19]: Postquam ostendisti mihi, confusus sum et erubui. 1 Reg. 2 [1 Sam. 2, 6]: Dominus mortificat et vivificat. Haec fiunt per verbum Dei, ut Hebr. 4 [v. 12] dicitur: Vivum est verbum Dei et efficax et penetrantius gladio etc. Quare in iis, qui negligunt et contemnunt verbum Dei, non est efficax Spiritus sanctus, sed confirmatur ferocia. Sicut in Genesi [6, 3] dicitur: Non judicabit Spiritus meus in homine, quasi dicat: posteaquam contemnere verbum incipiunt, desiit judicium spiritus, Agnitio peccati, Invocatio etc.

DE FIDE.

Sed ad Contritionem, hoc est, ad hos terrores necesse est accedere consolationem, scilicet Fidem, quae statuat nobis remitti peccata propter filium Dei et tantae misericordiae agnitione rursus erigat nos, ne oppressi desperatione ruamus in aeternum exitium. Nisi enim accederet Fides, Contritio fieret mors aeterna. Est igitur altera pars Fides, quae est non tantum historiae vel legis notitia, sed fiducia, qua credit unusquisque sibi vere remitti peccata a Deo propter Christum gratis, id est, non propter nostram dignitatem aut nostra merita.

De hac parte, hoc est, de Fide accipiente remissionem peccatorum, libri Monachorum muti sunt. Sed nos sciamus hanc esse praecipuam et propriam Evangelii vocem, et hanc doctrinam de Fide prorsus necessariam esse Ecclesiae, et simul complectendam, quandocunque de poenitentia dicitur.

Multi hic disputant, quod sit discrimen contritionis Petri et Judae, Davidis et Saulis. Et sunt spinosae disputationes de amore Justitiae et Timore poenae. Sed hoc discrimen planum et illustre est. Ad contritionem Judae non accessit fides, ideo op-

pressus terroribus ruit in aeternum exitium; econtra ad contritionem Petri accessit fides, ideo revixit ex suis ingentibus doloribus. Et cum fide erigimur, accedit agnitio bonitatis Dei, et non tantum metu poenarum angimur, sed etiam puriore dolore, quod Deum offenderimus, cui debetur obedientia et gratitudo. Sed non est opus hos affectus subtiliter divellere. Vult Deus iram suam metui, et hanc in poenis vult conspici. Accedat autem et fides, ne fugiamus Deum, sed ad eum redeamus, petamus nos recipi, et statuamus aeternam et immutabilem Dei voluntatem esse, quod velit recipere perterrefactos, qui credunt sibi ignosci propter Mediatorem. Hoc praecipit nobis certo credere et statuere.

Haec fides illustre discrimen facit inter Timorem servilem et filialem. Timor servilis est pavor sine fide et re ipsa fugit Deum; sed Timor filialis est pavor, ad quem accedit fides, quae inter pavores erigit et consolatur animum, et accedit ad Deum, petit et accipit remissionem. Hae descriptiones sunt planae et in exercitiis nostris intelligi possunt. Contritio sine fide est horribilis pavor et dolor animi fugientis Deum, ut in Saule, Juda; quare non est bonum opus. Sed contritio cum fide pavor et dolor est animi non fugientis Deum, sed agnoscentis justam iram Dei et vere dolentis, quod neglexerit aut contempserit Deum, et accedentis tamen ad Deum et petentis veniam. Talis dolor fit bonum opus et sacrificium, ut loquitur Psalmus [50, 19]: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.

Et tamen necesse est taxari et abjici opinionem, quae finxit homines contritione mereri remissionem peccatorum seu dari remissionem propter dignitatem contritionis. Sed retinenda est vox Evangelii, quae clamat gratis remitti peccata propter Filium Dei. Haec exclusiva retinenda est, ut Christo debitus honos tribuatur, item ut mentes perterrefactae teneant certam consolationem. Nam adigerentur ad desperationem, si sentire deberent, se non habere remissionem, nisi dolor satis dignus et sufficiens esset. Haec simplex sententia multos labyrinthos disputationum tollit.

Constituamus igitur necessariam esse aliquam contritionem, veros pavores ac dolores, sed tamen remissionem peccatorum non dari propter contritionem seu dignitatem ullam nostram, sed propter solum Filium Dei, qui pro nobis admirando consilio victima, Mediator et Deprecator factus est.

Ac ut teneamus in conspectu doctrinam Contritionis, haec capita nobis proponamus:

Legem Dei,
Iram Dei,
Poenas aeternas,
Mortem,
Calamitates praesentes, publicas et privatas,
Amissionem donorum,
Inopiam,
Morbos,
Infamiam,
Infelicitatem consiliorum,
Infelicitatem studiorum,
Errores et furores,
Infelicitatem liberorum,
Diaboli tyrannidem impellentem in plura peccata et majores miserias,
Poenas interiores, videlicet quod peccata peccatis puniuntur, caecitate et furoribus sequentibus,
Scandala,
Discordias publicas,
Bella.

E regione beneficia Dei considerentur, ut ingratitudinem nostram accusemus:

Creatio,
Patefactio Dei,
Missio Filii,
Donatio verbi et Evangelii,
Donatio Spiritus sancti,
Promissio vitae aeternae,
Nutritio, defensio corporis et animae,
Depulsio Diaboli,
Literarum et verae doctrinae ostensio,
Gubernatio divina in moribus et consiliis,
Felicitas consiliorum,
Felicitas studiorum et judicii,
Felicitas liberorum,
Bona exempla et vitatio scandali,
Bona fama,
Concordia publica,
Pax et mediocris status Politiae,
Constitutio salutaris Ecclesiae.

Exempla cogitemus Saulis et Davidis, qui et beneficia, quae recensui, tenuerunt ante lapsum et post lapsum exuti tantis bonis poenas senserunt, quas recitavi. Et Saul prorsus periit oppressus aeternis poenis; David vero rursus ad Deum conversus est, sed tamen sensit onus poenarum corporalium et scandalorum tota vita. Et quantam ruinam trahat unus lapsus, consideremus in Adae et Evae exemplo, item in Davidis adulterio et Salomonis delirio, propter cujus idolum postea regnum Israël divulsum est; et haec divulsio peperit infinita mala, religionis dissipationes et bella civilia. Haec considerantes non existimemus nostros lapsus levia et parva mala esse et ad paucos pertinere, ac simus in regendis moribus diligentiores.

Haec expendere utilius est, quam illas nugas agitare, an actui finito juste respondeat poena infinita. Tales frivolas quaestiones fugiamus, ac sciamus in delicto esse contemptum infiniti boni. Hic contemptus et violatio infiniti boni, dignus est infinita poena.

Postquam autem de Contritione dictum est, explicemus et alteram partem. Nam ministerium in Ecclesia non solum arguit peccata, sed etiam annuntiat remissionem peccatorum peterrefactis et credentibus in Christum. Statuant igitur perterrefactae mentes certo se consequi remissionem pec-

catorum gratis fide propter Christum. Nec intelligatur Fides tantum de historiae notitia; sed intueatur hunc articulum in Symbolo: Credo remissionem peccatorum. Nec satis est in genere credere, quod Deus aliquibus ignoscat, sicut et Diabolus credit; non enim ignorat in Ecclesia reconciliationem esse, sed singuli statuere debemus, nobis ipsis ignosci, nos ipsos a Deo recipi. Hac fide speciali, ut sic dicam, quisque sibi applicare beneficium Christi debet. Videtur hoc absurdum humano judicio, de re tanta nos statuere debere, videlicet quod placeamus Deo. Sed discamus ideo Deum se patefecisse, ut hanc suam voluntatem nobis revelaret, ideo promissiones traditas esse, ideo missum Filium ac sparsum Evangelium in mundum, ut haec sententia, quam nulla creatura cernere poterat, patefieret. Immensum bonum est Reconciliatio divina, ideo difficulter assentimur. Sed excitemus nos ad credendum Evangelio et cogitemus nos in hac vita verbo Dei involutos sustentari oportere, sicut foetus in utero materno sedet involutus alvo seu secundina, nec rumpamus hoc nostrum involucrum, scilicet Evangelium, quod affirmat de voluntate Dei. Postea vero egressi in vitam et lucem aeternam coram cernemus voluntatem Dei et admirandum consilium.

Testimonia.

Act. 10 [v. 43]: Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, Remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum. Haec est plana et clara sententia, in qua testatur Petrus se enarrare summam Propheticae scripturae, et opponit hanc sententiam vulgari persuasioni, quam populus habuerat de Messia, ac affirmat ideo a Patre missum esse, ut victima fieret pro peccato et propter ipsum detur remissio peccatorum iis, qui credunt in eum, id est, qui sic amplectuntur Messiam, ut credant se propter eum recipi. Et quia hoc dictum allegat omnes Prophetas, sciamus hic verum consensum Catholicae Ecclesiae citari.

Rom. 5 [v. 1]: Justificati Fide pacem habemus erga Deum, id est, habemus certo Deum propitium, sumus recepti in gratiam et liberati ab ira et aeternis terroribus.

Sed haec dicta eludunt adversarii. Fatentur fidem, id est, professionem historiae necessariam esse, qualis scilicet est in Diabolis, sed negant Gratis remitti peccata, et jubent dubitare, an sint remissa. Hi errores supra refutati sunt in loco de Justificatione, quare hic breviter tantum commonefaciam Lectorem. Utile est enim in quotidiana invocatione nosse haec exercitia fidei. Nemo ignorat Deum misericordem esse; nec quaerunt homines, an velit Deus aliquibus remittere peccata, sed cogitant dignis remitti, non indignis, et deprehendimus singuli in nobis multiplicem indignitatem. Deinde altera quaestio fatigat animos de particularitate. Necesse est igitur in conspectu habere testimonia, quae confirmant nos, ut sciamus haec duo, scilicet promissionem universalem esse et gratuitam. Rom. 3 de utroque extant testimonia. De promissione universali dicitur [v. 22]: Justitia Dei in omnes et super omnes credentes etc. Deinde addit [v. 24 sq.]: Justificamur gratis ipsius gratia per redemptionem, quae est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine suo. Tenenda est igitur exclusiva et opponenda tentationi assiduae de dignitate. Semper enim obstrepit nobis vox Legis, quae deterret nos, ne statuamus nos recipi, quia simus indigni. Adversus hanc ipsam vocem sciamus Evangelium revelatum esse ex sinu aeterni Patris, quod testatur recipi nos propter Filium Mediatorem, non propter dignitatem nostram.

Haec quotidie in invocatione cogitanda sunt, et sciendum, non excludi contritionem et ceteras virtutes, ne adsint. Nam certe poenitentia necessaria est, sed caussa remissionis peccatorum non transferenda est in nostram dignitatem, sed in Christum. Statuendum est igitur, remissionem peccatorum non propter dignitatem nostrae contritionis aut nostrorum operum contingere, sed tantum fiducia beneficii Christi, ut Eph. 2 [v. 8]: Gratia salvati estis; Dei donum est, non ex vobis.

Rom. 4 [v. 16] tractatur principale argumentum ex caussis et vi promissionis ortum: Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio, id est, si penderet reconciliatio ex dignitate contritionis nostrae aut operum nostrorum, cum nunquam Legi satisfaciamus, fierit incerta, et promissio reconciliationis fieret irrita. Syllogismus hic est tractatus a Paulo:

Oportet promissionem reconciliationis esse certam;

Promissio pendens ex conditione Legis fit incerta;

Ergo promissio reconciliationis non pendet ex conditione Legis.

Minorem probat Paulus inquiens [Rom. 4, 15]: Lex iram efficit, semper accusat etc. Et considera summam disputationis Paulinae. Ideo tantopere contendit Christum esse victimam pro peccatis nostris, ut hac ipsa antithesi stabiliat exclusivam, quod nostra opera non sint meritum remissionis peccatorum. Cetera testimonia sumantur ex loco de Justificatione, ubi etiam de vocabulo Fidei dictum est, quod quidem in ipsa lucta clarius intelligi potest, ubi pia mens experitur se acquiescere in misericordia propter Christum promissa, et intelligit hanc misericordiam Fide, id est, fiducia apprehendendam esse. Hic Fides non tantum historiam, sed hunc articulum etiam intuetur, credo remissionem peccatorum, et amplectitur promissionem, ut Rom. 4 [v. 16] clare dicitur. Porro Fides, quae assentitur promissioni, est fiducia misericordiae.

Postremo in his testimoniis conferamus Apostolorum et Prophetarum dicta, ut videamus perpetuum consensum universae Ecclesiae inde usque ab initio. Ideo et Paulus citat ex Psalmis quaedam, et plurima, quae huic sententiae suffragantur, passim

occurrunt. Psal. 31 [v. 5]: Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remittis iniquitatem peccati mei. Psal. 142 [v. 2]: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Psal. 51 [v. 6]: Tibi tantum sum peccator, ut tu justificeris in sermonibus tuis. Hae sententiae et similes testantur nos accedentes ad Deum non afferre nostram justitiam, nec posse opponere judicio et irae Dei nostra merita, sed confugiendum esse ad Mediatorem Christum et statuendum vere propter ipsum gratis ignosci nobis et nos recipi in gratiam.

Ideo autem hanc partem de Fide omiserunt multi scriptores, quia judicio humanae rationis videtur absurditas, affirmare, quod Deus tibi sit propitius. Discedendum est autem hic a judicio rationis nostrae et quaerenda voluntas Dei in ipsius Evangelio. Cum legimus Davidi annuntiatam esse remissionem peculiari mandato Dei, miramur illud singulare beneficium, et cogitat quisque ita se libenter creditурum esse, si sibi talis vox e coelo afferretur. At scire debemus jam esse allatam hanc vocem nobis. Tam certo tibi remittitur, si credis Evangelio, quam certo Davidi remittebatur, et tam a te postulatur, ut credas voci Evangelii annuntianti remmissionem, quam postulabatur a Davide, ut voci Nathan crederet.

Hactenus de Contritione et de Fide dixi. Necesse est autem et simul inchoari novam obedientiam, ut Rom. 6 [v. 12] dicitur: Non regnet peccatum in mortali corpore vestro. Rom. 8 [v. 1]: Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Jesu ambulant. Et Joannes inquit [Luc. 3, 8]: Facite fructus dignos poenitentiae, id est, convenientes poenitentiae. Haec nova obedientia usitate vocatur Bonum propositum; estque vere et sine hypocrisi statuere et velle Deo obedire et retinere justitiam bonae conscientiae. Ac ut firmitas ista voluntatis fiat, adjuvamur a Spiritu sancto, qui datur, cum fide nos sustentamus, ut Gal. 3 [v. 14] dicitur: Ut promissionem Spiritus accipiamus per Fidem. Item Rom. 8 [v. 15]: Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, quo clamamus Abba pater. Cum enim fide assentimur promissioni, agnoscimus misericordiam et praesentiam Dei respicientis, curantis et recipientis nos, et incipimus eum vere invocare et nos ei subjicere, timere eum et obedire ei.

Ideo in Zachariae duae particulae eruditissime conjunguntur, Gratia et Invocatio [12, 10]: Effundam super domum David spiritum gratiae et precum. Scilicet primum Spiritu sancto movemur, ut agnoscamus et statuamus nos recipi in gratiam. Est autem praecipuus cultus Dei et solius Ecclesiae opus vera invocatio, quae oritur ex agnitione gratiae. Nam mens ignara reconciliationis fugit Deum, non invocat. Sed recepti in gratiam accedunt et invocant, ut Rom. 5 [v. 12] dicitur: Per hunc habemus accessum fide. Eph. 3 [v. 12]: Per quem habemus fiduciam et accessum confidenter per fidem. Quomodo autem placeat nova obedientia, cum procul a perfectione Legis absit et reliquiae peccati in hac vita in reconciliatis maneant, dictum est supra.

DE CONFESSIONE.

Diligentia digna est eruditis, videre quam varius usus sit vocabuli Confessionis. Vulgus intelligit nomen Confessionis plerumque de enumeratione singulorum delictorum, quae fit coram ministris Ecclesiae, a quibus absolutio petitur, et fortassis initio mos ille enumerationis singulorum delictorum ortus est ab iis, qui delicta publica coram ministris aut Ecclesia confitebantur. Tales enim olim non recipiebantur, nisi coram ministris professi essent se delicta agnoscere, petere veniam et promittere emendationem.

Saepe autem repetitur nomen Confessionis etiam apud Apostolos et Prophetas, ut Matth. 3 [v. 6]: Baptizabantur in Jordane confitentes peccata sua. Item Nehem. 9 [v. 1 sq.]: Filii Israël conveniebant in jejunio et confitebantur peccata sua. Et Levit. 16 [v. 21]: Aaron confiteatur omnes iniquitates filiorum Israël. Ubi mos publicus describitur, in quo voce summi Sacerdotis tota Ecclesia fatebatur se ream esse. In his locis Confessio non tantum significat arcanam agnitionem culpae coram Deo, sed etiam publicam professionem in genere coram Deo et Ecclesia profitentium se reos esse et veniam petentium.

Apparet igitur hanc publicam et generalem professionem admodum veterem morem esse. Sed cum David inquit [Ps. 31, 5]: Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino; hic confessio significat arcanam agnitionem culpae coram Deo, quae agnitio est ipsa contritio, conjuncta cum petitione veniae. Jacobus et nomine confessionis usus est loquens de Reconciliatione [5, 16]: Confitemini mutuo peccata vestra, id est, hi, inter quos fuerunt simultates, fateantur utrimque sua delicta et redeant in mutuam gratiam. Sicut dicitur in Salomone [Prov. 18, 17]: Justus primum sese accusat, postea inquirit alterum, id est, Deus non vult nos connivere ad nostra errata et in alios acerbam censuram agere, sed vult nos in nostram conscientiam primum inquirere, nostra errata fateri et emendare, ut Matth. 7 [v. 5] dicitur: Ejice primum trabem ex oculo tuo etc.

Postquam igitur varius usus vocabuli animadversus est, discernantur veteres significationes a recenti more enumerationis.

Est autem duplex Confessio: Altera judicii publici; cum coram Ecclesia accusantur rei manifestorum criminum, ibi de manifesto delicto palam fateri debemus nos lapsos esse et dolere, quod Deum offenderimus et Ecclesiam polluerimus. Hic satis constat, cum crimen sit manifestum, enumerationem seu recitationem criminum non omitti. Sed altera est Confessio privata seu arcana. Hic dicimus enumerationem non esse necessariam, et quanquam multi valde vociferantur hoc vinculo laxato disciplinam solvi, tamen et in altera parte videndum

est, ne lux Fidei obscuretur et ne conscientiis laquei injiciantur. Et tamen quomodo disciplinae ratio habenda sit, postea dicemus.

Tres sunt autem caussae, propter quas necesse est extare doctrinam, quod enumeratio non sit necessaria: Prima, quia Monachi finxerunt enumerationem esse cultum et meritum remissionis; secunda, quia postulant eam, ut possit indici satisfactio; tertia, quia conscientia adducitur in dubitationem et desperationem scrupulosa enumeratione. Hi errores taxandi sunt; nam remissio non pendet ex conditione enumerationis, et retinenda est vox Evangelii de gratuita condonatione. Deinde deliramenta de Satisfactione magis etiam taxanda sunt. Postremo enumerationem constat fuisse piis duram carnificinam, qui, cum viderent se non posse omnia delicta colligere, nunquam acquiescebant, et dubitatione illa fides extinguebatur. Huic malo necesse fuit pios doctores mederi.

Quod igitur in arcana confessione enumeratio omnium vel paucorum delictorum non sit praecepta jure divino, manifestum est, quia Christus aut Apostoli nusquam eam praecipiunt. Deinde impossibilis est enumeratio omnium, juxta illud [Psalm. 18, 13]: Delicta quis intelligit? Multa sunt enim errata ignorantiae in maximis deliberationibus, ut Josiae moventis bellum non necessarium; item in aliis negotiis, ut quaedam errata doctrinae, ut qui stipulas extruunt supra veras sententias, quas obscurant. Item plurima sunt peccata omissionis, quae non intelligimus. Absurdum est igitur dicere necessariam esse enumerationem omnium, cum sit impossibilis. Ideo autem praecipue haec illustrentur, ne obscuretur doctrina de remissione gratuita et Fide.

Ceterum propter absolutionem privatam, quae in Ecclesiis retinenda est, mos etiam petendae absolutionis retinendus est, et sunt aliae utilitates multae retinendi illius colloquii privati, etiamsi non accedat enumeratio.

Prima est, ut petatur absolutio.

Secunda, ut Pastor interroget suos auditores de doctrina. Nam utrumque mandatum est pastori, ut exploret auditorum judicia de doctrina et cognoscat, an proficiant, castiget et erudiat segniores, populo vero ut exponat, quid sentiat.

Tertia. Certe priusquam rudes admittantur ad Sacramenta, de doctrina audiendi sunt, et hoc colloquium vice Catechismi est.

Quarta. Etsi cogere pastor non debet, ut quisquam dicat arcana facta, tamen pro aetate et vitae genere quaedam de moribus interrogare et utiliter monere potest. Ut si quis audiat mercatores, interrogare potest, quales contractus exerceant.

Quinta. Sicut in Nehemia et Matthaeo dictum est, confitebantur peccata, id est, fatebantur in genere se reos esse, subjiciebant se Deo, ostendebant dolorem suum; sic in petitione absolutionis, etiam cum recitatio singulorum omittitur, tamen necesse est significari in genere, quod fateamur nos reos esse et subjiciamus nos Deo, vere doleamus, quod Deum offenderimus, quod Ecclesiam polluerimus, quod cumulaverimus poenas publicas. Cum hoc modo prudenter et graviter hic mos retinetur, prodest ad disciplinam.

Sexta. Omnium maxime haec caussa prudentes omnes movere potest. Mos petendae absolutionis testimonium est hujus articuli, quod lapsi emendantes se recipiantur a Deo et sint ab Ecclesia recipiendi. Utile est autem hoc illustre testimonium in Ecclesia conservari. Nam et Petrus Alexandrinus refutavit Meletium, serentem Catharorum deliria, citato more usitato in Ecclesia, et protulit exempla absolutionis. Valde moventur animi omnium hominum iis ritibus, qui assidue sunt in conspectu et incurrunt in oculos, confirmati non solum antiquitate, sed usu etiam talium gubernatorum, quorum pietatem et doctrinam certa testimonia comprobarunt. Quare et tunc profuit mos ad confirmationem verae sententiae Petri, et nobis prodesse hujus perpetui moris cogitatio potest. Deinde cum clare dicat Christus [Matth. 18, 18]: Quicquid solveritis in terra, erit solutum in coelo, certe mandatum datur absolvendi. Etsi autem absolutio seu receptio lapsorum etiam fieri intelligitur, cum admittuntur rursus ad synaxin, tamen haec expressa absolutio non abolenda est.

Apud Ethnicos prorsus fuit amissa doctrina de remissione peccatorum propter Mediatorem filium Dei, sed doctrina Legis utcunque retenta est. Natura enim hominum facile obliviscitur Evangelii, cum sit doctrina non nata in humana mente, sicut et Monachi oppresserunt Evangelii lucem de gratuita remissione, confictis deliriis de satisfactione et aliis. Jam igitur si mos absolvendi aboleretur, rursus secuturae essent tenebrae et obscurior fieret doctrina de recipiendis lapsis. Quare utile est retinere morem, cum quidem semper in Ecclesia fuerit. Sciantque pii in hoc more retinendo se non solum suae necessitati, sed etiam posteritati servire.

Hanc tam piam et utilem caussam spero valituram apud multos, ut morem petendae absolutionis et magis ament et libentius retinere studeant. Cum accedis ad petendam absolutionem, haec tria cogites: ut semper fuit in Ecclesia confessio generalis, qua pii ostenderunt se agnoscere suos lapsus et se reos esse irae Dei professi sunt, ita tu quoque deplores tuam culpam; te quoque reum esse fatearis, ut Daniel inquit [9, 7 sq.]: Nobis confusio. Deinde vocem Evangelii, qua annuntiatur remissio peccatorum, tibi applicari petas. Et hac voce te ipsum consoleris et ad fidem excites. Tertio, hunc morem cogites retinendum esse, ut etiam posteritas sciat lapsos, cum se emendant, a Deo recipi et ab Ecclesia recipiendos esse.

Utile est autem rudiores ad aliquam generalem enumerationem juxta ordinem Decalogi institutam assuefacere. Haec diligentia prodest non solum eo, quod tanquam catechesis commonefacit recitantes, qui morbi et qui lapsus sint peccata, et qui

sint gradus peccatorum, et quid intersit inter Forense judicium et judicium Evangelii de peccatis, sed etiam quia cogit homines se ipsos considerare et agnoscere suos morbos et lapsus, de quibus multi petentes absolutionem ne cogitant quidem. Quomodo autem potest existere contritio aut dolor aliquis sine mediocri cogitatione de nostris lapsibus, de ira Dei, de poenis praesentibus et aeternis?

Praeterea magna pars populi peccata tantum intelligit illa atrocia delicta esse, quae publicis suppliciis puniuntur, de falsa invocatione, de vitiis cordis nihil norunt. Assuefaciendi sunt igitur homines ad Decalogum, qui, etsi alias saepe declarandus et illustrandus est a docentibus, tamen melius intelligetur a populo, cum quisque suam vitam ad illud speculum confert et animadvertit propria errata. Ut

De primo praecepto.

Deberem equidem recte cogitare de Deo et firma fide statuere, hunc unum esse Deum creatorem omnium rerum et futurum judicem omnium hominum, qui se patefecit dato verbo suo et misso Filio. Deberem vero timore ei obedire et metuere iram ejus et judicium, vera fide eum invocare propter Filium et diligere eum et sentire aliquem grati pectoris motum erga Deum.

Deberem affici magnitudine misericordiae, quod se nobis patefecit, quod vere diligit genus humanum, vere vult nos salvos fieri; deberem filii beneficiis moveri, quod pro nobis passus est, quod dedit Evangelium, quod promittit Spiritum sanctum gubernatorem et vitam aeternam.

Sed haec omnia levius movent animum meum, quam debebat fieri, non satis timeo, saepe dubito, et quadam perpetua dubitatione frigidius peto bona a Deo, frigidius invoco, confido interim rebus praesentibus, et quaero praesidia vitae, neglecto ordine, quem Deus praecipit. Saepe etiam falsa invocatione errans offendi Deum, invocavi homines mortuos, putavi magis ad hanc statuam invocandum esse Deum aut Sanctum, quam alibi. Saepe nunc quoque aberro, ne cogitem de vero Deo, qui se patefecit per Filium, nec cogitem de Filio et de promissione. Denique non ardeo invocatione, ut oportet.

De secundo praecepto.

Deberem Evangelium diligenter discere, celebrare sermone et ornare exemplis, agnosco autem meam negligentiam in hac re. Imo saepe praetexo privatae cupiditati Evangelium. Saepe meis exemplis et scandalis praebeo occasionem aliis maledicendi Evangelio, aut alieno aliquos: Interdum erravi in aliquo dogmate et eo errore deformavi doctrinam coelestem.

De tertio praecepto.

Saepe negligo publicas conciones et ceremonias in die Festo, non impeditus aliis caussis, et meo exemplo alios abduco; non ago gratias Deo pro instituto ministerio, pro conservatione Ecclesiae, pro conservatione Propheticorum et Apostolicorum scriptorum, non adjuvo Ecclesiam precantem pro publico statu in coetu, nimis leviter afficior cura miseriarum communium, quod inscitia, discordiis, bellis dissipantur Ecclesiae et politiae, et multorum animae et corpora pereunt, non adjuvo ipse ministerium Ecclesiasticum meis officiis, non vereor, ut debeo, pios ministros; interdum eis maledico et meo exemplo confirmo contemptum aut odium eorum, non solvo eis debitas mercedes; saepe dies festos male colloco in res turpes, et irrito Deum adversus multos.

De quarto.

Sum negligens in mea vocatione, in studio, in regenda familia. Sum ingratus Deo pro beneficiis ordinis politici. Interdum irascor injuste Magistratibus et maledico eis, nec tribuo eis debitam reverentiam ex animo; interdum rixas excito contra Leges et violo politicum ordinem cum scandalo et aliorum detrimento, meis stultis tumultibus impedio alia publica negotia necessaria. Non sum intentus, ut in meo ordine me coërceam et caveam, ne turbem communem harmoniam publici status, sum πλεονεκτικὸς et meae utilitati magis servio, quam publicae, aut capto occasiones turbandi.

De quinto.

Saepe incendor injusta indignatione et cupiditate vindictae. Addo malas execrationes, quae ex cupiditate nocendi erumpunt; moveor aemulatione, doleo alterius potentiam aut auctoritatem crescere, et premere eum cupio; sum superbus, despicio pares, et me eis anteferri postulo; sum suspicax, et ex falsis suspicionibus interdum injusta odia concipio, sero et confirmo discordias, saepe perfero rumores et sermones, qui saucient animos et accendunt odia; habeo aliquid livoris et malevolentiae, delector obtrectatione. Interdum calumniose depravo aliena dicta et facta, non studeo sanare offensiones et conciliare voluntates, sino crescere odia privato livore vel alia privata caussa, maledico absentibus. Interdum afficio contumelia praesentes, impedio invocationem meam et aliorum excitatis odiis aut dissidiis.

De sexto.

Habeo errantes motus et flammas varias libidinum, indulgeo oculis et cogitationibus impudicis, contaminatur et corpus. Haec mala augeo intemperantia et crapula. His incendiis et crapulae fastidiis impedio pias meditationes et precationes, et accerso beluinam feritatem, cumulo mea impuritate iram Dei adversus me, meam familiam et civitatem.

De septimo.

Fruor liberalitate parentum aut stipendio publico et non bene colloco, defraudo meos fratres aut alios pauperes, sum injustus in contractibus,

non studeo propter Deum servare aequalitatem, maligne solvo debita pretia, exerceo aucupia pecuniae quaerendae injusta, sumo mutuum variis praetextibus, ac ne curo quidem solvere, retineo res alienas, non sum fidelis et diligens in mandato labore, res vitiosas vendo, res locatas corrumpo.

De octavo.

Non praesto candorem et veritatem, quam Deus requirit in dictis et factis, admisceo sophisticam consiliis et negotiis aut doctrinae, interdum propugno falsa ex odio, iracundia aut injusta pertinacia aut adulatione aut metu, in moribus etiam est hypocrisis, simulatio virtutis aut falsa jactantia.

Denique agnosco me miserum in hac caecitate et securitate horribiliter negligere iram Dei et multis modis aberrare ab ejus praeceptis ac multis scandalis alios laedere, et accersere mihi et aliis poenas, nec posse me magnitudinem aut multitudinem meorum vitiorumaut lapsuum intelligere, sed fateor me meritum esse praesentes et aeternas poenas, ac vero dolore clamo: Tibi tantum sum peccator, coram te malefeci, ut justificeris etc. Vere doleo Deum a me offensum esse, et laedi ac pollui Ecclesiam et reliquum genus humanum, et confugio ad Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum propitiatorem, propter hunc oro, ut Deus aeternus Pater Domini nostri Jesu Christi, bonus, sapiens, judex et fortis, iram suam a me avertat et mihi peccata remittat propter Filium et me sua immensa misericordia recipiat, sicut dixit [Ezech. 33, 11]: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Ac polliceor me repugnaturum esse peccato et nihil facturum contra conscientiam et oro Deum, ut me regat Spiritu sancto suo, et a vobis tanquam ministro Christi peto, ut vocem Evangelii mihi annuntietis, cui credo, et simul Ecclesiae promitto me mores emendaturum esse et scandala vitaturum.

Ad talem aliquam formam generalem rudiores assuefaciendi sunt, ut cogitent, quid agant, cum petunt absolutionem, seque ipsi scrutentur, agnoscant se magnos et multiplices lapsus habere, et gradus considerent, discant ex ipsa Decalogi serie intelligere latentes morbos, ut repugnare suis vitiis et se moderari incipiant.

Denique quomodo existere dolor in animo potest sine aliqua cogitatione nostrae miseriae? Non frustra dixit Christus [Joh. 16, 8]: Spiritus sanctus arguet peccatum. Id autem fit cogitatione verbi et irae Dei et nostrae immunditiae. Ut igitur Spiritus sanctus arguat te et tibi veros terrores incutiat ac corrigat securitatem et superbiam, ut expavescas et te Deo subjicias et abjicias te infra ceteros homines, aspice utrumque, scilicet verbum Dei et tuos furores, ne accedas ad petendam absolutionem securus et sine gemitu, sicut Pharisaeus Luc. 18 [v. 11] qui inquit: Non sum sicut ceteri homines. Et utile esset talem aliquam generalem confessionem saepe in concionibus aut catechesi proponere.

Nunc redeo ad disputationem de enumeratione singulorum, quam his duobus praetextibus quidam necessariam esse contendunt.

Non potest fieri absolutio sine cognitione,
Hic petenda est absolutio,
Ergo cognitio est necessaria.

Respondeo ad majorem. Differunt judicium et ministerium Evangelii. In judicio necesse est fieri cognitionem; at ministerium Evangelii est mandatum certum impertiendi beneficii, scilicet annuntiandae remissionis peccatorum, sive nota sint sive ignota. Plurima enim remittuntur, quae nec meminit nec intelligit ille ipse, qui absolvitur, et fide vox absolutionis accipienda est. Non hic disputandum est, an forma judicii satis servata sit, nec nitatur fides illo opere Sacerdotis, sed intueatur Christum propitiatorem, propter hunc sciat iram Dei a nobis averti, et hanc voluntatem Dei sciat in voce Evangelii nobis patefieri et annuntiari.

David pavore et moerore extinctus esset, cum objurgaretur a Nathan, nisi postea etiam absolutionem audivisset [2 Sam 12, 13]: Dominus abstulit peccatum tuum. Hac voce divina audita, rursus acquiescere, reviviscere et Deum invocare coepit. Sic autem quisque nunc cogitat: si singulari voce tali Deus significaret se mihi ignoscere, bene mecum ageretur. Haec imaginatio corrigenda est, considerata voce Evangelii seu absolutionis. Hoc ipsum tibi et unicuilibet nostrum annuntiat vox Evangelii seu absolutionis, quod Davidi de remissione dictum est; nec minus Evangelio sonanti per ministros credi oportet, quam tunc Davidem credere oportebat.

Haec est igitur vera et firma responsio ad argumentum: Absolutio non fit sine cognitione, verum est in judicio, sed non in hac functione ministerii Evangelici, quo tribuitur nobis beneficium. Et illustratur vis ministerii, cum homines admonentur de discrimine judicii et ministerii. Nam ministerium ad conscientiam pertinet et est testimonium divinae absolutionis. Sed judicium alia res est et ad manifesta crimina pertinet. Nemo sine cognitione excommunicandus aut recipiendus est, sed ibi fit cognitio non de conscientia, sed de externis moribus et ea absolutio coram Ecclesia valet, etiamsi is, qui absolvitur, simulat tantum poenitentiam.

Quod autem Evangelium publice multis et privatim singulis applicari possit, testatur haec sententia [Joh. 20, 23]: Quorum remiseritis peccata, remittentur eis. Item [Matth. 18, 21]: Quoties in me peccabit frater, et remittam ei? Loquitur enim de Remissione, quam Deus approbat.

Quod vero aliqui objiciunt, Homines non posse remittere peccata, id verum est, sed annuntiare verbum Dei et possunt et debent, quo Deus testatus est sese remittere. Remittit enim Deus per ministerium Evangelii et Sacramentorum. Ac satis apparet eos non attendere, quid sit vox Evangelii aut ministerium, qui non volunt expresse annuntiari remissionem. Ideo autem misit Deus Filium, ut

hanc arcanam voluntatem de remissione peccatorum ex sinu Patris prolatam patefaceret et annuntiari eam in Ecclesia juberet Et Sacramenta sunt applicationes remissionis, id est, testantur beneficium Evangelii ad singulos pertinere. Ego baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, id est, ego mandato Dei profiteor te jam recipi ab hoc vero Deo, qui est aeternus Pater Domini nostri Jesu Christi, et a Filio ejus Domino nostro Jesu Christo, qui pro te passus est, et a Spiritu sancto, qui datur in corda reconciliatorum, ut eos regat et inchoët vitam aeternam. Remitti igitur tibi peccata et te fieri haeredem vitae aeternae testor.

Quidam novo commento defendunt Canonem de Enumeratione hoc modo: Consensus perpetuus Ecclesiae videtur esse dogma a Spiritu sancto traditum; semper autem fuit mos Enumerationis in Ecclesia; necesse est igitur eum retineri.

Respondeo ad minorem: Mos fuit manifesta peccata recitandi et deplorandi, sed vetustas non mandavit singulis arcana recitare; sicut clare Chrysostomus inquit in enarratione Psalmi 50: Si pudet alicui dicere peccata, dicito ea quotidie in anima tua, non dico, ut confitearis conservo tuo, ut tibi exprobet, dicito Deo, qui sanat ea. Et citantur similia dicta ab aliis, quae opponi possunt iis, qui allegant perpetuum consensum, ut superstitiosissimi Canonis acerbitatem defendant, qui conscientiis laqueos injicit. Est autem pii pastoris, prospicere et cavere conscientiarum pericula et doctrinae corruptelas, et tamen videre, quomodo pie retinenda sit disciplina.

DE SATISFACTIONE.

Vetus mos in Ecclesia fuit, non recipere lapsos, qui defecerant ab Evangelio metu suppliciorum aut polluti fuerant caede aut manifestis libidinibus, nisi prius castigatos. Et hic mos cum exempli caussa initio sic servabatur, ut alii admoniti diligentius regerent mores, tum vero explórarentur animi, an serio redirent ad Ecclesiam. Fuitque tota res politicus ritus non pertinens ad conscientiam seu remissionem peccatorum coram Deo. Sed postea, ut fit, multae superstitiosae opiniones accesserunt, ex quibus deinde inextricabiles labyrinthi orti sunt. Quare necesse est et de hac parte Ecclesias recte doceri, praesertim cum in refutatione errorum simul multae gravissimae res explicandae sint. Illustratur doctrina de Remissione peccatorum, monstratur discrimen remissionis culpae et remissionis poenarum temporalium, recitantur poenae temporales, in quibus vult Deus iram suam adversus peccata conspici; ut in poena Davidis, Manassae etc.; traditur discrimen verorum et commenticiorum cultuum. Has tantas res complecti necesse est.

Ac ut de externo ritu harum castigationum initio dicam, arbitror morem a primis Patribus sumptum esse. Nam vestigia manserunt etiam apud Graecos, ubi aliquis caedem injustam fecerat aut commiserat incestum, excommunicabatur, hoc est, excludebatur ex consuetudine communium officiorum, et addebantur signa quaedam in vestitu, quae significabant eum hominem reum, pollutum et vitandum esse, ac nemo una cibum capiebat, donec illa signa reatus gerebat. Erant etiam certae imprecationes et dirae, quae contra pollutum dicebantur. Sic Phoenix apud Homerum narrat, contra se propter stupratam conjugem patris diras recitatas esse. Et Orestes discurrit in Graecia abstinens ab aliorum convictu ac gerens signa reatus, et passim multa exempla inveniuntur, ut Pelei, Antilochi, Adrasti, qui ad Croesum venit gerens signa reatus. Haec exempla satis apparet a primis Patribus sumpta esse, qui hos ritus disciplinae caussa observarunt, ut homines cogitarent magnitudinem irae Dei adversus pollutos et eo magis abhorrerent a talibus sceleribus.

Hujus vetusti moris imago etiam in Ecclesia in excommunicatione servata est, excludebantur lapsi ex communi consortio, ac denuntiabatur eis ira Dei, nec denuntiatio illa fuit irrita, sed divinitus sequebantur poenae, et cum petebant se recipi lapsi, aliquot diebus ante absolutionem explorabantur, stabant extra locum coenae Domini cum signis reatus, id est, plorantes et sordidati, et publice petebant absolutionem. Hac promulgata rursus admittebantur ad coenam Domini et recipiebantur in consortium.

Hunc ritum publicae castigationis et explorationis nequaquam improbamus; imo optaremus eum graviter sine falsis opinionibus, sine superstitione, sine immodicis oneribus servari, et prodesset exemplum ad disciplinam, ut laudat Ecclesiam Corinthiam Paulus 2 Cor. 7 quod graviter hanc censuram contra incestum exercuerat, quod eum excluserat, postea vero publice declarantem poenitentiam receperat: Tristitia, inquit [v. 11], vestra quantam excitavit indignationem, zelum et vindictam, id est, poenam, videlicet ipsam excommunicationem polluti stupro novercae.

Sed post Apostolos superstitione creverunt canones mulctarum, indicebantur aliquot anni jejunio rum, et accedebat falsa persuasio, haec opera mereri remissionem peccatorum et compensationes esse pro peccatis. Ideoque satisfactiones vocabantur. Ita obscurabatur lux Evangelii de Fide accipiente remissionem propter Christum. Tandem Canones illi cum jam intolerabiles essent, relicti et neglecti sunt, nomen mansit et umbra, de qua disputant Monachi et multas corruptelas Evangelii hic gignunt, de quibus breviter dicam.

Primum autem sciendum est, satisfactiones hic non intelligi civiles satisfactiones, ut qui defraudavit alios, compensare furtum debet, qui alterum injuria affecit, qui conviciatus est aut injustam violentiam exercuit, laeso satisfacere debet et retractare convicia ac pro violentia poenam subire; haec sunt opera debita et ad contritionem pertinent, juxta illud: Desinite malefacere. Qui alterius uxorem raptam detinet, non habet Contritionem, donec eam retinet. Sunt igitur civiles illae satisfactiones

rerum et famae restitutiones opera debita, mandata Lege Dei, necessaria ad veram contritionem et bonam conscientiam.

At Monachi hic definiunt Satisfactiones opera non debita, quibus volunt redimi poenas Purgatorii aut certe alias poenas temporales. Sic enim docent, Deum, cum sit misericors, remittere culpam, sed cum sit etiam justus et vindex, mutare poenam aeternam in temporalem Purgatorii. Deinde addunt, partem poenarum remitti potestate clavium, partem redimendam esse satisfactionibus. Haec est summa commenti. Recte autem fatentur, non remitti culpam propter satisfactionem, sed postea de compensatione poenae aeternae hallucinantur. Error est enim sentire, quod aeternae poenae remittantur propter nostram compensationem, et multo absurdius est, quod fingunt propter opera non debita remitti, de quibus dictum est: Frustra colunt me mandatis hominum.

Sic ergo sentiendum est: Jungatur remissio culpae et mortis aeternae. Id enim unum et idem beneficium et Christi gratuitum, ac tollere culpam est placare iram Dei, nec aliud est Mors aeterna, quam sentire horrendam et inenarrabilem iram Dei manentem, sicut Joannes inquit [3, 36]: Ira Dei manet super eum. Sciamus igitur culpam et mortem aeternam simul tolli propter Christum, non propter ullam nostram compensationem. Ideo Paulus inquit [1 Cor. 15, 56]: Aculeus mortis peccatum est, Deo autem gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum. Et Rom. 6 [v. 23]: Donum Dei vita aeterna per Jesum Christum. Et Oseae 13 [v. 14]: Ero mors tua, a mors, et pestis tua, inferne. Ideo sentiendum est, fide propter Christum gratis nos liberari a culpa et a morte aeterna. Sicut Paulus inquit [Rom. 5, 1]: Justificati fide pacem habemus erga Deum. Christi beneficia haec sunt: Tollere culpam et mortem aeternam, id est, placare ingentem iram Dei. Quare Christum contumelia afficit, si quis remissionem mortis aeternae transfert in nostram compensationem.

Secundo. Quanquam non divelli debent remissio culpae et remissio mortis aeternae, tamen necesse est discerni remissionem culpae a remissione poenarum temporalium hujus vitae; imo quoties de poenitentia cogitamus, magnitudo irae Dei consideretur, etiam in poenis temporalibus hujus vitae. Etsi enim multae caussae sunt, cur Ecclesia cruci subjecta sit, tamen praecipua caussa est Peccatum haerens in carne. Totum genus humanum oppressum est ingentibus calamitatibus et morte, sed magis etiam Ecclesia. Quia vult Deus in Ecclesia intelligi iram adversus peccatum, quam mundus contemnit; ideo Ecclesiam duriore sarcina onerat, ut agnoscamus nos circumferre poenas, esse reos et Deum vere irasci peccato, sed propter Filium nos recipi. Adam etsi agnovit se recipi in gratiam, quia Filius Dei pro genere humano deprecatus erat et illud mirabile decretum de redemptione humani generis in concilio aeterni Patris, Filii et Spiritus sancti factum erat; tamen subjectus est corporalibus poenis, ut agnosceret suum lapsum, et secutae sunt tristissimae castigationes, in quibus vidit Adam vere sibi circumdari signa reatus, ut ingentem luctum propter scelus Cain et necem Abel, et similia multa, quae tot annis viderunt miserrimi parentes. Praeterea praeter communes aerumnas sancti singularibus poenis propter privata quaedam peccata puniuntur. David propter adulterium quantas aerumnas sustinuit longo tempore! Primum stuprata est filia, stuprum caedes filii secuta est. Deinde mota seditio a filio, stupratae conjuges, interfecti cives, pater pulsus est, et minus fuit Davidem regno spoliari, quam exui ingenti gloria virtutis et favoris Dei. Hic se vere sensit excommunicari et sibi has tantas miserias et dolores tanquam signa reatus circumdari, non ab homine, sed a Deo, ut agnosceret Deum vere irasci peccato, sese Deo subjiceret, non arrogaret sibi laudem justitiae, nec efferret se supra ceteros peccatores, item ut alii hoc exemplo monerentur. Sic puniti sunt peculiaribus suppliciis Samson, Salomon, Osias percussus lepra, Josias, Nabuchodonosor, et alii sancti innumerabiles quotidie tales aliquas poenas peculiares sustinent. Nec loquor de impiis et rejectis, quorum scelera enormia Deus, cum sit custos politicae Justitiae et societatis, regulariter insignibus suppliciis in hac vita punit, ut de Catilina, Nerone et quotidianis latronibus; sed de Ecclesia et de Sanctis loquor, horum multi lapsus omnibus temporibus peculiaribus poenis puniuntur, juxta hoc dictum Psalmi 88 [v. 33]: Visitabo in virga iniquitates eorum. Item [1 Petr. 4, 17]: Judicium a domo Dei incipit.

Tertio sciendum est: etsi sustinent conversi poenas temporales, tamen hae prorsus nihil pertinent ad potestatem clavium, nec imponuntur, nec remittuntur potestate clavium, ut res ipsa ostendit nec mortem nec morbos nec bella imponi aut tolli posse a ministris Evangelii. Sed his aerumnis sinit nos Deus tanquam signis reatus circumdari, cum certa peccata punit, ut nos ipsos et alios de judicio suo adversus peccatum admoneat. Et quoniam hae poenae plerumque sunt exempla, multi insignibus calamitatibus onerati tanquam in spectaculo monstrantur. Nam Davidis expulsio quam triste spectaculum fuit! Quam atrox tragoedia est Mauritii Imperatoris interitus! Hunc cum Phocas ex fuga retraxisset, jubet eum ad se cum conjuge, filiabus et filiis adduci. Hic primum filias inspectantibus patre Mauritio et honestissima conjuge interfici mandat, postea filium adolescentem; aberat autem minimus natu apud nutricem, huno cum afferri jussisset, nutricis maritus affert non alumnum, sed suum filium. Tanta erat fides in eo amico. Sed cum aspexisset puerum Mauritius, interpellat Phocam monens hunc alienum esse, nec se velle calamitatem suam in amicum derivare. Affertur igitur Mauritii filius ac interficitur. Postea misera mater trucidatur. In tanta calamitate nulla vox impia ex Mauritio audita est, sed astitit spectator harum in-

gentium aerumnarum et confessionem suae culpae edidit inquiens: Justus es, Domine, et rectum judicium tuum. Postremo et ipse occisus est. Fuit autem Mauritius et aliis magnis virtutibus praeditus et Christianae religionis cultor. Sed cum esset iracundior, quaedam fecit asperius. Ideo in has poenas incidit, ante quas admonitus egit poenitentiam. Sed Deus hac calamitate et in ipso augere poenitentiam et alios de suo judicio admonere voluit. Satis autem intelligi potest, has poenas nihil pertinuisse ad potestatem clavium.

Quarto. Nec sunt hae poenae compensationes Purgatorii aut pro morte aeterna. Imo multorum calamitates, ut Joannis Baptistae, Jeremiae, Jesaiae, longe alias caussas habent, nec sunt poenae propter ipsorum delicta aliqua irrogatae, sicut Deus ipse Job excusat.

Caussae igitur aliae, cur Ecclesia subjecta est cruci, cognoscendae sunt, quas quidem prodest saepe cogitari. Possunt autem hoc ordine numerari.

Prima est: Peccatum commune generis humani, propter quod omnes homines universaliter subjecti sunt morti.

II. Cum mundus non agnoscat illum morbum et contemptum Dei et iram Dei adversus hoc malum, Deus magis premit Ecclesiam, ut agnoscat haec mala et vocemur ad poenitentiam.

III. Quia Diabolus rabiosius saevit in Ecclesiam.

IV. Vult Deus crescere in nobis agnitionem infirmitatis nostrae et deponere nos fiduciam nostri et accendi invocationem Dei, ideo magis exercet sanctos, ut Paulus inquit [2 Cor. 1, 9]: Responsum mortis in nobis habuimus, ne essemus confidentes nostrae virtuti, sed invocaremus Deum.

V. Ut afflictiones sint testimonia immortalitatis et futurae gloriae. Quia enim hic non est discrimen inter Neronem et Paulum, postea futurum esse necesse est.

VI. Ut afflictiones sint testimonia doctrinae. Quia enim sancti anteferunt confessionem suae vitae, apparet eos serio sic sentire.

VII. Ut efficiamur similes imaginis Filii Dei. Sic Abel, Isaac, Baptista, Jeremias, Jesaias fuerunt typi Christi.

VIII. Saepe afflictiones sunt poenae certorum delictorum, ut Davidis, Manassae exilia, Regis Babylonici morbus.

IX. Ut appareat sanctos obedientiam praestare non suae voluptatis caussa, sed propter Deum.

X. Ut Ecclesia sciat se non humanis praesidiis niti, sed habere custodem Deum. Ideo exercetur Abraham periculis peregrinationum, in quibus circumfert doctrinam. Sic populus retinetur in deserto etc.

Haec tota doctrina de praecipuis fontibus calamitatum humanarum ignota est Philosophiae, quae putat mortis humanae caussam esse materiae fluxibilitatem, sicut beluinae mortis, et cumulari miserias aut casu aut humana imprudentia. Sed Ecclesia monstrat alias potiores caussas. Omittantur ergo fabulae de compensatione Purgatorii, quae nulla habent testimonia in scriptura Prophetica et Apostolica, et cogitentur aliae majores caussae calamitatum, ut iram Dei agnoscamus et expavescamus et rursus veram consolationem nobis proponamus. Denique sciamus hunc extremum finem esse omnium calamitatum, ut crescant Fides et Invocatio, juxta illud [Psalm. 49, 15]: Invoca me in die tribulationis, et eripiam te.

Quinto. Etsi Deus saepe punit certa peccata certis poenis, tamen sciendum est poenas mitigari nostra poenitentia aut prorsus remitti, ut testatur historia Jonae. Et Jes. 1 [v. 18] dicitur: Si fuerint peccata vestra ut coccinum, erunt candida ut nix. Item [Zach. 1, 3]: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos. Jerem. 3 [v. 22]: Convertimini, filii, et sanabo aversiones vestras. Et 30 [v. 11]: Castigabo te in judicio, ne tibi innocens videaris, id est, admonebo te de tuo peccato castigatione aliqua, nec tamen perdam te. Joël 2 [v. 13]: Convertimini ad Deum, quia misericors est etc. et remittens poenam. 1 Cor. 11 [v. 31]: Si nos ipsi judicaremus, non judicaremur. Pertinent huc et illa dicta, quae petunt mitigationem in poenis et simul testantur peccata mereri majorem poenam, sed Deum parcere infirmitati nostrae, ut [Psalm. 129, 3]: Si iniquitates observaveris, Domine, quis sustinebit? id est, si poenas omnes exequi velles, subito omnes extingueremur. Item [Psalm. 6, 2]: Domine, ne in furore tuo arguas me. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum. Jerem. 10 [v. 24]: Corripe me, Domine, verum in judicio, et non in furore tuo, ne ad nihilum redigas me. Oseae 11 [v. 8]: Quomodo dabo te, Ephraim, quomodo affligam te, Israël? Juste te delerem sicut Adama et Seboim. Cor meum mutatum est intra me, exarsit commiseratio mea. Non faciam furorem irae meae, non delebo Ephraim, quia Deus ego sum, et non homo, in medio tui sanctus; id est: Cum inter vos me patefecerim, meum verbum vobis tradiderim, nolo vos prorsus deleri; reliquias inter vos servabo. Habac. 3 [v. 2]: Cum irasceris, misericordiae recordaris.

Postremo semper in conspectu sit dictum Ezech. 33 [v. 11] quod etiam de mitigatione poenarum concionatur: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Pertinent huc et plurima exempla eorum, quos sanat Christus, quibus praesentes poenae remittuntur.

Has sententias et similes quotidie nobis in precatione proponamus, cum de publicis et privatis poenis cogitandum est et petenda mitigatio. Ipsae nos aerumnae de his sententiis admoneant, et meminerimus utrumque, castigari nos praesentibus poenis, et mitigari eas nostra poenitentia et invocatione. Hanc esse sententiam multorum aliorum dictorum etiam judico, ut: Eleemosynae liberant a peccato, videlicet quod ad praesentes poenas attinet, id est, merentur mitigationem calamitatum hujus vitae. Haec doctrina de poenis praesentibus et earum mitigatione utilis est ac pias mentes de multis magnis

rebus admonet, de ira Dei, de caussis multarum magnarum calamitatum, de promissionibus divinis, de exercitio fidei et bonorum operum. Docemus enim tota poenitentia mitigari poenas hominum, non illis ritibus satisfactionum, de quibus Monachi loquuntur, quos dicunt esse opera indebita et valere etiam cum fiunt in peccato mortali. Sed multa sunt deliramenta in opinione Monachorum, quorum aliqua satis est refutasse.

Sexto. Satisfactiones Monachorum obscurant Legem et Evangelium, et amplificant dignitatem traditionum humanarum. Fingunt enim in satisfactionibus aliquid amplius fieri quam Legem Dei, somniant reliquis operibus Legi Dei satisfactum esse. Necesse est autem in Ecclesia extare hanc doctrinam, quod in hac vita procul absint etiam renati a perfectione Legis.

Deinde obscurant Evangelium, qui fingunt mortem aeternam nostra compensatione aboleri; imo indocti facile transferunt satisfactiones etiam ad remissionem culpae.

Tertio amplificant traditiones humanas, definiunt enim satisfactiones esse opera non debita, hoc est, ceremonias humanas, certorum dierum jejunia, certorum ciborum abstinentiam, certarum precum lectionem. Necesse est autem in Ecclesia extare hanc vocem: Frustra colunt me mandatis hominum, id est, observationes humanae non sunt cultus Dei, ac multo minus aestimationis tantae, ut sint compensatio pro morte aeterna.

Ex his omnibus constat: etiamsi vetustas ritus aliquos habuit, quibus polluti a ceteris discernebantur, tamen opiniones Monachorum de Satisfactionibus et Compensationibus commenticias et inanes esse. Falsum est enim mortem aeternam aboleri nostra compensatione, sed piae mentes deducendae sunt ad Christum propitiatorem, et lux fidei retinenda est, ut meritum Christi agnoscatur. Haec docet gratis, non propter nostra opera, tolli culpam et mortem aeternam, et tamen interim sciendum est Ecclesiam cruci subjectam esse et saepe puniri certa delicta certis poenis temporalibus, has vero mitigari tota poenitentia nostra et debitis operibus. Quare ut poenitentia crescat, accendatur studium proficiendi in bonis operibus vocationis et universa obedientia Deo debita, et discernantur veri cultus ab observationibus humanis.

Clament alii de ceremoniis Canonicarum satisfactionum, quantum volent, tamen haec, quae dixi, vera, perspicua, firma et piis utilia sunt et in Ecclesia saepe proponenda.

Nec ego ignoro quaeri nunc varios praetextus ad defensionem ejus ceremoniae. Sophistica enim infinita est. Allegant Cyprianum, qui de censura loquitur, quae erat mos politicus, ad exemplum pertinens, non ad remissionum peccatorum. Denique opiniones Monachorum de compensatione poenarum purgatorii etc. nondum natae erant Cypriani tempore.

Quidam contendunt Satisfactionem castigatoriam retinendam esse, sicut incestum castigavit Paulus. Ea castigatio erat excommunicatio, quae, cum fit vero judicio, est grave fulmen, addit enim Deus poenas, ut scriptum est [Genes. 12, 3]: Maledicam maledicentibus tibi. Toties autem diximus contumaces excommunicatione feriendos esse. Si vult Ecclesia etiam exempli caussa cum quadam gravitate et moderatione addere notam in recipiendis lapsis, talis mos non improbatur, modo non misceantur opiniones de compensatione. Nec fingatur mos ille necessarius esse propter compensationem poenarum aeternarum aut Purgatorii, sicut olim superstitione ritus satisfactionum creverunt.

Objiciunt adversarii haec argumenta: Sicut misericordiae Dei est remittere peccata, sic justitiae est punire. Necesse est igitur fieri commutationem poenarum, sicut non remisit Adae et Davidi sine poena. Respondeo: Verum est antecedens. Est justitiae Dei punire, et principalis poena ac placans iram Dei translata est in Filium. Deinde in conversis etiam universaliter punit Deus peccata in contritione, sicut inquit Ezechias [Jes. 38, 13]: Sicut leo contrivit omnia ossa mea. Hic dolor in Adam, in Davide et aliis piis multo acrior est, quam mors ipsa. Deinde punit et pleraque delicta certis poenis praesentibus, saepe tamen etiam parcit, nec omnes poenas exequitur. Nam haec infirma natura tantam iram sustinere non potest, sicut dicitur [Ps. 129, 3]: Si iniquitates observaveris, Domine, quis sustinebit? Et Psal. 77 [v. 38]: Et non accendit omnem iram suam. Ideo promittit mitigationem harum poenarum agentibus poenitentiam. Vult enim non subito extingui homines, sed manere Ecclesiam et multos esse idoneos ad labores vitae et Ecclesiae necessarios. Parcit igitur multis, ut hanc militiam tolerare possint.

Objiciunt et illud: Si nos ipsi judicaremus, non judicaremur. Ne igitur Deus castiget, recte facit Ecclesia imponens poenas, ut antevertat divinas. Hoc argumentum, cum sit speciosissimum, diligenter considerandum est. Nam hic in re maxima fit insignis confusio hypocriticae et verae castigationis. Pauli dictum salutaris doctrina et consolatio est, ac loquitur de tota poenitentia: Si nos judicaremus, id est, si nos ipsi accusaremus et castigaremus vero dolore et converteremur, non obrueremur poenis a Deo. Sicut sententiae supra citatae docent poenitentia tolli vel mitigari poenas. Jes. 1. Et Joël 2 [v. 13]: Convertimini ad Dominum, quia bonus est et remittens poenam. Et aliae similes sententiae. Et recte sequitur: Castigante Ecclesia mitigari castigationem divinam. Sed haec non intelligantur hypocritice de ceremoniis, sed de vero ministerio Ecclesiae, quae poenitentiam proponit non in ceremoniis, sed in conversione ad Deum. Est igitur vera castigatio, verus dolor cordis et morum emendatio. Non est spectaculum certi ritus excogitati ab hominibus, ut fuerunt spectacula satisfactionum. Ecclesiae ministerium spirituale est, et de conversione cordis ad Deum, de vero dolore, de vera renovatione spirituali concionatur. Haec merentur mitigationem

poenarum; est enim cultus Deo placens. Nec vero castigationes aut ulla opera sine aliis partibus poenitentiae, id est, sine contritione et sine fide merentur mitigationem, quia opera sine timore et sine fide non sunt cultus Dei, quantumvis splendida sunt. Nam lex Dei de corde praecipit [Deut. 6, 5]: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde etc. Et Rom. 7 [v. 6] dicitur: Serviamus in novitate spiritus, non in vetustate literae, id est, vera conversione cordis ad Deum, non externis tantum officiis et ritibus. Diligenter ergo in hoc loco observetur haec confusio, quod pro vera castigatione, id est, integra poenitentia proponunt umbram, scilicet externas ceremonias satisfactionum, cum dictum Pauli, si nos judicaremus etc., transferunt ad sua spectacula satisfactionum. Estque fallacia a dicto secundum quid ad simpliciter, juxta exemplum: Est homo pictus, ergo est homo, ubi umbra pro rebus ostenditur.

Ornant satisfactiones et titulo mortificationis: cum praeceptum sit de mortificatione carnis, recte (inquiunt) Ecclesia imponit aliquas mortificationes agentibus poenitentiam. Hic iterum admonendi sunt pii, ut discernant hypocrisin seu opera indebita a mortificatione debita. Mortificatio non simulata est aut verus dolor in contritione aut patientia sustinens veras afflictiones, ut David objurgatus a Nathan, cum vere expavisset agnitione irae Dei et esset in vero dolore; item deinde cum calamitates, quae secutae sunt, perferret, sustinuit mortificationem, de qua dicitur 2 Cor. 4 [v. 10]: Undique mortificationem Domini Jesu Christi in corpore circumferentes. Et Rom. 6 [v. 6]: Vetus noster homo simul crucifixus est. Et Rom. 12 [v. 1]: Exhibete corpora vestra hostiam viventem, rationalem etc. Haec dicta non de simulata torvitate, sed de vero dolore et vera tolerantia loquuntur, de quibus in Psal. [50, 19] dicitur: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Et apud Petrum [1 ep. 5, 6]: Humiliamini sub potenti manu Dei etc. Haec patientia debitum opus est et verus cultus Dei, de quo alias dictum est. Et cum Ecclesia cruci subjecta sit, intelligit hunc cultum Deo necessario praestandum esse, et longe discernit a simulatis externis exercitiis aut commenticiis satisfactionibus. Nec sunt mortificationes sine mandato Dei accersitae corporis lacerationes, sicut sacrificuli Baal sibi ipsi vulnera faciebant. Tales ultro accersiti cruciatus pertinent ad regulam: Frustra colunt me mandatis hominum. Item pugnant cum his praeceptis [Exod. 20, 13]: Non occides; item: Habete honorem corpori etc. Vult enim Deus nos agnoscere hanc nostram vitam et mirificam omnium partium ac sensuum naturam et harmoniam suum opus et donum esse, imo et Dei imaginem continere. Ideo reverenter tractari et servari vult hominum naturam, non vult contaminari sceleribus, non vult corrumpi eam seu voluptatibus seu cruciatu. Sed quia peccatum haeret in nobis, alioqui satis erit calamitatum, quae cito hanc mortalem naturam absumunt. Has ferre jubet, cum inquit [Matth. 6, 34]: Sufficit diei afflictio sua, id est, non accersite vobis ultro majores calamitates, sed recte tolerate illas, quae propter mundi miseriam vos attingunt etiam non accersitae. Haec de vocabulo mortificationis utile est monere, ut ab hypocrisi discernantur veri dolores. Deinde est alia quaedam voluntaria diligentia coërcendi carnem, videlicet temperantia in cibo, potu, sedulitas in laboribus, acris intentio in studia, precationem et alia negotia vocationis, reprimere errantes motus libidinum, frenare iracundiam. Haec omnia sunt opera debita et virtutes, de quibus saepe praeceptum est. Luc. 21 [v. 34]: Cavete, ne corda vestra graventur crapula. Rom. 6 [v. 13]: Non exhibete membra vestra arma injustitiae. 1 Cor. 9 [v. 27]: Captivo corpus meum et in servitutem rediго.

Haec exercitia coërcendae carnis docenda, praecipienda et praestanda sunt, non ut sint compensationes pro praeteritis peccatis, sed ut deinceps arceant peccata. Nam luxus, otium et negligentia invitant multa vitia, ut dicitur: Sedit populus manducare et bibere et surrexit ludere, et quotidiana vita declarat verissime dictum esse [Ovid. de arte am. II. 437]:

> Luxuriant animi rebus plerumque secundis.

Item [Ovid. de arte am. I. 361. 62]:

> Pectora dum gaudent, nec sunt astricta dolore,
> Ipsa patent, blanda tunc subit arte Venus.

Ac potest esse diligentia coërcendi carnem etiam in non renatis, ut in Socrate, Pomponio Attico et similibus fuerunt multae virtutes, temperantia, continentia, mansuetudo. Sed in renatis aliae sunt caussae adjuvantes et alii fines. In Joseph haec concurrunt: ipse regit oculos suos et fugit adulterium, simul autem petit auxilium Dei, ut adjuvetur, ne vincant illecebrae; deinde suam continentiam refert ad gloriam Dei, non vult doctrinam scandalis deformare. Hanc luctam pios intelligere oportet, et quia res difficilis est, ideo Paulus nomine mortificationis et hanc luctam comprehendit, ut cum inquit: Si actiones carnis spiritu mortificabitis, vivetis. Non enim tantum coerceri praecipit, ut Socrates coercuit, sed spiritu, id est, intuentes Deum, deplorantes infirmitatem naturae, petentes auxilium Dei, repugnantes Diabolo. Sic et alibi dicit: Mortificate membra vestra, expavescite cogitatione judicii Dei et frenate pravos affectus.

Haec exercitia sciamus et debita esse et oportere esse perpetua, non ut satisfactiones certi temporis et modi erant. Ideo Ecclesia perpetua ea praecipit in concionibus. Sed quae singulis forma conveniat, cujusque conscientiae et opportunitati relinquendum est, ne laquei conscientiis injiciantur, et praescriptio certae formae, certorum ciborum ac jejuniorum, cum sit traditio humana, pertinet ad regulam: Frustra colunt me mandatis hominum, et ad temperantiam non multum conducit. Nos vero me-

mores simus perpetui mandati de temperantia et continentia: Ebriosi, Fornicatores non possidebunt regnum Dei.

XIV.

DE PRAEDESTINATIONE.

Cum nulla sit politia humana, nullus coetus magnus sine multis vitiis, et omnes gentes aliae aliis calamitatibus exerceantur, saepe quaerunt animi hominum, an aliqua pars generis humani peculiariter curae Deo sit, et quae sit illa pars, an Deus aliquos audiat, aliquibus opem ferat, an aliquid agat cum ullis, nisi ut movent caussae secundae. Deinde accedit difficilior quaestio, cum res ipsa loquatur, nulla imperia perpetua esse et magnas accidere omnium gentium dissipationes, ubi mansura sit Ecclesia Dei in hoc mundo. Vidit eam Joannes Ephesi, Smyrnae et locis vicinis. Nunc in iisdem locis omnia plena sunt Turcicis furoribus damnantibus Evangelium, nec sedes ulla perpetua est Ecclesiae Dei in hac mortali vita. Adversus has quaestiones firmis et illustribus testimoniis Deus ipse nos munivit, ac primum esse aliquem coetum, quem diligat, curet et aeternis bonis ornaturus sit, ipse manifestis miraculis declaravit, ad quae oculos referamus, ut nos confirmemus, ad servationem Noë in diluvio, ad eductionem populi ex Aegypto, ad missionem et facta Prophetarum, ad restitutionem mortuorum factam a Christo, Prophetis et Apostolis. Haec omnia testantur esse coetum illum Deo curae, cui exhibentur haec beneficia, et Deum vere illis adesse et multa agere praeter ordinem et motum secundarum caussarum. Est igitur aliqua Ecclesia Dei, nec totum genus humanum ad interitum et praesentes miserias ac vices materiae pereuntis conditum est, ut poma aut pecudes, quarum materia ruit subinde, aliam formam in his vicibus generationum et corruptionum induens. Etsi vero oculi vident humana corpora nunc similiter obnoxia esse morti, tamen illa miracula et resuscitatio mortuorum testantur humanum genus aliter et ad alios fines conditum esse; ac Ecclesiae patefacta est origo hominum et caussa mortis et restitutio humani generis.

Haec doctrina humanis opinionibus et illis de materia speculationibus opponenda est, et cogitemus non minus beneficium Dei esse, quod sese patefecit humano generi tam multis et tam illustribus testimoniis, quam ipsam rerum creationem. Quanquam autem assiduae et magnae sunt regnorum ruinae, tamen mansuram esse Dei Ecclesiam, sciamus ex ipsis Dei testimoniis. Ut hanc consolationem teneamus, utile est aliquid de electione seu de praedestinatione praecipere.

Christus inquit Joan. 10 [v. 27]: Oves meae vocem meam audiunt, et ego novi eas, et sequuntur me, et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, et nemo rapiet eas de manibus meis. Et Eph. 1 [v. 4] dicitur: Elegit nos in Christo ante creationem mundi. Et 2 Tim. 2 [v. 19]: Fundamentum Dei stat firmiter habens hoc sigillum, novit Dominus suos.

Mansura est igitur semper aliqua electorum Ecclesia, quam Deus mirabiliter etiam in hac vita servat, defendit et gubernat, sicut Jes. 46 [v. 3 sq] dicitur: Portamini in utero meo, gestamini in mea alvo, usque ad senectam ego portabo, id est, etiam ultimis tristissimis temporibus ego senescentem Ecclesiam portabo, ego feci, ego feram, ego gestabo et salvabo etc. Talibus sententiis ac promissionibus consolemur nos, cum in his confusionibus et ruinis imperiorum solliciti quaerimus, ubi mansura sit Ecclesia.

Semper autem disputatum est de caussa electionis. Sicut fratres duo, Cain et Abel, disputarunt, cur alter alteri praelatus sit; disputarunt idem Esau et Jacob. Ac plerumque hi, qui nihil nisi rationis aut legis doctrinam norunt, cogitant ut de judice humano, caussam electionis legem esse seu nostra merita et dignitatem. Sic Judaei sentiebant, sic scripserunt plerique Sententiarii. Sed nos teneamus has tres hypotheses.

Prima est: Nec ex ratione nec ex lege judicandum est de electione, sed ex Evangelio.

Altera est: Totus numerus salvandorum propter Christum electus est. Quare nisi complectamur agnitionem Christi, non potest de electione dici.

Tertia est: Non aliam justificationis, aliam electionis caussam quaeramus. Ideo Petrus est electus, quia est membrum Christi, sicut ideo justus est, id est, Deo placens, quia fide factus est membrum Christi. Ut igitur, cum de justificatione loquimur, ab Evangelio seu agnitione vocis Evangelii ordimur; sic de electione dicturi complectamur vocem Evangelii. Sic nobis judicandum est, qui a Christi agnitione et Evangelio ordiri debemus.

Quaeramus ergo promissionem, in qua voluntatem suam expressit Deus, et sciamus non esse aliam voluntatem quaerendam de gratia extra verbum, sed mandatum Dei immutabile esse, ut audiamus Filium, sicut dixit: Hunc audite. Haec vox promissiones omnes complectitur. Sit igitur infixum animis, et in quotidiana invocatione semper cogitetur mandatum Dei aeternum et immutabile esse, ut promissioni gratiae credamus, quae est summa Evangelii, sicut perpetuo consensu docent Prophetae, Christus et Apostoli, ut Joan. 3 [v. 16] dicitur: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut omnis, qui credit in eum, non pereat. Et Joan. 6 [v. 40]: Haec est voluntas Patris, ut omnis, qui credit in Filium, habeat vitam aeternam.

Denique haec propria et praecipua vox est Evangelii. Ut autem praedicatio poenitentiae universalis est et omnes arguit, ut Rom. 3 clare dicitur; ita et promissio gratiae est universalis, ut multa dicta testantur. Matth. 11 [v. 18]: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis. Joan. 3 [v. 16]: Ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat. Rom. 3

[v. 22]: Justitia Dei per fidem Jesu Christi, quae est in omnes et super omnes credentes. Rom. 10 [v. 12]: Idem Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant eum. Rom. 11 [v. 32]: Conclusit Deus omnes sub inobedientiam, ut omnium misereatur, id est, arguit omnium inobedientiam, omnes vocat ad poenitentiam, rursus etiam omnibus misericordiam offert.

Sic et Jesaias in utraque concione ponit universales particulas cap. 53 [v. 6]: Omnes nos quasi oves erravimus, et posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum. Act. 10 [v. 43]: Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum. Act. 13 [v. 39]: In hoc omnis, qui credit, justificatur. Sic intelligantur simpliciter et haec dicta [1 Tim. 2, 4]: Deus vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis pervenire. Act. 10 [v. 34]: Non est acceptor personarum Deus. Deut. 10 [v. 17]: Deus potens et terribilis non accipit personam; et saepe alibi. Cum enim sit justus Deus, est aequalis aequalibus. Omnes arguit propter peccatum; econtra omnes, qui confugiunt ad Filium, recipit.

Postquam constitutum est, promissionem esse universalem, illud etiam sciendum est, gratuitam esse, id est, recipi nos propter filium Dei, non propter nostram dignitatem etc. Omnes sumus rei, et, ut Pauli verbo utar, omnes conclusi sumus sub peccatum, et Paulus saepe ac diligenter inculcat particulam Gratis. Tradidit igitur promissionem statim primis parentibus, et saepe instauravit et late sparsit. Imo per Apostolos circumtulit inter omnes gentes, quia vult Ecclesiam aeternam Filio colligi. Caussam igitur reprobationis certum est hanc esse, videlicet peccatum in hominibus, qui prorsus non audiunt nec accipiunt Evangelium, aut qui abjiciunt fidem, antequam hinc discedunt. In his certum est caussam esse reprobationis peccatum ipsorum et humanam voluntatem. Nam verissima est sententia, Deum non esse caussam peccati nec velle peccatum. Nota est enim vox Psalmi [5, 5]: Non Deus volens iniquitatem tu es. Et Oseae 13 [v. 9] dicitur: Perditio tua est, Israël, tantum in me auxilium tuum est. Saul volens effudit Spiritum sanctum, volens moventi Spiritui sancto repugnavit. Haec de caussa rejectionis seu reprobationis certa sunt; promissio enim requirit fidem.

Econtra vero recte dicitur, caussam electionis esse misericordiam in voluntate Dei, qui non vult perire totum genus humanum, sed propter Filium colligit et servat Ecclesiam. Hoc vult Paulus, cum 9 cap. [v. 15] ad Rom. citat dictum: Misereor, cujus misereor. Negat propter legem, propter praerogativam generis, homines electos esse, ut fiat illustrius, propter Filium electam et conditam esse Ecclesiam; sed tamen in accipiente concurrere oportet apprehensionem promissionis seu agnitionem Christi. Nam ideo electi sumus, quia efficimur membra Christi. Ergo ut in justificatione diximus, aliquam esse in accipiente caussam, non dignitatem, sed quia promissionem apprehendit, cum qua Spiritus sanctus simul est efficax, ut Paulus inquit, fides ex auditu est; ita de electione a posteriore judicamus, videlicet haud dubie electos esse eos, qui misericordiam propter Christum promissam fide apprehendunt nec abjiciunt eam fiduciam ad extremum.

Sic cum Joan. 6 [v. 44]: dictum esset, nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum; sequitur statim: Omnis, qui audit a Patre et discit, venit ad me. Orditur Deus et trahit verbo suo et Spiritu sancto, sed audire nos oportet et discere, id est, apprehendere promissionem et assentiri, non repugnare, non indulgere diffidentiae et dubitationi.

Etsi autem multa disputantur durius, tamen quantacunque moles disputationum cumulatur, necesse est in vero agone ad hanc arcem confugere, videlicet quod de voluntate Dei judicandum sit ex verbo expresso et quod promissio sit universalis, et quod sit mandatum Dei aeternum et immutabile, audire Filium et assentiri promissioni. Obtemperemus igitur, nec vagentur animi nec se mergant in tenebras quaerentes electionem extra verbum et relicto Christo et omisso mandato de amplectenda promissione, sed teneamus certa, nec dubitemus Deum vere patefecisse voluntatem suam in promissione et vere praestare, quod promisit.

Statuamus promissionem gratiae non inanem fabulam esse, sed vera fide erecti petamus beneficia et praestari ea nobis statuamus, quae in promissione proposita sunt. Haec fides crescat in quotidiana invocatione, sicut scriptum est [Joh. 16, 24]: Petite, et accipietis. Item [Luc. 11, 13]: Quanto magis Pater vester coelestis dabit Spiritum sanctum petentibus, non ait contemnentibus aut repugnantibus, sed agnoscentibus miseriam et quaerentibus auxilium. Item [Matth. 25, 29]: Habenti dabitur. Item [Psalm. 67, 26]: Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis. Et Philipp. 1 [v. 6]: Qui coepit in vobis opus bonum, perficiet usque ad diem Jesu Christi, id est, adjuvamur a Deo, sed nos oportet audire verbum Dei, non repugnare Deo trahenti.

Sic et dulcissima promissio traditur ad Philipp. 2 [v. 13]: Deus est, qui efficit in vobis, ut velitis et ut perficiatis, ut ipsi grata fiant. Deus trahit mentes, ut velint, sed assentiri nos, non repugnare oportet, et promittit se affuturum nobis, ut perficiatur inchoata salus, ut aliqua bona fiant inter homines ipsi grata, quasi diceret: In mundo furenter ruunt Diaboli et eorum organa, ut faciant ingrata Deo, confirment Epicureos furores, idola, oppressionem Evangelii, injusta bella, flagitiosas libidines, furta, mendacia, quae iram Dei irritant. At ne totum genus humanum ad perniciem conditum sit, oportet aliqua fieri Deo grata et placentia. Haec fiunt a piis in Ecclesia, videlicet vera Dei invocatio fiducia Christi, gratiarum actio, propagatio Evangelii, tolerantia in cruce, justitia erga proximos, amor castitatis, veritatis, pacis et aliae virtu-

tes. Et haec bona fiunt a petentibus, ut dictum est [Luc. 11, 13]: Dabit Spiritum sanctum petentibus. Ad Eph. 1 [v. 4] dicitur: Elegit nos in Christo, ut docest nos, caussam electionis esse non nostram dignitatem, sed Christum, ne remoto Christo et Evangelio de electione cogitemus, sed caussam electionis in promissione Christi quaeramus. Item Rom. 8 [v. 30]: Quos elegit, hos et vocavit. Dulcem, salutarem et multiplicem consolationem continet haec sententia, quae tamen velut inanis ab otiosis lectoribus praeteritur.

Prima consolatio est, quod affirmat nusquam esse electos, nisi in coetu vocatorum. Vocati autem sunt soli hi, qui audiunt, discunt et profitentur Evangelium. Hic visibilis coetus est Ecclesia, in qua semper necesse est aliquos esse electos et haeredes vitae aeternae. Plurimum autem prodest piis scire, Ecclesiam electorum in hac visibili Ecclesia collocatam esse, ut sciamus nos omnes ad vocem et ministerium Evangelii alligatos esse, nec alibi electionem aut peculiares revelationes quaerendas esse. Commendat igitur nobis hoc dictum curam audiendi et discendi Evangelii, colendi ministerii et amandae societatis Ecclesiae, et affirmat in hoc coetu visibili electos esse.

Secunda consolatio est, quod monet haec sententia non removendam esse vocationem a consilio electionis. Elegit Deus, quia vocare nos ad Filii agnitionem decrevit, et vult generi humano suam voluntatem et sua beneficia innotescere. Approbat igitur ac eligit obtemperantes vocationi. Quare vocationem intueamur, assentiamur Evangelio et non repugnemus ei; per id enim trahit Deus, et assentientes certo recipit et adjuvat. Toties enim jam dictum est, Deum efficacem esse per Evangelium. Ideo Augustinus, quamlibet durus est in hac disputatione, tamen in libro de Praedestinatione et Gratia sic scripsit: Eos, qui vocationis munus congrua pietate susceperunt, et, quantum in homine est, Dei in se dona servantes adjuvat.

Tertia consolatio est, quod testatur huic vocato visibili coetui vere adesse Deum et in hoc coetu vocato ac visibili efficacem esse. Id enim haec verba convincunt [Rom. 8, 30]: Quos vocat, hos et justificat; quos justificat, hos et glorificat. Observet igitur lector hic doctrinam de Ecclesia, de praesentia Dei in hac visibili Ecclesia, de electione et vocatione conjungenda.

Quare non deflectamus oculos atque animos a promissione universali, sed in hanc nos ipsos includamus et sciamus vere in ea voluntatem Dei expressam esse, sicut Paulus deducit nos ad verbum inquiens [Rom. 10, 6]: Ne dixeris, quis ascendet in coelum, ne vagentur animi quaerentes sine verbo Dei voluntatem ejus, sed prope est verbum in ore tuo et in corde tuo. Nec caput nonum ad Romanos dissentit ab hanc sententia, quam recensui, quod dextre intellectum dulcissima consolatio est piis mentibus. Ut enim tunc Judaici pontifices propter ordinariam successionem et legem damnabant Apostolos; ita nunc pontifices et ceteri, qui defendunt eorum errores propter titulum seu successionem ordinariam, ut vocant, jactitant se esse veram Dei Ecclesiam et promissiones ad se transferunt et dicunt Ecclesiam non posse errare, damnant et occidunt alios, qui Evangelii puritatem amplectuntur, et tanquam seditiosos dicunt bellum inferre Ecclesiae. Adversus hanc speciem de successione ordinaria necessaria est doctrina et consolatio tradita in cap. 9 ad Romanos.

Ac duplex consolatio proponitur: Docemur, quae sit vera Ecclesia, videlicet coetus credens in filium Dei, et praemonemur hanc Ecclesiam veram non alligatam esse ad titulum seu successionem ordinariam Pontificum et collegiorum. Deinde docemur nec legem esse caussam electionis, sed propter filium Dei offerri misericordiam omnibus apprehendentibus. Et quidem aperte dicit caussam reprobationis esse pertinaciam adversus filium. Quare Israël sectando legem justitiae non pervenit ad legem justitiae? Quia, inquit, non ex fide, sed tanquam ex operibus legis, id est, ideo rejiciuntur, quia nolunt audire filium et assentiri promissioni, et praetexunt caussam, quia defendant justitiam legis, quod videatur laxatio disciplinae fieri, cum detrahitur gloria operibus.

Cum igitur fascinati errore suo adversantur Evangelio, caussa reprobationis in ipsis est, sicut et postea in cap. 10 clare dicitur [v. 21]: Tota die expandi manus meas ad populum contradicentem. Hic affirmat Deus offerre se beneficium omnibus, sed contradicentes non accipere. Econtra dulcissime dicit: Non est volentis, neque currentis, sed Dei miserentis, id est, misericordia est caussa electionis, sed hanc oportuit in verbo revelari et verbum accipi oportet. Ideo expresse proponit universalem, repetita eadem sententia in utroque capite: Omnis, qui credit in filium, non confundetur. Vult igitur cum misericordia concurrere apprehensionem in accipiente promissionem.

Sciant etiam studiosi phrasin Hebraicam in illis verbis: Ego indurabo cor Pharaonis, significare promissionem: Ego sinam indurari. Ut in quotidiana precatione: Ne nos inducas in tentationem. Et occurrunt exempla passim, quae testantur hac phrasi Hebraica saepissime permissionem significari.

Magna caligo est in animis hominum, in cogitatione de Deo, ac sine luce divina homines plerumque aut habent Epicureas imaginationes aut Stoicas, id est, magna pars imaginatur homines non curari a Deo. Alii fingunt Deum sedere in coelo et scribere fatales leges quasi in tabulis Parcarum, secundum quas velit distribuere virtutes et vitia, sicut Stoici de fato suo sentiebant, et cogitant fatali motu impelli Paridem et similes. Sed nos abjectis his deliramentis humanae caliginis referamus oculos et mentem ad testimonia de Deo proposita; sciamus Deum esse agens vere liberum et tantum velle bona, nec velle peccata, et hanc voluntatem suam expressisse ac se patefecisse perspicuis et ingenti-

bus testimoniis, resuscitatione mortuorum et aliis, et alligasse nos ad Evangelium suum, in quo dicit Christus [Matth. 11, 28]: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, ego reficiam vos. Libere et vere juxta promissionem recipit confugientes ad filium, et sinit ruere in horrendam iram aspernantes filium.

Removeamus igitur a Paulo Stoicas disputationes, quae fidem et invocationem evertunt. Quomodo enim potest Saul credere aut invocare, cum dubitat promissionem ad se pertinere, aut cum obrepit illa tabula Parcarum? Jam decretum est te rejiciendum esse, non es scriptus in numero electorum etc. Adversus has imaginationes discamus voluntatem Dei ex Evangelio, agnoscamus promissionem esse universalem, ut fides et invocatio accendi possit.

Ceterum de effectu electionis teneamus hanc consolationem, Deum, volentem non perire totum genus humanum, semper propter filium per misericordiam vocare, trahere et colligere Ecclesiam et recipere assentientes, atque ita velle semper aliquam esse suam Ecclesiam, quam adjuvat et salvat; sicut Christus inquit [Joh. 10, 27 sq.]: Oves meae vocem meam audiunt, et ego novi eas, et sequuntur me, et vitam aeternam do eis, et nemo rapiet eas de manu mea. Haec de effectu electionis prodest scire, ut statuamus nos exaudiri et juvari, et sciamus Ecclesiam a Diabolo non posse deleri. Magnum certamen significat haec vox: Nemo rapiet eas de manu mea. Excitemus igitur fidem et invocemus Filium Dei servantem oves suas, quia simul dicit: Audiunt me et sequuntur me.

XV.

DE REGNO CHRISTI.

Evangelium clare docet regnum Christi esse spirituale, hoc est, Christum sedere ad dextram Patris et interpellare pro nobis et dare remissionem peccatorum et Spiritum sanctum Ecclesiae, hoc est, credentibus in ipsum et invocantibus Deum fiducia ipsius, eosque sanctificare, ut resuscitet eos in novissimo die ad vitam et gloriam aeternam. Et ut haec beneficia consequamur, ordinatum est ministerium Evangelii, per quod vocantur homines ad agnitionem Christi. Et Spiritus sanctus per Evangelium est efficax etc. Interim vero ante novissimum diem Ecclesia in mundo patietur persecutionem, et erunt mali bonis admixti in Ecclesia. Haec est vera et germana sententia Evangelii de regno Christi et Ecclesiae. Estque execrandus et damnandus error ille Judaicus Anabaptistarum, qui fingunt Ecclesiam ante novissimum diem politiam quandam mundanam futuram esse, in qua regnent pii et armis deleant omnes impios et occupent omnia imperia etc.

Colligemus itaque testimonia de spirituali regno non solum ad refutandos fanaticos spiritus, sed etiam quia prodest, has sententias habere in conspectu, ut nos consolentur et exsuscitent ad exercitia spiritualia, ad fidem, ad orationem, ad poenitentiam. Nam error ille Judaicus praeter cetera incommoda hoc quoque habet, quod obscurat et prorsus obruit consolationes spirituales et delet exercitia spiritualia, quia mentes humanae expectantes tantum illa nova imperia obliviscuntur rerum spiritualium et opprimuntur desperatione, cum non contingit illud speratum otium, quod somniarunt.

QUOD REGNUM CHRISTI SIT SPIRITUALE.

Joan. 17 [v. 2]: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam aeternam; haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum. Hic Christus testatur suum beneficium et regnum suum esse vitam aeternam; et definit, quid sit vita aeterna, videlicet, non aliqua mundana dominatio, sed vera et ardens notitia Dei et Domini nostri Jesu Christi.

Rom. 8 [v. 34]: Qui est in dextra Dei et interpellat pro nobis etc. Et Jes. 11 [v. 10]: Stabit radix Jesse, ipsum gentes deprecabuntur etc. Has sententiae describunt sacerdotium et regnum Christi, et testantur utrumque spirituale esse, hoc est, Christum non constituere aliquod mundi imperium, sed apud Patrem pro nobis interpellare, ita regnare, ut velit invocari, exaudire, sanctificare, custodire Spiritu sancto eos, qui ipsum invocant. Sicut et alias scriptum est [Rom. 8, 14]: Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Item [Jerem. 31, 33]: Dabo Legem meam in corda eorum. Haec beneficia obscurantur, cum expectamus regnum corporale etc.

Rom. 8 [v. 17]: Cohaeredes Christi, siquidem simul patimur, simul etiam glorificabimur. Item [Rom. 8, 24]: Spe salvi facti sumus. Item [ibid. v. 29]: Quos praescivit, hos vult conformes fieri imaginis filii sui. Item [ibid. v. 36]: Propter te mactamur tota die, reputati sumus velut oves occisionis etc. Hae sententiae testantur, quod glorificatio non contingat in hac vita, sed oporteat nos in hac vita afflictiones et persecutionem pati. Matth. 16 [v. 24]: Si quis vult me sequi, abneget se ipsum et tollat crucem suam et me sequatur. Joan. 16 [v. 22]: In hoc mundo pressuram habebitis. Et 2 Tim. 3 [v. 12]: Omnes, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur. Hae sententiae clarissime docent Ecclesiam in hac vita subjectam esse afflictionibus. Col. 3 [v. 3]: Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo; quando Christus manifestabitur, quia est vita vestra, tunc et vos cum eo manifestabimini in gloria. 1 Joan. 3 [v. 2]: Nunc filii Dei sumus, sed nondum manifestum est, quales erimus; scimus autem, cum manifestabitur, similes nos ei futuros esse, quia videbimus eum, quemadmodum est etc. Docet et hic locus gloriam regni Christi non esse imperium mundanum, sed spirituale, hoc est, ut resuscitati

habeamus novam et aeternam justitiam ac vitam, qualis est Christi resuscitati gloria.

Item Paulus clare dicit, Antichristum dominaturum esse usque ad novissimum judicium, in quo veniens Christus destruet regnum Antichristi; igitur vera Ecclesia non occupabit imperia, sed multo magis versabitur in maximis periculis et afflictionibus. Et 2 Petr. 3 [v. 3] dicitur, venturos esse postremis temporibus illusores, qui palam derideant religiones. Erunt ergo qui persequentur Ecclesiam. Et Daniel clare dicit, bestias, hoc est, imperia conjici in ignem, cum apparet Christus ad judicandum. Durabunt igitur imperia aliqua impia usque ad novissimum diem. Joan. 20 [v. 20]: Cum Christus mittit Apostolos, tantum dat mandatum docendi et inquit: Sicut me misit Pater, sic ego mitto vos. Constat autem Christum missum esse ad ministerium Evangelii, non ad occupanda imperia mundi; sicut ipse inquit [Joh. 18, 36]: Regnum meum non est de hoc mundo. Et prohibet Apostolos imperia rapere, cum ait [Luc. 22, 25]: Reges Gentium dominantur, vos autem non sic. Item Matth. 5 [v. 39]: Ego autem praecipio vobis, ne resistatis malo, hoc est, ne praetextu Evangelii et novi regni constituendi arma capiatis. Sunt igitur missi Apostoli ad ministerium Evangelii, hoc est, ad docendum, non ad rapienda imperia mundi. Ideo et Paulus inquit: Evangelium est ministerium Spiritus, id est, in Evangelio offeruntur bona spiritualia et aeterna, non constituimus nova imperia mundi. Et 2 Cor. 10 [v. 4] inquit: Arma militiae nostrae non sunt carnalia, sed potentia Dei ad demoliendas cogitationes etc. Item 2 Cor. 5 [v. 20]: Pro Christo legatione fungimur commendantes nos tanquam Dei ministros in afflictionibus. Item: Non dominamur fidei vestrae.

Cum igitur Apostoli tantum habeant mandatum docendi, impium est sentire, quod doctores Evangelii debeant armis constituere nova quaedam imperia; sicut Judaei et Anabaptistae somniant, postremis temporibus regnum Dei in terris tale constituendum esse, in quo sancti dominentur et armis deleant omnes impios, nec in Ecclesia hypocritas ullos futuros esse. Atque hoc Judaicum delirium saepe in Ecclesiam irrepsit. Fuerunt enim et olim fanatici spiritus Chiliastae et Pepusiani, qui tale regnum Anabaptisticum somniarunt.

Reliquum est, ut testimonia colligamus, quae docent in Ecclesia usque ad novissimum diem promiscue futuros bonos et malos. Luc. 17 [v. 28]: Sicut factum est in diebus Lot, sic erit, qua die Filius hominis revelabitur. Item [ibid. v. 34]: In illa nocte erunt duo in lecto uno, unus assumetur et alter relinquetur. Matth. 13 [v. 30] de zizaniis: Sinite utraque crescere usque ad messem etc. Et paulo post [v. 39, 41]: Messis consummatio seculi est; mittet Filius hominis Angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala et eos, qui faciunt iniquitatem etc. Item [v. 49 sq.]: Sic erit in consummatione seculi; Exibunt Angeli et separabunt malos a justis et mittent eos in caminum ignis etc. Hae sententiae testantur non futuram esse separationem sanctorum ab hypocritis, nisi in novissimo judicio.

Praeterea et hoc considerandum est: Pastores habent mandatum excommunicandi verbo sine vi corporali reos manifestorum scelerum. Non est humani judicii corda inspicere et de illis judicare, qui non habent manifesta delicta. Ideo Paulus dicit [1 Tim. 5, 19]: Adversus Presbyterum non recipias accusationem nisi testibus adhibitis. Ergo qui non possunt convinci testimoniis, non debent humano judicio separari. Impossibile est igitur talem Ecclesiam constituere ante novissimum diem, in qua nulli sint hypocritae; sed Pastores faciant suum officium, pure et fideliter doceant et Ecclesiae glorificationem commendent Christo. Interim in hac vita semper erunt Ecclesiae admixti mali, et multi impii tenebunt imperia mundi et crudeliter persequentur Ecclesiam usque ad gloriosum Christi adventum. Et tamen in his persecutionibus Christus suo consilio aliquas reliquias servat, ne penitus deleatur Ecclesia. Tale est regnum Christi in hac vita.

Constat et illud: Etiamsi nova aliqua talis Ecclesia futura esset, tamen doctores proprio consilio sine manifesto mandato Dei non debent arma capere ad talem Ecclesiam constituendam etc. Quanquam nec ullum novum mandatum expectandum est. Non enim edet Christus mandatum contrarium Evangelio.

Quod vero Judaei et Anabaptistae citant Prophetas, qui, cum de regno Christi loquuntur, saepe figuris utuntur sumptis ab imperiis mundi; ad hoc primum respondeo: Evangelium est interpretatio Prophetarum. Cum igitur Evangelium clare doceat regnum Christi esse spirituale, afferre bona spiritualia et aeterna, nec occupare dominationem in mundo, sed magis pati persecutionem, debemus et Prophetas intelligere juxta Evangelium. Itaque Apostoli in Actis sententias de regno promisso Davidi clare transferunt ad hoc regnum spirituale subjectum persecutioni etc. Et Christus reprehendit ipse Apostolos, cum haberent Judaicam persuasionem ac putarent se occupaturos esse mundi imperia.

Secundo: Prophetae ipsi quanquam variis utuntur figuris, tamen interim etiam diserte testantur regnum Christi fore spirituale. Daniel clare dicit [9, 26]: Christus occidetur. Et Jesaias [53, 10]: Ponet animam suam pro peccato. Ergo non habebit dominationem corporalem in hac vita. Praeterea affirmant regnum Christi esse aeternum, nulla autem corporalis politia est aeterna in hac vita. Ideo figuras corporalis politiae, quas interdum accommodant ad regnum Christi aeternum, necesse est allegorice intelligi. Atque id regnum aeternum in hac vita in Spiritu et fide inchoatur, et postea durat perpetuo post hanc vitam. Ideo Prophetae interdum ita loquuntur, ut non discernant tempora hujus vitae et futurae vitae. Interdum vero discernunt et palam vaticinantur, Ecclesiam in hac vita passuram

esse persecutiones. Sicut docet Psal. 2 [v. 2]: Astiterunt Reges terrae et Principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus. Et Psal. 115 [v. 15]: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Et Psal. 71 [v. 14]: Pretiosus sanguis eorum coram ipso. Et venuste describit Jesaias Ecclesiam in hac vita, cap. 30 [v. 20]: Dabit vobis Dominus panem arctum et aquam exiguam, et non auferet ultra a te doctorem tuum etc. Hic testatur Ecclesiam conservandam esse, sed tamen inter afflictiones.

Daniel aperte vaticinatur de persecutione ante novissimum diem [11, 33]: Et docti in populo docebunt plurimos et ruent in gladio. Et postea statim sequitur [12, 1 sq.]: In tempore illo salvabitur populus tuus omnis, qui scriptus est in libro: Et multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere, evigilabunt, alii in vitam aeternam, alii in opprobrium sempiternum.

Hi loci et similes tenendi sunt, ut habeamus consolationem in cruce et vere intelligere discamus regnum spirituale, hoc est, quaerere consolationes spirituales et exercere fidem. Et satis perspicue refutant hi loci Judaicam et fanaticam persuasionem de corporali dominatione Sanctorum in hac vita.

XVI.

DE RESURRECTIONE MORTUORUM.

Non solum doctrina, quae affirmat futuram esse hominum mortuorum omnium resurrectionem, secuturum postea judicium, aeternam vitam, piorum gloriam aeternam et impiorum poenas aeternas, in Evangelio seu praedicatione novi Testamenti clare et perspicue sine ullis involucris tradita est; sed res etiam inchoata est, et initia illius novae vitae, in qua erit nova lux, sapientia et justitia, sine peccato et sine morte, Apostolis et reliquo coetui conjuncto cum Apostolis monstrata sunt et palam ob oculos posita, cum Christus post mortem revixit et alii multi Patres et Prophetae resuscitati sunt. Id tam mirandum opus non frustra propositum est Ecclesiae. Voluit Christus hanc suam et aliorum resuscitationem et hos familiares congressus et colloquia dierum quadraginta apud Apostolos et reliquum coetum ipsis conjunctum illustre et evidens testimonium esse de resurrectione et vita aeterna. Quod si saepe cogitaremus, non solum assensus seu fides in animis nostris de hoc articulo confirmaretur, sed etiam facilius ferremus aerumnas hujus vitae brevissimae et fugacissimae, intuentes in illud jucundissimum sodalitium Christi et resuscitatorum. Sublata est enim dubitatio tot dierum, quadraginta videlicet, conversatione et tot hominum congressibus, oculis, complexibus et colloquiis. Non enim cogitemus Christum et ceteros resuscitatos ut fugacia spectra, si quando Apostolos adierunt, subito evanuisse, sed crebri ac diuturni congressus fuerunt et familiares sermones de hoc tanto Dei opere, de instauratione humanae naturae, de tanta gloria donata nobis per Filium, de propagatione Evangelii inter Gentes. Denique exhibita sunt certa vitae et laetitiae testimonia. Nihil simile aut majus ullo unquam tempore mundi accidit. Et cum rem tantam Deus non frustra spectandam exhibuerit, semper hanc scholam horum quadraginta dierum intueri nos animo oportebat. Hinc igitur et de multis aliis rebus et de Resurrectione ac vita aeterna testimonium petamus.

Teneamus etiam perspicua dicta in concionibus Christi, ut Matth. 25 [v. 34]: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum. Et Joan. 5. Item 6 [v. 40]: Haec est autem voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis, qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam aeternam. Et ego resuscitabo eum in novissimo die. Et Paulus 1 Cor. 15 acriter propugnat et splendide illustrat hunc articulum.

Cum autem dicta in scriptis Apostolicis nota sint, colligemus vetusta Prophetarum testimonia, ut perpetua Ecclesiae Patrum, Prophetarum et Apostolorum sententia de hoc articulo et consensus universae Ecclesiae Dei conspiciatur.

Jes. 26 [v. 19—20]: Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent; expergiscimini et laetamini, qui habitatis in pulvere, quia ros tuus erit velut ros pratorum et terra mortuos ejiciet. Vade populus meus intra cubicula tua, claude ostia tua, abscondere modicum ad momentum, donec transeat indignatio mea. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, ut dissipet iniquitatem habitantium terram contra eos, et revelabit terra sanguinem suum et non operiet ultra interfectos suos. Haec concio clarissime loquitur de resuscitandis mortuis, de gaudiis sanctorum, de poenis impiorum et de praesenti afflictione Ecclesiae. Quare diligenter consideranda est. Mortui tui (inquit) vivent. Vocat sanctos mortuos Dei, ut significet Ecclesiam hic affligi propter Deum; quasi diceret: Filii tui et interfecti propter te, et qui tibi curae sunt, iterum vivent. Qualis autem erit vita aeterna? Laetamini, inquit, hoc est, pii perpetua laetitia, perfecta agnitione Dei et perfecta justitia sine peccato et morte semper virebunt et florebunt, sicut prata revirescunt rore. Deinde aspergit consolationem de afflictionibus. Sed aliquantisper oportet Ecclesiam affligi et mortem perpeti. Erunt inclusi velut in cubiculo, scilicet quia servabuntur in Ecclesia et verbo usque ad judicium. Postea concionatur de poenis impiorum et repetit sententiam de resurrectione: Non operiet terra ultra interfectos suos etc.

Jes. 66 [v. 22—24]: Sicut coeli novi et terra nova, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum et nomen vestrum coram me. Et erit mensis ex mense, Sabbatum ex Sabbato, et veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur et videbunt cadavera virorum, qui praevaricati

sunt in me. Vermis eorum non morietur et ignis eorum non extinguetur, et erunt usque ad satietatem visionis omni carni. Describit et hic locus utrumque, poenas aeternas impiorum, gaudia justorum; et qualis sit vita aeterna, docet, cum ait, perpetuos menses et perpetuum Sabbatum fore, hoc est, perpetuum festum diem, ut perpetuo adorent Dominum omnes sancti. Erit ergo vita aeterna perpetua adoratio, id est, Dei cognitio et justitia sine peccato et sine morte.

Jes. 65 [v. 17—20]: Ecce ego creo coelos novos et terram novam, et non erunt in memoria priora, et non ascendet super cor, sed gaudebitis et exultabitis in sempiternum cum his, quae creo. Quia ecce ego creo Jerusalem exultationem et populum ejus gaudium. Et exultabo in Jerusalem et gaudebo in populo meo, et non audietur in ea ultra vox fletus et vox clamoris. Non erit ibi amplius infans, qui non adolescat, aut senex, qui non perveniat ad majorem aetatem. Nam puer centum annorum morietur et peccator centum annorum maledictus erit.

Aliae sententiae aliis planiores sunt. Sed tamen haec quoque testatur futuram renovationem totius creaturae et pios habituros esse perpetua gaudia. [Jes. 65, 19]: Non audietur in ea ultra vox fletus etc. Ergo erunt sine peccato et morte. Item [ibid. v. 20]: Infantes et senes perpetuo vivent; sed pueri centum annorum, hoc est, illi, qui perseverant in impietate, dabunt poenas. Et quia hi loci docent Ecclesiam futuram esse in afflictionibus ante resurrectionem et primum glorificandam post resurrectionem et post renovationem universae creaturae, clare testantur Prophetae, regnum Christi spirituale esse, nec esse politiam mundi ante resurrectionem, qualem Judaei et Anabaptistae fingunt.

Jes. 25 [v. 7 sq.]: Et devorabitur in monte hoc facies involutorum, qua omnes populi involuti sunt, et operimentum, quo omnes Gentes coopertae sunt. Et mors devorabitur omnino, et absterget Dominus Deus omnem lacrimam ab omni facie et opprobrium populi sui auferet de universa terra. Docet et hic locus clare, mortem abolendam esse et populum Dei liberandum esse ab opprobrio et lacrimis, hoc est, a peccato, morte et persecutionibus. Quod autem initio dicit, facies involutorum, etiam intelligit mortem, quia mortui solebant involvi pannis, cum sepelirentur. Haec involucra tollentur, id est, mors tolletur.

Jes. 24 [v. 21]: Et erit in die illa, visitabit Dominus super militiam coeli et super Reges terrae. Et congregabuntur congregatione unius fascis in lacum et claudentur ibi in carcere. Et post multos dies visitabuntur, et erubescet Luna et confundetur Sol, cum regnabit Dominus etc. Jes. 35 [v. 10]: Qui liberati fuerint et redempti a Domino, venient in Zion cum laude et laetitia sempiterna. Jes. 9 [v. 6]: Christus vocatur Pater aeternitatis, hoc est, auctor perpetuae vitae. Dan. 12 [v. 2]: Et multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere, evigilabunt, alii in vitam aeternam, alii in opprobrium, ut videant semper. Oseae 13 [v. 14]: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos; ero mors tua, o Mors, morsus tuus ero, inferne. Ezech. 37 [v. 12]: Ecce ego aperiam tumulos vestros et educam vos de sepulcris vestris, populus meus etc. Huc pertinet et haec sententia Ezech. 33 [v. 11]: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.

Pertinent ex prophetis huc omnes sententiae de aeterno Regno Christi et Sanctorum.

Ex Psal. 15 [v. 9]: Caro mea requiescet in spe. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Cum enim Propheta de Christo loquitur, etiam membra Christi complectitur. Scit enim per Christum destrui regnum Peccati et Mortis. Psal. 21 [v. 30]: Edent pauperes et saturabuntur, et laudabunt Dominum, qui requirunt eum; vivent corda eorum in seculum seculi. Psal. 33 [v. 22]: Mors peccatorum pessima. Ergo etiam cum peccatores in hac vita non puniuntur, necesse est eos postea puniri. Et econtra Psal. 115 [v. 15]: Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Ergo sanctis bene erit post hanc vitam. Eodem pertinet locus: Multae tribulationes justorum, sed ex his omnibus liberabit eos Dominus. Psal. 48. Conferuntur impii fortunati et pii afflicti. Hic docet in morte mutari utrorumque conditionem. De impiis dicit [v. 15. 20]: Velut oves in fovea ponuntur, et mors depascet eos, usque in aeternum non videbunt lumen. Econtra de piis dicit [v. 16]: Verumtamen Deus redimet animam de manu inferni, cum acceperit me. Eodem pertinet collatio in Psalm. 4 [v. 8]: Ipsi abundant frumento et vino. In pace in id ipsum dormiam et requiescam.

Huc etiam pertinent omnes sententiae de aeterno regno Christi. Job. 19 [v. 25]: Scio, quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum et rursus circumdabor pelle mea et in carne mea videbo Deum, quem visurus sum ego ipse et oculi mei conspecturi sunt, et non alius. Hic est insignis locus, qui testatur vere non eadem corpora recepturos esse, sed renovata, sicut Paulus docet, etc. Item docet, qualis sit vita aeterna, scilicet notitia Dei etc.

Ex Moyse argumentatur Christus: Ego sum Deus Abraham etc. Ergo Abraham vivit; quia Deus non curat ea, quae nihil sunt.

Et ratiocinari similiter ex promissionibus et exemplis firmissime possumus, in quibus hic articulus de aeterna vita quasi involutus est; ut Deus promisit se servaturum esse Abraham et alios Sanctos [Genes. 15, 1]: Ego sum protector tuus etc. At sancti in hac vita sunt afflictissimi et videntur deserti, cum tamen vere curae sint Deo. Ergo restat alia vita et ingens gloria, qua glorificabuntur post hanc vitam, in quam intuentes cogitent omnes injurias, aerumnas, calamitates contemnendas esse et nullo modo conferendas ad illud ingens praemium.

Item in prima concione dicitur Gen. 4 [v. 7]: Si benefeceris, recipies; si male egeris, peccatum tuum quiescet, donec revelabitur. Ergo necesse est restare aliam vitam, in qua Abel recipiat praemium. Sequitur et hoc, restare aliquod judicium omnium peccatorum atque illorum etiam, quae in hac vita non sunt punita. Et hujus universalis judicii exemplum est diluvium, item Sodomorum conflagratio et similes historiae, quod Deus haud dubie puniturus sit omnium peccata.

Item prima promissio Gen. 3 [v. 15] vaticinatur de abolendo regno Diaboli, hoc est, de abolendo peccato et morte. Ergo natura hominis renovabitur. Et Jacob vaticinatur de Salvatore omnium Gentium, quem intelligebant Patres auctorem fore non alicujus corporalis regni, sed justitiae et vitae aeternae. Videbant Ecclesiam in hac vita futuram in reliquiis peccati et afflictionibus, sicut viderant interfici Abel, et Abraham jussus est filium tanquam hostiam mactare. In hoc typo satis intellexit illud semen, quod promissum erat, futuram esse hostiam.

Enoch et Elias vivi translati sunt ad Deum, ut textus de Enoch clare dicit. Haec facta certe sunt manifesta testimonia vitae aeternae. Nam si extinguerentur, non essent apud Deum. Versari enim apud Deum est vivere quadam divina vita apud Deum. Haec igitur exempla plus valent, quam si promissio verbis tantum sine exemplis proposita esset. Nec dubium est, quin sancti Patres copiose explicarint, cum promissiones tum haec exempla.

Testantur et Angelorum colloquia cum Abraham et ceteris Patribus, aliam esse vitam. Et significant Angeli nos socios esse illius aeternae vitae, in qua sunt ipsi, quia nos curant et defendunt etc.

In Num. 23 [v. 10] dicit Balaam: Moriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similia. Et 24 [v. 17]: Videbo eum, sed non modo; intuebor eum, sed non prope.

XVII.

DE SPIRITU ET LITERA.

Cogitantibus de discrimine veteris et novi Testamenti, de Litera et de Spiritu, omnia sunt illustriora, cum mente intuemur consummationem liberationis nostrae, ut supra diximus. Cum cogitamus resurrectionem Christi et aliorum resuscitatorum, qui tunc nova et perpetua gloria donati sunt, in his ipsis resuscitatis videmus Evangelium, Lucem, Sapientiam, Justitiam et Vitam perpetuam afferre, non ostendere umbras morituras.

Litera igitur significat doctrinam quamcumque, cogitationes, assuefactiones, disciplinam et bonas intentiones, sine Spiritu sancto, id est, sine vero timore et sine vera fide seu fiducia consolante mentes agnitione et invocatione Christi.

Econtra spiritus significat vere Spiritum sanctum inchoantem et deinde perficientem in cordibus novam lucem, sapientiam, justitiam et vitam perpetuam placentem Deo et motibus Spiritus sancti ardentem, videlicet timore, fide, invocatione, dilectione, et in vita aeterna fruentem conspectu Dei et celebrantem Deum. Denique, ut Petrus inquit, significat societatem divinae naturae, sicut inscriptum est [Joel. 2, 28]: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Illustris enim emphasis est in particula, cum ait, de spiritu meo; meo, inquam, qui a voluntate aeterni Patris et Filii procedit et accendit lucem, sapientiam, justitiam et vitam congruentem voluntati divinae. Sic de Spiritu loquitur Paulus, cum ait [2 Cor. 3, 18]: Nos revelata facie spectantes gloriam Domini in eandem imaginem transformamur tanquam a Domini Spiritu, id est, cum expavescimus agnita ira Dei et rursus erigimur consolatione et Fide acquiescimus agnoscentes misericordiam propter Christum donatam, vere cum Deo agimus, sentimus iram et misericordiam, et luce nova a Spiritu sancto perfundimur. Cum Saul hypocrita et David renatus similia externa opera faciunt seu moralia seu ceremoniarum seu politica, regia et forensia, tamen in mente dissimilitudo est. In Saule hypocrita cogitatio de bono opere et ipsa actio sunt literae mortuae et umbrae, id est, mens est sine vero sensu timoris Dei, sine consolatione erigente animum fiducia praesentiae et auxilii divini; sed dubitat, an a Deo respiciatur, exaudiatur, juvetur. Hae cogitationes sunt sine luce divina et pugnantes cum luce Fidei. Ideo sunt umbrae morituras. At in Davide seu belligerante seu sacrificante semper est sensus timoris Dei et fidei consolantis animum ac statuentis vere Deum adesse, gubernare et adjuvare hanc vocationem. Hi motus oriuntur a Spiritu sancto et vere agnoscunt Deum; nec sunt fugaces et morituras umbrae, sed sunt inchoatio vitae aeternae. Et hanc lucem accendi et augeri petit, cum inquit [Ps. 50, 12]: Cor mundum crea in me, Deus, id est, cor recte de Deo sentiens, agnoscens iram Dei et promissam misericordiam, statuens vere nos respici, exaudiri, juvari, protegi et servari. Et spiritum rectum, id est, firmum innova in visceribus meis, id est, sit firma haec lux de Deo, non extinguatur Diaboli praestigiis, cogitationibus Epicureis aut Academicis, sicut multi sapientes merguntur in aeternas dubitationes. [Psalm. 50, 13]: Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum ne auferas a me, id est, Spiritu sancto tuo guberna consilia et omnes motus meos, et accende in me motus congruentes Legi tuae, Timorem, Fidem, Dilectionem Dei, Tolerantiam, Industriam in vocatione etc. [ibid. v. 14]: Redde mihi laetitiam salutaris tui, id est, sustenta me tua consolatione in aerumnis, ne pavoribus aut doloribus fractus peream. Spiritu spontaneo confirma me, id est, largiaris mihi robur in afflictionibus, ut sustinere eas possim et tibi volens obtemperem, non deficiam a te fremens ac dubitans de tua misericordia, sicut Saul. Sic petit ordine primum lucem, qua vere agnoscat Deum et ejus agnitionis firmitatem, deinde renovationem et gu-

bernationem in actionibus, postea consolationem et sustentationem in aerumnis.

Cum igitur haec lux in mente Davidis accensa est, omnes ejus bonae actiones interiores et exteriores, morales, politicae et ceremoniae sunt actiones Spiritus sancti, non sunt literae aut umbrae. Econtra in hypocrita Saule, qui est sine luce Spiritus sancti, oppressus dubitationibus hypocriticis seu Academicis, omnes actiones interiores et exteriores, bonae intentiones et opera seu moralia seu politica seu ceremoniae sunt literae et umbrae morientes, nec inchoantes vitam aeternam.

Haec est Pauli sententia 2 Cor. 3 [v. 6—8] cum Legem vocat literam ac ministerium mortis, Evangelium vero ministerium spiritus. Sentit enim sine notitia Evangelii legem tantum aut disciplinam philosophicam aut terrores efficere. At disciplina, id est, justitia humanae rationis, ut Pomponii Attici aut hypocritarum sine vero timore Dei et vera fide invocante Deum agnitione Christi, nihil est nisi litera, hoc est, umbra non afferens vitam. De terroribus, ut in Saule, manifestum est mentes perterrefactas agnitione irae Dei, cum non eriguntur voce Evangelii, fugere Deum et ruere in desperationem et aeternum exitium.

At Evangelium est ministerium spiritus. Hac voce nihil dulcius ac gratius cogitari potest. Manifeste affirmat per Evangelii praedicationem dari Spiritum sanctum, sicut ad Galatas [3, 14] dicit: Ut promissionem spiritus accipiamus per fidem. Cum mentes perterrefactae audiunt vocem Evangelii et credunt propter Mediatorem vere remitti peccata, concipitur Spiritus sanctus, et nova lux et vita in cordibus accenditur, sicut apud Zachariam [12, 10] scriptum est: Effundam super eos Spiritum gratiae et precum, id est, mea consolatione erigam eos, et adjuvabo Spiritu sancto, ut agnoscant se receptos esse in gratiam et recepti invocent Deum et ei obtemperent. Sed Paulus diserte dicit dari Spiritum sanctum per Fidem seu credentibus. Quare iis, qui non expavescunt sensu irae Dei, nec credunt voci Evangelii, sed manent in contemptu Dei aut dubitatione, Evangelium tantum est litera et umbra sine effectu.

Explodantur ergo deliramenta Origenis, qui literam ait esse sensum Grammaticum in descriptione ceremoniarum et historiarum, Spiritum vero allegoricam interpretationem ceremoniarum et historiarum. Hanc secutus hypothesin postea nimis magna licentia et profecto non concedenda in Ecclesia, lusit fingendis interpretationibus, fere ut pictores ludunt, cum pingunt Chimaeras, Scyllas, Centauros.

Una est sententia nativa orationis Propheticae et Apostolicae in singulis membris, quam phrasis dextre intellecta juxta praecepta harum communium artium, quae loquendi rationem monstrant, gignit. Postea ipsi ritus aut historiae sunt interdum imagines aliarum rerum aut exempla. Ut Agnus paschatos fuit signum venturae mactationis Christi. Daniel servatus inter Leones exemplum est multorum doctorum et universae Ecclesiae, quae simili Dei beneficio inter grassantes Tyrannos tegitur. Hae collationes sunt allegoricae interpretationes, quas apte et concinne instituere, magnae eruditionis, prudentiae et consilii est; et tamen ut Leges non figuratae aut narrationes Evangelii non figuratae sine ardentibus motibus a Spiritu sancto accensis sunt literae et umbrae, sic hae allegoricae interpretationes sine motibus illis sunt doctrinae ac literae.

Quod enim Paulus dixit Rom. 7 [v. 14]: Legem esse spiritualem, manifeste de morali loquitur, nec vult eam transformari in allegorias, sed vocat spiritualem, quod sit judicium Dei spirituale, non tantum politica disciplina, id est, Leges Solonis et similes concionantur de externa disciplina: At lex Dei postulat ardentes motus spirituales, agnitionem, timorem, fiduciam, dilectionem Dei, denique obedientiam perfectam. Et econtra judicium Dei est et horribile ministerium irae divinae opprimentis omnes homines non tantum propter externa delicta, sed etiam propter interiores tenebras et immunditiem. De hoc horrendo judicio loquitur Paulus, non de Origenicis allegoriis aut fabellis. Dolendum est gravissimam doctrinam et Ecclesiae propriam de usu Legis, de ministerio Evangelii, de fide, de donatione Spiritus sancti, de veris fidei exercitiis in invocatione, deque motibus a Spiritu sancto accensis obscuratam et obrutam esse illis somniis Origenis non recte interpretantis Literam et Spiritum.

Semper omnibus temporibus omnis doctrina seu Legis seu Evangelii non renascentibus tantum est Litera et fugax umbra, hoc est, non afferens eis novam et aeternam lucem et vitam. At Evangelii promissio omnibus temporibus fuit ministerium Spiritus credentibus seu fide renascentibus; quia cum accipitur donata reconciliatio propter Mediatorem et accenditur fides, Spiritus sanctus novam et aeternam lucem et vitam in nobis inchoat, ut Rom. 8 dicitur: Sensus spiritus vita est et pax. Valde autem prodest in hoc ipso articulo considerare ministerii Evangelici vim et dignitatem. Clare affirmat hic locus 2 Cor. 3 per Evangelium dari Spiritum sanctum. Non igitur alias revelationes aut Enthusiasmos sine Evangelio quaeramus, sed acquiescamus in ipsa Evangelii promissione, quod cum facimus, certum est Spiritum sanctum efficacem esse.

Ceterum de disciplina suo loco dictum est, omnes homines non renatos aut imbecilles coërcendos et ad virtutem assuefaciendos esse disciplina juxta legem Dei, quae ad nos pertinet. Et caussas alibi quatuor commemoravi, quarum prima est, quia necesse sit Deo praecipienti disciplinam obedire. Secunda est, ut vitemus poenas, quia Deus violationem disciplinae horribiliter punit, ut omnes mundi calamitates ostendunt. Tertia est, quia reliquis hominibus opus est tranquillitate; non enim tantum nobis vivere nos putemus. Quarta est gravissima,

quod videlicet Lex est paedagogus in Christum. Est autem paedagogi officium, non solum coërcere, sed etiam docere. Commendat igitur nobis haec descriptio Legem, vult eam proponi, ut doceat nos de ira Dei, de bonis operibus, assuefaciat nos ad bonos mores, ad studium cognoscendae doctrinae de Deo, coërceat etiam teneros animos metu poenarum, sed illa magna laus est, quod hac disciplina ait vocari nos ad Christum, non quod mereatur disciplina remissionem peccatorum, sed quod Christus non sit efficax in contemptoribus disciplinae, qui perseverant in violatione disciplinae contra conscientiam. Haec supra copiosius exposita sunt.

XVIII.

DE CALAMITATIBUS ET DE CRUCE, ET DE VERIS CONSOLATIONIBUS.

Etsi omnium sapientum cogitationes et eloquentiam in Ecclesia et apud Ethnicos consumptam esse apparet in deploratione humanarum miseriarum, tamen omnes confessi sunt magnitudinem hujus tristissimi oneris, quod universa humana natura sustinet, comprehendi non posse.

Quantum est horribilium exemplorum in tragoediis et historiis, quae quidem ideo recitantur, ut admoniti de nostra fragilitate simus modestiores, nec accersamus nobis pericula et poenas stultis cupiditatibus. Nec minus tamen exemplorum indoctis quotidiana vita monstrat. Ac de caussa, cur haec hominum natura, quae antecellit ceteris animantibus, tantis miseriis subjecta sit, sapientes semper disputarunt, unde mors sit, unde tot morbi, unde corporum exitia non accersita nostris consiliis, unde in imperiis tantae confusiones, mutationes, ruinae, pestilentiae, fame necati populi, mersae urbes dehiscente terra, diluviis totae gentes obrutae, magnae urbes subitis incendiis prorsus deletae, denique alia multa sunt tristia, quae vel multis vel singulis accidunt sine ipsorum consilio.

Philosophi quaerunt caussam in materia, quam ajunt ruere aeterno impetu ad alias formas ac appetere vices. Hinc extruxit Aristoteles suum illud dogma de privatione in materia. Nec dubito motum esse primum humanae mortis et miseriarum cogitatione, deinde assiduis vicibus, quas videmus omnes generationum et corruptionum, plantarum et animantium omnium. Has incomprehensibiles vices cogitavit ita ruere, ire et redire propter vagas in materia privationes seu appetitiones.

Deinde accesserunt et alii Philosophi, qui addiderunt caussas efficientes, scilicet stellarum concursus ac positus, qui materiam varie temperant. Unde illa sunt apud Manilium [Astronom, I, 111 sq. ed. Bentl.]:

> Omniaque ad numen coeli faciemque moveri,
> Sideribus variis mutantibus ordine fata.

Ita quaerunt Philosophi in densa caligine mortis humanae caussas. Nec falsum est illud Menandri, quanquam *αὐτόματα* mala infinita sunt, tamen longe plura esse *ἑκούσια*, id est, quorum caussa est aut error in judicando aut voluntas recto judicio contumax. Ut Pompejus errore accendit bellum civile, Paris volens rapit Helenam, atque ita bellum attrahit in Asiam. Homicida voluntario scelere accersit sibi poenam. David volens rapit alterius conjugem et sibi ac universae genti horribiles calamitates accersit. Hujus generis exempla velle numerare perinde est ac si velis arenas omnium aquarum numerare.

Ac de voluntariis aliquo modo vident caussam Philosophi, sed de Automatis hominum malis non vident praecipuam caussam. De hoc fonte concionatur doctrina Ecclesiae tradita ab initio voce Dei et propagata per Patres, Prophetas, Christum et Apostolos. Ideo observemus hic discrimen humanae Philosophiae et doctrinae coelestis. Nec fons tantum monstratur, sed etiam verae ac firmae consolationes et remedia proponuntur.

Principalis caussa mortis et plurimarum calamitatum totius generis humani, piorum et impiorum, est prima contumacia primorum parentum et illa ipsa labes propagata in posteros. Sic dicitur Rom. 5 [v. 12]: Per peccatum mors intravit in mundum et in omnes homines pervasit mors, eo quod omnes sunt rei. Si natura humana non fuisset aversa a Deo, mansisset in ea vigor vivificus a Deo inditus naturae humanae, nec computruissent homines ut poma, ut flosculi, ut pecudes; sed postquam amisit integritatem, materia languidior facta pomorum et pecudum naturae similis esse coepit. Itaque propter peccatum iratus Deus sinit miseram naturam orbatam suo dono in mortem ruere, ut Psal. 89 [v. 7]: Defecimus in ira tua etc. Jam ad eandem caussam morbi et omnia *αὐτόματα* mala pertinent.

Deinde quia post hanc naturae corruptionem magna est caligo in mentibus, et multi errores, magna imbecillitas, multae cupiditates et errantes impetus et contemptus judicii divini: Cain, Esau, etiamsi ex generosis parentibus nati et diligenter ad virtutem instituti sunt, tamen accenduntur pravis cupiditatibus, ambitione, invidentia. Et quotidie accidit illud, quod Graece dicitur, *διὰ ἐπιθυμίας κενοὶ κενὰ λογίζονται*. Absolon, Antonius et innumerabiles alii similes somniant se imperiis potituros esse. Erroribus igitur et pravis cupiditatibus, quae sequuntur naturae depravationem, adeo cumulamus mala, ut etiam Ethnicus Poeta [Hesiod. Op. et D. 101] exclamaverit lugens humanas miserias:

Πλείη γαῖα κακῶν, πλείη δὲ θάλασσα.

Accedit autem ad nostros errores et ad cupiditates nostras incitator Diabolus, spiritus inimicus Deo et odio Dei saeviens in imbecillem naturam hominum. Cumulat igitur *αὐτόματα* et *ἑκούσια* mala, auget furores Caligulae, Neronis et similium, ut irritata ira Dei crescant poenae et miseriae. Quis

hos fontes malorum satis cogitare potest? videmus in ipsis exemplis et experimur in nostris miseriis, humanas aerumnas tristiores esse, quam ut earum magnitudinem cogitatione complecti aut verbis explicare homines possint.

Sed difficilius est cogitare causas magnitudinem, quantum malum sit peccatum, quid sit ira Dei certa lege punientis scelera, quanta sit rabies Diaboli augentis hominum miserias. Hae causae in genere cogitentur de malis grassantibus in tota natura hominum, in Ecclesia et in impiis. Sed hic multo difficilior quaestio oritur: Cum mors et ceterae calamitates sint poenae humanorum peccatorum ac scelerum, cur multo magis Ecclesia Dei miseriis onerata est, quam impia multitudo? Cur Abel interficitur a fratre? Cur Jesaiam crudelissime scindit serra tyrannus Manasse? Cur Jeremiam interficit Apryes? Cur Zachariam Pontifices? Cur Baptistam Herodes? Cur Christum Pilatus? Denique exempla nota sunt. Plerumque Ecclesia Dei est exiguus coetus verae doctrinae professionem retinens et sustinens varias et ingentes aerumnas communes et peculiares. Jacob amittit conjugem in partu, amittit filium Joseph, vagatur miser sine certa sede inter homines improbos et petulantes.

Et plerumque imperia tenent profani Principes ignorantes et contemnentes doctrinam Propheticam et Apostolicam, et antecellunt Ecclesiae non solum opibus, gloria et voluptatibus, sed etiam politicis virtutibus, ut quot putemus fuisse principes pios virtute Alexandro, Pyrrho, Scipioni aut similibus conferendos?

Cum autem Ecclesiae miseriae multos moveant, ut valde dubitent, an ulla pars humani generis curae sit Deo, an sit aliqua Dei Ecclesia, an hi soli sint populus Dei, qui amplectuntur doctrinam Propheticam et Apostolicam, an Deus hunc coetum exaudiat in aerumnis; denique cum illa spectacula tristia Ecclesiae impellant multos, ut a Deo deficiant, ut amplectantur Epicureos furores, necesse est Ecclesiam adversus haec scandala praemuniri, et doceri, cur Ecclesia tantis aerumnis subjecta sit et quod tamen exaudiatur, juvetur, sustentetur et tandem liberetur: Haec est sapientia Ecclesiae propria. Primum igitur causae impulsivae et finales recensendae, discendae, saepe cogitandae sunt, hae videlicet.

Prima: propter lapsum primorum parentum et reliquias peccati haerentis in hac corrupta natura Ecclesia Dei subjecta est morti corporali et ceteris aerumnis, ut reliquum totum genus humanum. Rom. 8 [v. 10]: Corpus morti destinatum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter justitiam.

Secunda: Cum mundus hanc interiorem immunditiem humanae naturae, dubitationes de Deo et neglectionem Dei non ducat esse res a Deo damnatas et contemnat iram Dei, magis premitur Ecclesia, quia vult Deus iram suam adversus peccata conspici et vult in nobis poenitentiam crescere. 1 Petr. 4 [v. 17]: Judicium a domo Dei incipit. Et Jerem. 30 [v. 11]: Castigabo te in judicio, ne tibi videaris innocens. Et Jesaiae ultimo [66, 2]: Ad quem respiciam, nisi ad contritum spiritu et trementem sermones meos?

Tertia causa: Quia Diabolus ardet majore odio Christi et Ecclesiae, insidiatur rabiosius Ecclesiae et saepe magnas dissipationes facit, ut cum haereses excitat; saepe evertit sanctos, ut Davidem, et longam telam miseriarum texit, ut multos irretitos adigat ad desperationem. De hac causa dicitur in Genesi cap. 3 [v. 15]: Serpens mordebit calcaneum ejus. Quanta vero miseria sint illi venenati morsus, saepe experiuntur pii, ut David impulsus vix iterum ex illis tot peccatis et scandalis eluctatus est. Item Matth. 12 [v. 44]: Redibo in domum meam, unde egressus sum. Item 1 Petr. ult. [5, 8]: Adversarius vester Diabolus tanquam leo rugiens circumit, quaerens quem devoret.

Quarta: Saepissime calamitates sunt poenae certorum delictorum, quas Deus vere irascens peccatis irrogat hominibus, simul ut puniat scelera et ut retrahat lapsos ad poenitentiam. Et hae poenae cum propter ipsos lapsos irrogantur, tum vero etiam tanquam exempla proponuntur, ut ceteri commonefacti Deum timere discant et mores regant diligentius. Sic David propter adulterium et proditum Uriam multis magnis aerumnis excruciatur et punitur: Filius interficit fratrem, postea movet seditionem, expellit regno patrem, polluit incestis stupris conjuges patris; denique nulla vox humana eloqui potest magnitudinem calamitatum, quas David multos annos sustinuit. Sic Osias punitur lepra, propterea quod contra legem sacrificaturus esset. Sic Manasse abducitur in exilium propter cultus Idolorum et propter interfectos Prophetas. Et de universi populi exilio et excidio urbis Jerosolymae inquit Jeremias cap. 22 [v. 8]: Et dicet unusquisque proximo suo: Quare sic fecit Dominus huic magnae civitati? Et respondebunt: Eo quod dereliquerit pactum Domini Dei sui, et adoraverint Deos alienos etc. Et Amos 2 [v. 4 sq.]: Deceperunt eos idola sua et mittam ignem in Juda, et devorabit aedes Jerusalem, quia conterunt capita pauperum. Et filius et pater ejus ierunt ad puellam unam, ut violarent nomen sanctum meum. Denique conciones et historiae Propheticae plenae sunt exemplorum et testimoniorum, quae ostendunt hanc quartam causam latissime patere. Plerumque certa delicta puniuntur certis calamitatibus communibus aut peculiaribus, quod ut si manifestius, saepe cum delictis poenarum formae congruunt, ut Sapientiae 11 [v. 17] dicitur: Per quae peccat quis, per ea cruciatur. Ut quia David rapit alienam conjugem, vicissim ipsius conjuges constupratae sunt. Item filius fratrem interficit et adversus patrem arma capit, quia semen suum adulterio polluit. Impiorum historiae habent innumerabilia exempla, in quibus poenarum formae congruunt cum sceleribus, ut Oedipus genuit ex matre, filii igitur mutua caede pereunt; Antigona filia interficitur. Ita res ostendit

maledictam fuisse generationem. Ita historiae ostendunt late vagari poenas et ex uno scelere innumerabilia peccata et multiplices calamitates oriri. Quare cum miramur aut deploramus magnitudinem calamitatum humanarum, tot vitae confusiones, tot ruinas regnorum de hoc fonte cogitemus: Ut cumulantur peccata, sic cumulantur poenae, etsi Deus eas mitigat, ut postea dicam. Sed de Ecclesiae poenis proprie dicamus. Hanc quoque sciamus puniri, et testimonia nobis proponamus. Mich. 7 [v. 9]: Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei. Psal. 88 [v. 33 sq.]: Visitabo in virga iniquitates eorum, misericordiam autem meam non auferam ab eis. Jes. 64 [v. 5]: Ecce tu iratus es, et peccavimus ac diu in peccatis fuimus et tandem liberati sumus. Cecidimus quasi folium, et iniquitates nostrae quasi venti dissipaverunt nos. Mira descriptio est et tristissimum πάθος. Dissipantur Ecclesiae, Gentes, familiae tanquam ventis propter certa peccata, ut decem tribus Israël, in quibus tamen reliquiae Ecclesiae manserunt, abductae in exilium late dissipatae sunt. De hoc genere poenarum loquitur Christus Joan. 5 [v. 14]: Ne iterum pecces, ne quid tibi deterius accidat. Et Paulus 1 Cor. 11 [v. 32]: Cum judicamur, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Apoc. 3 [v. 19]: Ego quos diligo, arguo et castigo.

Quinta caussa: Ut afflictiones sint testimonia doctrinae. Etsi enim Jesaias, Jeremias, Baptista non propter peculiaria facta puniuntur, tamen sustinent ingentes aerumnas propter alias caussas, videlicet, primum, ut agnoscant iram Dei adversus commune peccatum generis humani; deinde suscipiunt certamina propter confessionem doctrinae. Utrumque enim conspicitur in aerumnis Pauli, quod videlicet non circumferat Evangelium suae utilitatis aut voluptatum caussa, quia propter doctrinam magnas miserias sustinet, cum alioqui inter suos honesto loco tranquille vivere posset; deinde quod revera ac serio sentiat veram esse hanc doctrinam, eo confirmat, quia mortem mavult sustinere, quam abjicere professionem Evangelii. De hac caussa dicitur Matth. 16 [v. 24]: Qui vult me sequi, tollat crucem suam et sequatur me. Et 2 Tim. 3 [v. 12]: Omnes, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur. Psal. 125 [v. 5]: Qui seminant in lacrimis, in exultatione metent. Psal. 115 [v. 15]: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.

Sexta: Ut afflictiones sint testimonium immortalitatis. Cum enim Deus promiserit suis bona, et hic horribiliter eos opprimi ab impiis sinit et tamen apertis testimoniis ostendit se approbare Baptistam, Paulum et similes, necesse est restare aliam vitam, in qua ornentur bonis Baptista et Paulus et puniantur propter hos necatos Herodes et Nero. Ideo inquit Petrus [1 ep. 4, 17]: Si autem primum a nobis incipit judicium, quis erit finis eorum, qui repugnant Evangelio?

Septima: Ut efficiamur similes imaginis Filii Dei, ut Rom. 8 [v. 29] dicitur. Et ipse dicit [Matth. 10, 24]: Non est discipulus major magistro. Christus subiit poenam et aerumnas propter nostra peccata, factus pro nobis victima, placavit iram Dei, ut recipiamur, quanquam indigni; sed quia recipimur, ut simus haeredes ejus gloriae, quam meruit Christus, oportet prius hoc corpus peccati destrui, ut Rom. 6 [v. 6] dicitur: Vetus noster homo simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati.

Octava: Etiam in illis, in quibus non puniuntur peculiaria facta atrocia, est tamen interior immundities, securitas, admiratio sui, dubitationes multae. Haec mala emendantur in cruce et caventur futuri lapsus, ut 2 Cor. 1 [v. 9] dicitur: Responsum mortis in nobis habuimus, ne mea virtute confiderem. Et ad hanc caussam multa dicta et exempla pertinent. Vult enim Deus in omnibus sanctis crescere poenitentiam et dona. 2 Cor. 4 [v. 16]: Etsi noster homo exterior corrumpitur; tamen interior renovatur quotidie. Prov. 3 [v. 12]: Quem diligit Dominus, corripit. Hebr. 12 [v. 6]: Flagellat omnem filium, quem recipit. Psal. 118 [v. 71]: Bonum mihi, quod humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Jes. 28 [v. 19]: Vexatio dat intellectum. Item [v. 9]: Quem docebit scientiam? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus. Jes. 26 [v. 16]: Domine in tribulatione visitant te; angustia, in qua clamant, disciplina est eis.

Nona: Ut appareat sanctos universam obedientiam praestare non ambitione aut tantum praesentium utilitatum aliquarum caussa, sed principaliter, ut Deo serviant et ipsum celebrent, ut Psal. 43 [v. 18]: Haec omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te etc.

Decima: Ut appareat Ecclesiam non humanis consiliis et praesidiis, sed ab ipso Filio Dei capite Ecclesiae ac duce divina potentia colligi, defendi et servari, et ut in nostra infirmitate conspiciatur praesentia et potentia Christi propugnantis nos adversus Diabolorum et Tyrannorum furores. 2 Cor. 4 [v. 7]: Circumferimus thesaurum hunc in vasis testaceis, ut excellentia potentiae sit Dei, et non ex nobis. Psal. 19 [v. 8]: Illi in curribus et in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri. Psal. 43 [v. 2]: Deus, auribus nostris audivimus, et patres nostri adnuntiaverunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis; manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos. Nec enim gladio suo acquisiverunt terram, et brachium eorum non salvavit eos, sed dextra tua et brachium tuum et illuminatio vultus tui etc. Joan 15 [v. 5]: Sine me nihil potestis facere. 1 Cor. 1 [v. 31]: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Oseae 13 [v. 9]: Perditio tua est, Israël, tantummodo in me auxilium tuum. Jes. 46 [v. 3 sq.]: Qui portamini in utero meo, qui gestamini in mea alvo, senescentem Ecclesiam ego portabo. Ego feci, ego feram, ego portabo et salvabo. Jes. 48 [v. 11]: Propter me, propter

me faciam, ut non blasphemer, et gloriam meam alteri non dabo.

Recensui caussas, propter quas Ecclesia ingentibus aerumnis subjecta est. Nec esse hanc commemorationem confictam utcunque ad demulcendos animos rhetorica consuetudine, sed caussas veras et magni momenti esse, ita intelligemus, si et nostras aerumnas et publicas attente considerabimus. Ridentur haec ab Epicureis et omnibus aliis, qui sunt ebrii voluptatibus, aut gloria. Sed pii in veris aerumnis ac doloribus agnoscunt hanc doctrinam et veram et diligenter meditandam esse, Et hinc excitandos esse animos ad timorem Dei et ad quaerendas veras consolationes. Ut enim remedia salutaria non possunt adhiberi morbis, non explorata caussa; ita nos in Ecclesia veras miseriarum nostrarum caussas intelligere et deplorare discamus, ut iram Dei adversus commune peccatum et nostra peculiaria delicta agnoscamus et compescamus impetus aberrantes a lege, considerata magnitudine horribilium poenarum; deinde etiam remedia quaeramus.

Philosophia utraque in re errat, nec caussas principales videt humanarum miseriarum, nec efficacia remedia proponere potest, defigit oculos in materiam, nec de homine aliter quam de pomis aut violis aut rosis cogitat. Unde sit in hominum natura tanta labes, ignorat. Deinde non falso accusat errores et pravas cupiditates hominum, sed radicem ignorat, nec vituperat ignorationem et contemptum Dei.

Deinde remedia proponit, quae dolorem et indignationem frementis animi augent. Tantum dicunt, malum, cum tolli non possit, necessario ferendum esse, ut si equos aut boves juberent mortem patienter ferre. Quid juvat (inquiunt) ad necessarium malum insuper addere inanes animorum cruciatus et nihil profecturos? Bonus animus, inquit Plautus, in re mala dimidium est mali. Nec mitigationem, auxilium aut liberationem proponunt, sed jubent fugere omnes aerumnarum occasiones, quantum omnino fieri potest. Hinc Epicurei praecipiunt vitandam esse gubernationem Reipublicae, quia manifestum est gubernationem plenam esse sollicitudinum et periculorum et saepe tragicos exitus afferre, ut Palamedis, Thrasybuli, Demosthenis, Ciceronis, Pompei, Caesaris et aliorum innumerabilium exempla testantur.

Aliqui graviores etiam virtutes advocant, in qua oratione etiamsi multa omittuntur, tamen hoc verum est, quod dicunt propter dolores non faciendum esse contra ullam virtutem. Cato propter moestitiam non debet sibi consciscere mortem, facit enim contra justitiam. Coriolanus propter iracundiam non debet obsequi cupiditati vindictae et patriae bellum inferre; obliviscitur enim pietatis, quam debebat patriae. Demosthenes pulsus civitate non debet adeo muliebriter lamentari, facit enim contra modestiam, quae in omni gestu moderationem efficit.

His consolationibus recitatis deplorant generis humani miserias et colligunt multorum calamitosorum exempla, quod levius videtur esse onus, quia cum multis ferimus communem miseriam generis humani. Tandem cum vident quaedam tragica mala nulla consolatione leniri posse, delabuntur ad illud, optimum non nasci. Ita in Philosophica consolatione tota nusquam mentio est Dei, nulla liberatio, nulli exitus, nullus opitulator ostenditur. Etsi autem, ut recte valentes medicorum sermones non magni faciunt, ita ebrii voluptatibus nec Philosophicas nec Evangelicas consolationes considerant, tamen aegrotus animus avide inquirit et medicinam, undecunque offertur, accipit, maxime vero acquiescit, si intelligat a Deo certis testimoniis consolationem propositam esse, deinde quaerit sapientum cogitationes, quae in levioribus aerumnis etiam nonnihil leniunt dolores. Et collatio ipsa doctrinarum bonae menti suavis est et addit lucem divinis consolationibus easque dulciores efficit et animos exuscitat, ut Deo gratias agant, quod vere affici se nostrarum miseriarum cura tam illustribus testimoniis ostendit. Exhibuit enim nobis Filium suum, ut esset testis et pignus suae misericordiae erga nos, et multis concionibus amplissimis promisit auxilium et liberationem calamitosis petentibus opem, et exempla addidit liberationum insignium, et experimur ipsi exempla quotidiana. Utile est igitur habere in conspectu et ob oculos posita capita praecipua consolationum, quae in doctrina coelesti traduntur, et necesse est certas sententias annotatas tenere, quae doceant mentes de voluntate Dei. Ideo enim traditae sunt, ut cogitentur et accendant nos ad agnitionem Dei et proponant auxilium.

Recensebimus autem quinque locos consolationum traditos a Deo, quos meminisse necesse est.

Primus locus est: Omnes homines ac praecipue Ecclesiam oportet statuere non casu non affligi, sed sciente Deo. Et quanquam afflictiones vel a materia vel a Diabolo vel ab hominum saevitia oriuntur, tamen sciamus eas permitti aliquo Dei consilio et metas esse praescriptas, ultra quas saevire Diaboli aut hominum malitia non poterit. Etsi autem hic primus locus nondum est integra consolatio, tamen initio Epicureas opiniones ex animis evelli et extirpari oportet. Imo nihil dubium est hanc ipsam ob caussam praecipue Ecclesiam exerceri tam duriter et rursus liberari, ut crescat in nobis lumen vere statuens, non casu nasci et occidere homines, sed hunc vere esse Deum, qui se patefecit misso Filio et nobis tradidit verbum suum, et vere irasci eum peccatis et sanare resipiscentes. Nec exiguum est certamen, liberare animos ab Epicureis furoribus. Ideo primum haec dicta nobis ipsi inculcemus.

Matth. 10 [v. 29]: Nonne duo passeres asse veneunt? et unus ex eis non cadet super terram sine patre vestro. Omnes autem capilli capitis vestri numerati sunt. Ne igitur timeatis, multis passeribus meliores estis. Act. 17 [v. 26]: In ipso vivi-

mus, movemur et sumus. Psal. 32 [v. 15]: Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum. Psal. 93 [v. 9]: Qui finxit oculum, non videret? In Threnis Jeremiae manifesta refutatio est sermonum Epicureorum cap. 3 [v. 37]: Quis est iste, qui dixit fieri haec non jubente Domino? Ex ore altissimi nec bona nec mala egredientur? Quid murmurat homo contra Deum? Psal. 99 [v. 3]: Scitote, quod Dominus ipse est Deus; ipse fecit nos, et non ipsi nos; nos autem populus ejus et oves pascuae ejus. Jes. 45 [v. 6 sq.]: Ego Dominus, et non est alius, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem et creans malum, videlicet poenas; ego Dominus loquens justa et annuntians vera. Sophoniae 1 [v. 12]: Et erit in tempore illo, scrutabor Jerusalem lucernis et visitabo viros defixos in faecibus suis, qui dicunt in cordibus suis: Non faciet bene Dominus et non faciet male, et erit domus eorum deserta. 1 Reg. 2 [1 Sam. 2, 6]: Dominus mortificat et vivificat.

Huc adscribat sibi quisque plura testimonia, ut firmissime statuat, non accidere casu aerumnas, sed cerni a Deo et revera justum judicem irasci peccatis et punire sontes et pios calamitosos suo quodam consilio exercere. Hunc primum locum confirmant et testimonia, quae in sequentibus locis et supra in caussis citantur, quia semper complectuntur mentionem Dei tum punientis tum castigantis tum liberantis, ut [Psalm. 117, 18]: Castigans castigavit me Dominus.

Innumerabiles homines, qui in secundis rebus aut mediocribus difficultatibus non habuerunt opiniones Epicureas, sed utcunque tenuerunt hanc persuasionem, res humanas Deo curae esse, iidem cum incidunt in magnas aerumnas, prorsus hanc persuasionem amittunt, et cogitant casu et sine ullo Dei consilio misceri omnia, oriri et occidere alia placidius, alia durius. Denique his telis praecipue Diaboli, spiritus mendaces, sauciant animos in aerumnis, ut Deum contumelia afficiant, excitatis furoribus Epicureis. Ideo diligenter animi adversus haec tela Diabolica praemuniendi sunt.

Secundus locus: Nihil diligitur aut placide fertur sine ulla boni ratione. Quare cum Saul tantum cogitat se puniri a Deo, fugit Deum tristissimo fremitu. Tenenda est igitur boni ratio in aerumnis. Caussa finalis scienda est, cur Deus puniat. Supra impulsivas et finales recensui. Sed quaecunque sunt impulsivae, quae possunt esse variae et nobis ignotae, nos semper hanc finalem teneamus certissima fide, quod Deus puniat aut exerceat, non ut perdat nos, sed ut nos retrahat ad poenitentiam aut exuscitet, ut crescant in nobis Timor, Invocatio et ceterae virtutes. Cum haec bona voluntas Dei conspicitur, jam accedere animus ad Deum et se subjicere ipsi utcunque incipit et tolerat poenam seu aerumnas placidius.

Haec est propria Evangelii doctrina inde usque ab initio per Patres, Prophetas, Christum et Apostolos tradita, humanum genus tot ingentibus aerumnis subjectum esse, non ut ruat in aeternum exitium, sed ut agnoscat iram Dei adversus peccata et hac admonitione retrahatur ad poenitentiam et redeat ad Deum opitulatorem. Id intelligebant Adam et Heva, cum viderent mortem Abel, sese admoneri de suo peccato sentiebant, sed tamen norant Deum velle, ne spem vitae aeternae abjicerent, meminerant traditam promissionem de semine, quod abolita morte redditurum erat ipsis hunc Abel interfectum. Sed tamen in tanto dolore difficile illis fuit eluctari ex dubitatione. Saepe igitur repetita est haec doctrina in Prophetis. Ezech. 33 [v. 11]: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Jurat Deus se punire, non ut perdat, sed ut retrahat nos ad poenitentiam. 1 Cor. 11 [v. 32]: Cum judicamur a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Psal. 118 [v. 71]: Bonum mihi, quod humiliasti me, ut discerim justificationes tuas. Apoc. 3 [v. 19]: Ego quos diligo, arguo et castigo. Jes. 28 [v. 19]: Vexatio dat intellectum. Item [ibid. v. 9]: Quem docebit scientiam? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus. Jes. 26 [v. 16]: Domine, in tribulatione visitant te; angustia, in qua clamant, disciplina est eis. Ad Hebr. 12 [v. 6]: Flagellat omnem filium, quem recipit. Prov. 3 [v. 12]: Quem diligit Dominus, corripit. Matth. 11 [v. 28]: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Hic mandat Christus omnibus, qui se oppressos esse miseriis sentiunt, ut quaerant hunc opitulatorem a Deo missum. Et Jes. 61 [v. 2 sq.] inquit se missum esse, ut consoletur omnes lugentes et det oleum gaudii pro luctu etc.

Denique et sequentis loci testimonia idem docent, quae continent promissiones, in quibus Deus pollicetur liberationem aut auxilium afflictis et testatur se adesse calamitosis ipsum invocantibus, ut Jes. 57 [v. 15]: Habitans cum contrito et humili spiritu, ut vivificet spiritum humilium et corda contritorum. Et Psal. 33 [v. 19]: Prope est Dominus his, qui tribulato sunt corde. Non igitur punit, ut perdat, sed iram declarat, ut nos hortetur ad poenitentiam, sicut scriptum est [Rom. 11, 32]: Conclusit omnes sub peccatum, ut omnium misereatur. Tristis carcer est concludi sub peccatum; significat enim subjici irae Dei, morti et aerumnis. Ut David tunc concluditur sub peccatum, cum pellitur in exilium et exuitur gloria virtutis perinde ac si a Deo abjectus esset. Mauritius Imperator tunc concluditur sub peccatum, cum in ejus conspectu filiae, filius, conjux interficiuntur. Sed in his tantis miseriis tamen retinenda fuit altera sententiae pars: Ut omnium misereatur. Sciendum est in summis aerumnis tamen Deum non deserendum esse, sed statuendum, quod velit nos recipere et liberare ab aeterna ira. Sed quam difficile sit in magna calamitate hanc consolationem amplecti, experientia ostendit.

Tertius locus consolationis est promissio auxilii, mitigationis poenarum, praesentiae Dei et libera-

tionis. Hic locus procul a Philosophia recedit. Nam humana ratio non judicat pulso Davidi Deum adesse. Cum Cato videt Pompejum interfectum esse, Julium vincere, incipit irasci Deo et se virum justum, ut judicat, et in caussa honestissima deseri injuste dicit. Sed doctrina Evangelii testatur homines non eo abjectos esse a Deo, quia sint in calamitate, sed potius tunc Deum promittere auxilium et mitigationem malorum et liberationem. Nec putemus has consolationes inania verba esse. Res verae sunt, ac fides experitur eventus, ut exempla declarant. Primum ergo aliquas promissiones colligamus ad nos confirmandos.

Nahum. 1 [v. 7]: Bonus est Dominus et confortans in tribulatione et agnoscens sperantes in se. Joël. 2 [v. 13]: Convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia bonus est et misericors et mitigans poenam. Id enim vult, cum ait, Deum poenitentia affici, cum punit. Psal. 33 [v. 19]: Prope est Dominus his, qui tribulato sunt corde. Psal. 146 [v. 3]: Qui sanat contritos corde et alligat contritiones eorum. Psal. 49 [v. 15]: Invoca me in die tribulationis, et eripiam te, et glorificabis me. Jes. 57 [v. 15]: Habitans cum contrito et humili spiritu, ut vivificet corda contritorum. Jes. 66 [v. 2]: Ad quem respiciam, nisi ad miserum et contritum spiritu et trementem sermones meos? Matth. 5 [v. 3]: Beati pauperes spiritu, quia horum est regnum coelorum. Beati qui lugent etc.

Liberat Deus suam Ecclesiam tandem ex omnibus miseriis. Sed interim in hac vita necesse est obedire nos in aliquibus aerumnis, quia vult, ut dictum est, Ecclesiam subjectam esse cruci, et tamen quotidie multos liberat, etiam ex corporalibus miseriis, et cum non prorsus liberat, tamen mitigat. Hanc mitigationem saepe describunt et petunt Prophetae, et nos petere discamus. Nam haec infirma hominum natura non posset sustinere irae divinae magnitudinem, si exardesceret, ut nostra peccata merentur. Ideo clamat David Psal. 6 [v. 2]: Domine, ne in furore tuo arguas me. Item Psal. 129 [v. 3]: Si iniquitates observaveris, Domine; Domine, quis sustinebit? id est, si ira exarserit tanta quantam peccata nostra merentur, omnes subito peribimus. Psal. 77 [v. 33]: Et non accendit omnem iram suam. Jerem. 10 [v. 24]: Corripe me, sed in judicio, non in furore, ne in nihilum redigar. Oseae 11 [v. 8]: Quomodo dabo te, Ephraim? Quomodo obruam te, Israël? Num sicut Adama et Seboim delebo? Conversum est in me cor meum, exarsit commiseratio mea. Non faciam furorem irae meae. Non perdam penitus Ephraim, quia Deus ego sum, et non homo, in medio tui sanctus, id est, parcam per misericordiam, cum Deus sim, et non sinam deleri meum verbum, quod tibi tradidi. Abacuc. 3 [v. 2]: Cum irasceris, misericordiae recordaris. Jes. 64 [v. 8]: Et nunc, Domine, pater noster es tu, nos vero lutum, et fictor noster es tu, et opera manuum tuarum omnes nos. Ne irascaris, Domine, valde, nec perpetuo memineris iniquitates nostras. Ecce respice, populus tuus omnes nos.

Haec dicta de mitigatione diligentissime considerande sunt, ut, etiam cum non penitus tolluntur miseriae, tamen sciamus nos interim juvari, sustentari et corroborari, ut perferre onus possimus et ipsas calamitates leniri. Agar pulsa domo Abrahae cum filio in magnis aerumnis, cum paene siti periissent ipsa et filius, exauditur a Deo et juvatur monstrato fonte. Sic singuli petamus et expectemus mitigationem aliquam, ne nostra infirmitas prorsus succumbat. Ideo et Rom. 8 dicitur: Spiritus adjuvat infirmitatem nostram.

Quartus locus. Ecclesia et singuli pii in calamitate considerantes tres locos, quos recensui, debent addere fidem et invocationem. Ideo enim tradidit Deus has dulcissimas et amplissimas promissiones, ut nos eas fide amplectamur, ut conspecta ejus bonitate sustentemur, denique ut ipse invocetur ac celebretur. Confugiamus ad Deum admoniti his dictis. Petamus et expectemus auxilium divinum, et acquiescamus in his promissionibus, ut acquiescebant pii in Aegypto aut deserto aut exilio Babylonico, scientes Deum adesse, opitulari, et tandem futuros exitus laetos.

Quaerunt omnes homines, donec possunt, visibilia praesidia in rebus adversis. Alius confidit pecunia, alius potentum amicorum favore. Haec cum fallunt, multi franguntur animis et nullam consolationem admittunt. Hos dolor iste ostendit solis visibilibus rebus confisos esse, non Deo. Licet uti rebus a Deo ordinatis, ut David utebatur suo exercitu; sed fiduciam rerum sine Dei fiducia rejicit vox divina: Maledictus qui confidit in brachio carnis etc. Haec injusta fiducia cito deprehenditur, cum amittimus visibilia praesidia, cum deserimur ab amicis. Hinc querelae sunt Tyrannorum potius ridiculae, quam miserabiles, *φίλων ἔρημος, ὠ τάλας ἀπόλλυμαι.* Cur enim illis confidens immoderatas res aut injustas movisti? Rectius David inquit [Psalm. 26, 10]: Pater et mater dereliquerunt me, Dominus autem suscepit me. Rectius mulier Cananaea, quae abjecta omni spe remediorum humanorum petit opem a Christo, nec deterreri se patitur, etiam cum initio durius respondet Christus. In usu vitae, in periculis, in miseriis discendum est, quam fiduciam Deus postulet, quam rejiciat. Nec intelligi haec praecepta sine aliquo usu possunt. Imo ideo Ecclesia onerata est cruce, ut in his exercitiis fides crescat, quae in otio et voluptatibus extinguitur, ut scriptum est [Exod. 32, 6]: Sedit populus manducans et bibens, et surrexit ad ludendum. Item Deut. 32 [v. 15]: Incrassatus est et recalcitravit. Jam ut nos ipsos de hac invocatione admoneamus, teneantur haec dicta. Psal. 49 [v. 15]: Invoca me in die tribulationis, et eripiam te, et glorificabis me. Psal. 9 [v. 11]: Et sperent in te, qui noverunt nomen tuum, quia non derelinquis quaerentes te, Domine. Psal. 54 [v. 23]: Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te

enutriet. Psal. 33 [v. 7]: Iste pauper clamavit ad Dominum, et Dominus exaudivit eum. Psal. 144 [v. 18]: Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate. Joan. 16 [v. 24]: Petite, et accipietis. Luc. 18 [v. 1]: Oportet semper orare et non languefieri. Philipp. 4 [v. 6]: Ne sitis solliciti, sed in omni oratione et precatione cum gratiarum actione petitiones vestrae notae fiant apud Deum. Ac fides ita exerceatur semper, ut primum petat remissionem culpae, postea mitigationem poenae, ut infra dicam de Precatione.

Quintus locus. Cum superiores sententias de voluntate Dei in nostris aerumnis considerabis, videlicet quod non accidant casu, quod Deus puniat, non ut perdat, sed ut retrahat nos ad poenitentiam, quod velit opitulari, quod a se peti et expectari auxilium velit, ac jam bonam voluntatem Dei in nostris calamitatibus agnesces, scias postremo mandatum Dei esse, ut in calamitatibus sic sentientes ei obediamus, nec irascamur ipsi punienti nos, sed agnoscamus poenam justam esse, nosque Dei voluntati subjiciamus, ac aliquo modo velimus, hoc est, placide feramus hanc poenam, ut justitiae divinae obtemperemus. Vult enim Deus in omnibus poenis conspici ordinem suae justitiae et iram adversus peccatum. Cum igitur haec obedientia et doloris moderatio etiam praeceptis divinis mandata sit, repugnandum est dolori et indignationi. Id docent haec dicta. Micheae ultimo [7, 9]: Iram Domini portabo, quia peccavi ei. Et consolatio additur. Non enim satis est praeceptum nosse aut tolerare malum, sed, ut ante dixi, Fides et Invocatio accedant, ideo et hic Micheas addit [v. 8]: Cum sedero in tenebris Dominus lux mea est. 1 Petri ultimo [5, 5 sq.]: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei. Praecipit, ut Deo prementi nos obediamus, et nominat potentem manum, quod te utraque re intelligatur: Manus Dei potens est et ad evertendos superbos et ad erigendos afflictos. Nulla est tanta potentia, tam floreas gloria et opibus, quam non facile possit Deus evertere, ut historiae omnium temporum ostendunt. Sed memento exempla sanctorum, Davidis ac Nabuchodonosor. Hi ex summo fastigio dejecti didicerunt se prius tutos fuisse non sua virtute, non amicorum fide, non humanis praesidiis, sed Deo servante, protegente et gubernante eos. Nimis longus catalogus esset, si recenseremus Heroum casus, qui horribiliter eversi sunt: Herculis, Achillis, Ajacis, Jasonis, Philippi Macedonis, Pompeji, Caesaris, Antonii et aliorum innumerabilium. Horum tragici exitus declarant hanc vocem: Abominatio est coram Deo, quicquid sublime est in mundo, id est, quicquid gloriosum est sine agnitione et timore Dei, id evertitur. Ideo tantae ruinae sunt summorum virorum, qui non solum potentia, sed etiam virtute antecelluerunt.

Rursus potentiam suam Deus etiam in erigendis piis saepe ostendit, ut Joseph ex carcere liberatur, David pulsus restituitur in regnum; Manasses cum diu captivus fuisset, tandem post poenitentiam incolumis dimittitur. In his exemplis scriptis affirmatur Deum esse auctorem harum liberationum, ut sciamus idem de non scriptis exemplis. Cum nobis res adversae mitigantur aut tolluntur, fit hoc Deo nos juvante et gubernante consilia et exitus, ut Psal. 27 [v. 7] dicitur: Dominus adjutor meus et protector meus, in ipso speravit cor meum, et adjutus sum. Sed redeo ad praecepta, quae obedire jubent. 1 Cor. 10 [v. 10]: Ne murmuretis, sicut quidam eorum murmuraverunt et interfecti sunt ab interfectore, ut in Numeris cap. 21 narratur de ignitis serpentibus. Psal. 37 [v. 7]: Subditus esto Deo et spera in eum. Brevis concio est de rebus maximis et duas partes complectens, Praeceptum de Obedientia et doctrinam de consolatione a Deo petenda et expectanda. Psal. 45 [v. 11]: Vacate et videte, quod ego sim Deus. Mirum praeceptum est et ignotum Philosophiae, sed convenit cum dicto Jesaiae [30, 15]: In silentio et spe erit fortitudo vestra. Quod est igitur illud silentium? Quidnam illud vacare? Primum obedienter tolerare impositas aerumnas; deinde non accersere negotia sine vocatione; tertio, non, ut solet humana diffidentia, discurrere ad quaerenda varia praesidia et in his aliqua injusta aut sine justo ordine, sicut Reges Juda nunc inclinabant ad Aegyptios, nunc ad Syriacos Reges, nunc ad alios et impliciti stultis foederibus postea cogebantur sequi alienos furores. Huic impatientiae et discursationi quaerentium auxilia sine justo ordine opponuntur hae voces: Vacate, id est, quiescite, expectate Dei auxilium, non discurrite in Aegyptum, in Syriam, ad Turcos, ad Afros. In bona causa sitis tranquillis animis et a Deo defensionem expectate; et si quid secus eveniet, tamen melius est sustinere aerumnas, quam inhonestis consiliis bonam causam deformare.

Exposui quinque locos traditos in doctrina Evangelii de tolerandis miseriis ignotos Philosophiae. Cum autem hac fide confirmati animi tolerant afflictiones, tunc vere Patientia seu Tolerantia est sacrificium, id est, cultus Dei seu opus a Deo mandatum et eo factum, ut ipsi honos reddatur. Sicut Psal. 50 [v. 19] dicitur: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Et Rom. 12 [v. 1]: Offerte corpora vestra hostias vivas etc. Nec vero ipsa laceratio corporis, ut Ethnici putabant, est sacrificium, sed voluntatis obedientia, seu tolerantia in dolore, cum quidem voluntas Deum intuetur et petit ut expectet a Deo auxilium. Nec sunt sacrificia accersitae calamitates, ut sacerdotes Baal fodiebant sua corpora, seu ut Decii se devovebant pro Republica.

Hi furores Ethnici damnandi et execrandi sunt, sed illarum calamitatum tolerantia sacrificium est, quae aut vocationem comitantur, ut Christi, Prophetarum, Apostolorum et omnium piorum aerumnae professionem veritatis comitantes, aut quae sunt poenae sequentes communem imbecillitatem aut nostra delicta, ut morbi, supplicia legitima, ut cum fures aut homicidae supplicio afficiuntur. Harum

miseriarum tolerantiam dicimus fieri sacrificium, ac de his dicitur 1 Petr. 1 [v. 6]: Paulisper, ubi opus est contristati.

Sic igitur fur, cum ducitur ad supplicium, feret suam calamitatem. Primum statuet se non casu haerere in hac poena, sed sciente et permittente Deo certo consilio. Quonam? aut cur? Quid ego magis plector, quam tot alii Harpali in aulis multo plus furati? Te vult agnoscere iram suam adversus peccatum, te vocat ad poenitentiam. Nunc cogita, quanta fuerit infirmitas tua: Impulsus coeca cupiditate alienum rapuisti, cessisti Diabolo, qui delectatur pernicie hominum; nunc igitur haeres in poena. Nec rursus cedas Diabolo, qui te prorsus a Deo avellere conatur. Incipe agnoscere Filium Dei Jesum Christum, et scito propter hunc te recipi. Is te consolabitur jam nunc quoque, ut latronem in cruce. Obedies igitur Deo; qui in his publicis poenis ostendit exempla irae suae adversus peccata et commonefacit homines, ut cogitent, quanta sit Diaboli malitia, qui imbecilles homines in tales miserias impellit. Dices ut Daniel: Nobis confusio, sed Deo tribuatur misericordia, qui in talibus spectaculis non prorsus abjicit miseros, sed confugientes ad Filium certo et vere recipit. Erigas igitur animum Fide et agnitione Christi, petas consolationem et expectes vitam aeternam, ut latro in cruce.

In tali exemplo conspici potest discrimen patientiae, de qua loquuntur Philosophi, et Patientiae, de qua Evangelium concionatur. Philosophi nihil dicunt de praecipuis caussis, nihil de Deo, nihil de auxilio divino aut liberatione. Sit igitur haec definitio hujus virtutis, ut Philosophi definiunt: Patientia est obedire rationi in miseriis, ita ut dolorem moderemur eatenus, ne faciamus contra justitiam aut alias virtutes. Ut Cato facit contra justitiam sibi mortem consciscens. Coriolanus facit contra pietatem debitam patriae bellum civibus et cognatis inferens. Demosthenes facit contra modestiam, cum muliebriter lamentatur pulsus in exilium. Et quanquam interdum vult aliquo modo poenam justam reus aliquis, ut Adrastus, qui casu interfecerat Croesi filium, tamen, injustam poenam, praesertim atrocem, velle humana ratio non potest. Palamedes, Socrates et similes ferunt supplicia, non quod velint poenam, sed perinde tolerant, ac si dilaniarentur a leonibus.

At Paulus vult aliquo modo supplicium, quia scit testimonium esse confessionis; David vult aliquo modo poenam, quia scit Deo debere nos hanc obedientiam, scit a Deo proponi exemplum irae toti generi humano in hac sua poena, praeterea et mitigationem expectat. Addatur ergo definitio in Evangelio tradita: Patientia Christiana est, obedire Deo in sustinendis aerumnis, ita, ne vel a Deo deficiamus vel ei irascamur vel contra alia praecepta Dei faciamus, sed moderemur animi dolorem et auxilium ac mitigationem a Deo expectamus. Collatio definitionum ostendit discrimen, quod in exemplis tamen clarius conspicitur. David intelligit se Dei consilio puniri et Deo obtemperat et petit mitigationem. Socrates miratur injustitiam et nihil de Dei consilio cogitat, casu se opprimi arbitratur, ut si casu praeteriisset, ruente aliqua turri et eum opprimente, nec petit auxilium aut mitigationem a Deo.

Sejungamus ergo nos ab Ethnicis in nostris aerumnis et discamus praecipue hanc ipsam ob caussam totum genus humanum tantis miseriis onerari, ut ad agnitionem Dei et ad invocationem veram excitemur. Cum videmus mortem, morbos, injurias, bella, pestilentias, diluvia, exidia urbium et alias innumerabiles calamitates privatas et communes, vult nos admiratione tantarum miseriarum attonitos de caussis et de opitulatore quaerere. Laudatur Platonis sententia in Epitaphio, quam Cicero expressit his verbis: Nam cui viro ex se ipso apta sunt omnia, quae ad beate videndum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu aut contrario pendere ex alterius eventis et errare coguntur, huic optime vivendi ratio camparata est. Verba Platonis [Menex. 248 A.] haec sunt: Ὅτῳ γὰρ ἀνδρὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, ἢ ἐγγὺς τούτου, καὶ μὴ ἐν ἄλλοις ἀνθρώποις αἰωρεῖται, ἐξ ὧν ἢ εὖ ἢ κακῶς πραξάντων, πλανᾶσθαι ἠνάγκασται καὶ τὰ ἐκείνου, τούτῳ ἄρτια παρασκεύασται ζῆν. Quod monet Plato, ne pendeant universae spes nobis a fortunae bonis aut hominum conjunctionibus, recte docet; sed quod deducit nos ad nostras virtutes, nondum satis est. Nam ad Deum deduci nos oportet. Multa enim accidunt homini, ubi humana virtus sine Dei auxilio succumbit. Hic vult Deus se agnosci et invocari, et pollicetur auxilium, et experiemur hanc consolationem non esse inanem Rhetoricam, si in vero dolore invocabimus, sicut scriptum est [Psalm. 33, 19]: Prope est Dominus his, qui tribulato sunt corde.

Dixi de caussis aerumnarum et de consolationibus, et virtutem, quae Patientiae seu Tolerantia vocatur, quam Graeci nominant ἀνεξικακίαν, utcunque descripsi. Quae etsi eo necessaria est, quia divinitus haec obedientia postulatur, tamen et utilitates magnae exuscitent nos, ut eam majore cura amplectamur. Ubi animi hac virtute non confirmati sunt, varie ruunt, ifascuntur Deo, quaerunt auxilia inconcessa, ut Saul consulit magicam mulierem; Reges faciunt injusta foedera, multi cupiditate vindictae movent Ecclesiam et imperia, ut Arium dolore repulsae motum ajunt ad turbandam Ecclesiam; et vidit nostra aetas exempla talia non pauca. Magnum incendium est vindictae cupiditas in multis, ut in Alcibiade, Coriolano et aliis magnis viris. Sed discamus privato dolori anteferre publicam utilitatem, nec per impatientiam non necessarios tumultus excitemus. Quantum decus fuit Scipionis moderatio, quia cum facile posset Tribunorum injustas criminationes armis opprimere, tamen urbe cedere maluit, quam sine necessitate movere Rempublicam.

Ac praecipue nos in Ecclesia pericula publica prospiciamus. Motae discordiae cupiditate vindictae

saepe horrendas dogmatum confusionis et bella civilia excitarunt. Haec mala diligenter cavenda sunt, et graviter ac prudenter judicandum est, quibus de rebus pugnandum sit et ubi non sit pugnandum. Non dimicandum est de privatis affectibus, non praetexendae publicae causae privatis odiis et livori, sed verae et necessariae doctrinae puritas graviter et sedatis animis defendenda est.

Etsi Philosophia quaerit in materia et voluntatibus hominum propinquas calamitatum humanarum causas, tamen aliae principales in Ecclesia Dei patefactae sunt, videlicet peccatum in natura hominis et furores Diaboli, qui, ut Deum contumelia afficiat, praesertim in Ecclesiam hostiliter grassatur.

Etsi autem inde prima initia sunt omnium calamitatum, tamen discrimina quaedam sunt. Ut alia causa propinqua est, cur David affligatur, cum ex regno propter adulterium et homicidium ejicitur; alia causa propinqua est aerumnarum Jeremiae, qui in confessione veritatis interficitur. Propter hanc causarum diversitatem genera calamitatum diversa nominari possunt, quae ideo illustribus vocabulis discerno, ut doctrina de diversitate causarum planius intelligi et facilius explicari possit, quam quidem intelligi necesse est et propter consolationes et ad judicandas disputationes de Satisfactionibus et alias.

Sit igitur primum genus τιμωρίαι, quae sunt poenae certorum delictorum, quae non quidem sunt compensationes seu satisfactiones, quae mereantur remissionem culpae aut poenae aeternae, sed sunt opera justitiae divinae, per quae vult Deus commonefieri et nos et alios de sua justitia, ut sciamus, et quae sint peccata, et vere irasci Deum peccatis et cum in hac vita mortali tum in futura punire, nisi rursus ad Deum convertamur. Ad hoc genus pertinent plurimae calamitates in toto genere humano, quia plerique homines etiam atrocibus delictis irritant iram Dei. Quanquam autem hae poenae sunt opera justissimae irae Dei, quae vagantur per omnes Gentes, tamen in Ecclesia extant promissiones firmae et immotae, quas Deus immensa misericordia nobis tradidit et patefecit, quae affirmant in hac ipsa ira Deum tamen velle, ut ad Filium Mediatorem confugiamus et servemur ac salute aeterna donemur, saepe etiam et in hac vita mortali tollantur aut mitigentur calamitates. Ideo apud Micheam cap. 7 [v. 9] scriptum est: Iram Domini portabo, quia peccavi ei. Hic aperte de poena loquitur. Et tamen consolationem addit [v. 8]: Cum sedebo in tenebris, Dominus lux mea est. Ac multa discit Ecclesia in his poenis. Discit, quae sint peccata, agnoscit justum Dei judicium et iram adversus peccata, et tribuit Deo laudem justitiae, ut Daniel [9, 7] inquit: Tibi, Domine, justitia. Simul etiam ibi accenditur lux Evangelii, quae, docet gratiam exuberare supra peccatum, ut ad Romanos scriptum est. Discunt piae mentes immensa bonitate et misericordia Deum lenire suam iram justissimam et anteferre nostram salutem indignationi suae, et tamen, ut justitiae satisfiat, derivatam esse iram in Filium. Harum collationum, justitiae et misericordiae, consideratio studium erit coelestis sapientiae in vita aeterna. Sed tamen nunc ut in tirocinio initia pie cogitanda sunt.

Secundum genus sit δοκιμασίαι, cum non propter certa delicta, sed exercendi et confirmandi causa affliguntur homines Deo placentes, et qui non habent saucias conscientias, ut carcer Joseph, Davidis aerumnae, cum Saul ei injuste insidiatur, calamitates Job. Etsi enim in omnibus sanctis in hac vita sunt peccata, tamen alia causa propinqua est, propter quam Deus tam duriter haec sua organa exercet. Non vult in otio et luxu Fidem et Invocationem extingui, vult in ipsis aerumnis crescere virtutes, ut in gubernatione sint vigilantiores et feliciores.

Tertium genus est μαρτύριον, cum propter confessionem verae doctrinae homines Deum vere colentes affliguntur aut interficiuntur, ut mors Abel, supplicia Jeremiae, Pauli et aliorum, qui in confessione veritatis interfecti sunt, nequaquam sunt poenae certorum delictorum, sed testimonia, in quibus ostendunt se, cum veritatem vitae anteferunt, serio sic sentire de Deo, ut docent, ac vere statuere nequaquam fabulosam esse doctrinam Evangelii; testantur item restare aliam vitam et aliud judicium post hanc vitam. Paulus revocaverat mortuos in vitam, quo exemplo testimonium divinitus ostensum est, Deo Paulum placere; nec propterea abjicit eum, etiamsi a turpissimo Tyranno interficitur. Restat igitur aliud judicium, in quo Deus Paulo benefaciet et de Nerone poenam sumet. Et sicut Filius Dei summos et acerbissimos cruciatus sustinuit, ita praecipua lumina Ecclesiae praecipuas aerumnas sustinent, ut degustent passionem Filii Dei et quidem Abel, Isaac et alii patres et Prophetae typi fuerunt significantes mortem Christi.

Quartum genus est λύτρον. Est autem solius Filii Dei obedientia in omnibus ipsius afflictionibus et morte. Nam in hunc derivata est ira aeterni patris adversus peccata nostra.

Haec quatuor genera distincta appellationibus considerare utile est propter multarum disputationum explicationem.

XIX.

DE INVOCATIONE DEI SEU DE PRECATIONE.

Cum de ceteris virtutibus, de Temperantia, de Mansuetudine et aliis tam accurate scripta multa legantur, miram est de hac virtute omnium summa, de Invocatione Dei, non solum pauca tradita esse, sed etiam corruptelas admixtas esse de Invocatione mortuorum, item negligi doctrinam de Fide, quae maxime in invocatione lucere debet, negligi item discrimen promissionis gratiae et promissionis bonorum corporalium. Utilissimum est autem recte, di-

ligenter et copiose eruditi Ecclesiam de invocatione, quae proprium solius Ecclesiae opus est. Ceterae virtutes multae, ut Temperantia, Mansuetudo, reperiuntur etiam in his, qui Deum ignorant, ut in Pomponio Attico et similibus. Sed invocatio tantum est Ecclesiae murus, ut Salomon inquit [Prov. 18, 10]: Turris fortissima nomen Domini, id est, Invocatio vera Dei.

Discernantur autem gradus: Aut petimus aliquid a Deo, id proprie vocatur petitio seu oratio; aut agimus gratias pro accepto beneficio, hoc est, testamur vere a Deo nos adjutos esse et ei gratias agimus, et celebratione hujus beneficii nos et alios ad Timorem Dei, ad Fidem ac ad Invocationem invitamus. Has species saepe nominat Paulus, et nota sunt verba Philipp. 4 [v. 6]: Non sitis solliciti, sed in omni precatione et petitione, cum gratiarum actione postulationes vestrae innotescant apud Deum. Ne igitur precatio nostra sit inanis βαττολογία et Ethnicum murmur, sejungamus nostram invocationem ab Ethnica, Mahometica, Judaica, et discamus, quomodo recte invocandus sit Deus.

Ac primum saepe inter invocandum cogitemus, quid intersit inter veram invocationem, quam facit Ecclesia Dei, et Ethnicam, Mahometicam et Judaicam. Hic sciamus praecipue duo esse discrimina: Alterum de Dei essentia, alterum de voluntate patefacta in promissione et Filio Mediatore. Quod ad prius attinet, aberrant Ethnici, Mahometistae et Judaei, et quicunque idola aut mortuos invocant, a vero Deo, qui se patefecit dato verbo suo et misso Filio suo. Invocant Turci Deum, ut dicunt, conditorem coeli et terrae. Sed nolunt hunc esse verum Deum conditorem coeli et terrae, qui dedit nobis hoc verbum traditum per Prophetas et Apostolos, nec assentiuntur Christum esse Filium Dei. Aberrant ergo a Deo, sicut Christus clare inquit [Joh. 5, 23]: Qui non honorat Filium, non honorat patrem. Nec vult Deus aliter agnosci, quam ut sese suo verbo et per Filium patefecit. Ideo toties jam diximus nullam Ecclesiam electorum cogitandam esse, nisi in coetu vocato, ubi vere sonat Evangelium. Et hic tantum fit vera invocatio, quia necesse est dirigi invocationem ad hunc Deum, qui se patefecit dato hoc verbo et misso Filio suo Jesu Christo.

Alterum discrimen non minus necessarium est. Etiamsi naturalis ratio fatetur esse Deum, mentem aeternam, immensae potentiae, sapientiae, justitiae, bonitatis, conditricem rerum, fatetur puniri sontes, tamen omnes ignari Evangelii nesciunt, an Deus velit recipere nostras preces, et cur recipiat. Ignorant Mediatorem Christum et promissiones. Non est autem invocatio, quae dubitat, an Deus recipiat nostras preces, et ignorat, cur recipiat. Inane murmur est, ut apud Virgilium [Aen. IV, 208—210] illa Regis barbari oratio:

An te genitor cum fulmina torques,
Nequicquam horremus coecique in nubibus ignes
Terrificant animos et inania murmura miscent?

Sic narrant in Creta Jovis statuam fuisse, quae nec aures nec oculos haberet, qua aliquis ἄθεος significavit nullam esse providentiam, non recipi preces hominum. Adversus hoc malum docendae sunt mentes, oportere afferri ad precandum hanc fidem, vere recipi a Deo preces nostras et recipi propter Filium Mediatorem juxta promissiones.

Quare talis aliqua forma inter precandum cogitetur, quae utrumque discrimen complectitur, admonet nos de personis divinitatis et de promissione.

Omnipotens, aeterne et vive Deus, aeterne Pater Domini nostri Jesu Christi, qui te patefecisti immensa bonitate, et clamasti de Filio tuo, Domino nostro, Jesu Christo, Hunc audite, conditor omnium rerum et conservator cum Filio tuo coaeterno, Domino nostro, Jesu Christo, et Spiritu sancto tuo effuso in Apostolos, sapiens, bone, misericors, judex et fortis, miserere mei propter Jesum Christum Filium tuum, Dominum nostrum, quem voluisti pro nobis esse victimam καὶ μεσίτην καὶ ἱλέην mirabili et inenarrabili consilio, ut ostenderes iram tuam ingentem adversus peccatum et immensam misericordiam erga genus humanum. et sanctifica ac rege me Spiritu sancto, serva et rege Ecclesiam tuam et politias, quae sunt hospitia Ecclesiarum, adjuva studia discentium doctrinam Ecclesiae et alias honestas artes etc.

Haec forma aliquo modo recitantem commonefacit de personis, de Mediatore et de promissionibus. Nam cum Mediatorem nominamus, veniunt in mentem promissiones, ut postea dicam. Cogitandum est enim, ad quem Deum dirigas invocationem, ubi et cur se patefecerit. Ingens et inenarrabile Dei beneficium est, quod tam illustribus et certis testimoniis, verbo suo et misso Filio Jesu Christo se patefecit. Vult igitur sic agnosci, ut se patefecit, et hos solos exaudit ac recipit, qui hunc patefactum Deum invocant et Mediatorem agnoscunt.

Est sane venusta et erudita descriptio apud Platonem: Deus est mens aeterna, causa boni in natura. Dicat aliquis: Quid requirendum est amplius? An non agnovit Plato Deum, ut est, aeternum, sapientem, bonum, conditorem omnium bonarum rerum? Nondum satis dixit, nam deduci nostras mentes oportet ad Deum, ut se patefecit, et tenenda est doctrina de filio Mediatore.

Postquam haec discrimina indicata sunt, jam distribuam doctrinam de invocatione in quinque locos.

Primum cogitetur, quem Deum invoces, ad quem Deum mens tua directa sit. Non enim vagentur animi nostri velut Ethnicorum, sed ut Christus inquit Joan. 14 [v. 6]: Nemo venit ad Patrem nisi per me. Hunc solum esse verum Deum cogites, qui se inde usque ab initio patefecit Ecclesiae suae tradito suo verbo et misso hoc Filio, Domino nostro, Jesu Christo Mediatore. Formam igitur supra posui complectentem tres personas et testimonium revelationis.

Ac mox de verbo cogitandum est. Dubitat enim mens ignara verbi Dei, an Deus velit invocari, an

curet nostros gemitus, an et cur velit exaudire. Nullum videtur levius officium esse, quam invocatio. Semper enim et Ethnici et mali in Ecclesia aliquas precationes recitarunt. De his cum cogitamus, disputant animi, qui magis curat Deus nos, quam illos? saepe lapsi sumus, meruimus poenas, sumus indigni beneficiis Dei. Adversus haec argumenta, quibus invocatio in multis languefieri, in multis prorsus extingui solet, muniamus nos sequentibus locis.

Est igitur secundus praeceptum de precando. Non solum peccata sunt caedes, furtum, adulterium, sed etiam peccatum ingens est, non reddere Deo hunc cultum, non petere, non expectare a Deo auxilium in periculis, non agere gratias pro beneficiis. Opponamus igitur praecepta incredulitati et indignitati nostrae. Cum dubitas, an Deus velit invocari, an curet nostros gemitus, lacrimas, vota, preces, propone tibi praecepta. Cum enim jubeat se invocari, non est inutile murmur oratio. Si te deterret indignitas tua, cogita, quae esset amentia in ceteris praeceptis disputare, nos ideo nolle abstinere a furtis aut caede, quia non simus digni, qui Deo obtemperemus. Si quis paterfamilias imperet servo legitimum opus, non recipiet servi excusationem, si is dicat se non esse dignum, qui obtemperet.

Praecepta igitur sint in conspectu et inter precandum saepe in mentem veniant. Matth. 7 [v. 7]: Petite, et dabitur vobis. Est et addita universalis [v. 8]: Omnis, qui petit, accipit. Luc. 18 [v. 1]: Oportet semper orare et non defatigari. Matth. 26 [v. 41]; Vigilate et orate, ne intretis in tentationem. 1 Tim. 2 [v. 1]: Adhortor, ut faciatis deprecationes. 1 Thess. 5 [v. 16, 18]: Semper gaudete, incessanter orate, in omnibus gratias agite. Haec est enim voluntas Dei in Christo Jesu erga nos. Psal. 49 [v. 15]: Invoca me in die tribulationis, et eripiam te.

Dixi de praecepto. Pertinent autem hae sententiae ad secundum praeceptum Decalogi. Estque invocatio opus secundi praecepti et praecipuus cultus.

Tertius locus est: Consideratis praeceptis mox quaerat pia mens promissiones, ut sciat, an et cur exaudiat Deus nos indignos et meritos tristia supplicia.

Ac ordo promissionum cogitetur. Initio nobis proponamus promissionem de remissione peccatorum. Vera est enim sententia: Peccatores Deus non exaudit, hoc est, non agentes poenitentiam et non quaerentes remissionem peccatorum. Quare in omni invocatione, etiam cum alia quaecunque petituri sumus, initio cogitetur de remissione peccatorum promissa propter Christum. Et sint nobis in conspectu aliquae clarissimae sententiae, ut Act. 10 [v. 43] dicitur: Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes credentes in eum. Et Rom. 5 [v. 1]: Justificati fide pacem habemus erga Deum.

Et prodest multa testimonia meminisse, ut supra de Justificatione et de Poenitentia multa collegimus, ut sit infixum animis, hanc vere esse perpetuam Evangelii vocem inde usque ab edita promissione ad Adam, certo propter Christum donari remissionem, et in omni invocatione ad Deum accedendum esse fiducia Christi Mediatoris, ut Eph. 3 [v. 12] dicitur: Per quem audemus accedere cum fiducia ad thronum gratiae.

Postquam autem de reconciliatione commonefacti sumus, deinde promissiones de bonis spiritualibus et corporalibus colligamus. Joan. 16 [v. 23]: Amen amen dico vobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. In nomine meo, id est, me nominato, id est, si petetis me nominato Mediatore ac Pontifice interpellante pro vobis. Jubet enim, ut accedamus ad Deum fiducia Mediatoris, sicut toties jam dictum est [Joh. 14, 6]: Nemo venit ad Patrem nisi per Filium. Luc. 11 [v. 13]: Quanto magis Pater vester coelestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Psal. 49 [v. 15]: Invoca me in die tribulationis, et eripiam te. Joan. 15 [v. 7]: Si manseritis in me, et verba mea manserint in vobis, quicquid volueritis, petetis, et fiet vobis. Haec verba alligant promissionem ad Ecclesiam, in qua recte sonat vox Evangelii. Certa sit igitur Ecclesia Christi, id est, coetus sonans Evangelium Dei, quod revera exaudiatur tantisper, dum retinet Evangelium. Eodem modo de Ecclesia dicitur Matth. 18 [v. 19]: Si duo e vobis consenserint in terra, de omni re, quam petent, fiet eis a Patre meo coelesti. Ubi enim sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Hic quoque proponitur Ecclesiae dulcis promissio. Deut. 4 [v. 7]: Nec est alia natio, quae habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Affirmat vere exaudiri Ecclesiam, in qua sonat verbum Dei. Psal. 144 [v. 18]: Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet et deprecationem eorum exaudiet. Jes. 65 [v. 24]: Antequam clamabunt, ego exaudiam, adhuc loquentibus illis ego audiam. Sirac. 35 [v. 21]: Oratio humiliantis se nubes penetrabit et non discedet, donec altissimus aspiciet.

O inenarrabilem bonitatem et misericordiam Dei erga Ecclesiam sonantem Evangelii vocem. Praecipit, ut petamus bona, et addit amplissimas promissiones, ut invitet nos ad invocationem. Sed magna est imbecillitas, magnus stupor humani animi fugientis Deum. Excitati igitur tot praeceptis et promissionibus corrigamus dubitationem nostram et accedere ad Deum ducente Christo incipiamus, nec putemus promissiones divinas inanes sonitus esse, ut fingunt Epicurei. Non frustra Deus sese tot illustribus testimoniis patefecit, non frustra voluntatem suam declaravit, vult voce sua nostram caliginem, nostras dubitationes emendari. Praeclare igitur Taulerus inquit, Animum hominis nunquam tam avidum esse ad accipiendum, quin Deus multo avidior sit

ad dandum. Est enim verax et servans suarum promissionum.

Quartus locus est: Quod fidem in invocatione accendi necesse est. Ideo enim traditae sunt promissiones, ut fides accendatur. Et ut antea de ordine promissionum dixi, ita primum hic sciendum est in omni invocatione, quaecunque res petitur, oportere praelucere fidem, quae accipit remissionem peccatorum et statuit nos placere Deo et vere recipi preces nostras propter Filium Dei Mediatorem. Ideo et testimonia de fide, quae citat Paulus, etiam cum alia objecta externa simul complectuntur, tamen hanc fidem una comprehendunt, quod, qui non intelligunt, parum fideliter a Paulo citari sententias ex Genesi et Prophetis contendunt; memini enim me tales cavillationes audire. Sed non poterat David petere victoriam, nisi prius statueret sibi peccata remitti, se a Deo receptum esse et preces suas accipi a Deo. Haec supra etiam attigi, cum de Justificatione dixi.

Deinde discernendae res sunt, quae petuntur. Aut petuntur spiritualia bona, quae promisit Deus nominatim se daturum esse et vult sine conditione peti, ut remissionem peccatorum, liberationem ab impietate et morte aeterna, donationem Spiritus sancti et vitae aeternae. Haec praecipua est Evangelii promissio, quam etiam omnibus corporalibus commodis amissis vult Deus nobis certissimam esse, ut Rom. 4 [v. 16] dicitur: Ideo ex fide gratis, ut firma sit promissio.

In his petendis fides nullam affert conditionem, quia mandatum Dei est immutabile, quod praecipit audiri Christum et praecipit, ut credamus Evangelio, ac certo statuant agentes poenitentiam, recipi se a Deo propter Christum. Id qui non credunt, accusant Deum mendacii. Ideo hic non assuenda est conditio aliqua, sed credendum juramento divino [Ezech. 33, 11]: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Saul proeliis aliquot victus tamen a Deo deficere nequaquam debebat, sed potius ad eum confugere et reconciliationem petere. David exutus regno et universa sua gloria tamen non deficit a Deo, sed scivit reconciliationem promissam esse et hanc promissionem fide retinendam esse, etiamsi tota rerum natura adversaretur. Etsi enim Ecclesia subjecta est praesentibus miseriis corporum, tamen propter eas non sentiendum est nos in aeternum exitium abjectos esse, ut supra recitavi sententias. 1 Cor. 11 [v. 32]: Cum judicamur, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Et Christus ait [Matth. 5, 5]: Beati qui lugent etc.

Dixi de petitione spiritualium bonorum, nunc de beneficiis corporalibus dicam. Hic quoque, ut ante dictum est, praeluceat fides accipiens remissionem peccatorum et statuens, nos placere et recipi preces nostras propter Christum. Hanc fidem universaliter in omni petitione afferre ad Deum debemus. De rebus vero ipsis haec tria credenda sunt: Primum, quod Deus vere sit dator horum beneficiorum, nec casu objiciantur, nec tantum humana diligentia parentur. Ut igitur agnoscamus ea dari divinitus, vult Deus ea a se peti, ut victum, defensionem, tranquillitatem, pacem, successus in officiis vocationis, bonam valetudinem. Deinde credendum, quod Deus, etiamsi Ecclesiam vult subjectam esse cruci, tamen, ne deleatur, velit ei dare beneficia corporalia, politias, hospitia mediocria, victum, defensionem studiorum doctrinae, scholas, successus in gubernatione et alias res necessarias. Tertio credendum, quod velit Deus in petendis corporalibus exerceri et cresceere fidem reconciliationis.

Haec omnia in petitione corporalium bonorum cogitanda sunt. Et quoniam scimus oportere Ecclesiam subjectam esse cruci, semper haec ita petantur, ut simul offeramus obedientiam nostram, si velit Deus nos diutius exerceri. Ut David petit et expectat reductionem in regnum, cum a filio pulsus est, sed tamen offert Deo obedientiam suam, si eum non velit reducere. Sic igitur dicit 2 Reg. 15 [2 Sam. 15, 25]: Si invenero gratiam in oculis Domini, reducet me; sin autem dixerit mihi, non places, praesto sum; faciat, quod bonum videtur ipsi. Et Christus inquit [Matth. 26, 39]: Pater, si possibile est, transeat a me calix iste; sed non quod ego volo, sed quod tu vis, fiat. Et leprosus inquit [Matth. 8, 2]: Si vis, potes me mundare. Et tres viri Dan. 3 [v. 17]: Deus noster, quem nos colimus, potest nos eripere. Quod si noluerit, notum sit tibi, Rex, quod Deos tuos non colimus. Et Paulus inquit [Rom. 8. 26]: Nescimus, quid petamus, quemadmodum oportet, hoc est, caro quidem oppressa magnitudine afflictionum petit liberationem et reformidat obedientiam, sed spiritus revocat animum ad obedientiam, et quamvis petit et expectat liberationem, tamen non repugnat voluntati Dei, sed vult liberari, cum Deo placebit.

Semper igitur cum pro Ecclesia seu republica seu familia seu schola petimus, adsit fides illa generalis, ut dixi. De rebus vero ipsis credamus Deum aut liberaturum nos ab iis calamitatibus, de quibus petimus, aut eas mitigaturum esse. Cum enim Ecclesia in hac vita subjecta sit cruci, manent aliquae aerumnae, sed has piis invocantibus mitigat Deus. Sic Prophetae de mitigatione precantur. Jeremias [10, 24]: Corripe me in judicio, non in furore. Et Abacuc [3, 2]: Cum irasceris, Deus, recordare misericordiae tuae. Et Jes. 64 [v. 9]: Ne irascaris, Domine, valde.

Et in tali precatione singuli non solum pro sese petunt, sed primum pro toto corpore Ecclesiae. Id servari oremus, etiamsi singula membra parata esse ad obedientiam debent, si quid erit tolerandum. Ut David orans pro exercitu victoriam petit, ut Ecclesiae sit incolumis. Interim scit aliquos venire in periculum aut interfici, et suam obedientiam offert. Nec precatio ejus irrita est, recipitur enim a Deo et impetrat multis mitigationem mali. Sic cum precamur, ut pestilentia mitigetur, non de nobis solis angimur, sed totam Ecclesiam ejus loci complecti-

mur. Pro his recipitur precatio a Deo, et certo impetrat multis incolumitatem. Ac vult nos Deus in precatione affici aliorum et totius Ecclesiae cura, sicut scriptum est [Psalm. 121, 6]: Rogate, quae ad pacem sunt Jerusalem.

Apud Euripidem [Suppl. 768] cum Theseus cadavera Argivorum ad Thebas recipit ac postea suis manibus abluit, miranturque alii, cur non mandet servis hunc tetrum laborem lavandorum cadaverum, respondet quispiam, superbiam aut delicias indignas esse homine, propter calamitates abhorrere a miseriis, cum opus est nostro officio, *οὐκ αἰσχρὸν ἀνθρώποισιν ἀλλήλων κακά*. Hujus honestissimi versiculi exemplum maxime in Christo conspectum est. Is non duxit sibi turpe esse, transferre in sese poenas nostrorum scelerum et affici cura nostrarum miseriarum, sic nos singuli Ecclesiae, Reipublicae, parentum, liberorum, amicorum calamitatibus moveamur, et non tantum nobis, sed etiam aliis opem ferri petamus.

Et quid sit Fides specialis nominatim expectans aut liberationem aut mitigationem, discamus intelligere in ipso usu, id est, cor invocans Deum in periculis aut miseriis corporalibus etiam discat fide acquiescere in Deo. Quo plus est dubitationis ac diffidentiae, eo plus sentimus cruciatuum in corde. Est autem in aliis ardentior, in aliis languidior fides. Erat ardens et firma fides in Cananaea petente pro filia; item in Centurione. Erat languidior in patre afferente filium, primum ad Apostolos, postea ad Christum, Marc. 9 inquit enim [v. 21]: Si quid potes, opitulare; et postea lacrimans agnoscit imbecillitatem fidei et petit se confirmari [v. 23]: Credo, Domine, sed opem ferto meae diffidentiae.

Discamus et nos agnoscere trepidationes cordis fugientis Deum, etiamsi est languida fides, tamen semper caput tenemus, non esse irritas preces, non esse inutile murmur, sicut Epicurei et Academici existimant. Erigamus animos cogitatione tot promissionum, et rerum discrimina consideremus. Sciamus nominatim petendam esse reconciliationem et credendum eam accipi, nec addendam esse conditionem, si placet. Expressit enim Deus voluntatem suam, ac praecipit nominatim peti reconciliationem. Nec conturbemus ipsi nos quaestionibus de praedestinatione, quas supra dixi seponendas esse; nos enim de voluntate Dei ex verbo expresso judicare debemus.

Deinde et de corporalibus aerumnis nominatim petamus aut liberationem aut mitigationem. Hic enim obedientia nostra necessaria est, si eam flagitet Deus. Nec tamen irrita est precatio, impetrat enim vel aliis vel tibi liberationem aut mitigationem. Laurentii precatio in craticula non est irrita, etiamsi praestat obedientiam; nam etsi non liberatur, tamen precatio impetrat majus robur. Jonathas, etsi ab hostibus interficitur, cum patrem abjectum et infelicem sequitur, tamen non frustra pro exercitu et sese precatur. Vincit tandem ea pars, quam ipse superiorem esse magis optabat, et sustentatur ipse arcana consolatione.

Non igitur existimemus has petitiones corporalium beneficiorum irritas esse, quia non semper respondent eventus, ut nos optamus. Qui tamen saepe respondent, ut Agar impetrat filio potum; Jacob impetrat defensionem in itinere, ne ab Esau fratre opprimatur; Moyses impetrat victoriam orans pro exercitu proeliante, impositis brachiis saxo; Hanna sterilis mater Samuelis impetrat foecunditatem; Josaphat, Ezechias, Maccabaeus et alii multi precibus impetrant victorias; Ninivitae impetrant, ne civitas deleatur. In historiis Evangelicis plurima sunt exempla.

Ad has historias adjungamus quotidianas liberationes, quae impetrantur Ecclesiae precibus omnibus temporibus. Quoties tibi, quoties mihi, quoties cuilibet nostram Deus quamvis trepidanter rogatus, sed rogatus tamen depulit aut mitigavit ingentia mala! Non enim existimemus casu accidisse liberationem, ut alioqui inter homines usitatum est, ingratos post acceptum beneficium, negligere opitulatores, a quibus adjuti sunt. Mihi scio Dei ope aliquoties magnas calamitates mitigatas esse.

Omnes igitur liberationes seu alienas, quas legimus, seu nostras, quas experimur ipsi, sciamus exempla promissionum divinarum esse, et commonefacti tum promissionibus tum exemplis discamus invocare Deum, petere et expectare auxilium, et fides seu fiducia paulatim fiat firmior, acquiescat cor spe et expectatione auxilii divini. Sic discamus usu hunc versum [Ps. 55, 23]: Jacta in Deum curas tuas, et ipse te sustentabit et non dabit perpetuam fluctuationem justo. Dat Deus corporalia bona, sicut hanc vitam, ut semper in terris aliqua Dei Ecclesia maneat, ut sint doctores et discipuli, ne deleatur doctrina, ne literae intereant. Si mox omnes Apostoli interfecti essent, quis circumtulisset ac sparsisset in mundo Evangelium? Dat igitur Deus suum cuique doctori curriculum, et interim defendit ejus corpus, praebet domicilium, politiam, scholam, victum, ut servet navim Pauli tantisper, donec in ea Paulus ad portum venit. Causas igitur cogitemus veras, propter quas dantur bona corporalia, ut ordine et serio ea petamus tanquam Dei beneficia necessaria.

Exercent etiam fidem duae circumstantiae in petendo: Modus et Tempus. Moyses nihil minus cogitat, quam se quadraginta annis cum tanta multitudine in tantis aerumnis in deserto vagaturum esse, sed sperat fortassis unius mensis iter fore. Sic plurima exempla docent Deum alio modo et alio tempore liberare, quam ut nos in hac imbecillitate nostra vel cogitamus vel optamus. Exercet enim nos, ut fide ab ipso pendeamus, non regamur nostris opinionibus. Ideo in Psal. 4 [v. 4] dicitur: Mirificat Deus sanctum suum, id est, non humanis consiliis liberat Deus, sed mirandis modis, quos non potest humana ratio prospicere. Sic et Eph. 3 [v. 20] dicitur, Deum facere posse, sed supra quam petimus aut intelligimus. Et de mora saepe dicitur,

ut Luc. 18 [v. 7] in exemplo de judice segni et vidua. Et Abacuc 2 [v. 3]: Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet et non tardabit.

Non igitur nostrum est praescribere Deo modum et tempus, sed haec ipsius consilio prorsus commendanda sunt, ut oculi nostri interim non res ac eventus, sed Deum intueantur, et accendamur ad invocationem. Hujus regulae exemplum illustre extat in historia Judith cap. 8. Cum rescisset Judith sacerdotem praescripsisse Deo quinque dierum spatium, objurgans sacerdotem inquit [v. 11]: Qui estis vos, qui tentatis Deum? Hic sermo magis irritat iram [v. 13]: Constituistis Deo tempus opitulandi.

Ignorantes igitur modum et tempus Deum intuemur et ab ipso petamus eventus placidos, sicut 2 Paral. 20 [v. 12] dicitur: Cum ignoramus, quid agendum sit, hic solum nobis restat, ut oculos nostros ad te dirigamus. Quae sententia cum dulcissimam consolationem continet, semper in conspectu sit in omnibus rebus ambiguis, quae humanis consiliis extricari non possunt, cujusmodi valde multa homini accidunt. Adscribam igitur Joachimi Camerarii versiculos, quibus hoc dictum regis Josaphat expressit, ut admoneant de hoc praecepto studiosos:

In tenebris nostrae et densa caligine mentis
Cum nihil est toto pectore consilii,
Turbati erigimus, Deus, ad te lumina cordis,
Nostra tuamque fides solius orat opem.
Tu rege consiliis actus, Pater optime, nostros,
Nostrum opus ut laudi serviat omne tuae.

Idem docet Psal. 36 [v. 5]: Commenda Deo viam tuam et spera in eum, et ipse faciet. Et illustre exemplum est Exod. 14. Cum Pharao regium exercitum ducens accessit ad Israëlitas et oppressurus eos videretur, quia Israelitarum multitudo erat inermis et partim mari partim montibus inclusa, ne effugere posset, et periculum nullis humanis consiliis discuti posset, clamat Moyses [v. 13]: Nolite timere, state et videte magnifica opera Dei, quae facturus est hodie. Jubet stare, id est, non praescribere modum Deo, non discurrere ad humana praesidia quaerenda, sed huc progressos, ut Deo obedirent, in hac obedientia placide expectare defensionem a Deo, sicut sententiae supra citatae docent [Jes. 30, 15]: In silentio et spe fortitudo vestra. Item [Psal. 45, 11]: Vacate et videte, quod ego sim Deus.

Quintus locus: Res petenda in precatione cogitetur et recitetur. Ideo enim precatio est cultus Dei quia hunc honorem tribuit Deo, quod in tantis nostris miseriis opem ferat invocantibus ipsum, nec sit inane nomen, ut Epicurei furenter dicebant, nec sit alligatus ad causas secundas, ut Stoici dicebant. Et prorsus est inanis βαττολογία recitatio, quae non monet accipi beneficia a Deo, nec agit gratias Deo pro acceptis beneficiis. Sciant et Diaboli, hostes Dei, et certissime norunt Deum esse aeternam mentem, immensae potentiae, sapientiae, justitiae, bonitatis et misericordiae, conditricem rerum, sed hac sua cogitatione non accenduntur ad amorem Dei, quia beneficia ab eo nulla petunt. Sit igitur petitio certi beneficii, ut agnoscamus Deum non solum sibi bonum esse, sed etiam erga nos benificum. Haec laudem postulat sibi tribui. Sunt autem res petendae res non prohibitae mandatis Dei: Non petat Saul tolli Davidem, non petat David interfici Uriam. Sed ut 1 Joan. 5 [v. 14] dicitur: Haec est fiducia, quam habemus erga Deum, quod si quid petimus secundam voluntatem ejus, audit nos.

Ac de ordine saepe dictum est supra. Necesse est ante omnia peti reconciliationem, imo frustra peteret David victoriam, nisi simul peteret remissionem peccatorum. Praeluceat ergo fides petens reconciliationem et statuens, nos recipi propter Christum, omnibus aliarum rerum petitionibus. Deinde ingentem infirmitatem nostram consideremus, quod ad animam et corpus attinet, ut intelligamus nobis opus esse Dei auxilio. Magna pars hominum in tantis tenebris vivit, ut suas miserias ne quidem consideret. Homines ebrii voluptatibus, opulenti, sine magnis doloribus viventes fruuntur praesentibus commodis, nec putant sibi opus esse auxilio Dei, sed alii, qui aerumnas inextricabiles humane consilio sustinent, mole rerum oppressi coguntur quaerere auxilium Dei, sicut Jesaias inquit cap. 26 [v. 16]: Domine, in tribulatione visitant te, angustia, in qua clamant, disciplina tua est eis. Primum igitur opinionum et morum pericula consideremus. Tot summi homines horribiliter lapsi sunt, Adam, Aaron, David, Petrus et alii innumerabiles, quorum multi non resipuerunt, ut Samosatenus, Arius et alii. Nec solum nostra infirmitas hic agnoscenda est, sed etiam insidiator Diabolus, qui tanquam leo rugiens circumit, quaerens quem devoret. Et longam telam texit Diabolus, non hoc tantum agit, ut Davidem et Uriae conjugem adulterio implicet, sed ut ab hoc initio longam Tragoediam et inextricabilem Davidi instituat, in qua tandem sperat Davidem periturum esse, ut Saul perierat.

Ac profecto dolendum est, tantum esse stuporem hominum, ut, cum quotidiana exempla cernamus tristissimorum casuum, quos manifestum est a Diabolo ortos esse, tamen neque adversus tam saevum hostem neque adversus tanta pericula nos diligentia et invocatione nostri custodis Christi majore cura munimus. Manifestus Diaboli furor erat Anabaptistica seditio in urbe Monasteriensi, et exitus fuit tristissimus; nondum tamen aut fillius furoris turpitudine aut poena satis moventur animi hominum, ut fugiant Anabaptistarum deliria. Quoties bella sine ullis veris causis accendit Diabolus? quoties privatim nobis ingentia vulnera facit, cum deceptos aliquo specioso consilio implicet hominum malorum familiaritatibus. Denique magnitudo malorum, quibus Diabolus implicat homines, imo. Ecclesiam, describi verbis non potest, sed aliquo modo agnoscitur historiis omnium temporum et quotidianis vitae exemplis consideratis, observatis etiam nostris lapsibus.

Deinde pericula corporis, famae, rerum, liberorum, Ecclesiarum nostrarum et regionum, quae nobis et stadiis honestis hospitia concedunt, plura et majora sunt, quam ut oratione comprehendi possint. Semper Ecclesia sic vivit, ut Daniel sedens inter leones; semper undique Diaboli nobis insidiantur et subinde multos evertunt, semper homines impii minitantur atrocia Ecclesiae, semper aliqui saevi casus expectandi sunt; ut multae sunt subitae ruinae, ac verissime dictum est [Ovid. Epist. IV. 3, 35, 36]:

Omnia sunt hominum tenui pendentia filo,
Et subito casu, quae valuere, ruunt.

Juventus adhuc ignara vitae imaginatur homines nasci ad delicias et fruendas voluptates, et has otiosis animis expetit et quaerit; sed senes, qui degustarunt communes miserias, longe aliter judicant, ac intelligunt hanc vitam universam plenam esse aerumnarum, nec dissimilem civitati, quae cincta obsidione undique acerrime ab hostibus oppugnatur, et in quam nunc ab hac parte nunc ab alia hostes irruunt, excitant incendia, evertunt aliqua aedificia, et vix repelluntur. Mirantur certe sapientes omnes, cur haec praestans et tamen imbecilla hominum natura tantis miseriis onerata sit, quas perferre suis viribus non potest.

Vetus dictum est, Unumquemque fabrum esse suae fortunae, quasi fortuna regi nostris consiliis et prospici ac caveri humana diligentia omnes casus possint. Sed de universa hominis gubernatione dictum illud accipi non posse manifestum est. Adam non potest prospicere et impedire scelus filii Cain, nec eluctari suis viribus ex magnitudine dolorum, qui illam fratrum Tragoediam sequuntur. Aliquid prodest diligentia in hac communi consuetudine vitae, in rebus levioribus, quae pendent a nostris voluntatibus. Scipio sua moderatione faber est suae fortunae, quod ipse non accendit bellum civile cupiditate vindictae, ut posteà fecerunt Marius, Pompejus, Caesar. Sed nihil dubium est multa tristia mala accidere homini, quae aut non possunt prospici, aut, si qua possunt prospici, tamen in tantis erroribus humanis non caventur, quia saepe hallucinamur et nobis ipsis bonas spes stulte fingimus, ut poterat Pompejus non movere bellum civile, sed incensus cupiditate et inani spe in consilio errabat, ut dicitur: *κενοὶ κενὰ λογίζονται διὰ ἐπιθυμίας.* Postremo, postquam alea jacta est, saepe accidunt talia, quae perferre nisi Deo adjutore non possumus. Adam, David succubuissent suis doloribus, nisi divinitus sustentati fuissent. Caussas vero tantarum miseriarum supra recitavi, quarum praecipuas ignorat Philosophia, quod videlicet Deus justus judex declaret his testimoniis iram suam adversus communem pravitatem haerentem in omnibus hominibus et adversus multa singulorum scelera, propter quae communes poenae cumulantur.

Ac opponit quidem ratio humana argumentum multorum disputationibus agitatum, quod hic explicari prodest.

Justis debet bene esse,
Ecclesia est justa,
Ergo Ecclesiae debebat bene esse.

Primum respondendum est ad minorem, Ecclesia est justa, scilicet imputatione et inchoatione in hac mortali vita, sed adhuc in ea haeret magna caligo, multae dubitationes de Deo, multi vitiosi affectus. Multi sunt etiam multorum insignes lapsus in ipsa Ecclesia, ut Aaronis, Davidis, qui irritant iram Dei. Ac supra dixi magis premi Ecclesiam, quam reliquam partem generis humani non recte invocantem Deum, quia Deus in sua Ecclesia praecipue vult agnosci iram adversus peccatum. Tiberius et similes alii multi contemnentes Deum, etsi post hanc vitam daturi sunt poenas, tamen hic minus premuntur, quam Ecclesia, quia Deus in Ecclesia suum judicium vult conspici et metui, sicut scriptum est [1 Petr. 4, 17]: Judicium a domo Dei incipit. Et accedunt aliae caussae, quas supra recensui.

Nunc ad majorem respondeo: Justis bene esse, congruit ordini divino et sic sancit Lex [Levit. 18, 5]: Qui fecerit ea, vivet in eis. Item [Deut. 4, 1]; Hoc fac, et vives. Item Deut. 28 [v. 1, 6]: Si audieris vocem Domini Dei tui, et facies omnia mandata ejus, benedictus eris egrediens et ingrediens, id est, in omni gubernatione politica et oeconomica, in bellis, in pace, in liberorum procreatione, gubernatione et successione, in tuenda Ecclesiae puritate et honesta disciplina etc. Est igitur Legis vox vera et ordinis divini regula: Justis bene esse justum est. Sed hujus regulae interpretationem tradit Evangelium: Justis bene erit, cum Ecclesia glorificabitur. Interim Deus differt praemia. Nam Ecclesia nondum est sine peccatis. Et cum omnia bona et mala hujus vitae brevia sint ac momentanea, Deus non vult justos fugacibus bonis ornare nec injustos brevibus suppliciis punire, sed vult suam justitiam in rebus aeternis ostendere. Ideo praecipua praemia et praecipuas poenas differt in illam aeternam vitam. Interim in hac vita regulariter tamen atrocia scelera punit manifestis corporum poenis, tum ut nos admoneat de ira sua et de aeterno judicio, tum politicae pacis caussa.

Philosophi attoniti admiratione hujus confusionis, ut putant, cum vident hic bonis, ut Palamedi, Socrati, male esse, malis vero, ut Tiberio, bene esse, quaerunt caussas, et conjungere cum virtute praemia conantur. Hinc illae quaestiones sunt, an virtus ad beatitudinem sufficiat, an Socrates sit beatus, cum virtuti non respondeant praemia. Haec in Philosophia sunt inextricabilia, sed in Ecclesia dextre explicantur: Paulus est beatus, cum placeat Deo ac habeat Deum custodem et gubernatorem, et quanquam in hac vita scit se cruci subjectum esse propter certas caussas, tamen postea scit Ecclesiam non fugacibus, non exiguo tempore duraturis bonis, ut est hujus vitae curriculum, ornandam esse. Ita suo tempore cum virtute conjungun-

tur praemia, et quidem perpetua, non fugacia, ut sunt bona hujus vitae mortalis.

Hanc explicationem argumenti vulgaris, quo disputatur, justis debere bene esse, recitavi, non solum ut de communi Philosophorum quaestione lector admoneretur, sed ut nos ipsi attentius consideremus et miserias nostras et earum caussas ac remedia.

Cum igitur cogitabis te ut in urbe cincta obsidione, quae undique acerrime oppugnatur, vivere, cum sentis aerumnas aliquas, ipsae res admonent, ut opitulatorem quaeramus. Ideo res petendae, ut supra dixi, in precatione comprehendantur, et earum ordo intelligatur.

Primum petenda est remissio peccatorum et reconciliatio et cum his bonis lux Spiritus sancti accendens et confirmans in nobis agnitionem Dei, fidem, timorem, tolerantiam, dilectionem, denique regens nos in vocatione et in omnibus consiliis, in docendo, in regenda republica.

Secundo loco petantur et bona corporalia communia et privata, pax earum regionum, quae Ecclesiis et piis studiis hospitium praebent, honesta civitatum disciplina, fertilitas agrorum, tempestates foecundae, bona valetudo, victus, successus in administratione tua politica et oeconomica, defensio liberorum, famae, possessionum. Et illa otiosorum, hypocritarum amentia prorsus explodatur, qui dicunt, indignum esse bona corporis a Deo petere. Haec deliramenta plena sunt impietatis; imo praecipit ut supra dixi, propter tres gravissimas caussas, quarum prima est, ut agnoscamus et certo statuamus bona corporis non temere, non casu dissipari inter homines, sed Deum vere earum rerum auctorem esse, et ab ipso eas suae Ecclesiae dari et servari suo mirabili consilio. Deus servat vitam Abrahae, Eliae, Pauli, et curat eis hospitia vagantibus inter ingentia pericula per multas regiones, ut Christus clare dicit [Matth. 6, 32]: Scit Pater vester vobis opus esse defensione corporum; et promissiones horum bonorum supra recensui.

Secunda caussa est, cur ea peti Deus velit, ut sciamus in hac vita servaturum esse Ecclesiam. Quamdiu doceret Paulus, si mox interficeretur? Ut igitur aliquo spatio doceat, petit vitam, victum, hospitia. Quomodo possumus servire Ecclesiae Dei, si corpora sint fracta doloribus? Petamus ergo tranquillitatem aut mitigationem miseriarum, ut servire Ecclesiae possimus, et propter hanc caussam sciamus Deum haec bona velle largiri, sicut saepe testatur, ut cum ait Christus [Matth. 6, 33]: Primum quaerite regnum Dei, et cetera adjicientur vobis.

Tertia caussa est, quia vult Deus in his exercitiis petendorum corporalium confirmari fidem de Reconciliatione. Semper enim in his petitionibus praelucere illam fidem de Reconciliatione oportet.

Has caussas inculco, ut sint in conspectu et nos excuscitent ad invocationem. Chrysostomus et alii multi insulse depravant precationem, quam tradidit Christus, cum panem quotidianum nolunt intelligi de corporali pane. Imo sciamus has res corpori necessarias, vitam, victum, fruges, politias esse ingentia et miranda opera Dei et non temere, non casu spargi inter homines, sed certo consilio Deum haec adminicula vitae et attribuere Ecclesiae et servare.

Nec Stoici illi audiendi sunt, qui vociferentur, cum Deo gratis serviendum sit, non esse petenda bona corporum. Hae nugae ex magnis tenebris oriuntur. Non attendunt hi Stoici, qualis sit hujus vitae imbecillitas. Non petuntur haec bona ut praemia, ut compensationes, etsi sic quoque suo ordine peti possunt, sed petuntur ut vocationum adminicula. Non posset gubernare populum Moyses, si dolore animi aut corporis extingueretur. Petit igitur vitam, consolationem, victum, ut servire possit in vocatione, et tamen liberali animo servit. Non fremit adversus Deum, etiamsi fuerit evocatus ex hoc suo curriculo aut etiamsi quae difficultates majores, quas deprecatur, tolerandae sunt.

Cum hoc ordine petimus, ut anteferantur bona aeterna, nec deseratur Deus, si bona corporis differat aut non largiatur, placet Deo haec petitio, et hoc honore coli se affirmat. Nec opus est longa disputatione. Nota sunt enim praecepta, notae promissiones, nota exempla summorum patrum et Prophetarum, qui omissa illa Stoica seu potius Cynica Philosophia sciebant omnia bona a Deo mirando ordine condita, res magnas et non contemnendas esse, ac Deum auctorem agnoscendum esse et ab eo petendam vitam et vitae adminicula ac defensionem.

Jacob cum vidisset Dominum in scala stantem, audit pariter promissiones de rebus aeternis et de bonis corporis. Ideo enim vocat Jacob et ejus posteritatem, ut condat Ecclesiam, quae existere in hac vita non potest sine hospitio, sine vita et victu docentium. De bonis aeternis inquit: Benedicentur in semine tuo omnes tribus terrae. De defensione corporum ait: Ero custos tuus, quocunque perrexeris. Ita nos universaliter, quoties promittit vox divina mansuram esse Ecclesiam Christi, (id autem saepe et clare promittitur), complectamur argumentum, ut vocant, a connexis, simul videlicet promitti victum et domicilium Ecclesiae. Denique impietas et furor est abducere animos a petitione bonorum corporis, cum Deus hoc honore affici velit et nostram fidem his exercitiis excitari.

Petamus igitur, ut dictum est, ordine aeterna bona et corporis bona, et quanquam precatio etiam brevi gemitu fieri potest, tamen utile est junioribus et grandioribus, sine superstitione tenere formam precationis erudite compositam, compellantem verum Deum et discernentem nostram invocationem ab Ethnica, Turcica et Judaica, et nos simul commonefacientem de promissione divina et res certas petentem. Tales sunt plerasque precationes primorum Patrum et populi Israël. Diligenter hi quo-

que discernunt ipsa compellatione verum Deum a ficticiis ac mentionem faciunt testimonii, quo se patefecit Deus. Interdum et promissionem proponunt significantes luctam in invocatione, ut Gen. 32 [v. 9—12] ait Jacob: Deus patris mei Abraham et Deus patris mei Isaac, Jehova, qui dixisti mihi, revertere in terram tuam, et beneficiam tibi; minor sum cunctis miserationibus tuis. Erue me de manu fratris mei Esau, ne percutiat matres cum filiis. Tu locutus es te mihi benefacturum esse etc. Tales multae sunt formae in scriptis Propheticis. Ac prodest attente partes considerare. Compellatio est: Te verum Deum patefactum patribus meis Abraham et Isaac invoco et confugio ad te non fretus mea dignitate, sed dulcissimis promissionibus tuis; agnosco enim me longe minorem esse tuis miserationibus, sed dixisti te mihi opitulaturum esse. Vide, ut se sustentat cogitatione promissionis et in hac acquiescit; deinde rem petendam subjicit et caussam, ne pereat Ecclesia; defende me, ne interficiantur matres et filii.

Et crebro sic petunt Patres et Prophetae: Deus patrum nostrorum, Abraham, Isaac, Jacob, id est, Deus, qui te certis testimoniis patefecisti patribus nostris, Abrahae, Isaac, Jacob, et tradidisti eis promissiones. Postea etiam utuntur hac forma tradita in Decalogo [Exod. 20, 2]: Deus, qui eduxisti populum Israël ex Aegypto. Hae formae saepissime repetitae sunt in Psalmis. Denique et Patres et posteri addunt communi appellationi Dei peculiare nomen. Elohe commune est, quo etiam Gentes utebantur; sed Jehova proprium est, quo Deum sola Ecclesia patrum et Israëlitarum compellabat. Ita hic loquitur Jacob. Et Psal. 19 [v. 8] dicitur: Nos nomen Dei nostri Jehova invocabimus. Et ubique obvia sunt exempla, adeoque usitatam piis consuetudinem fuisse arbitror, ut haec duo nomina recitata esse existimem a Thoma Joan. 20 [v. 28]: cum ad Christum inquit: *ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου.*

Assuefaciamus igitur nos ad recitationem aliquam et utamur forma pie et erudite composita sine superstitione, sine magia. Non hymnos Orphei aut Homeri aut Callimachi recitemus; sed vero animi motu confugiamus ad Deum fiducia patefacti Christi. Sit directa mens ad illum Deum creatorem, qui se patefecit misso Filio Christo et dato Evangelio suo.

Multi ignavi, temulenti, securi contemnunt recitationem. Sed hortandi sunt pii, ut se ad recitationem aliquam, ut dixi, assuefaciant, et caussae multae sunt gravissimae. Nam haec ipsa recitatio est confessio quaedam, qua Ecclesia privatim et publice sese ab idolis sejungit ac se quisque erudit et commonefacit de vero Deo et de vero cultu. Deinde cogitatio patefactionis et promissionum accendit affectus, fit ardentior fides, cum cogitat, quanta bonitas sit, quod se Deus patefecerit, quod ostenderit, quomodo velit invocari, quod proposuerit Mediatorem, quod exempla plurima semper proposuerit, quod vere exaudiat invocantes. Hos animi motus, hanc fidem excitari inter precandum oportet, ad quod erudita recitatio conducit. Fides enim ex auditu est, auditus per verbum Dei. Necesse est igitur cogitatione verbi divini accendi fidem.

Quidam ex Eremitis dixit, nullum esse difficilius opus, quam dicere precationes Deo. At nullum existimatur esse levius ac vulgarius opus. Sed cum Christus dicat [Joh. 4, 23], veri adoratores adorabunt Patrem spiritu et veritate, difficultas facile intelligi potest. Fiat invocatio spiritu, id est, non hypocrisi, non *βαττολογίᾳ*, sed pio motu cordis, et fiat in veritate, id est, vera Dei agnitione, directa sit ad verum Deum et ad Mediatorem. Concurrere igitur necesse est cogitationem veram de Deo et motus cordis. Ideo se patefecit Deus voce, misso Filio, ut conspiceretur in carne, ut hunc Filium in precatione intueamur et de Patre admoneamur. Non contemnas hanc visibilem Filii Dei conversationem inter nos, nec putes frustra susceptam esse. Nostrae imbecillitati Deus consuluit, sic agnosci voluit, intueri nos in hunc Filium patefactum jubet, et ut visibilis fuit conversatio, ita vult recitationes et compellationes fieri hujus Dei, qui hunc Filium misit, quem conspexerunt oculi tot hominum, qui pependit in cruce, qui revixit ex morte.

Sed quia difficilis est attentio in recitatione, ideo ignavi fugiunt recitationes; at Ecclesia semper eas proposuit, et publice et privatim eas exerceri jubet. Ideo Psalmi traditi sunt summo consilio compositi. Et Christus ipse formam precandi proponit, ac nominatim inquit Luc. 11 [v. 2]: Cum oratis, dicite. Verba et recitationem certam praescribit, ut antea praescripserat Joannes. Teneamus ergo et recitemus formam divino consilio traditam.

Pater noster, qui es in coelis.

Id est, qui ades ubique, ubique respicis et exaudis, omnipotens conditor rerum. Sed hac parte recitata animum tuum detineat Patris appellatio. Quem Deum vocas Patrem? Et cur ita nominas? Per quem aditus tibi ad eum factus est? Hic veniant in mentem Christi dicta Joan. 14 [v. 6]: Nemo venit ad Patrem nisi per me. Et [ibid. v. 9]: Qui me videt, videt Patrem. Et Joan. 16 [v. 23]: Amen amen dico vobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Hunc igitur Deum vocas Patrem, qui se patefecit misso hoc ipso filio Christo et resuscitato, ac dato Evangelio. Et vocas ideo Patrem nostrum, quia placatus est per Filium, et hoc sacerdote perferente nostras preces recipit. Ut igitur me commonefaciam, addo haec verba: Omnipotens, aeterne et vive Deus, aeterne Pater Domini nostri Jesu Christi, qui te patefecisti immensa bonitate et clamasti de Filio tuo, Domino nostro, Jesu Christo: Hunc audite; conditor omnium rerum et conservator et opitulator, cum filio tuo coaeterno, Domino nostro, Jesu Christo regnante tecum, et patefacto in Jerusalem et Spiritu sancto tuo effuso in Apostolos, sapiens, bone, misericors, judex

et fortis; Pater noster, qui es in coelis. Ita distinguitur invocatio ab Ethnica, Turcica, Judaica, et admonetur mens de promissionibus.

Sanctificetur nomen tuum.

Id est, effice, ut vere agnoscaris, ut vera doceantur, per quae gloria tua vere patefiat, ut te recte invocent et colant homines. Nomen enim significat notitiam seu agnitionem et celebrationem nominis Dei et invocationem. Res igitur petenda, quae hic initio recitatur, est summum et primum bonum, de quo primum praeceptum et secundum praecipue concionantur, videlicet, ut Deus recte innotescat, ut doctrina vera de Deo vox Evangelii vere et late spargatur et recte accipiatur, et multi homines vera invocatione ac obedientia Deum celebrent.

Adveniat regnum tuum.

De effectu primae petitionis praecipue loquitur. Sparsa Evangelii voce regas etiam nos Spiritu sancto tuo, effice, ut verbo tuo credamus, inchoa in nobis regnum tuum, ut fiamus haeredes regni tui, et destruas regnum Diaboli horribiliter grassantis in genere humano et passim homines impellentis ad Epicureum Dei contemptum aut colenda idola, scelerata homicidia, libidines, mendacia et alios furores. Adversus haec mala defende nos, aeterne Pater Domini nostri Jesu Christi, et rege nos Spiritu sancto tuo, sicut dixisti: Effundam de Spiritu meo.

Fiat voluntas tua.

Id est, da, ut omnes tibi obediant in terra; da, ut pastores Ecclesiae, Reges, Magistratus, Doctores, discipuli, cives suo loco singuli officium suum recte et feliciter faciant, ac omnes tibi obediant, sicut Angeli in coelo tibi obediunt et placent tibi. Tuum opus est efficere, ut nos miseri, stulti, infirmi res geramus bonas et salutares, simus organa non irae, sed misericordiae, simus utiles Ecclesiae, non simus pestes καὶ διάπτορες. Politia Ezechiae felix est te juvante: Politia Sedechiae infelix est, quia te adjutorem repellit. Nos non repellimus te, sed vero pectore, veris lacrimis oramus, ut nostras Ecclesias, doctores, scholas, principes, gubernatores, populum regas, ut aliqua fiant tibi grata, sicut inquit Paulus: Deus, qui efficit, ut velitis, efficiet etiam, ut perficiatis, ut aliqua ipsi grata fiant. Nam Diaboli et homines impii magno furore student ingrata Deo facere, confirmant Epicureos furores, idola, libidines, accendunt injusta bella, efficiunt tristissimas vastitates. Sed ne totum genus humanum frustra conditum sit, ne omnes ingrata Deo faciant, Deus Ecclesiam vocavit et Spiritu sancto suo trahit, ut bona et grata Deo faciat, sonet veram de Deo doctrinam, audiat, recte invocet Deum, agat ei gratias, obediat ei, multos feliciter abstrahat a Diabolo, piis et salutaribus consiliis regat alios, tueatur pacem et honestam disciplinam.

Hactenus igitur petitiones complexae sunt res summas ac bona magis ad Spiritum quam ad corpus pertinentia, communia et privata, et ordo sapienter institutus est: Primum vera agnitio Dei petitur, deinde agnitionis effectus, ut gubernemur a Spiritu sancto; tertio, ut in sua quisque vocatione seu functione suum officium rite et feliciter faciat. Nunc sequitur petitio rerum corporalium.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Id est, victum, pacem, defensionem, bonam valetudinem, ut labores vocationum perferre possimus, successum in rebus gerendis juxta vocationem, liberorum educationem, mediocrem tranquillitatem, hospitia, politias honestas, disciplinae, juris, judiciorum custodes et non dissipatas seditionibus, laxatione disciplinae aut bellis.

Et dimitte nobis debita nostra.

Toties jam dictum est in omni precatione primum petendam esse remissionem peccatorum et Fidem de reconciliatione semper oportere praelucere ceteris petitionibus. Semper initio Mediatorem Christum intueamur, et petamus ac credamus nos propter eum recipi et exaudiri, sciamus hunc sacerdotem pro nobis interpellare, et hac fiducia ad Deum accedamus, sicut saepe dictum est [Rom. 5, 1]: Justificati fide pacem habemus et accessum ad Deum. Item [Hebr. 4, 14. 16]: Habentes Pontificem Jesum accedamus cum fiducia ad thronum gratiae. Cum igitur semper in invocatione indignitas nostra nobis obstrepat ac deterreat nos a Deo, ut trepidae mentes fugiant Deum, hic simul jubet Christus, ut petamus reconciliationem, et non juberet petere, nisi vere daturus esset. Hic igitur attenta mens de remissione peccatorum et de Mediatore Christo diligenter cogitet. Est autem insignis confessio Ecclesiae in his ipsis verbis agnoscentis se circumferre peccata et multiplicem infirmitatem. Sed consolatio hic proponitur. Cum enim ipse Christus jubeat nos petere remissionem, haud dubie eam donabit. Et in hac recitatione mens simul recordetur expressas promissiones, ut 1 Joan. 1 [v. 8]: Si dixerimus nos non habere peccata, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Si confitebimur peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata nostra.

Quod autem hic additur, SICUT NOS REMITTIMUS, admonemur de poenitentia, ne perseveremus in delictis contra conscientiam: quia, cum mens retinet contemptum Dei, non exauditur, juxta illud: Peccatores Deus non exaudit, videlicet perseverantes in delictis contra conscientiam. Et 1 Joan. 3 [v. 21 sq.] dicitur: Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus erga Deum, impetraturos nos esse ea, quae petimus, id est, si non perseveramus in delictis contra conscientiam. Eodem pertinet dictum Matth. 5 [v. 23]: Si munus offeres ad altare et recordatus fueris fratrem aliquid contra te habere etc. Et passim Prophetae inculcant hanc

sententiam, non placere Deo ceremonias et precationes eorum, qui perseverant in delictis contra conscientiam, ut Jes. 1 et 58.

Cogitemus autem, quam vere miserum sit, non posse confugere ad Deum, non habere Deum protectorem, non gubernatorem, non opitulatorem, posse opprimi a Diabolo, aut humanis erroribus dementatum ruere. In his tantis miseriis et periculis sunt omnes homines, qui cum in delictis contra conscientiam perseverent, non possunt invocare Deum. Excitemus igitur nos ad poenitentiam et emendemus mores. Ceterum et hoc sciamus, agenti poenitentiam remitti culpam gratis propter Christum, ut supra saepe dictum est.

Et ne nos inducas in tentationem.

Id est, ne sinas nos pertrahi a Diabolo ad impietatem et ad alia scelera, defende nos contra Diaboli insidias, rege nos tua luce, tuis consiliis, ne sinas nos ruere deceptos nostris erroribus aut impulsos imbecillitate carnis. Magna et admiranda sapientia et virtus fuit Davidis; hunc tamen videmus aliquoties impulsum alias a Diabolo, alias humano errore, ut cum jubet numerari populum. Cum igitur magna sit infirmitas omnium, tu nos, aeterne Deus, Pater Domini nostri Jesu Christi, rege et ostende nobis salutaria consilia in privatis et publicis negotiis, et confirma corda nostra Spiritu sancto tuo, ut tibi obtemperent, ut simus non organa irae, sed organa misericordiae et utilia Ecclesiae.

Libera nos a malo.

Petitio generalis est, quae petit liberationem ab omnibus miseriis et aerumnis hujus vitae, a peccatis, a tyrannide Diaboli, a scandalis, a calamitatibus publicis et privatis, ut videlicet cum universa Ecclesia erepta ex praesentibus miseriis donemur luce, justitia et vita aeterna, et fruamur dulcissima consuetudine Dei aeterni et Domini nostri Jesu Christi; Amen.

Vides igitur res petendas optimo ordine complexum esse Christum in hac forma, quam nos recitare jussit. Expresse enim inquit, sic dicentes precamini, ac nominat res aeternas, spirituales, corporales, praesentes et futuras. Vult te de tota vita cogitare, imo de tota aeternitate, de praesentibus et futuris periculis, quorum cogitatio certe excuscitare animos ad Invocationem debet.

Quod vero initio monui, cogitandum esse, quem Deum invoces, ubi se hic Deus patefecerit, an te cur exaudiat, id attente considerandum est, ne vagentur animi in Invocatione, sicut Ethnicorum animi vagantur. Ideo Filius Dei aeternus assumpsit humanam naturam, ac nobiscum familiariter versatus est, ut invocantes cogitent hunc vere esse Deum, qui se patefecit misso hoc filio evidentibus testimoniis, et aeternum Patrem de hoc filio testificantem alloquantur. Formam igitur supra recensui.

Omnipotens, aeterne et vive Deus, aeterne Pater Domini nostri Jesu Christi, qui te patefecisti immensa bonitate et clamasti de Filio tuo, Domino nostro, Jesu Christo, hunc audite; conditor omnium rerum et conservator, ac opitulator cum Filio tuo coaeterno, Domino nostro, Jesu Christo, regnante tecum et patefacto in Jerusalem et cum Spiritu sancto tuo effuso in Apostolos, sapiens, bone, misericors, judex et fortis, qui dixisti: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Dixisti item: Invoca me in die tribulationis, et eripiam te. Miserere mei propter Jesum Christum, filium tuum, quem voluisti pro nobis esse victimam καὶ μεσίτην καὶ ἱκέτην, et sanctifica ac rege me Spiritu sancto tuo, rege et defende Ecclesiam tuam et politias, quae sunt Ecclesiae hospitia.

Pia est et haec forma alloquens Christum Filium Dei: Te invoco, Jesu Christe, fili Dei vivi, crucifixe pro nobis et resuscitate, λόγε καὶ εἰκὼν ἀΰδιον πατρός, qui dixisti: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, ego reficiam vos. Miserere mei et intercede pro me apud aeternum Patrem tuum, sanctifica et rege me Spiritu sancto tuo, defende me adversus Diabolos, spiritus mendaces et homicidas, hostes tuos.

Haec compellatio Christi confessio est omnipotentiae; nam sic invocans sentit Christum videre motus cordium omnium hominum et esse opitulatorem omnipotentem, dantem Spiritum sanctum et juvantem nos in periculis corporis et animae. Complectitur autem et haec forma tres personas, Filium alloquitur et nominat intercessorem apud aeternum Patrem et fatetur ab ipso dari Spiritum sanctum.

Ita expressa compellatio Christi aliquoties in scriptis Propheticis et Apostolicis proposita est. Act. 7 [v. 58]: Domine Jesu, suscipe spiritum meum. 1 Thess. 3 [v. 11]: Ipse Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus gubernet iter nostrum ad vos. Nec dubium est in Genesi cap. 48 [v. 16]: Jacob concionari de Christo, cum inquit: Benedicat pueris istis Deus, et Angelus, qui eripuit me ex cunctis malis. Et Psal. 71 [v. 15]: Et adorabunt ipsum semper.

Estque haec forma invocationis testimonium illustre docens, Christum esse natura Deum et Omnipotentem. Nec ad has compellationes adjungatur compellatio hominum mortuorum, quae obscurat et corrumpit veram invocationem, sed regula tenestur; Dominum Deum tuum adorabis et ei soli servies. Non est leve scelus stabilire invocationem hominum mortuorum, cum nulla testimonia de ea divinitus tradita sint et cum manifeste obscuret Mediatorem Christum, deinde cum invocatio invisibilium tribuat potentiam invocatis judicandi motus cordium, quod proprium est solius omnipotentis naturae, ut 1 Paral. 28 [v. 9] dicitur: Omnia corda scrutatur Dominus et universas mentium cogitationes intelligit. Et Jerem. 17 [v. 11]: Ego Dominus scrutans corda etc. Hic honos Dei non est transferendus ad Prophetas aut Apostolos aut Mariam. Et Jes. 63 [v. 16] clare dicitur: Abraham ignorat nos. Sed omissa invocatione Mariae, Prophetarum et Apostolorum alia de

eis pie, utiliter et splendide dici possunt, gratiae Deo agantur, quod per hos se patefecit, quod per eos doctrinam suam tradidit, doctrinae genus etiam consideretur, quod singuli docuerint, agantur gratiae, quod Deus addidit evidentia testimonia per horum facta, ut per Moysi, Eliae, Elisaei miracula, quod Ecclesiam subinde per aliquos instauravit, quod proposuit exempla misericordiae receptis lapsis, ut Davide, Magdalena etc. quod proposuit exempla, quae ostendunt exaudiri nostras preces in periculis et vere impetrare liberationes, ut Agar filio potum impetrat; Jacob, David, Ezechias impetrant defensionem. His exemplis nos ad invocationem excitemus, ut imitemur illorum poenitentiam et fidem. Postremo ipsos etiam laudemus, quod Deo vocanti obtemperaverunt et Dei dona sua diligentia retinere studuerunt. Longa est oratio et plena pietatis de illis Ecclesiae luminibus, de Prophetis, Apostolis et aliis multis piis hominibus, si historiae eorum prudenter enarrentur et ad nos docendos ac ad imitationem pro nostro modo proponantur.

Haec breviter adjeci, ut sciant pii lectores improbandas et fugiendas esse hominum mortuorum invocationes. Ethnicus mos est, qui et Deos multos et homines mortuos, qui virtute aut rerum gestarum gloria antecelluerunt quos Heroas nominabant, ut Herculem, Quirinum et similes, invocare soliti sunt. Nec dubium est hos furores a Diabolo ortos esse, qui veri Dei agnitionem delere conatur. Fugiamus ergo exempla Ethnicorum furorum similia et recte discamus, quid de hac summa virtute, scilicet de invocatione Dei, certis testimoniis verbi Dei traditum sit, ut recte et pie verum Deum aeternum, Patrem Domini nostri Jesu Christi et Filium ejus, Dominum nostrum, Jesum Christum crucifixum pro nobis et resuscitatum et Spiritum sanctum effusum in Apostolos invocemus et vera gratitudine celebremus.

Postquam de petitione beneficiorum et auxilii dictum est, commonefaciamus nos ipsi etiam de Gratitudine, ut haec conjungit Paulus 1 Thess. ultimo [5, 16—18]: *Πάντοτε χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε.* Sed hic necesse est omnes homines fateri culpam. Omnes sumus ingrati Deo, et quo res sunt tranquilliores, eo negligentius de Deo cogitamus. Imo multi in rebus secundis prorsus obliviscuntur Deum et laxant frenos cupiditatibus, ut exempla summorum virorum ostendunt et experientia has sententias peperit. [Ovid. de arte amat. II. 437, 38]:

Luxuriant animi rebus plerumque secundis,
Nec facile est aequa commoda mente pati.

Cum Sodoma manifesto Dei beneficio ab Abraham defensa fuissent, deleto exercitu Chaldaeorum, ut in Genesi narratur, post hanc eximiam liberationem securae civitates ita se luxui dediderunt post paucos annos, ut propter turpitudinem scelerum singulari exemplo a Deo deletae sint.

Magna et turpis ingratitudo est omnium hominum. Accipimus a Deo vitam, ingenia, educationem, victum, litteras, Evangelium, Ecclesiam, politias, defendimur et juvamur saepe, cum ne quidem petimus auxilium, interim securi ludimus aut quaerimus voluptates, et casu offerri nobis bona disputamus, non agnoscimus Deum auctorem esse, non studemus ejus benevolentiam retinere, sed iram accendimus nostra petulantia. Haec mala deploremus et nos emendemus, et cum beneficia Dei agnovimus, fateamur ea nos a Deo accepisse, nec petulanter excutiamus Deum custodem et opitulatorem, sed ei placere studeamus, et gratitudinem nostram veris officiis vitae et voce celebremus. Postulat enim hanc confessionem, ut ipse celebretur, ac primum nos ipsos admoneamus, non casu nobis offerri bona, sed vere nos Deo curae esse, exaudiri nostras preces et nos juvari a Deo. Deinde vult hanc nostram confessionem testimonium apud ceteros homines esse de providentia, vult confirmari alios, ut vere credant Deo curae esse res humanas, exaudiri Ecclesiae preces. Ideo toties in Psalmis pro acceptis beneficiis David offert hoc mutuum officium, videlicet beneficii celebrationem, ut Psal. 117 [v. 17]: Non moriar, sed vivam et narrabo opera Domini, celebrabo beneficia tua et ero testis verae doctrinae. Vere postulat et magnificit gratitudinem Deus; ideo etsi Gratitudo etiam studium obedientiae complectitur, tamen ad certam verborum commemorationem nos quotidie assuefaciamus. Multi cum e lecto surgunt, cum eunt dormitum, cum assident ad mensam, cum discedunt a mensa, prorsus ut pecudes, ne cogitant quidem de Deo, unde sint quotidiana beneficia. Haec turpissima negligentia et vituperanda et corrigenda est. Quotidie priusquam petis bona, de prioribus beneficiis cogites et agas gratias Deo; deinde adde petitionem, et extet publice vel in literis vel exemplis testimonium tuae gratitudinis. Forma tali uti potes:

Ago tibi gratias, omnipotens, aeterne et vive Deus, aeterne Pater Domini nostri Jesu Christi, conditor omnium rerum et conservator ac opitulator cum Filio tuo coaeterno, Domino nostro Jesu Christo, patefacto in Jerusalem, et Spiritu sancto tuo effuso in Apostolos: quod te patefecisti nobis immensa bonitate certis et illustribus testimoniis et quod condidisti et elegisti tibi Ecclesiam perpetuam et voluisti Filium tuum, Dominum nostrum Jesum Christum, pro nobis fieri victimam, dedisti nobis Evangelium tuum et Spiritum sanctum, remittis nobis peccata et liberas nos a potestate Diaboli et a morte aeterna et das nobis vitam aeternam, et hactenus in hac vita me multis magnis beneficiis donasti, dedisti vitam, victum, doctrinam, pacem iis locis, in quibus vixi, et mitigasti poenas, quas meritus sum.

Ago tibi gratias etiam, Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, crucifixe pro nobis et resuscitate, Emanuel, quod copulasti tibi humanam naturam, passus es pro nobis et resurrexisti ac redemisti nos, servas ac defendis Ecclesiam contra Diabolos, hostes tuos, et das et instauras saepe lucem Evangelii, remittis

nobis peccata et das nobis vitam aeternam, et es Mediator et Interpellator pro nobis assiduus, et vis nobis opitulari, sicut dixisti: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, ego reficiam vos.

Ago etiam tibi gratias, Spiritus sancte, vivificator, effuse in Apostolos, quod accendis lucem tuam in nostris mentibus, regis, doces, mones et juvas me consilio, gubernas labores vocationis meae et sanctificas me ad vitam aeternam.

Dicta gratiarum actione sequatur petitio, ut supra recitavi. Nominatim etiam gratiae agantur quolibet tempore pro recenti beneficio tunc accepto. Haec recitatio confessio sit accepti beneficii, quam certe postulat Deus, et congruat vox cum mente. Vere sentiamus non casu periculum depulsum esse, sed nos a Deo adjutos ac servatos esse, preces nostras exauditas esse, celebret mens Deum, quod non sit inane nomen, non negligat homines, sed vere exaudiat invocantes in Ecclesia, vere sit discrimen Ecclesiae et Gentium, quae maledicunt Christo, quod vere respiciat et juvet Ecclesiam suam et servet promissa. Haec et nobis ipsis inculcemus et commemoremus apud alios, narremus, ubi simus adjuti ac liberati, ut alii ad agnitionem Dei invitentur. Gratum Deo munus est per sese gratitudo, sed postulatur etiam exempli caussa. Ideo Paulus dulcissime hortatur, ut multi pro se petant, quo plures postea pro accepto beneficio gratias agant 2 Cor. 1 significans gratiae actionem praecipuum esse sacrificium et Deo gratissimum, et eo a pluribus faciendam, quia Deus a multis agnosci et celebrari se magis postulat, et cum multi celebrant acceptum beneficium, exemplum fit illustrius, et plures alii invitantur ad Invocationem, Timorem, Fidem. Horribilis est in natura hominum ingratitudo, ut perpetuae omnium temporum querelae testantur, et debiti officii praetermissio divinis et humanis sententiis damnata est, et tamen usitatius est praestare hominibus gratitudinem, quam Deo. Et adversus Deum ingratitudo crudelior est, quam adversus homines. Saul etiamsi ingratus est Davidi, tamen negare non potest Davidem bene meritum esse. Ingrati autem Deo negant Deum beneficii auctorem esse, fingunt casu pericula depulsa esse. Adversus has tenebras et hunc furorem muniamus animos testimoniis divinis et discamus vere nos respici, juvari, exaudiri a Deo. Et cum adjuti sumus, agnoscamus, fateamur, praedicemus nobis et aliis Deum esse auctorem beneficii, ut supra recitavi aliquot sententias. Psal. 43 [v. 7]: Non in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me. Et Christus clare inquit [Joh. 15, 5]: Sine me nihil potestis facere. Et Psal. 33 [v. 7]: Iste pauper clamavit ad Dominum, et Dominus exaudivit eum. Et Psal. 26 [v. 10]: Pater et mater dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Psal. 59 [v. 13]: Da nobis auxilium in tribulatione, et vana salus hominis. In Deo faciemus virtutem, et ipse rediget in nihilum tribulantes nos. Psal. 126 [v. 1]: Nisi Dominus, aedificaverit domum etc. Psal. 115 [v. 16 sq.]: Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Jerem. 17 [v. 5, 7]: Maledictus homo, qui ponit carnem brachium suum etc. Benedictus vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus.

Ingens labor est piis mentibus, etiam post acceptum beneficium retinere hanc sententiam, vere nos a Deo adjutos et servatos esse. Sed testimoniis, quae et supra et jam recitavi, confirmemus nos, ut statuamus nobis non casu, sed Deo opitulatore pericula depulsa esse, et beneficia Dei nobis et aliis praedicemus.

Haec de praecipuo sacrificio, videlicet gratiarum actione, breviter dixi ad commonefaciendum pium lectorem, quem quidem oro, ut de eadem re diligenter consideret et colligat sententias in Propheticis et Apostolicis scriptis, ut exuscitet mentem ad Fidem, veram invocationem et veram gratitudinem. Difficile est enim retinere veram sententiam de praesentia Dei in tanta nostra infirmitate, etiam cum manifesta testimonia videmus. Sicut Israëlitae in deserto, etsi plurima testimonia praesentiae Dei viderunt, tamen toties dubitabant, a quo ex Aegypto educti essent. Et Christi facta viderant Apostoli, viderant toties resuscitari mortuos, et tamen magna erat fidei imbecillitas. Ideo cum Dei beneficiis pericula nobis depelluntur, ut saepe fit, teneamus in conspectu sententias, quae nos confirment, ut agnoscamus nos a Deo adjutos esse. Nec sinamus hanc sententiam in animis nostris obrui. Hoc certamen cum difficile sit mentibus, ut experientia ostendit et monent exempla scripta de Israëlitis in deserto, diligentiores nos esse decet in cogitatione testimoniorum, quae in scriptis Propheticis et Apostolicis tradita sunt, ut Fides et agnitio praesentiae Dei in nobis confirmetur et crescat. Sit in conspectu confessio Jacob Gen. 48 [v. 15] qui praedicat se a Deo patrum suorum, Abraham et Isaac, inde usque ab infantia nutritum et defensum esse, et addit mentionem Angeli, id est, Filii Dei, per quem ait se ereptum ex omnibus malis. Ita et Davidis morituri gratiarum actio nobis exemplo sit 2 Reg. 22 [2 Sam. 22, 18]: Liberavit me ab his, qui oderant me.

Agnoscamus humanis consiliis et praesidiis non posse pericula omnia discuti, sicut clare inquit Jeremias cap. 10 [v. 23]: Scio, Domine, quod non est hominis via ejus. Quam multa Moysi, Samueli, Davidi, Ezechiae, denique omnibus gubernatoribus accidunt inextricabilia humano consilio? Ergo ut illi, regi nos et juvari a Deo petamus, et cum exitus sunt placidi, fateamur, quod res est, a Deo nos adjutos et defensos esse. Vidit et haec aetas exempla, quae praedicare decet, ut Dei beneficia celebrentur, dedit Deus pacem tot jam annos Ecclesiis nostris; nec pacem tantum dedit, nec tantum impediit hostium conatus, sed etiam scandala multa passim exorta oppressit, et magna ex parte studia et judicia eorum, qui praesunt Ecclesiis, ita rexit, ut doctrina in Ecclesiis nostris passim sincera tradatur. Pro his ingentibus beneficiis Deo aeterno, Patri Domini nostri Jesu Christi, gratias ago et eum pro-

pter Filium Jesum Christum, Dominum nostrum, crucifixum pro nobis et resuscitatum oro toto pectore, ut nos Spiritu sancto regat deinceps et perpetuo: Amen.

XX.

DE MAGISTRATIBUS CIVILIBUS ET DIGNITATE RERUM POLITICARUM.

Hactenus Ecclesiam descripsi ac recitavi, quod doctrinae genus praecipuum et ignotum humanae rationi circumferat, et quomodo Deum invocet. Nunc quia necesse est eam inter homines vivere in oeconomiis, politiis, imperiis, ubi vult Deus audiri confessionem verae doctrinae, imo ubi colligit sibi Ecclesiam, collocanda est in oeconomiis et societate civili, et docenda, quid de Conjugio et de Imperiis sentiendum sit.

Ac necesse est de his rebus recte, dextre, explicate ex testimoniis Prophetarum et Apostolorum erudiri homines, quia saepe et olim et recens fuerunt hypocritae superstitiosi et fanatici, qui conjugia a Deo ordinata et magistratuum functiones, judicia, leges forenses, legitimas poenas, imperia, bella legitima, militiam damnaverunt. Tales furores olim sparserunt Marcion et Manichaei, quorum deliria diu pervagata sunt Asiam et Africam. Circumtulerunt et similes errores ante trecentos annos Flagelliferi, ut vocabantur, et hoc nostro tempore Anabaptistae passim vagantes adhuc circumferunt hos errores.

Nec desinit unquam Diabolus distortas mentes accendere, ut opiniones falsas de rebus politicis amplectantur, quia simul duo mala ingentia excitat, movet seditiones in civitatibus, unde existunt multae injustae caedes et dissipationes, et obscurat Evangelium. Dum enim fingunt justitiam esse quandam novam barbaricam politiam, in qua sine distinctione dominiorum et sine imperiis vivant homines, amittitur vera lux de justitia interiore et perpetua in corde, de qua Christus inquit [Joh. 17, 3]: Haec est vita aeterna, ut agnoscant te solum esse verum Deum et, quem misisti, Jesum esse Christum. Et Paulus [Rom. 8, 14]: Qui spiritu Dei ducuntur, hi sunt filii Dei. Justitia, de qua concionatur Evangelium, est lux in corde, quae Fide et agnitione Christi mentes accendit ad veram Dei invocationem et alios pios motus Legi Dei congruentes, et inchoat vitam aeternam; foris vero, ut vicibus temporum anni a Deo ordinatis, sic politiis et imperiis subjicit suo quemque loco, ut Joseph in corde circumferebat veram agnitionem et invocationem Dei et promissi Mediatoris et initia vitae aeternae; foris vero in curia, in judiciis, in contractibus, in possessione facultatum utebatur legibus Aegyptiis. Daniel similem lucem in corde circumferebat et initia vitae aeternae, ut Joseph; foris vero in curia, in judiciis, in contractibus, in possessione bonorum, in regenda provincia utebatur legibus regni Babylonici.

Illud tantum spectandum est in legibus et politiis, ne pugnent cum lege naturae, sed, ut Paulus inquit, sint honori bono operi et sit terrori malo operi. Deinde, etiamsi formae legum, judiciorum, poenarum aliquas habent dissimilitudines, ut aliae sunt leges Feudorum, ut vocant, Germanicae, aliae Gallicae; tamen sui quisque loci legibus obtemperet. Ac dissimilitudo illa nihilo plus pertinet ad justitiam Evangelii, quam dissimilia spatia dierum ac noctium. Paulo in Macedonia longior est dies solstitialis, quam Christo in Judaea. Haec dissimilitudo nihil pertinet ad justitiam in corde utriusque. Sed Diabolus, ut oculis atque animis hominum tenebras offundat, ne veram Evangelii lucem de fide et agnitione Christi aspiciant, monstrosas illas opiniones de barbarica politia spargit, fingit magnam virtutem esse, non habere proprium, fugere judicia, civiles functiones, quae tamen et necessariae sunt generi humano et a Deo ordinatae, ut in eis luceant nostra Fides, Invocatio et confessio, et ut sint exercitia obedientiae, quam lex Dei postulat, et mutae dilectionis, ut mox dicam.

Quare in templis et scholis diligenter erudiendi sunt homines de dignitate rerum politicarum et praemuniendi adversus illos Marcionis, Manichaeorum et Anabaptistarum furores. Scio rudes moveri deformitatibus et confusionibus multis imperiorum, aularum, judiciorum. Principes enim multa in gubernatione negligunt, multorum delicta et injurias non vident, multae sunt in judiciis imposturae et calumniae, multa errata, magnae in aulis ambitiones, rapacitates et aliae pestes, multae frandes in contractibus. Nam in hac infirmitate humanae naturae et in tantis furoribus Diaboli accendentis pravas cupiditates in multis Principibus, gubernatoribus, judicibus, ministris et privatis non mirum est multas tristes confusiones καὶ ἀκαταστασίας accidere. Haec movent animos non praemunitos, ut res totas, id est, ipsum ordinem politicum damnent et existiment imperia tantum esse oppressiones imbecillium ortas vel a Diabolo vel ab humana audacia et cupiditate.

Saepe etiam Philosophi quaerunt, unde sint imperia, cum res ostendat nullum regnum sine magnis cladibus generis humani constitui, nullum non habere horrendas confusiones, nullum etiam perpetuum esse. Quantum sui et peregrini sanguinis fudit Roma, donec imperio orbis terrarum potita est! Mox bellis civilibus Syllae, Marii, Cinnae, Caesaris, Pompeji, Bruti, Antonii, Augusti, quae furiae per universum orbem terrarum grassatae sunt! quales legum et disciplinae perturbationes excitarunt! Postea barbarae nationes, Gothica, Vandalica, Hunnica, Arabica, Turcica, infusae in Italiam, Aegyptum, Africam, Asiam, prorsus dissipaverunt imperium Romanum. Denique res ostendit veram esse querelam, quae extat apud Ovidium [Metam. XV, 420—422]:

sic omnia verti
Cernimus, atque alias assumere pondera gentes,
Concidere has.

Item:

summisque negatum,
Stare diu.

Et Scipionem ajunt capta Carthagine spectantem incendium urbis illacrimasse ac dixisse deplorandam esse fortunae inconstantiam in rebus humanis, se non modo dolere vicem Carthaginis, quae olim florens virtute, opibus et imperio, nunc spoliata et capta incendio pereat, sed etiam de Romae fato cogitare, quae aliquanto post simili calamitate peritura sit, quia nulla imperia perpetua sint. Mirantur igitur Philosophi, si a Deo constituuntur imperia, cur tantum accedat scelerum et miseriarum.

Sed Ecclesiae doctrina gravissime haec dijudicat ac discrimen proponit ordinis politici, personarum et miseriarum humanarum.

De ordine politico universaliter docet doctrina coelestis, hunc ordinem a Deo institutum esse et opus Dei esse, quantum boni in gubernatione reliquum manet, videlicet, quod homines certis legibus conjuncti in societate civili vivunt, quod multitudo regitur Magistratibus, judiciis, poenis, quod Magistratus custos est disciplinae et pacis, quod dominia rerum distincta sunt et sua cuique tuta sunt, quod res legitimis contractibus transferuntur ad juvandam communem vitam, quod latrocinia armis reprimuntur aut puniuntur.

Ac paulo post recitabo testimonia Prophetica et Apostolica, quae utrumque docent, et institutum esse politicum ordinem voce Dei, et quantum boni in gubernatione reliquum est, esse vere opus Dei, non tantum permissione, sed quia a Deo vere conservatur et juvatur, sicut ordo motuum coelestium et terrae foecunditas. Prius enim hoc discrimen ordinis, personarum et miseriarum humanarum explicabo, ut quaerentibus, unde tantae sint confusiones et calamitates, respondeam.

Est igitur, ut dixi, politicus ordo res bona, pulchra, grata humano generi, singulare Dei opus, quod videlicet homines conjuncti legibus in societate civili vivunt, quod multitudo regitur a Magistratibus, qui sunt custodes disciplinae, exercent judicia, curant de Deo recte doceri cives, prohibent Epicureos furores et idola, perjuria, libidines, injurias corporum, denique qui curant, ut civitas sit modestissima schola, in qua luceat Dei notitia et exerceantur virtutis officia, communis defensio et aliorum beneficiorum communicatio.

Sed dices me ideam Platonicam pingere. Quae enim fuit aut est talis civitas, in qua nihil sit vitiorum? Verum haec eo recito, ut discernamus ordinem politicum a vitiis. Et quanquam nulla est civitas sine vitiis, tamen alia gubernatio honestior est, alia perturbatior, alia plus boni retinet juxta illam ideam, alia minus. Tempore Davidis et Salomonis magis floruit Jerosolyma et ordo politicus integrior erat, quam Herodis tempore, et tamen, quantum boni reliquum fuit Herodis tempore, Dei opus erat. Deo juvante servabatur hospitium Zachariae, Simeoni, Elisabeth et aliis piis. Inter tot latrocinia, bella, furores Diaboli et Herodis tamen Deus texit Mariam, Elisabeth et alios sanctos innumerabiles.

Nunc igitur de personis dicam. Etsi res, videlicet ordo politicus, est a Deo, ut conjugium, tamen saepe personae non sunt excitatae a Deo et magis turbant ordinem divinum, quam tuentur aut ornant, ut Caligula, Nero et aliae pestes plurimae grassantes in imperio, quod divinitus ordinatum erat, velut in horto apri. Veneratur Paulus imperii Romani leges ac ordinem, sed Neronem odit et execratur tanquam Diaboli organum lacerans bonum ordinem. Necesse est enim discerni in imperiis salutares Principes a malis. David, Salomon, Josaphat, Ezechias, Josias, Nabuchodonosor, Cyrus, Constantinus, Theodosius, Carolus fuerunt salutares Principes, divinitus excitati et adjuti, ut et restituerent imperia et Ecclesiam utcunque juvarent. Sunt et hi divinitus excitati et adjuti, ut imperia et disciplinam utcunque restituerent, etiamsi Ecclesiam Dei non norant, Themistocles, Aristides, Alexander Macedo, Fabius, Marcellus, Scipio, Paulus Aemilius, Augustus. Gesserunt enim res salutares generi humano et politias constituerunt, quae aliquamdiu floruerunt. Profuit igitur eorum labor ad hoc, ut manserit posteritas, ex qua collecta est Ecclesia.

Excitari autem et juvari salutares gubernatores omnes a Deo, saepe testantur dicta Prophetica. Psal. 126 [v. 1]: Nisi Dominus custodierit civitatem etc. Et Psal. 143 [v. 10]: Qui das salutem regibus. Et Salomon inquit [Prov. 20, 12]: Ut oculus videat, ut auris audiat, Deus facit utrumque, id est, ut gubernator sit intentus et habeat felicia consilia et populus ei alacriter obtemperet, Dei opera sunt. Ut quod Scipionis consilia sunt felicia, et quod exercitus hunc ducem amat et alacriter sequitur, Dei beneficia sunt. Alii imitatores nec res similes gerunt nec diliguntur ab exercitibus. Sic et Baptista, etsi de gubernatione Ecclesiae loquitur, tamen sententiam tradidit veram de universa gubernatione. Non potest sibi sumere homo quicquam, nisi sit ei datum a Deo, id est, nulla est gubernatio felix et salutaris, nisi Deo juvante. Ut Themistoclis consilia fuerunt salutaria patriae. At Periclis et Demosthenis politiae sunt nimis polipragmonicae, movent bella non necessaria, quae fuerunt exitio Graeciae.

Cum vero res et personae juvantur a Deo, politiae magis florent, ut cum David regnat in Israël, cum Augustus regnat Romae. Neque tamen cujusquam gubernatio tam placida, tam felix est, quin multae calamitates misceantur et multa vitia accedant. Nam et Diabolus varie turbare conatur politias, et magna est hominum infirmitas. Praeterea et Deus vult per Duces a se excitatos puniri Tyrannos et mutari imperia, id non fit sine magnis cla-

dibus. Felicissimus ac mitissimus regum fuit Cyrus, et tamen hujus armis florentissima pars orbis terrarum, videlicet Ionia, horribiliter vastata est, voluit enim Deus puniri libidines. Et quoties heroës excitati sunt, secutae sunt magnarum urbium et magnorum regnorum eversiones, ut Cyrus, Alexander, Romani, Gothi, Turci, quod urbes et regna everterunt!

Dixi igitur tertio loco, discernendas esse ab ordine politico miserias humanas. Davidis politia minus est tranquilla, quia a Diabolo saepe turbatur, et magnae sunt hominum imbecillitates. Cyri gubernatio est crudelior, quia Deus horribili exemplo puniri voluit Ioniam propter flagitiosas libidines. Verum tales poenae fatales, etsi nobis videntur nimis saevae, tamen revera ad ordinem politicum pertinent, quia Deus justus judex declarat iram suam his horrendis poenis, ut cum evertit Sodomam, aut cum fame aut pestilentia totas Gentes delet.

Multa igitur mala in imperiis ducantur esse fatales poenae et exempla justae irae Dei adversus scelera hominum. Imo inde usque ab initio imperia in deterius conversa sunt, crevit servitus, quia peccata hominum creverunt. Prima monarchia in statua Danielis pingitur aurea, secunda argentea, tertia aenea, quarta ferrea. Pedes partim ferrei partim lutei sunt, hoc est, postrema aetate quaedam erunt saeva imperia, ut Turcicum, quaedam infirma, plena ignaviae. Multum autem confusionum affert ignavia, ut res ostendit in multis Germaniae locis.

Longe pulchrior status fuit regni Judaici tempore Josaphat, quam post reditum ex Babylone, et postea cum a Syriacis et ab Aegyptiis regibus ac tandem a Romanis Judaea multis modis vexaretur, sed tamen manebant aliqui nervi politiae. Id agnoscebant pii beneficium Dei esse. Interim mala, quae fiebant, sciebant permitti divinitus tanquam fatales poenas, et moesti ac gementes tolerabant, et sua modestia et diligentia in omni officio leniebant, non irritabant contumatia aut seditionibus, Deum etiam orabant, ut mitigaret servitutem.

Cum audissent a Ptolemeo Lathuro interfecta esse Judaeorum viginti millia et coactos captivos vesci carnibus interfectorum parentum et fratrum, videbant Diabolum rabiosius grassari in hunc populum, quam in ceteras Gentes, et sese de poenitentia et de invocatione commonefaciebant, et tamen norant vaticinia divina, politiam mansuram esse, donec Messias concionaturus esset. Haec praefari de discrimine ordinis politici et confusionum, quae ordinem interturbant, ut si harmoniam in cantilena bonis musicis recte canentibus alius quispiam furens clamore suo interturbaret, necessarium esse duxi, ut praeparetur lector ad cetera, nec propter confusiones, quae aliunde accedunt, damnet beneficia divina. Alias autem ordo politicus magis, alias minus est integer; alias plus, alias minus est confusionum. Sed semper in hac misera et aerumnosa vita in imperiis multae magnae difficultates existunt, tum quia Diabolus conatur facere majores dissipationes, tum quia humana natura per sese est imbecillis et facile suis erroribus et cupiditatibus movet res injustas et harmoniam interturbat, tum quia fatales poenae multae accedunt, in quibus magnae fiunt et regnorum et disciplinae perturbationes. Et hae causae omnes in hac postrema senecta magis concurrunt.

Natura hominum tanquam effoeta sine ulla dubitatione imbecillior est, quam fuit initio, sicut docti distribuunt tempora juxta hominis partes, initio ajunt regnasse τὸ ἡγεμονικόν, id est, rationem gubernatricem. Artes enim a primis patribus inventae sunt et sapientia homines magis quam vi regebantur. Deinde successit bellatrix aetas, in qua jam imperia armis constituta sunt, et quatuor monarchiae inde usque ab Abrahae tempore ad Theodosium orbem terrarum rexerunt. Secuta est aetas postrema, in qua dominari ajunt ἐπιθυμητικόν. Natura hominum facta languidior nec sapientiae studet, ut olim, nec illos acerrimos labores militiae suscipit, quos sustinebant olim viri fortes, David, Achilles, Cyrus, Alexander, Hannibal, Marcellus, Scipio, C. Caesar, sed velut enervata delicias et voluptates quaerit. Praeterea cum peccata cumulata sint tempore, poenae quoque creverunt. His occasionibus Diabolus utitur et infirmam naturam rabiosius urget. Odio etiam Dei et Christi, quem scit non ita multo post palam venturum esse ad judicandum et Ecclesiae daturum bona aeterna et abjecturum Diabolos et impios in aeternos cruciatus, saevit in ipso fine suae tyrannidis atrocius.

Haec cogitemus, cum confusiones regnorum, tumultus, profusiones et βουλιμίας Principum, expilationes populi et alias miserias servitutis crescere cernimus, et has aerumnas pie tolerare discamus, et Deum oremus, ut aliqua Ecclesia suae hospitia servet et regat.

Omnia regna omnibus aetatibus circa finem magis turbulenta fuerunt. Quoties multi Syriae reges uno tempore de regno dimicarunt, Antiochus, Tryphon, Demetrius et alii! Quantum fuit bellorum civilium inter Romanos Principes a Severo usque, ut de vetustioribus civilibus bellis non dicam! Vidimus et hac aetate infelicissime dimicantes duos Reges de Pannonia. Prorsus igitur Ecclesiae sapientia singulari opus est ad ferendas has miserias, de quibus et Christus nos praemonet praedicens, ultimis temporibus magna bella, magnas regnorum ruinas et populorum angustias futuras esse.

Nunc igitur redeo ad principalem quaestionem, unde sint imperia, an politica officia sint res bonae, et an Christianis liceat gerere Magistratus, emere, vendere, fungi munere judicum, caussas afferre in forum suas vel alienas, militare, armis depellere latrocinia, bella legitima gerere. Ad haec primum respondeo: Et Conjugium et politicus ordo res sunt a Deo aeterno institutae et approbatae expressa voce divina, et quantum boni in politico ordine manet, servatur Deo juvante. Voco autem politicum ordinem, ut supra monui, non injustas perturbationes, sed ipsas leges cum ratione congruentes, conjungentes societatem civilem, ut multitudini certi

homines praesint; item contractus, judicia, legitimas poenas, depulsionem latrociniorum, militiam.

Ac de Conjugio testimonia satis nota sunt. Est autem Conjugium perpetua conjunctio mariti et uxoris instituta certis legibus a Deo, quae ostendunt, quas personas et quomodo jungi liceat, ut Gen. 2 [v. 23 sq.] Levit. 18 [v. 6 sq.] Matth. 19 [v. 4 sq.] et 1 Cor. 7. In his locis manifeste conspiciuntur institutio, approbatio et ordinatio Conjugii, de quo alias prolixius dicetur. Nunc testimonia addam de Magistratibus seu civili gubernatione.

Paludanus sic tantum a Deo ortum esse politicum ordinem dicit, quia homini ratio sit indita et notitia legum naturae, quae judicat hunc ordinem inter homines necessarium esse. Etsi vera est haec sententia, tamen nondum satis de caussa civilis societatis seu imperiorum dixit. Nam solis humanis consiliis et viribus nequaquam retineri honestae leges et civilis societas possunt. Sciamus ergo voce Dei institutum esse hunc ordinem et comprobatum et vere ab eo juvari. De voce manifestum testimonium est tota lex Moysi, quae etsi uni populo proposita est, tamen testimonium est voluntatis Dei de hac vita politica. Est autem Lex moralis, ille ipse ordo societatis civilis, si dextre intelligatur. Et eaedem leges inde usque ab initio mundi traditae et saepe repetitae sunt. In Paradiso prohibitae sunt vagae libidines. Gen. 4 [v. 10 sq.] prohibita et damnata est injusta caedes. Et Gen. 9 [v. 6] expresse ordinatur imperium edita hac lege: Quicunque fuderit sanguinem humanum, per hominem fundetur sanguis illius, quia ad imaginem Dei factus est homo. Hanc legem politici ordinis caput esse nihil dubium est, nec frustra putemus hanc vocem a Deo editam esse. Cumque nominatim dicat, per hominem fundetur sanguis homicidae, instituit hominem magistratum, qui certo ordine tollat reum et judicium Dei administret. Extant ergo testimonia institutionis.

Et cum Paulus tradit doctrinam de politico ordine Rom. 13. simul testatur et institutum esse a Deo et comprobari et ab eo juvari. Estque caput illud magno consilio a Spiritu sancto propositum Ecclesiis, ut manifeste refutet fanaticos furores damnantium ordinem politicum seu Magistratus et imperia. Quae sunt potestates, a Deo ordinatae sunt, id est, vult suo quemque tempore et loco obtemperare legitimis Magistratibus praesentibus, ideo dicit, quae sunt, quasi dicat, non requiras Cyri aut Alexandri imperium. Haec Deus justus judex multo ante evertit, et constituit alia imperia. Quae sunt igitur, id est, quae quolibet tempore regnant, haec scito a Deo ordinata esse. Et postea imperia nominat ordinationem Dei. Pondus verbi observetur, quod nominat imperia ordinationem. Primum manifeste discernit imperia a peccatis. Nam peccatum non est ordinatio Dei, sed est confusio et horrenda perturbatio divini ordinis, quam Deus semper odit et execratur. Deinde monet nos, qualis res sit civilis status seu imperium. Ordo est, inquit, videlicet series personarum et rerum, congruens ad regulam mentis divinae lucentem et in nobis juxta Legem naturae, ut usitate vocamus.

Sit imperium ordo personarum, praesit Magistratus, obtemperent cives suo quisque loco, sit certus ordo inter maritum et conjugem, inter patrem et liberos, sit ordo judiciorum; Leges ordinem officiorum et contractuum proponant et sanciant, monstrent ordinem generis humani erga Deum, prohibeant vagas libidines, quae sunt contrariae ordini divino in hominum natura instituto, praecipiant aequalitatem in contractibus. Quantum accipit emptor, tantum reddat. Ne laedat civis civem, sed omnes sciant se inter sese devinctos esse ad mutuam defensionem et communem salutem, quae consistit in compensatione aequali voluntatum, officiorum et rerum. Si quis autem violaverit hunc ordinem, poena afficiatur.

Non est ordinis intellectus in bestiis, sed homini impressa est ordinis notitia, cum qua, si natura hominum non corrupta esset peccato, etiam amor ordinis tuendi erga Deum et homines, verus et ardens in pectoribus, conjunctus esset. Nunc vero facile ruunt homines contra naturae ordinem, alii tamen magis, alii minus amant ordinem, ut Euripides de Cyclopibus [Cycl. 120 ed. Barnes.] inquit: *Νομάδες ἀχούει οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.* Multa fera ingenia putant unum hoc esse beate vivere, non coërceri legibus, ordine, disciplina tanquam carcere, sed libere vagari et cupiditatibus obsequi sine freno. Talibus ingeniis difficile est persuadere magnum decus esse ordinis, aut declarare, quantas res hic complexus sit Paulus, et quam perspicue testetur magistratum et civilem statum esse res bonas Deo placentes, non peccata.

Lex erat apud Spartanos, licere cum uxore alterius consuetudinem habere, si vir permitteret. Si igitur Spartanus aliquis videat in Judaea duci ad supplicium adulteram seu adulterum, dicet esse crudelitatem indignam hominibus. At Paulus hic monet supplicia legitima partes esse politici ordinis et congruere ad normam in mente divina. Sed homines feri non statim vident, quid dicat Paulus, praesertim cum tanta brevitate usus sit.

Afferant igitur ad hanc Pauli lectionem studiosi mentes attentas et immorentur huic loco, expendant verba, quid ordo significet, partiantur ordinem personarum et rerum, magistratuum, civium, legum, judiciorum, contractuum, delictorum, poenarum. Deinde normam ordinis esse sciant aeternam Legem in mente divina, de qua hic dicit: Magistratus honore afficiat bona opera et puniat mala. Certissimum est autem ordinem congruentem cum mente divina rem bonam et Deo placentem esse. Hoc igitur Pauli testimonium bonis mentibus et attentis satisfacit. Utitur eodem testimonio et Irenaeus adversus fanaticos, qui illis primis temporibus furores sparserunt similes Anabaptisticis. Sed multa passim obvia sunt in Prophetis.

Dan. 2 [v. 21]: Deus transfert regna et constituit, id est, efficit, ut floreant, durent. Id enim vo-

cat stare. Psal. 126 [v. 1]: Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Custos est Deus civilis status, ergo eum approbat. Psalm. 143 [v. 10]: Qui das salutem Regibus. Haec verba adjuvari gubernatores a Deo testantur. Proverb. 8 [v. 16]: Per me reges regnant. Prov. 16 [v. 11]: Libra et Pondus judicia Domini sunt. 2 Paral. 19 [v. 6]: Non hominis exercetis judicium, sed Domini. Jes. 1 [v. 17]: Quaerite judicium, subvenite oppresso, defendite viduam. Praecipit Deus politica officia cuique pro sua vocatione. Non dubium est igitur approbari ab eo politicum ordinem. Et in hanc sententiam multa dicta apud Prophetas reperiuntur, quae nominatim politica officia praecipiunt.

Luc. 3. Baptista publicanis et militibus concionatur ac tradit egregia praecepta politica. Functionem igitur approbat, cum doceat recte administrare [v. 13]: Ne plus, quam constitutum est, poscite. Respublica sine tributis necessarios sumptus sustinere non potest. Vult igitur pendi tributa, sed non vult supra legitima tributa immoderatas expilationes fieri [v. 14]: Neminem concusseritis, neque calumniemini. Exerceri vult judicia, sed sine concussionibus et calumnia. Et postremo addit: Contenti estote stipendiis vestris. Haec tota concio politicum statum, judicia, militiam approbat. Et discernit ab ipso ordine vitia seu confusiones, quas humana malitia admiscet. Et futilis, jejuna et insulsa cavillatio Anabaptistarum explodenda est, qui dicunt Baptistam haec imperfectis permisisse, Christum postea docuisse aliter. Non pugnant Baptistae et Christi conciones. Nec putemus Baptistae levem auctoritatem esse. Magna ejus vocatio et functio est, ut Christus ipse testatur et Deus in Baptismo Christo illustri testimonio ejus vocationem et doctrinam confirmat. Sed furentes Anabaptistae non attendunt, quid dicant, cum de Baptistae ministerio contumeliose loquuntur.

Psal. 81 [v. 76]: Ego dixi, Dii estis, id est, divinum officium sustinentes, defensionem justitiae et pacis, quae sunt bona divina, propter quae titulum suum Deus impertit Magistratibus, quia vult eos haec bona secum impertire populis. Officium igitur approbat, cum vocat divinum. Psal. 101 [v. 13]: In conveniendo populos in unum et Reges, ut serviant Domino. Et Jes. 49 [v. 23]: Reges erunt nutritores tui et Reginae nutrices. Haec dicta et multa similia testantur Reges et Magistratus aliquos esse membra Ecclesiae Dei et Deo placere. Approbat igitur Deus imperia et politicum ordinem.

His confirmati testimoniis constantissime damnemus furores Anabaptistarum, qui contendunt Christiano non concessum esse gerere magistratus, improbant judicia, leges, militiam et cetera politica munera, quasi hae res sint suo genere peccata et pugnent cum Evangelio. Magnae mihi cum multis contentiones de hac controversia fuerunt, cum Carolostadio, Pelargo, Struthio et aliis, et multi agnitis fontibus hujus disputationis, quos jam recitavi, in viam redierunt abjectis Anabaptistarum deliriis.

Porro ad illa dicta, quae recitavi, adjungantur exempla, quae sunt valde multa, hominum, qui Deum vere invocarunt, qui maxima regna gubernaverunt, alii aliis aetatibus, quia Deus voluit subinde per aliquos suos cultores juvari politias, tum ut in eorum invocatione luceret confessio et vera doctrina latius propagaretur, tum ut Ecclesia haberet aliqua hospitia. Non dubium est primos patres in suo coetu, Adam, Henoch, Noha, fuisse etiam politicos gubernatores, sicut traditur Nohae lex de puniendis homicidis. Deinde Melchisedeck expresse rex appellatur. Abraham etsi hospes fuit in alienis imperiis, tamen et Reges aliquos Ecclesiae adjunxit et rexit ipse politico imperio suam familiam et proeliatus est. Postea Joseph non modo rexit, sed etiam novis Legibus regnum Aegyptium constituit. Nec dubium est formam regni Aegyptiaci institutam a Joseph, donec floruit, antecelluisse omnium regnorum ordini, quaecunque fuerunt postea toto orbe terrarum, in Chaldaea, Ionia, Graecia, Romae.

Valde errant, qui Soloni aut Augusto majorem tribuunt politicam sapientiam, quam his viris, qui divina luce regebantur et Deum vere invocabant, Joseph, Danieli, Esdrae et similibus. Nec solus Joseph inter Principes Aegyptios Deum recte invocabat, sed ejus gubernatio regem sua aetate regnantem et multos, qui una Rempublicam regebant, ad agnitionem veri Dei pertraxit. Postea Moysen et multos gubernatores in populo Israël Deo placuisse nihil dubium est.

Quod vero furiosi Anabaptistae dicunt, propter imperfectionem populo Israël concessum esse domicilium et politica officia: Responsio est plena insulsitatis. Singulare Dei beneficium fuit, quod certam sedem Ecclesiae tradidit ac defendit annos amplius mille quadringentos. Voluit enim Deus certum esse locum, in quo testimonia promissionum divinarum ederentur, et in quo Christus nasceretur, sicut supra de vetere Testamento copiosius dictum est. Cum autem in populo Israël legem et politicum ordinem approbavit et saepe testatus est se officia illa postulare, ut in eis invocatio accendatur, luceat confessio et dilectio erga Ecclesiam exerceatur, significavit se etiam apud alias gentes legem et politicum ordinem approbare, ut exempla ostendunt. Nam Joseph, Daniel et alii multi gubernarunt politias inter Ethnicos. Historias igitur in regnis ceteris extra Israëliticum consideremus. Daniel provinciam Ethnicam regit et suo ministerio regum praestantissimos flexit ad agnitionem veri Dei, videlicet eversorem Jerosolymae Nabuchodonosor et ejus filium Darium Medum, Cyrum Persam et multos Principes. Ideo Deus populum Israël in Monarchiis alias alibi dispersit, ut doctrina vera de Deo latius propagaretur. In historiis Evangelicis mentio fit Centurionum aliquot, qui Evangelio crediderunt; imo in totam Cornelii, militis Romani, familiam Spiritus sanctus ingenti miraculo, perinde ut in Apostolos, effusus est.

Cum igitur tot extent certa et illustria testimonia et exempla, quae ostendunt Deo placere politicum ordinem, imo officia ordinis politici in iis, qui Deum recte invocant, esse pia opera et praecipuos cultus Dei; discamus venerari res politicas, imperia, Magistratus, leges, judicia, distinctiones dominiorum, contractus, tanquam dona Dei, et omnia civilis vitae opera referamus ad hos fines, ut Deo in his ordinationibus obediamus, et ut invocatio et confessio nostra in hac societate luceat, et ut exerceamus dilectionem mutuam.

Recitavi exempla gubernatorum, qui Deo placuerunt, ut Joseph, Daniel, Nahaman Syrum et similes. Hos cum constet a Deo adjutos esse, gubernationem esse opus et beneficium Dei manifestum est. Addam autem et de Heroicis viris apud Ethnicos, qui fuerunt sine agnitione vera Dei, et tamen ne genus humanum prorsus interiret, a Deo ardentibus motibus ad virtutem excitati sunt et in rebus gerendis adjuti, ut Alexander, Scipio, Augustus. Mirandi eventus in rebus gestis talium virorum moverunt omnes prudentes, ut faterentur eos habere impetus meliores et feliciores, quam reliquorum hominum multitudinem. Ideo Cicero inquit, nullum fuisse virum magnum sine afflatu divino. Cumque ad constituenda imperia aut instauranda et ad politias ac artes restituendas Deus inserat singulares motus talibus ducibus aut artificibus, manifestum testimonium ostendit praesentiae suae in politiis, sicut Plato quarto de Legibus inquit: Quemadmodum boves non a bobus, nec caprae a capris reguntur, sed a praestantiore natura, videlicet ab hominibus, sic natura humana infirmior est, quam ut se ipsam regere possit. Quare Deus praefecit civitatibus non homines, sed praestantius et divinius quoddam genus, heroas videlicet, qui cum habeant ipsi prosperos successus, nobis quoque imperia eorum grata et facilia sunt. Hi ita curant nos, ut pacem, pudorem, libertatem conservent, et addit: Verum est dictum, ubi non Deus, sed mortalis aliquis dominatur, ibi malorum et aerumnarum nullum esse effugium. Sapientissime haec et verissime a Platone dicta sunt. Et haec ejus verba intimis sensibus infigamus: *Λέγει δὴ καὶ νῦν οὗτος ὁ λόγος ἀληθείᾳ χρώμενος, ὡς ὅσων ἂν πόλεων μὴ θεὸς, ἀλλά τις ἄρχει θνητὸς, οὐκ ἔστι κακῶν αὐτοῖς οὐδὲ πόνων ἀνάψυξις.* Exempla suppeditant historiae omnium aetatum. Placidum fuit imperium orbis terrarum regnante Augusto, quia Deus voluit aliquantisper restitui pacem, judicia, leges, disciplinam, ideoque Augustum adjuvit. Sub Valentiniano, Augustulo et similibus subinde novae dissipationes exortae sunt et miseriae sine modo cumulatae.

Postremo testimonium est praesentiae Dei in imperiis etiam haec experientia, quod manifestum est divinitus atrocia scelera manifestis corporalibus suppliciis puniri: perjuri, latrones, tyranni, incesti, plerique omnes haerent tandem in poenis. Differuntur interdum poenae, sed tamen plerumque tandem opprimunt sontes, et paucissimi placidos exitus habent. Exempla Tyrannorum interfectorum adeo crebra leguntur, ut scriptum sit [Juvenal. Sat. X. 112. 113]:

> Ad generum Cereris sine caede et sanguine pauci
> Descendunt Reges et sicca morte Tyranni.

De homicidis quotidiana exempla sunt in conspectu. Etiam cum aliquamdiu occultati sunt, proferuntur tamen in lucem mirabili modo, et quanquam initio polluti injusta caede efugerunt manus Magistratuum, tamen postea ad poenam retrahuntur. Comitantur et incestos poenae, ut Oedipum, Aegisthum, Herodem et alios. De his poenis loquitur Christus [Matth. 26, 52]: Qui gladium acceperit, scilicet non datum a legibus, gladio peribit. Jes. 33 [v. 1]: Vae qui praedaris, nam vicissim spoliaberis. Job. 9 [v. 28]: Verebar omnia opera mea, sciens te non parcere delinquenti. Et Ecclesiastes ait cap. 8 [v. 8]: Impius non potest evadere in bello, id est, bellis et aliis cladibus punit Deus atrocia scelera. Sic civilem justitiam Deus in mundo tuetur, ut regulariter puniat in hac vita eos, qui civilem justitiam violant, sicut regulariter hiems frigida est et aestas calida. Quanquam igitur, ut in tempestatibus, interdum aliquid extra regulam Deus facit et arcano consilio differt poenas et praemia, tamen regulam meminerimus et metu irae Dei coërceamus temerarios impetus.

Duae sunt autem caussae, propter quas regulariter in hac vita poenae comitantur atrocia scelera: Prior, quia Deus justus judex vult conspici iram suam adversus peccata et nos de sua voluntate commonefacit; altera est, ut custodiat societatem civilem, quae prorsus dissiparetur, nisi ab ipso latrocinia, tyrannides et alii furores compescerentur. Quare etiamsi Tiberius placide moritur, tamen propter unum atque alterum exemplum regula non contemnatur, quae supplicia et cruciatus in hac vita minatur Tyrannis et aliis, qui polluti sunt atrocibus sceleribus. Ruunt postea in poenas Caligula, Claudius, Nero, Domitianus, Commodus et alii innumerabiles. Non frustra maledictiones in Lege Dei propositae sunt, quas non esse irritas universa mundi historia testatur. Nam et publice ingentibus bellis et dissipationibus totae Gentes propter multorum scelera delentur, et privatim quotidie excruciantur multi magnis aerumnis et doloribus. Horum malorum caussae quae sint, conscientias nostras interrogemus. Ac commonefacit nos Jesaias tristissima concione, et dicto valde memorabili caussam nobis quasi digito monstrat, cap. 64 [v. 6]: Et iniquitates nostrae quasi venti dissipaverunt nos.

Haec universalis experientia etiam Ethnicos movit, ut Dei providentiam et judicium agnoscerent. Et Isocrates in oratione de Pace gravissimam sententiam opponit Epicureorum furori, qui propter pauca exempla regulam contemnunt ac sperant se impunitatem scelerum habituros esse. Etsi, inquit, non semper plectuntur scelerati, tamen pl-

dant poenas. Cum autem futurum semper sit incertum, prudentis est amplecti illud potius, quod saepius conducit. Et cum intelligas justitiam Deo magis placere, stultissimum fuerit existimare in deteriore fortuna justos futuros esse, quam injustos. Cum igitur experientia perpetua testetur atrocia scelera puniri, agnoscamus Deum judicem et vindicem esse et eum timeamus et fateamur politias ab ipso defendi, retineri et mutari.

Hactenus et dicta et argumenta recitavi, quae ostendunt politicum ordinem rem bonam esse et Deo placentem. Ad haec adjiciendum est et hoc argumentum. Cum toties praecipiat Deus precationes pro Magistratu fieri, ut gubernatio maneat inconcussa et stabiliatur, necesse est eam rem bonam esse et Deo placentem, nec esse peccatum. Non est enim petendum, ut peccata stabiliantur.

Extant autem praecepta de hac precatione. Jerem. 29 [v. 7]: Orate pro regno Babylonico, quia in pace illius et vobis pax erit. Jubet fieri precationes pro imperio, quod tunc erat Ecclesiae hospitium. Et propter has precationes non modo exilii et servitutis aerumnae mitigatae sunt, sed etiam regum pectora Deus ad verae doctrinae agnitionem flexit. Et pro rege Abimelech precatur Abraham. Et Jacob benedicit regi Aegyptio, qui a Joseph acceperat doctrinam de vera Dei invocatione. Et 1 Tim 2 [v. 1] praeceptum traditur plenum eruditionis: Hortor, ut petitiones et gratiarum actiones fiant pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus, qui praesunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, cum omni pietate et honestate. Simul et de precatione praecipit et docet, qualis debeat esse gubernatio, et ad quos praecipuos fines referenda sint consilia gubernatoris. Et petere nos debemus, ut Deus pacem nostris civitatibus donet et regat disciplinam, et boni Principes haec opera efficere debent: Primum ut domi pax sit et tranquillitas, arceant externos hostes, quantum possunt, et domi prohibeant latrocinia et seditiones. Nec finis sit pacis, ut in otio possint cives quaerere voluptates et indulgere luxui. Sed pacis ulteriores fines sunt, ut propagari vera religionis doctrina possit, ut tegantur scholae et imbecillis aetas erudiri possit, nec prorsus dissipetur Ecclesia aut deleantur seminaria Ecclesiae. Deinde, ut mores regantur honesta disciplina.

Sic David gerens bella sciebat se tantos labores suscipere et sustinere non sua caussa, ut postea otioso et securo animo frueretur voluptatibus, sed ut depulsis hostibus servaretur Ecclesia Dei, ut domi interim procreari soboles et recte erudiri de Deo et ad honestos mores institui posset, ut in scholis adolescentia et populus ad conciones tuto convenire posset; denique ne doctrina de vero Deo, nomen Messiae, invocatio vera Dei deleretur. Hos fines intuebatur, quoties educebat exercitum, quoties instruebat aciem, quoties in hostilem exercitum impetum faciebat. Hi fines ignoti erant Alexandro, Scipioni, C. Caesari. Sed tamen norant ideo defendendam esse patriam, ut honesta disciplina homines in pace regerentur, nec prorsus interiret humanum genus aut mores fierent feri et barbari. Addidit igitur Paulus precandum esse, ut non solum pax sit, sed etiam ut in pace vivamus pie et honeste, id est, ut doctrina vera de Deo propagetur et Deus recte invocetur et sint honesti mores. Ita paucis verbis optimam politicam formam Paulus delineavit.

Postquam igitur satis ostensum est politicum ordinem esse rem bonam et Deo placentem, adjiciam aliquot regulas utiles ad pacem et ad alendam reverentiam in bonis mentibus erga Magistratus et universum ordinem civilis societatis, quae certe digna est bonis ingeniis, et cum refertur ad gloriam Dei, cultus est gratus Deo.

Prima regula. Evangelium sicut nec abolet nec improbat Arithmeticam aut Architectonicam aut Medicam artem, sic non abolet nec improbat Oeconomicum et Politicum ordinem, imo jubet agnoscere has res esse dona Dei, quibus haec vita corporalis non potest carere. Cum autem velit Deus non deleri genus humanum, sed in hac vita colligi Ecclesiam suam, servat his rebus, cibo, potu, conjugio, politico ordine, artibus, ut agricultura, architectonica, medicina, vitam corporalem.

Ut autem cibus, potus, agricultura, architectonica, medicina non pugnant cum Evangelio, quod concionatur de reconciliatione Dei, et novam et perpetuam lucem in mentibus accendit, sic non pugnat cum Evangelio gubernatio politica. Sed qui ignorant veram Evangelii doctrinam de justitia interiore, de Fine et vera invocatione Dei, hi facile hallucinantur in hac disputatione et sibi ipsi fingunt Evangelium esse novam et barbaricam politiam. Ut hypocritae magnis laudibus vehunt solitudinem et Monasticos ritus vel potius illud Epicureum otium, quo fruuntur illi, qui nec communes labores, qui sunt in gubernatione magni et varii, sustinent, nec metuunt pericula et procellas, quibus saepe gubernatores horribiliter affliguntur, ut experti sunt Moyses, Aaron, Samuel, David, Jeremias, et exempla multa quotidiana vita monstrat.

Nec adversantur huic primae regulae prohibitiones vindictae, quae passim sparsae sunt in Evangelio. Gravissimam hae doctrinam et salutarem ipsis imperiis continent: Deus ordinem instituit, ut vindicta per Magistratus exerceatur. Ut igitur in ceteris praeceptis nos vult ordini divino parere, prohibet vagari libidines, sic prohibet vagari iracundiam, vult nos sine incendiis odiorum ordini divino obtemperare ac petere, ut Magistratus suum officium faciat, defendat innocentes et coërceat ac puniat petulantes. Si facit, gratias agamus et Deo et Magistratui, et gaudeamus honeste regi disciplinam et civitates esse tranquilliores. Si non facit, non conturbent ordinem divinum privati, non moveant seditiones, reprimant iracundiam et dolorem suum, seque hac consolatione sustentent, quod sciunt Ecclesiam certis de caussis subjectam esse cruci et tamen Deo

placere, imo tolerantiam injuriarum et saevitiae alienae sacrificium esse Deo gratum.

Dictum est igitur supra duplicem esse vindictam. Altera est ordinata, id est, publica, quae fit per Magistratus certo ordine, certis legibus. Hanc nequaquam prohibet Evangelium seu Lex Dei, imo, ut toties jam dictum est, divinitus instituta et approbata est et juvatur a Deo. Haec vindicta est pars politici ordinis seu functionum Magistratus, sicut Paulus diserte Magistratum vocat vindicem. Ut igitur Magistratum approbari in Evangelio nihil dubium est, ita hanc vindictam, quam exercet juxta Leges, approbari manifestum est. Haec congruunt cum hoc dicto [Hebr. 10, 30]: Mihi vindictam, et ego retribuam. Deus justus judex irascitur peccato et aut sine humana ope punit, ut cum delet Sodoma aut Aegyptios in mari rubro, aut ad supplicia ordinaria, quae commendavit Magistratibus, sontes retrahit, ut cum latrones severitate Magistratuum tolluntur, cum Cyrus punit Ionum libidines, Augustus Antonium pollutum variis libidinibus et moventem bellum sine justa caussa. Hae vindictae et similes vere pertinent ad hoc dictum: Mihi vindictam, et ego retribuam. Quod facile intelligi potest a sanis, qui mentem et dexteritatem in judicando adhibent.

Altera vindicta est aberrans ab ordine divino, quam docendi caussa privatam voco, cum scilicet incensi iracundia aut odio, nostro furore, non jubentibus legibus, arma capimus, et dolori nostro servimus, non ordinationi Dei in aliis tollendis, ut servit suo dolori Joab interficiens Abner.

Etsi autem ingens est incendium animi et magnus furor cupiditas vindictae, tamen pauci ita sunt intenti, ut agnoscant suum hoc vulnus, sed plerumque species aliqua juris praetexitur, quam amplexi homines movent injusta et pernicioſa certamina sibi et Reipublicae, ut Saul, cum tantum aemulatione ac livore moveretur, fingit praetextus, queritur Davidem esse seditiosum, et alens hunc furorem tollere amicum bene meritum conatur. Ita Pompejus aemulatione ardens delere Julium conatur.

Vulgaris est pestis et late grassatur in omnibus Gentibus, civitatibus et familiis. Ideo pii sint intenti, videant, ne indulgeant huic furori. Usitatum et notum malum est amor aberrans a lege Dei, et multorum ingentium malorum caussa est, ut propter amorem Paridis eversa est Troja et Graeci magnas clades acceperunt. At iracundia et vindictae cupiditas, undecunque oriantur, (alias enim alii sunt fontes), saepius excitat ingentia bella et perniciosos tumultus privatim et publice, ut historiae Cain, Saul, Pompeji, Arii et aliorum multorum ostendunt.

Considerata igitur magnitudine hujus pestis, videlicet privatae vindictae ruentis contra ordinem divinum, prudentes intelligent, quam necessarium et salutare praeceptum sit Christi toties severe concionantis de coërcendo hoc impetu. Ipse enim vere intelligebat in Ecclesia et in universa hominum societate horrendas dissipationes ex hoc fonte oriri. Vidit Pompejus crescere Caesarem et ejus gloria uritur, quaerit igitur occasiones et praetextus ad eum premendum. Et adjungunt se alii similibus cupiditatibus incensi. Vidi ipse multos livore et aemulatione motos conturbasse veras sententias in doctrina Ecclesiastica.

Denique omnes prudentes norunt latissime vagari hoc malum. Ideo dicta Christi et Apostolorum infigamus intimis sensibus pectoris, et coërceamus vindictae cupiditatem. Cum igitur Christus ordinatam vindictam mandatam Magistratibus approbet et econtra privatam saevitiam et seditiones prohibeat, res ipsa loquitur his praeceptis Christi optime muniri politicum ordinem et armari Magistratus. Falso igitur calumniati sunt Evangelium Celsus, Julianus et alii, qui scripserunt Evangelium prohibitione vindictae tollere Magistratus, disciplinam, leges, denique omnes nervos civilis societatis, ac concedere infinitam licentiam omnium scelerum. Huic calumniae nimis frigide respondent Origenes et Nazianzenus, qui fingunt concessum esse vindicare, sed perfectiorem virtutem esse non vindicare. Has ineptias supra refutavi, ubi de praeceptis et consiliis dictum est. Et quomodo calumniae Celsi et Juliani respondendum sit, ex hac nostra distinctione satis constat, prohiberi privatam vindictam et econtra confirmari Magistratus et imperia. Haec sententia vera, pia, salutaris est privatim et publice.

Muniuntur ergo et ornantur imperia voce Evangelii. Pulcherrimus est ordo, quem in vita privata et in imperiis instituit Deus de omni genere actionum, sed humanae mentes saepe occupatae absurdis opinionibus, hypocrisi, pravis exemplis, denique fascinatae a Diabolo, ordinem illum divinum aspicere nolunt. Ita multos vidimus Anabaptistas, qui in hac quaestione mira pertinacia suos furores defendebant, cum satis clare refutarentur. Nulla est enim obscuritas in hac caussa, modo ut afferat auditor mentem docilem. Disserui autem prolixius, ut juvenes commonefaciam, ut assuefaciant mentes ad amandum politicum ordinem et admoniti agnoscant in eo lucere sapientiam, justitiam et bonitatem Dei erga genus humanum. Usitatum est juvenibus ostentare ingeniorum acumen in legum et morum civilium reprehensione. Sed illam Cynicam sapientiam et petulantiam sciamus fugiendam et detestandam esse.

Objicitur et hoc, quod saepe imperia rapiant et teneant improbi, quod multum sit vitiorum et confusionum in imperiis. Ex hac parte argumentantur fanatici spiritus, imperia in universum res malas et a Deo damnatas esse.

Respondeas autem non esse veram et firmam ratiocinationem a dicto secundum quid ad dictum simpliciter. In generatione accedunt multae vitiosae cupiditates; ergo generatio in universum a Deo damnata est Supra monui ordinem politicum discernendum esse a confusionibus, quae aliunde admiscentur, partim a Diabolo, partim ab hominum malitia, partim a communi infirmitate hominum, ut

fit in aliis vitae generibus ac gubernationibus a Deo ordinatis.

Nemo dubitat Ecclesiasticam gubernationem a Deo institutam esse, at quantum accedit confusionum aliunde! Et tamen vox Evangelii est efficax et Deo aeternam Ecclesiam colligit et audienda ac veneranda est. Adde exemplum Conjugii et procreationis. Omnes sani fatentur Conjugium a Deo institutum esse eique placere ac juvari ab eo procreationem, ut scriptum est: In ipso sumus, vivimus et movemur. At quam multi sunt crudeles mariti, patres negligentes liberorum et ἄστοργοι, non curantes institui liberos ad agnitionem Dei! Haec vitia, quae aliunde accedunt, a conjugii ordine et a procreatione discernantur. Fugiamus Manichaeos et Anabaptisticos furores, ac discamus Deo tribuere res ab ipso vere conditas et ordinatas, quae erunt gratiores, cum vitia segregantur, quae non a Deo, sed a Diabolo et hominum malitia vel infirmitate oriuntur. Et de his tenendae sunt consolationes a Deo traditae, ut nunc certe pios oppressos vel Turcica tyrannide vel aliis imperiis discedentibus a legitima moderatione commonefacere necesse est, quae miseriae, quomodo ferendae sint, et quae mandata detrectanda.

Ac praecipue nunc tempora postulant moneri bonas mentes, ut agnoscant in hac senecta mundi imperia multo plus habitura esse confusionum, quam initio habuerunt, ut status apud Danielem significat, in qua Primum imperium est aureum, Secundum argenteum, Tertium aeneum, Quartum ferreum. Planta partim ferrea est, partim testacea. Erit igitur languidior virtus. Et experientia Platonem movit, ut diceret certam esse periodum cujusque civitatis et cujusque regni, qua circumacta ait naturam non progredi ulterius; ut, cum planus numerus fit solidus, ventum est ad metam, nec sequuntur cubici, ut cum positis 6 fit solidus 18 non sequuntur cubici.

Et quidem hunc sermonem attribuit Plato Musis, quia caussam esse mutationis regnorum praecipuam non hominum scelera, sed arcanum ac fatalem naturae ordinem varie miscentem materiam existimat. Sed doctrina coelestis saepe clamitat, ruinas imperiorum accersi humanis furoribus ac atrocium flagitiorum poenas esse, sicut scriptum est Ecclesiastic. 10 [v. 8]: Regnum a gente ad gentem transfertur propter hominum injustitiam et dolos. Haec ad objectionem, quam recensui, breviter respondi, ut admoniti pii discernant ordinem a Deo institutum a confusionibus, quae aliunde accedunt, et discant sapienter ferre servitutem, quae poena est velut carcer humanorum delictorum.

Secunda regula. Et concessum est Christianis facere oeconomica et politica opera, et necesse est eos juxta vocationem in illis officiis servire civili vitae. Et cum pii praestant ea officia, ut Deo obediant, placent illa Deo et sunt cultus Dei et complectuntur multas magnas virtutes. Recte igitur et pie facit Christianus, cum juxta vocationem gerit magistratus, exercet judicia, militat, accusat nocentem in foro, dicit caussam, legitimo supplicio afficit juste condemnatos. Haec intelligere magistratus et judices, qui Deum non contemnunt, necesse est.

Ac primum de necessitate testimonia perspicua sunt, quod videlicet necesse sit cives etiam eos, qui vere credunt Evangelio, facere politica officia juxta vocationem. Rom. 13 [v. 5]: Necesse est obedire non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Luc 3 [v. 14]: Neminem concutiatis, neque calumniemini, et contenti estote stipendiis vestris. Jes. 1 [v. 17]: Quaerite judicium, judicate pupillo, defendite viduam. Ac observet similia dicta studiosus lector in aliis locis, saepe enim haec praecepta repetuntur.

Quod autem sint cultus Dei, saepe monent Prophetae. Taxant enim superstitionem, quae judicat solas ceremonias esse cultus Dei et negligentiam parit in officiis civilibus. Imo monachi vitam oeconomicam et politicam vix Deo placere posse putabant. Anteferunt ergo Prophetae ceremoniis officia politica et his affirmant promitti praemia. Jes. 1 [v. 17]: Holocausta vestra nolo, quaerite judicium, judicate pupillo etc. Jes. 58 [v. 7]: Frange esurienti panem. Mich. 6 [v. 7]: Numquid placari potest Dominus millibus arietum? Indicabo tibi, homo, quid sit bonum, facere judicium, diligere misericordiam et in timore ambulare coram Deo tuo. Zach. 7 [v. 6]: Nonne cum comedistis et bibistis, vobis comedistis etc. Haec dicit Dominus: Judicium verum judicate, viduam, pupillum, advenam et pauperem nolite calumniari etc.

Decus horum operum ita magis intelligetur, cum ipse ordo politicus et caussae ordinis considerantur. Deus condidit genus humanum ad societatem et hujus societatis vincula esse voluit generationem, educationem, gubernationem, contractus, artes. Nec solus vir gignit nec sola mulier, nec genita soboles sine aliena ope vitam retinet. Colligata est ergo hominum natura aeternis vinculis. Sed ad quem finem praecipuum? Ad hunc: ut ad generationem et educationem opus est societate, ita coetu opus est ad docendum. Vult Deus agnosci et celebrari, ut igitur alii alios de Deo et de aliis rebus bonis doceant, conditi sunt homines ad societatem, cujus vincula sunt Magistratus, Leges, Politica officia.

Primum ergo in his officiis obedientia nostra erga Deum declaranda est.

Secundo luceat in societate confessio nostra. Ideo enim praecipue ad societatem conditi sumus, ut late propagetur notitia Dei et Filii ejus, Domini nostri, Jesu Christi. Ostende, quid sentias de Deo, ac testeris te propter judicium Dei vera profiteri et justa facere.

Tertio cum plenae sint aerumnarum et periculorum ingentium oeconomiae et politiae, ferreus est enim, qui generationis et educationis pericula non considerat; deinde quanta moles est curarum in curia, in castris! In his miseriis et periculis luceant Fides et Invocatio. Ideo enim his difficulta-

tibus onerata est infirma hominum natura, ut admoniti de Fide et de Invocatione late spargamus Dei notitiam. Fiunt ergo cultus Dei labores oeconomici et politici, et quia ad hunc finem referuntur, ut Deo praestetur obedientia, et quia his ipsis laboribus misceri oportet invocationem Dei. Sicut David proeliaturus et Salomon regnum suum inchoans Deum invocant, et in Psalmo [19, 8] dicitur: Illi in curribus et in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.

Quarto exercentur in his laboribus dilectio erga proximum, tolerantia et pietas in retinenda possessione doctrinae de Deo. Miscentur igitur multae virtutes laboribus oeconomicis et politicis, propter quas fiunt sacrificia seu cultus Dei, id est, opera, quibus Deus judicat se honore affici.

Quid agit David proelians?

Primum agnoscit se obedientiam Deo in hac vocatione debere, hoc est, in hoc gradu politico, in quem collocatus est. Secundo profitetur se civem esse populi Israël et invocare Deum aeternum, qui se patefecit et verbum suum Israelitis tradidit certis testimoniis. Tertio in periculis fidem suam exercet et Deum invocat. Quarto servit hoc labore suis civibus, imo dimicat pro illis parietibus, intra quos sedent pueri et puellae discentes lectionem Prophetarum, ut conservetur et propagetur doctrina coelestis. Interim quam multae aliae virtutes accedunt, justitia, tolerantia, mansuetudo et aliae virtutes gubernatori necessariae! Quinto ad has virtutes, quas recensui, accedit in his laboribus aliud ingens bonum, scilicet testimonium praesentiae Dei, quo timor et fides confirmantur. Videmus puniri latrones et tyrannos, experimur Deum custodire politias, quae sunt hospitia Ecclesiae, experiuntur Jesaias et Ezechias exaudiri suas preces pro politia, quam gubernabant. Et David testatur adesse Deum gubernantibus inquiens [Psalm 17, 35]: Benedictus Deus, qui docuit manus meas ad bellum; item [Ps. 143, 10]: qui dat salutem regibus.

Hae caussae et hi fines laborum oeconomicorum et politicorum saepe cogitandi sunt piis, et faciendae collationes politicae vitae et Monasticae, item pii gubernatoris et impii.

Caussa mandans obedientiam in munere politico est Deus. Hic fit mentio caussae efficientis. Caussa finalis, ut luceat confessio in societate. *Συναγτιον* fides petens gubernationem in laboribus et periculis. Caussae finales ulteriores, ut serviatur proximo, item, ut defendatur possessio doctrinae coelestis. Effectus testimonia praesentiae Dei, quae timorem et fidem augent. Harum caussarum et effectuum cogitatio ornat vitam politicam et pios consolatur in hac magnitudine laborum et accendit timorem Dei et fidem in mentibus.

Jam confer Davidem et Eremitam. Eremita tanquam ex acie fugit ex ordine politico nec praestat Deo obedientiam, quam communi societati debet. Fugit autem ideo in solitudinem, ut labores, pericula, incertos eventus negotiorum, injurias, ingratitudines, denique ut molem curarum et dolorum vitet. Simul igitur fugit fidei, invocationis et confessionis exercitia, nec servit proximis, non docet, non confert operam ad retinendam possessionem doctrinae. Qualis autem esset vita, quomodo excolerentur artes, qualis esset generatio, quae defensio puerperarum et infantum, si omnes boni vellent esse Eremitae? Rejiciamus ergo vitae genus, quod obedientiam Deo debitam in communi societate juvanda et tuenda negligit.

Hic etiam militem pium et profanum confer. Cum Celsus calumniaretur Evangelium de prohibitione vindictae ac diceret, militiam prohiberi, respondit Origenes, Christianam militiam esse pro imperiis Deum precari. Etsi de parte officiorum nostrorum recte Origenes respondit, tamen non satis dixit. Utrumque erat complectendum, et dimicat in acie Christianus juxta vocationem, et arma invocatione Dei adjuvat, ut David invasurus Goliath instruit se precibus et funda. Antecellit igitur Christianus miles profano. Praeterea fines differunt. David proeliatur, ut defendat coelestem doctrinam. Julius proeliatur, ut suam dignitatem defendat. Sic antecellit gubernator Jesaias Ciceroni: Cicero ad gubernationem tantum sua consilia seu prudentiam suam et diligentiam affert, Jesaias vero et preces et prudentiam, et saepe clamitat, ut scribitur 2 Paral. 20 [v. 12]: Cum ignoramus, quid faciendum sit, oculos nostros ad te attollimus.

Haec de secunda regula breviter dixi, quae pii lectores diligenter expendant, ut discant vitae politicae dignitatem intelligere, et considerent, quid intersit inter politicum virum pium et profanum.

Tertia regula. Evangelium non praecipit, ut nostrae politiae regantur legibus forensibus Moysi, nec novam aliquam corporalem politiam constituit, sed jubet nos praesentibus magistratibus ac legibus obtemperare, quae tamen non pugnant cum legibus naturae, et praecipit, ut praesentes politias tueri et ornare studeamus. Sic enim inquit diserte Paulus [Rom. 13, 1]: Omnis anima potestati, quae praeest, hoc est, praesenti potestati obediat. Hanc regulam ideo recensui, quia memini multos, Monetarium, Struthium et alios, qui contendebant Christianos oportere controversias forenses judicare ex legibus Mosaicis et abolendum esse jus Romanum, quo nunc in foro utimur. Hoc quid erat aliud, quam restituere politiam Mosaicam, quam ut Deus ostenderet non oportere perpetuam esse, funditus et horribili exemplo delevit?

Saepe jam dictum est Evangelium concionari de justitia spirituali et aeterna, ut Paulus inquit: Evangelium est ministerium spiritus, nec constituit certam corporalem politiam, sed sinit nos uti dissimilibus politiis Gentium ut dissimilibus dierum spatiis, modo ut leges non pugnent cum jure naturae, sed approbent honesta facta et puniant turpia. Nam hanc regulam judex Christianus sequi debet, quam et Paulus recitat Rom. 13 [v. 2 sq.]: Magistratus

tribuat honorem recte factis et puniat turpia. Quae vero sint honesta, quae turpia in moribus, dijudicat lex naturae.

Deinde nihil interest Ecclesiae in his, quae sunt juris positivi, quod leges Gallicae in poenis aut divisionibus haereditatum aut successionibus dissimiles sunt Germanicis. Utatur Christianus in Armenia legibus politicis ejus Gentis, ut in civitate Veneta utatur legibus Venetis. Memini, qui nolebant ullos fures capitali supplicio affici, quia lex Moysi punit furem quadruplo. Etsi grassatorem, ut latronem, etiam vetustae leges capitali supplicio afficiebant, et hac ratione quidam legi usitatae non imprudenter patrocinantur, quia in his barbaricis gentibus fures plerumque sunt grassatores et telis et voluntate nocendi armati, ut latrones; tamen judex Christianus et hoc consideret, satis esse, si lex congruat ad hanc regulam, ut turpia facta puniat, deinde gradus permittendos esse legum conditoribus, severius puniendos esse fures in iis Gentibus, ubi disciplina laxior est, quam alibi, ubi fuerunt alia multa disciplinae vincula. Nec Deus improbat severitatem, quia peccata nostra sine dubio merentur mortem judicio Dei. Lex Moysi filium helluonem et contumacem vult ad judices adduci et condemnatum interfici. Haec lex honestissima nunc nimis tristis diceretur, quae tamen ostendit Deo placere disciplinae severitatem. Omitto hic longiorem disputationem; nam haec recensui tantum ad commonefaciendos rudiores, ne moveantur clamoribus illorum, qui contendunt rursus in forum leges Mosaicas invehendas esse et jus Romanum abolendum esse.

Et est usitata *πολυπραγμοσύνη* juvenilium ingeniorum, vetera instituta mediocria reprehendere, novas leges ferre, expeditiorem ordinem cognitionum in judiciis praescribere, regere forum tanquam aedilitiis edictis, statuere rerum venalium pretia, ut memini Mustelam aulas docere de ordine cognitionum, Nec ego nunc diligentiam sapientum gubernatorum reprehendo, sed juvenilem *πολυπραγμοσύνην*, quam frenare utile est praesertim in iis, qui ministerio Evangelii funguntur. Hi proponant doctrinam de vera Dei invocatione et de ceteris officiis pietatis. Judiciorum autem et fori gubernationem sciant aliis artificibus commendatam esse, et praecepti usitati meminerint, ut suam quisque Spartam ornet. Ut apud Aristophanem Cleon dicitur alterum pedem in curia, alterum in castris habere, ita isti inquieti alterum pedem in curia, alterum in Ecclesia habent, et interdum perinde condunt civitatem, ut simia in fabula Hermogenis, quae aliquando capta ab hominibus viderat urbes, domos, hominum congressus, theatra, spectacula, ludos. Redit igitur ad simias ac narrat, quid viderit, hortatur, ut hominum imitatione condant domos, quibus tegantur contra tempestates, et addant moenia adversus leones, lupos, homines. Nec tantum haec utilitas proponitur, sed commemorantur theatra et spectacula. Horum imitatio magnas voluptates paritura videbatur. Placet igitur consilium. Et dimittunt vetulae simiae juniores ad materiam caedendam aut saxa convehenda. Sed hic deprehenduntur stultitiam suam simiae, deerant secures, et ratio nulla erat vel caedendae materiae vel coagmentandi lapides, denique ars tota Architectonica deerat, res igitur coëgit eas id, quod stulte instituerant, omittere. Tales Architectos civitatum multos vidimus, Struthium, Mustelam et alios. Meminerint ergo saniores praeceptum in hac tertia regula traditum, nec temere de politicis institutis, quae non continent manifestam turpitudinem, contendant.

Quarta regula. Evangelii doctrina adeo severe praecipit de obedientia, ut affirmet peccatum mortale esse, non obedire mandatis legitimi magistratus, si tamen non jubeant facere contra mandata Dei.

Haec regula expresse traditur Rom 13 [v. 5]: Necesse est obedire non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Primum docet esse necessarium opus, deinde necessitatem declarat. Non solum propter iram, inquit, id est, propter poenam corporalem, qua magistratus afficit contumaces, sed etiam propter conscientiam necesse est obedire. Testatur ergo contumacia offendi Deum et conscientiam ream fieri, quia Deus hanc obedientiam flagitat.

Hic expende, quantum malum sit, conscientiam ream judicari a Deo, deseri hominem et non regi nec defendi a Deo, sed poenis in hac vita et, nisi resipiscat, perpetuae irae post hanc vitam obnoxium fieri. Nam regulam hanc servat Deus, ut atrocem contumaciam etiam in hac vita atrocibus exemplis puniat, ut ostendunt historiae Absolon, Semei, Joab et aliae innumerabiles. Hic prudens lector conferat Philosophorum politica ad hanc Pauli concionem. Quae literae Philosophorum ita munierunt Magistratum, ordinem politicum et pacem, sicut haec Pauli concio? Haec est murus firmissimus Magistratuum. Nam bonorum omnium et mediocrium animi non terrore aut potentia Magistratuum, sed hac doctrina coelesti cogi se judicant, ut reverenter obediant voci legum et magistratuum et imperia venerentur.

Ac leges ipsae imperiorum tantum externam obedientiam in militia et in pace, labores corporum, collationem tributorum et justa officia externa in tota civili consuetudine postulant. Sed doctrina coelestis amplius flagitat, jubet honore affici magistratus. Hic gradus obedientiae summus est, non tantum externa officia tribuere, sed etiam honorificam opinionem in mente et benevolentiam. Nam haec duo praecipue significat vocabulum Honoris. Honorifica opinio haec continet, quod totus ordo politicus, imperia et magistratus sint res a Deo institutae et approbatae et defendantur ope divina, et quod Deus velit humanum genus hac civili forma vitae regi et frenari libertatem et in ipsa gubernatione multa exempla conspici sui judicii de sceleribus hominum, ut poenae homicidarum, incestorum, tyrannorum, perjurorum manifeste testantur Deum his sceleribus irasci. Est ergo honorifica opinio, politicum ordinem, imperia, magistratus, leges,

judicia, poenas esse opera Dei, in quibus sapientia Dei, justitia et bonitas erga genus humanum conspiciuntur. Altera pars honoris est, quia hae res sunt divinae, voluntas nostra ultro et vero studio se subjiciat imperiis propter Deum, et amet has res et ipsos magistratus, custodes politici ordinis. Haec est sententia praecepti, quod jubet honorem tribui magistratibus.

Supra autem monui discernendas esse res et personas. Agnoscebat Paulus et certo sciebat imperium Romanum singulari Dei consilio et ope constitutum esse, et ipsum ordinem ac leges amabat et venerabatur, sed Neronem ut teterrimam pestem et Diaboli organum oderat ac execrabatur et tolli eum a Deo petebat, sicut et accidit. Etsi enim prius ab eo Paulus interfectus est mirabili Dei consilio permittentis, ut a tali tam tetro, turpi et execrando portento Apostolus Deo carus et donis amplissimis ornatus, et per quem magna pars Ecclesiae collecta erat, necaretur, tamen eodem anno sibi ipsi Nero mortem conscivit.

Ceterum hic honos praecipuus est, Deum pro politia et magistratibus invocare, quod certe facient ardenter isti, qui vere cogitant politicum ordinem opus et donum Dei esse et bonos magistratus a Deo excitari et juvari, sicut fit. Non enim durabiles essent politiae et artes, nisi subinde a Deo excitarentur instauratores, ut post Manassen collapsum fere regnum restituit Josias. Haec beneficia Dei qui considerant, veris et ardentibus precibus imperia adjuvant, sicut et Paulus praecipit 1 Tim. 2 [v, 2]: Adhortor vos precari pro regibus et omnibus, qui praesunt etc. Finis etiam additur, ut vita sit tranquilla, non ut in otio voluptatibus fruamur, sed ut regantur mores disciplina et doceri Evangelium ac propagari possit et Ecclesiae crescant et nomen Dei et Domini nostri Jesu Christi celebretur. Praecipit et Jeremias cap. 29 [v. 7] orari pro regno Babylonico: Quaerite pacem civitatis, in qua eritis in exilio, et orate pro ea ad dominum, quia in pace illius erit vobis pax.

Addo et hanc regulam traditam voce Apostolorum [Act. 5, 29]: Oportet Deo magis obedire, quam hominibus. Cum igitur mandant homines seu Reges seu Principes seu Pontifices, ut faciamus contra mandata Dei, non est obediendum, sed mandatum Dei anteferendum est, ut docet historia Danielis tertio.

Dixi praecipua, quae in Ecclesia de causis et dignitate politici ordinis et magistratuum sciri necesse est. Nunc etiam multa de officiis gubernatorum dicenda essent, sed non est nostri instituti complecti totam politicam doctrinam. Extant libri Philosophorum et Jurisconsultorum, qui continent officia magistratuum. Nos tamen brevi regula summam indicabimus. Aristoteles erudite tradidit definitionem magistratus paucissimis verbis, quae tamen evoluta continet amplissimam doctrinam: ἄρχων ἐστὶ φύλαξ νόμου. Cum quaeres, quae sint officia Magistratuum, cogita hanc definitionem, et tibi pingito magistratum, cui de collo pendeant tabulae duae legis Moysi. Harum custos esse debet Politicus gubernator, quod ad externam disciplinam attinet. Nam hae sunt summae leges, ex quibus ceterae honestae leges omnes, (ut necesse est plures esse, quae vitam Politicam et Forum regant.) tanquam ex fontibus derivantur.

Cum igitur Magistratus sit custos legum, obtemperet eis ipse et alios obtemperare cogat et earum auctoritatem fortiter defendat. Ideo enim a Deo armatus est gladio. Ac ut discrimen intelligatur Ecclesiastici gubernatoris et Politici, et simul officia conspiciantur, hanc trado definitionem politici magistratus: Magistratus est Minister Dei custodiens honestam disciplinam externam sui coetus et pacem, ac coërceus ac puniens contumaces legitimis poenis corporum.

Hic differentiae comparent inter Evangelii doctorem et Magistratum. Evangelii doctor proponit verbum Dei et administrat Sacramenta, per quae Deus audientes vocat ad vitam aeternam, et est in eis efficax. Deinde coërcet et punit tantum verbo Dei, scilicet voce Evangelii et excommunicatione, sine vi corporali. At Magistratus custos est externae disciplinae et pacis, et armatus gladio coërcet et punit contumaces legitimis poenis corporum.

Cum autem dico, Magistratum disciplinae custodem esse, intellige utramque tabulam Decalogi ei custodiendam esse, id est, non tantum est pacis custos, velut armentarius, nec tantum ventri, sed primum gloriae Dei serviat, quod ad externos mores attinet. Ut omnes politiae sanxerunt poenas adversus perjuros, multae etiam apud Ethnicos sanxerunt poenas adversus Epicureos seu Atheos, qui palam dixerunt nihil esse Deum aut nullam esse providentiam Dei. Sed nos legem Dei sequamur, quae ait [Levit. 19, 4]: Fugite idola. Item Lev. 24 [v. 16]: Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur. Deut. 12 (v. 3]: Evertite aras idolorum etc. Deut. 18 [v. 10]: Non sint magi aut incantatores in terra.

Haec praecepta sunt juris naturae et pertinent ad secundum praeceptum: Non usurpabis nomen Dei vane. Nec enim habebit Dominus hunc insontem, qui nomen Dei vane usurpaverit. Haec sententia omnibus hominibus, imo omnibus creaturis intelligentibus concionatur. Suo quisque loco prohibere manifestas Dei contumelias debet. Quare et magistratus prohibere et punire debent Epicureos sermones, idolorum honores, perjuria, foedera daemonum, professionem impiorum dogmatum. Id praecipiunt et haec dicta [Psalm. 2, 10 sq.]: Et nunc, reges, intelligite, erudimini, qui judicatis terram. Servite Domino etc. Et Prov. 25 [v. 5]: Auferr impietatem a vultu regis, et firmabitur justitia thronus ejus. Et 1 Reg. 2 [1 Sam 2, 30]: Glorificantes me glorificabo et contemnentes me reddam contemptos.

Ideo non solum reges pii in Juda, sed etiam aliarum gentium Reges, postquam didicerunt veram

de Deo doctrinam, prohibuerunt contumelias veri Dei, ut Nabuchodonosor et Darius Medus. Ita et Constantinus et Theodosius recte fecerunt, cum delerent idola. Etsi enim magistratus non judicat nec mutat arcanas opiniones in mente, tamen externa delicta prohibere debet propter gloriam Dei, et ne plures corrumpantur licentia et exemplis.

Quare Reges, Principes et Magistratus etiam hoc tempore inspiciant Ecclesias et curent eas recte doceri, ut flectantur animi hominum ad veram Dei invocationem et ad alia pietatis officia, et prohibeant coli idola ac doceri et confirmari falsas opiniones pugnantes cum Evangelio, a quocunque genere hominum spargantur. Obtemperemus voci aeterni Patris praecipienti de Domino nostro Jesu Christo [Luc. 9, 35]: Hunc audite. Amplectamur ergo et illustremus Evangelium Domini nostri Jesu Christi, rejectis Ethnicis, Judaicis, Turcicis et Haereticis furoribus. Auferant principes ex Ecclesia Ethnicam doctrinam Papae, Ethnicos ritus invocationis mortuorum et horrendas profanationes Coenae Domini. Id praecipiunt mandata Dei aeterna et immutabilia: Non assumes nomen Domini tui vane. Item: Hunc audite. Impertit Deus magistratibus societatem sui nominis hanc ipsam ob caussam, ut res divinas, id est, veram Dei notitiam et invocationem, justitiam et pacem tueantur. Quomodo dici possunt vicarii Dei, si Dominum nec agnoscant ipsi nec ab aliis agnosci curent?

Alibi autem longiore disputatione ostendi pertinere emendationem Ecclesiarum ad magistratus officium, praesertim cessantibus Episcopis aut adversantibus Evangelio. Quod enim aliqui dicunt Magistratum profanum non esse judicem controversiarum de dogmatibus, vera et explicata responsio est: Ecclesiam esse judicem et sequi normam Evangelii in judicando. Cum autem Magistratus pius vere sit membrum Ecclesiae, judicet et ipse cum aliis piis et eruditis juxta normam, quam dixi. Omnibus Ecclesiae membris dictum est: Cavete a Pseudoprophetis. Item [Galat. 1, 9]: Si quis aliud Evangelium docebit, anathema sit. Quare ut ceteri pii, ita Magistratus considerent dogmata, et si quis falsas et impias opiniones serit aut defendit, hunc judicent esse anathema aut compescant. Valde errant principes, si hanc curam non pertinere ad se arbitrantur.

De ceteris officiis magistratuum, id est, de morum civilium gubernatione, de pacis defensione, de forensi seu Praetorio munere, de severitate, de ἐπιεικείᾳ, de oeconomico seu de quaestorio munere dicendum est ab aliis artificibus, videlicet a Jurisconsultis. Evangelium monstrat caussas et dignitatem politici ordinis, et in genere docet Magistratus, ut obtemperent mandatis Dei, quia pariter Deus praecipit Regibus, Principibus et Populo, pariter judicabit Reges, Principes et populum, sicut scriptum est [Marc. 16, 15]: Ite, praedicate Evangelium omni creaturae. Et Zach. 10 [v. 3] dicitur: Super pastores iratus est furor meus. Et Mich. 3 [v. 9. 12]: Audite, principes domus Jacob, propter vos Sion quasi ager arabitur. Et Ezech. 33 [34, 7. 9]: Propterea, pastores, audite verbum Domini etc.

Tantum unam admonitionem adjiciam. Non licet Regibus, Principibus et Magistratibus facere contra jus divinum et contra jus naturae. Est autem et divini et naturalis juris hoc praeceptum [Exod. 20, 15]: Non furtum facies. Haec vox discernit dominia et suas cujusque possessiones, fundos et res proprias cingit tanquam murus. Habet autem et populus res aliquas proprias jure divino et humano. Ab his arcet principes lex illa: Non furtum facies. Non existiment Reges et Principes licere sibi ex facultatibus subditorum, quantum volunt, rapere aut nihil esse civibus proprium.

Deus in Lege sua distinxerat dominia Israëlitarum et sanxit libertatem. Quare non licuit Achab aut cogere Naboth ad venditionem vineae aut expellere eum ex possessione; sed hac lege arcebatur ab alieno: Non furtum facies. Et Deus vindex nominatim taxat hanc injuriam, quod Achab alienam vineam occupavit, et punit eum memorabili exemplo, ut principes moneat, ut parcant civium facultatibus, sicut Baptista dixit [Luc. 3, 14]: Estote contenti stipendiis vestris. Debet populus ordinaria tributa, ut Paulus docet Rom. 13 [v. 6 sq.], quae Baptista vocat stipendia. Et cum Reipublicae defensio et aliqua probabilis caussa novas collationes postulat, cives opitulari Ecclesiis et patriae justum est.

Locus vero in historia Samuelis [1 Sam. 8, 11—18] de jure regum loquitur de stipendiis. Non concedit infinitam licentiam principibus rapiendi ex bonis civium, quantum volunt, quia tenent quaedam propria jure divino et humano.

Restant et quaestiones de contractibus, de quibus in genere sciant pii, Contractus esse partem politici ordinis et res bonas a Deo ordinatas. Imo pulcherrima imago judicii et voluntatis Dei impressa est contractibus. In his docet nos Deus justitiam aequalitatem esse, ut cogitantes de voluntate Dei sciamus eam justam, id est, aequalem esse aequalibus. Tyranni non sunt aequales aequalibus, sed aliquos privato affectu complectuntur, ceteros seu pares seu meliores negligunt. Haec inaequalitas vocatur προσωποληψία, quae non est in Deo, sed scito Deum aequalem esse et tibi et latroni in cruce et Moysi et Eliae. Regulam proposuit, juxta quam servat aequalitatem, irascitur peccato in omnibus, ac rursus certo recipit omnes confugientes ad Mediatorem Christum.

Cernitur et exemplum justitiae Dei et aequalitatis in placatione irae Dei. Non sunt remissa peccata, nisi aequale λύτρον esset pro nobis, scilicet filius Dei. De hac aequalitate quotidiani contractus, emptiones, venditiones, mutationes, locationes, conductiones, deinde et delictorum compensationes nos admoneant.

Postremo haec ipsa aequalitas, quae in contractibus postulatur, docet nos de dilectione proximi et interpretatio est particulae, Sicut, in hoc man-

dato [Matth. 19, 19]: Dilige proximum sicut te ipsum, id est, sit aequalitas inter te et proximum, non augeas tua commoda cum illius incommodo, non premas eum, ut tua existimatio crescat, non decerpas de ejus facultatibus, ut tuas cumules, denique nulla in re quaeras πλεονεκτήματα, sed ames aequalitatem, tribuas proximo ea, quae tibi tribuenda esse judicas.

Dixi autem alias de contractibus, et nunc hanc regulam trado, ex fontibus doctrinae juris intelligi posse, qui contractus sint approbandi, et in quibus servetur aequalitas illa, quam sapiens et justus jurisconsultus efficiendam esse censet.

Hic, etsi nostrae cohortationes non multum auctoritatis habent, tamen hoc addam, ad Principum officium praecipue pertinere curam literarum et scholarum, in quibus literae et artes Ecclesiae necessariae traduntur, juvandarum. Ideo Jes. 49 [v. 23] dicitur: Et erunt reges nutritores tui et reginae nutrices tuae, id est, reges et principes; item, Reginae, id est, respublicae seu civitates praebeant hospitium et alimenta Ecclesiis, et foveant doctores ac discipulos doctrinae de Deo et earum artium, quae Ecclesiae necessariae sunt. Pro hoc officio magna praemia proposita sunt. Matth. 10 [v. 42]: Qui aquae potum dabit uni ex minimis istis in nomine discipuli, id est, juvandae doctrinae caussa; Amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

His praeceptis et promissionibus, ut gubernatores moveantur ac invitentur ad literarum studia juvanda, faciat Dominus noster Jesus Christus, qui certe alicubi aliquas scholas et literarum reliquias servabit. Nam cum Ecclesiam promiserit mansuram esse, etsi in hac postrema mundi senecta plus erit confusionum, tamen aliqua hospitia, aliquas politias et scholas habituram esse certum est. Et hac spe studia literarum colamus et Deum aeternum, Patrem Domini nostri Jesu Christi, oremus, ut nostros labores in docendo et discendo regat et adjuvet ac faciat nos ὄργανα misericordiae salutaria Ecclesiae Dei et nobis.

XXI.

DE CEREMONIIS HUMANIS IN ECCLESIA.

Tota superior pars hujus operis primum dogmata propria Ecclesiae de Deo et de rebus aeternis, de lege Dei, de Peccato, de Evangelio, de Gratia, Justitia et Sacramentis, postea etiam doctrinam de vita civili recitat. Nunc de gradu operum dicemus longe posito infra doctrinam et opera, de quibus supra dictum est, videlicet de ceremoniis, quae institutae sunt humana auctoritate in Ecclesia, quarum magna sunt discrimina. Aliquae enim utiles sunt ad bonum ordinem. Ut enim in scholis distribuuntur horae et materiae lectionum et fiunt classes discentium, seu ut paterfamilias ordinem pueris praescribit, quo primum mane preces recitant, deinde sumpto jentaculo discunt literas, postea faciunt operas aliquas domesticas; ita in publicis congressibus Ecclesiae ordinem aliquem natura hominum requirit.

Sed praeter has utiles ceremonias, quae propter εὐταξίαν institutae sunt, subinde homines omnibus aetatibus multas addiderunt partim superstitione, partim avaritia, partim consiliis tyrannicis. Et quaedam aperte pugnant cum mandatis divinis.

Cum autem humana infirmitas hos ritus ita admiretur, ut existimet eos summa opera esse placantia iram Dei, et horum admiratione fascinata lucem Evangelii de Mediatore Christo et de fide amittat, et sequantur magnae tenebrae et discordiae in Ecclesia Dei, necesse est de his legibus et operibus judicium Evangelii proponi et illustrari.

Ac primum admoneo lectorem in hoc loco non dici de legibus Magistratuum civilium aut officiis civilibus, quae proprie pertinent ad gubernationem Magistratuum civilium et instituta sunt ad defensionem communem pacis et imperiorum tranquillitatem, sed de earum legum auctoritate loquimur, quae ab hominibus in Ecclesia conditae sunt et judicantur esse seu exercitia peculiaria pietatis seu cultus Dei, ut coelibatus, certae formae jejuniorum, βαττολογίαι etc

Etsi autem viri politici non amantes Evangelium tragice queruntur labefactari legum auctoritatem, quia aliquae laxantur, et disputant exemplum perniciosum esse, tamen necesse est anteferri his querelis gloriam Christi et salutem piorum, quos erudiri necesse est, ut lux Evangelii retineatur et discrimen conspiciatur inter necessarios cultus Dei et commenticias superstitiones.

Nec illa nos caussa ab hac explicatione deterreat, quod multi abutuntur doctrina libertatis. Sed de utraque re acerrime pugnandum est in docendo, necessaria doctrina divinitus tradita pure et fideliter exponenda est, et abusus, qualescunque sunt, severe taxandi sunt, et castigandi sunt, qui praetextu hujus libertatis, quae Christi sanguine parta est, indulgent pravis cupiditatibus et mores accersunt, qui homines moderatos ab Evangelio deterrent.

Tres igitur regulas recensebo.

Prima Regula. Ut Heva peccavit obtemperans Diabolo hortanti, ut contra Dei mandatum faceret; ita peccant omnes, qui obtemperant legibus aut edictis, quae jubent facere contra mandata Dei, sive leges illae ab Episcopis sive a Regibus sive aliis Magistratibus sive a Diabolis propositae sint. Vera est enim vox Apostolorum [Act. 5, 29]: Oportet Deo magis obedire, quam hominibus. Itaque cum rex Babylonicus jussit auream statuam adorari, necesse fuit non obtemperare, et magna fidei constantia ostendere, quae sit vera Dei adoratio, ut tres Israëlitae fecerunt, ut narrat Daniel. Ita Apostoli contra mandatum summi sacerdotis docent Evangelium Act. 5 et palam testantur anteferendum esse Dei mandatum.

Hic pii leges Pontificum et Regum edicta considerent, quae jubent facere contra mandata Dei. Passim edicta impia proponuntur, ne puram doctrinam Evangelii audiat, legat, discat populus. Coguntur sacerdotes usitato more ad profanationem multiplicem Coenae Domini in Missa. Pertinaciter retinetur invocatio mortuorum, prohibetur conjugium sacerdotibus, cum tamen non omnes sint idonei ad coelibatum, et Deus conjugium praecipiat omnibus, qui coelibes non vivunt sine aliqua labe, ut 1 Cor. 7 [v. 2] clare dicitur: Vitandae scortationis caussa unusquisque habeat uxorem suam. *Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω.* Et postea [v. 9]: *κρεῖσσόν ἐστι γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι.*

Jam cogita, quanta multitudo hominum his injustis legibus oppressa teneatur, qui invocare Deum propter labes conscientiae non possunt et avelluntur a Deo ac ruunt in aeternum exitium. Horribiliter peccant Pontifices et Reges, cum condunt leges impedientes veram Dei invocationem, hoc est, cum aliquid praecipiunt fieri, quod sine labe conscientiae non potest fieri.

Sicut autem Heva peccavit obtemperans voci Diaboli, sic peccant reliqui, cum impias leges anteferunt mandato Dei et sinunt sibi excuti veram Dei invocationem.

Nemo magnitudinem peccatorum, quae haec tristissima servitus affert, satis deplorare potest, imo nulla est tanta hominum sapientia, quae magnitudinem horum malorum satis intelligat. Jacet oppressa magna pars ejus populi, qui vocatur Ecclesia, tyrannicis legibus, quae stabiliunt idolorum cultus, errores, nefarias libidines et impediunt veram Dei invocationem. Et hae leges defenduntur magna crudelitate suppliciorum. Interficiuntur homines honesti et pii plurimi, cum aliquam impiam legem violant. Multi pii sacerdotes propter conjugium crudeliter necati sunt, cum nulla barbaries unquam propter similem caussam homines occiderit.

Etsi autem vociferantur viri politici, nullas legum mutationes concedendas esse, ne sequatur extremum malorum *ἀναρχία* et postea labefactentur dogmata necessaria et leges divinae, et objiciunt vetus praeceptum, quod recitat Aristoteles in Politicis, *μὴ παροράν τὸ παρὰ μικρόν*, non negligenda parva initia, quibus paulatim fiunt accessiones; tamen illa aeterna et immutabilis Lex anteferenda est [Deuter. 6, 5]: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Item [Levit. 19, 4]: Fugite idola. Quare necesse est et in docendo taxare impias leges et contra earum edicta obtemperare mandato Dei.

Non jam de servitute corporum aut rerum dico, feramus calamitates, quae negligentia aut asperitas parit in gubernatione civili, expilationes, fori confusiones, injurias, bellorum mala. Servitutem conscientiarum deploro, quae impedit veram invocationem et infinita agmina hominum aut in Epicureum Dei contemptum aut in aeternam desperationem impellit. Vae iis, inquit Jesaias [10, 1], qui scribunt leges iniquas. Vae iis etiam, qui nunc aut suppliciis aut praestigiis sophismatum eas defendunt. Audet Pygius hanc turpissimam vocem edere, quae extat in ejus scriptis: Minus peccare Sacerdotem scortatione se polluentem, quam ducentem uxorem. His vocibus applaudunt sapientes quidam. At nequaquam invocationi verae Dei, nequaquam saluti animarum anteferendae erant superstitiosae hominum Leges, quarum manifesta est impietas. Etsi enim vafri quidam inurere fucos erroribus conantur, tamen quaedam est adeo perspicua veritas, ut nulla Sophistica, nulla sycophantica obrui possit. Sunt ob oculos miseriae ortae ex lege de Coelibatu. Nemo sanus sine gemitu et lacrimis cogitare potest de obscuratione doctrinae de Poenitentia, de Fide, de vera Invocatione, de Profanatione Coenae Domini, de invocatione mortuorum.

Hanc de prima regula, non disputationem, (res est enim manifesta), sed querelam abrumpere cogor, quae multo brevior et languidior est, quam qualem postulat magnitudo malorum, quae ab impiis et tyrannicis legibus in Ecclesia tot jam seculis et orta sunt et adhuc oriuntur et deinceps orientur, donec liberabit Ecclesiam suam Filius Dei Dominus noster, Jesus Christus ostendens se universo generi humano, resuscitatis mortuis. Sed hunc Dominum oro, ut mitiget aerumnas Ecclesiae et aliquas sibi reliquias excerpat et mundet filios Levi, id est, excitet passim doctores recte docentes, et non sinat extingui lucem Evangelii sui.

Secunda regula. Quaedam opera sua natura sunt *ἀδιάφορα*, quae nec praecepta sunt lege Dei, nec prohibita, ut non vesci carnibus, uti veste communi aut veste Monachorum. Etsi autem facere *ἀδιάφορα* sine superstitione concessum est, tamen legibus de adiaphoris adversandum est docendo, quia adsuuntur multi perniciosi errores, et doctrinae exempla in usu libertatis modeste ostendere pium est. Recensebo autem breviter septem errores, qui adsuuntur talibus traditionibus.

Primus error. Multi docuerunt et docent jejunia et similes *ἀσκήσεις* mereri remissionem peccatorum tum culpae tum poenae. Hic error Pharisaicus facile capit animos populi et obscurat lucem doctrinae de beneficiis Christi propriis et de fide. Cum enim putant homines mereri se remissionem peccatorum his suis ritibus, transferunt honorem debitum Christo in hos ritus et aut inanem fiduciam aliquantisper concipiunt, aut alunt dubitationes, quae tandem eis sunt exitio. Ac praecipue propter hanc caussam tam acriter dimicat Paulus de abrogatione circumcisionis et aliarum ceremoniarum legis Mosaicae, ne haec lux doctrinae in Ecclesia extingueretur, quod propter Christum Mediatorem credentes habeant remissionem peccatorum et reputentur justi et sint haeredes vitae aeternae, non propter Circumcisionem et alias ceremonias Moysi aut similes. Et saepe monet, ut caveamus, ne novis ceremoniis humanis lux illa Evangelii obscuretur. Nec

dubium est hunc Pharisaicum errorem acriter taxandum esse.

Secundus error minus est conspicuus, sed tamen perniciosus. Quidam astuti nunc vident non posse defendi priorem illum Pharisaicum errorem, ideo delabuntur huc: Etsi, inquiunt, non merentur hae ceremoniae remissionem peccatorum, tamen, quia sunt bona opera et cultus Dei, defendantur hae traditiones, ut in Lege Moysi Nazaraeorum abstinentia, etsi non merebatur remissionem peccatorum, tamen Deo placebat et erat cultus Deo gratus et praemia habebat.

Hoc fuco recens jam quidam pingere traditiones didicerunt, qui tamen non de his adiaphoris dimicant, sed alios tetros abusus stabilire conantur. Necesse est autem pios hic cavere doctrinae insidias. Magnus error in hoc ipso fuco inest. Non recte citatur Moysi exemplum. Ingens enim discrimen est inter opera a Deo instituta et ordinata, et inter illa, quae homines excogitant, nec mandata nec ordinata a Deo. Erant cultus Dei opera in lege ordinata, etsi remissionem peccatorum non merebantur. At ἐθελοθρησκείαι excogitatae ab hominibus sine mandato Dei nec fuerunt nec sunt cultus Dei, sicut nec Ethnicae ceremoniae et πανηγύρεις fuerunt cultus Dei, etsi multae fuerunt elegantissimae. Clamat Christus [Matth. 15, 9]: Frustra colunt me mandatis hominum. Et cum alias saepe prophetae et Apostoli rejiciunt ritus sine verbo Dei institutos, tum vero 1 Tim. 4 [v. 1] vocantur doctrinae daemoniorum, cujus dicti atrocitas profecto pias mentes movere debet, ut considerent, qua prudentia adiaphora recipi possint. Etiamsi ordinis caussa ritus aliqui honesti servandi sunt, ut in scholis lectionum ordo, tamen longe aliud est, iis ritibus hoc decus tribuere, quod sint cultus Dei, id est, opera, quae Deus approbet, ita ut se per ea judicet honore affici. Et tamen recepto hoc errore, amplius tribuitur, videlicet quod mereantur remissionem peccatorum. Rejicit Deus ac detestatur hanc audaciam hominum, quae fingit cultus suo consilio. Ut Israëlitae proponebant vituli figuram et instituebant ritus suo consilio, sic et Ethnici fecerunt, quorum exemplum cur reprehenditur, si licet cuilibet suo arbitrio cultus Dei fingere? Sed hoc arcanum peccatum non intelligunt homines, nisi bene cognita Evangelii doctrina. Amant enim sua inventa et ornant multis praetextibus, nec solum tanquam disciplinam, sed etiam tanquam Sacramenta proponunt, per quae dicunt Deum efficacem esse, jactitant Enthusiasmos, sicut Corybantes, Manichaei, et nunc Anabaptistae.

Tales furores comitantur admirationem traditionum humanarum, qui aliquo modo indicant, quare Spiritus sanctus vocet eas doctrinas Daemoniorum, quia fascinati homines his ritibus relinquunt veram Christi agnitionem, Fidem et Tolerantiam, et fingunt sibi nova dogmata et furores sine fine, ut fiebat a Marcionitis et Manichaeis, et manifeste vidit fieri nostra aetas ab Anabaptistis et fanaticis erroribus, qui cum Pelargo passim vagabantur.

Tenenda est igitur definitio cultuum Dei. Cultus Dei est opus mandatum a Deo seu certo Dei testimonio institutum, quo Deus pronuntiat se honore affici, faciendum hoc fine aut immediato aut principali, ut Deo obtemperetur et ut Deus celebretur, et quidem faciendum praelucente fide in Christum. Operum primi praecepti finis immediatus est, ut Deus honore afficiatur, innotescat et celebretur. Operum secundae tabulae finis immediatus est nostri corporis et proximi defensio, ut pii militis finis immediatus est, ut proelietur pro salute communi, sed tamen principalis finis sit, ut Deum honore afficiat. At hypocritae fingunt immediatum finem esse, cur die sexto non edant carnes, quia Deus judicet se honore affici per hunc ritum. Haec opinio commenticia est. Constituta igitur definitione facile refutari possunt praestigiae, quas de cultu nunc illi Agyrtae et Eurybati, qui pingunt traditiones humanas, comminiscuntur.

Tertius error. Insuper fingunt hypocritae perfectiones esse opera traditionem humanarum, hoc est, opera meliora et magis placentia Deo, quam ea, quae Decalogus praecipit. Et hac persuasione praetulerunt Monachatum gubernationi Ecclesiasticae, Politicae, Conjugio. Haec amentia prorsus execranda est, et taxata est a Gersone.

Quartus error. Addunt opinionem necessitatis, hoc est, fingunt necessariam esse observationem traditionum humanarum etiam extra casum scandali, deinde hac persuasione eos, qui non observant illos ritus, damnant tanquam desertores Ecclesiae, seditiosos, schismaticos, avulsos a populo Dei et exclusos ex Ecclesia, ut olim damnati sunt aliqui propterea, quod diem Paschatos non servarunt cum ceteris. Hanc opinionem de necessitate inprimis oportet taxari, ne existimetur justitia Evangelii esse talis externa politia, item ne oriantur discordiae propter aliquam talium rituum dissimilitudinem; donata est haec in Evangelio libertas, nec potest aboleri humana auctoritate. Sic Christus vult nos sentire, non necessarios esse ritus seu Mosaicos seu humanarum traditionum, ut Col. 2 [v. 16] dicitur: Nemo vos judicet in cibo aut potu etc. id est, nemo obliget ac damnet conscientiam propter hos ritus. Et rursus [v. 20]: Cum mortui sitis cum Christo ab elementis mundi, id est, a praeceptis seu ordinationibus, quibus haec mundana vita regitur, cur adhuc tanquam viventes in mundo decreta facitis: Non contrectes, non gustes etc.? Et ad Gal. 5 [v. 1]: In libertate, qua Christus vos liberavit, state, ne rursus jugo servitutis implicemini. Jubet sententiam de libertate retinere, ne conscientiae stulta carnificina excrucientur, aut excitent discordias, si quis nostros ritus humanos non observet.

Quintus error. Opinio necessitatis peperit majores tenebras, scilicet κακοζηλίαν legis Mosaicae. Postquam hae persuasiones occuparunt animos, ut in lege Moysi necessariae fuerunt ceremoniae, ita

nunc necessarias esse, regnum Christi transformarunt in Politiam similem Judaicae. Unum aliquem hominem praefecerunt universae Ecclesiae tanquam summum sacerdotem, deinde gradus sacerdotum et externum sacrificium finxerunt, addiderunt summo sacerdoti potestatem instituendi ceremonias, legem de coelibatu. Haec tota κακοζηλία magnam caliginem animis offundit, et Legis et Evangelii intellectum obscurat, ac acerrime taxata est ad Galatas et ad Hebraeos. Sacerdotes Levitici significant nobis Evangelii ministros, et sacrificia Mosaica significant ministerium Evangelii et in mentibus poenitentiam, novam justitiam Spiritus, invocationem, confessionem, tolerantiam crucis etc. ut Joan. 4 [v. 23] dicitur: Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate. Et 1 Petr. 2 [v. 5]: Offerte hostias spirituales placentes propter Jesum Christum.

Sextus error. Accedit et hoc, quod Episcopi arrogant sibi potestatem condendi traditiones, quam tamen non concedit eis Evangelium. Sed cum haeret persuasio, opera ab hominibus excogitata sine verbo Dei cultus Dei esse, Episcopi, (quia praesunt, ut videantur augere studia pietatis), cumulant traditiones, ut fecerunt Gregorius primus, Innocentius et multi Pontifices, qui quidem leges etiam exasperarunt et confirmaverunt opinionem necessitatis, ut suam auctoritatem amplificarent, dixerunt reos esse aeternae irae Dei, si quis non servet traditiones ab Episcopis conditas. Hunc errorem refutant sententiae, quas supra recitavi. Col. 2 [v. 16]: Nemo vos judicet in cibo aut potu. Et in Actis Apostolicis [15, 10] Petrus gravissime objurgat eos, qui ceremoniis Mosaicis onerare Gentes volebant; quid, inquit, tentatis Deum imponentes jugum cervicibus discipulorum, quod neque Patres vestri, neque nos portare potuimus?

Non est leve crimen tentare Deum, est enim non infirmitate labi, sed contemptu Dei, proposito ipsius verbo, quasi cum eo certare, aliud instituendo καὶ φιλονεικεῖν et illius sapientiae nostram anteferre; ut mandavit Deus populo Israel, ne alibi sacrificarent, nisi in eo uno loco, ubi collegium docentium et arcam esse voluit. Econtra humana sapientia ratiocinatur seposito verbo Dei: Atqui decet Deum ubique coli et variis officiis, condamus ergo ubique sacella et aras, mactemus non modo pecudes, sed etiam homines, ut in re magna et difficili studium nostrum conspiciatur. Tales fuerunt et sunt fontes cultus idolorum. Ita recentior aetas cumulavit Missas et mandavit coelibatum. Sed hic meminerint pii vocem Petri, quae talium legum et opinionum defensionem docet esse grave crimen. Non enim parvum erratum est tentare Deum, id est, nostram sapientiam ipsius sapientiae anteferre, et lacessere ejus iram studio quaerendi contraria ipsius verbo et certandi cum eo. Haec sunt arcana mala, quae politica sapientia non potest judicare. Sed nos in Ecclesia ea considerare debemus, ut moniti subjiciamus nos verbo Dei, nec nostris opinionibus regi velimus.

Septimus error. Cum haeret opinio justitiae, aut necessitatis de traditionibus humanis, sequuntur atroces discordiae, ut olim dissidia exorta sunt, de die Paschatos et fermentato. Et nunc Pontifices non solum fulmen excommunicationis in sacerdotes maritos torquent, et injusta asperitate distrahunt Ecclesiam, sed etiam Neroniana crudelitate interficiunt pios sacerdotes propter violatas injustas traditiones.

Propter hos septem errores seu omnes seu plerosque defenduntur traditiones humanae, ut testantur libri eorum, qui se profitentur hostes esse nostrarum Ecclesiarum. Quanquam igitur traditiones de rebus Adiaphoris loquuntur, tamen hos errores retegi et taxari mandat Deus, et passim Prophetae, Christus et Apostoli taxant. Nec sint muti doctores, cum aut Ecclesia impiis cultibus polluitur aut conscientiae laqueis traditionum humanarum implicantur.

Prodest etiam exemplo refutare hos errores, postquam doctrina de veris cultibus mediocriter tradita est. Nam opinio superstitiosa tenacius haeret, si nulla exempla libertatis ostendantur. Ideo Paulus noluit Titum circumcidi, ut libertatis exemplum ostenderet, et Petrum arguit exemplo confirmantem pertinaciam eorum, qui Mosaicos ritus servari volebant. Et recitatur historia de Spiridone Cyprio Episcopo digna memoria. Cum ad eum venisset hospes die jejunii, nec subito emi aut parari cibi usitati tali die possent, jubet carnes, quas habebat conditas, apponi. Non vescor his hodie, inquit hospes, sum enim Christianus. Tum Spiridon: Et hanc ipsam ob caussam te vesci decet, quia Christianus es. Nam omnis creatura Dei bona est, et nihil rejectum, quod cum gratiarum actione sumitur. Obtemperat hospes et admonitus hoc exemplo discit longe alios majores cultus Deo praestandos esse, quam haec ciborum discrimina. Imo in hac ipsa coena praestat majores cultus, agit Deo gratias, cogitat de libertate donata a Domino nostro Jesu Christo, qua non solum ab his ciborum legibus, sed multo magis ab aliis tristioribus vinculis nos liberavit ac legem cruci suae affixit, ne nos damnet.

Haec commemoravi, ut pii sciant, cur et taxentur et exemplo violentur humanae traditiones, et hanc commemorationem errorum opponant novis Oratoribus, qui nunc mira Sophistica pingere traditiones humanas didicerunt, quae si valeret, similibus fucis etiam Ethnicae religiones excusari possent. Sed explodatur ex Ecclesia amor sophisticus, et Scapham Scapham dicamus, non ludamus verborum praestigiis. Postquam autem errores, qui haerent in traditionibus, monstravimus et reprehendimus, nunc dicam, quid de ritibus Adiaphoris sentiendum sit, qui remotis illis erroribus servantur in Ecclesiis emendatis.

Tertia regula. In Ecclesiis emendatis reliqui

sunt ritus aliqui Adiaphori, quia hujus vitae actiones ordine aliquo distribuendae sunt. Hominum natura intelligit et amat ordinem, qui quidem maxime decet Ecclesiam et congressus publicos. Ideo Paulus gravissime dixit 1 Cor. 14 [v. 24] *πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω*. Non ordinem tantum, sed etiam singularem curam ornandi ordinis requirit, quare addidit *εὐσχημόνως*, ut videamus, quid personas, loca, tempora deceat. Majore modestia in templis conveniatur, quam in theatro; actio et oratio docentium sit placidior et gravior in illo coetu divinitus convocato, cui Christus et Angeli intersunt, quam in scena.

Itaque dico ritus adiaphoros in Ecclesiis emendatis servandos esse, hoc fine, scilicet propter bonum ordinem, sed ita, ne addantur opinio justitiae, cultus aut necessitatis aut ceteri errores, quos supra recensui. Et sciendum est extra casum scandali violari has traditiones sine peccato. Quae autem scandala vitanda sint, paulo post dicam.

Gerson magna varietate quaesivit *ἐπιεικείας* traditionum. Cum videret ingentem acervum rituum carnificinam esse conscientiarum in hominibus modestis, econtra vero homines minus patientes legum induere contemptum Epicureum universae religionis, quia tam multas traditiones servare non poterant, fecit gradus: Aliae, inquit, ornatus caussa, aliae necessitatis caussa institutae sunt. Sed illae Gersonis mitigationes non levant conscientias. Auctoritas divina voce Apostolorum proposita levat, quae expresse rejicit opinionem justitiae et necessitatis. Rursus autem munitur publica tranquillitas hac doctrina, quod dicimus propter *εὐταξίαν* eos ritus, qui boni ordinis caussa instituti sunt, servandos esse, et peccare homines petulantes, qui in Ecclesiis emendatis violant tales ritus cum scandalo. Haec est vera traditionum *ἐπιείκεια*, quae et levat conscientias et utilis est paci.

Aliqui homines natura feri omnes leges tanquam carcerem oderunt. Hos certe prodest commonefacere de caussa legum, scilicet de bono ordine, et adhortari, ut vitent scandala, nec se sibi tantum, sed etiam aliis, imo Ecclesiae Dei vivere debere sciant.

Alii vero placidi natura et *κοινωνικοὶ* ac intelligentes se ad societatem natos esse, imo praecipuum opus esse conferre studium ad juvandam et fovendam Ecclesiam, sua sponte honestos et utiles ritus servant et vitant scandala, et cum sciant singulari consilio et beneficio Dei publicos congressus Ecclesiae institutos esse et velle Deum hanc frequentiam ornari, ut sonet publice in terris vox Evangelii, student ordinem, tranquillitatem, gravitatem horum congressuum in templis et in scholis tueri, praesertim cum ordo saepe ad docendam rudiorem multitudinem conducat, ut series dierum festorum non temere instituta est. Non enim omnes historiae uno die recitari possunt, sed aliam partem alio tempore proponi commodius est. Et cum distributio temporum congruit cum eventibus, non solum gratior est, sed etiam memoriam adjuvat.

Nec tantum homines seriem certam dierum servarunt, sed etiam Deus ipse quorundam festorum ordinem suis mirandis factis in veteri et novo Testamento pariter servavit. Ut agnum voluit initio veris mactari, ita eodem anni tempore Dominus noster Jesus Christus crucifixus est et resurrexit. Ut quinquagesimo die post exitum ex Aegypto promulgata est Lex manifesto testimonio de monte Sinai, ita quinquagesimo die a Paschate datus est manifesto testimonio Spiritus sanctus.

Nunc agitur annus a natali Christi 1544. Quare et Deus ipse et Dominus noster Jesus Christus et Prophetae et universa Dei Ecclesia inde usque ab exitu ex Aegypto usque ad hunc annum diem Paschatos et Pentecosten tribuerunt certis sacris actionibus annos 3049. Hunc consensum Dei et Ecclesiae et haec exempla intuens homo non Cyclopicus judicabit honestum esse aggregare se ad illum Dei et Ecclesiae perpetuae coetum, et se velut adesse spectatorem illorum eventuum cogitabit, quibus Deus illa tempora insignivit. Imo cogitemus hos pulcherrimos congressus imaginem esse consuetudinis aeternae cum Deo, Christo, Patribus, Prophetis, Apostolis et aliis piis. Tales ritus utiles cum hoc modo sine superstitione servantur, prosunt ad docendum. Ubi enim nullus est ordo, nulla disciplina, doceri homines non possunt. Necesse est autem doceri et audiri Evangelium. Nam Deus non colligit aliter Ecclesiam suam, nisi voce Evangelii; nec aliter Spiritus sanctus efficax est, nisi per Evangelium; nec ulla est Ecclesia electorum cogitanda, nisi in hoc coetu visibili, in quo Evangelium recte et pure docetur. Ergo hic visibilis coetus amandus et fovendus est, et retinendum est Evangelii ministerium, et fiant honesti congressus. Ad haec ordine et ritibus aliquibus opus esse constat.

Imo et quilibet paterfamilias domi suae liberos mane et vesperi legere aliquid et dicere preces cogat. Non abeat dies sine Invocatione et sine gratiarum actione. Ideo enim conditi et redempti sumus, ut Deum celebremus, et haec exercitia prosunt ad discendum et excitant Timorem et Fidem. Et in his exercitiis meminerimus dictum Christi: Quanto magis Pater vester coelestis dabit Spiritum sanctum petentibus! Quare doceri, regi et sanctificari nos Spiritu sancto petamus. Idque cum petimus fieri certo statuamus, et meminerimus Spiritum sanctum efficacem esse cogitatione Evangelii.

XXII.

DE MORTIFICATIONE CARNIS.

Defendunt aliqui leges de Jejuniis, Satisfactionibus, ut vocarunt, et Monachorum superstitionibus praetextu sententiarum, quae de mortificatione concionantur. Cum mortificatio, inquiunt, sit bonum

et pium opus, cur non laudentur etiam hae leges humanae de jejuniis et similibus ritibus? Hic rursus hypocrisis struit insidias verae doctrinae et veris cultibus. Discernantur mandata divina ab hominum mandatis, ac consideretur, quid vere Paulus vocet mortificationem, nec transferamus vocabulum rerum magnarum, quas Deus praecipit, ad futiles et otiosos ritus, ut omnibus aetatibus hypocritarum arrogantia insignibus titulis suas ceremonias ostentavit et venditavit.

Mortificatio significat aut patientiam mandatam a Deo in veris doloribus, sensu irae Dei, pavoribus et afflictionibus, aut temperantiam mandatam a Deo, frenantem cupiditates; non significat ἐθελοθρησκείας seu ceremonias accersitas sine mandato Dei.

De priore genere, id est, de tolerantia in veris doloribus et in cruce, loquitur Paulus 2 Cor. 4 [v. 10]: Semper mortificationem Domini Jesu in corpore circumferentes, ut et vita Jesu in corpore nostro manifestetur. Declarant autem sequentia verba, quid vocet mortificationem Christi. Semper, inquit, nos viventes in mortem tradimur propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in mortali carne nostra, id est, saepe morti objicimur, rapimur ad supplicia propter confessionem Christi, exercemur terroribus Diaboli. Hanc vocat mortificationem Christi, videlicet similem afflictionibus Christi et propriam Ecclesiae. De hoc genere et Rom. 12 [v. 1] inquit: Exhibete corpora vestra hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, rationalem cultum. Non de ceremoniis aut simulata ἀσκήσει loquitur Paulus, sed de cruce, id est, de tolerantia in veris et magnis doloribus: Haec est sacrificium in his, qui fide Filii Dei sustinent, ut Psalmus [50, 19] inquit: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. Ac supra de hoc genere in titulo de Cruce dictum est.

De secundo genere, id est, de Temperantia mandata a Deo, concionantur passim multae sententiae. Luc. 21 [v. 33]: Attendite, ne corda vestra graventur crapula et ebrietate etc. Matth. 17 [v. 21]: Hoc genus daemoniorum non ejicitur, nisi jejunio et oratione. Eph. 6 [v. 4]: Educate filios in disciplina et doctrina Domini, id est, doctrinam de Deo juventuti tradite et assuefacite eam pia disciplina, regite mores, ut sint modesti, casti, pii, et exercete eos certo et honesto labore, ne, ut fieri solet, otium et luxus pariant scelera excutientia Spiritum sanctum.

Sive igitur mortificatio tolerantiam in cruce sive temperantiam significat, loquitur de mandatis operibus, sed illud verum est, liberum esse cuilibet privatim eligere exercitia honesta et convenientia suae aetati et viribus suis, ut et scholae gubernatori liberum est instituere lectionum et disputationum ordinem. Ideo et Paulus inquit 1 Cor. 9 [v. 27]: Castigo corpus meum et in servitutem redigo etc., hoc fine, ne intemperantia impediat Spiritum sanctum, intentionem animi in invocatione, in studiis, in negotiis. Nec immediatum finem jejunii hunc constituit, videlicet ut putet Deum tali opere honore affici.

Ac temperantia in genere praecepta est, sed exercitia alia aliis congruunt. Ideo horum electio libera sit. Aliter senes occupati curis, doloribus, negotiis et imbecilles regant corpora; aliter juvenes vegeti, non confecti angoribus, ut Davidi ante exilium magis opus erat exercitiis, quam postea, cum magnitudine dolorum fractus vix languida membra semivivus traheret. Bona valetudo corporis et sensuum vigor eximia Dei dona sunt, necessaria studiis et negotiis. Ideo tuenda sunt, nec laedendum est corpus aut ingluvie aut nimia inedia. Et Paulus habere honorem corpori jubet.

Cum igitur magna sit dissimilitudo, Ecclesia non fert leges, quibus unum modum jejuniorum aut exercitiorum praescribat, sed in genere praecipit temperantiam et simul monet, ne superstitiose exercitia transformentur in cultus, et jubet discrimen teneri inter opera a Deo mandata et exercitia electa a nobis. Ideo Paulus inquit 1 Tim. 4 [v. 7 sq.]: Exerce te ad pietatem; nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas vero ad omnia utilis est. Gravissima admonitio est discernens necessaria opera et a Deo mandata ab exercitiis electis nostro arbitrio. Jubet autem longe anteferri opera a Deo mandata, poenitentiam, timorem Dei, fidem, invocationem, confessionem, patientiam, castitatem, temperantiam, diligentiam in vocatione. Has virtutes inquit ad omnia utiles esse, id est, Deus in hac vita compensat et ornat has virtutes magnis bonis, majore luce et sapientia spirituali, robore fidei, consilio, consolatione, successu in gubernatione publica et domestica, castitate, pace, victu; et post hanc vitam praemia aeterna dabuntur. At corporum exercitatio ad modicum utilis est. Intelligit autem haec exercitia a nobis electa, ut si quis in die semel tantum et pauxillum velit edere. Haec cum sine superstitione fiunt, non prorsus abjicit, sed infra opera mandata a Deo collocat. Prosunt enim aliqua ex parte, videlicet quia in sobriis major est intentio animi, in invocatione, studiis, negotiis. Convivia, sodalitia, sermones profani laxant animos, ut facilius admittant incendia cupiditatum, ut accidit Davidi in otio. Et noti sunt versiculi [Ovid. art. amat. I. 238].

Otia securis insidiosa nocent
Cura fugit multo diluiturque mero.

Et Seneca de sodalitiis inquit: Nunquam mores, quos extuli, refero. Ebriosi nec mente nec corporibus sustinere curas rerum magnarum possunt, amittunt tempora idonea rebus gerendis, facile incauti ruunt in magna scelera. Sed hoc omnium tristissimum est, quod invocatio Dei in temulentis extinguitur.

Est autem dictum usitatum non aspernandum: Vitare peccata est vitare occasiones peccatorum. Ideo bonae mentes intelligant lapsuum occasiones et causas προκαταρκτικάς et sua quadam diligentia vitent pericula, ne nimium implicent se sodalitiis, ament temperantiam, et certos ac utiles labores suscipiant, quibus subinde misceant invocationem Dei.

Multum etiam valetudini et moribus prodest, non confundere ordinem temporum a natura praescriptum. Ut multi totum diem partim somno partim conviviis tribuunt, deinde noctu vacant studiis aut negotiis. Vere inquit Seneca: Hoc est luxuriae propositum, gaudere perversis, nec tantum discedere a recto, sed quam longissime abire.

Nec cessat Diabolus, cum videt animos cura vacuos esse, sed offert et ipse aliquas lapsuum occasiones. Haec mala cavenda sunt et nostra diligentia et petitione gubernationis divinae, sicut scriptum est: Quanto magis dabit Spiritum sanctum petentibus!

Monachi conati sunt regulis comprehendere exercitia hujus diligentiae; sed accesserunt superstitiosae et stultae opiniones, et varietas haec non potest legibus comprehendi, ideo non defendantur traditiones de discrimine ciborum hoc praetextu, sed boni et sapientes concionatores saepe moneant de hac diligentia juventutem. Et praeceptores coercere eam disciplina, quantum fieri potest, studeant, ac Principes adjuvare nos in disciplina tuenda debebant. Haec de mortificatione et de disciplina breviter monui, ut hypocrisi rejecta veras virtutes et utilia exercitia intelligere et amare discamus.

XXIII.

DE SCANDALO.

Vocabulum Graecum est *σκάνδαλον*, factum a *σκάζω*, id est, claudico; significat enim offendiculum, id est, quiddam, ad quod impingens labitur seu trepidat.

Est autem Scandalum dictum aut exemplum, quo alius fit deterior, seu quia error in eo confirmatur, seu quia imitatur malum exemplum, seu quia flammas majores odii adversus Evangelium concipit. Haec vocabuli expositio primum consideretur. Nam Ecclesia sic utitur appellatione scandali, aliis scriptoribus hic usus ignotus est, qui dicerent exempla seu *παραδείγματα* nocentia. Et correlativum scandali est offensio, ac interdum promiscue scandalum, quod significat objectum, pro ipsa offensione sumitur.

Duplex est autem scandalum seu duplex offensio. Prior offensio est Pharisaica, seu, ut vocant, scandalum acceptum, videlicet cum impii irascuntur verae doctrinae Evangelii aut honestis ac necessariis factis, ut cum nolunt proponi veram doctrinam et taxari errores aut nolunt aboleri cultus idolorum, nolunt sacerdotem pium honeste in conjugio vivere.

Sunt autem variae caussae, cur impii verae doctrinae aut illis necessariis mutationibus irascantur. Alii pugnant de ventris commodis, ut qui quaestus magnos, qui erant ex Missis aut ex invocatione mortuorum, diminui nolunt. Alii de auctoritate dimicant, alii fascinati persuasionibus suis nolunt ea, quae ipsi mirantur et probant, taxari. Ut fascinati admiratione suae justitiae nolunt audire hanc vocem, homines non esse justos propter propriam dignitatem et munditiem. Viri politici, quia vident ex dissensionibus opinionum oriri distractiones Principum, bella et perturbationem disciplinae, nolunt moveri ullas de doctrina disputationes.

Exempla autem talium offensionum omnibus Ecclesiae temporibus multa fuerunt, sunt et erunt. Sacerdotes adversabantur Jeremiae praedicenti excidium Jerosolymae et praetextus speciosos habebant. Christo et Apostolis adversabantur plerique omnes, qui eruditione et auctoritate in populo Judaico antecellebant; et speciosis caussis movebantur. Videbant aboleri Legem Mosaicam. Existimabant autem summum scelus esse, Legem unam et solam in toto genere humano traditam a Deo deleri, et videbant ex ea re secuturum esse interitum illius pulcherrimae politiae, non a Solone, non ab Augusto, sed clara voce Dei et certis testimoniis Dei constitutae. His caussis vehementissime motos esse omnes sapientes in illo populo non dubium est, praesertim fascinatos persuasione de regno Messiae mundano.

Etsi autem et ipsis Apostolis dolorem afferebat interitus populi, tamen hanc offensionem hypocritarum negligunt et fortiter se opponunt judiciis illorum et clare profitentur magis obediendum esse Deo, quam hominibus, obtemperant mandato Christi, qui eos colligere Ecclesiam voce Evangelii jusserat. Errores de Deo et idola taxari necesse est, vel si fractus illabatur orbis; oportet enim anteferri primum et secundum mandatum omnibus humanis rebus, vitae nostrae, fortunis nostris, famae nostrae, paci Reipublicae.

Hinc regula haec tenenda est: Necesse est confiteri veram doctrinam et fugere idola et facere opera mandata a Deo, etiamsi fremunt et repugnant impii et concipiunt majores flammas odii adversus Evangelium, et quanquam dissidia tristia oriuntur ex impiorum pertinacia. Peccant autem impii adversantes Evangelio et caussae sunt dissidiorum ipsi, quia cedere veritati debebant; non peccant hi, qui juxta vocationem recte docent aut confitentur Evangelium; ut peccabat Pharao magno furore repugnans voci Dei per Moysen sonanti et testimoniis Dei, non peccabat Moyses, etiamsi totam Aegyptum discordia illa perdidit.

Hac regula pii se in Ecclesiae certaminibus semper consolati sunt. Estque nobis hac consolatione opus hoc tempore. Nam moderatis ingeniis dolorem affert ipse conspectus dissipationum, et convicia illa, quae in nos conferunt hypocritae, non facile est contemnere, cum nos hostes Dei, Ecclesiae, parricidas, seditiosos, denique pestes humani generis vocant.

Adversus haec tristissima judicia necesse est claris testimoniis divinis muniri animos. Matth. 4 [v. 10]: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies. Non sequaris Deos alienos. Diserte discernitur verus Deus, qui se patefecit in populo Israël,

a commenticiis numinibus, cum ait: Hunc Jehova, qui tibi verbum suum tradidit et testatur se vere Deum esse mirandis factis, quibus eduxit te ex Aegypto, invoces: non alios commenticios, qui sine hoc verbo tradito per Prophetas coluntur. Et 1 Cor. 10 [v. 14]: Fugite cultum idolorum. Haec praecepta constat prorsus immutabilia esse. Et saepe repetitur haec concio a Prophetis. Oseae 13 [v. 4]: Ego autem Dominus Deus tuus ex terra Aegypti; et Deum praeter me nescies, et Salvator non est praeter me.

Necesse est igitur invocare verum Deum et fugere idola nec stabilire ea nostra comprobatione. Et haec mandata summa anteferenda sunt omnibus rebus, nostrae vitae, famae, paci publicae, vitae liberorum, benevolentiae Principum.

Matth. 10 [v. 33]: Qui me negaverit coram hominibus, negabo eum et ego coram Patre meo coelesti. Et additur consolatio, ne frangamur metu dissidiorum, [v. 35]: Veni separare hominem a patre suo et filium a matre sua. De magnis rebus et magnis periculis concionantur hae sententiae. Praestandum est igitur, ut veras et firmas sententias defendamus, nec moveamus tumultus, nec turbemus Ecclesiam falsis opinionibus aut inanibus sophismatum praestigiis, quas interdum excogitant ingenia petulantia, incensa vel ambitione vel cupiditate vindictae.

Ad Gal. 1 [v. 9]: Si quis aliud Evangelium docebit, anathema sit. Extremum omnium conviciorum est anathema, sicut apud Graecos *κάθαρμα* seu *ἀλάστωρ*, significat autem quiddam ita pollutum et a Deo damnatum, ut, nisi tollatur, totae gentes magnis calamitatibus, bellis, fame, pestilentia, discordiis civilibus et infinitis confusionibus puniantur, ut de Sodomis aut Lampsaci idolo cogitamus, ubi Priapus colebatur.

Tales Alastoras esse defensores impiorum dogmatum Paulus affirmat, quod facilius intelligi potest, cum exempla intuemur illorum, qui manifestos et tetros furores defenderunt aut defendunt, ut Manichaeos, Samosatenum, Arium, Mahometum, Regem tragicum Anabaptistarum, qui uxorem gravidam interfecit et per seditionem se Regio titulo et corona ornavit et regnare se in Ecclesia Dei jactitavit.

Ut autem Pharisaei Christum et Apostolos judicabant tales pestes esse humani generis, sic hypocritae ardentes odio Evangelii nunc quoque de nobis, qui puram Evangelii doctrinam proponimus, sentiunt, ut fulmina excommunicationum et scripta Eccii, Cochlei, Alfonsi et similium ostendunt. Cum autem similia judicia magnorum et sapientum hominum valde excrucient moderatos homines recte sentientes, hanc Pauli consolationem teneamus, qui affirmat non Evangelii studiosos, sed hostes vere esse Anathemata, maledictos Alastoras. Quare vitanda est eorum societas, ne contagium noceat piis. Et Jesaias inquit cap. 51 [v. 7]: Ne timete probra hominum. Et ad Abraham dicitur: Benedicam benedicentibus tibi. Et Psalmus [108] tristissimam maledictionem hostibus Evangelii minatur, cum ait [v. 18]: Induit maledictionem vestimentum. Et consolatur pios, ne fulminibus execrationum hostilium moveantur [v. 28]: Maledicent illi, et tu benedices. Hanc admonitionem hoc tempore necessariam esse duxi.

Dixi jam de Pharisaica offensione; nunc de altero genere scandali dicendum est, quod vocatur datum, de quo Matth. 18 [v. 7] dicitur: Vae homini, per quem venit scandalum. Est autem aut falsa doctrina aut malum exemplum, quod aliis nocet, vel quia licentiam in aliis confirmat, vel quia alios ad imitationem invitat, vel quia deterret aliquos ab Evangelio, vel quia praebet occasionem maledicendi Christo aut Ecclesiae Dei, vel quia serit alia plura peccata. Talia scandala fuerunt inde usque a lapsu primo Hevae, sunt et erunt falsae doctrinae, idolorum cultus, haereses, humanae traditiones, quae sine peccato servari non possunt, item mala facta, quae serunt alia scelera quoquo modo.

Et de hoc secundo genere teneatur certissima regula: Haec scandala, id est, falsas doctrinas et prava exempla, vere peccata esse, damnata hac voce Christi [Matth. 18, 7]: Vae homini, per quem venit scandalum. Quare haec scandala magna cura et vigilantia vitanda sunt. Hic autem cogitent pii, quanta multitudo Diabolorum et hominum rea sit et fuerit propter hujus generis scelera. Ac consideremus exempla quaedam, ut discamus formidare magnitudinem peccatorum, cum videbimus ab uno delicto oriri infinita peccata et poenas, et in ipsis poenis cumulari peccata. O miseriam humani generis inenarrabilem!

Primus auctor scandali hujus generis fuit Diabolus, cum decepit Hevam. Deinde a lapsu Hevae et Adae quantum mali ortum est? Diabolus triumphavit adversus Deum, quod hoc Dei opus horribiliter destruxisset et auxisset contumelias adversus Deum grassaturas in genere humano. Praeterea propter lapsum primorum parentum secuta sunt omnia totius generis humani scelera et multorum hominum aeternum exitium. Cum viderunt Heva et Adam necem filii Abel, agnoverunt a suo peccato id triste spectaculum ortum esse. Ita unum peccatum trahit secum ingens agmen scelerum et poenarum. A Davidis adulterio quanta scelerum et calamitatum moles orta est! Primum inter se filii dimicarunt, postea filius movit seditionem adversus patrem, polluit conjuges patris, matronas, quae fuerant plenae Spiritu sancto, perdidit multa millia civium. Hic quales triumphi fuerunt Diabolorum, quae moestitia fuit piorum, quantum contristatus est Spiritus sanctus in bonis mentibus? Et credibile est hunc dolorem multis piis attulisse mortem. Pater certe sensit hujus vulneris magnitudinem, qui intellexit se tot scelerum reum esse, se esse fontem horum malorum, se esse maledictum, Anathema, Alastorem populi Dei. Nec fuit ei facile eluctari ex hoc dolore, cum iram Dei sentiret; sed vicit tandem adjutus a Messia, sicut clamat [Psalm. 2, 13]: Beati omnes, qui con-

fidunt in eo. Haec exempla recito, ut tantorum malorum cogitatio metum irae Dei in nobis excitet, et ut sua quisque scandala mente intueatur et meminerit in uno delicto multa involuta esse et in ipsis poenis cumulari peccata. Nihil parvum, inquit Hippocrates, nihil contemne. Et Thucydides inquit de bellorum erratis, ἐξ ὀλίγου πολλά. Haec multo veriora sunt de hominum peccatis, sed securitas humana magnitudinem suarum miseriarum et irae Dei non agnoscit; verum ideo non solum voce nobis concionatur, sed etiam tristissimis poenis, ut ejus judicium aliquo modo agnoscere et timere incipiamus et admoniti voce Dei et nostris calamitatibus nonnihil ex tenebris eluctemur.

Plerumque autem plus nocent doctrinae scandala, quam morum delicta, ut initio Diabolus Hevae letale vulnus fecit offundens falsam persuasionem. Et omnibus temporibus postea Ecclesiam horribiliter dissiparunt auctores impiarum opinionum, qui docuerunt idola colli aut sparserunt blasphemias et haereses. Quanta agmina animarum traxerunt in aeternum exitium Arius, Manichaei et alii multi Haeretici?

Nulla mens humana magnitudinem malorum cogitare potest, qui his ultimis mundi temporibus orta sunt a Mahometo et a Pontificibus, qui depravarunt coenam Domini, qui stabilierunt invocationem mortuorum, qui Evangelium de fide et vera invocatione Christi falsis opinionibus obrui permiserunt, qui legem de Coelibatu sacerdotum et vota defenderunt.

Una lex Coelibatus quam multorum conscientias sauciavit, ne possent invocare Deum? et in his plurimi aeterno exitio oppressi sunt; et recens Anabaptistarum virus multos perdidit et adhuc perdit. Horum horribilium exemplorum mentio ideo hic facienda est, ut bonae mentes cogitent non tantum mala exempla morum, sed etiam falsas opiniones scandala esse damnata a Deo et diligenter vitanda, ac de utrisque concionatur Christus [Matth. 18, 7]: Vae homini, per quem venit scandalum. Nec tantum humanae diligentiae est vitare hallucinationes et errores doctrinae; sed ardentibus votis assidue petendum est a Deo, ut luce Spiritus sancti regat mentes nostras, ne implicentur erroribus, sicut toto Psalmo 118 [v. 34] petit Propheta: Da mihi intellectum, et scrutabor Legem tuam et custodiam illam in toto corde meo. Et Christus inquit Matth. 26 [v. 41]: Vigilate et orate, ne intretis in tentationem.

Hactenus dixi de necessario faciendis et necessario vitandis, nondum dixi de adiaphoris. Manifestum est doctrinam veram necessario proponendam esse, nec propter impiorum offensiones tacendum esse. Sic pius sacerdos ducat honestam conjugem, nec deterreatur offensionibus Pharisaicis.

Sed hic tertia regula addenda est de adiaphoris, ut de esu carnium die sexto ac similibus ritibus inutilibus: de his sic sentiendum est.

Primum doctrina, quae monstrat veros cultus et taxat commenticios et caussam ostendit libertatis in Adiaphoris, proponenda est. Nam qui non didicerunt caussam libertatis et adhuc putant ritus illos esse cultus, cum dubitatione conscientiae violant traditiones. Omnes autem dubitatio conscientiae impedit invocationem. Quare apud eos, qui doctrinam non audierunt et sunt homines modesti et dociles, non subito mutanda est consuetudo, sed prius doceri eos utilius est, sicut Paulus inquit [Rom. 14, 1]: Infirmum in fide assumite non ad dubitationes, id est, homines dociles, qui amplexi sunt Evangelium, sed tamen adhuc aliquid dubitationis habent de his cultibus, erudite et confirmate, ut sciant se non peccare abjectis his ritibus. Ideo autem confirmentur, ne, si cum dubitatione abjiciant, conscientiae fugiant Deum et excutiantur Fides et Invocatio. Verum quando sit utile mutationes facere, judicium est piae mentis, tantum absit petulantia.

Postquam autem doctrina de veris et falsis cultibus et de libertate jam proposita est, concedendum est exempli caussa, ut inutiles ritus abjiciantur, nec pertinacia eorum laudanda est, qui cum agnoscant doctrinam veram esse, tamen acerbe flagitant omnes ritus.

Haec pertinacia multiplex scandalum est, quia confirmat hostes verae doctrinae et adducit imbecilliores in dubitationem, qui metuunt non probari usum libertatis illis, qui doctrina vel auctoritate antecellunt, et contristatur interdum Spiritus sanctus in imbecillioribus, cum dolent se accusari levitatis. Hac de re prodest recitare historiam, quae extat in quinto libro Eusebii.

Nobilissimi conjuges, Attalus et Blandina, Lugduni in carcere erant propter Evangelii professionem comprehensi, ac saepe producebantur in loca suppliciorum, ut flecterentur ad abjiciendam Christi invocationem. Erat autem una alius quispiam Christianus in carcere, qui singularibus exercitiis se macerabat, non vino, non carne utebatur. Hic Attalo divina revelatione mandatum est, ut diceret illi duriori, ut communibus cibis uteretur, nec singulare exemplum ceteris proponeret; et ratio addita est, quod rudiores existimarent haec discrimina ciborum esse praestantiorem cultum Dei, quem errorem taxari prosit, non confirmari. Attalus revelationem illi duriori et ceteris in carcere exponit, quare et ille obtemperat, et ceteri hac voce admoniti eruditur et confirmantur. Haec historia gravem caussam recitat, cur horum pertinacia, qui intelligunt discrimina cultuum, non sit probanda, ne scilicet error in ignaris et dubitationes in imbecillioribus confirmentur.

Etsi autem illa durities interdum est quaedam gravitatis simulatio, tamen saepe alias habet veras caussas, non servit Deo, sed aucupatur benevolentiam potentum, qui adversantur Evangelio.

Multo etiam magis peccant, qui cum hostibus Evangelii colludunt, premunt recte docentes, impediunt arte Evangelii cursum et significant se alium Ecclesiae statum desiderare et expectare. Et hi in his controversiis videri volunt justi censores, neutri parti addicti, integri, incorrupti. Sed meminisse de-

bebant vocem Christi [Luc. 11, 23]: Qui non colligit mecum, dispergit.

In civilibus controversiis hoc fieri potest, ut non sumas tibi judicium de alterutra parte, nihil enim opus est singulis scire aliena negotia. Non opus erat Pomponio Attico quaerere, utrius, Pompeji an Julii, caussa justior esset. Sed de controversiis doctrinae necesse est singulos pios judicare, amplecti et profiteri vera, juxta illud [Gal. 1, 9]: Si quis aliud Evangelium docet, anathema sit. Et confessio mandata est [Matth. 10, 22]: Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre coelesti.

Haec cogitent bonae mentes et studeant sua confessione et suis officiis fovere et tueri Ecclesias recte docentes, ornent hunc praesentem statum, ut dicitur: Spartam, quam nactus es, orna. Non colludant cum hostibus veritatis, nec quaerant animo aliam Ecclesiam aut aliud ministerium, cum sciant, quae Ecclesia recte doceat. Deus vult nos amare Ecclesiam recte docentem et studium ei nostrum declarare, vult ministerium Evangelii honore affici et juvari, sicut et Psalmus [121, 6] praecipit: Rogate, quae ad pacem sunt Jerusalem. Et additur promissio mercedis: Erit abundantia diligentibus te.

Cum igitur manifestum sit defendi idola et errores ab hostibus Ecclesiarum nostrarum et necesse sit fugere idola et constet in Ecclesiis nostris recte doceri et remotos esse idolorum cultus, pietas est has Ecclesias fovere et his se adjungere. Vitemus scandala omnis generis, non praetextu Evangelii serviatur privatis affectibus, non premantur recte docentes, non impediantur studia piae doctrinae, sed ut in alveolis apes singulae conferunt labores suos ad communem utilitatem, ita nos conferamus singuli omnia studia et officia nostra ad salutem et tranquillitatem Ecclesiarum recte docentium, et juvemus pia studia, ut ad posteros doctrina pura de Deo et de Domino nostro Jesu Christo propagetur.

In secundo praecepto dicitur: Non habebit Deus insontem, quicunque nomen Dei vane usurpaverit. Non dubium est igitur poenas Deo daturos esse omnes, qui Evangelii doctrinam scandalis dedecorant. Ac hic ultimis temporibus in tanta confusione opinionum et gubernationum profecto necesse est nos circumspectiores et vigilantiores esse. Nunc illam vocem Christi nobis inculcemus [Matth. 26, 41]: Vigilate et orate, ne intretis in tentationem. Et hac nos consolatione sustentemus, quod eodem tempore inquit Christus [Luc. 22, 31]: Expetivit vos Satanas, ut cribraret vos ac dissiparet; sed ego pro te oravi, ne deficiat fides tua. TE ORO, FILI DEI, JESU CHRISTE, crucifixe pro nobis et resuscitate, miserere nostri, et Spiritu sancto tuo veram lucem in cordibus nostris accende et auge et rege mores et studia nostra.

XXIV.

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

Si quis Principum in Babylone audisset Judaeos in exilio gloriari, sibi divinitus libertatem donatam esse, dixisset amentiam esse haec praedicare. Ita nunc derideri nos a viris politicis arbitror, cum in his tristissimis ruinis regnorum (cum crescit servitus ubique, cumque multa millia piorum hominum a Turcis quotannis paene ob oculos nostros abduci videmus, cumque passim saevitia in pios injusta exercetur) adhuc libertatis mentionem facimus et libertatem nostram gloriose praedicamus. Primum igitur hoc praefandum est, nos quoque dolere vicem Ecclesiae Dei, quae his saevis et tyrannicis temporibus et in hac confusione Regnorum passim dura servitute premitur.

Et ut maxime foveretur imperiis mitioribus, tamen Ecclesia semper a Diabolo excruciatur et adhuc morte et multis calamitatibus in hac vita onerata est. In quantis doloribus vixerunt Adam et Heva, cum viderunt neces et scelera posterorum, etiamsi nondum erant Regia imperia aut tyrannides. Semper ingentibus miseriis oppressa fuit, est et erit ante resurrectionem Ecclesia Dei.

Quid igitur vocamus Libertatem? Num inane vocabulum est, ut sunt Stoicorum Paradoxa seu ineptiae, qui dicunt solos sapientes liberos esse? Longe alia est doctrina Evangelii de Libertate, de qua Christus loquitur, cum ait [Joh. 8, 36]: Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis. Vere, inquit, liberi, non inani titulo aut umbra libertatis, sed re ipsa, deleto peccato, placata ira Dei, abolita morte, sublatis omnibus calamitatibus humanis, donati aeterna justitia, luce, vita, gloria.

Complectitur Christus integram libertatem, quam ipse attulit et peperit sua morte Ecclesiae suae. Nunc quidem in hac vita inchoatur illa vera libertas, sed in resurrectione erit integra, cum deletis omnibus malis Ecclesia fruetur aeterna et dulci consuetudine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. In illam aeternam et integram libertatem mente intueamur, quoties nomen libertatis audimus, et simul cogitemus eam in hac vita inchoari. Sed removeamus somnia de Politica libertate corporum, de Imperiis, ut Judaei adhuc libertatem et instaurationem regni in Palaestina sperant. Nihil haec somnia ad hanc doctrinam pertinent, quam de libertate proponit Evangelium.

Etsi igitur Ecclesia non solum ab imperiis oppressa est servitute in hac vita, sed etiam ingentibus calamitatibus aliis exercetur, tamen doctrina de libertate consolationem in his ipsis malis firmissimam proponit. Affliguntur Hercules, Priamus, Agamemnon, Palamedes, Cato, Cicero, Brutus et alii innumerabiles ignorantes Deum; sed succumbunt suis aerumnis, nec habent Deum mitigantem eventus aut confirmantem animos, sed opprimuntur aeterna desperatione et aeternis tenebris de provi-

dentia et de justitia Dei. At Joseph, David, Jonathas, Ezechias, Jeremias, Baptista, Paulus, etiam cum affliguntur, tamen cernunt Dei praesentiam, qui confirmat animos et saepe mitigat ipsis eventus, et cum opprimuntur, tamen paulo post Ecclesiae prosunt horum agones, et hi sciunt se post hanc vitam in resurrectione habituros aeternam gloriam. Ita habent in hac vita inchoatam libertatem, quia a Deo recepti sunt, reguntur ab eo, defenduntur et adjuvantur, et sciunt post hanc vitam se habituros esse integram libertatem. Jam cogita, quantum bonum sit, quanta libertas etiam in mediis aerumnis et media morte Deum habere propitium, opitulatorem, gubernatorem et protectorem.

Haec concio de libertate res veras, certas, quae habent evidentia testimonia in Ecclesia, et quas Ecclesia, ego et tu, et omnes pii experiuntur, proponit, non affert inania somnia Judaeorum aut Stoicorum aut Anabaptistarum aut Struthii, qui plebem liberare tributis volebat.

Distribuo autem usitate docendi caussa libertatem Evangelicam in quatuor gradus.

Primus est: Ut Summa mala sunt peccatum et ira Dei, ita necesse est primum dici de hoc gradu, quomodo ab his malis liberemur. Est ergo primus gradus libertatis, quod gratis propter Filium Dei donantur nobis remissio peccatorum, reconciliatio, justificatio seu imputatio justitiae et acceptatio ad vitam aeternam et haereditas vitae aeternae.

Haec est libertas, quod propter Christum gratis haec tanta bona certo donantur. Vult nos Deus certo statuere et credere nos agentes poenitentiam recipi in gratiam, exaudiri et salvari propter Filium gratis, etiamsi Lex et nostra ratio nos accusant ac deterrent, ne haec bona accipiamus. Sumus igitur liberati a peccato, ab ira Dei, ab aeterna damnatione, a Lege accusante nos et a conditione meriti. Et alia res proposita et donata est, propter quam accipimus remissionem peccatorum et justi, id est, accepti a Deo pronuntiamur, scilicet Filius Dei Mediator, non Lex aut merita nostra; ac reconciliati reputantur justi, id est, accepti a Deo ad vitam aeternam, etiamsi procul absunt a perfectione Legis, sed propter Christum fide. O ingens beneficium, quod quanquam adhuc haerent in reconciliatis reliquiae peccati, quanquam magna mole sordium premimur, tamen placemus certo propter Christum, ac si prorsus Legi satisfaceremus.

De hoc gradu libertatis concionatur Paulus, cum ait [Gal. 3, 13]: Christus nos redemit a maledictione Legis, factus pro nobis maledictum. Breve dictum est, sed longe omnium Angelorum et hominum sapientiam superans, quia vera, ingens et ineffabilis ira adversus peccatum significatur, cum Filius, in quem derivata est ira, vocatur maledictum. Hic factus est pro nobis λύτρον et victima. De hoc beneficio et hac liberatione semper et in omni invocatione cogitandum est, et fide statuendum, quod propter Dominum nostrum Jesum Christum vere nostra peccata remittantur, tecta et sepulta sint, et quod vere velit nos propter Mediatorem recipere, exaudire, salvare. In his exercitiis invocationis quotidie crescet intellectus hujus libertatis, de qua in hoc primo gradu dicitur, qui doctrinam de Justificatione, quae supra copiosius recitata est, continet.

Secundus gradus est donatio Spiritus sancti, qui novam lucem in mente et novos motus in voluntate et corde accendit, gubernat nos et inchoat in nobis vitam aeternam. Etsi autem hic secundus gradus cum primo conjunctus est, tamen docendi caussa discerno, ut, quoties de liberatione a lege dicitur, intelligatur non tantum auxilium, ut Augustinus plerumque enarrat, sed etiam gratuita imputatio justitiae.

Augustinus plerumque sic loquitur: Liberati sumus a Lege, id est, donato Spiritu sancto juvamur, ut Legi obediamus, nec jam frustra nitimur coacti a Lege. Recte de auxilio dicit, sed necesse est conspici et alterum beneficium, scilicet gratuitam remissionem peccatorum et imputationem justitiae, quae donatur propter Christum. Hoc ingens munus conspici necesse est, ut Christo suus honos tribuatur et conscientiae teneant veram et firmam consolationem et possint invocare Deum.

Loquitur autem Christus de utroque gradu, cum ait: Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis. Et quidem de integro beneficio concionatur. Filius placat iram Dei, tollit peccatum et mortem, dat justitiam et vitam aeternam, resuscitat nos ad aeternam gloriam et laetitiam, qua fruemur in consuetudine Dei, Angelorum et universae Ecclesiae. Haec integra libertas est beneficium, de quo Christus concionatur, quam tamen hic inchoari oportet.

Adhuc subjecti sumus cruci et morti corporis, exercemur ingentibus calamitatibus, haerent adhuc in nobis sordes et multum caliginis, et oppugnamur a Diabolo, qui interdum implicat nos malis inextricabilibus. Et nemo tam cautus, tam diligens est, ut non aliquando in deliberationibus erret. Denique regere ipsi difficillimum et periculosissimum vitae cursum et vocationum negotia sola humana diligentia non possumus, ut inquit Jeremias [10, 23]: Scio, Domine, quod non est hominis via ejus.

Quanquam igitur in tristi carcere adhuc inclusi videmur, tamen sumus liberi, primum quia certum est nos propter Christum habere Deum propitium et defensorem, ut docet primus gradus libertatis, deinde quia adjuvamur et gubernamur a Spiritu sancto. David inextricabili malo conflictatur, cum pulsus regno exulat, sed tamen hac se certa consolatione sustentat, quod a Deo non sit abjectus, meminit vocem Nathan [2 Sam. 12, 13]: Abstulit Dominus peccatum tuum. Deinde petit auxilium et gubernationem Spiritus sancti et experitur se a Deo juvari. At Themistocles Graecia expulsus nullam harum consolationum novit, sed tantisper dum habet receptum et humana praesidia, fert exilium tranquilliore animo.

Didicerunt secundum gradum libertatis omnes sancti in periculis, cum experti sunt se juvari et confirmari a Deo, sicut Stephanus in confessione et agone mortis, Laurentius et alii multi in confessione.

Quare et nos nostram infirmitatem et pericula considerantes de hoc gradu cogitemus, petamus auxilium et gubernationem Spiritus sancti, sicut praecipit Christus inquiens [Joh. 16, 24]: Petite, et accipietis. Item [Matth. 11, 28]: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Cum invocabimus, sine ulla dubitatione sentiemus nos juvari, regi consilio, gubernari exitus, depelli pericula et mitigari aerumnas.

Haec invocationis exercitia erudient nos de hoc secundo gradu libertatis. Jam quanta beneficia Dei sint hi duo gradus, secum quisque cogitet. Sunt enim liberationes ex summis malis, a peccato, ab ira Dei, a morte aeterna, donatio justitiae et vitae aeternae, defensio adversus Diabolum, gubernatio in omnibus negotiis et periculis, regente corda Spiritu sancto et accendente in nobis cogitationem verbi Dei, denique praesentia aeterni Dei nos jam complectentis propter Filium suum, Dominum nostrum, Jesum Christum. His bonis nihil est melius aut majus.

Itaque libertas parta sanguine Christi, quam offert Evangelium, ingens et immensum bonum est, nec est inane nomen aut Stoica imaginatio, ut homines impii judicant.

Nec difficile est sanis mentibus et piis videre discrimen inter hanc liberationem a peccato et ira Dei et Politicam libertatem seu liberationem a tributis: de hac externa Politica tranquillitate vel servitute in his duobus gradibus nihil dicitur. Habet hos gradus libertatis animae Joseph, quamvis servus et conjectus in carcerem; habet eos Daniel sedens inter Leones, Laurentius jacens in craticula. Nam Politica libertas aut servitus nihilo magis ad hos duos gradus pertinet, quam robur corporis aut imbecillitas, ut Gal. 3 [v. 26] dicitur: Omnes Filii Dei estis per fidem in Christum Jesum; non est Judaeus, nec Graecus, nec servus, nec liber. Sed facile est piis haec intelligere: alia animae bona sunt, aliae res sunt corporum discrimina.

Tertius gradus tandem de externa et politica vita traditur, videlicet, Christianos non esse alligatos ad politiam Moysi aut ullam certam unius gentis politiam, sed singulis locis parere Magistratibus et legibus praesentibus debemus, si modo leges sint consentaneae juri naturae, nec praecipiant aliquid fieri contra mandata Dei. Ut aliis dierum et noctium spatiis utimur in aliis regionibus, ita licet uti aliis Magistratuum, Imperiorum et Legum formis, modo ut Leges, sicut dixi, nihil praecipiant fieri contra mandata Dei.

Ideo autem de hoc tertio gradu libertatis rudiores docendi sunt, quia saepe perniciosae seditiones motae sunt ab indoctis, qui contenderunt oportere Christianos regi legibus Mosaicis. Hic error taxandus est, ut clare docent Prophetae, Christus et Apostoli, finem fore Politiae Judaicae post passionem et resurrectionem Christi. Et ipsae ruinae Jerosolymorum testantur ante annos 1470 Politiam Judaicam deletam esse. Hinc regula traditur, abrogatas esse ceremonias Mosaicas, nec leges judiciales Moysi ad Ecclesiam Christi pertinere. Politia illa ad certam Gentem pertinebat et duratura erat certo tempore, non pertinet ad alias Gentes aut alia tempora. Haec confirmantur multis perspicuis testimoniis, ut Act. 10 [v. 35] et ad Gal. 3 cap. [v. 28] et 5 [v. 6]: In Christo Jesu nec circumcisio aliquid valet, nec praeputium, sed Fides, quae per dilectionem est efficax.

Sed hic quaestio agitatur, cum dicitur de abrogatione Legis: totane Lex intelligitur abrogata, an tantum duae partes, scilicet ceremoniae et forenses? Atqui majus onus est et durior carcer Lex moralis, quam ritus illi externi ceremoniarum.

Respondeo. De ceremoniis et forensibus legibus responsio non difficilis est. Sicut Athenis tabulae Solonis aut Romae decemvirales mutata Republica interierunt, sic ceremoniae et forenses leges Moysi promulgatae, ut certo tempore durarent et deleta politia Mosaica neminem obligarent, nunc extinctae sunt. Supra autem in discrimine veteris et novi Testamenti dictum est, cur constituta sit illa politia.

Sed de lege Morali difficilior est responsio, quam explicant Christus et Apostoli, et non intelligunt homines profani et sine poenitentia viventes. Nam Lex moralis non est lex mutabilis, ut ceremoniae aut tabulae decemvirales, sed Lex Moralis est aeterna et immutabilis regula in mente divina, praecipiens facienda, et prohibens ac puniens non facienda.

Ut haec propositio aeterna et immutabilis est: Deus est sapiens, bonus, justus; sic hae propositiones aeternae et immutabiles sunt: Deus judicat justum esse, se conditorem a creatura rationali diligi et anteferri omnibus rebus; Deus judicat vagas hominum libidines malas esse; Deus approbat obedientiam, quam postulat; Deus irascitur contumaciae.

Et hujus legis sententia transfusa est in creaturas rationales, nec potest illis manentibus aboleri, sicut notitia numerorum aboleri non potest.

Manet igitur semper haec regula, scilicet lex moralis, et manet semper ordo divinae mentis, ut creatura obediat. Obligat autem omnis lex ad obedientiam vel ad poenam.

Cum igitur homines non praestiterint obedientiam, necesse fuit aut ipsos in poena interire aut alium persolvere poenam seu λύτρα. Itaque mirando et inenarrabili consilio solvit λύτρα Filius Dei pro nobis intercedens et derivavit in sese iram, quam nos sustinere oportuit. Quare non sine compensatione Deus legem suam mitigavit, sed justitiam servavit in flagitanda poena. Ideo Christus inquit [Matth. 5, 17]: Non veni solvere Legem,

sed implere eam, scilicet subeundo poenam pro genere humano et docendo et instaurando eam in credentibus. Difficilis est explicatio hujus rei, sed pios oro, ut haec, quae dixi, expendant. Et cum Christus λύτρα persolverit, liberati sumus a Lege propter ipsum, scilicet ne maneamus in maledictione, modo ut fide beneficium ejus nobis applicemus. Ideo Paulus diserte inquit, nos liberatos esse a maledictione Legis, scilicet quia Christus persolvit λύτρα. Non remissa sunt peccata in voluntate Dei aliqua mobilitate sine caussa, sed intercessit magna compensatio propter justitiam Dei. Sic primi Patres etiam ante Moysen, Abraham, Isaac, Jacob, et deinde Moyses, Samuel, David, Baptista sentiebant sibi remitti peccata et se recipi propter Filium Dei, non propter Legem, et se reconciliatos, quanquam non erant sine sordibus, tamen Deo placere, quia a Lege liberati essent propter Filium, quem sciebant λύτρα persoluturum esse, sicut Baptista inquit [Joh. 1, 29]: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi, id est, Victima a Deo destinata. Haec est abrogatio Legis Moralis, de qua Paulus concionatur diserte dicens, per Christum nos a maledictione Legis redemptos esse. Ita liberati sumus, si beneficium Christi nobis fide applicamus.

Haec doctrina nos de utraque re admonet, de ingenti ira Dei adversus peccatum, quod non remissum est sine compensatione, et de admirando beneficio Christi. Semper odit Deus peccatum, sed quia iram suam in Filium derivavit, nos recipit. Lex enim obligat, ut dixi, ad obedientiam vel ad poenam, et poena a Filio persoluta est.

Nunc igitur ad principalem quaestionem respondeo. Liberati sumus a maledictione legis Moralis, quia Filius persolvit λύτρα, et propter Filium recepti sumus, sed manet ordo Dei aeternus et immutabilis, ut creatura Deo conditori obtemperet. Non accusat, non damnat Lex reconciliatos, sed manet ordo in mente divina et in nostra mente, ut Deo obediamus. In hanc sententiam dicitur: Abrogata est Lex, quod ad maledictionem attinet, non quod ad obedientiam attinet. Ideo et Spiritus sanctus datur, ut deinde vere accendantur in cordibus nostris motus congruentes Legi Dei, ut 2 Cor. 3 [v. 18]: Nos retecta facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam tanquam a Domini spiritu.

Ex his intelligi potest dictum Pauli [Rom. 6, 14]: Non estis sub Lege, sed sub gratia, scilicet, quia in Christum translata est poena, credentes liberati sunt ab ira et jam propter Christum justi seu accepti sunt, etiamsi haerent in eis reliquiae peccati, quibus repugnant spiritu. Quod dicitur [1 Tim. 1, 9]: Justo non est Lex posita, manifeste eo loco apud Paulum de disciplina dicitur; ait Legem positam injustis, adulteris, homicidis etc. ut coërceantur, accusentur, puniantur. Hac disciplina et hoc carcere justus, id est, renatus Spiritu sancto, non domandus est, sed regitur Spiritu sancto, praelucente verbo Dei, cui scit creaturam rationalem subjectam esse. Et eo loco apud Paulum emphasis est in verbo κεῖται. Justum Lex non premit, non obruit.

Quartus gradus est libertatis, quod Evangelium docet ritus humana auctoritate factos in Ecclesia de Adiaphoris non mereri remissionem peccatorum, non esse justitiam Evangelii, non servandos esse cum opinione necessitatis, sed posse omitti extra casum scandali. Haec clare traduntur in his dictis [Matth. 15, 9]: Frustra colunt me mandatis hominum. Item [Col. 2, 16]: Nemo vos arguet in cibo, potu etc. Recensui autem supra, quos errores addant hypocritae illis humanis ritibus; quos errores cum refutari necesse sit, de hoc gradu libertatis in Ecclesia dicendum est. Deus vult se et voluntatem suam agnosci ex verbo suo, non concedit nobis licentiam fingendi opiniones nostro arbitrio, ut finxerunt Ethnici et idolorum cultores omnibus temporibus. Nam hic fons est multorum errorum, quod homines putant sibi licere de Deo fingere opiniones et bono studio, ut dicunt, cultus instituere. Pium ducunt Thebani petere a Deo ubertatem vinearum; ideo Bacchanalia instituunt. Pium ducunt Siculi petere, ut frumentum feliciter proveniat; ideo Cererem et filiam colunt. Pium ducunt Romani petere victoriam in bellis; ideo Martem colunt. Et hi cultus cumulantur.

Omnes autem hi errores ex hoc uno fonte oriuntur, quod putant homines, sibi licere fingere suo arbitrio opiniones de Deo et cultus. Sicut et Aaron putabat fingens cultum ad vituli simulacrum, et Jeroboam audacissime abducens populum Israël a templo Dei ad sua sacrificia.

Hic clamant sapientes: Quid haec res mali habet? Cur non concederetur augere honesta exercitia? Quid Ethnici, quid Aaron, quid Jeroboam aliud volebant, nisi ut notitia Dei conservaretur, ut populus ad invocationem invitaretur, ut bonis exercitiis ad pia opera assuefieret? Hae species et hae πιθανολογίαι semper fefellerunt, fallunt et fallent genus humanum.

Ita nunc sapientes ratiocinantur: Quid mali est, a multis et singulis offerri Christum? Fiunt ibi precationes pro vivis et mortuis. Quid mali est, circumgestare partem Sacramenti? Augetur populi invocatio et Sacramentum honore afficitur. Quid mali est, petere a mortuis, qui vivunt apud Deum, ut pro nobis intercedant? Haud dubie tota Ecclesia in coelo et in terris semper conjungit preces. Speciosa haec sunt et ab eloquentibus ornari possunt.

Sed hae speciosae rationes et πιθανολογίαι abducunt homines a verbo Dei. Ideo hi ludi a Deo prohibiti sunt. Nam simili audacia fingunt haeretici suos errores, alii alios, imo luctante conscientia de remissione peccatorum et de voluntate Dei in magnis calamitatibus animi sic assuefacti, ut rationis opiniones sequantur, amittunt veras consolationes a Deo traditas.

De parvis rebus inquiunt viri politici moveri certamina, quae sint exitiosa imperiis. Haerent

enim discordiae et crescunt factionum studiis et odiis. Nam homines non moderate dissentiunt. Cur igitur, inquiunt, de lacte, de ovis, de esu carnium tantas agitis tragoedias? Cur non antefertis his minutis rebus publicam concordiam et tranquillitatem?

Vera et firma responsio est, non de parvis rebus dimicari, sed de multis magnis rebus, quae sunt anteferendae nostrae vitae, omnibus corporum commodis, imperiis et concordiae publicae, videlicet de vera agnitione et invocatione Dei, ne de Deo et ejus voluntate quaerantur opiniones extra verbum ab ipso traditum, sicut fecerunt Ethnici et omnes fanatici spiritus, Samosatenus, Arius, Manichaei, Pelagius, Mahomet.

Talis furor reprehenditur, qui etiamsi dissimiles materias proponit, tamen uniusmodi est. Ex iisdem tenebris oriuntur Bacchanalia et Samosateni error et leges Manichaeorum de cibis et lex Pontificum de coelibatu Sacerdotum et Sacrificulorum temeritas de venditione Missarum et invocatione mortuorum.

Vult Deus mentes nostras alligatas esse ad suum verbum, a quo cum discessum est, sequuntur infinita deliria et idola. Itaque de hac regula dimicamus, ne a verbo Dei discedatur. Quare de re omnium maxima Ecclesiam commonefaciamus et quidem mandato divino. Nota est enim sententia [Gal. 1, 9]: Si quis aliud Evangelium docebit, Anathema sit.

Praeterea sapientes illi politici excerpunt minuta in speciem, esum carnium aut ovorum, his, ajunt, anteferenda erat concordia publica. At non tantum de esu carnium aut talibus minutis rebus contendimus. Dixi de fonte errorum commonefaciendam esse Ecclesiam, id est, de audacia humana discedente a verbo Dei, quae finxit non tantum leges ciborum, etsi hae solae etiam multum errorum gignunt, sed etiam alia manifestiora idola, ut venditiones Missarum pro vivis et mortuis, invocationes mortuorum, legem coelibatus et alia. Nec finis est horum furorum. Nunc Anabaptistae simili furore novas opiniones et novos ritus excogitant. Necessaria est igitur Ecclesiae doctrina de hoc quarto gradu libertatis, et diligenter consideranda est caussa, quod necesse sit admoneri Ecclesiam, ne a verbo Dei discedatur. Lucerna pedibus meis verbum tuum, inquit Propheta [Psalm. 118, 105].

Faciles sunt autem lapsus et initio obscuri, cum hac luce excussa amplectuntur animi humanas opiniones, quae stabiliunt idola, et quaeruntur *πιθανολογίαι*, quas Paulus ipse inquit speciem habere sapientiae, cum tamen sint imposturae. Quid vetat, inquiunt, cum nobiscum universa Ecclesia in coelis et in terra semper oret Deum, ne sinat extingui veram doctrinam, sed ut colligat sibi et regat Ecclesiam, compellare etiam sanctos, qui fruuntur Dei consuetudine, et hortari, ut suas preces ad nostras adjungant; certe norunt hanc esse voluntatem piorum. Haec plausibiliter dicuntur, sed hic praetextus quanta scelera confirmat!

Exaudire singulorum vota et spectare motus cordium solius est Dei seu omnipotentis naturae, ut clare dicitur 2 Paral. 6 [v. 30]: Tu solus nosti corda filiorum hominum. Hunc honorem mortuis tribuunt illi, qui compellant singulos. Deinde accedunt majora deliria, fingunt mortuos ipsos esse opitulatores, et aliis alia munera attribuunt; prorsus ut Ethnici a Junone divitias, a Pallade sapientiam, a Venere felices amores, a Marte victorias et ab aliis alia petebant. Ita cumulantur delicta, cum initio propter plausibilem rationem non procul discessisse a verbo Dei videmur. At constat nullum esse exemplum invocationis mortuorum in Propheticis et Apostolicis scriptis. Constat non esse invocationes instituendas humana audacia. Hae regulae opponendae sunt illis fucosis excusationibus, quibus nunc astuti quidam pingunt idola, ut olim in festis pingebantur statuae [Virg. eclog. X. 27].

Sanguineis ebuli baccis minioque rubenti.

Haec ad commonefaciendos studiosos dixi, ne praestigiis illis excusantium errores et idola abduci se a veritate sinant. Nam si ludi illi audacissim, excusantium idola concedentur, quae religionum confusiones erunt! Horresco cogitans has Diaboli insidias. Et quia nulla humana diligentia satis cavere has *γοητείας* potest, oro Dominum nostrum Jesum Christum, pro nobis crucifixum et resuscitatum, ut ipse puritatem sui Evangelii defendat et omnia idola destruat et mentes nostras regat, ut vera et salutaria doceamus et agamus.

Nunc ad usitatum argumentum respondebo, quod objicitur.

Potestati necessario obediendum est,
Potestas Ecclesiastica instituit ritus tum de rebus adiaphoris tum de aliis.
Necesse est igitur servari ritus, praesertim in rebus adiaphoris.

Respondendum est ad majorem, quae non est vera, cum potestas praecipit, ut impia doceamus aut faciamus. Tunc enim necesse est adversari juxta illas regulas [Act. 5, 29]: Oportet Deo magis obedire, quam hominibus. Primum igitur, cum traditiones aperte praecipiunt ea, quae sine peccato non possunt fieri, constat eas esse doctrinas Daemoniorum, nec obediendum eis esse, sed redeundum ad mandata Dei. Tales sunt multae traditiones Pontificiae, ut abusus Coenae Domini, Invocatio mortuorum, Lex de Coelibatu. Hae traditiones rejiciendae sunt, et obtemperandum mandatis Dei. Primum mandatum inquit [Exod. 20, 3]: Non habebis Deos alienos. Non igitur invoca mortuos, sed invoca omnipotentem Deum, conditorem omnium rerum, qui se patefecit dato Evangelio et misso Filio suo, Domino nostro, Jesu Christo, pro nobis crucifixo et resuscitato, et sic invoca, quemadmodum ipse docuit nos invocare, fiducia Filii Mediatoris etc. Deinde etiam cum traditiones loquuntur de

rebus sua natura adiaphoris, tamen fiunt impiae et doctrinae Daemoniorum propter errores, qui simul proponuntur ac defenduntur, videlicet quod mereantur remissionem peccatorum aut sint cultus Dei, id est, opera, quibus Deus judicet se honore affici, aut quod Episcopi habeant potestatem instituendi tales cultus. Hos errores taxari necesse est. Et exempli caussa adversandum est, ut Ecclesia intelligat, non discedendum esse a verbo Dei, nec laxandos esse frenos humanae audaciae, ut fingant homines suo arbitrio opiniones et cultus. Propter has caussas et Christus excusat Apostolos violantes traditionem Pharisaicam Matth. 15.

Haec prima solutio maxime perspicua et plana est. Sed tenenda est et altera, quae etiam vera et firma est. Major vera est de Obedientia, qualem docet Evangelium. In his, quae sunt juris divini, conscientia necessario debet obedire Pastoribus juxta illud [Luc. 10, 16]: Qui vos spernit, me spernit. De ritibus adiaphoris, qui boni ordinis caussa instituti sunt, Evangelium praecipit, ne sentiamus, cultus aut res necessarias esse. Sed servari concedit sine opinione justitiae aut necessitatis. Hanc sententiam divinitus traditam non potest humana auctoritas abolere. Quare etiam cum praecipiunt Episcopi, obedientia sit talis, ne deleat sententiam a Deo traditam.

Hae responsiones verae sunt et firmae, nec pugnant cum hac voce Christi [Matth. 23, 2]: Super cathedram Moysi sedent Scribae et Pharisaei; omnia, quae dicunt, facite. Nam haec sententia non praecipit, ut facias aut sentias aliquid contra mandata Dei. Imo alio loco praecipitur [Luc. 12, 15]: Cavete a fermento Pharisaeorum. Et Matth. 15 expresse rejiciuntur humanae traditiones, quae sunt corruptelae Legum divinarum. Et Paulus inquit [Galat. 1, 9]: Si quis aliud Evangelium docebit, Anathema sit. Nequaquam amplectendae fuerunt interpretationes Pharisaeorum, quae finxerunt sacrificia Levitica mereri remissionem peccatorum, Messiam non fore victimam pro peccatis, sed occupaturum esse mundi imperium et distributurum regna Judaeis. Tales furores certe non erant amplectendi. Ideo dictum illud Christi non accipiatur de traditionibus aut opinionibus pugnantibus cum verbo Dei.

Nec vero dicuntur haec, ut quiddam de vera auctoritate ministerii Evangelici ac pastorum detrahatur. Imo horum auctoritas munitur. Affirmamus deberi necessario obedientiam recte docentibus in iis rebus omnibus, quae sunt juris divini; juxta illud [Luc. 10, 16]: Qui vos audit, me audit. Sed haec sententia non potest transferri ad opiniones aut leges pugnantes cum Evangelio, nec regnum extra Evangelium constituit. Deinde et hoc addimus, cum boni ordinis caussa tempora et lectiones distribuunt, ita servandos esse eos ritus, ut scandala caveantur. Ac praesertim nos in Ecclesiis emendatis meminerimus, qui honos debeatur ministerio Evangelii.

Praecipuum beneficium Dei est hoc ministerium et ingentibus miraculis a Deo subinde instauratum est et defensum in genere humano. Et vult Deus sonare suum Evangelium in publico coetu et honestis congressibus, sicut scriptum est [Psalm. 149, 1]: Laus ejus in Ecclesia sanctorum. Ibi nomen suum invocari et celebrari vult in quadam frequentia, et addit promissionem congregationi [Matth. 18, 20]: Ubi duo aut tres congregati sunt in nomine meo, in medio eorum sum. Iterum dico vobis [v. 19]: De quacunque re duo in terra consenserint, quam petent, fiet eis a Patre meo coelesti. Vult etiam illos ipsos congressus publicos testes esse tuae confessionis, vult et conspici sejunctionem verae Ecclesiae retinentis Evangelium ab aliarum sectarum conventiculis.

Itaque publici Ecclesiae congressus necessarii sunt ad retinendum ministerium Evangelii. Quare in Ecclesiis, quae recte docentur, omnes et ament et adjuvent congressus publicos, obtemperent pastoribus recte docentibus, qui tempora et lectiones distribuunt. Quoties in templum venis, cogita de immenso beneficio Dei colligentis sibi Ecclesiam aeternam ministerio et voce Evangelii et simul de tota doctrina creationis et redemptionis humani generis ipse te commonefacito, memento promissionem datam de praesentia Dei. In hoc coetu vult Deus invocari et exaudire. Hic ostendas in invocatione et usu Sacramentorum te membrum esse populi Dei et auditorem Christi; ac simul illam vocem tecum repete, quam vellem omnium templorum parietibus inscriptam esse [Rom. 8, 30]: Quos elegit, hos et vocavit. Nulli sunt electi extra hunc coetum vocatorum, non alibi populum Dei nisi inter vocatos quaerito. Sunt autem vocati, qui sunt socii hujus coetus audientis Evangelium et Sacramentis inserti huic coetui. Quanta haec consolatio est piae menti, nosse tantum in his coetibus esse haeredes vitae aeternae, non alibi! Agas igitur gratias Deo aeterno, Patri Domini nostri Jesu Christi, quod te vocaverit ad Evangelii agnitionem et ad hos coetus et congressus. Et omni officio horum congressuum frequentiam adjuves ac tuearis. Ipsos etiam pastores recte docentes ama et eis reverenter obedias in functione ministerii et benigne confer ad eos alendos, ubi opus est. Haec et cogitanda piis et vero studio facienda sunt.

Sic et de scholis, in quibus sonat vox Evangelii, sentiamus, sciamus Deum velle tales esse docentium et discentium congressus, et has partem esse Ecclesiae, in qua multi sint electi, haeredes vitae aeternae, et quidem ex hoc ipso coetu sumi doctores, per quos Deus ministerium Evangelii publicum servat. Regnat Christus ad dextram Patris aeterni, ut dona det hominibus, Pastores et Doctores; adest ergo et in hoc ipso piarum scholarum consessu, et ex hoc numero eligit ac praeparat Spiritu sancto pios scholasticos, ut Ecclesiae suae deinde serviant et Evangelii propagationem adjuvent. Amandi sunt igitur et fovendi hi coetus, et

adjuvandi congressus, qui quidem nos etiam de aeterna vita admoneant.

Nam illa infinita aeternitas talis erit consuetudo convenientis Ecclesiae ad audiendam Dei et Domini nostri Jesu Christi sapientiam et ad mutua colloquia cum primis Patribus, Prophetis, Apostolis et aliis, quorum sermone laetabimur. Imo quoties adsumus in Ecclesiae aut scholarum congressibus, optemus, ut quam primum laetissimus ille dies illucescat, in quo Filius Dei, Dominus noster, Jesus Christus, resuscitatis mortuis, hunc universae suae Ecclesiae congressum et hanc scholam nobis ostendet.

Appendix I.

DE CONJUGIO.

Consilia Dei omnia in creatione enarrari non possunt, sed tamen aliquorum operum causam conspici Deus voluit, videlicet praecipuorum. Certissimum est Angelos et homines conditos esse, ut essent aliquae naturae, quibus suam sapientiam, justitiam et ceteras virtutes et laetitiam aeternam communicaret, quia bonum est communicativum sui, ac ut vicissim agnosceretur ipse. Transfudit igitur in mentem humanam sapientiam congruentem cum sua mente, ut in nobis testimonium extet quod sit Deus, qualis sit, et quod sit Judex. In hoc opere non est obscurum consilium Dei.

Nec vero quaerendae sunt omnium causae, et reverenter Deo obtemperandum est. Angelorum agmina simul condidit, nec est in ea natura propagatio. Homines aliter condidit, voluit esse propagationem a paucis. Et tamen duos condidit initio, quia semper vult Ecclesiam societatem esse. Et voluit in his lucere intellectum virtutum, justitiae, veritatis, castitatis, beneficentiae et aliarum, quia his notitiis vult discerni naturam divinam a naturis injustis et immundis. Non enim amplectimur Deum brachiis corporis, sed mente et fide intuendus est invocatione et harum virtutum attributione discernendus ab aliis rebus, et intuenda sunt testimonia patefactionis etc.

Facit autem illustre discrimen castitas, quia Diaboli et homines sunt immundi. Ac ut discernas Deum a Diabolis, semper in invocatione cogites te alloqui castum Deum.

Sanxit igitur ordinem et vagas libidines prohibuit et severissime punit, et vult homines nosse et reverenter tueri certas Leges conjugii ab ipso traditas, quarum primae statim in Paradiso editae sunt. Prior, ut sit conjugium copulatio unius maris et unius feminae indissolubilis: Erunt duo in carnem unam, id est, unus mas et una femina inseparabiliter juncti. In hac voce manifestum est omnes vagas libidines prohibitas esse. Altera de incestis: Relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae. Postea de incestis et aliae leges voce divina additae sunt.

Est ergo conjugium legitima et indissolubilis copulatio unius maris et unius feminae instituta divinitus, ut agnoscamus Deum esse mentem castam, et ei in castitate serviamus, et hoc modo propagato genere humano colligatur aeterna Ecclesia Deo. Et quidem Ecclesiae initium fuit illa prima societas duorum conjugum.

Partes definitionis.

Primum in definitione posita est particula: Legitima copulatio, quae restrictiones quatuor complectitur, de quibus loquuntur leges divinae ac deinde humanae, quarum vera est et digna reverentia auctoritas, scilicet de personis, de consensu, conditionibus et de errore.

Prima restrictio de personis.

Sit notissimum caput 18. Levitici, in quo recitantur personae, quas non licet conjungi. Voluit enim Deus sua sapientia Castitatem intelligi, et ut intelligeretur, nequaquam voluit vagari libidines, sed personarum numerum et gradus sanxit, et in hac vita manifestis poenis universaliter punit incestas libidines. Ac sciendum est leges in Levitico, quae prohibent commixtionem personarum, quae ibi recitantur, esse leges naturae et obligare omnes gentes, sicut expresse dicit textus Aegyptios et Cananaeos puniri propter incestas libidines. Ergo etiam aliis gentibus extra politiam Moysi prohibitae sunt incestae libidines.

Ac discant juniores numerare gradus consanguinitatis et affinitatis.

Consanguinei sive cognati sunt, ut Jurisconsultus inquit, ab eodem orti et propagati. Estque consanguinitas vinculum personarum, quae propterea, quod ab eodem stipite ortae sunt, sanguinis et naturae societate propius junctae sunt. Discernuntur autem lineis et gradibus.

Linea triplex est, Ascendentium, Descendentium, et Collateralium.

Gradus est intervallum, quo cognoscitur, quae persona stipiti proprior sit. Usitata autem consuetudo numerandi gradus hoc tempore et expeditior haec est: Inchoanda est series ab uno stipite, ut Abraham. Supra ponantur majores ejus, infra ponantur filii et nepotes.

Thare

Aram	Abraham	Nachor
	Isaac	
	Jacob	
	Joseph	

Addantur in lateribus fratres et sorores. Traduntur autem regulae tres ad gradus discernendos.

Prima regula traditur de recta linea, videlicet ascendentium et descendentium.

Quot sunt personae, tot sunt gradus, una dempta, videlicet dempto stipite, a quo inchoanda est supputatio; ut Joseph distat tertio gradu ab Abraham, Jacob secundo, Isaac primo. Itaque filius primum gradum constituit, nepos secundum, pronepos tertium, abnepos quartum. Ac de recta linea traditur vetus sententia: Nullos ascendentes et descendentes inter se posse connubium contrahere. Quare si Adam hodie superstes esset, non posset ducere uxorem.

Secunda regula de collateralibus.

In linea aequali quoto gradu distat altera persona a communi stipite, toto gradu inter se distant. Ergo duo fratres seu frater et soror unum gradum tantum constituunt, videlicet primum; ut Jacob primo gradu junctus est Esau.

Aeacus

Peleus	Telamon	Phocus
Achilles	Ajax	Epeus
Pyrrhus	Eurysaces.	

Jam si vis scire, quoto gradu inter se juncti sint Achilles et Ajax, vide unam seriem, et observa, quoto gradu distet Achilles a stipite. Distat autem secundo gradu. Quare et inter se distant Ajax et Achilles secundo gradu. Ad hunc modum facilis est sequentium personarum supputatio.

Aliud exemplum.

Pelops

Pytheus	Lysidice
Aethra	Alcmena
Theseus	Hercules.

Fuerunt igitur cognati materna origine Theseus et Hercules, consobrini juncti tertio gradu.

Aliud.

Ernestus Austriacus.

Fridericus III. Imp.	Soror
Maximilianus	Ernestus Saxo. Elector
Philippus	Joannes Elector
Carolus V. Imperator	Joannes Fridericus primus.

Nunc inter collaterales prohibita sunt connubia intra quartum gradum. Olim fratrum filiis et filiabus licuit inter se contrahere connubia, etiam Romanis legibus; ut Orestes duxit consobrinam Hermionem.

Atreus

Agamemnon	Menelaus
Orestes	Hermione.

Simile exemplum est in Genesi:

Bathuel

Rebecca	Laban
Jacob	Rachel et Lia.

Jacob junctus est consobrinae suae Rachel secundo gradu.

Aliud.

Jephunne

Caleb	Cenas
Axa	Othoniel.

Tertia regula.

In linea inaequali, quoto gradu remotior distat a stipite, toto inter se distant.

Thare

Abraham	Aram
	Sara.

Sara distat secundo gradu a stipite, ergo et Abrahae juncta est secundo gradu. Hoc gradu in linea inaequali prohibita sunt conjugia jure divino, quia universaliter majorem reverentiam Deus tribui vult superiori gradui, quam aequali.

Parthaon

Oeneus	Agrius
Tydeus	Thersites
Diomedes.	

Diomedes junctus fuit Thersitae tertio gradu, in linea inaequali.

Thare

Abraham	Nachor
Isaac	Bathuel
	Rebecca.

Rebecca distat tertio gradu a stipite, ideo et ab Isaac distat tertio gradu.

DE AFFINITATE.

Affinitas est proprinquitas personarum, quae non sunt junctae copula carnali; ut David alienus est a Jonatha, sed quia duxit uxorem sororem Jonathae, jam fit affinis Jonathae.

Regula.

Quoto gradu quispiam est mihi consanguineus, toto gradu uxor ejus est mihi affinis, ut frater et frater sunt juncti primo gradu consanguinitatis; ergo fratris mei uxor est mihi juncta primo gradu affinitatis.

Priamus

Helenus	Hector, uxor Andromacha.

Ergo Andromacha fuit juncta Heleno primo gradu affinitatis.

Herodes

Herodes	Philippus, Herodias uxor.

Ergo Herodias fuit juncta Herodi primo gradu affinitatis.

Jacob	Noverca Bala
Ruben.	

Ergo Ruben attigit novercam primo gradu affinitatis. Sed eo fuit abominabilius scelus Ruben, quam Heleni, quia Ruben violavit patris torum, cui major reverentia debebatur, quam fratris toro, juxta dictum: Relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae. Et cum Ruben maledictus sit, manifestum est prohibitionem primorum graduum esse juris naturae.

Pelops

Atreus	Thyestes
Clytaemnestra Agamemnon	Aegysthus.

Ergo Aegysthus secundo gradu affinitatis attigit Clytaemnestram.

Casimirus Rex Poloniae.

Sigismundus Rex Poloniae	Barbara conjux ducis Georgii
Hedbigis posterior conjux Marchionis.	Filia, prior conjux Marchionis.

Ergo Sigismundi filia fuit consanguinea filiae Ducis Georgii gradu secundo. Fuit igitur Marchioni affinis secundo gradu.

Non late vagatur affinitas, nam consanguinei mei non sunt affines consanguineis uxoris meae. Ego a consanguinea uxoris meae abstinere debeo, et mei consanguinei debent abstinere a mea uxore, non a consanguineis meae uxoris. Quare duo fratres cum duabus sororibus contrahere possunt. Non enim impediuntur affinitate. Pater et filius cum matre et filia contrahere possunt. Habent autem aliquae personae nomina.

Socer	Socrus
ἑκυρός, mariti pater,	*ἑκυρά*, mariti mater,
πενθερός, pater uxoris,	*πενθερά*, mater uxoris,
Gener,	Nurus,
Vitricus,	Noverca,
Privignus,	
Mariti frater, Levir, *δαήρ*,	Mariti soror, Glos, *γάλως*, et fratris uxor,
Duorum fratrum uxores, *εἰναιέρες*.	

Hae appellationes extant Iliad. 6 [v. 344] ubi Helena Hectorem appellat *δαέρα*. Postea vero Hector interrogat, an abierit aliquo Andromache ad sorores viri aut ad fratrum conjuges: *ἠέ πη ἐς γαλόων ἦ εἰναιέρων εὐπέπλων*.

Octavius

Augustus	Octavia soror
Agrippa Julia	Marcella.

Ergo Augustus fuit affinis Agrippae in primo gradu, sed non fuit affinis fratri Agrippae.

Duplex prohibitio.

Saepe repetita est haec sententia et saepe cogitanda, notitias virtutum a Deo traditas esse creaturis rationalibus, ut testentur, quod sit Deus, et doceant, qualis sit et quod sit judex et vindex. Ac praecipue castitas facit illustre discrimen inter Deum et Diabolum. Sanxit igitur Deus ordinem conjugii, ut castitas intelligatur, et severissime punit incestas commixtiones, ut Sodomorum, Cananaeorum, Oedipi, Agamemnonis, Aegisthi, Paridis, regum Aegyptiorum, Davidis et filiorum Davidis poenae ostendunt. Et universaliter multae calamitates publicae sunt libidinum poenae, sicut scriptum est [Hebr. 13, 4]: Scortatores et adulteros judicabit Deus. Tueamur igitur castitatem majore cura, ac de gradibus personarum prohibitis sciamus duplicem esse prohibitionem: Altera est juris divini, altera juris humani.

Prohibitio divina extat Levit. 18, quae in recta linea intelligatur prohibere commixtionem inter omnes sursum et deorsum. In collateralibus prohibet primum et secundum gradum in linea inaequali, hoc est, ne frater ducat sororem, nec nepos ducat amitam aut materteram, nec neptis nubat patruo aut avunculo. Ac intelligatur textus de gradibus, non tantum de personis, ut Judaei nugantur.

Ceterum lex divina non prohibet connubia in secundo gradu in linea aequali, hoc est, duorum fratrum liberis concedit conjugium, ut Orestes potuit ducere Hermionem.

Agamemnon	Menelaus
Orestes	Hermione.

Matthan

Jacob	Eli
Maria	Joseph.

Etsi autem politia Moysi non pertinet ad nos, tamen regula universaliter tenenda est: Mandata naturalia ad omnes homines et ad omnia tempora pertinere, quia sunt normae Justitiae in mente et voluntate divina immutabiles. Quare et statim in Paradiso in primo gradu ascendentium et descendentium prohibitio edita est: Relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae. Et postea Patrum voce declarata est haec voluntas Dei, ut Jacob maledicit filio, qui attigerat novercam. Et textus in Levitico affirmat, puniri Cananaeos propter incestas libidines.

Cum autem Deus puniat gentes, quae sunt extra politiam Moysi, et quae fuerunt ante Moysen, perspicuum est has prohibitiones esse aeternas et immutabilia mandata, et pertinere ad omnes homi-

nes. Ideo et Paulus punit Corinthium, qui attigerat novercam.

Huc addantur exempla poenarum, quae plurimae leguntur in omnium temporum historiis. Sciendum est igitur, non valere dispensationes, quae concedunt commixtionem in gradibus prohibitis in eo textu Levitici 18.

Additae sunt autem divinis prohibitionibus et humanae quaedam in proximis gradibus, ut in secundo gradu in linea aequali, et tertio gradu, ut majore reverentia divinae prohibitiones observentur. Hoc consilium honestum et probandum est. Sed sciant omnes gubernatores discrimen prohibitionum divinarum et humanarum. Divinae nequaquam solvi humana auctoritate possunt. Sed interdum probabilis ratio incidere potest, quare humanae prohibitiones laxentur, quod tamen circumspecte fiat per Pastores et Magistratus, non privata temeritate.

Ceterum prohibitiones de cognatione spirituali prorsus rejiciendae sunt, qualis est, ne quis ducat eam, cujus Baptismo affuit. Pertinet etiam ad officium Magistratuum, quolibet loco re sapienter deliberata constituere, quas prohibitiones humanas retinere velint.

DE EXEMPLIS PATRUM.

Vidimus etiam multos, qui usitatas leges connubiorum ideo negligebant, quia leguntur dissimilia veterum exempla de polygamia et de conjugiis Jacob, qui duas sorores duxit. Non est autem exemplis, sed legibus judicandum. Et in hac tanta re considerentur praecepta divina. Certissimum est legem conjugii primam in Paradiso ita sancitam esse, ut tantum unius maris et unius feminae conjunctio esset [Genes. 2, 24]: Erunt duo in carnem unam, id est, inseparabiliter juncti.

Etsi autem postea Lamech discessit ab hoc ordine, et post diluvium Deus etiam in suo populo toleravit exempla dissimilia primae institutioni; tamen Filius Dei nos ad primam institutionem retrahit inquiens Matth. 19 [v. 8]: Ab initio non erat sic. Et [v. 5] repetit dictum: Erunt duo in carnem unam. Et Paulus inquit [1 Cor. 7, 4]: Vir non habet potestatem corporis sui, sed uxor etc.

Praeterea de gradibus cum extent jam in Levitico prohibitiones, obtemperare his necesse est. Nec quaerendum est, quomodo excusandi sint Patres, quia sancti non sunt sine vitiis, et omnes omnibus temporibus contagia quaedam habemus ab erroribus et vitiis nostri temporis. Quia vero Patres vera invocatione Deum colebant in agnitione Redemptoris et erant fideles custodes doctrinae et excellebant omnibus virtutibus et bonam conscientiam alioqui retinebant, tales naevi tegebantur, qui jam erant ejus temporis mores politici.

DE CONSENSU.

Dictum est in definitione, Conjugium esse legitimam copulationem. Haec restrictio docet personarum discrimina esse; item ordinat consensum.

Primum igitur sit consensus expressus sponsi et sponsae, ut regula saepe repetita in jure docet, conjugia mutuo consensu jungi. Et ab hoc consensu absint error et violentia. Ac postea de errore dicam. De violentia vero sciendum est, non esse consensum, nec conjugia, cum persona vi cogitur, ut promittat conjugium. Et hac in re accidunt multa tristia errata.

DE CONSENSU PARENTUM.

Vetusta jura ita postulant consensum Parentum in sponsalibus, ut, cum non accedit consensus parentum, concedant etiam ante commixtionem rescindi desponsationes. Et Ambrosius in historia Rebeccae postulat consensum parentum, idque dicit adeo honestum et naturae consentaneum esse, ut Poetae quoque idem docuerint, et recitat versus Euripidis, apud quem in Andromacha [v. 988 sq], cum Orestes peteret connubium Hermionis, haec respondet, eam rem pertinere ad arbitrium patris. Versus hi sunt:

Νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν παιὴρ ἐμὸς
Μέριμναν ἕξει, κοὐχ ἐμὸν κρίνειν τάδε.

Nec longiorem disputationem addo, cum constet in Ecclesiis harum regionum hoc servari, ut consensus parentum requiratur et desponsationes judicentur irritae refragantibus parentibus. Sed ad officium judicum pertinet considerare, ubi parentes probabilem caussam habeant refragandi, ubi non sit probabilis caussa.

Sciendum et hoc est, post concubitum non posse rescindi conjugia auctoritate parentum, quia non est jam quaestio de futuro conjugio, et violata est auctoritas parentum, ac fieret injuria desertae mulieri.

DE CONDITIONIBUS.

Conditionum aliae sunt honestae et pertinentes ad conjugium, aliae peregrinae nihil pertinentes ad conjugium, aliae turpes, aliae impossibiles.

Prima regula est perpetua.

Conditio honesta et pertinens ad conjugium, adjecta in principio contractus, si non fuerit impleta, dissolvit contractum. Quales sunt hae conditiones: Si parentes consenserint; si dos mihi dabitur pro nostris facultatibus conveniens. Sed cum sequitur concubitus non expectata conditionis impletione, ea conjunctio judicatur esse conjugium, quia personae convenientes discedunt a conditione.

Alia regula.

Si vero est conditio peregrina, non pertinens ad conjugium, ut, Ducam te, si dederis mihi centum aureos, ubi non intelligitur dotis mentio; talis conditio intelligitur esse otiosa et pronuntiatur pro conjugio. Talis est conditio: Ducam te, si Caesar inferet bellum Turcis. Pronuntiatur etiam pro conjugio, cum adduntur conditiones turpes aut impos-

sibiles, ut: Si invenero te virginem. Item: Si dabis mihi Byzantium. Hae conditiones tanquam non additae rejiciuntur, fortassis quia gubernatores sophisticam et petulantiam in decipiendo misero et imbecilli sexu prohibere voluerunt.

DE ERRORE.

Regula traditur:

Dissolvi posse sponsalia et conjugium propter errorem personae, non propter errorem fortunae, id est, cum dolus intervenit seu error de homine, sicut Jacob tradita est Lea pro Rachel. Sed Jacob non est usus summo jure. At propter errorem fortunae non dissolvuntur sponsalia aut conjugium, ut si qua putet sponsum esse divitem aut nobilem, aut non habere liberos. Talis error nihil ad substantialia Conjugii pertinet.

Vetustas de uno quodam errore fortunae etiam pronuntiavit posse dissolvi contractum, videlicet si quis liber ignorans ducat servam, putans esse liberam. Haec constitutio prorsus politica est et nunc, quia vetus consuetudo de servis in Europa magna ex parte abolita est, non indiget longa disputatione. Olim vero caussa fuit ejus constitutionis, quia nati ex ancillis excludebantur a successione, quae propria erat ingenuorum. Sed cum liber sciens ducit ancillam, Ecclesia non dissolvit, sicut inter Abraham et Agar vere conjugium fuit.

Alius error est, de quo difficilior quaestio est: Si quis ignorans ducit ab alio compressam aut gravidam ex alio, an liceat dissolvi sponsalia et conjugium, ut saepe petitur. Saepe affertur haec quaestio in judicia, sed usitato jure pronuntiatur, ut sponsus seu maritus retineat antea compressam a se vel ab alio, sive sciens sive inscius talem duxerit. Et fortassis in recentibus constitutionibus hoc sancitum est, ne facile dissolvantur conjugia, et ne armetur levitas eorum, qui libenter uxores qualicunque praetextu abjiciunt, quoquo modo voluntate mutata.

Nota sit igitur praesens consuetudo, de qua extant dicta expressa in jure Canonico. Sed in Deuteronomio Cap. 22 [v. 21] alia sententia est, quae jubet lapidibus obrui compressam ab alio, quae postea tanquam virgo nupsit alteri, si fuerit accusata et vir petit divortium.

Haec fuit vetus severitas in lege divina, quam aliquantisper et aliae gentes sapientiores imitatae sunt. Creusa apud Euripidem gravida nubit Xutho duci, et natus est ex ea Ion, quem mater infantem exposuit. Postea re prolata mater supplicium metuit, sed servatura Pallade. Et apud Terentium in Hecyra Pamphilus non vult recipere conjugem, quam putat ex allo gravidam fuisse. Erant igitur in eo casu usitata divortia. Sed addam ordine de quibusdam casibus accommodatas commonefactiones.

Prima.

Lex Moysi jubebat eum, qui compressisset puellam, ducere eam uxorem et ei dotem attribuere, sive promisisset conjugium, sive non promisisset. Sed nostra jura non cogunt te ducere a te compressam, si non promisisti conjugium; dotis tamen mentionem faciunt: Ducat aut dotet. Quod idem fuit usitatum Attico jure.

Secunda admonitio.

Fortassis ideo ab antiqua consuetudine discessit recentior aetas, quae cogit retinere compressam ab alio, quia si liceret accusare novam nuptam, saepe propter suspiciones aut offensiones qualescunque in periculum venirent innocentes. Saepe etiam patefierent arcana delicta, quae tegi multo honestius et utilius est, juxta illud: Omnia delicta tegit dilectio. Itaque gubernatores prohibere accusationes voluerunt. Nec vituperandum est hoc consilium.

Etsi autem non fero novas leges, tamen modeste dicere licet, quid videatur prodesse. Primum tentanda est reconciliatio, ut is, qui errore duxit compressam ab alio, retineat eam, praesertim si est modesta; quia ex divortio saepe magnae calamitates sequuntur, quarum habenda ratio est a judice et ab actore. Sin autem reconciliatio perfici non potest, sapiens judex, cujus ea est auctoritas, ne postea mutetur sententia, imitari potest exemplum legis Mosaicae eousque, ut de divortio pronuntiet. Notum est enim leges forenses Moysi non pertinere ad nostras politias, sed tamen ibi conspicitur, quid Deus approbet.

Possunt igitur legum conditores suo loco hanc legem ferre, ut in tali casu, si reconciliatio non procedat, fiat divortium. Et multo intolerabilior est error in hoc casu, quam si quis ignorans duxisset ancillam. Et possunt addi aliae rationes honestae. Sed exemplum Legis Mosaicae plus munit conscientias, quam alia argumenta; quia ex testimonio legis divinae certi sunt legislatores et judices, se non facere contra voluntatem Dei.

Alius casus.

Saepe et de hoc casu quaeritur: An habens uxorem, ut David, et aliam attingens possit deinde mortuis prioribus conjugibus ducere compressam antea, cum maritus esset alterius, aut ipsa alterius conjux. Canones prohibent conjugium in hoc casu; prohibent item, si facta sit machinatio ad interficiendum conjugem alterius. Haec decreta bono consilio facta sunt, ut adulteria majore cura vitarentur. Sed exemplum Davidis ostendit, in hoc casu conjugium posse concedi, et hac *ἐπιεικείᾳ* judex nunc quoque uti potest, praesertim cum politici Magistratus adulteria non puniunt, et Deo valde displicent vagabundae commixtiones.

Alia quaestio.

An liceat Christiano ducere Ethnicam aut alioqui dissentientem de Religione?

Prohibent Canones ducere Ethnicam et Haereticam; quod etiam bono consilio constitutum est:

Quia et lex divina prohibuit conjugia cum Philistaeis. Sed hic quoque nosse regulam necesse est: Evangelium non abolet politias, sed concionatur de justitia cordis; interea in vita externa sinit nos uti legibus politicis non pugnantibus cum legibus naturalibus, sicut utimur diversis dierum spatiis. Ideo Paulus expresse jubet [1. Cor. 7, 12 sq.], ut retineant Christiani conjuges, quae volunt in eodem conjugio manere, etiamsi non amplectuntur eandem religionem. Et addit consolationem [v. 14]: Sanctificatur vir infidelis per uxorem fidelem, id est, credenti usus conjugii fit mundus, id est, non displicens Deo, etiamsi conjux de religione dissentit, sicut dicitur [1. Tim. 4, 5]: Sanctificatur cibus per verbum et orationem, id est, est concessus, non displicet Deo usus cibi. Ita mater Augustini Christiana mansit in conjugio mariti ethnici, et quidem asperi, qui postea obsequiis et virtute uxoris motus est, ut ad agnitionem Christi flecteretur. Ac talia exempla in historiis obvia sunt plurima, quorum consideratio et nostro tempore utilis est, ne propter religionem conjuges divellantur, qui manere in eodem conjugio cupiunt, ut saepe propter sobolem aegre divelluntur, et Christianus suis obsequiis retinere benevolentiam conjugis studeat, ne captare occasionem divortii videatur.

DE DIVORTIO.

Dictum est in definitione, conjugium esse legitimam et indissolubilem conjunctionem unius maris et unius feminae. Nec dubium est has restrictiones congruere ad primam institutionem, quia Deus voluit genus humanum non ut pecudes vagari commixtionibus, sed marem et feminam certo ordine copulatos esse et hujus ordinis observatione obedientiam ipsi debitam praestare. Et hunc ordinem severissimis legibus sanxit et perpetuo tristissimis poenis in toto genere humano omni tempore confusiones hujus ordinis punit, ut ostendunt diluvium, deletio Sodomae, Sybaris, Thebarum, Trojae et plurimarum gentium. Et hujus tantae severitatis causa est, quod vult Deus in genere humano lucere castitatis intellectum, ut sciamus et ipsum esse mentem castam et castitatis amantem, et hujus virtutis mentione discernamus eum a naturis immundis. Sanxit igitur statim initio, ne dissolverentur conjugia, inquiens [Genes. 2, 24]: Erunt duo in carnem unam, id est, inseparabiliter juncti. Nam in hanc sententiam Dominus ipse hoc dictum citat Matth. 19 [v. 5]. Et huic praecepto primi patres, Adam, Seth et alii sine ulla dubitatione obtemperaverunt, et hanc doctrinam aliis tradiderunt.

Sed postea laxata veteri disciplina divortia etiam recepta sunt, et cum jam ante Moysen usitata essent, permissa sunt et voce legis Mosaicae. Sed tamen initio metae circumdatae fuerunt, ne privata levitate fierent, sed in judiciis prius cognoscebantur causae.

Sanxit etiam lex singulari consilio, ne rursus duceretur dimissa, quae postea alteri nupta fuit. Detestatur enim Deus confusiones libidinum.

Apud veteres Atticos etiam consuetudo fuit, ut in judiciis causae divortii cognoscerentur. Sed postea apud Judaeos et Gentes secuta est major levitas et licentia, et privato arbitrio facta sunt divortia, sive causae graves essent sive leves sive nullae. Sunt et reductae, quae antea dimissae fuerant, ut Cato petenti Hortensio cesserat Martiam et post mortem Hortensii rursus eam sibi adjunxit. Talis levitas occasionem quaestioni praebuit Matth. 19 [v. 3 sqq.]: Prohibet igitur Dominus divortia in eo loco, excepto uno casu, videlicet adulterio, in quo casu persona suo scelere dissolvit conjugium et e medio tollenda erat. Nec dissolutionis causa est persona innocens. Ideo vox Filii Dei liberat innocentem personam. Extat et alter casus 1 Cor. 7 de desertore vel desertrice.

DE MODO PROCEDENDI.

Non sunt autem facienda divortia sine cognitione legitimorum judicum, sed persona innocens, si vult fieri divortium, petat a judice vocari personam, quae deliquit. Hic cum utraque pars venit in judicium, primum adhortandi sunt utrimque, ut redeant in mutuam gratiam. Si non procedit reconciliatio, pars innocens non potest cogi, ut recipiat eam.

Auditis igitur partibus et confirmata accusatione, si accusator honeste vixit et petit ferri sententiam, pronuntietur hoc modo: Cum persona, quae deliquit, suo scelere dissolverit conjugium, judex auctoritate Evangelii personam innocentem pronuntiat esse liberam et expresse inquit concedi ei, ut pro sua conscientia pie contrahat aliud conjugium.

Pontificii Canones faciunt divortium nomine, non re, id est, non permittunt, ut persona innocens contrahat aliud conjugium. Sed cum Evangelium in illis casibus concedat divortium, intelligatur id non de inani vocabulo, sed de tali liberatione, quae sit re ipsa divortium, videlicet in quo non retineatur ligata persona innocens. Et fuisse hanc consuetudinem in Ecclesia veteri annotatum est ab Origene in Matthaeum; item ab Eusebio in Ecclesiastica historia, qui pag. 88 recitat historiam ex Justino Martyre, qui scribit mulierem piam fecisse divortium cum marito polluto flagitiosis libidinibus et publice accepisse libellum repudii, ut vocabant, id est, tabulas testificantes de divortio. Et Hieronymus recitat Fabiolae nobilis matronae Romanae historiam, quae propter mariti scelera fecit divortium et nupsit alteri. Haec exempla meminisse utile est ad confirmandum morem judiciorum in nostris Ecclesiis.

Sin autem persona, quae deliquit, non venit in judicium, sed aut contumaciter abest aut inveniri non potest, cum accusator confirmata accusatione testes adducit, qui affirmant ejus famam integram esse, et petit se liberari, pronuntiet judex eum liberum esse, ut ante dictum est.

Sed quid fiet de persona condemnata? An concedendum est ei, si adest, ut in iisdem locis vivat?

Respondeo: Magistratus politicus adulteria punire debet. Ideo persona condemnata, si non punitur durius, pellenda est ex iis locis, ubi vivit persona innocens, cui altera, videlicet condemnata, velut mortua existimanda est. Et haec severitas ad politicum magistratum pertinet.

Quis sit desertor.

In quaestione de divortio liberat vox divina personam innocentem, cum alter conjugum foedus conjugii adulterio dissolvit, et innocenti personae re judicata, ut dixi, conceditur contrahere aliud conjugium, idque hoc modo servatur in nostris Consistoriis. Servatur idem de persona injuste deserta, quia Paulus inquit 1 Cor. 7 [v. 15]: Si autem infidelis discedit, discedat, non subjectus est servituti frater aut soror in talibus. Expresse pronuntiat Paulus personam injuste desertam liberam esse, id est, non cogendam esse, ut vagabundum desertorem sequatur.

Etsi autem aliqui restringunt hoc dictum ad casum de religione, tamen vere accommodatur in genere ad quamcunque injustam desertionem, cum non sit ratio dissimilitudinis. Et consentaneum est desertores impatientes freni conjugalis deinde non abstinere ab aliis mulieribus. Sed cum variae sint causae migrationum, definiendus est desertor. Nec concedendum est desertae personae conjugium sine judicum cognitione.

Est igitur desertor, qui discedit a conjuge aut diutius abest nulla honesta causa coactus, sed vel levitate vel injusta impatientia freni conjugalis vel aliis non necessariis causis impulsus vagatur.

Et multi adeo sunt ἀστοργοι, qui agitantur a Diabolis, ut etiam sobolem negligant. Talis desertor propter perfidiam et ἀστοργίαν supplicio publico puniendus erat. Ideo justum est opem ferre personae innocenti, quae deserta est. Accedat autem, ut dixi, cognitio judicum, vocetur ergo in judicium, et cum non veniet, audiantur testimonia de personae innocentis integritate, et pronuntietur libera etc.

Non est autem desertor, qui abest officii causa, ut legatus aut miles delectus auctoritate legitima ad militandum, aut si volantate conjugis maritus abest in mercatu aut alio honesto negotio.

Nec captivitas dissolvit conjugia, nec deportatio, ut lex Alexandri Severi in Codice de repudiis inquit: Matrimonium deportatione vel aquae et ignis interdictione non solvitur, si casus, in quem maritus incidit, non mutat uxoris affectum, id est, si non est tale scelus, quo alioqui conjugium dissolveretur.

De milite autem narrat constitutio Justiniani in Authenticis, olim, si toto quadriennio nihil significasset uxori inquirenti miles de sua voluntate, concessum fuisse mulieri aliud conjugium. Hanc brevitatem temporis reprehendit Justinianus inquiens, militi tristius esse uxorem domi amittere militiae causa, quam capi ab hostibus; ideo sancit longius tempus et requirit diligentem inquisitionem de voluntate viri. Loquitur autem lex de militia legitima, non de levibus hominibus, qui non virtutis et militiae causa domo absunt, sed ut liberius vagari possint, militum titulum assumunt. Hoc discrimen etiam judex considerabit.

De tempore, post quod alia conjugia concedi possunt.

Si divortium factum est propter adulterium, innocenti personae non praescribitur tempus, postquam res judicata est.

Sed in quaestione desertionis annos considerari necesse est, ut intelligatur personam vere desertam esse, non levitati aut perfidiae praetexere umbram desertionis.

Lex in Codice concedit sponsae post biennium alteri nubere, si ea non assentiente sponsus, qui tamen non est extra provinciam, tam diu differt publicum ritum conjugii.

Alia lex de sponso peregrinante loquitur, de quo concedit sponsae post triennium alteri nubere, videlicet nisi ea assentiente diutius absit.

Pontificiae constitutiones desertae personae quantumlibet innocenti nullo unquam tempore concedunt conjugium, nisi desertricem personam constet mortuam esse. Sed supra recitavi dictum Pauli ex Corinthiis [1. ep. 7, 15] quod liberat personam innocentem, et pleramque desertrix persona simul adulterii rea est. Nequaquam igitur laquei injiciendi sunt innocenti personae propter aliena delicta. Sed intelligatur et in hoc casu liberatio non de inani vocabulo, et personae liberatae concedatur conjugium.

Justinianus expresse concedit conjugium desertae personae post decennium. Glossa in capitulo in praesentia, in Decretalibus, ita inquit: Ubi post septennium verisimiliter praesumitur de morte viri, excusatur mulier, si nubat. Ac mitior est glossa, quam textus. Sed cum judex inquisivit negotium et comperit querelam de desertione non esse inanem praetextum et videt mores personae innocentis honestos esse, posset imitari legem Constantini de quadriennio vel dictum de quinquennio in Digestis, in titulo de Divortio.

Haec moderatio non videtur absurda; nec tamen praescribo certum tempus, sed sapiens judex simul considerabit, quid deceat exempli causa et ne laqueos conscientiae innocentis personae injiciat.

De natura spadonum.

Verecunde sic nominantur illi, qui prorsus non sunt idonei ad commixtionem conjugalem; et nominantur spadones, sive natura tales sint, sive arte castrati sint.

De his sciendum est, tales personas nequaquam fieri conjuges, sed cum est explorata frigiditas, ju-

dex pronuntiet illas personas liberas esse. Nec fit tunc divortium, quia non erat conjugium, juxta dictum Matth. 19 [v. 5]: sed fit declaratio, ut alii sciant illam societatem non esse conjugium et personae, quae habet naturae vires integras, concedi aliam feliciorem copulationem legitimam. Sed ad explorandam frigiditatem jura tempus constituerunt, si res dubia est, ne ante triennium fiat sejunctio.

Eodem modo pronuntiant de iis, in quibus natura ita laesa est fascino aut veneficio, ut ope medica sanari non possit, si toto triennio frustra tentata est medicatio.

Tanta est autem virtus aliquarum mulierum, ut occultent imbecillitatem virorum, sicut viri doctissimi Simonis Grynaei socer narravit, se mortua prima conjuge duxisse viduam virginem, quae undecim annos nupta fuerat viro frigido, nec unquam ulli ante mortem viri hanc rem patefecit.

De divortiis propter saevitiam, veneficia et insidias structas vitae.

Cum textus Matth. 19 [v. 9] tantum faciat mentionem adulterii, valde pugnant aliqui, non posse fieri divortia propter saevitiam et insidias vitae structas. Sed in Codice lex Theodosii, quam existimo gravi deliberatione piorum scriptam, ut tunc usitata divortia restringeret ad certos casus, concedit divortium etiam in his casibus.

Etsi autem aliqui rejiciunt hanc legem et contendunt eam ab Evangelio dissentire, tamen hi non recte intelligunt discrimen Legis et Evangelii. Et cum expresse dicat Dominus, in politia Moysi divortia permissa esse propter duritiem cordis, significat aliam esse gubernationem hominum sanabilium, qui sunt membra Ecclesiae et volunt obtemperare Evangelio, aliam politicam impiorum et contumacium, qui frenes legum pati nolunt. Si quis est igitur talis maritus, qui saevitiam in conjugem exerceat et admonitus a Pastoribus non desinit furere et domesticae Ecclesiae invocationem turbare et uxorem ita crudeliter tractare, ut vita in periculo sit, hic certe magistratus politici imperio coërcendus est, qui non solum vitam personae innocentis tueri debet, sed etiam debet ejus conscientiae consulere, ne fracta dolore et indignatione tandem abjiciat invocationem aut aliquid injuste faciat, ut dicitur: Furor fit laesa saepius patientia. In eo casu in persona crudeli, non pertinente ad Ecclesiam, Magistratus politicus Theodosii lege uti posse videtur.

Imperia politica vult Deus honori esse bonis et terrori malis. Vult Deus tegi eos, quorum mores sunt sine scelere, vult eis concedi pacem ad invocationem, ad educationem et ad institutionem sobolis, vult latrones reprimi, sive domi sive foris latrocinia exerceant. Nec desunt unquam in imperiis homines contumaces, injusti et ἄστοργοι, exercentes in suos injustam saevitiam, quales nominat Dominus in hac concione duros corde.

An propter morbos contagiosos et incurabiles, ut propter Lepram, divortium fieri possit.

Respondeo. Plane et perspicue affirmo, nequaquam facienda esse divortia propter morbos, nec deserendum esse aegrotum maritum, nec deserendam esse aegrotam uxorem, quia semper oportet hanc regulam esse firmam et immotam [Matth. 19, 6]: Quos Deus conjunxit, homo non separet. Quare omnis persona vivens, quae volens inchoat distractionem, sine ulla dubitatione horribiliter peccat, ut adultera seu desertrix inchoat distractionem volens et facit contra hunc ordinem divina voce et lege sancitum. Ita si persona recte valens inchoaret distractionem, esset similis desertrici et adulterae et rea magni scelaris. Nam calamitas, quae inter viventes accidit sine culpa, nequaquam dissolvit conjugale foedus.

Omnia igitur dicta, quae prohibent distractionem, proponant sibi homines timentes Deum. Gen. 2 [v. 24]: Erunt duo in carnem unam. 1 Cor. 7 [v. 4]: Vir non habet potestatem corporis sui, sed uxor; nec uxor potestatem habet corporis sui, sed maritus. Eph. 5 [v. 25. 28]: Viri, diligite uxores vestras. Nemo carnem suam odio habuit, sed eam alit et fovet.

Cum igitur maneat foedus conjugale inter tales personas, quas non distraxit culpa, manifestum est, non deserendam esse aegrotam personam, ac deberi ei benevolentiam et auxilium tanquam proprio corpori. Summus amicitiae gradus est foedus conjugale. Injustissimum est autem in calamitate amicum deserere egentem auxilio et confugientem ad amici benevolentiam et fidem. Quare desertio conjugis propter calamitatem, in qua nulla est culpa, injusta et scelerata est.

Quidam vero crudeliter disputant, leprosos similes esse mortuis, et hoc praetexto consulere personae recte valenti student. Sed hoc sophisma refutat manifesta crudelitas. Mortui non indigent alienum hominum auxilio; aegrota persona adhuc indiget hominum auxilio. Quare quod ad verae amicitiae officia attinet, nondum est mortuae similis. Adhuc est caro tua, adhuc lex divina tibi concionatur: Nemo carnem suam odio habuit. Et auctoritate Magistratuum cogenda est persona recte valens, ne deserat aegrotam et ne negligat ejus vitam, sed ferat opem aegrotanti.

Etsi autem videtur aliquibus haec sententia durior, tamen justam esse omnes bonae mentes intelligunt. Si quis autem maritus pius indiget consilio, interroget Pastores eruditos et graves et recte intelligentes doctrinam Ecclesiae. Potest enim responderi, ne perplexitate implicetur conscientia et ne fides et invocatio in viro interrogante impediantur.

DE DESPONSATIONE IMPUBERUM.

Multum refert recte intelligere sermonem vetusti juris. Vetustas nominat sponsalia tantum eas pro-

missiones, in quibus fiunt pacta de futuro conjugio, et quae nequaquam sunt initium praesentis conjugii, ut inter Octavium adolescentem et Serviliam adhuc parvulam fiunt sponsalia. Ibi tantum hoc agitur, ut aliquanto post per verba de praesenti conjugium constituatur.

De his sponsalibus inquiunt vetustae leges, voluntate partium dissolvi posse sponsalia, ut Octavius non duxit Serviliam. Hic observandum est, quomodo vetustas locuta sit. Recentior aetas finxit ambiguitatem: nominat alia sponsalia de futuro, alia de praesenti, cum contractus, in quo per verba de praesenti seu categorice promittitur conjugium, sit jam vere initium conjugii praesentis.

Prudenter autem considerandum est, ubi sint sponsalia de futuro, nec id ex cavillatione verborum judicetur, sed ex multis circumstantiis, an tunc voluerint partes aliquid constituere, quod postea non posset mutari propter gravem causam, cujus tunc fortassis ratio habita est.

Sunt autem sponsalia de futuro promissiones omnes, quibus addita est conditio honesta, cujus ratio in judicando habenda est, ut: Ducam te, si parentes assenserint. Tales promissiones irritas esse, si conditioni non fuerit satisfactum, supra dictum est.

Sunt et sponsalia de futuro, quando nomine impuberum fit promissio a parentibus vel tutoribus de conjugio contrahendo inter hos impuberes, cum aetas erit idonea, aut cum ipsi impuberes, vel altera persona, cujus aetas nondum est idonea, conjugium futurum promittit. Haec sponsalia dissolvi posse, cum deinde voluntas puberum non accedit, certum est. Nec cogenda est persona repugnans, quae se non obligavit ipsa postea, cum aetas jam matura esset conjugio et suo judicio statuere posset.

Ut autem homines aliis multis rebus bonis abutuntur, ita et conjugii umbra saepe stultis aut malis cupiditatibus praetexitur. Saepe propter pecuniam aut praesidia fiunt pacta de impuberum conjugiis, cum in hoc tanto foedere perpetuae conjunctionis honestum judicium et mutua benevolentia horum ipsorum, qui junguntur, requiri et valere debeant, nec deceat corpora natorum venalia esse propter pecuniam aut alia *πλεονεκτήματα*. Et punit Deus hanc ordinis depravationem poenis manifestis. Quare parentes honesti, considerantes ordinem divinum, saluti filiorum et filiarum recte consulant, nec cogant filios aut filias contra naturae inclinationem ad conjugia, a quibus abhorrent, eaque in re moveantur his maximis causis: Ubi non est mutuus amor conjugum, ibi discordia sauciat mentes, impedit invocationem Dei, turbat totam domesticam consuetudinem et parit multa peccata. Interdum et cum voluntates distractae sunt, sequuntur adulteria et poenae, in quibus multi ruunt in nova scelera et in tragicas calamitates.

Haec infinita mala praecipue parentes, qui ea aliquo modo intelligere possunt, considerent et metuant, et ne accidant filiis et filiabus, Deum ardentibus votis precentur. Deinde ipsi caveant, ne stultis aut impiis consiliis ea accersant.

In multis deliberationibus nimis magna negligentia et futilitas est parentum de conjugiis suorum. Unde postea et tristissimae calamitates sequuntur, et familiae fiunt non Ecclesiae Dei, quod esse debebant, sed Diabolorum lustra, et multi miseri homines in illis calamitatibus ruunt in indignationem adversus Deum, in desperationem et in aeternum exitium.

Oro autem Deum aeternum, patrem Domini nostri Jesu Christi, conditorem generis humani et custodem honestae societatis, ut ipse nos gubernet et faciat, ut nostra conjugia et familiae nostrae sint verae domesticae Ecclesiae, ipsum recte invocantes et ei obtemperantes in tuendo ordine, quem instituit, nec sinat domesticis discordiis impediri invocationem et alia officia necessaria; Amen.

DE OFFICIO MAGISTRATUS IN TUENDIS LEGIBUS CONJUGII.

Certissimum est salutarem gubernationem Dei opus esse. Ac manifestum est divinitus institutum esse hunc ordinem in genere humano, ut praesint Magistratus multitudini. Et his Deus praecipua officia quatuor attribuit. Primum est, ut Magistratus sonet vocem legis divinae in tuenda disciplina, quia prima et immota norma vitae esse debet Lex divina. Secundum, ut sit vigilans custos divinae legis ac severitate poenarum coërceat et puniat contumaces et defendat obedientes. Hunc ordinem ita sanxit Deus. Et manifestum est leges contemni, ubi nulla sunt poenarum exempla. Sicut vere laudat dictum Aeschinis Demosthenes: *οὐδὲν ὄφελος τῆς πολιτείας μὴ ἐχούσης νεῦρα κατὰ ἀδικούντων*. Tertium officium est: Magistratus addere potest aliquas leges divinis, nequaquam tamen dissentientes a divinis, sed quae sint adminicula, ut divinae majore cura serventur. Quartum, ut et has leges severitate poenarum tueatur.

Haec officia Magistratus et in conjugii defensione considerent. Sciant severissimis mandatis Dei praecipi, ut leges conjugiorum conservent et puniant adulteria, vagas et incestas libidines, et tollant e medio illa dira portenta, quae et iram Dei irritant et polluunt genus humanum tetris libidinum confusionibus, quia certissimum est Deum horribiliter irasci et ipsis libidinum confusionibus et negligentiae gubernatorum, qui eas non puniunt, nec sontes e medio tollunt. Et propter haec scelera vagantur in genere humano multae poenae publicae, bella, vastationes, dissipationes hominum et aliae magnae calamitates, ut ostendunt exempla Sodomorum, Cananaeorum, tribus Benjamin, exilii Davidis, eversionis Trojae, et alia innumerabilia. Sic igitur inquit vox divina Levit. 18 [v. 28] de incestis: Cavete, ne vos similiter evomat terra, cum similia facietis, sicut evomuit Cananaeos. Et expresse gubernatoribus praecipit, ut tollant sontes, inquiens

[ibid. v. 29]: Omnis anima, quae fecerit quiddam harum abominationum, deleatur ex hoc populo. Haec mandata saepe repetita sunt, ut de adulteriis dicitur in Deut. cap. 22 [v. 22]: Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque interficiatur, adulter et adultera; et auferes malum ex Israël.

Dolendum est autem, in multis locis magistratus in hac tanta re segniores esse, quorum negligentia magis irritat iram Dei. Atque ita poenae in genere humano cumulantur, ut apparet in historia tribus Benjamin, quae paene funditus deleta est, quia stuprum uxoris Levitae punire noluit.

Certissimum est enim Deum punire vagas libidines omnes, etiam cum cessant Magistratus, quia castitas et justitia Dei immota est et hanc regulam semper tuetur [Hebr. 13, 4]: Scortatores et adulteros punit Deus. Quanquam autem conversis Deus propter Filium poenas mitigat, ut Davidem non sinit prorsus extingui, nec accendit totam iram, ut Psalmi [77, 38] verbis utar; tamen quanta sit moles poenarum, considera. Familia polluitur incesta commixtione, Filii inter se dimicant, Pater in exilium pellitur, mota seditione filius et magna multitudo civium interficiuntur, Matronae regiae Deo dilectae polluntur scelere filii. Multo tristiora erant haec tetra mala Davidi, quam mors sui corporis futura erat. Sed utrumque ostendit Deus, vere se irasci sceleribus et ea punire, et tamen ab aeternis poenis eripere eos, qui ad Filium Mediatorem confugiunt, in quem major poena derivata fuit, quae est pretium pro nobis.

Haec doctrina et de poenis et de conversione omnibus cogitanda est. Ac hortandi et obtestandi sunt Magistratus, ut sint memores mandati a Deo officii, cogitent Deum castum et justum esse, et sese in munere divino collocatos esse, ut sint imago Dei, sint casti et justi, et tueantur in populo castitatem et justitiam. Haec officia sunt grata Deo et salutaria gubernatoribus et populo.

In multis regionibus politici gubernatores ideo negligentiores sunt in defensione castitatis, quia magna ex parte hanc curam rejiciunt ad forum Episcoporum. Sed cum alia quaedam ibi contra normam a Deo traditam fiunt, tum vero ipsorum leges impediunt justas poenas, quia non sunt armati gladio. Praeterea cum ipsi judices ibi plerumque contaminati sint vagis libidinibus, minus irascuntur similibus, ut dicit Aristoteles citans Euripidem: *οἱ φαῦλοι φαύλοις ἡδεῖς, καὶ κακὸς κακῷ συντέτηκεν.* Interdum a miseris mulierculis aliquid abradunt pecuniae. In talibus judiciis tantum irridetur Deus.

Sint igitur recte constituta judicia de Conjugiis; potestas politica adjungat sibi doctos et honestos viros electos ex toto corpore Ecclesiae, et rebus inquisitis et recte cognitis pronuntiet, et in puniendo sit ministra Dei, tollat ex vita omnes pollutos commixtionibus, quae cum natura pugnant, incestos, adulteros, raptores, desertores, adulteras et desertrices, ne Deus totas urbes et gentes et propter haec ipsa scelera et propter Magistratuum negligentiam deleat.

Ostendant etiam honesti gubernatores amorem castitatis in defensione conjugii, aboleant impias et diabolicas leges Episcoporum de coelibatu Sacerdotum et concedant pium conjugium omnibus, qui ad id vitae genus idonei sunt, juxta legem divinam [1 Cor. 7, 2]: Unusquisque habeat uxorem suam vitandae scortationis caussa.

Magistratus cum sit imago et minister Dei, amet castitatem, cum sciat Deum esse mentem castam et severissime poscere ordinem castitatis tuendae caussa institutum. Non sit imago et minister Diaboli, qui odio Dei miseros homines impellit, ut libidinum confusione polluantur, ut ira Dei augeatur, et ut haec misera creatura in majore turpitudine sit et postea ruat in aeternum exitium. Hos horrendos furores Diaboli adjuvant omnes, qui vagas libidines quoquo modo augent, vel defensione legis Pontificiae de coelibatu vel neglectione poenarum. Nondum in hac vita turpitudo et magnitudo horum scelerum satis conspicitur, sed retegentur haec ingentia mala in postremo judicio, cum ostendet Deus omnibus Angelis et hominibus turpitudinem peccati et malitiam Diabolorum. Sed tamen in hac vita gubernatores honesti et pii de hac re etiam voluntatem Dei considerare debent et dirigere gubernationem ad legem Dei et, quantum fieri potest, curare, ne cumulentur peccata et poenae, ut apud Jesaiam dicitur [10, 1]: Vae illis, qui scribunt leges injustas.

Oro autem Filium Dei, Dominum nostrum Jesum Christum, crucifixum pro nobis et resuscitatum, verissime amantem castitatis et casti conjugii, ut ipse flectat mentes omnium, qui eum invocant, ad castitatem et defendat conjugii leges et reprimat Diabolos, qui odio Dei impellere miseros homines conantur, ut variis modis polluantur et pereant. Crescit infirmitas naturae humanae in hac mundi senecta, et simul rabies in Diabolis crescit, quia sciunt brevi instare judicium, in quo ipsorum turpitudo omnibus Angelis et hominibus clare ostendetur. Ideo te, Fili Dei, Domine Jesu Christe, crucifixe pro nobis et resuscitate, oro, ut nos, ut adolescentiam et familias nostras regas, et ad castitatem et veram invocationem aeterni Patris pectora nostra Spiritu sancto tuo flectas, Amen.

Appendix II.

DEFINITIONES MULTARUM APPELLATIONUM, QUARUM IN ECCLESIA USUS EST, traditae a Philippo Melanthone Torgae et Witebergae, anno 1552 et 1553.

DEUS est essentia spiritualis, intelligens, aeterna, verax, bona, justa, misericors, casta, liberrima, immensae potentiae et sapientiae, alia a mundi corporibus et creaturis omnibus; Pater aeternus, qui Filium imaginem suam ab aeterno genuit, et Filius imago Patris coaeterna, et Spiritus sanctus procedens a Patre et Filio, sicut patefacta est divinitas certo verbo et testimoniis divinis, quod Pater aeternus cum Filio et Spiritu sancto condiderit et conservet coelum et terram et omnes creaturas, et adsit omnibus creaturis, quod ad conservationem attinet, et in genere humano condito ad imaginem suam et certam obedientiam colligat sibi Ecclesiam, ut ab ea haec una et vera divinitas, patefacta certis testimoniis et per verbum traditum Prophetis et Apostolis, agnoscatur et colatur juxta verbum illud divinitus traditum, et damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos, et haec vera divinitas in vita aeterna celebretur et sit judex bonorum et malorum.

Haec definitio Dei tantum in Ecclesia nota est, ubi certis testimoniis personae patefactae et distinctae sunt, quae intuenda est quotidie in Invocatione, et cogitanda sunt testimonia tradita in Baptismo Christi et nostro Baptismo et in primo capite Geneseos et in primo capite Joannis et alibi. Vult enim Deus aliquo modo nota esse discrimina personarum, quia vult sciri Filium esse Mediatorem et victimam, et non alias personas.

Ethnici tenent definitionem Dei sine agnitione personarum. Est enim naturae hominum insita notitia Legis, quae est evidens et immotum testimonium, ostendens, quod sit Deus, et qualis sit, et quod judicet. Voluit Deus se ex multis vestigiis agnosci, sicut ex ordine corporum mundi, motuum coelestium, perpetua conservatione specierum et ipsa distinctione honestorum et turpium in mente hominis, ideo apud Platonem extat haec definitio: Deus est mens aeterna, caussa boni in natura. Sed hic non fit mentio discriminis personarum. Nos igitur in invocatione intueamur et teneamus definitionem in Ecclesia patefactam et supra recitatam.

PERSONA est substantia, individua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alia natura. Sic loquitur Ecclesia, et vocabulo personae hoc modo utitur. Graeci *ὑπόστασιν* et *ὑφισάμενον* dixerunt, id est, subsistens. Declarari autem descriptio utcunque potest. Hominis solum corpus non est persona, ut hoc loco loquimur, non solum quia non est res intelligens, sed etiam quia est quiddam sustentatum ab altero. Nam donec anima adest, vivit corpus, discedente anima corpus dissolvitur. Ita in Christo nato ex Virgine natura humana mirando foedere copulata est *τῷ λόγῳ*, ac prorsus natura assumta in nihilum redigeretur, si non sustentaretur a divina. In hac consideratione amplissima doctrina continetur. Totum genus humanum extinctum esset, nisi Filius Dei coaeternus aeterno Patri massam hujus naturae assumsisset. Servat igitur propter assumtam massam nos quoque tanquam suae naturae membra, sicut dicitur [Genes. 2, 23]: Os ex ossibus ipsius etc.

AETERNUS PATER est prima persona divinitatis, non nata, nec creata, nec procedens ab alia natura, quae ab aeterno Filium genuit imaginem suam, et una cum Filio et Spiritu sancto suo condidit omnes creaturas et conservat earum substantias.

FILIUS aeternus est secunda persona divinitatis, non creata ex nihilo, sed a Patre ab aeterno genita de ipsius substantia, et *ὁμοούσιος* Patri, et est substantialis et integra imago aeterni Patris, quam Pater sese intuens et considerans gignit, quae nobis sic manifestata est, quod sit *λόγος* ac Persona, per quam Pater dicit decretum et totum ordinem creationis et reparationis hominum, et mittitur, ut immediate patefaciat Evangelium et assumat humanam naturam, et sit Mediator, Redemtor et Salvator, colligens Ecclesiam in genere humano voce Evangelii et resuscitans eam ad vitam aeternam.

SPIRITUS SANCTUS est tertia persona divinitatis, procedens ab aeterno Patre et Filio, et *ὁμοούσιος* eis, et est amor et laetitia substantialis, et mittitur voce Evangelii in corda credentium, ut sanctificet ea, id est, ut lucem in eis accendat ad intelligendam doctrinam, et assensionem confirmet, et efficiat motus congruentes Deo, et excitet invocationem et laetitiam in Deo acquiescentem.

LEX DEI, quae nominatur Lex moralis, est sapientia aeterna et immota in Deo, et norma justitiae in voluntate Dei, discernens bona et mala, quae est patefacta rationali creaturae in creatione, et postea saepe repetita et sancita voce divina in Ecclesia, ostendens quod sit Deus, et qualis sit, et quod sit judex, obligans omnes rationales creaturas, ut sint conformes illi normae Dei, et damnans omnes ac denuntians horribilem destructionem omnibus, qui non congruunt ad illam normam Dei, nisi sit facta reconciliatio propter Mediatorem, juxta dictum [Deuter. 27, 26]: Maledictus qui non manet in omnibus, quae scripta sunt in Lege. Item in Psalmo [5, 5]: Non Deus volens peccatum tu es. [ibid. v. 7]: Odisti omnes qui operantur iniquitatem etc.

PECCATUM est, quicquid pugnat cum Lege Dei. Haec brevis definitio in Epistola Joannis tradita est, quae dextre intelligatur. Potest autem his verbis explicari: Peccatum est defectus vel inclinatio vel actio pugnans cum lege Dei et ream fa-

ciens creaturam aeternae irae, nisi fiat remissio propter Mediatorem.

LIBERUM ARBITRIUM seu libertas voluntatis in Deo est facultas, qua Deus in rectitudine sua potest sponte sine ulla necessitate vel coactione creare res et non creare, et varia opera condere, et res creatas conservare et abolere, et varie moderari pro sua sapientia, ita tamen ut ipse a sua rectitudine non discedat.

LIBERTAS voluntatis humanae ante lapsum est facultas, qua poterat Adam in rectitudine, qua conditus erat, manere et obedire Deo, et sine ulla coactione se a Deo avertere.

LIBERTAS voluntatis humanae post lapsum, etiam in non renatis, est facultas, qua homo potest regere locomotivam, id est, imperare externis membris actiones convenientes Legi Dei et non convenientes et varias utriusque generis. Sed non potest tollere ex mente dubitationes et ex corde vitiosas inclinationes sine luce Evangelii et sine Spiritu sancto. Cum autem trahitur a Spiritu sancto, potest obsequi et repugnare. Fit igitur major libertas, cum corda renata reguntur Spiritu sancto, sicut Paulus inquit [Rom. 8, 14]: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt filii Dei. Ac tunc libertas est facultas, qua homo renatus gubernanti Spiritui sancto potest obtemperare, et non solum regere locomotivam, sed etiam in corde motus Deo placentes, verbo Dei et Spiritu sancto accendente, retinere et resistere vitiosis motibus, et potest sua sponte sine coactione discedere a verbo Dei et velle contraria verbo Dei; ut Saul et David sponte sua voluntate et sine coactione ruunt.

EVANGELIUM est praedicatio poenitentiae et promissio, quam non novit ratio naturaliter, sed revelata divinitus, in qua Deus affirmat se gratis, non propter ulla nostra merita aut dignitatem nostram, sed propter obedientiam Filii credentibus in Filium certo remittere peccata et donare eis imputationem justitiae et reconciliationem, in qua Filius Dei voce Evangelii consolatur et vivificat corda credentium et liberat eos a morte aeterna et facit eos templa Dei, dato Spiritu sancto, sanctificante eos et accendente tales motus, qualis est ipse Spiritus sanctus, et donat haereditatem vitae aeternae credentibus, quod propter ipsum gratis habeant remissionem peccatorum, imputationem justitiae, reconciliationem et haereditatem vitae aeternae.

VIRTUS in natura integra, est vera conformitas motuum cordis et omnium virium cum Deo, sicut se in Lege patefecit, et refertur ad hunc finem principalem, ut Deo praestetur obedientia debita et ipse celebretur juxta dictum [Matth. 5, 16]: Luceat lux vestra coram hominibus, ut glorificetur Pater vester coelestis. Et quidem est conformitas, quam effecit ipse Deus, cum est omnia in omnibus, suam lucem in nos spargens, et haec vere dicitur Virtus. Nam disciplina in natura depravata, etiamsi adjuvatur Heroicis motibus, ut in Scipione; tamen tantum est qualiscunque umbra virtutis tegens externam deformitatem, sicut folium fici tegebat deformitatem in Adam et Heva. Est igitur virtus seu disciplina rationalis gubernatio locomotivae juxta Legem Dei, quae in aliis magis, in aliis minus firma est. Ut firmior est haec virtus in Scipione, quam in Alexandro, etsi in utroque sunt Heroici impetus.

JUSTITIA UNIVERSALIS est obedientia secundum omnes leges, sicut Aristides nominatur justus. Et saepe hoc modo scriptura loquitur de justitia legis, cum vult intelligi universalem obedientiam.

JUSTITIA PARTICULARIS est virtus reddens suum unicuique.

FIDES est assentiri omni verbo Dei nobis tradito et in hoc promissioni gratiae propter Filium Dei promissae, quo assensu apprehenditur promissio remissionis peccatorum et reconciliationis, et est fiducia acquiescens in Deo propter Mediatorem, qua in veris pavoribus erigimur, et sentimus vitam et laetitiam in Deo, et accedimus ad Deum, et invocamus eum agnita ejus misericordia et praesentia clamantes Abba pater, sicut dicitur [Rom. 5, 1]: Justificati fide pacem habemus. Item [Rom 9, 33]: Omnis, qui credit in eum, non confundetur. Haec est vera definitio Fidei, de qua Paulus loquitur, cum ait [Galat. 3, 24]: Fide justificamur. Et comprehendit Paulus simul in potentia cogitante notitiam et assensum, et in voluntate fiduciam. Sciendum est autem notitias esse apprehensivas, Fiduciam vero in corde et voluntate esse motum, quo acquiescimus in objecto apprehenso. Ita veteres dixerunt, Fidem esse virtutem apprehensivam, quia format imagines intuens objectum. Sed alia est Fidei definitio, cum de sola notitia historiae dicitur, qualis est in impiis, quae est nosse historiam et ei assentiri. Haec non est integra fides, sed mutila, quia non assentitur promissioni divinae ad te pertinenti. Credunt Diaboli et Judas promissionem reconciliationis aliis offerri, sed non sibi. Non igitur credunt omnes articulos fidei, sed abjiciunt articulum: Credo remissionem peccatorum, scilicet Mihi quoque promissam esse.

DILECTIO est obedientia secundum omnia praecepta Dei cum fide et fiducia misericordiae propter Mediatorem promissae et laetitia in Deo. Nam 1 Joannis 5 [v. 3] dicitur: Haec est dilectio Dei, mandata ejus servare. Nec mihi displicet huc accommodari dictum: Deus est dilectio, id est, Deus est summe diligens nos propter Filium tali ordine, qualem ipsius sapientia sanxit, et in nobis efficit talem dilectionem et ordinem, qualis in ipso est. Sed tamen oportet discerni Creatorem Deum et creaturas, ut Deum in Angelo efficientem sapientiam et dilectionem, quae sunt lux a Deo creata et accensa.

SPES est certa expectatio vitae aeternae propter Mediatorem gratis dandae, et est expectatio mitigationis calamitatum in hac vita juxta consilium Dei. Ac observanda est differentia inter Fidem et

Spem. Fides agnoscit, vult et accipit remissionem et reconciliationem in praesentia, cum corda vivificantur per Filium Dei in pavoribus, quem Fide intuentur. Spes est velle futuram liberationem, quae nondum adest, et acquiescere oblato futuro bono. Non enim acquiescit voluntas, nisi bono aliquo monstrato seu praesenti vel futuro. Usitatum est has tres nominare virtutes Theologicas, Fidem, Spem et Dilectionem. Sed sunt aliae multae in singulis necessariae, quae tamen ad has referri possunt.

PATIENTIA est velle obedire Deo in tolerandis adversis, quae jubet ferre, et nihil propter dolorem facere contra ejus mandata, non deficere ab ipso, non ruere in desperationem et odium ipsius, non injuste laedere homines propter dolorem, simul etiam in calamitate retinere fidem et spem auxilii divini, et in hac fide et spe sentire mitigationem doloris, sicut Paulus inquit [Philipp. 4, 7]: Pax Dei gubernet corda vestra. Et Jesaias [30, 15]: In silentio et spe fortitudo vestra.

GLORIA est approbatio conscientiae recte judicantis et aliorum recte judicantium. De hac gloria dicitur 2 Cor. 1 [v. 12]: Haec est gloriatio nostra, testimonium conscientiae nostrae. Et Gal. 6 [v. 4]: Opus suum probet unusquisque, et tunc gloriam habebit apud sese, et non apud alios, id est, Unusquisque recte faciat officia vocationis suae, quod cum facit, habebit apud se gloriam, id est, approbationem non falsam conscientiae non sauciae, nec volet injustis modis colligare existimationem errore aliorum, videlicet stulto applausu errantium aut obtrectatione, ut Fabius recte faciens gloriam, id est, non falsam approbationem suae conscientiae habet, etiamsi displicet multitudini. Haec vera approbatio conscientiae est res bona et expetenda, quia est veritas, non mendacium. Et Deus vult nos in judicando veraces esse, ut Joseph debet affirmare se non attigisse conjugem domini. Scipio debet tenere discrimen honestorum et turpium, et cum turpiter fecit, debet improbare factum, et improbationem ordine divinitus etiam naturae insito sequitur dolor in corde. Rursus cum recte fecit, debet agnoscere recte factum esse et honeste factum discernere a contrario. Sequitur autem approbationem recte judicantem laetitia in corde. Haec sapientissimis consiliis Dei sic ordinata sunt, ut homo intelligat discrimen honestorum et turpium, et inde discernat Deum ab aliis naturis et agnoscat peccata et regat mores. Ideo Salomon dixit [Prov. 22, 1]: Melius est nomen bonum, quam divitiae magnae. Est igitur gloria juxta hanc veram definitionem res bona et appetenda. Et dictum Augustini sit notum: Bona conscientia mihi opus est propter Deum, bona fama propter proximum. Diligenter autem considerandum est, quod in definitione mentio fit recti judicii. Hic multa comprehenduntur. Alexander non recte judicat cogitans, se tantas victorias habere suis virtutibus, et non recte Deum invocans, nec gratitudinem Deo ostendens, sed propter successus sumens sibi licentiam omnium scelerum, et injuste alios opprimens etc. Errat judicio et plus sibi tribuit, quam debebat. Thrasonis vanitas melius conspici potest, qui non recte judicat, quia palam mentitur praedicans de se falsa. Sed Joseph recte judicat, servat enim ordinem, scit personam justam esse per misericordiam propter promissum Dominum. Deinde scit in hoc periculo et in his illecebris cor suum a Deo confirmatum esse, et agnoscit Deum esse fontem hujus boni et ei gratias agit, postea affirmat, quod res est, se non esse adulterum. Sic Job recte judicat, cum ait se justum gubernatorem fuisse. Expresse autem utramque propositionem recitat, ait se non esse justum coram Deo, et rursus inquit se justum esse et juste fecisse. Non est justa persona propter propias virtutes, sed propter Redemtorem, quem nominat. Deinde in reconciliato placet obedientia etc. Hinc sumatur et dicti explicatio [1 Cor. 1, 31]: Qui gloriatur, in Domino glorietur, scilicet de Justificatione, sicut ibi Paulus loquitur. Quanquam et generaliter vere ita dicitur, quoties de principalibus caussis bonarum rerum cogitatur, ut Joseph scit se a Deo adjutum esse in tuenda castitate. David scit se adjutum esse, cum interfecit Goliath, et tamen de effectu vere affirmat Joseph se non esse adulterum. Haec integritas conscientiae est aliqua gloria et res bona. Quare et tranquillitas cordis eam sequitur ordine divino.

TIMOR est affectus, qui sensu percipitur in corde, et est fuga venientis mali cum dolore cordis, quod ita conditum est, ut vel laetitia sit incolume vel dolore compressum destruatur, quia voluit Deus his diversis affectibus in creatura rationali ostendere suum judicium, quod servet obedientes et destruat contumaces, et vult ipsos affectus executores esse hujus sui judicii, quia Lex sine executione esset inanis sonitus. Haec primum in genere de timore considerentur, ut vocabulo timoris sciant juniores significari non otiosam cogitationem, sed acres motus, qui in corde percipiuntur.

TIMOR SERVILIS est expavescere sensu irae Dei et poenarum sine fide, et in hoc horrendo dolore fugere Deum, sicut fugiunt Saul, Judas et similes.

TIMOR FILIALIS in hominibus in hac vita, est timor conjunctus cum Fide, id est, est in vero dolore erigi agnitione misericordiae Dei propter Filium promissae et vera invocatione ad Deum accedere, quod cum fit, subjicit se cor Deo vera reverentia, et non vult eum offendere. De hoc timore dicitur [Prov. 1, 7]: Timor Domini initium sapientiae. Item Ecclesiastici ultimo [Ecclesiastes 12, 13]: Deum time et mandata ejus observa. Haec sit regula omnibus hominibus. In talibus dictis plurimis Timor significat prorsus idem quod verus et non simulatus cultus Dei, et intelligatur hic cultus seu timor de universali obedientia. Haec simplex declaratio nominis necessaria est ad multorum dictorum explicationem. In Epistola Joannis dicitur

[1 ep. 4, 18]: Perfecta dilectio foras pellit timorem. Hic de timore servili dicitur, quo cor horribili dolore fugit Deum, ut experientia ostendit in omnibus hominibus esse trepidationes. Sed cum accedunt fides et dilectio, id est, laetitia in Deo, accedimus ad Deum, non fugimus. Ita pellitur servilis timor et oritur vera reverentia subjiciens cor Deo.

CONSCIENTIA est syllogismus practicus in intellectu, in quo major propositio est Lex Dei, seu quodcunque verbum Dei nobis aliquid praecipiens. Minor vero et conclusio sunt applicatio approbans recte factum vel condemnans delictum, quam approbationem in corde sequitur laetitia, et condemnationem dolor naturali ordine sancito a Deo, qui vult in creatura rationali hanc notitiam sui judicii esse et executionem accedere, ut sit testimonium de ipso ostendens, esse Deum et praecipere justa et prohibere injusta et punire. Utitur autem Deus hoc ipso judicio in nobis in puniendo et suo tempore hos pavores auget, sicut dicitur [Deuter. 4, 24]: Deus ignis consumens est. Item [Rom. 7, 11]: Lex occidit. Erant in Davide statim condemnatio sceleris et aliquis dolor, sed adhuc languidior. Sed in objurgatione Nathan Deus ipse auxit hunc dolorem feriens cor ejus sensu irae. Debebat cor humanum congruere cum Lege etiam ante delictum, sed tunc saepe est contumax. Reliquit autem Deus hoc judicium post delictum, quia Deus in hoc dolore vult se conspici ac sciri se esse Deum justa praecipientem et punientem injusta. Hoc consilium Dei et testimonium de Deo saepe cogitandum est. Hoc judicium nominat Paulus ad Colossenses [2, 14]: Chirographum contra nos scriptum Lege, id est, Syllogismum, in quo Lex et quodcunque verbum Dei nobis aliquid praecipiens est major, applicatio ad nos sunt minor et conclusio, qua horribiliter condemnamur nostro testimonio. Huc multa dicta Scriptorum pertinent [Ovid. Fast. I. 485, 86]:

Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora, pro meritis spemque metumque suis.

LIBERTAS IN DEO est posse res creare et non creare, et cum sit immutabiliter bonus, posse dare bona et posse non dare, conservare naturam aut non conservare, agere per creaturas secundum naturae ordinem, quem instituit, aut naturae ordinem moderari aut mutare, ac immediate agere sine creaturis. Ita praeest naturae ut agens liberrimum, juxta dictum Psalmi [113, 3]: Omnia, quaecunque voluit, fecit.

VERA VIRTUS in Angelis et hominibus est motus divinus congruens cum lege Dei, qui motus accenditur a Deo, ut castitas in Joseph, fortitudo in Davide, juxta dicta [Philipp. 2, 13]: Deus est, qui efficit in vobis, ut velitis et perficiatis, ut fiant aliqua ipsi grata. Et 1 Cor. 12 [v. 4]: Divisiones donorum sunt, idem autem Spiritus.

OPERA LEGIS sunt cogitationes humanae et imperia voluntatis cientis locomotivam, ut externae actiones congruant cum Lege Dei. Hunc qualemcunque conatum in homine vocant Philosophi Virtutem.

JUSTITIA UNIVERSALIS significat idem quod virtus, et est congruentia cum tota Lege, seu est congruentia cum Deo. Idem est enim dicere, congruere cum Deo, et congruere cum lege Dei, quia Deus talis est, sicut se in Lege describit.

JUSTITIA PARTICULARIS est virtus suum cuique tribuens. Hanc definitionem Plato accepit a Simonide. Apud Clementem extat definitio composita ex universali et particulari: *δικαιοσύνη ἐστὶ κοινωνία θεοῦ μετὰ ἰσότητος*. Apparet autem auctores voluisse in priore membro complecti motus accensos a Spiritu sancto erga Deum, deinde officia erga proximos. Intelligatur autem aequalitas ordinata.

NOTITIAE sunt actiones mentis et cerebri, quibus formantur imagines, quae sunt lumen, quo res monstrantur, ut Julius cogitans Pompejum absentem ea ipsa cogitatione format imaginem ejus. Hoc ita fieri manifestum est; quomodo fiat, nondum scimus, sed in illa aeterna academia discemus. Interea consideremus hoc mirandum opus Dei in hominibus, et discamus hanc formationem imaginum nobis inditam esse, ut aliquo modo cogitemus filium Dei esse imaginem aeterni Patris cogitatione genitam, ut inquit Epistola ad Hebraeos [1, 3]: Filius est *χαραχτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*. Fiunt autem illustriores Notitiae, quando Deus ipse hoc lumen accendit, videlicet quando Filius Dei ipse dicit consolationem in mentibus nostris et ostendit Patrem voce Evangelii, ut fit in vera consolatione. Ita scriptum est ad Hebr. cap. 4 [v. 12]: Sermo Dei vivus et efficax et penetrantior omni gladio, penetrans artus et medullas, judicans cogitationes cordium etc. Et cum Filius dicit consolationem in mentibus, simul effundit Spiritum sanctum in corda, qui novos motus accendit, qualis ipse est, et miscetur spiritibus vitalibus, fitque illustrior notitia congruentibus motibus cordis. Est igitur sapientia generaliter notitia vera illustris aut mediocris, agnoscens res, quas Deus vult aspici et considerari, sicut Deuteron. 4 [v. 6] dicitur: Haec est sapientia vestra, audire praecepta Dei.

FIDES est assentiri omni verbo Dei nobis tradito, atque ita et promissioni gratiae: et est fiducia in voluntate et corde, acquiescens in Deo propter Mediatorem, accensa per verbum Dei et Spiritum sanctum, qua cor in sensu irae Dei agnita misericordia Dei reviviscit et laetatur in Deo et accedit ad eum et invocat eum clamans Abba Pater juxta dictum Rom. 5 [v. 1]: Justificati fide pacem habemus erga Deum. Item Rom. 8 [v. 15]: Clamamus Abba pater.

SPES est certa expectatio vitae aeternae propter Mediatorem gratis dandae, et est expectatio mitigationis seu liberationis praesentium calamitatum juxta consilium Dei, juxta dictum 1 Petr. 1 [v. 13]: Perfecte sperate vitam aeternam. Intelli-

ges autem perfecte pro hac phrasi, sine simulatione.

DILECTIO DEI est obedientia universalis juxta omnia mandata propter Deum, et conjuncta cum vera laetitia in Deo juxta dictum 1 Joannis 5 [v 3]: Haec est dilectio Dei, servare mandata Dei.

PATIENTIA PHILOSOPHICA est obedire rationi in perferendis adversis, quae ratio jubet ferre, et non frangi dolore, ut contra aliquam virtutem faciamus, ut Cato facit contra Justitiam sese interficiens.

PATIENTIA CHRISTIANA est obedire Deo in perferendis adversis, quae Deus jubet ferre, nec frangi dolore, ut contra aliquod mandatum Dei faciamus, et est lenire dolorem agnitione voluntatis Dei et Spiritu sancto, qui est laetitia in Deo, et spem retinere liberationis aut mitigationis, et petere a Deo liberationem et mitigationem, juxta dictum Psalmi 36 [v. 7]: Subditus esto Deo et ora eum. Item [Psalm. 36, 34]: Expecta Dominum et custodi viam ejus.

CULTUS DEI est opus a Deo mandatum, factum fide agnoscente Filium Dei et fiducia ipsius, cujus operis finis principalis mediatus vel immediatus est, ut Deo honos praestetur, id est, ut hac obedientia testimonium ostendatur, hunc vere esse Deum, quem sic colimus.

TIMOR DEI est vere expavescere agnitione irae Dei adversus peccatum. Fit autem Timor filialis, cum accedit fides, qua cor erigitur consolatione, et fit talis Timor, qui est sine odio Dei et vult ei reverenter obedire et eum non offendere. Hoc modo Timor Dei significat totum cultum, ut [Psalm. 127, 1]: Beati omnes, qui timent Dominum.

TIMOR SERVILIS est timor et dolor sine fide, et est fremitus adversus Deum et horribilis fuga, qualis est in Saule et Juda. De hoc timore dicitur: Perfecta, id est, non simulata dilectio foras pellit timorem.

JURAMENTUM est invocatio Dei, qua petimus, ut Deus sit testis de nostro animo, quod non velimus fallere homines ea de re, de qua asseveramus, et simul petimus, ut Deus sit vindex si fefellerimus, quam invocationem Deus sanxit, ut sit vinculum veritatis inter homines, et se obligat ad tuendum hoc vinculum, videlicet ut servantibus benefaciat, et non servantes sine ulla dubitatione puniat, quia vult intelligi veritatem, ut sciamus et esse ipsum et esse veracem.

VERITAS interdum notitiam seu doctrinam veram seu sermonem verum significat. Ibi est congruentia sermonis cum rebus. Ut cum cogito aut dico nivem candidam esse. Interdum significat virtutem, quae posset nominari Veracitas. Est autem virtus, quae amplectitur, amat et constanter retinet veras notitias, veram doctrinam et veros sermones, et abhorret a mendaciis et Sophistica, et efficit, ut congruant dicta seu promissa et facta, et ut sermo ac gestus congruant cum animo. Vult autem Deus intelligi veritatem, ut sciamus et esse ipsum et veracem esse, et vult nos acquiescere in veris notitiis propter ipsum et propter utilitatem vitae, ideo inquit [Exod. 20, 16]: Non dicas falsum testimonium. Item [Matth. 5, 37]: Sit sermo vester, est, est, non, non etc. Si enim concederetur infinita petulantia et vanitas disputationum, qualis fuit Pyrrhoniorum, vocaretur etiam in dubium, an sit Deus. Demosthenes dixit, duabus rebus homines fieri similes Deo, Veritate et Beneficentia. Et sit in conspectu dictum Zachariae [8, 19]: Diligite veritatem et pacem.

SUPERSTITIO est observatio certi gestus aut tribuere effectum gratiae aut mutationis naturalis rei aut gestui sine mandato divino aut sine causis physicis. Hic non dicitur de politicis gestibus, qui sunt significationes sine superstitione, ut cum Regi imponitur Corona, non fit naturalis mutatio, sed fit significatio ad commonefaciendos alios de distinctione ordinum et de officiis etc.

ECCLESIA VISIBILIS est coetus visibilis hominum amplectentium incorruptam Evangelii doctrinam et recte utentium Sacramentis, in quo coetu Filius Dei est efficax per ministerium Evangelii et multos regenerat ad vitam aeternam, quanquam sunt in eo coetu et alii multi non sancti, sed tamen de doctrina et externa professione consentientes. Haec est simplicissima definitio visibilis Ecclesiae.

REGNUM CHRISTI est, Filium Dei instituere et conservare ministerium Evangelii, colligere Ecclesiam et vere efficacem esse in credentibus, eos vivificare voce Evangelii et sanctificare Spiritu sancto ad vitam aeternam, defendere eos contra tyrannidem Diabolorum et organa Diabolorum, et postea resuscitare Sanctos ad vitam aeternam, et tradere regnum Patri, id est, adducere aeternam Ecclesiam ad aeternum Patrem coram, ut postea regnet in eis divinitas palam, non per ministerium Evangelii. Donec enim adhuc per ministerium Evangelii colligitur Ecclesia, dicitur hoc regnum Christi in hac vita, quia Filius, qui est λόγος, profert Evangelium ex sinu aeterni Patris, et Pater agnoscitur, cum in ipsa consolatione agnoscimus, nos ab aeterno Patre recipi monstrato voce Evangelii, et tamen Filii regnum est aeternum, quia in tota aeternitate simul cum Patre et Spiritu sancto regnat et manet caput Ecclesiae.

MINISTER EVANGELII est persona ordinata a Deo mediate vel immediate, ad docendum Evangelium et ad Sacramentorum administrationem, et ad puniendum verbo, non vi corporali.

MAGISTRATUS POLITICUS est persona a Deo ordinata mediate vel immediate, ut sit vox et executor Legis divinae in externa disciplina et aliarum honestarum Legum, et sit custos pacis, ac reprimat et puniat contumaces vi corporali, bellis et suppliciis, aut nece corporum. Ad hanc executionem opus est praesidiis et sumptibus, ideo imperia oportet instructa esse satellitiis, qualia non habet Minister Evangelii.

DEFENSIO LEGITIMA est certo modo reprimere violentiam notoriam, sicut Leges ordinarunt, ut cum viator in praesenti periculo reprimit latro-

nem. Sic licet reprimere Magistratum in praesenti periculo rapientem filiam aut conjugem alterius. Aliud autem est defensio in praesenti periculo, aliud poena post atrox scelus, ubi etiam aliquando magnitudo justi doloris excusat parentes, qui atrocia scelera puniunt, ut Harpagus et civis Vicentinus, cui tyrannus eripuerat filiam et stupratam postea remisit dissectam in quatuor partes.

BELLUM est aut legitima defensio aut legitima poena suscepta ab ordinaria potestate propter justam caussam.

SEDITIO est motus subditorum, qui invadunt armis magistratum, a quo non sunt affecti notoriis injuriis, et quando non servatur modus defensionis, sed rapitur dominatio.

ΣΤΟΡΓΗ est motus cordi humano insitus divinitus, congruens cum Lege Dei, ut amor erga parentes, natos, conjugem, fratres et bene meritos.

NEMESIS seu ZELUS, id est, indignatio contra atrocem injustitiam aut turpitudinem. Sunt autem *στοργαὶ* divinitus insitae hominibus, ut sint commonefactiones de Deo, qualis sit etc.

GRATITUDO est virtus complectens veritatem et justitiam: Veritatem, quia Deus vult nos agnoscere et fateri, unde beneficia accepta sint; justitiam vero, quia obligat nos ad mutuam benevolentiam et ad alia certa officia.

AFFECTUS sunt motus cordis, laxationes vel compressiones, sequentes notitiam et prosequentes aut fugientes objecta, qui cum aut laedant naturam aut delectent, semper comitantur extremi affectus: dolor, laesa natura, seu suavitas, id est, laetitia acquiescens in objecto. Hi duo sunt ultimi affectus, quia Deus vult discerni honesta et turpia, ideo cor sic condidit, ut sit tanquam vindex, et dolor destruat hominem propter turpia, et laetitia sit vita, quae debet habere honesta objecta, ut congruant cum Deo.

Est autem DOLOR seu Tristitia in corde fuga objecti contrarii, quo laeditur, et est sensus destructionis, cum cor velut fugiens constringitur seu comprimitur. Et in hac compressione terrefit, et sanguis ac spiritus velut incendio absumuntur; et languefiunt omnes actiones cordis, donec vita prorsus extinguatur. Alibi dolor in aliis membris est tantum sensus laesionis nervorum, qui sic conditi sunt, ut percipiant suaves et insuaves motiones. Nec alia caussa quaerenda est, nisi quia Deus voluit nobis discrimina conservationis et destructionis nota esse, et voluit, ut naturae justae bene sit et injusta destruatur.

LAETITIA est suavis motus in corde et velut laxatio, in qua sanguis fovetur ac copiosae et lucidae flammae spirituum gignuntur, quibus totum corpus fovetur. Ex his initiis ceteri affectus utcunque describi possunt, quia plerique sunt compositi seu mixti. Ut:

IRA est dolor cordis fugientis objectum contrarium et simul cupiditas depulsionis. Fit autem compressione dolor. Quare sanguis affluit, ut cordi opem ferat. Sed cupiditas depulsionis fit laxatione, in qua cor effundit sanguinem et spiritus in extrema membra, et tanquam armat ea, et utroque motu crescente fit incendium cordis et spirituum. Hinc sunt descriptiones: [Ovid. Art. amat. III, 503. 504.]

Ora tument ira, nigrescunt sanguine venae,
Diraque Gorgoneo lumina felle micant.

ODIUM est continuata ira tanquam perpetuum incendium seu flamma in corde.

AMOR est compositus ex laetitia et ex attractione rei placentis, fitque dilatatio cordis velut amplexu attrahentis rem placentem, ut res placens fiat unum quiddam in corde, ut dicitur: *σώματα μὲν δύο, ψυχὴ δὲ μία.*

MANSUETUDO est virtus moderatrix irae, id est, non effundens iram, nec obtemperans irae, nisi ubi lex Dei jubet irasci et punire.

Vicina virtus est NEMESIS seu ZELUS, quae est irasci et punire juxta mandata Dei. Ut Phinees iratus propter gloriam Dei interfecit accedentem ad peregrinam mulierem. Nec recte dicunt Stoici, poenam exequendam esse sine ira, quia vult Deus etiam corda vere commoveri, ideo tales motus indidit hominibus, et Spiritus sanctus ipse ciet eos in sanctis, juxta dictum [Psalm. 68, 10]: Zelus domus tuae comedit me.

MISERICORDIA est virtus, qua dolemus in calamitate justorum aut propter probabilem rationem in calamitate justa eorum, qui tamen errore aut imbecillitate lapsi sunt, et lenire miseriam studemus.

AMICITIA est justitia, in qua pro benevolentia orta ex caussis honestis reddimus benevolentiam et obligati sumus ad mutua officia honesta et possibilia.

'ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ est virtus leniens severitatem stricti juris propter probabilem rationem, quia videlicet in circumstantia est mitigationis caussa, ut cum Thrasybulus Atticus sancit, ne reducti cives ereptas possessiones repetant, quia repetitio novum bellum accensura erat. Sic Paulus inquit Philipp. 4 [v. 5]: *'Επιείκεια* vestra nota sit omnibus hominibus. Vult enim in Christianis eminere bonitatem condonantem multas privatas offensiones tranquillitati publicae, sicut et Dominus inquit [Luc. 6, 37]: Remittite, et remittetur vobis. Et noti sint dulcissimi versus Nazianzeni:

Εἰδ' οἶδας ὄφλων, καὶ πρόχρησον τὸ πρᾶον,
Οἴκτῳ γὰρ οἶκτος, τῷ θεῷ σταθμίζεται.

Est autem maxime illustris *'Επιείκεια*, quam Deus in Evangelio patefacit, recipiens inchoatam obedientiam propter filium et quasi dispensans de Lege sua.

Vicinae virtutes sunt severa justitia et *ἐπιείκεια*, sicut Liberalitas et Parsimonia, item sicut Mansuetudo et Nemesis, item sicut Veritas et Candor. Est enim Candor virtus in quacunque interpretatione, non solum non depravans recte dicta calumnia, sed etiam flectens ambigua ad meliorem sententiam. Et

praeceptum est de Candore: [Matth. 7, 1]: Nolite judicare, ne judicemini etc.

FORTITUDO est virtus ac firmitas cordis perferens dolores ac pericula tum in sustinendo tum in depellendo juxta Legem Dei, quae ostendit, quae sint sustinenda, et ubi sit utendum depulsione. Haec firmitas cordis, ut in Davide sustinente injurias aut pugnante cum Goliath, est motus divinus, et universaliter heroica fortitudo, ut in Achille, motus divinus est, nec assumitur humana cogitatione, quia est in corde, non tantum est qualiscunque gubernatio locomotivae in externo gestu, sicut vulgaris fortitudo.

GLORIA, usitate dicta de gloria hominis, est approbatio conscientiae nostrae recte judicantis et aliorum recte judicantium. De hac gloria Paulus inquit [Galat. 6, 4]: Exploret unusquisque suum opus, et sic gloriam habebit in se ipso et non ab alio. Id est, si recte feceris ea, quae sunt tui officii, habebis approbationem conscientiae, quae affert tranquillitatem, et non quaeres gloriam obtrectatione aliorum vel populari applausu.

SUPERBIA conflata est ex multis vitiis. Est enim errore judicii, non agnoscentis propriam infirmitatem, esse securum et sine timore Dei et sibi tribuere majora viribus et fiducia sui extra metas vocationis majore appetere et alios despicere ac premere, et irasci Deo et hominibus, cum hic cursus impeditur. Ut Antonius velut ebrius sese aspiciens admiratur suam virtutem et potentiam, et se dignum esse judicat, qui solus teneat imperium, ideo omissa vocatione appetit monarchiam. De hoc malo dixit Salomon capite 16 [v. 5] Proverbiorum: Abominatio coram Deo omne cor superbum. Item [Jac. 4, 6]: Deus superbis resistit, videlicet, quia multa peccata in eis concurrunt, cor est sine timore Dei et effertur fiducia suarum virium, turbat vocationes et fremit adversus Deum, cum impeditur cupiditas. Dignum memoria est et Herodoti dictum: Solet Deus omnia sublimia humiliare vel mutilare.

HUMILITAS seu ταπεινοφροσύνη est virtus ex multis composita. Est enim in agnitione propriae infirmitatis vere timere Deum, ac fiducia auxilii divini servire vocationi, nec erumpere, nec majora appetere, et agnoscere gubernationem Dei opus esse, qui etiam imbecilliores potest facere salutaria organa. Ideo et Justitia est tribuens suum cuique locum, non despiciens alios nec impediens, et non fremens adversus Deum in poenis, sed tribuens Deo laudem justitiae, sicut Daniel [9, 7] inquit: Tibi, Domine, Justitia etc. Talis fuit Jonathas intelligens, regni molem non sustineri posse humanis viribus, et praesertim in populo Dei non esse felicem Regem, nisi divinitus datum, ideo non appetivit regnum, sed Davidi cessit, et postea in calamitate Deo patienter obedivit. De talibus dicitur: [Jacob. 4, 6]: Humilibus dat gratiam.

MODESTIA est virtus servans convenientiam secundum rectum judicium in opinione de nobis, in sermone et in gestu.

PERSONARUM ACCEPTIO est aequalibus inaequalia aut inaequalibus aequalia dare, et sic Ebraica phrasi dicitur respectus non principalis negotii, sed circumstantiae in persona, ut cum judex pauperem moechum punit et moecho diviti parcit, juxta dictum: Dat veniam corvis, vexat censura columbas. Et cum debitum inaequaliter hoc modo distribuitur, pugnat acceptio personarum cum justitia distributiva, qua vult Deus discerni honesta et inhonesta, sicut scriptum est Roman. 13 [v. 3]: Magistratus sit terrori malo operi et honori bono. Hunc ordinem sanxit Deus, ut agnoscamus, qualis sit ipse, videlicet justus et puniens injusta.

CASTITAS est virtus, quae vitat omnes commixtiones et effusiones seminis prohibitas Lege Dei.

CONJUGIUM est legitima et indissolubilis conjunctio unius maris et unius foeminae ordinata a Deo ad procreationem et ad vitandas vagas libidines, juxta dictum [Genes. 2, 24]: Erunt duo in carnem unam, id est, inseparabiliter juncti. Et cum dicitur legitima conjunctio, comprehenduntur leges de gradibus cognationum divinitus traditae et aliae honestae leges. Nam commixtio cum cognatis prohibita lege divina dicitur incesta, id est, ad quam non potest accedere conjugalis solennitas, in qua sponsa erat ornata cingulo, quod nominabatur κέστος, inde incesta consuetudo dicitur, quasi sine cesto, id est, sine legibus conjugii.

SEDULITAS est virtus, qua juxta mandata Dei diligenter facimus labores proprios et necessarios vocationis nostrae et intra metas vocationis nos coërcemus. De hac virtute, videlicet de tuenda vocatione et diligentia in laboribus, expresse praecipit Paulus 1. Thessal. 4 [v. 10 sq.]: Adhortamur, ut excellatis magis et in hoc ambitiosi sitis, ut sitis quieti et propria faciatis. Et Roman. 12 [v. 8] dicitur de diligentia: Qui praeest, sit diligens. Et in 9 cap. [v. 10] Ecclesiastae: Quicquid invenit manus tua ad faciendum, valide facito. Et capite 11 [v. 6]: Mane et vespere seminato semen tuum. Item [ibid. v. 1]: Mitte panem tuum in aquas transeuntes, quia post tempora multa invenies, id est, doceas, juves communem statum tuis laboribus, etiamsi apud multos videtur inutilis labor, ut si panem spargeres in aquas erunt tamen aliqui, quibus tui labores profuturi sunt. Sicut et Paulus nos consolatur inquiens [1. Cor. 15, 58]: Non est irritus labor vester. Extrema vitiosa sunt, ignavia et πολυπραγμοσύνη, quae aut in vocatione facit multa πάρεργα et omittit necessaria, aut erumpit extra vocationem ut ardeliones ac alii ambitione, alii stulta imitatione seu κακοζηλίᾳ peccant, ut quia Maccabaeus feliciter liberaverat populum, multi voluerunt esse imitatores, qui tamen erant infelices, quia nec vocati erant, nec divinitus excitati. Sic fuerunt infelices imitatores Themistoclis, Pericles et Demosthenes. Ac de talibus dictum Polybii dignum est memoria: πολλοὶ τὰ μὲν ἔργα τῶν εὐτυχούντων οὐ πειρῶνται μιμεῖσθαι, multi

opera florentissimorum hominum non student imitari, τὰ δὲ πάρεργα ζηλοῦντες ἐκθεατρίζουσι τὴν ἑαυτῶν ἀκρισίαν, sed imitantes parerga producunt in theatrum suam summam inscitiam.

FURTUM est occupare vel auferre rem alienam invito domino.

PROPRIETAS est dominium rei justis modis acquisitum, quo dominus et non alius, jus habet de ea re disponendi suo arbitrio, nisi quantum lege aut pacto prohibetur.

DOMINIUM est jus, id est, facultas ordinata lege divina vel humana, qua rem tenet dominus, et non alius, et de ea re disponit suo arbitrio, nisi quantum lege aut pacto prohibetur. Sanxit autem distinctionem dominiorum ipsa vox praecepti: Non furtum facies. Ac tenenda est explicatio:

Naturalia sunt immutabilia,
Communis usus rerum est naturalis juris, sicut usitate dicitur,
Ergo est immutabilis.

Respondeo ad majorem. Naturalia sunt immutabilia, videlicet notitiae naturales artium et praeceptorum, sed non utilitates, quae fuissent in natura integra, ut perpetua sanitas corporis et aliae commoditates. Talis potuit esse in natura integra communio, nec tamen fuisset praecepti.

CONTRACTUS est mutua et honesta consensio duorum vel plurium de re aliqua legitimo modo transferenda, vel quoad dominium vel quoad usum vel quoad obligationem divinitus ordinata, quia, cum singuli indigeant rebus, quas ipsi non habent, vult Deus servata aequalitate legitimis contractibus et communicatione legitima vitam hominum copulatam esse, ut intelligamus justitiam esse aequalitatem et sciamus ipsum aequalem esse. Et sunt contractus confirmati Levitici 19 [v. 35]: Non facite inaequalitatem in judicio, in regula etc.

EMTIO est contractus, quo res transfertur quoad dominium pro justo pretio, nec retinet emtor jus retrahendi pretii. Et nominantur substantialia emtionis merx, pretium et consensus emtoris et venditoris.

MUTUATIO est contractus, quo transfertur pecunia seu frumentum seu alia res utilis, cujus usus est consumtio, cum hac obligatione, ut tantundem post certum tempus reddatur, et dans mutuo retinet jus tantundem petendi, quantum mutuo dedit.

USURA est lucrum, quod propter mutuationem petitur. Expresse autem prohibita est usurae petitio Levit. 35 et Deuteron. 23, et in Evangelio dicitur [Luc. 6, 35]: Mutuum date nihil inde sperantes. Et pugnant usurae cum aequalitate. Nemo debet lucrari ex alieno. Accipiens usuras lucratur de alieno, quia mutuatio transtulit dominium et quidem rei non sua natura fructificantis. Non est igitur justum lucrum, ac res ostendit propter hanc inaequalitatem exhauriri magnam partem hominum, eamque ob caussam saepe seditiones in imperiis ortas esse. Ethnici tamen, ut modus aliquis esset, legem condiderunt de centesima. Dicitur autem centesima usura centesimo mense aequans sortem, ut si quis singulis mensibus de centum aureis solvat unum aureum. Fit mentio centesimae usurae in libro Esdrae [i. e. Nehemiae] capit. 5 [v. 11]: Cumque foeneratores duas aut tres centesimas postularint. Lex de centesima saepe renovata est, ut a Lucullo in Asia, a Cicerone in Cilicia, a Julio et Augusto in toto imperio.

INTERESSE est accidens aliorum contractuum, et est honestae rei appellatio ex naturali aequalitate sumta, de qua dicitur: Nemo locupletetur cum alterius injuria. Est igitur Interesse debitum, quod debet jure naturae is, qui efficacem caussam damni alteri dedit aut qui vere impedivit alterius justa lucra; ut si quis in locato corrumpit aliquid, debet id quanti interest, id est, debet sarcire damnum, etiamsi nulla pactio de hac re praecessit. Quod autem vocabulum honestae rei Interesse praetexitur crudelibus usuris, perniciosa sophistica est.

LOCATIO est contractus, in quo res transfertur ad certum tempus, quoad usum pro certo pretio, non quoad dominium, et res illatae sunt jure oppignoratae locanti.

MENDACIUM est petulanter aut cupiditate nocendi aliud loqui seu gestu significare et aliud sentire. Non enim nomino mendacia figuras, quibus ex probabili caussa aliquid tegitur, quod non necesse est dici, ut Raab negat speculatores domi suae esse. Tales figurae nominantur officiosa mendacia. Huc et Apologi ac poëmata pertinent, quae omnia possunt dici figurae seu similitudines.

MALEDICENTIA est seu falsa seu dubia scelera punienda legibus alicui objicere seu vera commemorare vanitate aut cupiditate nocendi extra ordinem judiciorum. Hoc vitium prohibetur Levit. 19 [v. 16]: Non eris criminator nec susurro in populo. Pertinent autem ad hoc genus convicia seu falsa seu vera, quae tamen vanitate aut cupiditate nocendi dicuntur. Item Calumniae, quae sunt, aut benefacta aut recte dicta depravare, aut ambigua in deteriorem partem flectere, aut quoquo modo crimen fingere, ut Palamedes ficto crimine opprimitur, item Naboth. De his omnibus dicitur in Ecclesiaste cap. 7 [v. 8]: Calumnia conturbat sapientem, et perdit robur cordis ejus. Et cap. 10 [v. 11]: Qualis est serpens, qui clam mordet, talis est calumniator. Vitia linguae multa sunt alia magis alia minus atrocia.

GARRULITAS, futilitas, vanitas, jactantia, maledicentia, subsannatio, mentiri, calumniari, insulsitas, scurrilitas, quae est obscoena dicere, aut in materia gravi intempestivis jocis, aut Mimica subsannatione ludere, aut contumeliosa dicere in superiores aut in calamitosos honestos, ut Semei scurratur maledicens Davidi.

LIBERTAS CIVILIS est facultas corporalis ordinata legibus, honeste transferendi corpus et eligendi honestas operas corporis pro arbitrio et habendi res proprias et disponendi de eis jure dominii pro arbitrio, habens et legitimam defensionem corporis et rerum, ut Joseph emtus non potest transferre

corpus ac discedere a Domino suo etc. Diserte autem dicitur facultas ordinata legibus, quia libertas non est infinita licentia, nec vagatur belluarum more, sed est facultas honeste utendi corpore et rebus, liberior, quam qualis est captivorum aut servorum, sed tamen Deo subjecta et certis inclusa metis divinitus, videlicet Legi Dei et aliis legibus, quae muniunt concessam facultatem, ut si cui liceat uti spatiosi horti fructibus, et sint circumdati muri, ne irrumpant apri aut aliae ferae. Sic dixit Lucius Crassus: Legum servi sumus, ut liberi esse possimus.

SERVITUS CIVILIS, quam Deus approbat, ut servus fuit Joseph seu Onesimus, est privatio legitima facultatis possidendi res proprias et eligendi operas proprio arbitrio et transferendi corpus aut res proprio arbitrio. Habet autem et haec servitus ex Lege divina seu naturali suam mitigationem aut moderationem, ne domini cogant servos facere contra leges divinas, ut cum Turci auferunt subditis filios et filias et abstrahunt eos ad suam Idolomaniam, quia Deus est superior Dominus et nulla creatura petere aut jubere aliquid debet contra mandata divina, juxta dictum [Act. 5, 29]: Oportet Deo magis obedire quam hominibus. Ac dictum Platonis observetur: Utraque optima, moderata libertas et moderata servitus, utraque pessima, immoderata libertas et immoderata servitus.

BONUM INCREATUM est Deus ipse, qui est essentia sapiens, aeterna, omnipotens, volens talia, qualia in lege sua praecipit, creatrix et conservatrix mundi, et caussa boni, id est, sapientiae, justitiae, laetitiae et ordinis in creaturis. De hoc perfecto bono dicitur: Nullus est bonus, nisi unicus, qui est Deus.

BONUM CREATUM est creata convenientia in creaturis cum mente divina omnia intelligente et ordinante. Est igitur sapientia, justitia et laetitia in natura intelligente et ordo in universa natura institutus a Deo. Haec definitio est boni in genere, quod nominatur bonum naturale, et de hoc bono dicitur [Genes. 1, 31]: Vidit Deus omnia, quae fecerat, et erant valde bona, id est, convenientia cum mente divina sic ordinante, videlicet in natura intelligente erant sapientia, justitia et laetitia, et in natura universa ordo. Deinde species recitantur.

BONUM HONESTUM MORALE CREATUM est ipsae actiones voluntatis in Angelis et hominibus congruentes cum Lege Dei seu cum Deo. Idem enim significatur his loquendi formis, et quidem regi has actiones oportet cogitatione Legis Dei. Osiander nominat justitiam ipsum Deum, sed tamen necesse est increatam justitiam discerni a creata seu ab actionibus congruentibus, quae fiunt in voluntate Angeli aut hominis, ut crassissime loquar, quarum aliqua caussa est voluntas Angeli aut hominis, quae non habet se prorsus passive, id est, in qua non agit Deus, ut Sol spargit radios in dolium. Et Joannes [1. ep. 3, 2] inquit nos fore similes Filii Dei. Item Paulus [2 Cor. 3, 18] ait nos transformari, ut simus imago Dei. Non est autem imago archetypus. Est igitur aliquod bonum honestum creatum, quod in hac vita in renatis inchoatur, postea erit integrum. Philosophia loquitur de actionibus honestis, quae etiamsi sunt imperfectae, tamen sciamus eas nominari bonum honestum seu morale creatum, ut actio voluntatis in Scipione, mandans omnibus membris, ut abstineant ab alterius sponsa. Haec actio perfectior esset, si mens et voluntas intuerentur Deum, ut actio Joseph fugientis adulteram. Haec alibi copiosius enarrantur. Sed tamen recte dicitur, aliquod esse bonum honestum seu morale creatum, etsi discerni necesse est actiones in beatis, item renatis in hac vita, et honestis Ethnicis, actiones Angelorum, Joseph et Scipionis.

BONA UTILIA sunt omnes notitiae sensuum et mentis, et omnes res et effectiones ordinatae ad conservationem vitae, ut ordo in Elementis et rebus nascentibus, frumento, metallis et aliis. Nec mihi displicet, veras notitias in mente, cum voluntas congruit, dici bonum honestum. Sed cum non congruit voluntas, sunt bonum naturale et utile, sicut aurum, quo tamen homines abutuntur.

BONUM SUAVE in sensu est convenientia objecti cum nervis, ut cum aqua calida recreat nervos laesos frigore, seu cum potus conveniens recreat arefactam linguam et cetera membra. Aut est bonum suave in mente et voluntate laetitia, quae oritur ab intellectu pulchritudinis, id est, ordinis et convenientiae cum Deo vel natura.

MALUM NATURALE est privatio sapientiae, justitiae et laetitiae in natura intelligente et in aliis rebus est destructio ordinis in qualibet natura, ut morbus, mors et quaecunque destructio rerum.

MALUM MORALE est privatio justitiae seu virtutis in natura intelligente, seu est discrepantia a Lege Dei seu a Deo. Usitate vero nominatur malum culpae, et in Ecclesia nominatur peccatum. Tenenda est autem regula firmissime, quod Deus nequaquam sit caussa mali culpae, id est, Deus nec vult nec approbat nec efficit nec adjuvat peccatum.

Aliud est MALUM POENAE, quod est destructio sequens malum culpae, ut morbi, mors. Hoc malum est justa executio poenae, ut oppressio Pharaonis. Nec est absurdum de tali justa executione dicere, quod Deus velit et adjuvet eam, ut expresse de Sodomis dicitur [Genes. 19, 24]: Dominus pluit super Sodomam ignem et sulphur etc. Item [Deuter. 4, 24]: Deus ignis consumens est. De hoc malo poenae intelligantur dicta [Amos 3, 6]: Non est malum in civitate, quod non fecit Dominus, id est, omnibus generibus poenarum afflixit nos, morbis, lue, fame, bellis etc.

Diligenter autem consideranda est oppositio. Bonum enim morale et malum culpae inter se opponuntur, ut habitus et privatio seu ut contrarii motus, ut fortitudo et timiditas, dilectio fratris in Cain et odium. Differunt ab his naturale bonum et naturale malum. Ut notitiae, aurum, vinum sunt naturalia bona, non sunt bona moralia. Mors est

naturale malum, non morale. Non igitur pugnat cum bono morali, ut dicitur [Psalm. 116, 15]: Pretiosa mors sanctorum ejus.

ANGELUS BONUS est persona spiritualis, creata non ex elementis, sed ex nihilo, ut in ea divinitas se inter spirituales naturas patefaciat, et in creatione ornata notitiis legis et aliis, libertate voluntatis et justitia, deinde vere confirmata in bono, videlicet in dilectione Dei, Angelorum et piorum hominum, in veritate et castitate, ut nunquam a Deo deficiat, ordinata, ut, quanquam natura praestantior est, tamen Ecclesiae serviat, ut voluntas Dei conspiciatur, qui vult fortiores servire inferioribus, et studium humilitatis approbat. Psal. 90 [v. 11]: Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.

ANGELUS MALUS est persona spiritualis, creata non ex elementis, sed ex nihilo, in creatione ornata notitiis legis et aliis, libertate voluntatis et justitia, deinde vero propria voluntate libere aversa a Deo, contempto Filio Dei, et abjecta in poenas sine fine, furens odio Dei, mendax, blasphema et odio Dei saevitiam exercens in genus humanum, impellens alios ad alia scelera, ad blasphemias, ad mendacia, ad caedes, ad libidinum confusiones, non ut ipsi melius sit, sed propter ἐπιχαιρεκακίαν, et ut Deum et Dominum nostrum Jesum Christum contumeliis afficiat. Quare hi duo tituli ei tribuuntur, quod sit mendax et homicida. Et nominatur διάβολος, quia verbum Dei calumniis in hominum mentibus corrumpit; et Satan, quia adversatur Deo et Domino nostro Jesu Christo et Ecclesiae; BaalZebub, quia volitat in aëre, ut crabrones, turbans genus humanum et praecipue Ecclesiam. Sicut Paulus nominat Diabolum principem potestatis aëris, efficacem in his, qui contemnunt Deum. Ideo autem haec definitio diligentius consideranda est, ut ardentior sit precatio in petendo auxilio adversus Diabolos. Cum quidem ideo et libenter velit Filius Dei nobis opitulari, quia Diabolus nos propter ipsum praecipue odit. Invocamus igitur te, Fili Dei, Jesu Christe, crucifixe pro nobis et resuscitate, custos Ecclesiae tuae, ut nos gubernes et serves.

PROPHETAE in veteri Testamento nominati sunt doctores immediate vocati a Deo ad repurgandam doctrinam et praecipue ad illustrandam promissionem de Messia et ad aliqua politica consilia, et sunt ornati testimonio miraculorum, ut certum esset doctrinam eorum divinam esse, et eos non errare in doctrina, quia Deus de ea testificabatur. Tales fuerunt Adam, Seth, Noë, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moyses, David, Elias, Elisaeus, Jesaias, Jeremias, Daniel et alii. Ideo Joannes inquit [Joh. 1, 21]: Non sum Propheta, quia non erat ad politica negotia missus, sicut Judaei expectabant Prophetam similem Samueli aut Eliae, tubam belli contra Romanos.

APOSTOLI sunt doctores in novo Testamento immediate vocati a Christo ad docendum Evangelium et ad publicam administrationem Sacramentorum, non ad politica negotia, et sunt ornati testimonio Spiritus sancti, et miraculis, ut certum esset doctrinam eorum divinam esse et eos non errare in doctrina, quia Deus de ea testificabatur, et habent potestatem ubique docendi.

Barnabae dictum citatum a Clemente secundo libro collectaneorum, pagina 161. [Clem. Alex. Strom. II. 20.] Antequam crederemus Deo, domicilium corruptibile et fragile cordis nostri vere erat templum manu factum, quando erat plenum idololatria, et erat domus Daemonum; sed attendite, ut templum Domini gloriose aedificetur. Quomodo? Accipiendo remissionem peccatorum et sperando in nomen Christi fiamus novi et denuo creati, eo quod in domicilio nostro vere Deus habitat in nobis. Quomodo? Quando habitant in nobis sermo fidei ipsius, vocatio promissionis ipsius, sapientia justificationum et mandata doctrinae.

EPISCOPUS seu PASTOR est doctor vocatus a Deo, sed mediate, scilicet per Ecclesiam, ad docendum Evangelium et ad publicam administrationem Sacramentorum in loco certo, et recitat doctrinam traditam ab Apostolis; ab hac cum discessit, errat, ut saepe accidit, nec habet potestatem ubique docendi. Consideranda sunt autem testimonia, quae confirmant vocationem, quae fit per homines, et ostendant Deum velle suffragatione humana vocari Ministros Evangelii et per tales efficacem esse. Paulus praecipit Tito [1, 5], ut constituat Presbyteros passim in oppidis. Et 2 Tim. 2 [v. 2] dicitur: Haec commenda hominibus fidelibus, qui idonei sint ad docendos alios.

DOCTOR est persona vocata ad docendum Evangelium, non ad summam gubernationem Ecclesiae. Tales olim erant Catechetae, et nunc tales debent esse Doctores in Scholis.

EVANGELISTAE olim dicebantur, qui subinde ad diversas Ecclesias mittebantur aut vocabantur, ut ibi Evangelium docerent. Tales scribit Eusebius nominatos esse Evangelistas, et celebrat Pantaenum lectorem scholae Alexandrinae, qui pervagatus fuit multas Ecclesias in Oriente et eas erudiit.

DE HABITIBUS.

Supra dictum est de Notitiis et Virtutibus. Et quid sint notitiae actuales, uteunque dici potest. De habitibus magna caligo est.

Notitia actualis in parte cognoscente, quae cerebro utitur, est formatio imaginum, quae fit spiritibus velut σφραγῖδα imprimentibus cerebro, et cerebri motu seu lingua formante sermonem. Ut cum cogitas amicum, formas in cerebro ejus imaginem.

Mirandum opus Dei est in hominum natura sic conditum singulari consilio. Et commonefactio est de Deo, quod Deus sit essentia intelligens. Deinde sunt aliae multae commonefactiones in toto ordine Notitiarum, Numerorum, Ratiocinationis, Legum, quae distinguunt honesta et turpia. De his tantis

beneficiis Dei saepe cogitandum est, et erigenda mens, ut aliquo modo conditorem intueatur.

Sed quid sunt notitiae Habituales?

Has credo esse memorias, id est, impressas imagines certae parti cerebri, retentas, ut in cera retinentur imagines factae sigillis. Et quo impressio est firmior et saepius facta, eo citius fit recordatio.

Esse autem habitum deinde in membris amplius quiddam, judicari potest ex his artibus, quae non tantum sunt notitiae, sed etiam regunt externa membra, ut ars pingendi regens digitos in ducendis lineis. Hic non desunt memoria et intentio novo discipulo, et tamen digiti tardiores sunt, quam excellentis magistri. Idem fit in Citharoedo et multis aliis artificibus. Etsi igitur memoria dominatur, tamen sit sane aliquid habitus, id est, agilitas crebra recordatione et usu parta. Et cogitemus talem esse hominum naturam, ut crebram recordationem et assuefactionem sequatur in mente et corde et locomotiva agilitas seu celeritas, quae nominatur ἕξις, etsi, quae res sit, obscurum est.

Vitia conspectiora sunt. Ac primum de actionibus externis dicamus, quae plurimae a pravis affectibus oriuntur. Nec obscurum est, quid sint pravi affectus. Homines proni sunt ad incendia amorum, irae, odiorum, ad timores et ad alios affectus. Et vagantur hi motus varie. Paris et Helena quia familiariter saepe colloquuntur et simul convivantur, incalescunt mutuo, ut natura sexum movet erga sexum. Accenso corde postea voluntas Paridis hoc decretum addit: Abducam Helenam in Asiam. Hic et fons actionis externae, et quid sit haec actio, intelligi potest. Nec quaeruntur habitus.

Non obscure et de bonis actionibus externis dici potest, oriri eas a cogitatione Legis recta docente et voluntate imperante locomotivae, ut reprimant aut cieant membra, ut externi motus congruant Legi; ut cogitatio in Scipione: Non attingas alterius sponsam; et haec ipsa cogitatio seu voluntas praecipiens nervis sunt causae reprimentes externa membra, ne indecoros motus cieant.

Hanc disciplinam regendi externa opera utcunque efficere humana ratio etiam in non renatis potest. Et Paulus sic nominat opera Legis, non nominat virtutes, quia quid sit Virtus in non renatis et quid sint habitus illi, quos sic nominat Aristoteles, difficile est ostendere. Et si quid sunt illi habitus in hac languida natura, sunt infirmi et facile excutiuntur seu flaccescunt.

In renatis vero, ut in Joseph, Davide, facile potest monstrari, quid sit in ipsis virtus, videlicet ipse Spiritus sanctus accendens tales motus, qualis ipse est, et confirmans corda. Ibi virtus nominari potest vel ipse Spiritus sanctus vel motio ab ipso orta. Discernendus est enim Creator a creatura. Sicut et Paulus discernit inquiens [Philipp. 2, 13]: Deus est, qui efficit, ut velitis et ut perficiatis, ut fiant ipsi grata. Sed cum causa nominatur, fons ostenditur, ut in Psalmis [17, 2.] dicitur: Tu es, Deus, fortitudo mea.

In aliquibus autem actionibus honestis etiam non renatorum juvatur cogitatio naturali στοργῇ, ut parentes tolerant ingentes labores in educatione sobolis, quia naturali στοργῇ moventur et confirmantur. Aliorum caussa ne possent quidem ferre. Ibi conspici potest caussa talium actionum, quae quidem est virtus, et sic recte nominari potest, quia est inclinatio in natura hominum a Deo condita, ut sit semen bonarum actionum, id est, congruentium cum lege Dei.

Adjuvatur etiam cogitatio in multis mediocribus hominibus bonitate temperamenti corporum et cordis, quia intentio mentis firmior est et cor minus cito incenditur errantibus affectibus. Ut Cyrus non peccat iracundia, sicut Alexander ebrius, qui tunc minus videt, quam deformis sit ira, et in corde spiritus magis fervidi sunt et magis tumultuantur. Ideo motus fiunt minus ordinati.

Non possunt autem assumi temperamenta assuefactione, sed externi motus regi possunt. Et ad hanc diligentiam conducit assuefactio, quae est crebra commonefactio, qua repetitur et confirmatur cogitatio Legum et poenarum, et fit intentio major, quae magis considerat virtutis pulchritudinem et cor utcunque trahit, ut minus sit contumax. Ut cum saepe et attente cogitamus praecepta temperantiae et poenas intemperantiae, magis fugimus intemperantiam. Et cum experimur temperantiae commoda, magis eam amamus, et confirmamur, ut nocituras delicias fugiamus. Inde qualiscunque firmitas in cogitatione et corde nominatur habitus, quae sit sane novum quoddam robur, ut in cursore exercitia tollunt superfluos humores et faciunt carnem puriorem et spissiorem, τένοντας agiliores et articulos volubiliores. Etsi igitur obscurum est, quid sit in mente et corde habitus, tamen repetitio doctrinae, intentio cogitationis et repressio cupiditatum aliquam certe firmitatem, quantulacunque est afferunt.

Haec omnia considerari utile est eo, ut agnoscamus imbecillitatem nostram, nec stulte somniemus, in non renatis intus esse magnum robur, quod nominatur virtus; sed sciamus utcunque cogitatione legis gubernari externas actiones; unde et forma loquendi est, Opera legis. Agnoscentes autem imbecillitatem nostram agnoscamus Filium Dei, Dominum nostrum Jesum Christum, qui missus est, ut nos sanet, et petamus, ut, cum sit λόγος aeterni Patris, sit efficax ipse in cordibus nostris voce Evangelii et sit in nobis sol justitiae ac luce sua Patris voluntatem nobis ostendat et corda nostra ad Deum convertat et in mentibus nostris assensionem confirmet, ut constanter voci divinae credant, et dato Spiritu sancto accendat in nobis motus congruentes Legi Dei, salutares nobis et aliis, sicut rexit Joseph, Samuelem, Danielem et alios pios, et sicut inquit [Luc. 11, 13]: Quanto magis Pater vester coelestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Et quidem severissimis mandatis praecipit, ut ad se confugiamus et auxilium pe-

tamus. Sicut ait [Matth. 11, 28]: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Item [Joh. 16, 24]: Petite et accipietis. His mandatis et promissionibus Filii Dei exuscitemur ad invocationem, quod cum faciemus, cernemus praesentiam Dei, et discemus, quid sit vera virtus, de qua dicit Paulus [2. Cor. 3, 18]: Intuentes lucem Dei transformamur in eandem imaginem a Domini spiritu.

Hic etiam monendi sunt juniores, ingens discrimen esse inter virtutes in renatis et heroica dona non renatorum. Est in Achille, Alexandro, Julio fortitudo heroica, quae re ipsa est donum Dei, videlicet robur tale creatum in cordibus, ut minus metuant pericula, quam alii, et fortius ac felicius proeliari possint; sicut est robur corporis creatum majus in Cyclope, quam in Ulysse. Sed illa Achillis fortitudo non regitur luce divina, vera agnitione et invocatione Dei, nec directa est ad hunc finem, ut ipsius victoria sit testimonium de Deo et prosit ad defensionem verae Ecclesiae, nec judicat Achilles suam dextram regi a vero Deo, nec eum invocat. At in Davide lucet notitia vocis Divinae. Ita in eo adest Filius Dei ostendens aeternum Patrem, et adest Spiritus sanctus accendens in corde laetitiam in hac obedientia et veram Invocationem et addens robur. Et directus est labor ad hunc finem, ut sit de vero Deo testimonium et ut defendatur Ecclesia. Discrimen igitur est inter Davidem et Achillem. In Davide habitat Deus, et lux verbi Dei regit pugnantem et Spiritus sanctus flectens cor ad verum Deum addit robur et gubernat dextram proeliantis. At in Achille non habitat Deus, etsi fortitudo in eo est donum creatum a Deo, sicut robur corporis. Sed Spiritus sanctus in illis tantum esse dicitur, in quibus lucet notitia veri Dei accensa verbo divino et fit invocatio veri Dei. Nam Spiritus sanctus non dicitur in aliquo esse sine luce verbi divini; sicut dicitur [Joh. 16, 15]: Spiritus sanctus de meo accipiet. Et accendit invocationem veri Dei. Etsi magnum robur est corporum in Gigantibus et Cyclopibus, quod vere est creatum a Deo, tamen horum pugnae non sunt motus Spiritus sancti, quia in mentibus eorum non lucent notitia et invocatio veri Dei.

Hae antitheses ostendunt discrimina et hominum et actionum, quae considerari necesse est, ne fiat confusio Ecclesiae et Ethnicorum. Oro autem Filium Dei, Dominum nostrum Jesum Christum, crucifixum pro nobis et resuscitatum, ut semper aeternam Ecclesiam inter nos colligat et eam luce suae doctrinae et Spiritu sancto gubernet; Amen.

FINIS.

Druck der Hofbuchdruckerei in Altenburg.
(H. A. Pierer.)

BR 336
L63

BR 336 .L63
Loci praecipui theologici /
Stanford University Libraries
3 6105 041 235 586

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

AUG 30 1999